

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

EPISTOLARVM

346107

PAVLLI

MANVTII

LIBR

XII

Vno nuper alio

EIVSDEM

QVAE. PRAEFATIONES

APPELLANTVR

*Carmeli
Lugdunensis
O. 32*

VEN. APVD. ALDVM. GD ID XXC

OFF
MEMORANDUM
FOR THE RECORD
SUBJECT

MEMORANDUM
FOR THE RECORD
SUBJECT

MEMORANDUM
FOR THE RECORD

PRINCIPI
ILLVSTRIS.
ET. EXCELLENTISS.
IACOBO
BONCOMPAGNO
LITTERATORVM, MAECENATI
AMPLISSIMO
ALDVS, MANVTIVS
PAVLLI, F. ALDI, N.
STVDII, GRATITVDINIS, OBSERVANTIAE
ERGO
HOC, PAVLLI, PATRIS
EPISTOLARVM, PRAEFATIONVMQ.
VOLVMEN
NUNCVRAT, DICATQ.

THE
NATIONAL BUREAU OF
STANDARDS

U. S. DEPARTMENT OF COMMERCE
WASHINGTON, D. C.

STANDARDIZATION
DIVISION

STANDARDIZATION
DIVISION

STANDARDIZATION
DIVISION

STANDARDIZATION
DIVISION

ALBERICVM . CIBO MALASPINAM

MASSAE . ET . CARRARIAE

PRINCIPEM

EX . IIS artibus, quae merito Liberales appellantur, excellere duas in primis; Litterarum scientiam, & Rei militaris praestantiam, in omni aetate omnium consensu iudicatum est: utra uero ex his ipsis illustrior, utra magis expetenda sit, & quaesitum aliquando est a magnis uiris, & minime tamen adhuc plane uidetur explicata deliberatio. nam, ut otium, & pax, sine quibus litterae non consistunt, armis comparentur: tamen nec ipsa feliciter satis arma tractantur, nisi adsint illa, quae magna ex parte a litteris petuntur, consilium, ordo, prudentia, animi praeterea ita ratione temperata magnitudo, ut, sicubi periculum occurrat, metus pariter ac temeritas absint. itaque constat, quae nationes bellica gloria

claruerunt, in iisdem uiguisse studia doctrinae, ut in Graecia, quae Persarum innumerabiles exercitus non modo sustinuit, uerum etiam fregit, atque profligauit; ipsa uero numquam uinci, nisi a se ipsa, potuit. domesticis enim & diuisa discordijs, & infirmata bellis, non tam Philippi, Macedonum Regis, uirtute, quam proprijs perculsa uiribus, afflictaque corruit; Romana uero gente quae fuit ulla umquam gens aut belli gerendi scientia, ac fortitudine praestantior, aut ijs praecipue litteris, quae rudes animos humanitate informant, exculta diligentius? hinc illa manus ducum excellentium, quae Romani terminos imperij quamlongissime protulit, Catones, Aemiliani, Sullae, Luculli, Caesares, quos historiae mirabiliter laudant, nec tamen ita, ut eorum merita laudes ullae fatis adaequare uideantur. Age, Macedonum tot uictoriae, tot militaria decora unde fluxerint, si quis interroget; quid respondebimus? hoc primum, ut opinor, ab Alexandro duce: is enim Asiam perdomuit uniuersam, & ad intimos etiam Oceani recessus pene-

penetrasse fertur: deinde illud, a phalan-
ge, quae fuit acies in exercitu firmissima.
quod utrumque si spectetur, ac perpen-
datur accurate; non exiguam fortasse bel-
licae laudis partem litterae sibi uindi-
cant. nam Alexandrum a primis annis
disciplina erudit. Aristotelis, & ad eam
tum animi, tum ingenij praestantiam,
quae postea res illas, omnium opinione
maiores, & aggressus est, & confecit,
praeceptis philosophiae pulcherrimis ex-
tulit. Phalangem uero, eiusque artem
struendae ab uno primum Homeri poe-
tae uersu manasse, doctissimi homines
memoriae prodiderunt. Ergo uicissim &
a litteris adiuuantur arma, & ab armis
litterae sustinentur. quod si, ubi quaesi-
tum armis imperium est, ibi artes illae ui-
gerent, quae litterarum usu cognoscun-
tur: conseruarentur facile studia ciuium,
ac populorum: & in communi omnium
concordia, nullus unquam externis ui-
ribus ad labefactandam publicam rem lo-
cus esse posset. quod contra & in Grae-
cia, & apud Romanos, & ubiuis gentium
accidisse, atque accidere quotidie, uide-

mus . Neque solum in una ciuitate , aut
in una etiam gente multos , sed uix in sin-
gulis familijs singulos , qui utramque lau-
dem adamauerint , & in utraque pariter
excelluerint , reperire difficillimum est .
unum quidem non modo nostra tempe-
state , sed multorum saeculorum memo-
ria , historiae celebrant , quem uere phoe-
nicem inter omnes Europae uniuersae
Principes licet appellare , Laurentium Me-
dicen , proauum tuum : cuius , nescio , plus
ne uirtus in bellis , an in pace sapientia ,
ac moderatio enituerit . nam rem Floren-
tinam , saepe aduersa fortuna nutantem ,
confirmauit , interdum malis prope ex-
stinctam unus ipse non modo restituit , ue-
rum etiam uehementer auxit . tranquillis
uero rebus , ornauit patriam , muniuit le-
gibus optimis , atque institutis : iustitiam
praeter ceteros , ac temperantiam publi-
ce , priuatimq. coluit : liberalitate , si quis
umquam , delectatus est : cuius fama lon-
ginquas regiones peruagata , barbaras et-
iam gentes , & religione diuersas , illi con-
ciliauit , multosque , aliqua modo uirtute ,
nobili ue arte insignes , in urbem Floren-
tiam

tiam perduxit. Et, ut alia uel in patriam,
uel in singulos non uulgaria merita omit-
tantur, quis miseram Graeciam, suis sedi-
bus Othomanorum iniuria pulsam, suppli-
cem, atque egentem hospitio excepit, be-
nignitate subleuauit, perpetuo studio fo-
uit, ac tutatus est? unus eam laudem sibi
uindicat, unus in Italia Graecas litteras,
& praeclara doctrinarum studia Lauren-
tius Medices excitauit: cum & ipse pro
ea, qua excelluit, eruditione acerrimus
esset ingeniorum aestimator, & naturae
quodam impulsu ad beneficentiam ma-
gnopere propenderet: ut mirandum mi-
nime uideatur, si, tanto patre genitus,
domestico tam illustri exemplo commo-
tus, Leo X, Pontifex maximus, omnes li-
berales disciplinas praemijs extulit, atque
ornauit amplissimis, effecitque, ut ali-
quando Romam in urbe Roma liceret a-
gnosceret. In tua uero paterna gente Ci-
bo, & in materna Malaspina, mirabilis
omnium uirtutum in omni aetate fuit ex-
ercitatio. &, ne illa nimis uetera ex an-
nalibus fide dignis repetamus, iam inde
ab eo tempore, cum, Graecorum Impe-
rato-

ratorum aetate, opidum Peria, quod proxime Byzantium situm est, Genuenses obtinebant; quo tempore summis honoribus, & copijs maiores tuos floruisse constat: aut, cum Mucius ille Cibo, plane alter Mucius in tuenda patriae salute, triremibus priuato sumptu comparatis, atque instructis, Pisanos, Genuensium rebus acriter infensos, in Sardinia profligauit: sexcenta praeterea in Genuensium Remp. merita, in qua etiam Gulielmus Cibo Cruce rubea, publico insigni, uirtutis ergo decoratus est: haec ut omittam, & illa, quae a uorum nostrorum memoria gesta sunt, attingam; Aranus, Aaron in historijs nominatus, equestri dignitate ornatus, Romani Senatoris titulo insignis, antiqua ille quidem suae gentis nobilitate clarus, multo tamen suis laudibus illustrior, qui nihil umquam in uita non egregium, non amplum, non ingenuo nobilique uiro dignum aut cogitauit, aut fecit, is, qua tempestate Renatus Andegauensis Alfonso Neapolitanorum Regi bellum intulit, in eo bello, quaecumque a summo duce munera postulantur, ea fortissime

me

me praefecit, usque eo, ut Renatus, Neapolitotus, eum pro Rege; iure summo, ac potestate amplissima, constituerit. quo in imperio ita se gessit abstinenter, ita iustitiam est complexus, ut, cum ad Alonsum rursus uictoria inclinasset, afflictis Renati partibus; exceptus ab illo sit honorifice in primis, ac splendide: quemque apud Renatum antea, eundem apud eum, quem saepe armis laeserat, saepe in discrimen uitae adduxerat, & dignitatis, & gratiae locum obtinuerit. Ex hac tantarum uirtutum praestantia filius eius, ad optimam naturam optima uoluntate adiuncta; documenta sumpsit ad uitam laudabiliter instituendam, & ijs artibus excolendam, quibus postea maximam adeptus & uirtutis, & probitatis opinionem, Pontifex, approbante Deo, fauentibus, atque incumbenibus hominibus, creatus est. Nec se postea, ut multi, suis similem praebuit; sed, quantum antea contenderat, ut in studio uirtutis omnes anteciret, tantum, ut se ipse in omni laude uinceret, & studuit, & consecutus est. itaque, quemadmodum ei non

non modo ad obtinendam Cardinalis dignitatem, uerum etiam ad Pontificatum, antiqua maiorum existimatio, & clarissima patris memoria quasi uiam ex aliqua parte munijt, aditumque patefecit: sic patris deinde tui fratrem, multis illum quidem animi bonis ornatum, multo tamen facilius ad Cardinalatum egregia Pontificatus Innocentij fama perduxit. Haec est in tua gente, magne Princeps, non opum, ac diuitiarum, quibus etiam minime digni saepe affluunt, sed uirtutis, & gloriae, perpetua multorum saeculorum serie quasi per manus tradita, & ad te ipsum usque conseruata hereditas. Nec uero paternum tibi quidem genus praedicandum, maternum autem dissimulandum uidetur. utroque licet, si uetera spectas, aequae glories. nam Malaspinarum nobilitas simul & antiquitas Etrusci poetae doctissimi, ac sapientissimi Dantis testimonio cognoscitur: nobilitas in eo, quod illam Italiae partem, quae hodie Lunigiana communi uocabulo nuncupatur, Malaspinis olim uniuersam paruisse tradit: antiquitas autem, quod, cum ipse

annis

annis ante nos ducentis quinquaginta floruerit, Corradum tamen Malaspinam, non ut aetati suae proximum, sed ut multis ante saeculis natum, honorifice appellat. Vides, a quibus uiris originem ducas, Alberice clarissime. neque uero uides tu quidem, sed non imitaris, aut imitaris quidem, sed non assequeris. uersantur enim in animo tuo cogitationes egregiae: inde emergunt praeclara facta, tuis maioribus, teque ipso digna. &, quamquam tibi maxime propositum est militare decus, unde primum tuae gentis nobilitas fluxit: magni tamen facis earum doctrinarum studia, quae si absint ab hominum uita, simul absit omnis humanitas, neque satis diu, quae merces uirtutis est, recte factorum memoria conseruetur: faues ingenijs, ut audio: nihil deesse litteratis hominibus, nullum commodum, nullum ornamentum, pateris: cupis uirorum illustrium res gestas aeternis mandari monumentis litterarum. & uidi iam de Laurentij Medices uita libros tres, a Nicolao Crotto luculenter conscriptos: qui cum superioribus

ribus diebus Venetias benisset, mira
quaedam de animi, ingenij, consilij tui
praestantia, destudio erga nobiles disci-
plinas, praeterea de humanitate, ac mo-
rum elegantia praedicabat, quae cum in
teipso bona sint, longe pluris intelligen-
tium iudicio, quam ea, quae petuntur ex
trinsecus, aestimantur, nam, argenti,
atque auri magnam vim possidere, im-
perare populis, opida tenere munitis-
sima, clarum esse a maioribus, omnes
paene Italiae Principes, summos etiam
Reges, necessitudine attingere; magna
quidem haec sunt, nec tibi communia
cum multis, eiusmodi tamen, ut inter
fortunae munera referantur; quae scis
etiam ad tui dissimillimos peruenire: ui-
tam autem sic instituere, ut omnia con-
silia, omnes actiones ratio moderetur,
uirtutem in se ipso expetere, in alijs dili-
gere, ac ornare; uelle inter homines
eminere beneficentia potius, quam po-
testate: haec quia partim sequeris, par-
tim adeptus iam es, iccirco te uere diui-
tem, qui aeterna bona tibi compares,
uere nobilem, qui nobilitatem a te ipso
haurias,

haurias; existimamus. Atque etiam illa ipsa, quae dixi a fortuna pendere, quia cum uirtute coniungis, firmiora sunt; quandoquidem neque tuas urbes, tuamque ditionem moenia potius, & ageres, & flumina, quam populorum beneuolentia tuebitur; neque facilius ullare, quam recte factis, beneuolentia comparatur. Quae sit autem eorum, qui prope adsunt, qui te quotidie intuentur, ad te diligendum propensio; nos, qui longinqui sumus, ex nostro in te singulari studio facile iudicamus, nam me quidem, iam aliquot abhinc annis, ea, quae de te adolescentulo, rerum laudabilium infinita cupiditas, & magnarum indoles uirtutum, ferebatur, in tui amorem atque obseruantiam coepit allicere; postea, tuis laudibus cum aetate auctis, incensus ita sum, ut statuerim, tibi quidem primum, deinde etiam alijs, aut meum in te celebrando ingenium, aut certe uoluntatem aliquando ostendere. Quare, cum haec iam increbuerit consuetudo, ut, de quibus optime sentimus, ijs dicata esse, & eorum nomine insigniri nostra scripta cupiamus:

piamus : mittendum putavi ad te, dum
aliquid interim fortasse praestantius ador-
natur, uolumen Epistolarum, & Praefa-
tionum mearum. quas ego nequaquam
edere animum induxissem, nisi me suaden-
tis, atque etiam petentis Venetae nobili-
tatis mouisset auctoritas. quibus enim
pro summis erga me meritis omnia debe-
re mihi uideor; ijs cur aliquid a me nega-
ri aequum putem? cur non obsequar am-
plissimis uiris, non credam sapientissimis,
non gratificer amicissimis? Tuo uero no-
mini liber inscriptus ut exiret, fecerunt il-
la superiora: quae ne te offendant, (quan-
doquidem sunt a me, non ut gratiam tuam
ficta laudatione colligerem, sed ut omni-
bus mei erga te studij causam uerissimam;
exponerem, commemorata) cupio impe-
trare a modestia tua, & debeo scilicet,
cum etiam in ijs non tam ad laudandum,
quam ad cohortandum non nulla perti-
neant: & currentibus ad metam, atque
etiam appropinquantibus, minime mole-
stas esse cohortantium uoces, minime
plausum displicere constat. Venetijs.
CLO IO L I I X

EPISTOLARVM
PAVLLI. MANVTII
LIBER. PRIMVS

RAINVTIO. FARNESIO

CARDINALI. CREATO

Romam.

I

Q. VIA uirtus est ipsa per se amabilis; & quia nobilitati honor & obseruantia debetur; amauit te iam inde a tua pueritiâ, studio uirtutis incensum; & colui, clarissimo genere ortum, Paulli III. Pontificis nepotem. iam tum equidem uidi, praedixiq. multis, qui futurus esses: & nunc, opinionem, auguriumq. de te meum exitu comprobante, utrique nostrum gratulor; tibi, cui tribuuntur ea, quae semper illustria fuerunt, nunc eo magis, quod a Paulo III. Pontifice tribuuntur; mihi, qui de tua futura dignitate, fretus indole, moribus, ingenio tuo, adolescens uere coniecerim. Cardinalis es. optabile, & honorificum: sed est in isto honore pondus, & labor. cadunt in eam, quam nunc sustines, personam uirtutes omnes, atque ita cadunt, ut, si absint, is, qui honor est, honor esse desinat, uel sit etiam summa deformitas. Curae autem, & cogitationes illae sunt praeclarae, illae, Rainuti, te dignae, aeternaque cū gloria coniunctae, pietatem praecipue colere; excubare animo pro salute, ac dignitate Ecclesiae: beneficentiam sine spe praemiorum exercere; nihil omnino

A

facere

facere, nihil cogitare, in quo statim decus non eluceat: nam, ubi paullo uidetur obscurius, ibi satis constat turpitudinem inesse. quae profecto tibi in mentem uenire, atque ob oculos assidue uersari, cum in aui tui summam gloriam intueris, necesse est. & omnino datum hoc uestro generi diuinitus uidetur, uobis nascentibus heroum numerus ut augeatur, & quasi maius lumen de sublimi quadam specula errantibus honestis disciplinis uiam, & hospitium ostendat. ergo alter alteri exemplo estis ad bene agendum: uobiscum simul & oriuntur uirtutes, & cum aetate crescunt; donec uitae munere perfunctos educant ex hac rerum humanarum taeterrima caligine, & in illa semperpiterna luce collocatos cum illo bonis omnibus circumfluente caelestium animorum coetu coniungant. Aut igitur mihi nullus tui cohortandi relictus est locus, aut hic tantum, ut uelis esse tui quamsmillimus; quodq. tuo generi, tuo nomini, tibi met ipsi, tuisque debes institutis, id cumulate persoluendum existimes. Vnum exoptandum, ut, qui tibi istam mentem cum ista auctoritate dedit, (dedit autem omnium auctor laudandarum rerum, & creator Deus) idem uelit utriusque rei fructum esse maxime diuturnum, & aequare tuae uitae spatium cum ijs bonis, quae in te summa contulit. profecto, tales gubernatores, tam peritos, tam uigilantes, Christiana religio si numquam non haberet; numquam illae exorirentur dissidentium opinionum horribiles procellae; quae iam saepe multis abhinc annis Petri nauem coperunt, neque dum consistere patiuntur. quo quidem mihi libet ominari

ominari de te idem plane, quod cupio; futurum, ut optimis artibus, quamdiu uixeris, praesidio sis, & ornamento; uiuas autem, quamdiu uel temperantia duce, uel naturae lege licet. Vale. Vene-
tijs. ∞ D XLIV

A L F O N S O . C A R A F A E

CARDINALI. CREATO

Romam.

2

SOLENT esse, quae minus expectantur, laetiora. nihil tamen ista, qua te auctum nuper accepimus, dignitate neque magis expectatum apud eos, qui tua studia, tuos ad uirtutem praeclaros impetus nouerant, neque iucundius, aut laetitiae maioris umquam fuit. nemo enim dubitat, quin eum, qui te nunc ornat, honorem ornaturus aliquando sis, eximia tua gloria bono publico coniuncta. quo te hortari res ipsa non patitur. nam, si attendes diligenter, & considerare cum animo tuo, adhibita in consilium ratione, uolueris, primum illud, quis te Cardinalem creauit; deinde, quae Cardinalis partes, quam graues, & laboriosae, quam eadem honorificae, ac splendidae sint; postremo, quibus temporibus haec tibi sit imposita persona, quam alienis a uirtute, quam turpi omnibus in locis omnium paene scelerum labe foedatis: profecto ipse te, nullo cuiusquam hortatu, a te ipso de tua laude admonitus, excitabis ad excellentem omnium artium honestarum cupiditatem: quaeq. his artibus aduersantur, abijcies, atque contemnes, neque solum eo uiro, quem in posterum praestare debes, qualemq. te

A 2 fore

fore omnes auguramur, uerum indigna prorsus homine indicabis. Vixisti semper antea laudabiliter: fuit in puero pudor: est in adoleſcente probitas, est perfecta paeneratio, & expetendarum uitandarumq. rerum ſcientia: deſiderari uidebatur, in qua te oſtenderes, occaſio delata diuinitus eſt omilium maxima, ſingulari conſilio ſummi Pontificis Paulli xv. qui cum ſit patruus parentis tui; cum te ab ineunte aetate non mediocriter dilexerit; cum omnes ſuos incredibili quadam complecti caritate conſueuerit: tamen in te honeſtando alia quaedam ſecutus eſt: dedit honorem non propinquitati, aut familiae, ſed tibi ipſi, qui familiae nomen ſtudes illuſtrare, & quo modo principia ſe dant, ſtudium comprobabit euentus. En habes Alſonſe campum, in quo tua uirtus, parta uigilijs, bene agendi conſuetudine iam confirmata, excurrat. haec eſt illa, ad quam te exercebas, quo tuae ſpectabant curae; tuo ingenio, tuis optimis cogitationibus, ac ſtudijs digniſſima prouincia. oſtende, quae tuae ſit non modo uoluntatis, uerum etiam induſtriae praeſtantia; & prome ex animo tuo illa praeclara, quae, ut antiquum gentis tuae decus, ac domeſticam praeſentem uirtutem referres, a pueritia collegiſti. Non eſt, mihi crede, labor ei, qui bene ſentiat, bene facere. quod enim poſitum eſt in nobis ipſis, non aliunde pendet, non extrinſecus aſſumitur, in eo, quid obſtat, quo minus uoluntatem ſes ipſa conſequatur? Iam, ipſa uirtus inuitat, ipſa allicit, atque afficit ſui ſtudioſos omni uoluntate, omnibusque praemijs. nec dubito, quin excellens animi tui uis omnes difficultates, omnia ſuperet humana.

Quare

Quare gratulor equidem tibi tua causa, de isto, quo te extulit Pauli Pontificis diuina sapientia, honoris altissimo gradu; sed me mouet aliquanto magis publicares: quam tu, traditam tibi simul cum ista dignitate, atque commendatam, saepe, ac nunc quidem maxime, talium uirorum ope indigentem, tueberis in omni uita; praesidiumq. erit in te situm aduersus iniustitiam impietatemq. firmissimum. Quae si tibi magna uidentur, atque gloriosa; debes animum sic instituere, ac moderari, nihil ut ad te ipsum referas, nihil ipse tibi arroges, aut a te ipso expectes. manasse a Deo cuncta puta; qui perennis aeternusq. bonorum omnium est fons. nos enim, ut nos, nihil sumus; aliquid autem, atque adeo plurimum, ut a Deo, & per Deum, esse possumus. Vale, Venetis, ∞ DLVII.

STEPHANO. SAULIO

Decentianum.

3

MAGNUM est hoc, Sauli clarissime, humanitatis, & amoris in me tui argumentum, quod, cum in istis locis nunc sis, ubi multam diei partem cum singulari uiro, Cardinali Polo, grauissimis, sanctissimisque sermonibus traducas; non modo tamen de me cogitas, quo ego uno contentus esse poteram, uerum etiam id ipsum mihi declarandum litteris existimes. at quibus litteris? scriptis mehercule, quod ad uerba attinet, elegantissime; quod ad sententias, prudentissime: ut is legendis non magis amarem amorem tuum, qui te ad scribendum impulerat, quam eloquentiam suspicerem; qua effeceras, ut illa ipsa, quae scriberes,

A 3

beres,

beres, cum ornatiores essent, amabilius quoque uiderentur. Quare, cum tibi ago gratias, ut debeo, immortales, quod ita animatus in me sis: tum uero etiam terogo, in quo me ambitio quaedam mouet, ut id, quod facis, perpetuo facias. quanti enim putas ad meam laudem interesse, cum hoc percrebescit, me a Stephano Saulio diligi: cuius est familia perillustris: qui suae ipse familiae clarum lumen est: quem praeclari illi uiri, eius consuetudine, & conuietu magnopere delectati, coluerunt, Bonamicus, Iulius Camillus, Longolius. Haec ego, Sauli, cum aliquot abhinc annis cogitarem; semper quidem, ut a te diligerer, optavi: ut uero etiam laudarer, optare fortasse potui, sperare, cum ipse me nossem, certe non debui. at tu in hac parte mecum sane perliberaliter egisti. scripsisti, in hac Romanae linguae facultate, non, mihi neminem praestare, sed id, quod ego cum legerem erubui, neminem esse, cui non ipse antecellam. equidem, ut, quod res est, aperiam, fateor a prima pueritia ita me in litteris esse uersatum, ut unam maxime spectarem eloquentiam, unam colebam, unam admirarer. atque hoc me studio satis mea sponte flagrantem, acrius inflammabant ij, qui tum homines uinebant, Bembus, Sadoletus, Bonamicus; quorum nomina per orbem terrarum celebrata sermonibus, & scriptis, exstingui nulla uetustate posse intellegebam. Polus hic noster, qui nunc in omni laude, omniq. uirtute tantus est, suis me scriptis capiebat atque afficiebat maxime. ego tum, ut erat aetas mea, praeter uerborum, & nonnullarum sententiarum ornamenta,

namenta, nihil agnoscebam. pure, & eleganter scribere putabam esse id, quod unum si assequerer, excellerem. sed Rhambertus meus, qui ex Gasparis Contareni, praestantissimi viri, consuetudine prudentiam hauserat, praeclara quaedam notabat in Polo; meq. paullo aetate inferiorem, ex uulgata uenaliū magistrorum disciplina rudem, atque impolitum, erudiebat, & conformabat exemplo. tum quidem, quantum proficerem, non me paenitebat: & ex ijs, quae ieceram, fundamentis aliquid eiusmodi, quale ego uellem, excitari aliquando posse uidebatur. sed in rebus humanis, quis est, cui nihil umquam secus accidat? cum in eloquentiae studio multus essem, nec satis ualetudini parcerem, incidi in morbum: qui cum esset per se grauis, tum eo factus est periculosior, quod, usu mihi librorum a medicis interdicto, magna sane est animi mei affectio, atque aegritudo consecuta. post biennium denique ualetudine recuperata, cum praeteriti temporis iacturam sarcire diligentia uellem, ad pristina redeuntem exceperunt domesticae controuersiae; quas neque sedare minimo negotio, neque negligere sine graui mearum fortunarum exitio licebat. his quoque me difficultatibus aliquando is, cui omnia debeo, eripuit Deus. Lucem iam, quasi diu per tenebras errassem, uidebar adspicere: & quamquam, multorum annorum amisso fructu, erat sane cur ingemiscerem, uitamq. mihi haud satis iucundam putarem; tamen, otij sperecreatus, facile impetrabam a me ipso, ut ex animo meo superiorum molestiarum, atque incommodorum memoriam obliuione delerem. Vige-

bat item, ut antea, pristina illa cura: nec erat quidquam in meis consilijs antiquius, quam ut abditas atque implicatas in mente cogitationes non modo aperire, atque explicare uerbis, uerum etiam exornare, quasiq. pigmentis & coloribus illustrare possem. res erat nec exigui temporis, & maximi laboris. tempus non, quantum rei magnitudo ferret, suppetebat; cum ex uetere patris instituto in hoc imprimendorum librorum munere, & restituendae antiquitatis cura distinerer. laborem autem, uel si abundarem tempore, perfecta ualetudinis meae ratio recusabat. utrumq. tamen cum uoluntas uinceret; quotidieq. aliquot horas, occupationibus ereptas, stylo darem: ecce me nescio quis, homo certe satis fortuna felix, praemijs commotum, & blanditijs captum, atque irretitum, Romam abduxit. ubi cum aliquot menses non in ijs, quae semper amaueram, litterarum studijs, sed inani officiorum genere consumpsissem; & ille, quem secutus eram, montes aureos pollicitus uix minima praestaret; collegi ipse me; neque solum studiorum meorum, quae intermiseram potius, quam dimiseram, uerum etiam rei familiaris, cui nisi consulere, ipsa quoque iacere studia necesse erat, habendam mihi rationem duxi. quo consilio in patriam reuersus, retuli me omnino ad ueteres meas tum legendi, tum scribendi exercitationes: sed tum in domestica re constituenda, tum in emendandis antiquorum libris distitulus, postea uero etiam erudienda duodecim nobilium adolescentium Academia per triennium occupatus, quantulam habuerim excolendae facultatem eloquentiae,

tiae, quantumq. in tantis temporum angustijs per
eam, quam ingressus eram, Latine scribendi uiam pro-
cedere potuerim, facile, ut opinor, est existimare. No-
sti tu, Sauli, cuius acies ingenij etiam ea, quae occultis-
sima sunt, assequitur, primum cuius prudentiae sit,
quale illud est, quod in imitatione sit optimum, dijudi-
care; deinde, cuius industriae, quod optimum iudica-
mus, id re ipsa consequi. quod utrumque cum sit diffi-
cillimum; id quod, ut uides, aetate nostra optimorum
scriptorum paenuria declarat; cum tamen, qui hoc in
genere elaborant, plurimi sint: satis equidem mirari
non possum, cur tu me in epistola tua summum feceris
in eloquentia, dederisq. id, quod ego si accipiam, mei
sane dissimillimus, hoc est impudens plane sim. nam,
ut cetera, quae dixi esse ad studium huiusce laudis ne-
cessaria, mihi non defuerint, quae utinam mediocria
fuissem: temporis quidem, ut paullo ante exposui, mul-
to minus habui, quam res tanta postulabat. fatum in
hoc singulare meum est, ut otio numquam abundem.
abundem autem? utinam non semper indigerem maxi-
me. nunc ad occupationem etiam accessit sollicitudo:
quam mihi ex immaturo Cardinalis Masfai, diuini ho-
minis, interitu exortam utinam aliquando dies extin-
guat: ratio quidem hoc nondum potuit. ille mea stu-
dia fouebat unus: ille mihi otij spem dederat: & secis-
set: quis enim ad benignitatem propensior? ille me, ubi
opus esset, auctoritate ornabat, consilio monebat, re
sustentabat. quid plura? in illo mihi erant omnia, &
cum illo mihi omnia perierunt. quare non tam mihi co-
gitandum est, ut opus uniuersum de Romanis antiqui-
tatibus,

tatibus, quod tu dilaudas, illo auctore institutum, pos-
sim absoluerē, quam ut partem aliquam, iam conse-
clam, liceat perpolire. quod ipsum, si mihi nunc per
meas occupationes liceret, hic tamen, qui me uexat,
dolor certe non concederet. ac mehercule haec ipsa,
quae tu nunc legis, irrigaui lacrumis, cum scriberem:
nec putavi fore, cum tot curis distinerer, ut possem scri-
bere: sed magna uis amoris est, magna obseruantiae
erga te meae. ea fecit, ut hoc officium rebus omnibus
anteferrem. Aduentus tui iam aliquam nobis exspe-
ctationem amicorum sermo commouerat. eam tu quod
litteris confirmes, ualde laetor. cupio enim tuam tum
humanitatem, tum prudentiam, quarum altera tibi
ab hominibus amorem, altera etiam honorem conci-
liat, in consuetudine & sermonibus regustare. me au-
tem quod huius consilij praecipuam tibi ais esse caus-
sam; facile patior mihi hoc a te, uiro grauissimo, per-
suaderi; amoq. mirabiliter animum, atque amorem
istum tuum; cui respondere officijs etsi difficile
est; perpetuo tamen studio, & singulari quodam
obseruantiae genere, ut spero, tibi satisfaciam. Vale.
Venetijs, ∞ D L I I I.

E I D E M

Decentiano Genuam redeunti.

4

ET SI multarum rerum curis atque oneribus ita
premor, optime Sauli, ut respirare uix possim: tamen,
ut litteris tuis, amantissime scriptis, aliquid responde-
rem, abieci omnia, & officium, quod tibi a me debe-
tur,

tur, habui antiquissimum. Video te miro quodam ueteris eloquentiae amore, ac studio teneri. significant hoc studia tua, declarant scripta, sermones ubique non obscure testantur. nae tu rem pulcherrimam diligis: cuius me quoque forma cepit adolescentem: & de uoluntate illa, uel cupiditate potius, tantum abest, ut dies aliquid detraxerit, ut cum aetate simul amor creuerit. quare, cum tibi ego tam multis in rebus concedam; patere, obsecro te, in hac me una riualem esse tuum, nec tibi uel tantillum omnino uelle concedere. sentimus enim idem, quod tu, nihil esse speciosius eloquentia, nihil praestantius: quam, ut ipse nosti, amarunt aetate nostra, atque appetiere quamplurimi; potiri autem, ut mihi quidem uidetur, adhuc nemo potuit. quis enim Latinae orationis laudem non magnopere diligendam dixit? quis porro rationem, & quasi uiam, qua peruenire ad eam liceat, nobis indicauit? nam, qui se ita exercent, ut ex ueterum scriptis & membra, & integrum quandoque comprehensionis corpus sua in scripta transferant; non equidem eos reprehendo; siquidem perfecti similitudinem quandam sequuntur; sed, quia perfectum ipsum non attingunt, in magna laude non posuerim. Obsecro te, Sauli, qui iudicio excellis, quid tibi de Christophoro Longolio uidetur? equidem, si quando, quid de scriptis illius existimem, interrogor, ita soleo respondere, exilem esse in sententijs, non luculentum in uerbis; ut tamen de eo, si uitae contigisset usura diuturnior, bene censeam sperandum fuisse. sed, ut nunc est, mea quidem sententia, nullus est. quid enim affert exquisitum,
quid

quid singulare, quid non uulgatum, non ex quotidiana consuetudine, usq. sumptum? At scribit interdum & de rebus familiaribus, & ad familiares. Quid tum? quasi non uel in obscuro argumento possit ingenij lumen elucere. Nam, quod in eo uerborum circuitus saepe a Cicerone totus est: si consulto fecit, quod inde laudem speraret, iudicium requiro. etenim, aliena quae sunt, ad nos translata stulte iactamus: ut ne minem laudare solemus, quia pulcher, quod accipitur a natura; at quia temperatus, quia iustus, quae posita sunt in nobis ipsis. sin, quod potius existimo, inops a Latina lingua explicare animi sensa aliter non potuit: necessitatem excuso: nec tamen, quod faciebat, diutius eum puto facturum fuisse. qui enim in illo otio Patauino nihil ageret aliud, quam ut se tum eloquentiae copijs, quae philosophiam ornant, tum earum artium instrumento, sine quibus muta silet eloquentia, locupletaret; utriusque studio facultatis consecutus esset, ut, suis quasi opibus abundans, de alieno quotidie parcius assumeret. cuius autem generis ea, quae moriens reliquit, scripta sunt; abesse eum iudico ab ea specie, quae est inscribendo optima, longissime. qua de re cum aliquot abhinc annis in conuentu amicorum sermo esset ortus, memini dissentire a me amicum hominem, & eruditum: qui Ciceronis in libris diu, multumq. uolutatus, tamen Longolium suspicit. aurea uidelicet cum assidue tractet, aerea non internoscit. itaque, paucis post illum sermone diebus interiectis, cum epistolam ad me misisset, in qua ita scripsit, nihil sibi tam accidisse mirandum,

randum, quam quod a me audisset, cum dicerem, mibi Longoliana scripta non admodum probari: nihil rescripsi, quod homini quinquagenario insitam opinionem non speravi me posse euellere. & sunt omnino quaedam res, quas ubi sensu & iudicio ipsi non percipimus, atque assequimur, nulla satis oratio probabit; ut cum Anaxagora, niuem atram iudicante, frustra de albedine disputares. Improbatur, inquit, si ab antiquitate scribentes mutuemur? Ego uero, si apte fiat, etiam summe probo. sed hoc ipsum, Aptè, quam difficile sit, ex eo licet cogitare, quod Latinam linguam continet uniuersam: uniuersa enim sub imitationem cadit. imitandi autem ratio, quia & multiplex est, & admodum recondita: primum, de ea praecipere sigillatim, infinitae doctrinae est; deinde, quae praecipiantur, cognoscere, & perfecte exsequi, non mediocris ingenij. Cumq; id, quod enitet in oratione, aut in re uideatur esse, aut in uerbis, uero olim rem significatam simul cum uerbis significantibus sumebam; eaq; meis scriptis cum inseruissem, tum optimum illud, quod quaeritur imitando, plane arbitrabar me esse consecutum. postea coepit mibi meum consilium displicere: cogitavi, quoniam id esset memoriae magis, quam ingenij; quod ego efficerem, praestare multos posse; quod autem multi possent, egregium non esse. Tum iniuriam haud paullo difficiliorem, quam cum paucissimis mibi esse communem intelligebam, exquisitas sententias, de Cicerone excerptas, aut de Terentio, tacitus in animo uersabam. eas ornabam uerbis

uerbis quam poteram lectissimis, ut, quasi uestitu orationis mutato, cum eadem essent, aliae tamen uiderentur. Erat non dissimilis in uerborum figuris commentatio. si quas notaueram illustriores, ad alias sententias ita traducebam, ut interdum eandem locutionem in res prope innumerabiles accommodans, quasi ex una cera plures imagines, nec tamen eiusdem generis, effingerem. In hac exercitatione quantum esset, utinam aut mature cognouissem, aut sero cognitum, auideq. arreptum uis occupationum non extorsisset. equidem, si quis me neget in scribendo quidquam esse, non pugnabo: sed, si quid sum, ab hac una esse contendam. Tibi gratulor, Sauli, qui & uis, quod sentis esse praeclarum; &, quod uis, nihil impedit, quo minus praestare possis. otij enim tantum habes, quantum styli exercitatio postulat. abundas, ut animi, sic fortunae bonis: in quibus ipsis (Zenonis pace dixerim) non minima, his praesertim temporibus, ad uirtutem uis est. ingenio uero ita flores, ut tuam maxime consuetudinem propterea expetierint ij, qui ipsi ingenij gloria praeter ceteros excellere putabantur. atque utinam ea, quae litteris mandasti de homine Christiano, aliquando emittas; ut opinianem ac sermones de te meos res ipsa confirmet. quod breui futurum facile spero. recipis enim te nunc in uillulas tuas, hoc est in summum otium: ubi cum nullam tibi horam a studijs uacuam abire patiaris; (sic enim & a multis antea cognouerā, & postea Coccius noster confirmauit) expolitionem intra paucos menses exspectamus operum tuorum. qua de re ut interdum me. Decij nostri litteris cer-

ris certiolem fieri uelis, etiam atque etiam rogo. Pontificis Legatus, Ludouicus Beccatellius, homo antiquae probitatis, humanitate, ac doctrina praestans, post obitum Cardinalis Masaei ita me complexus est, ut omnem in meis commodis atq. ornamentis curam & cogitationem fixisse uideatur. cui non tam a me gratiae sunt habendae, quod agit ipse quantum potest, ac plus etiam, quam potest; quam, quod alios etiam, magnos & principes uiros, ad me augendum, atque honestandum suo exemplo, atque auctoritate uehementer excitat. qui cum multi sint, tua tamen inter omnes elucet liberalitas; qui, re uix audita, amore in me tuo, studio erga litteras in citatus, tantum tua sponte ad hanc prouinciam conferre uelle pollicitus es, quantum ex animo meo nulla umquam delebit obliuio. Vale, tuamq. ualitudinem cum tua, tum nostra etiam, qui a te pendemus, causa diligenter cura. Venetijs, ∞ D L I I I.

E I D E M, Genuam. 5

MAGNUM mihi solatium attulit epistola tua: incunditatem, dicere non possum; quam tempora eripiunt, sic, ut me tristitiae totum paene tradiderim. Ac primum, obijisse audio fratrem meum Bononiae, cum ualeret optime, repentino morbo oppressum. fratrem cum dico, me alterum iure naturae dico. uerum addo illud. obierit, si uera narrantur, frater is, qui bonitate praestabat, ualebat ingenio, excellens industria, factus ad omnia maxime omnium uidebatur. itaque obruo dolore: nec, puto, emergam, nisi aut, illi melius esse, cognouero, aut, si naturae

turae satisfecit , opem tulerit ipsa dies : quae ualeat ad omnia plurimum, animi uero morbis plus etiam interdum, quam ratio, medetur . Ad hanc aegritudinem accedunt domestica, meaq. propria . uxor, cuius praecipue studio res familiaris, ac domus tota nititur, quae me multis molestijs, multarumq. rerum & curarum onere leuabat, quae meam ualetudinem praesenti semper officio tuebatur , ipsa nunc iacet , periculi non expers, affectis diuturno morbo uiribus. ego uxor acerbissime anniuersarijs oculorum doloribus : quos sanare, cum iam paene tentata sint omnia, humanae artis esse non puto . remedia sunt ab uno illo , qui malis cunctis medetur , caelesti medico expetenda . is mihi optimam, ut spero, ualetudinem aliquando restituet : si hoc minus , muniet me saltem ea uirtute, qua res aduersae facile perferuntur . ita salus ex morbo nascetur , non haec, qua corpus uiget, quam ego adhuc omni remediorum genere frustra quaesiui , quae cum ipso corpore paucorum annorum spatium penitus exstinguetur , sed illa multo praestantior, qua nostrae mentes, cum sese ab hac terrestri labe seiunxerint, & cum purissimo illo caelestium animorum coetu consociauerint, perpetuo fruuntur . interim, tot in me concurrentibus malis, aegre impetum sustineo, planeque, quoniam homo sum , debilitor aduersis . Hic tu me uocas ad scribendum; & hortaris, ut ea tradam litteris, quae assiduo Latinae linguae usu, & diuturna tibi uideor exercitatione consecutus . Vis me scilicet, optime Sauli, eam uiam, quae ad eloquentiam ducit, aperire . spissum opus , ac difficile, multi otij, tranquillae mentis,

non

non nostrae fortunae, cuius tibi imaginem ostendi, neque nostrorum neruorum, quos tu putas esse satis firmos; ego, quam sint imbecilli, experior saepe, ac sentio. At erunt praeclari conatus, etiam si non succedat. Si ita est, hac laude nemo excluditur. potest aggredi, qui uult. uelle autem quis non debet? si quidem egregia cupientem aliqua uel ex hoc ipso gloria consequetur. te, si quemquam, Sauli doctissime, te, inquam, ipsum decet maxime omnium id suscipere, quod mihi imponis. quae enim sunt ad hoc munus necessaria, quorum alijs alia desunt, ea in te uno abundant omnia, ingenium, usus diuturnus, doctrina, iudicium. quid? opes, & fortuna numquid huc pertinent? illae uero, mea sententia, uel maxime, cursum enim ingeniorum retardat, uires debilitat, ac frangit inopia. an tu putas Aristotelem, & Platonem, illa Graeciae lumina, an Ciceronem nostrum, an Plinium tam multa potuisse litteris mandare, nisi summum illis otium rerum omnium affluentia peperisset? domibant seruos eruditos: contubernales habebant, eximij praemij accersitos ex ultimis terris, rhetores, historicos, praestantis ingenij, singularis doctrinae philosophos. cum his se quotidie exercebant, commentabantur, disputabant: horum omnium opera, quatenus liberet, utebantur. at ego sumptum unius pueri, minimam mercede conducti, quo in scribendo utor, aegre sustineo. Et in his angustijs, in hac mea tam tenui ualetudine, tam aduersa fortuna, quia rudes homines, ueteris eloquentiae cupidos, meis scriptis non erudio, nec in rectam Latine scribendi uiam induco, appellas me

B

quasi

quasi malum debitorem, atque etiam accusas uerbis
tu quidem humanissimis, & alieno, ut uideris no-
mine, re tamen ipsa grauius, & ut ergo interpretor
tuo iudicio: quod uereor in primis, facioque. sicuti de-
beo, plurimi. uerum tamen uidere te puto, quam facul-
tatem res desideret. quid autem praestari a me possit,
nemo omnium, qui uiuunt, me ipso melius intelligit.
quare noli mihi languorem, aut desidiam obijcere;
quae abesse procul a me, qui antea vitae meae uitae cur-
sum inspiciet, atque examinabit, facile cognoscet. Satis
habeas, si nemo istam in te culpam conferat. qui cum
ingenio praestes, aetatem omnem in Latina lingua
contriueris; ex quo factum est, ut eam perfecte calleas;
id quod tuorum scriptorum subtilitas, & elegantia de-
clarat: cum ualeitudinem non desideres; otio paene
diffluas: addo etiam illud: cum optime tibi cum fortuna
conueniat: quae tibi de suis bonis tantum elargita
est, ut erogare quātuus pecuniam in homines doctos
eorumque studia nullo tuo incommodo possis: haec cum
in te sint omnia, eaq. ut ego arbitror, summa, non
minima quidem certe: abstines tamen ab hoc munere,
& hortaris alios nulla tibi re, praeterquam uolun-
tate, & studio, conferendos. Quis non miretur sitire fon-
tes? sitiunt enim certe, cum tu petis a me tamquam ex
arido solo, quod in te ipso uberrimum esse constat; &
cum ad nostram potius inopiam confugere, quam tuis
copijs uti uis. Hoc loco mihi uenit in mentem, tuam
quoque causam, non modo meam, meditantem, quod
tu fortasse respondeas. Distingues illa superiora: ne-
gabis in te uno esse omnia, quae dixi esse de Latina lin-
gua

gua scribentibus necessaria. de fortuna concedes: patet enim: etiam, opinor, de ualetudine, de otio: ingenij laudem, & doctrinae, quae tua modestia est, abs te reijcies, fortasse etiam, quae tui est in me animi propensio, quae humanitas, ad me trāsferes. Nolim equidem tecum, Sauli, ne in tua quidem laude contendere: uerum, quod tu mihi de te ipso non credes, credent alij, uerumq. fatebuntur, adducti in hanc sententiam, ac plane confirmati, non tam auctoritate mea, quam tamen, in his praesertim elegantioribus litteris, in quibus iam tot annos uersor, non esse nullam intelligo, quam tuo ipsius testimonio, quod habet ponderis apud bonos ac sapientes uiros in omni re plurimum. te, inquam ipso teste locuplete, cui fides habenda uideatur, probabo tuam uirtutem. Oblitus ne es, aut oblitum me putas illius temporis, cum tu librum tuum de homine Christiano mihi ostendisti? bone Deus, quam in illo multa praeclara, cuius industriae, cuius prudentiae, quam a te grauiter, quam copiose, quam splendide tractata. neq. uero ego unus illum librum, uidere alij, uidit, qui uir, & quantus, Reginaldus Polus Cardinalis, qui potest esse instar omnium, quem tu profecto iudicem in re tua numquam recusabis. hunc ego audiui, audiuerunt multi, de tuo interdū libro loquentem. ornatibatur laudibus. (& est homo, ut scis, natura simplex, relictus, cuius ab intimo sensu numquam ne minimum quidē aut uultus, aut oratio discrepet) quid plura? conferendum tam antiquitate iudicabat. Quamobrem redeo illuc, & concludo paucis. Magni facis eloquentiam. cupis eam cognosci, cupis amari, & coli. egregia

gia cupiditas, & nobili sane uiro digna: uerum, ut ti-
 bi satisfacias, et inuenias exitum studiij tui, elige de duo-
 bus utrum uis. aut ipse, qui potes, ostēde nobis Latinae,
 linguae pulchritudinem, ac praestātiā; doce nos; doce,
 posteros, quae sit eius adipiscendae, & perfruendae ra-
 tio ineunda: aut, si quos existimas hoc praestare posse,
 excita eos liberalitate, foue tuis copijs: noli pati, ani-
 mum eorum hac & illa cura distrahi; sit intentus, &
 fixus hoc uno in studio; neque abducatur ab opere
 pulcherrimo, ac nobilissimo humillimae interdum rei
 turpis, & sordida procuratio. ita consequeris facile,
 quod uis; optimisq. studijs & posteritati magna tua
 cum laude consules. Illa, quae scribis de leguleijs qui-
 busdam, in meum librum de Romanis legibus, detra-
 hendi studio, incurrentibus, legi nullo cum stomacho:
 nec sum miratus, a barbaris hominibus, sordido quo-
 dam litterarum genere assuetis, elegantioris doctri-
 nae scientiam, & quasi lauritiam quandam studio-
 rum contemni. Non placet istis meus liber: magnis
 uidelicet uiris, quorum fama aedium illarum, in qui-
 bus ipsi habitant, limina nondum est egressa. at pla-
 cet Vincentio Portulacae, cuius est in urbe Brixia
 insignis auctoritas, illustre per Italiam nomen; pla-
 cet Antonio Augustino, Marco Antonio Nattae,
 Laelio Taurrello, Vido Pancirolo, iuris utriusque scien-
 tia clavis: quorum nomina, scriptis egregijs testata
 uirtus, atque expressa, cum aeternitate coniunget.
 hos ego meorum laborum, & uigiliarum laudato-
 res cum audio, uiros graues, & certos, omniumque
 nobilissimos; uoculas raucae plebeculas contemno;
 quidq.

quidq. leues, & obscuri homines de me sentiant, aut loquantur, non esse mihi ualde laborandum existimo. te quoque sperabam in meis praesidijs esse, & si qui urgerent grauius, obsistere, impetumq. inuidiae, & maleuolentiae tua auctoritate, ac testimonio frangi. quod si facis; fructum fero meae singularis in te obseruantiae, & habeo tibi, quam debeo, gratiam; sin minus; hoc tamen nomine tibi debeo, quod meos obrectatores flocci facis, usque eo, ut indignos, quibus respondeatur, existimes. Vale. ∞ D L I X

V I D O . F A B R O

Patauium.

6

NESCIO, utrum fortunae succenseam, cuius culpa factum sit, ut ego tuas litteras duobus fere mensibus post eum diem, quo tu scripseras, acceperim; an eidem gratias habeam, quod mihi, arculam quandam scriptorum meorum euoluenti, pleneq. aliud agenti, de improuiso illas obtulerit. gratias habebo potius; quod eodem tempore simul cum iniuria beneficium accepi; & iniuriae beneficium praeferrī, aequum est. sed, quoniam uereor, ne tarditatem in scribendo meam durius acceperis; hunc tu mihi scrupulum, Vide, si ex animo euelleres, faceres humane, nec tamen inique: cum hoc ipsum, quod commissum a me est, primum ex aliena culpa pendeat, deinde nunc quidem etiam corrigatur. Venio ad tuas litteras: quibus mihi gratius nihil potuit accidere; dicerem, iucundius, nisi clausula illa de Bunello meo plane om-

nem incunditatem eriperet . nam sic fac existimes , ex illius uiri interitu tantum me cepisse dolorem , quantum fortasse dies exhaurire nulla poterit . Vixerat me cum Venetijs per quadriennium : cum ego in illo probitatem morum , uirtutemq . diligere ; ille in me propensionem , credo , quandam ad litteras non improbareret . Intercessere etiam inter nos officia quaedam , sed a me leuia , nec satis digna , quae memoria tenerentur : quae tamen ille , ut erat gratus , non memnisse solum , sed praedicare etiam solebat . ego ab illo maximum habebam beneficium , quod me , cum Philelphis , & Campanis nescio quibus (ut alijs parcam) misere errantem , in hanc recte scribendi aiam primus induxerat . Videbatur quibusdam natura senerior ; sed erat lenissimus erga sui similes , hoc est erga bonos uiros ; ubi uitiū nosset , censor acerrimus . Distinguere homines non fortuna , sed moribus solebat . Loqui ad uoluntatem neque ipse poterat , neque ferre qui ad istam artem eruditus esset : totus erat apertus , & simplex . Satis scio fuisse , qui illum deprauatae religionis nomine in crimen uocauerint . quorum uitam si cum Bunelli uita comparares , Socratem diceres iniquorum conspiratione circumuentum . Coluit omnes uirtutes & philosopho dignas , & homine Christiano , sed continentiam praeter ceteras . hac uero ille triumphauit maxime , & triumphauit adolescens , cum ceteros uoluptas caput . quo mirandum est minus , si tantus postea uir ex tanto adolescente factus est . nam extremam uitae partem , quam , ut in fabula actum , decet esse perfectissimam , heroicam audio fuisse , & plane diuinam .

*nam: Quare incumbamus, o Vide, & hanc operam
Bunello nostro nauemus, ut illius nomen, immortali-
tate dignissimum, exstingui mortali cum corpore non
sinamus. quod equidem enitar; & hominis mihi ami-
cissimi, summi uiri, memoriam (si modo is ego sum,
qui tantum praestare possim) profecto ab interitu uin-
dicabo. uideo te in tuis litteris idem uelle: nec dubito,
quin possis. nam & Bunellum amas mortuum: & na-
les plurimum ingenio; quod etiam pietas excitabit.
cuius officij societas eo gratior utrique nostrum esse de-
bet; quod cum apud alios laudabilis maxime erit, illu-
stri exemplo gratiae referendae; tum ad animos no-
stros amore coniungendos, aeternaq. necessitudine con-
glutinandos, plus ualere nihil potest. Reliqua erant
in epistola tua magnifica quaedam, & eleganter scri-
pta de laudibus parentis mei; quae uerissima fateor;
quaedam etiam de me ipso, quae non agnosco. nam,
et si tibi, nobilissimo adolescenti, multis non solum
fortunae, sed etiam naturae, doctrinaeq. bonis or-
nato, &, quod caput est, uirtutis amanti, placere
maxime uelim: tamen, quia nemo adhuc a me
hoc impetravit, ut ea mihi adsciscerem, quae mea
non essent, patere, obsecro te, de me ipso mihi po-
tius me credere, quam tibi. quod si, cupidum es-
se laudis, laudem esse uis: isto me licet nomine non
contemnas: quod ea, quae habent ij, qui laudabiles du-
cuntur, ego, eadem ut haberem, semper laboravi. sed
scis, uelle, & perficere, non idem esse. alterum con-
tingit multis, alterum dumtaxat ijs, quos dii di-
ligere putantur. quorum ego te in numero, opti-*

*me Vide , praestanti natura praeditum , Banelli
praeceptis informatum , confido facile futurum .
Vale . Venetijs .*

MARCELLO. CERVINO

CARDINALI

Romam.

7

POSTEA quam Roma discessi , etsi tum me
uetus in te obseruantia , tum tua in me perpetua be
neuolentia postulare uidebatur , ut ad te quam saepis
sime scriberem ; tamen id non feci : propterea quod om
ne otium , atque omnem etiam mentis tranquillita
tem molestae in primis ademerunt occupationes : qua
rum me , cum primum huc reuerti , tantus aestus ab
sorbuisset , ut longo intervallo uix emersem . nam pri
mum domesticas res ita male affectas offendi , ut eas
seruare , multo temporis , non exigui laboris , etiam
alicuius artis esset . deinde , cum illa , quam scis in
meis epistolis nutu tantum appellari , inimica natio
virtutis , ac diligentiae , quae etiam patri meo , uiro
optimo , (& adde si quid uis) negotium exhibuit , ad
me uexandum , atque opprimendum conspirasset : du
rius habui negotium , ut meas fortunas in tuto collo
carem . sed me , qui antea praesto mihi semper affuit
laboranti , idem in hoc potissimum discrimine egen
tem opis & consilij , nec mediocriter de toto rerum
n earum statu sollicitum , respexit , ac liberauit Deus .
itaq. omni plane molestia perfunctus esse mihi uideor .
quid quaeris ? aliqua etiam officij specie ab iisdem obser
uamur : ac se satis apte simulationis , ut opinor , artificio
tuentur .

tuentur. accipere tamen quod datur, quoscumq; animo
 detur, in scitiae nō est: nec hodierni mores, & ratio tem-
 porum secus postulat. Cetera sunt in meis rebus non
 plane cuiusmodi nos optabamus, sed cuiusmodi tamen
 multi non sperarunt: quibus haec, quae nunc agimus,
 amplissima uidentur esse, cum nos prae ijs, quae, nisi
 quis casus nostris consilijs occurreret, agere aliquando
 cogitamus, tenuissima iudicemus. quam quidem ad
 rem quod tu omnia, quae in te sunt, liberalissime polli-
 ceris; quodq; Alexandrum etiam Farnesium, prae-
 stantem omni uirtute Cardinalem, in eandem ratio-
 nem propensum esse affirmas: equidem de te sic existi-
 mo; & multas esse res, in quibus inuari a te pro tua
 summa tum dignitate, tum etiam fortuna possim; &
 in ijs rebus numquam omnino mihi tuam esse humani-
 tatem defuturam: Farnesium autem, diuinum adole-
 scentem, natum ad liberalitatem, & ad gloriam, non
 miror eo esse erga uirtutem animo, quo quia semper
 fuit auus eius, iccirco ad eum gradum, qui est in terris
 summus, & augustissimus, dijs hominibusq; nolenti-
 bus adscendit. ac sane ille cum domestico exemplo, tum
 multo etiam magis, egregia ipsius natura ad immorta-
 litatis laudem excitatus, saepe alias, quanti bonas ar-
 tes faceret, ostendit, sed proxime uel in praeiis, cum
 Hieronymum Ferrarium, iuuenem rarissimae uirtu-
 tis, sane quam pro eius meritis ornauit, atque an-
 xit. in quo, cum apud unum posuisse beneficium ui-
 deatur, a multis tamen gratiam iniuit. nam, cum
 uos, tales uiri, patrocinium litterarum suscipitis:
 quicumque bonis artibus delectantur, animo recrea-
 ti, ne-

probat. nisi sui similes. Gratulor igitur tibi; non ut
 gratulantur ij, qui fere, quibus fructibus auctus sis,
 unum cogitant, cetera magnopere non spectant; sed
 ut ij, quibus dignitas, & religio prima sunt: quae tu
 coles maxime, & eris in Christi militia autesignanus.
 Grauem sane personam Episcopi sustinetis. uestrum
 est, errantes animos in uiam reducere. & reducit
 uos quidem praeceptis diuinae doctrinae tradendis;
 sed magna uis est in exemplo, cum ea, quae traditis,
 ipsi uita, & moribus exprimitis. quod tu praestabis.
 utrumque omnium maxime; qui & habes non doctri-
 nam modo, uerum etiam eloquentiam. quarum altera
 imperitos erudit, altera languentes excites: & ui-
 uis, ut homo, satis extra culpam. quod memini me
 multis abhinc annis in tua prima adolescentia mi-
 ratum; cum ea in te laudarem, quae tamen imitari
 uix poteram. quod fecisti adolescens, cum tua te
 singularis, optimaq. natura ad decus inuitaret, &
 quasi manu prehensum duceret; nunc, aetate confir-
 mata, cum ad uoluntatem accesserit ratio, dubitem,
 quin idem multo sis alacrius constantiusq. factururus?
 dubitet, qui te ignorat: mihi, cui tua studia, tui sen-
 sus ex nostra familiaritate notissimi sunt, dubitare non
 licet. Quare, ut ad prima redeam, non eo solum no-
 mine tibi gratulor, quod Episcopus es, in summa di-
 gnitate constitutus; quod tibi scis esse commune cum
 multis; sed quod is es, qui cum ista dignitate uirtutem
 aequare possis. quod quia uides quam non multi po-
 tuerint, eo magis tu, qui potes, hoc ipsum, quod po-
 tes, acceptum Deo referre debes, tantumq. mu-

nus in te collatum, illud quidem plurimi facere, sed, quoniam est proprij erga te amoris argumentum, minus caussam multo, quam ipsum munus, pluris aestimare. Vale. Venetjs. Kal. Maij. 00. D L L I

GABRIELI. CATIANO

Brixiam.

9

EPISTOLAS a te habeo duas: utramque scriptam elegantissime, sed illam pleniorē, quam XI. Kal. Sept. dederas: nam haec recentior, cui nonarum Q&T. dies erat adscripta, argumentum habuit fere nullum. uenio igitur ad priorem: in qua cetera iucundissima, illud permolestum, quod te minus commode significas ualere: scribis enim, ualde te ob aduersam ualitudinem uereri, ne non illud, quod instituisti, absolueres, ac perpolire tibi liceat. Mi Catiane, excita prudentiam tuam; & occurre morbi principijs; ne ille, grauior deinde factus, & te, & amicos tuos, qui, te aegrotante, ualere non possunt, diutius uexet. Hoc loco mihi ueniunt in mentem, quae tu me olim, minus recte cum haberem, prudentissime, & amantissime manuisti. illa, illa ipse tibi nunc in memoriam redige; & quae tuae tunc partes erant, eas nunc fac esse meas. Tu mihi non ex Hippocrate, aut Galeno, sed ex ueterum philosophorum libris ea remedia, quibus ad salutem meam praestantius esse nihil potuit, attulisti: ego nunc idem in te facio: tuamque tibi medicinam restituo. uis, quae meum morbum, te medente, sanarunt,

CATO

ea tuo ipse in morbo praetermittere? non uis, opinor. non enim id te dignum est: qui ea saepe legisti, unde homines alijs cauere cum discant, sibi eos non cauere tarpeest: quare adhibe eam, quam ad omnes res soles, ad te curandum diligentiam: & quod oneris suscepisse te scribis, id si grauius uidetur, quam ut perferre possis, deponere prius, quam opprimere. magnum est, quod moliris, & magni non solum ingenij, quo tu non eges, sed etiam otij: quo nisi abundas, quo modo te speras ea, quae in iure ciuili dispersa sunt, quae scis esse minime pauca, primum posse cogere, deinde coacta ita disponere, ut ex certis generibus totam ius ciuile cognoscatur? atque ego tamen sic existimo: si quis est, qui hoc praestare possit, aut cum te esse, aut omnino neminem: sed, quoniam res, & fortunae tuae, quemadmodum tu quidem affirmas, ita ferunt, ut in forum tibi necessario sit eundum; quae ratio, si modo & tibi, & populo placere uelis, multi temporis exercitationem desiderat; haec autem, quae a te est iuris ciuilis instituta digestio, eiusmodi est, ut nihil operosius existimetur: uereor, ne, duarum rerum difficillimarum tractatione distractus, utramque dum uis, neutram assequare. quamobrem, quid suscipias, tui consilij est: ego monendi partes, quae sunt prudentiae, non assumo: neque enim plus ulla in re me existimo uidere, quam tu uides: id, quod est beneuolentiae meae, faciam, ut magnopere te non solum horter, uerum etiam rogem, ualitudini tuae minus, quam gloriae, ne seruias: quae quidem nobis, qui te summe diligimus, tantae curae est, ut plurimas nostrae salutis partes

in

in tua salute positas existimemus . De Alciati libro, ualde te amo : sed, eum, hoc quidem tempore, cur mittas, non est . sunt quaedam, quae magis urgent . Quae feci a nobis anno proximo superiore instituta , iam paene absoluiuius . Domestica fere sunt, ut uolumus . fratres ualent optime, ego sicut solco, hoc est, et si non optime, sic tamen, ut studijs nostris frui liceat, quod si perpetuo detur, equidem hac mea tenuitate contentus ero ; illam firmitatem, illa athletarum latera non appeto : neque mihi unquam de natura queri ueniet in mentem, quae me corpusculo fixerit imbecillo ; gratias agam potius, quod effecerit, ut omnibus paene horis, aduersae ualitudinis metu, spectanda mihi ratio sit, & continentiam, quae uirtus est, aut certe ad uirtutem ducit, cogar amplecti . Amamur a multis : si modo ex uultu, & uerbis amor intelligitur : colimur etiam a nonnullis, qui, falsa de nobis opinione adducti, nostram consuetudinem, quasi docti hominis, uidentur expetere . quibus ego si me patefecero, facile hunc errorem eripiam, & , puto, faciam ; ne totos dies saluatoribus tribuam . Vale . Venetijs . ∞ D X L I I I

FRANCISCO . LVISINO

Patauium .

10

SI . NESCIS , Luisine , quantum ego amori nostro tribuam ; cognosce ex hoc , quod & superioribus mensibus licere mihi per eum patui ad tuas litteras , humanissime scriptas , nihil respondere ; & nunc , eodem fretus , etiam male respondeo .

Non

Non est hoc, inquis, officium colere. Quasi iam prohaeris, quia non coluerim, ideo me turpem esse. non placet ita duris legibus amicitiam adstringi, ut nunquam relaxentur. summam diligentiam maximis in rebus si ab amico requiris, iure facis: sed, si etiam in minimis, non aequus es. est enim profecto quaedam suauitas in negligentia: quam qui ex amicitia tollit, horridior est, quam ut urbani mores ferre possint. quare, si amabilis esse uis, (quamquam quis te uno amabilior est?) uerumtamen, si id tibi propositum est, ut omnibus in rebus aequae amabilis, aequae iucundus sis: permitte mihi, ut liceat aliquando tecum esse negligenti. Nam, quod ad tuas litteras attinet, ita iudico, scriptas esse non solum eleganter, in quo tamen non minima laus est, sed etiam sapienter; quod quia solet ab aetate tua longius abesse, non solum laude, sed etiam admiratione dignum est. uitium hoc in plerisque adolescentibus, atque etiam in robustioribus quibusdam fama celebratis animaduerto, ut inania colligant, & eloquentiam non, ut ueteres illi, in sententijs, & uerbis a communi consuetudine alienis, sed in quibusdam uulgaribus, ac paene puerilibus ineptijs constituent. Quocirca non ego te, Luifine, hortabor, ut ex ista imperite scribentium turba te eximas: sed gratulabor potius, quod ita effecisti, ut hortationi locum non reliqueris. hanc cum adolescens adhuc, & paene imberbis, nondum ea prudentia, quae extrinsecus assumitur, propter aetatem copiose instruitus, naturali quadam ingenij facultate, & assidua Ciceronis lectione sis consecutus: cum illa accesserint

Ari-

Aristotelica, in quibus nunc totus es; usumque rerum, qui in adolescentem non cadit, percallueris, qualem te virum futurum putemus? non sum natura blandus; neque soleo cuiusquam auribus inservire: potius offendit quosdam libertas mea. itaque, quod dicturus sum, gratiae causa dictum ne putato. si quando accidit, ut interroger de ijs, qui antiquam illam perfecte scribendi laudem posse nobis videantur iam paene amissam restituere, soleo te duobus praestantissimis adolescentibus, meis familiarissimis, Calino, & Amaltheo, tertium inferere. Calinum, puto, non nosti: qui clarissimum iuvenem Aloysium Cornelium singularis viri, Ioannis Cornelij, filium, in Cyprum insulam secutus, tertium iam annum abest. sed mihi hoc uelim credas affirmanti: ea bona, quae magister tuus Aristoteles laudabilia esse dicit, omnia fere in illo adolescente aut esse iam, aut breui, ut ego auguror, futura. De Amaltheo autem quid sentiam, non expectas opinor, ut significem, neque ut ego tibi eum quasi latentem indicem, quem in illustri quadam specula uirtus constituit. quare coniunge te cum his, & eloquentiam tres optimi adolescentes, aetate fere pares, concordii studio, sicuti pulcherrimam uirginem, diligite. quod si me etiam socium recipitis, & riualem in hoc amore feris; erit praeclara consensio; & Latinae linguae formam, quam, superioribus temporibus turpi barbarie uitiatam, nunc agnoscere uix possumus, posthac, ut opinio mea fert, intactam, illibatamque tu ebimur. Vale. Venetijs. ∞ DXLVII

C PAVLLO

PAVLLO . CONTARENO

Venetias.

II

CUM Venetijs proxime discessi, ut in hanc solitudinem ex ista frequentia me conferrem; magna sane laetitia perfruebar; & quod ad ea, quae homini carissima sunt in uita, uxorem, ac liberos meos redibam; & quod mihi, otium ad studia, amoenitatem ad ualitudinem quaerenti, hunc esse praeter ceteros locum expetendum atque adamandum intelligebam. sed, ut in rebus humanis nihil est simplex, in summa uoluptate molestiae tamen hoc erat, quod ita fortuna tulisset, ut, quo tempore tibi per anniuersarias Patauini gymnasij ferias Venetijs esse, & commorari liceret, tum ego a te distingerer, magnamq. manendi cupiditatem maxima discedendi necessitas uinceret. nec uero mihi dubium est, quin cum meo sensu tuus quoque sensus congruat, & quae me cura torquet, eadem te pungat. uinci enim in officio, atque amore, quam sit turpe, si te non mea uox aliquando docuisset, ipsi te libri, unde hauris illa praeclara, quibus ad laudem informamur, penitus erudirent. quod si, ut una simus, & tu, ut opinor, sperabas, & ego certe cupiebam, per interualla locorum non licet: at, quod proximum est, ut una esse uideamur, non uideo, cur praestare litteris, & consequi non liceat. nam si propterea, simul esse, incundum est, quia mutuo sermone fruimur: in litteris non ego quidem tuam uocem audio, neque tu meam; sed, quae uoci subest res, eam nihilo minus, quam uia cum simus, percipimus, hoc etiam

etiam maiore cum fructu, quod aliquanto scribimus accuratius, quam loquimur. quare uelim ad scribendum te des: & cum me tuae consuetudinis usura, ob ingenij tui suauitatem, & sermonis elegantiam, mirifice capiat; haec, quae in te amo, quae nunc abesse doleo, fac, si me diligis, ne omnino desiderem. debes hoc mea caussa non nolle, tua uero maxime cupere. nam, cum te aliquot abhinc annis in rectam illam antiquae eloquentiae uiam dederis, patris tui, uiri optimi, ac sapientissimi, uocibus, consilijsq. commotus, patrui uero, clarissimi, ac praestantissimi ciuis, exemplo incitatus: turpe tibi est, in mediocri laude consistere; & ad summam peruenire, sine stylo, assiduaq. exercitatione, non licet. quid enim ille noster, cuius tu libros numquam de manibus deponis, quid aiebat? timere se, nisi frequenter declamaret, ne, quod adeptus erat in arte oratoria facultatis, exaresceret. Attende, mi Paulle, & tuam caussam, a qua mea disiuncta non est, si placet, mecum considera. Ille sibi, homo Romanus, Latinae orationis inopiam metuebat; cum tamen omnibus in hoc genere ditijs abundaret: nos, quibus Latina lingua peregrina est, qui in optima scribendi aut dicendi ratione rudes, & infantes paene sumus, de summa eloquentia sine summo studio cogitabimus? & unam omnium difficillimam rem, eandemq. omnium gloriosissimam, ludibundi consequemur? Vides me ipsum, qui quid sim, ego quidem non statuo; sed sunt, quibus non esse nihil uidear; nullum paene diem intermittere, quin aliquid Latine scribam: cum tamen, ex quo lapidem hunc uoluo, annus iam uigesimus

abierit . Est adolescens in uestra nobilitate , tibi non ignotus , mihi ~~q~~modum familiaris : quem , excellenti praeditum ingenio , gloriae cupiditate flagrantem , nisi a Romanae eloquentiae laude ad huius maternae linguae studium falsa quaedam opinio traduxisset , erat cur de illo sperarem ea , quae summa sunt . tantam enim operam in scribendo ponit , quantam tu uidelicet in legendo . sed neque illi in summa industria iudicij satis est , qui de Latinae linguae dignitate non optime sentire uideatur : neque tibi , rectissime iudicanti , ad id ipsum quod probas obtinendum suppetit industria . quare uellem , ut & tu illum in diligentia , & ille te imitaretur in sententia , quod utrumque si contingeret ; nam ego uestrae utriusque laudi praeclare consultum putarem . Sed ille de suo consilio uiderit , iccirco enim se non existimat errare , quia , quos sequatur , auctores habet eos uiros , qui , quod optimum esse dicunt , in eo facile omnibus hominibus antecellunt . Te uero , qui mecum in iisdem aedibus per triennium fere uixisti ; qui , quidquid es , de meorum consiliorum praeceptorumq. fonte fluxisti ; cuius a laude mea laus quodam modo pendet ; te , inquam , mi Paulte , quantum in me erit , errare non patiar ; teque , coactus amore , & officij tuis , hortari numquam desinam , ut in ueram ac sinceram eloquentiae formam , cuius ego tibi excellentem pulchritudinem , duorum ueterum oratorum exemplo , saepe demonstraui , tuae mentis oculos acriter intendas ; eamq. tibi a me ueris , ut arbitror , lineis designatam , tu aliquando tuis scriptis , quasi coloribus , coneris exprimere . Graue , in-

quies ,

quies, onus imponis, & difficilem mihi laborem mandas. Fateor ita esse: addo etiam illud; non esse nobis optandum, ut aliter sit. nam, cum omnium hominum in appetenda laude par prope uoluntas, similisq. sensus sit: quod omnes appetunt, id si esset eiusmodi, ut consequi multi possent; quanti, obsecro, aestimares? opinor, minimi. copiam enim uilitas, & uilitatem sequitur contemptus. quare non tibi est dolendum, quod de sudoribus manat gloria. laetare potius, quod, cum eam omnes amabilem esse, ualdeq. expetendam sentiant, plerosq. tamen laboris magnitudo terret, & aemulandi studium rei difficultas imminuit. Est autem tibi ad hanc laudem, quo te uoco, aditus eo faciliior, atque apertior, quod, quae duo sunt ad comparandam eloquentiam instrumenta maxime necessaria, ingenium, & memoria, utrumq. sic tenes, ut in altero excellas, in altera ijs, qui excellere putantur, non admodum concedas. haec tu bona si languere finis; gratiam naturae non optimam refers; quae non in te benigna fuit, ut suum beneficium negligeres, sed ut ad decus, ad dignitatem, ad immortalem aeternamq. laudem conferres. Neque uero is ego sum, qui te uelim eloquentiam a philosophia seiungere, totosq. dies in hoc uno expoliendae orationis studio consumere. erras, si me ita sentire putas: ego philosophiam diuinum quiddam esse dico, indicem ueritatis, magistram uitae, omnium uirtutum, omniumq. laudandarum artium parentem. sed idem ita statuo; si, qui optime sciat, non optime loquatur, plerumq. fieri, ut id ipsum, quod sciat, nescire uideatur; & ut in conuiujs non pa-

rum interest, qua epulae ratione condiantur, sic in sermonibus, aut scriptis, magni refert, quibus animi cogitata verbis enuncientur. quod si cui ita stupidus aut ita deprauatus est sensus, ut ornatae, & bene structae orationis suauitatem, & tamquam harmoniam auribus non percipiat: hunc tu, si sapias, neque consulles in re tua; quia, recte qui non intelligit, is ut recte iudicet, sperare non licet: neque ipsum monebis; quia, quibus desunt principia naturae, ijs inutilem artem esse constat. tu, si me audies, musarum uocem ab rusticano sono distingues; & ut inanem multorum loquacitatem oderis, sic elinguem quorundam sapientiam non amabis. qua in sententia uideo fuisse, quos uiros? Platonem, & Xenophontem: quibus ego plus crederem solis nutu significantibus, quam omnibus, qui nunc ubique sunt, philosophis cum iureiurando confirmantibus. non ne uides magnum utrumque & excellentem in philosophia fuisse, utrumque tamen in hac, quam homines inepti reprehendunt, exornandae orationis facultate ita praestitisse, ut, eorum scripta cum legimus, nihil omnino purius, nihil elegantius, nihil illustrius fieri posse iudicemus? a qua laude plurimum abfuisent, nisi temporis industriaeq. multum in eloquentiae studio collocassent. neque uero eloquentiae studuisent, nisi ex ea decoris ornamentiq. plurimum ad philosophiam accedere, tamquam ad formosam uirginem a corporis cultu, iudicassent. Hos igitur ego te imitari malo, quorum nomina adhuc uigent, cum ipsi duobus abhinc annorum millibus obierint, quam istos, si qui sunt, qui te infirmis rationibus

tionibus a pulcherrimo consilio conantur abducere. Perge, ut facis, in disciplina philosophiae, in qua Patauij artificem habes eximium M. Antonium Genuam: eloquentiam uero, cuius, ut opinor, in uia me ducem non contemnis, ne dimitte. utrumque enim & debes, si tibi magna proposita sunt; & potes, si, quod me saepe dixisse memini, diei horas apte, & cum ratione distribues. Vale, & patrem tuum, & patruum, quos ego plurimi sane facio, & communes amicos meo nomine saluta. Ex Plebe Sacq. ∞ D LVI

CHRISTOPHORO. MADRVTIO.

CARDINALI

Mediolanum.

12

AVDIO te de nobis & loqui, & sentire perhonorifice. praeclarum hoc est, laudari a Principe uiro, & ab eo Principe, qui cum fortuna uirtutem ita coniunxerit, ut in utraque pariter emineat. atque ego te semper antea, cum numquam essem allocutus, numquam uidissem, tamen uehementer colui. mouebar tuis praestantissimis actionibus, hominumque constanti sermone; omnia de te summa praedicantium. neque uero, si quis in te laudaret opes, aut nobilitatem, aut dignitatem, admirabar. communia multorum haec sunt, optabilia potius, quam laudabilia. sed illa, quae tua proprie sunt, cum audirem; unum esse Christophorum Madrutium, qui uirtutem ipse coleret studio singulari, in alijs ornaret praemijs amplissi-

C

4

mis,

mis, omnesq. liberales disciplinas (fato quodam, tem-
 porum dicam, an hominum iniurijs? exsultantes) ex-
 ciperet, amplecteretur, foueret; qui denique solidam
 gloriam spectaret, inania, quae multi sequuntur, con-
 temneret: haec ego cum audirem, incitabar studio
 meae tibi singularis erga te obseruantiae declarandae:
 sed obstreperere litteris inanibus tali uiro, praeclaras
 Italiae urbes, multorumq. populorum fortunas non
 potestate magis, quam iustitia, tuenti, hominis esse
 uel inepti nimis, uel impudenter ambitiosi existima-
 bam. nunc autem, cum ad me sermones tui, mea cum
 laude habiti, referantur; occasionem cupide comple-
 ctor, quam mihi tua liberalitas offert: tibiq. gratias,
 quas possum quidem, ago, habeo autem certe maxi-
 mas, atque immortales; tum quod ornes me testimo-
 nio iudicii tui, quod apud omnes ualere plurimum in-
 telligo: tum uero, quod isto officio, ista tam praeflan-
 ti humanitate quasi fores mihi aperueris ad amicitiam
 tuam. qua quidem ego me, si minus alia re licebit, per-
 petuo certe, ac singulari erga te studio, assiduaq. tua-
 rum uirtutum praedicatione, dignum praestabo.
 quod cum antea fecerim, iudicio meo commotus;
 faciam tamen in posterum alacrius, ac diligentius
 tua humanitate incitatus, quam semper eandem
 in me futuram, non magis constantiae ratio, quam
 naturae tuae benignitas, mihi persuadet. Vale. Ve-
 netijs. ∞ DLVI I

ROMV-

ROMULO. CERVINO

Patauium.

13

QVOD tu persaepe queri solitus es, id mihi nunc
 accidit, ut epistolae prorsus caream argumento: sed
 ego tamen non committam, quod tu soles, ut argumen-
 ti me inopia deterreat a scribendo. quin nide, quam di-
 uersa ratio sit. tu, cum sententiam non habes, ualde
 tibi ais laboriosum esse epistolam texere: ego num-
 quam facilius soleo scribere, quam cum nihil habeo,
 quod scribam. At, inanes huiusmodi litterae sint, ne-
 cesse est. Primum, hoc non semper. quandoque enim
 accidit, ut, nihil dicentes, aliquid tamen dicamus. &
 ut in fidibus est quaedam manus aberratio sine arte,
 in qua tamen ipsa ars sit: sic in epistolis argumentum
 quandoque est sine argumento. itaque, non semper ina-
 nes huiusmodi litterae: siquidem in ijs solet aliquid
 nonnumquam existere, quod pondus habeat. sed fac
 inanes esse: quid refert? non hoc spectamus, id sequi-
 mur, ut, exercitatione duce, eo perueniamus aliquan-
 do, ubi sita laus uideatur eloquentiae? quod si nobis
 tantum in hoc proficere non licet, ut ueteribus illis,
 quorum est purissima oratio, similes esse possimus: at
 tentemus tamen, si possumus nostris, qui inquinata lo-
 quuntur, dissimiles esse. quod, ut opinor, & mul-
 tum, & saepe scribendo consequemur. Ac noli
 putare, semper in eo nobis esse elaborandum, ut
 philosophemur in epistolis. graues sententiae pro-
 bantur: fateor: sed numquid hoc uno Latina lingua
 coniti-

continetur? me quidem Cicero noster paullo minus interduyn delectat, de iocis cum agit, quam de turpi, & honesto cum disputat. utrobique enim sunt ornamenta: & utrumq. saepe necessarium est. itaq. ad utrumq. me do: teque, ut idem facias, etiam atque etiam hortor. cumq. res non erit, de qua scribas; tum tu, si me audis, uel leuissima quaeque ex omni parte, ex omni genere arripies, & ijs pro argumento utere. hoc autem quatenus agas, aut cum quibus agas, tibi non praescribo: cuius tanta prudentia est, quantam aetas ista, qua nunc es, capere uix potest. Summa sit, ut & cum argumento, & sine argumento saepissime scribas. Vale. Romae.

FRANCISCO . GONZAGAE

Patauium.

14

ODI paene meos oculos: etsi oculi sunt, idest ornamentum rerum carissimi: sed odi certe peius, quam antea, hunc morbum, quo mihi nunc tuus adspectus, tuus complexus eripitur. aduolare enim ad te, si ualerem: nihil me moraretur: nihil esset tanti. an cum tu, magni Principis filius, familia natus Italicarum omnium nobilissima, nec iam a maioribus tantum, sed a te ipso clarus, Mantua me, humilis hominem loci, nondum de facie notum, litteris humanissimis tua sponte salutandum putaueris; ego, cum Patauij, hoc est prope in conspectu meo, sis, non accurram ad te? facerem: sed soluta uoluntas non est: impeditur enim naletudine. solatio tamen hoc, in magno dolore, sustentor,

tentor, quod futurum breui non despero, ut conualescam. concurrunt simul, anni tempus, assidua medicorum cura, mea summa continentia. haec si proficient; adibo ad te, nulla interposita mora. opto enim, quae inter nos mutuo litterarum officio conglutinata amicitia est, eam paullo artius mutuis sermonibus, mutua consuetudine adstringi. sin haerebit morbus: obsecro te, largire hoc uel meae in te obseruantiae, uel humanitati tuae, ut om̃ino tuis litteris ne caream: quas ego meis quam potero creberrimis dabo operā ut eliciam. Mitto ad te librum meum de Romanis legibus, propterea rogare multorum editum. cupio, legas, cum hoc tamen precor. nam, quocari te a studijs grauioribus mea causa, nolo. cupio etiam, cum legeris, probari tuo iudicio nostram industriam. sed hoc me cupere, rogare ne puta. uolo tibi esse liberam in utramque partem iudicandi facultatem. nihil mihi tribue: rem ipsam pende suo merito, ac statue de tuo sensu. nec enim is ego sum, qui plus amicitiae dari postulem, quam ueritati; nec tu is es, qui, si postulem, facile concedas. Pergam ad reliqua, haec si tibi, tuique similibus non improbari cognouero. Vale. Posseuino salutem, rarissimo iuueni, cuius heri epistolae respondi. Venerijs.

ANTONIO. POSSEVINO

Patauium.

15

GRATVS, & incundus admodum amor is, qui te in eam mentem impulit, ut officij gratia ad me scriberes. quid enim aliud exisimem? cum argumentum

mentum res quidem ipsa tibi nullum daret . ingenium
uero mirifice tuum amaui , amplexatusque , quantum
licuit , animo sum , quod raptim , & , ut ad hominem
familiarem , familiariter cum scriberes , epistolam
tamen confeceris elegantissimam , distinctam lumini-
bus eloquentiae , in qua non fucatus , sed uerus , ac
tamquam naturalis Romanae linguae color eniteat .
Maeste , Possesine , fratre iam maior , iuvene eximio :
urge totus in studio litterarum . uides , quae te ma-
nent praemia . gloriam habes proximam , eamq. pae-
ne manibus attingis . paullulum si te incitaueris , ap-
prehendes . non mehercule , quia nolis , dico : sed , ut in-
telligas quantum cupiam , propterea dicendum puta-
ui . faueo enim omnibus , qui recte sentiunt , recteq. fa-
ciunt : in te uero mea praecipua & est uoluntas , & esse
debet . scis , quintum abhinc annum , Romae , cum te
frater tuus adolescentulum adduxit ad me , quibus uer-
bis commendauerit , amicitia iunxerit , & ueluti in-
clientelam tradiderit . ex eo tempore , quoties adisti
ad me , quos tecum habuerim sermones , quam studio-
se , quam amanter ad illa praeclara , quae frater tuus
amabat , sim cohortatus , potes recordari . dixi saepe ,
non esse tibi de fortunae bonis cogitandum : quae uel im-
probi malis artibus quaererent , uel bonis uiris recte
quaesita facile casus eriperet . ostendi , uere & esse , &
appellari diuitem posse , qui liberalium doctrina-
rum scientiam possideret . non neglexisti : contulisti
cogitationes omnes tuas ad studium uerae laudis ,
& in eo nunc apud Franciscum Gonzagam , nobilissi-
mum , ac uirtutis amore incensum adolescentem ,
ita

ita uersaris, ut propemodum uidearis excellere. Quare gratulor equidem fratris tui manibus; quos laetari arbitror summopere, quia talis es, & quia fore tantus uideris, quanta potest esse uirtus maximo ingenio, acerrima uoluntate, summo studio comparata. Nec uero, quod epistola tua significat, mea tibi sunt aut ad ullam fortunae accessionem, aut ad dignitatem studia expectanda. a te ipso, mihi crede, omnia proficiuntur. uirtutem si habes, nihil desidera. ea pro te prensabit; ea tibi omnes honores, omnes, quas petieris, opes impetrabit, o praeclaram uitae ducem. te felicem, Possesine, qui cum hac uiuis, & uiuendum statuis; me miserum, qui, cum idem sentiam, cogor tamen eam a me disiungere, uictus grauitate morbi, & ijs curis, quae inuitum alio traducunt. quod si me Deus aliquando respexerit; acquiescam in ijs studiis, quae sola sunt ad naturam meam, sola tranquillitatem animis afferunt, hominemque paulatim ab homine separant, & quantum licet, cum Deo coniungunt. Vale. Venetijs,

HIERONYMO . LIPPOMANO

Venetias.

16

BREVIS epistola tua, sed habet multa sua uia. primum significas amorem in me. tuum, quod quid gratius? nam, amari a nobili adolescente, propinquitatibus, amicitijs, opibus florentissimo, opabile est; ab eo uero adolescente, cuius ad animi bona comparanda mens omnis, & cogitatio dirigatur;

qui

qui scientiam litterarum ita expetat, ut inani tamen
 ambitione prorsus uacet, nihil ad se ipsum, ad sum-
 mum Deum omnia referat; hoc uero eiusmodi est, quod
 qui assequitur, triumphat. itaque ego uehementer
 mihi gratulor de amicitia tua: quam cupio esse per-
 petuam: & ut sit, omni equidem studio, omniq. erga
 te obseruantia laborabo. Quod nero ais nescio quid de
 beneficio in te meo: mi Hieronyme, noli tantum lar-
 giri modestiae tuae, ut uocabulis parum proprijs,
 nec suis cum te congruentibus, ut are. quod enim tu be-
 neficium appellas, ego uerius officium, & officium
 eiusmodi, quod praetermitti a me sine grani culpa uix
 posset. rogabas, ut consulerem studijs tuis: impetra-
 sti facile, & curauit libentissime. quod enim tribuere
 uni tibi uidebar, id non tam tibi tribuebam, quam
 litteris, quam uirtuti, quam consuetudini, & natu-
 rae meae. amplector tamen istam humanitatem: quae
 tibi non modo beneuolentiam conciliat, uerum etiam
 laudem parit. nam, ut extenuare, ac dissimulare,
 quae acceperis, beneficia, ieiuni animi est, & per-
 angusti, ac sordidi: sic, ea uerbis augere, palamque
 profiteri, excelsi, atque ampla. spectantis hominis
 est; & ad liberalitatem, id est ad decus, & ad glo-
 riam, nati. coniunge, quaeso, istam mentem, atque
 istam sententiam cum doctrina, & cum ijs studijs, ad
 quae te uocat illustre domesticum exemplum Veronen-
 sis Episcopi, patru tui: quem uides auersum penitus
 a studijs rerum humanarum, eaq. contemnentem,
 quae ceteri admirantur, totum esse in una uirtute de-
 fixum, & diuinam consuetudinem, quatenus homini
 liceat,

liceat, imitari. itaque nunc eius sapientissimis consilijs, ac sanctissimis institutis, eximiaq. doctrina, magna ex parte Romana nititur Ecclesia. hunc tu dum si sequeris, & in eius uestigio pedem pones: non errabis in hoc dubio uitae cursu, non laberis in lubrica iuuentutis uia. quod te facere iam, laetor; facturum etiam multo in posterum diligentius, confido. atque ego, quando mihi licere apud te tantum uis, languere te praeclaris in studijs non patiar. hortabor litteris, dum abero: praesens sermonibus excitabo. nunc me cupidum urbis, tuique maxime, ac paucorum tui similitum, tenet tamen in his locis uxoris meae morbus: de qua iactor uarie, tamquam fluctibus, modo spe, modo metu. in una tantum cogitatione uidetur animus consistere, & quietem aliquam capere, cum quasi secum loquitur, & commemorat ipse sibi necessitatem illam rebus omnibus impendentem, ut animata intereant, creata dissoluantur. At est dolendum, si quem uiribus aetateq. florentem immatura mors oppressit. Ita, si mortem in malis, uitam felicitatis loco statuas. quod qui existimat, refellitur exemplis. quam multis enim, diu uiuere, miserrimum fuit? Haec quam diu cogito, uideor acquiescere; satisq. leuiter incommodi mei grauitatem sustineo. sed certe nimis acerbe fortuna mecum egit, quae me, de me ipso, ut scis, ac de mea ualetudine sollicitum, alienis etiam malis implicauerit. Benacum petere statueram. non licuit, neque forsitan licebit: Asulae quidem, opido satis eleganti, ubi magnam pueritiae meae partem traduxeram, omnes mihi iucunditates,

omnia

omnia gaudia tum in fratris conuictu, tum in ueterum
amicorum consuetudine fixeram. cecidit contra. fra-
ter enim aegrotauit diu, neque dum firmus est: amicis
autem qui possum frui, cum uxorem, multorum die-
rum morbo conflictatam, nunc incerta uitae spe ani-
mam trahentem, in oculis habeam? De me ipso, ac de
meo reditu, noli exspectare dum scribam. uides me
alienis miserijs esse miserum: meam non esse liberam,
aut solutam uoluntatem, intelligis: nisi si meos dese-
rere, idest ab omni prorsus humanitate uelim desci-
scere: quod profecto numquam committam. quod si
nostrorum animorum sensus, & nostra consilia Deo
patent, ut certe patent: amat, opinor, pietatem
meam; eaque, non dubito, quin mihi uel opem ab eo
celeriter impetret, uel hoc saltem, ut, quidquid ene-
nerit, moderate seram. profecto enim ex uno illo fon-
te omnis nostra fortitudo manat, omnisq. sapientia.
alioqui facile frangimur, & facile aberramus a uero,
insidiosus uoluptatum illecebris abducti, & rerum
mutabilium fallacissima specie decepti, quae tu, ac
multo plura, cum audieris saepe de patruo tuo, qui-
cum ab ineunte pueritia in ijsdem aedibus, atq. in eo-
dem praene cubiculo uixisti: si quid huius generis mihi
nunc, multis difficultatibus ac molestijs circumuen-
to, litteris imperties; habebo a te munus aptissimum
meo tempori, dignum amicitia nostra, dignum ue-
ro maxime ea persona, quam tu sustines; qui te sa-
cris addixisti, semper ut bene ageres, aut bene cogi-
tares. Vale; & ad Episcopum Veronae designatur,
quem uidi numquam, de fama tamen cognitum stu-
diose

diſe colo , obſecro te , cum ſcribes , meo nomine ſalutem plurimam . Aſulae . ∞ D LVI

E I D E M , Venetias .

17

N V M Q V A M putavi fore , ut iniuriam acciperem in beneficio , praefertim a te , cuius in fronte , oculis , uultu habitare uidetur humanitas . benigne mecum , & liberaliter agere , quod eſt proprium familiae tuae , magnopere te decuit : idq. adeo poſtulabat amicitia noſtra : callide uero agere , & ficta ueritatis imagine fucum facere , neque te dignum fuit , ad praeclara laudandarum rerum ſtudia ex nobiliſſima familia nato , neque uero me , tui ſtudioſiſſimo , de tua bonitate , tuiſq. moribus egregie non modo ſentiente , uerum etiam praedicante . aſtutiae praefantibus uiris numquam placuere . apertam , ſimplicem , rectam in omni uita conſuetudinem ſequuntur . quo ego te in numero quia credidi eſſe , & quia , ut eſſes , curare non mediocriter debuiſti ; ideo ſum in fraudem facillime inductus , & illo tuo ſigmento , quo nihil umquam gultaui ſuauius , abſtinui perinuitus . meae tamen inſcitiae eo me pudet minus , quia ſequitur amorem credulitas , & ita uitium laude corrigitur . noli igitur me , quaſi rudem quendam , & prorsus earum epularum , quae nouo quodam artificio condiuntur , imperitum , contemnere . poenarum ſatis in ipſa re tuli : quam reiecti quaſi noxiam ; cum eſſet eius generis , ut me docuit heri ueſperi ſeſtiani noſter , unde ſimul poſſem & alimentum capere , ualetudini meae uehementer ap-
ium , & palatum oblectare , quantum antea fortaffe

D

num-

numquam . restitue nobis tuam fidem . liceat mihi meum errorem tuo beneficio corrigere . magna res non est : magnopere tamen sum commotus , uel inscitia mea , uel malitia tua : quae uixit omnino , uel sefellit potius opinionem meam . id si moleste fers ; non longe abest mei leniendi facultas : si modo animum tuum induxeris , ut id , quod potes , etiam uelis . quod si secus acciderit : praedico tibi , culpam exiguam grauiter lues : neque te mellitis placentulis , quibus me munerari solitus es , absoluam , sed ea poena condemnabo , cuius etiam nomen cum audieris , eximesces . interim sustineo me , neque dum muto iudicium de te meum ; quia te spero rationem utriusque nostrum habere uelle . Cupio tecum coram iocari , et simul ad spectu illo tuo iucundissimo frui . Vale . E cubiculo meo , ante lucem ,

E I D E M , Romam . 18

CUM in magnis molestiis haec una merces delectare non mediocriter soleat , quod amicitias a me diligenter coli , nec numquam officium contemni , ipse mihi sum conscius ; legi perinatus eam partem litterarum tuarum , in qua me , ut immemorem promissi . appellas , atque etiam , ut oblitum humanitatis , leuiter accusas . Ego tuae familiae nobilitatem , egregiaque tuorum maiorum decora , pro eo ac debui , semper suspexi : te uero ipsum , praeditum ijs bonis , quae nobilitatem omnem uincunt , amantius prorsus , a quo die mihi cognitus es , amore singulari . hanc immutari in me uoluntatem , ita etiam si te mihi casus aliquis immutet , neque consuetudo mea , neque natura pateretur .
quod

quod equidem antea tibi certum esse, atq. exploratum arbitrabar, nunc, quando subdubitare te uideo, significandum putavi; ne posthac umquam suspensiones istiusmodi, plane meo erga te studio, & mehercule etiam tua bonitate indignas, mearum epistolarum afferat infrequentia. quamquam, si tuum otium cum meis occupationibus conferatur, non intelligo, cur ego tuam in scribendo ualde laudare diligentiam, tu meam reprehendere negligentiam debeas. satis, nisi fallor, statum rerum tuarum habeo cognitum: tu me scilicet uideris ignorare: nam, si nosses, & exigeres tamen id, quod praestare uix possum; esses iniquior. At erat amoris nostri, lenire litteris dolorem tuum in ob tu patrui, summi uiri. sit ita: uerum tamen abs te postulabat idem amor, ne, officium a me illud sine causa praetermitti, animum induceres. Primum ego te, per aliquot annos domestica sanctissimi hominis disciplina institutum, putabam humana omnia contemnere, mortem uero, quae sempiternae uitae initium est, etiam in bonis ducere. Quod si frangimur humanis, aut commouemur saltem; certe enim a stipite, a saxo, a ferrea materia longe distat hominis natura: quis tamen ab afflicto solatium expectat? aut quis minus tranquilla experitur omnia? quae si tibi nota sint: profecto me liberares ab omni culpa, & cupias reuocare querellam tuam. Neque uero, si uigeat animus, & perferat aduersa, ita ualemus ingenio, ut consolandi partes, quae doctrinae plurimum, & sapientiae postulant, audeamus assumere. non haec in nobis facultas est: quaeras eam aliunde licet: si modo, ut

significas, quod mihi tamen haud omnino persuades, in te ipso non est; qui & acuere mentem liberalibus studiis, & augere prudentiam usu rerum, ac praestantium virorum sermone potuisti. quae si absint, ut abesse a me magna ex parte fateor: tamen ille ipse, qui tibi luctus causam attulit, idem a luctu te remouet exemplo vitae suae, cuius abesse nullam partem a constantia, & a uirtute reperiēs. Hunc igitur tibi unum ante oculos constitue: finge ad eius imaginem quidquid cogitas, quidquid agis: noli oculos ad vulgi depravatam consuetudinem flectere. ita consules egregie rationibus tuis: & illud recte instituendae vitae consilium, quod a me requiris, nusquam esse praestantius, quam in te ipso, cognosces. Vale. ∞ D LX

EPISTO-

EPISTOLARVM
PAVLLI. MANVTII
LIBER. SECVNDVS

FRANCISCO. VARGAE
CAROLI. V. IMPERATORIS. ET
PHILIPPI. EIVS. FILII
HISPANIARVM. REGIS
ORATORI
Venetias. I

O FFICII mei saepe me admonet officio-
rum tuorum recordatio. officium autem,
quod absens absenti praestare possum, lit-
terae sunt: quas misissem ad te iam antea,
nisi huc aduenientem graues admodum, & peracerbae
curae statim excepiissent. quas enim res scis esse nobis
in uita omnium carissimas, omniumq. primas, in ijs
me grauius exercere fortuna coepit, uxore, liberis, fra-
tre, uno paene tempore in morbum coniectis. ne mihi
quidem belle satis est. animo enim affectus, ualere cor-
pore qui possum? uerumtamen, quia mihi haerent in
mente consilia tua, fero haec ut humana, diuina spe,
in qua tu soles omnia ponere, confirmatus. quod nisi
hunc in portum, te ducem secutus, confugissem: fa-
cile me tot malorum subita tempestas obruisset. En,
quam sit incertus nostrorum consiliorum euentus, &
quam ea, quae nobis ipsi ad uoluntatem fingimus,
contra cadant. Petiui has regiones, non sine sumptu,

D 3 non

non sine labore, spe ductus ualitudinis recuperandae: reliqui urbem pulcherrimam, mea negotia, tuam consuetudinem, in qua mihi ornamenti statuo plurimum. haec bona, tantum abest, ut alijs bonis compensata sint, ut etiam multa successerint, quae si ad sensum referantur, mala uere possum appellare. sed, cum me sensus quandoque moueat; ratione tamen utor saepius. haec ostendit, nihil esse malum, nisi quod nostra culpa contingat: ancipitem esse in rebus humanis rationem iudicandi: nihil enim semper idem esse: quin, quae nobis aduersa, exitiosa, prorsus misera uideantur, ea saepe ita conuerti, ut ex ijs ipsis multae commoditates emanent: contra, quae speciem habeant felicitatis, inde fluere quae acerbissima sunt, exsiliū, paupertatem, ignominiam. quae ego cum cogito, reficior paullulum, & excito me, quatenus licet, ad eam uirtutem, quae in aduersis rebus elucet: de qua cum multa sint a philosophis tradita, unus tamen eam suo exemplo praeclare docuit nostrae salutis auctor Iesus Christus: quo magistro, quae sit uera fortitudo, discimus, omniumq. laudandarum artium absolutam, ac uere salutarem doctrinam consequimur. Atque ego te, Franciscus Varga, quod hoc studij genus omnibus & studijs, & scientijs anteponas, longe quidem hoc nomine pluris facio, quam quod negotia Caesaris Imperatoris ex omnium saeculorum memoria praestantissimi, & Philippi Regis, omnium Regum maximi, apud Venetam Remp. orator administres. ista enim dignitate alij quoque nobiles uiri claruerunt: pietate uero in Deum; & sanctitate uitae, parem

parem fortasse aliquem, superiorem certe habes neminem. itaque, postquam a te discessi, uix credas, quam saepe meus ad te animus, tuorum sermonum desiderio, recurrat. equidem, uel si mihi cetera hic omnia secundissima fluere, quae ex prior, ut dixi, satis aduersa; iniucunde tamen uiuerem, quia procul a te abssum; cuius ex humanitate, sermonibus, consilijs mirificos capiebam fructus, & documenta ad uitam recte traducendam utilissima. Quare iam me minus, quam antea, delectat, ac paene displicere totum coepit consilium illud meum de lacu Benaco incolendo. tua me singularis doctrina, tua probitas, tua benignitas ad urbem reuocat. Benacum, per anni tempus cum licebit, aestate scilicet ineunte, (nam hieme regionem illam procellis, & uentorum ui totam audio agitari) si ualetudo ita postulabit, inuisam. Interea meam imbecillitatem ratione uictus, & abstinentia tuebor. ac fortasse fiet, quoniam a Deo cuncta pendent, ut Venetijs, intra meos parietes, in oculis, & adspectu meorum, commodissimo uitae genere, ita conualescam, ne qua postea me caeli mutandi necessitas extrudat. quod si assequar; habebis me, si me tantum ab humanitate tua sperare uis, quod profecto uis, familiarem, ac paene contubernalem: & hac equidem spe iam nunc mirifice sustentor. Vale.

HIERONYMO. FALETO

HERCVLIS. FERRARIENSIVM

DVCIS. ORATORI

Venetias.

2

QVOD heri iniecisti in sermone, haeret in animo, & , quo diligentius rem perpendo , eo magis omnia mea consilia , omnes cogitationes ad nouam societatem, quaecumque ea sit , conuerto . uxor enim , & deludor indigne ab homine taeterrimo, omniumq. impurissimo : cui non satis est auertere communem rem ; sed me prorsus ita despicit , ut nec dignum ducat , ad quem adeat accersitus . equidem nihil mihi adscisco , nihil arrogo insolenter : nihil enim habeo neque a fortuna , neque a me ipso , quo nimium extollar : uerum tamen limina mearum aedium teruntur quotidie pedibus uirorum clarissimorum , ad me confluentium . tu ipse , tu , inquam , Falete , & maximi Ducis orator , & maximus ipse uir , quem grauissima distinent negotia , qui scribis historiam , qui legum scientiam , ueterum , & recentium , scriptis luculentissimis explicas , uenire tamen ad me , quae tua est humanitas , saepe solitus es , horasq. multas suauissimo sermone consumere . Malum est , inquires , ab homine nequissimo contemni . Malum : sed peius etiam , expilari . quod nisi tua prudentia medicinam huic malo affert ; perijt fructus omnis tuae liberalitatis . clauam enim citius de manu Herculis possim extorquere , quam ab isto nummum . aut igitur ea mihi conseruetur utilitas , quam tuo beneficio sseraueram : aut , qui nos uult perditos , perdatur ipse

ipse nobiscum, & societas communi perniciē dissoluatur. uerum, cum in tuum ingenium, tuam auctoritatem, & singularem in me beneuolentiam intueor; traditor facile ad optimam spem; tranquilla omnia, commoda, copiosa mihi ipse polliceor. tu restitues unus afflictam rem: & isium postremi ordinis hominem, omnibus inquinatum uitijs, indignum prorsus non modo amicitia nostra, sed congressu etiam, ac sermone, extrudemus, ut uersetur posthac, & uiuat cum sui similibus, in sordida nequitie, seiunctus a nobis, qui humanitatem colimus, & uirtutem omni lucro anteponimus. Interim lege, quam saepe iam efflagitasti, partem libri nostri de quattuor Rebuspub. quam cupio a te probari. otium si habuero, quale ut aliquando consequar, operam dabo; in Bellombratuo, si alibi non licebit, totum uolumen absoluam. Vale. Ex aedibus nostris. ∞ D L V I I

Ex libro de quattuor Rebuspub.

EX. I I S, quae supra sunt commemorata, duae uidentur propositi nobis argumenti partes absolutae. patere enim satis arbitramur, non modo quibus uitijs duae maximae, ac firmissimae ciuitates, primum Sparta, deinde Carthago, labefactatae corruerint; uerum etiam, quibus illa uitia remedijs uel sanari penitus, uel ita saltem corrigi potuerint, ne reip. salutem in discrimen adducerent. nunc urbis Romae quaeestio succedit: qui erat tertius in diuisione locus. postremae narrationi, conclusio futura nostri muneris, omniumq. nobilissima,

nobilissima, & eadem difficillima tractatio, Venetiae nostrae reseruantur.

AC. DE Roma, quae nullo magis uitio, nullo grauius umquam morbo, quam imperij magnitudine, laborauit, primum illud occurrit, nulla omnino in ciuitate post homines natos aut uirtutes, & honestas actiones aliquando floruisse magis, aut aequae malae artes, & exitiosa publicis rebus consilia ualuisse. Primis reip. temporibus, cum nulli dum de plebe magistratus creabantur, summa senatus potestas, summa fuit auctoritas. utraq. cum per aliquot annos uiguisset, inclinare tum primum coepit, cum tribuni pl. creati sunt. creatos autem culpa senatus, historiae declarant. nam, si prima reperere, & quae cuique rei causa sit. placet animo perquirere: tribunitiam potestatem, quae deinde senatus opes fregit ac debilitauit maxime, ipsius uitio senatus Romae constitutam, facile constabit. Quid igitur? an tu, dicet aliquis, senatum reprehendis, quia tribunos pl. creati passus sit, cum plebs eum magistratum non iam uocibus posceret, sed armis extorqueret? an amplissimum ordinem, quia permisit, quod recusari sine reip. praesenti iam periculo non poterat, imprudentiae condemnas? Ego quidem minime: habeo enim rationem necessitatis; cui parere, sapientis semper est habitum. Secefferat armata multitudo in Sacrum montem: flagrabat ira, & odio in ordinem nobilium: auaritiam, superbiam, crudelitatem senatus accusabat: se bella gerere, urbes capere, pro patria sanguinem effundere, mortem obire clamabat: pro his meritis inopiam, & iniurias pati:

*pati : senatum commodis frui , senatum honoribus
 abundare : plebem seruire , quae , ut ceteri liberi ef-
 sent , quotidie sua corpora hostium telis obijceret ,
 quem non mouerent huiusmodi querellae ? quem non
 terrerent , cum ij , qui haec querebantur , alij pila ,
 alij gladios manibus tenerent ? recte fecit senatus : tri-
 buniciam potestatem , a plebe flagitatam , concessit ,
 non libenter , sed , ut impetum sedaret , maiorem tem-
 poris , quam suae uoluntatis , rationem duxit . haec ,
 ut dixi , recte , nec sine summo consilio : sapiens enim
 cum necessitate non pugnat : at illud neque recte , ne-
 que prudenter ; quod , ut in eam necessitatem res de-
 duceretur , siue negligentia , siue superbia commisit .
 occurri principijs oportuit , & nascentem pestem ex-
 stingui . nam , cum omnes ciuitates , quae suo milite
 bella gerunt , quotidianis prope seditionibus fluctuare
 necesse sit : quo malo & ueterum memoria , & nostra
 aetate florentissimas ciuitates occidisse constat : sum-
 mae difficultatis , ac diuinae cuiusdam sapientiae uide-
 tur esse , ita rem moderari , ut consistat ; neque permit-
 tere , ut multitudini , quae satis ipsa per se leuis est ,
 nulla paullo iustior ad motum accedat occasio . Erant
 in plebe Romana quamplurimi ; quibus aere alieno
 obstrictis , unde soluerent , non erat . hi cum ad tribu-
 nal consulum , qui tum , nondum creatis praetoribus ,
 de creditis pecunijs ius dicebant , a feneratoribus uoca-
 rentur , egestatem excusantes , & domesticas mise-
 rias ad eliciendam misericordiam commemorantes , ta-
 men non audiebantur . magistratus neffendum fenera-
 tori debitorem , tradebat , ut , quatinusque creditor
 neller ,*

uelleret, seruitutem seruiret . iniqua, & homine prorsus indigna siue consuetudo fuit , siue lex . Tu mihi libertatem lege eripias , cum libertatis caussa leges constituentur ? an ego ullam legem potiore[m] ea lege ducam , qua Deus , ut homo liberum animal esset , ac ceteris animantibus imperaret , aeterno iure sanxit ? pecuniam aufers : non relinquis , unde uiuam , unde liberos alam : fero : relinque libertatem ; ut mercenario saltem opere ipse mihi , & esurienti familiae uictum quaeram . Cum his acerbe magistratus agebat ; acerbis etiam feneratores ; qui ciues Romanos , nexu uinctos , grauissimo seruili opere fatigabant , & nexorum in terga flagellis , ac uerberibus saepe saeuiebant . Hic senatus miseris ciuib[us] consulere , caussam libertatis suscipere & potuit , & debuit ; nexos e uinculis eximere , humanitatis fuit ; diem soluendi laxiorem egentibus statuere , aequitatis ; usuris modum facere , iustitiae . haec & facienda fuerunt ; & , ut fierent , cum a patribus plebs , atque consulibus frustra petisset ; ad extremum , ut homines desperatio praecipites agit , armata multitudo in Sacrum montem , tria millia ab urbe passuum , secessit . tum , ut plebeiorum animi , stimulis iracundiae perciti , continerentur ; senatus , periculo territus , de creando plebeio magistratu , quia res aliter conuenire non poterat , assensit . itaque tribuni pl. primum quinque , deinde decem , creati sunt . ab hac radice ortum quidquid inter ciues discordiae , quidquid seditionis , quidquid bellorum fuit . per annos quingentos , id est , usque ad exitium reip. tribuni pl. contra nobilium potentiam seditiosis concionibus

bus nociferari, plebem ad noui commodi spem, ad noua incitare consilia numquam deslitterunt. specie libertatem tuebantur; re uera senatum oppugnabant. primo magistratus, deinde & sacerdotia plebi communicata. ad extremum is, qui solet, exitus consecutus est. nam plebs, ubi, quod paucorum erat, ad se transtulit, rursus id ipsum, quod multitudinis est, in unum confert. facit hoc inscitia, facit inopia, facit ea, quae in magno numero semper existit, uoluntatum et opinionum dissimilitudo. ita popularis administratio, quae maxime liberatis imaginem praefert, occulte tamen, si spectemus exitum, tyrannis est: quoniam ex ea fere semper exoritur tyrannus: sicuti deinde ex tyranno status optimatum generatur. Huius mutationis exemplum satis illustre Roma est. primo, regum summa potestas fuit: deinde senatus, hoc est optimatum, maior, quam populi: tum populi maior, quam senatus: postremo rursus unius maxima, & singularis. populus enim C. Caesarem extraordinarius imperijs auxit, eoq. extulit, unde, cum se monarchiae proximum esse homo acutus intelligeret, priuatam condicionem despexit; altiusq. maluit, ut humani mos ingenij fert, adscendere, quam ad inferiora, quae reliquerat, descendere. Neque uero me fugit id, quod a doctissimis uiris memoriae proditum est; firmissimas illius reip. uires esse, et quae non facile ab externis uiribus debilitentur, cuius non simplex, neque unius generis administratio est, sed ita mixta, ita temperata, ut in triplici forma unum consilium, unam quasi mentem significet. neq. ego tum in ciuitate

te praeclare agi negauerim, cum & unus, & pauci, & multi maximas res gerunt, nec tamen aut unus, aut pauci, aut multi praecipue dominantur. uerum, ut harum trium partium in suo quaeque munere modum seruet, & ea, quam habet, potestatem numquam abutatur, ego quidem hoc fieri posse non arbitror. sunt enim hi tres ordines admodum dissimiles: & inter dissimilia perpetuus aequabilitati locus esse non potest. nam, quemadmodum in musicis, quo plures chordae percutiuntur, eo suauior concentus efficitur, quia uariis ille multarum fidium numerus, in quo summa discordia est, arte conciliatus, & ad concordiam perductus, incredibili quadam iucunditate aures, animumq. permulcet; sed haec tamen iucunditas ideo breuis est, quia de multis fidibus aliqua statim remittitur, & discrepat: sic multorum ordinum administratio uidetur illa quidem esse omnium optima; quia, quo longus ab unius imperio disceditur, eo propius ad libertatem acceditur; sed quia multis idem sentire difficile est, facile dissoluitur. quid autem ex dissolutione existat, multarum ciuitatum miserrimus exitus declarat. quare, cum sit necesse, ut de tribus potestatibus, quae pares sint, aliqua aliquando se efferat, & reliquis duabus insultet: ante prouidendum est, ut ea, unde magis hoc imminet periculi, quaeque ad temeritatem procliuior est, inferiorem locum obtineat, & reliquas duas neque dignitate, neque uiribus adaequet. quae uero de tribus ea sit, quae facilius insaniat, & cum insanierit, cohiberi non possit, hic sine dubio populus est. qui ut inferiorem in ciuitate conditionem

dicionem aequo animo ferat, ita fiet, si cum eo semper iuste, numquam superbe, interdum etiam liberaliter senatus aget. tum populus nihil appetet, nihil molietur: novos magistratus, nouas leges, noua imperia non desiderabit: libera seruitute libenter seruiet: putabit enim se non hominibus seruire, sed legibus. haec si Romae senatus initio cauisset; quique furentis multitudinis impetus, quaeque uis esset, mature cogitasset: non, ut cum seruis agi solet, ita cum ciuibus agi passus esset: necque liberos homines uetuisset: usuras, hoc est inopiae causam, minuisset: ipsam autem inopiam publica benignitate subleuasset. quae quia non fecit, ideo illa, quae dixi, consecuta sunt, ex desperatione secessio, ex secessione tribunatus, ex tribunatu ordinum contentio, ex contentione libertatis interitus. Primis temporibus omnia potuit senatus; medijs multa senatus, multa populus; extremis omnia populus. itaque & primis temporibus, & medijs florentissima res fuit, extremis facile concidit. nullum enim ius, nullam potestatem a senatu tribunorum temeritas non abstulit. Aera-rij dominus per multa saecula senatus fuerat. antiqua tamen iura tribunus pl. P. Clodius neglexit, lege lata, qua Pisoni & Gabinio cos. simul cum prouincijs pecuniam, quantam uoluit, de publico dedit. Senatus lege Sempronia consulares prouincias proconsulibus decernebat. decretas tamen idem Clodius abstulit, Vatinij scilicet tribuni pl. improbitatem imitatus: qui anno proximo C. Caesari Galliam Cisalpinam cum Illyrico, inuito senatu, sua lege dederat. Legati etiam

ex auctoritate senatus deligebantur. Vatinius immu-
 tauit, & ipse sibi sua lege legationem detulit. Ipsa
 comitia quodam modo senatus in potestate fuerant;
 quia magistratum non gerebat is, qui ceperat, nisi
 patres auctores essent. hoc quoque amissum, nec fieri
 iam solere, Cicero significat in oratione pro Plancio.
 Triumphum a senatu petere imperatores e prouincia
 redeuntēs diu consueuerant. inuentus est, qui, cum
 senatus triumphum negasset, ad populum confugerit,
 & populo iubente, triumpharit. Qui poterat ea resp.
 consistere, & ad interitum non ruere, in qua, quod
 senatus improbat, populus iubeat; quod decerne-
 bat senatus, infirmabat populus? ius enim interce-
 dendi tribuni pl. habebant: quo iure, ne senatus con-
 sulta fierent, impediēbant. at, impedire iussa populi,
 si senatus uellet; non erat, ut tuto posset. ilico enim,
 incitantibus tribunis, erumpebat seditio, ilico uis,
 ilico caedes. cuius periculi metu saepe senatus iniquis-
 sima tulit. nam, ut omittam alia, quae sunt huius
 generis sexcenta, regna ipsa sine senatus consulto bar-
 baris hominibus ex tribunorum pl. libidine esse do-
 nata, scriptum est. quae licentia cum retineri non
 posset, eo progressa demum est, ut omnia perdidit.
 nec dissimilis erit euentus, quacumque in ciuitate pa-
 res cum senatu uires populus habebit; non quod, ubi
 aequalitas est, ibi recte non sit: sed quod, ubi ad
 aequalitatem populus peruenit, diuturnam esse non pa-
 titur. Quare, cum ex duorum ordinum aequalitate sta-
 tim oriatur inaequalitas; aequalitati perniciosae tu-
 tam inaequalitatem antepono; et eum ordinem prae-
 esse

efferebus malo, qui potestate minus abutitur, quam eum, cuius potestatem summa statim licentia, summa temeritas consequitur.

MARIO. NIZOLIO

Parmam. .

3

EPISTOLA tua, mi Nizoli, ut amici hominis, ac uehementer amandi, summa me uoluptate affecit, ac meam uehementer incendit cupiditatem Parmam adeundi: non quod urbs, aut urbis ornamenta, me moueant: (alij haec mirantur, apud me uulgaria sunt) sed aueo incredibiliter patronum ueterem meum, meum dico? immo uero litterarum ac studiosorum omnium, ipsumq. litteris excellentem, Alexandrum Farnesium Cardinalem salutare: quem cognoui Romae, & colui puerum adolescens, eximia iam tum indole praeditum, & earum laudum principis, quas deinde auctus aetate simul & iudicio perfecit, magna omnium expectatione florentē. quo quidem tempore uehementer urbs ipsa excitauit me, atque acuit in studio liberalium disciplinarum, adpectu ipso antiquitatis, & multiplici ac uaria hominum eruditorum scientia: sed, ut ingenue uereq. fatear, proprie me expoliuit aula Farnesij moribus, ac litteris; cum uiuerem coniunctissime ac familiarissime cum duobus praestantissimis uiris, Marcello Ceruino, & Bernardino Mafaeio: quorum alterum Pontificem maximum, alterum Cardinalem, utrumque immortalitate dignissimum, aduersa bonis artibus iniqua mors eripuit. Quare, quod me Parmam uocas, & multi

E

uerbis

nerbis inuitas amantissime, non me litterae tuae sopitum excitauit, sed currentem potius, ut aiunt, incitarunt. quod utinam cum uoluntate cetera congruerent: iam iamque uobiscum essem. sed uides anni tempus: uides itinerum difficultatem: scis, quam imbecillo sim corpore, quam tenui, & ad incommoda, iniuriasque caeli perferendas parum apto. timeo etiam a militibus; a quibus otium non est: excurrere enim dicuntur, & praedas facere. non igitur ueniam, cum a uobis unius diei uix absim interuallo? ueniam, opinor; quaeque aduersantur, & impediunt, contemnunt omnia. uolui omnino meis oculis, Farnesio uidendo, satisfacere: uolo hanc a me ipso gratiam inire, & salutationis officio, exoptato sane, ac debito, perfungi. Te uero, optime, ac doctissime Mari, cuius consuetudine & sermone careo multis abhinc annis, quem mihi tamen ex animo numquam eripuit neque tempus, neque longinquitas, quo studio complectar? quantam hauiam, cum praesens praesentem alloquar, uoluptatem? dilexi equidem, a quo primum die te cognoui, tuos mores, tuam naturae comitatem, ac suauitatem: doctrinam uero, ingenium, industriam suspexi semper, extulique laudibus ad caelum: nec iniuria. nam si, Romanae linguae studium colere & illustrare, laus est: quis hoc te uno aut curauit studiosius aetate nostra, aut cumulatius praestitit? ego ipse, quem tu esse aliquid uis in hac Latine scribendi facultate; in quo uereor ne te fallat amor: nam iudicium in dubium uocare non debeo: sed, si quid sum, magna ex parte de tuo fonte fluxi. thesauros enim Ciceronis omnes,

omnes, in illo praeclaro tuarum Observationum libro congestos, reperi; & usus sum facile: quos colligere dispersos, immensi laboris fuisset, ac temporis. Laudas igitur beneficium tuum, cum me laudas, & quodam modo praemia capis meritorum tuorum. De loco in oratione pro Sextio, disputas erudite: nec a iudicio tuo mea discrepat opinio. quiddam tamen superest, quod me leuiter pungat. qua de re cum erimus inter nos collocuti; uel ego tuam sententiam, ut ueram, uel tu meam sequeris gratiae saltem caussa. Vale, & Farnesio Cardinali, simulq. Antonio Mirandulae, Episcopo, uni omnium doctissimo, atque humanissimo, meis uerbis salutem plurimam dicito. Asulae.

SILVIO. ANTONIANO

Ferrariam.

4

ACUTE admodum, mi Silui, nec minus amanter scribis. ego autem in amore facile possum tibi respondere, planeq. respondeo: ingenij signa, praedico tibi, ne prorsus ulla meis in litteris expectato. non soleo fere studiosius epistolas elaborare: primum, quia, si quid scribitur ad familiares, plane familiariter agendum puto: odi illa nimis ambitiosa, constructa uerbis, & sententijs exquisitis: deinde, quia ne si uelim quidem in epistolis agere accuratius, relinquitur ut possim. urgeor quotidianis amicorum salutationibus: negotijs, & rei domesticae cura paene opprimor: oculorum uero uoletudine sic interdum uexor, ut nullam partem capiam quietis. quare male merearis de amico tuo, si uelis ei, tam ualde occupato,

E 2 tam

tam grauitè affecto, diligentiae onus imponere. imi-
 tetur epistola sermonem, excurrat libere, nullis ad-
 stricta legibus, & suauem quandam, perfecta non in-
 dignam amicitia, negligentiam praeseferat. alioqui offi-
 cium scribendi, saepe inter absentes necessariū, gratum
 quidem semper, iniucundum & graue nimis accurata
 reddet industria. Quod me ornas laudibus; non efficis,
 ut ipse mihi placeam, aut assumam plus quam soleo:
 id assequeris, ut me tibi deuincias magis, cuius ex amo-
 re fluere ista uideo, nimis in me honorifica, praecla-
 ra, singularia: quae optaui equidem semper, adep-
 tum me numquam putauī. sed uidelicet, affingere ue-
 ritati, uobis poetis religio non est: idq. facit liben-
 ter; ne, consuetudine intermissa, quodam modo ue-
 stra iuraminuantur. me tamen, si poetice scribis,
 artificium tuum, sin, ut scribis, ita sentis, error et-
 iam delectat. haec enim me tibi commendat opinio,
 & amorem augeat necesse est: foris etiam, ut spero,
 fructum pariet. nam meis laudibus, tuo commoti te-
 stimonio, cum te excellere ingenio, florere ma-
 gnorum Principum gratia constet, non pauci fortasse
 assentientur. quod utinam, id quod in meis consilijs
 erat summum, Ferrariae mihi uiuere per ualetudinem
 licuisset. nae ego te, singulari uirtute adolescentem,
 ita meis studijs, & officijs essem complexus, ut
 nemini prorsus tuorum familiarium, ne Riccio qui-
 dem ipsi, apud quem filij locum obtines, in te amando
 concederem. Quid, inquires, si te, depulso morbo,
 confirmares? Utinam id aliquando eueniat: sed id qui-
 dem si erare iam nix audeo. iaceo enim nunc, & lan-
 guo

gueo miserrime: nec mihi caeli mutatio profuit: nec no-
 uis remedijs locus est; quae iam omnia frustra con-
 sumpsi: uno tamen bono mea mala compensantur,
 quod, etsi uires corporis magna ex parte, ingenium
 tamen, quaecumque est; uis morbi minime debilita-
 uit, aut fregit. itaque singulis noctibus aliquid scri-
 bo, aut legenti puero aures praebeo. sic assequar for-
 tasse, ut, qui me non uident, carentem publico, &
 communi luce, uiuere tamen intelligant, atque ita ui-
 uere, ne quando cum alijs plane totus exstinguar. Tu
 frui, optime Silui, ista ualetudine, & isto otio:
 cum illa tibi naturae munere satis firma contigerit,
 hoc habeas tui Principis liberalitate uberrimum.
 Vale. Venetijs. ∞ D LIX

BARTHOLOMAEO. RICCIO

Ferrariam.

5

VERA narras, optime Ricci, atque ita narras,
 ut in magna tuarum litterarum prudentia facile ta-
 men amor interluceat. Mihi, ut scribis, condiciones
 hoc biennio delatae sunt multae, omnes cum emolu-
 mento, nulla sine dignitate. fecit tamen siue ualetu-
 do mea, siue uoluntas, seu fari potius, quae in re-
 bus humanis dominatur, occulta quaedam uis, ut o-
 mnes reiecerim. hanc postremam, delatam a summo
 Cardinali, Hippolyto Estensi, unam auide sum com-
 plexus, unam omnibus anteposui: nec est in meis con-
 silijs quidquam antiquius, quam ut in illius aula,
 eximij Principis, ac uiri praestantissimi, consene-
 scam. itaque, quod hortaris, ut ad uos quamprimum

E 3 me

me conferam; non efficis, ut cupiam, qui cupiditate iam ardeam; dolorem potius auges; cum intelligam, quod maxime uolo, id me consequi, hoc quidem tempore, minime posse. nam, ut omittam, quod haec me frigoris acerrima uis, & intemperies caeli semel aut iterum cubiculo egressum pessime accepit, & in eadem claustra, in easdem, ubi multis iam mensibus iacui, tenebras retrusit: praeterea pietas me retinet. Fratres habet uxor mea duos; quos ego ambos unice diligo: contraque ipsi mihi singularem non modo beneuolentiam, uerum etiam obseruantiam praestant. probi sunt adolescentes, ingenio, modestia, uirtute etiam ornati, una re minus laudandi, quod inter ipsos parum conuenit. orta est inter eos post obitum patris de hereditate dissensio: inde lis, inde odium, quod nisi ego me interponerem; nisi utrumque prensarem, rogaremque per parentis manes, per solitudinem matris, per existimationem familiae: consisterentur assidue turpibus iudicijs, graui iactura famae, magno rei familiaris detrimento. hoc ego dum uersor in negotio: dum in eo studium, operamque pono, ut uxoris meae fratribus consulam: putem mihi esse uerendum, ne quis me, sana praeditus mente, reprehendat? non puto. non igitur hoc, te iudice, pertimescam. hem, Ricci, qui sacris in litteris non ambitione, ut multi, sed ita uersatus es, ut scientiam, e libris petitam, uita exprimeres; quae sunt illa praeclara, quae nos ille bonarum actionum magister optimus edocuit? non haec sunt, egentibus subuenire, errantes in uiam, dissidentes ad concordiam reuocare? anima igitur me
de

de hoc officio. non postulo, ut laudes. iam enim didici, uel aetate doctus, uel morbo admonitus, recte factorum fructum a Deo potius, quam ab hominum iudicijs, exspectare, omnemq. laudem non in honore uerborum, sed in ipsare, atque in una uirtute constituere. Vides iam duas esse commorationis meae causas, utramque satis grauem. accedit tertia, ne ipsa quidem leuis, ut imprimam librum meum de legibus Romanis; quem poscentibus multis debere iam diutius uix possum. eoque magis in hanc uoluntatem incubui, quod inscripius emittetur Hippolyto Cardinali. Tu, mi Ricci, fac tibi ita persuadeas, amabiliorem mihi Ferrariam fore tua causa. tuis enim sermonibus, tua humanitate, tuo lepore frui, interruptamq. multorum annorum consuetudinem licebit aliquando refarcire. quod ut sit maxime diuturnum, opto uehementer, & ut tu amantissime auguraris, etiam spero. Vale. Venetijs. ∞ D L V I

ANTONIO. AVGVSTINO

Romam.

6

ACCEPI tuum Varronem, missum ab Octauio nostro, delatum a Laeuino. quid quaeris? te dignus est. quod si operam eandem posueris in Festo; plurimum tibi Romanae litterae debebunt. aggredere. quid enim tibi non succedet? qui, (ut omittam illa, quae pleno iam theatro spectata sunt, ingenium, iudicium, doctrinam) quantus quantus es, totus labor, totus industria es. ac mehercule non solum communi nomine, sed proprias etiam tibi ego agam, atque habebo

E 4 gratias.

gratias . nam , quem in eo libro emendando laborem
 suscipere cogitaueram , quem fortasse , & alijs pressus
 oneribus , & natura , ac uoletudine imbecillus , non
 ferrem , eo me leuabis . Vale . Venetijs . Egregio iu-
 risconsulto , Pyrrho Tarro , ueteri mihi necessitudine
 coniuncto , salutem plurimam . ∞ D L I V .

E I D E M , Romam .

7

E G O uero & scripsi iam , nisi me fallit memo-
 ria , satis aperte : & nunc , quando tibi ita placet ,
 iterabo eadem libentissime . Lapidēs , aut nummos , si
 quos habes , in quibus mentio fiat legum Romanarum ;
 eos si nobis impertieris , habebo gratias , tuumq. et-
 iam beneficium ipsa fortasse , me narrante , posteri-
 tas audiet . tabulas uideor mihi legisse Romae nescio
 quas : sed neque tum descripsi ; qui magni non face-
 rem ea , quae nunc quidem tanti puto , nihil ut potius
 mihi sit : neque uero , quo in loco , aut apud quem eas
 legerim , satis nunc in memoriam reuocare possum .
 quare ad te confugio , uniuersae arcam antiquitatis ,
 arcam tamen eiusmodi , quae pateat amicis tuis , hoc
 est bonis uiris . quo me in numero quia esse uis , trium-
 pho . Alexander autem tuus facile nostrum artificio
 uincet . tu enim excellis : at nos quid sumus ? aliquid
 fortasse , si cum alijs ; nihil certe , si tecum Augustine
 comparemur . Plura nec possum , quod eram occupa-
 tus : quamquam hoc quidem quotidianum est : nec de-
 beo hac in re , quam tibi non solum amicitia nostra ,
 uerum etiam litterae ipsae , quibus tibi scio nihil esse
 carius , etiam me tacente , magnopere commendant .

Vale ,

Vale, & Siluestrum Aldobrandinum, uirum excellentem, meum perueterem amicum, nisi graue est, saluta meis uerbis plurimum. Venetijs.

E I D E M, Romam.

8

NISI quis casus meis consilijs occurrat, editionem cogitabam eius libri, quem de legibus Romanis quinquennio ante a me conscriptum, debere diutius multis flagitantibus non possum. ad hunc librum quantum ex antiquis lapidibus accedere possit ornamenti, praeclare intelligo. porro, tu is es, qui hoc in usu, atque hoc in genere scientiae, tum quia Romae uiuis, tum quod in studijs totus haeres, paene solus excellas. quamquam hoc in tuis laudibus minimum est: alia sunt in te, quae ego non desino praedicare, haud sane paullo praestantiora; quae non est hic commemorandi locus, ac ne significandi quidem; ne tu me nimium esse blandum, & quasi tuae diffidentem humanitati, ad hoc artificium confugisse existimes. peto igitur a te, atque etiam rogo, (quamquam hoc uerbum amicitia nostra, tuaque maxime bonitas respuere uidetur) si quid habes, quod ad leges Romanas pertineat, e libris excerptum, & ueterum lapidum, aut etiam nummorum obseruatione collectum, id mihi ut impertias. bene mereberis de litteris, uel potius bene de te meritis gratiam referes: quando quidem earum ope, ac merito tantus es: bene etiam de me ipso; cuius laudi, pro nostra necessitudine, meoque erga te studio singulari, debes uelle consulere. quamquam hoc certe non admodum specto: ambitionem enim paene habeo

habeo in extremis : prima mihi est , omniumq. rerum antiquissima publica studiosorum hominum utilitas : quo mei labores intenduntur , mea , quaecumque est , dirigitur industria . excute , si me amas , atque euolue funditus illa tua scrinia , in quibus conditi rerum antiquarum thesauri asseruantur . nemo enim , si possessio litterarum diuitiae sunt ; quod homines eleganti iudicio , sanaq. praediti mente opinantur ; nemo , inquam , optime *Augustine* , te ditior est . nec uero de tuis copijs multum imminues , si , quod futurum speramus , inopiae nostrae subueneris . qui si etiam nobiscum plurima communicares ; multo id tamen , quod dares , minus esset , quam quantum tibi , libris assidue tractandis , quotidie quaeritur . uerum modeste tecum agimus : petimus a te minima de maximis : itaque facile impetrabimus . Vale . Venetijs .

E I D E M

LEGATO . PONTIFICIO

Viennam .

9

QVIA mihi honore tuo nihil est antiquius , propterea non mediocrem cepi laetitiam : tibiq. sum absenti gratulatus , quo primum tempore de legatione tibi delata ad Romanorum Regem , tum ex amicorum litteris , tum ex multorum sermonibus cognoui . illud , ut uere dicam , molestiae non nihil adpersit , quod ueritus sum , ne nostrae litterae , quibus , in urbe dum uiuis , tua studia splendorem , & utilitatem addunt , te discedente , & in Austriam usque , ad longe diuersum uitae genus translato , iacturae plurimum facerent .

rent. quod si, secus esse, significaueris: (iam enim uer-
saris in ipsa re, quaeq. tua futura sit in uniuerso fere
munere occupatio, usus te monere, & erudire facile
potest) cumulabis mea gaudia, & habebo gratiam
ijs, quibus honestare tuam uirtutem his honoris insi-
gnibus, nullo nostro, hoc est artium, doctrinarumq.
liberalium, detrimento, curae fuit. Ac primum il-
lud, pro meo incredibili erga antiquitatem studio, et-
iam atque etiam a te petam, uel potius, quando pol-
licitus iam es, a te exigam, ut Festum Pompeium
tua emendatione perpolias, atque illustres; aut, si
habes ita emendatum, ut tibi, acerrimi, ac seuerissi-
mi iudicii uiro, satisfaciat, edendum omnino cures,
neque deberi nobis eam utilitatem diutius patiari,
quam, cū in illo uere aureo libro dispersam uideamus,
colligere tamen uix possumus, uel plane nullo modo
possumus, locorum, ut scis, paene innumerabilium
difficili scientia impediti. bene collocabitur industria
tua: & hunc sibi comitem adiungi, ne solus eat per
ora uirum, Varro tuus aequo animo patietur. rogan-
dus non es in tua laude, communi praesertim studio-
rum commodo coniuncta: tu, si de illa non laboras,
hoc saltem commouere te debeat. quod utinam aut
mibi cum hac mente pars aliqua doctrinae tuae, aut
tibi mea mens, & plane incredibilis ad communican-
dam uirtutem animi propensio, cum ista tam exqui-
sita, tamq. multiplici omnium paene litterarum scien-
tia contigisset. nae ego, quod ad me attinet, multa
non sinerem ignorari, quae scire praeclarum est, quaeq.
in tenebris, nisi tu eruas, perpetuo iacebunt. nec tamen
persua-

persuadere mihi possum, te uelle nobis tam iniquum esse, ut tantā doctrinam, si quid tibi accidat humanitus, (homines enim sumus: nec ego mihi, nec tu tibi de uitae diuturnitate praestare quidquam possumus) extinguere tecum uelis. Quid ea, quae chartis iam, & uoluminibus explicasti? cur diutius premis, optime Augustine? cur ex ingenij tui fontibus expleri nostram sitim non uis? sed, opinor, aliquando facies: & faueo libenter meae spei, paullo minus, quam tuae gloriae; cui scio me optime consulere, cum haec ad te scribo. De me si quaeris: uexamur oculorum anniuersario morbo: nec tamen labori parcimus: scribimus aliquid quotidie, aut legenti puero operam damus: aliquo fortasse uoletudinis damno: sed nihil est tanti, ut a litterarum suauissima consuetudine sciungar. Onuphrius Panuinius, ille antiquitatis heluo, spectatae iuuenis industriae, & ingenio, ut probitate, praestans, hic est, eritque, ut uideo, in aliquot menses. imprimit suos Fastos cum commentarijs; & interim adornat alia, saepe litigat obscuris de rebus cum Sigonio nostro. sed utriusque bonitas, mutuus amor, excellens ad cognoscendam ueritatem iudicium, facit, ut inter eos facile conueniat. Sigonium de facie non nosti: eius tamen scripta, non dubito, quin legeris. ea doctrinam, & ingenium declarant: humanitatis, & studij erga te, tuique similes testis ego sum: quem debes ipsum suo merito, praeterea tuae praeconem eruditionis, diligere. Vale. Venerijs.

EIDEM,

E I D E M, Romam. 10

VBI te ad urbem rediſſe cognoui, uehementer ſane, pro meo erga bonas litteras perpetuo ac ſingulari ſtudio, ſum laetatus. te enim abſente, ſilere mihi prorsus Romanae muſae uidebantur. Scripſeram ad te ſuperioribus diebus; easq. litteras ad aulam noui Imperatoris miſeram; quas acceperis, nec ue, cupio ſcire. appellabam te, quod iam promiſeras, de Feſto cum tuis correſtioneſ diuulgando. de quo nunc eo magis urgeo, quia, niſi fallor, ſpatij plus habebis. aggreſſus ne ſis, & quouſque opus perduxeris, ac de perpolitioſne quid ſperes, ſi ad me ſcripſeris, gratiſſimum facies. Vale. Venetijs.

BENEDICTO. RHAMBERTO

ruſticipanti.

II

SVADEBAM, ut exires; quod aegrotans, quantum eſſet in caeli mutatione, cognouiſſem: nunc idem angor, te proſecto: neque me congreſſus, neque ſermo cuiuſquam inuat: ſolus, ut in litore, oberro. qui etiam, etſi ſcio quam ſis prudens, & in omni re modoratus; tamen, ut eſt amor ſollicitus, offeſſiones in te omnes timeo. commune omnium eſt, ut rure, uel ui quandaſm uiuendi licentiaſm naſti, liberius agamus. amabo te, mi Rhamberte, noli iſtam conſuetudinem imitari, ſerua tuaſm ueterem continenciaſm. &, quoniam mihi, ut ſaepe tecum locutus ſum, aduerſus non diſſimileſm deſtillationem praefens auxilium fuit exercitatio: te quoque ipſum, niſi fallor, hoc uno maxime ſenties

gere diutius liceat , aut scribere . magnam etiam mihi temporis partem eripiunt salutationes amicorum , magnam domestica negotia : sexcenta praeterea , quae me a studijs auellunt . sed feramus : humana sunt , nec praecipue nostra , sed communia cum multis . Tu me , uelim , ames , & , si par pari referre uis , amore non uulgari . Vale . Venetijs .

F A B I O . S T E L L A E

Brixiam .

13

CUM tu ad me , Fabi , quem de facie nondum nosti , adductus humanitate epistolam miseris tam elegantem , distinctam notis non amoris minus , quam ingenij : ferreus sim , nisi te , patremq. tuum sic amem , ut amare solemus ea , quae nobis in uita prima sunt . sed quid , si me ipsum etiam uestra caussa plus amem ? quid enim ? cum ego me a parente tuo , magni nominis uiro , summis uirtutibus ornato , diligi uideā , a te uero etiam laudari , excellentis ingenij adolescente , optime ad uirtutem animato ; non ipse mihi pluris sim ? non gaudeam haberi a uobis , qualis esse semper uolui , & , ut essem , laboraui ; sed uoluntati exitum respondisse numquam duxi ? Equidem , cum natura sum , tum ualetudine & morbo subtristis ; nec ad hilaritatem facile trauctor : tuae tamen litterae , patrisq. tui , uix credas , quid animo meo iucunditatis instillarint , qua uoluptate , qua laetitia perfuderint . itaq. officij uestri memoria sustentor : eaq. sic fruor , ut beneficijs omnibus anteponam . quod utinam adire ad uos , ac studio uestro satisfacere liceret . nihil esset optatius : & esset iter

iter Pastorio comite iucundius. uerum nescio quo fato contigit, ut, quo primum huc die perueni, cum tota paene familia coepcrim aegrotare, uxor quidem grauissime; nec dum ualet; ego satis leuiter, sic tamen, ut iaceam. corpori enim imbecillo quae uis incommoditas uix ferenda. quamobrem, affectus morbo, a uiribus infirmus, equo me non auderem committere, uel placidissime incedenti. letelicam, inquis, mittemus. hac equidem ueherer commodius: sed, mi Fabi, hoc genere deliciarum mei ordinis homines uti non solent: ad fortunatos pertinet. itaque differam per aliquot dies, quoad uires colligam, idest, quoad equo, aut etiam rheda liceat uti. equos quidem hic, quales infirmitas nostri corporis requirit, idest qui alterno gressu crura molliter explicent, quos gradarios antiquitas appellabat, facile possum inuenire: sed insolentiam huius caeli nonnihil metuo: rheda autem, uereor, ne succussu laedat. omnia tamen, ut uideo, moderabitur humanitas uestra. Vale, & patri tuo, praestanti uiro, multam salutem meis uerbis. *Asulae.*

E I D E M, Brixiam.

I 4

. A G N O S C O tuis in litteris & patris tui, summi uiri, singularem humanitatem, & Pastorij nostri, hominis integerrimi, nec eloquentia minus, quam doctrina, praestantis, egregiam disciplinam. & cum ego te propter illos diligam: (est enim, ut scis, uterque mei, & ego item utriusque amantissimus) tum uero ad meam in illos beneuolentiam, quae summa est, non nihil tamen tua causa uidetur accedere. Patet, atque

E

elucet

elucet in epistola tua pudor ille, ingenuo dignus adolēscēte, qui maxime commendat aetatem : patet etiam, quo sit pudor amabilius, plusq. sibi gratiae conciliat, ingenium. quae perspexeram equidem in te, ac laudaueram, quo tempore diuersatus Brixiae sum in aedibus uestris, exceptusque, & cultus a parentibus tuis omni genere officij : sed nihil praestantius, nihil admirabilius, quam laudis in adolēscēte perpetuitas. primum enim lubrica ipsa aetas est ; nec reperitur facile, qui consistat : deinde, tenduntur saepe bonis, quibus capiantur, insidiae : & multa sunt ad deprauandum parata, improborum consilia, aequalium exempla, uoluptatum illecebrae. hae sunt illae Syrtes, quibus incerto cursu nauigantes absorbentur : haec illa saxa, quo salutis cum aperto discrimine impingitur. nec uero, poetas, cum & haec, & huius generis alia cecinerunt, simpliciter locutos, uelim existimes. utuntur similitudine rerum, quae subiectae sensibus sunt, ut animos erudiant, moribusq. nostris, ac famae consulant. itaque sapientem appellarunt eum, qui maris pericula, uoragines, & scopulos, & dubijs agitata uentis loca uitauisset, atque illa per dendorum hominum auida monstra, uirginum facie simulata, praedulciq. cantu blandientia, contempsisset. quae sunt omnes, mihi crede, imagines humanae uitae : qua nullum est mare difficilius, & in qua, nisi rationis quasi gubernaculo regamur, quam facile fluctuemus, quamq. multa, & quam grauiam rei familiaris, existimationis, ac uitae naufragia contingant, si te propter aetatem nondum usus docuit, disce a libris, uel disce a parente tuo,

spectatae

*spectatae sapientiae viro ; qui se ex hac tempestate
 tamquam in portum recepit sacrarum litterarum ;
 quodq. habet a foro , quod a publicis muneribus otij,
 totum id in theologia libentissime consumit . quem tu
 imitaris , ut audio , si minus in studio doctrinae , at in
 uoluntate , in moribus , uitaeq. instituto . contemne-
 re te aiunt , quae ceteris ab adolescentibus cum uo-
 luptate sunt : abhorrere a lusu , uenatione , cursu , alea :
 leuia ducere haec , inania , indecora , turpia : deditum
 esse litteris , uel quibus ad humanitatem informamur ,
 uel quibus ad excellentem liberalium disciplinarum
 cognitionem aditus aperitur : maxime uero solitum ea
 meditari , & curare diligenter , quibus aeternae uitae
 salus comparatur . diuina sunt haec munera , mi Fabi ,
 non a nobis profecta , aut elaborata , nec omnibus im-
 pertita . tibi contigit , ut ita sentires , & ita uelles :
 habe gratiam Deo , qui te tantis in tenebris , atque er-
 roribus praecipuo quodam lumine illustrauerit . alijs
 non idem contigit : mirari noli , neque causam quaere .
 abdita sunt , nec humanis comprehensibilia mentibus
 arcana caeli . sicut illud modo , nihil usquam fieri , nihil
 euenire aut insciente , aut nolente Deo : quaeq. ille
 uult , & quae permittit , ea nequaquam reuocare ad
 nostrum iudicium debemus , neque , recte ne fiunt , an
 secus , interpretari . Et omnino uelim te , cum de diui-
 nis rebus cogitas , minuere opinionem scientiae , demit-
 tere animum , ac mentem , unamq. putare certissimam
 doctrinam , pietatem in Deum , aut beneuolentiam ,
 & studium erga illos , qui nobis a Deo commendan-
 tur . Quae non dubito quin saepe ita cogites , ut cre-*

das ; nec te ita puto credere , ut re ipsa non praestes : cum te omnes ita uiuere confirmet , ut a tuis moribus procul absit arrogantia . uerumtamen , si tibi laudo id , quod amas , & quod amandum existimas , non a te gratiam in eo ? non haec tibi , licet parum necessaria , iucunda tamen commemoratio est ? Sequitur illud . Ipse mihi satisfacio . nam , quae laudatio uideatur , eadem , si attendis , cohortandi etiam uim habet . quo genere , pro mea in te benenolentia , magnopere delector . Atque etiam in huiusmodi sermones ego soleo libenter ingredi ; quia , si nihil aliud , ipse mihi fructum fero , dum ea tracto , quibus amore summi boni , studioq. incendor . Te autem , cum haec legis , laetari oportet uel tua causa , qui tuum intelligas iudicium nostra sententia comprobari ; uel mea , quem sentire tecum uideas , & iisdem gradibus parare adscensum ad ea , quae quanta sint , ex eo coniicitur , quod ipsa tantum spes tranquillitatem parit animis nostris , eosq. non a malis modo , sed a malorum quoque metu uindicat . Maeste igitur ista uoluntate , & isto sensu . mature uidisti , quis esset rectus ad gloriam cursus . sequere iudicium tuum : nec tamen contemnes nos , si quando hortamur : & ipse nos uicissim , ubi languemus , hortare . sic erit mutua gratia : sic amabimus etiam magis inter nos , mutuo beneficio prouocati . Vale . Venetijs . ☞ D L I X

IOAN-

IOANNI. BAPTISTAE

PASTORIO

Brixiam.

15

EGO uero te, mi Pastori, tua causa dilexi semper. habes enim, quae tibi amorem concilient, doctrinam, & humanitatem. munera, quae mittis, me tibi obstringunt magis, beneuolentiam in te meam augere non possunt. quae enim a uirtute profecta sit, non his tamquam adminiculis nititur, sed consistit ipsa per se, eoq. iam processit, ut ad summum peruenisse uideatur. praesta te mihi, obsecro, qualem adhuc cognoui, amantem mei, & in amicitia constantem. munus hoc erit omnium munerum praestantissimum. quod ego, qui sum mei erga te animi ipse mihi conscius, quasi debitum exspecto. Vale. Asulae.

VINCENTIO. STELLAE

Brixiam.

16

SUPERIORIBUS diebus, quo magis incitabar cupiditate ueniendi ad te, uisendaeq. urbis, ut audio, pulcherrimae, qui essem litteris & tuis, & filij tui, idest utriusque tuis, amantissime inuitatus; eo me reuocabat magis pudor meus; neque tam, quid tua permetteret humanitas, quam, quatenus mihi per modestiam meam progredi liceret, cogitabam. ac saepe mecum sic. An tu ad hominem, quem numquam allocutus? quem ne uidisti quidem? adde: quem uirum, quam nobilem, quam grauem, quam distictum magnis rebus? ego autem quis? infirmus natura

F 3

semper,

habeo in extremis: prima mihi est, omniumq. rerum antiquissima publica studiosorum hominum utilitas: quo mei labores intenduntur, mea, quaecumque est, dirigitur industria. excute, si me amas, atque euolue funditus illa tua scrinia, in quibus conditi rerum antiquarum thesauri asseruantur. nemo enim, si possessio litterarum diuitiae sunt; quod homines eleganti iudicio, sanaq. praediti mente opinantur; nemo, inquam, optime Augustine, te ditior est. nec uero de tuis copiis multum imminues, si, quod futurum speramus, inopiae nostrae subueneris. qui si etiam nobiscum plurima communicares; multo id tamen, quod dares, minus esset, quam quantum tibi, libris assidue tractandis, quotidie quaeritur. uerum modeste tecum agimus: petimus a te minima de maximis: itaque facile impetrabimus. Vale. Venetijs.

E I D E M

LEGATO. PONTIFICIO

Viennam.

9.

QUIA mihi honore tuo nihil est antiquius, propterea non mediocrem cepi laetitiam: tibiq. sum absenti gratulatus, quo primum tempore de legatione tibi delata ad Romanorum Regem, tum ex amicorum litteris, tum ex multorum sermonibus cognoui. illud, ut uere dicam, molestiae non nihil adspersit, quod ueritus sum, ne nostrae litterae, quibus, in urbe dum uiuis, tua studia splendorem, & utilitatem addunt, te discedente, & in Austriam usque, ad longe diuersum uitae genus translato, iacturae plurimum facerent.

vent. quod si, secus esse, significaueris: (iam enim uer-
saris in ipsa re, quaeq. tua futura sit in uniuerso fere
munere occupatio, usus te monere, & erundire facile
potest) cum labis mea gaudia, & habebo gratiam
ijs, quibus honestare tuam uirtutem his honoris insi-
gnibus, nullo nostro, hoc est artium, doctrinarumq.
liberalium, detrimento, curae fuit. Ac primum il-
lud, pro meo incredibili erga antiquitatem studio, et-
iam atque etiam a te petam, uel potius, quando pol-
licitus iam es, a te exigam, ut Festum Pompeium
tua emendatione perpolias, atque illustres; aut, si
habes ita emendatum, ut tibi, acerrimi, ac seuerissi-
mi iudicii uiro, satisfaciat, edendum omnino cures,
neque deberi nobis eam utilitatem diutius patiari,
quam, cū in illo uere aureo libro dispersam uideamus,
colligere tamen uix possumus, uel plane nullo modo
possumus, locorum, ut scis, paene innumerabilium
difficili scientia impediti. bene collocabitur industria
tua: & hunc sibi comitem adiungi, ne solus eat per
ora uirum, Varro tuus aequo animo patietur. rogan-
dus non es in tua laude, communi praesertim studio-
rum commōdo coniuncta: tu, si de illa non laboras,
hoc saltem commouere te debeat. quod utinam aut
mibi cum hac mente pars aliqua doctrinae tuae, aut
tibi mea mens, & plane incredibilis ad communican-
dam uirtutem animi propensio, cum ista tam exqui-
sita, tamq. multiplici omnium paene litterarum scien-
tia contigisset. nae ego, quod ad me attinet, multa
non sinerem ignorari, quae scire praeclarum est, quaeq.
in tenebris, nisi tu eruas, perpetuo iacebunt. nec tamen
persua-

persuadere mihi possum, te uelle nobis tam iniquum esse, ut tantā doctrinam, si quid tibi accadat humanitus, (homines enim sumus : nec ego mihi, nec tu tibi de uitae diuturnitate praestare quidquam possumus) extinguere tecum uelis. Quid ex, quae chartis iam, & uoluminibus explicasti? cur diutius premis, optime Augustine? cur ex ingenij tui fontibus expleri nostram sitim non uis? sed, opinor, aliquando facies : & faueo libenter meae spei, paullo minus, quam tuae gloriae ; cui scio me optime consulere, cum haec ad te scribo. De me si quaeris : uexamur oculorum anniuersario morbo : nec tamen labori parcimus : scribimus aliquid quodidie, aut legenti puero operam damus : aliquo fortasse uoletudinis damno : sed nihil est tanti, ut a litterarum suauissima consuetudine seungar. Onuphrius Panuinius, ille antiquitatis heluo, spectatae iuuenis industriae, & ingenio, ut probitate, praestans, hic est, eritque, ut uideo, in aliquot menses. imprimi suos Fastos cum commentarijs ; & interim adornat alia, saepe litigat obscuris de rebus cum Sigonio nostro. sed utriusque bonitas, mutuus amor, excellens ad cognoscendam ueritatem iudicium, facit, ut inter eos facile conueniat. Sigonium de facie non nosti : eius tamen scripta, non dubito, quin legeris. ea doctrinam, & ingenium declarant : humanitatis, & studij erga te, tuique similes testis ego sum : quem debes ipsum suo merito, praeterea tuae praeconem eruditionis, diligere. Vale. Venetijs.

EIDEM,

VBI te ad urbem rediſſe cognoui, uehementer ſane, pro meo erga bonas litteras perpetuo ac ſingulari ſtudio, ſum laetatus. te enim abſente, ſilere mihi prorſus Romanae muſae uidebantur. Stripſeram ad te ſuperioribus diebus; eaſq. litteras ad aulam noui Imperatoris miſeram; quas acceperis, nec ue, cupio ſcire. appellabam te, quod iam promiſeras, de Feſto cum tuis correſtionebus diuulgando. de quo nunc eo magis urgeo, quia, niſi fallor, ſpatij plus habebis. aggreſſus ne ſis, & quouſque opus perduxeris, ac de perpolitioe quid ſperes, ſi ad me ſcripſeris, gratiſſimum facies. Vale. Venetijs.

BENEDICTO. RHAMBERTO

ruſticanti.

II

SVADEBAM, ut exires; quod aegrotans, quantum eſſet in caeli mutatione, cognouiſſem: nunc idem angor, te proſecto: neque me congreſſus, neque ſermo cuiuſquam inuat: ſolus, ut in litore, oberro. qui etiam, eſi ſcio quam ſis prudens, & in omni re modoratus; tamen, ut eſt amor ſollicitus, offeſſiones in te omnes timeo. commune omnium eſt, ut rure, uel ui quendam uiuendi licentiam naſti, liberius agamus. amabo te, mi Rhamberte, noli iſtam conſuetudinem imitari, ſerua tuam ueterem continentiam. & quoniam mihi, ut ſaepe tecum locutus ſum, aduerſus non diſſimilem deſtillationem praesens auxilium fuit exercitatio: te quoque ipſum, niſi fallor, hoc uno maxime ſenties

senties alienari; si modo hoc tenebis, ut meridianum in solehi ne te committas; multo uero minus in uentum, qui sit inclementior. nam sunt aurae quaedam leues, quarum spiritus non modo non hominum generi noxius, sed etiam uitalis: & ego, has saepe ultro secutus, sensi languentes in me uires earum quasi flabris excitari. Sed, o Rhamberte, audi me, hoc uerissime monentem. nihil agis, nisi iucunde uiuas. si uis te tibi restituere; des te ad hilaritatem oportet, & ex animo tuo dispellas, si qua tristitum cogitationum residet nubecula. Hanc esse praestantissimam medicinam, uel potius unam esse medicinam, me quidem, superioribus temporibus eodem morbo laborantem, docuit euentus. quare terogo, ut pro eo, quanti ipse tibi es, quanti quae etiam nos apud te sumus, quorum salus in tua salute posita est; des operam, ut ueterem morbum noua ratione cures, & aliquando istam turbam medicorum malam in crucem iubeas abire; qui te pharmacis non solum diuersis, sed etiam contrarijs integrum iam annum lacerant, dum latentem in obscuro ueritatem tuo periculo quaerunt. Vale. Veneris. ∞ D XLIV. mense Sept.

MARIO. CORRADO

Brundisium.

12

DEBEO tibi, mi Corrade, tot iam nominibus, prorsus ut non uideam, qui soluendo esse possim. scripsi sti ad me saepe: tantum ne? sunt alia: humanissime, elegantissime: laudes in me contulisti eas, quas si agnosca, ipse me nimium uidear amare. tibi tamen habeo gratias

tias de ista tam liberali, tamq. erga me proluxa uoluntate; eamque, si gratus, idest si uir bonus esse uolo, ut certe uolo, puto mihi esse inter summa beneficia collocandam. itaque, cum te numquam uiderim, fero tamen in oculis: & quamquam habeas, qui te talem diligant; quos necesse est esse quamplurimos; ego tamen primas in amore partes appeto, secundis non libenter acquiesco. non soleo blandus esse, nec auribus dare, quod negari possit ueritati. quare uelim mihi credas affirmanti; neminem me tibi Latina in oratione antepone, conferre admodum paucos. hoc ego ita iudico: nec tu meum iudicium in dubium reuocare debes: cum mihi iam in epistolis tuis tantum in hoc genere tribueris. unum doleo, tuam istam latere uirtutem in extremo Italiae angulo, neque in hac luce uersari, ubi fructum caperes eam laudem, quae tibi debetur, iudicio, ac testimonio praestantium uirorum. quod si te cohortando possem adducere, ut de migratione cogitares: aggrederer, & in hanc rationem totus incumberem: uerum neque mihi de statu rerum tuarum constat; et, si cohortatione moueri potes, ipsa te res, nequaquam tibi, ut opinor, obscura, uel me tacente debet incitare. Quod scire uis de meis antiquitatibus, haec sunt. Liber nunc imprimitur de legibus: quem, cum erit absolutus, curabo ad te perferendum. Edidi iam commentarium in orationem pro Sextio, & proximis diebus in epistolas ad Brutum, & ad Quintum fratrem: quem tibi nunc utrumque mitto. maiora uellem, & fortasse possem; uerum infirmitas corporis facit, ut labore debiliter; lippitudo autem, ne legere

gere diutius liceat , aut scribere . magnam etiam mihi temporis partem eripiunt salutationes amicorum , magnam domestica negotia : sexcenta praeterea , quae me a studijs auellunt . sed feramus : humana sunt , nec praecipue nostra , sed communia cum multis . Tu me , uelim , ames , & , si par pari referre uis , amore non uulgari . Vale . Venerijs .

F A B I O . S T E L L A E

Brixiam .

13

CUM tu ad me , Fabi , quem de facie nondum nosti , adductus humanitate epistolam miseris tam elegantem , distinctam notis non amoris minus , quam ingenij : ferreus sim , nisi te , patremq. tuum sic arnem , ut amare solemus ea , quae nobis in uita prima sunt . sed quid , si me ipsum etiam uestra causa plus amem ? quid enim ? cum ego me a parente tuo , magni nominis uiro , summis uirtutibus ornato , diligi uideam , a te uero etiam laudari , excellentis ingenij adolescente , optime ad uirtutem animato ; non ipse mihi pluris sim ? non gaudeam haberi a uobis , qualis esse semper uolui , & , ut essem , laboraui ; sed uoluntati exitum respondisse numquam duxi ? Equidem , cum natura sum , tum ualitudine & morbo subtristis ; nec ad hilaritatem facile traudor : tuae tamen litterae , patrisq. tui , uix credas , quid animo meo iucunditatis instillarint , qua uoluptate , qua laetitia perfuderint . itaq. officij uestri memoria sustentor : eaq. sic fruor , ut beneficijs omnibus anteponam . quod utinam adire ad uos , ac studio uestro satisfacere liceret . nihil esset optatius : & esset
iter

iter Pastorio comite iucundius. uerum nescio quo fato contigit, ut, quo primum huc die perueni, cum tota pæne familia coepcrim aegrotare, uxor quidem grauissime; nec dum ualet; ego satis leuiter, sic tamen, ut iaceam. corpori enim imbecillo quae uis incommoditas uix ferenda. quamobrem, affectus morbo, a uiribus infirmus, equo me non auderem committere, uel placidissime incedenti. lecticam, inquis, mittemus. hac equidem ueherer commodius: sed, mi Fabi, hoc genere deliciarum mei ordinis homines uti non solent: ad fortunatos pertinet. itaque differam per aliquot dies, quoad uires colligam, idest, quoad equo, aut etiam rheda liceat uti. equos quidem hic, quales infirmitas nostri corporis requirit, idest qui alterno gressu crura molliter explicent, quos gradarios antiquitas appellabat, facile possum inuenire: sed insolentiam huius caeli nonnihil metuo: rheda autem, uereor, ne succussu laedat. omnia tamen, ut uideo, moderabitur humanitas uestra. Vale, & patri tuo, praestanti uiro, multam salutem meis uerbis. Asulae.

E I D E M, Brixiam.

14

AGNOSCO tuis in litteris & patris tui, summi uiri, singularem humanitatem, & Pastorij nostri, hominis integerrimi, nec eloquentia minus, quam doctrina, praestantis, egregiam disciplinam. & cum ego te propter illos diligam: (est enim, ut scis, uterque mei, & ego item utriusque amantissimus) tum uero ad meam in illos beneuolentiam, quae summa est, non nihil tamen tua causa uidetur accedere. Patet, atque

F elucet

elucet in epistola tua pudor ille, ingenuo dignus adole-
scente, qui maxime commendat aetatem : patet etiam,
quo fit pudor amabilior, plusq. sibi gratiae conciliat,
ingenium. quae perspexeram equidem in te, ac lau-
daueram, quo tempore diuersatus Brixiae sum in aedi-
bus uestris, exceptusque, & cultus a parentibus tuis
omni genere officij : sed nihil praestantius, nihil admi-
rabilius, quam laudis in adolescente perpetuitas. pri-
mum enim lubrica ipsa aetas est ; nec reperitur facile,
qui consistat : deinde, tenduntur saepe bonis, quibus
capiantur, insidiae : & multa sunt ad deprauandum
parata, improborum consilia, aequalium exempla,
uoluptatum illecebrae. hae sunt illae Syrtes, quibus
incerto cursu nauigantes absorbentur : haec illa saxa,
quo salutis cum aperto discrimine impingitur. nec ue-
ro, poetas, cum & haec, & huius generis alia ce-
cinerunt, simpliciter locutos, uelim existimes. utun-
tur similitudine rerum, quae subiectae sensibus sunt,
ut animos erudiant, moribusq. nostris, ac famae consu-
lant. itaque sapientem appellarunt eum, qui maris pe-
ricula, uoragines, & scopulos, & dubijs agitata uen-
tis loca uitauisset, atque illa perdendorum hominum
auida monstra, uirginum facie simulata, praedulciq.
cantu blandientia, contempsisset. quae sunt omnes, mi-
hi crede, imagines humanae uitae : qua nullum est ma-
re difficilius, & in qua, nisi rationis quasi gubernacu-
lo regamur, quam facile fluctuemus, quamq. multa,
& quam grauiam rei familiaris, existimationis, ac ui-
tae naufragia contingant, si te propter aetatem non-
dum usus docuit, disce a libris, uel disce a parente tuo,
spectatae

*ſpectatae ſapientiae uiro ; qui ſe ex hac tempeſtate
 tamquam in portum recepit ſacrarum litterarum ;
 quodq. habet a foro , quod a publicis muneribus otij,
 totum id in theologia libentiſſime conſumit . quem tu
 imitaris , ut audio , ſi minus in ſtudio doctrinae , at in
 uoluntate , in moribus , uitaeq. inſtituto . contemne-
 re te aiunt , quae ceteris ab adoleſcentibus cum uo-
 luptate ſunt : abhorrere a luſu , uenatione , curſu , alea :
 leuia ducere haec , inania , indecora , turpia : deditum
 eſſe litteris , uel quibus ad humanitatem informamur ,
 uel quibus ad excellentem liberalium diſciplinarum
 cognitionem aditus aperitur : maxime uero ſolitum ea
 meditari , & curare diligenter , quibus aeternae uitae
 ſalus comparatur . diuina ſunt haec munera , mi Fabi ,
 non a nobis proſecta , aut elaborata , nec omnibus im-
 pertita . tibi contigit , ut ita ſentires , & ita uelles :
 habe gratiam Deo , qui te tantis in tenebris , atque er-
 roribus praecipuo quodam lumine illuſtrauerit . alijs
 non idem contigit : mirari noli , neque cauſſam quaere .
 abdita ſunt , nec humanis comprehenſibilia mentibus
 arcana caeli . ſtet illud modo , nihil uſquam fieri , nihil
 euenire aut inſciente , aut nolente Deo : quaeq. ille
 uult , & quae permittit , ea nequaquam reuocare ad
 noſtrum iudicium debemus , neque , recte ne ſint , an
 ſecus , interpretari . Et omnino uelim te , cum de diui-
 nis rebus cogitas , minuere opinionem ſcientiae , demit-
 tere animum , ac mentem , unamq. putare certiſſimam
 doctrinam , pietatem in Deum , aut beneuolentiam ,
 & ſtudium erga illos , qui nobis a Deo commendan-
 tur . Quae non dubito quin ſaepe ita cogites , ut cre-*

das ; nec te ita puto credere , ut re ipsa non praestes : cum te omnes ita uinere confirment , ut a tuis moribus procul absit arrogantia . uerumtamen , si tibi laudo id , quod amas , & quod amandum existimas , non a te gratiam in eo ? non haec tibi , licet parum necessaria , iucunda tamen commemoratio est ? Sequitur illud . Ipse mihi satisfacio . nam , quae laudatio uidetur , eadem , si attendis , cohortandi etiam uim habet . quo genere , pro mea in te benenolentia , magnopere delector . Atque etiam in huiusmodi sermones ego soleo libenter ingredi ; quia , si nihil aliud , ipse mihi fructum fero , dum ea traeto , quibus amore summi boni , studioq. incendor . Te autem , cum haec legis , laetari oportet uel tua causa , qui tuum intelligas iudicium nostra sententia comprobari ; uel mea , quem sentire tecum uideas , & iisdem gradibus parare adscensum ad ea , quae quanta sint , ex eo conicitur , quod ipsa tantum spes tranquillitatem parit animis nostris , eosq. non a malis modo , sed a malorum quoque metu uindicat . Maeste igitur ista uoluntate , & isto sensu . mature uidisti , quis esset rectus ad gloriam cursus . sequere iudicium tuum : nec tamen contemnes nos , si quando hortamur : & ipse nos uicissim , ubi languemus , hortare . sic erit mutua gratia : sic amabimus etiam magis inter nos , mutuo beneficio prouocati . Vale . Venetijs . ∞ D L I I X

IOAN-

IOANNI. BAPTISTAE

PASTORIO

Brixiam.

15

EGO uero te, mi Pastori, tua caussa dilexi semper. habes enim, quae tibi amorem concilient, doctrinam, & humanitatem. munera, quae mittis, me tibi obstringunt magis, beneuolentiam in te meam augere non possunt. quae enim a uirtute profecta sit, non his tamquam adminiculis nititur, sed consistit ipsa per se, eoq. iam processit, ut ad summum peruenisse uideatur. praesta te mihi, obsecro, qualem adhuc cognoui, amantem mei, & in amicitia constantem. munus hoc erit omnium munerum praestantissimum. quod ego, qui sim mei erga te animi ipse mihi conscius, quasi debitum expecto. Vale. Asulae.

VINCENTIO. STELLAE

Brixiam.

16

SUPERIORIBUS diebus, quo magis incitabar cupiditate ueniendi ad te, uisendaeq. urbis, ut audio, pulcherrimae, qui essem litteris & tuis, & filij tui, idest utriusque tuis, amantissime inuitatus; eo me reuocabat magis pudor meus; neque tam, quid tua permetteret humanitas, quam, quatenus mihi per modestiam meam progredi liceret, cogitabam. ac saepe mecum sic. An tu ad hominem, quem numquam allocutus? quem ne uidisti quidem? adde: quem uirum, quam nobilem, quam grauem, quam distinetum magnis rebus? ego autem quis? infirmus natura

F 3

semper,

semper, nunc etiam valetudine impeditus, exquisita quadam ratione, & cura tuendus. Contendebam equidem cum animo meo: nec uici facile, sed uici tamen aliquando, & decreui omnino ad nos primo quoque tempore me conferre. uereor enim, dum valetudinis commodum exspecto, & id ago, ut, quas morbus ademit, uires colligam, in hiemem ne incidam, idest in imbres, & frigora: quorum altero uiae corrumpuntur; alterum scis esse λεπτῶ χρωτὶ πολέμιώτατον. nam illud, in quo tibi fortasse, uel domesticis tuis, incommodare mea mollities, & paullo fastidiosior in uictu consuetudo potest, id non specto. aut enim exiguum quiddam erit, & feretur facile; aut, si magnum, illustrabit benignitatem tuam. Statutum igitur de re: nec est, cur sententiam mutem: uidendum de ratione itineris: quam tu ad meam uoluntatem, meumq. consilium, quae tua est humanitas, rotam reijcis. ego autem nihil puto commodius, nihil aptius ad uirium infirmitatem sustentandam, quam lecticula gestari. sed habet species illa, quod ad Fabiam tuam scripseram, quiddam uimis honorificum: nec ego is sum, qui, quod superat fortunam meam, eo libenter utar. uerum ignoscetur valetudini: quam satis infirmam, atque imbecillam, concussus & uexatio facile frangerent. rheda quidem, qua mearum bene perita curationum ancilla cum filiola & puero uebatur, opus est. haec si habebo, uel potius cum habebo; (uis enim me a tua liberalitate omnia exspectare) dabo me statim in uiam, & ea quidem spe, ut aliquem e caeli mutatione fructum capiam, maximum quidem

quidem ex tua humanitate, quam cantari ab omnibus audio. Vale. Asulae.

E I D E M, Brixiam.

17

Q U O D meritus sum, fieri uideo, ut imbris madescat humus, & pulvis in lutum coacta uias impediat, ac turpi foedet adspectu. frigoris etiam acres morsus hoc triduo sentire coepimus. quae cum sint iter habentibus incommoda; tum uero, maiora ut timeantur, hiemis propinquititas facit: ut mihi uel mature, nulla interposita mora, ueniendum ad uos, uel totum consilium necessario abijciendum intelligam. febricula omnino tentamur quotidiana: sed, opinor, decedet, cum primum ex hoc me domestico maerore ereptum statuam in tuis aedibus, id est in aliqua, ut spero, incun-
ditate, atque laetitia. iniurias autem caeli, leſtica circummuniti, possumus contemnere. quamobrem, quod tuo commodo fiat, dabis negotium tuis, ut Saturni die, aut, qui sequetur, proximo, uehiculo perducant. Leſticario mandetur, atque etiam aurigae rhedam moderanti, ne quid appropere, nisi me iubente; & omnino rationem itineris ad meam uoluntatem accommodent. hoc tu, scio, Stella, uel me non scribente, mandasses. nihil enim te praeterit, ob eximiam prudentiam: nihil porro non uis amicorum tuorum cussa, ob humanitatem prudentiae parem. Vale. Asulae.

*

18

E G O uero, comprimi a te mea caussa librum suum, minime uolo. quin, si ad me refers, ut edas

E 4

quam-

quamprimum, suadeo: rogo etiam pro eo, quantum est amor in me tuus: quem non esse mediocre, tuae litterae significant. an ego ita sim bonis artibus infensus, ut industriae tuae impedimenta opponam, & excellentis ingenij fructus, cum bene maturisint, condi potius, ac domesticos intra parietes asseruari, quam in publicum asferri, & communicari cum omnibus uelim? Illa de tuis hortis, & nostris fontibus, elegantior a te, nec sine sale, prolata sunt. uerum agam tecum perliberaliter, atque hanc partem libenter dissimulabo, tibiq. totam largiar. in reliquis etiam habeborationem amicitiae nostrae, nuper institutae, maiorem tamen fortasse ueritatis. Tua scripta, proxime edita, doctrinam habent, & accuratam antiquitatis obseruationem. itaque uigebunt omnibus, & laudabuntur. quod si quid est, quod desiderari possit: primum id leue est; deinde, ut scis, non imminuit, sed augeat naeuus in formoso corpore pulchritudinem. Vale. Venetijs.

E I D E M,

*

19

NOLI officium litterarum a me requirere: numquam scripsisti, quin rescripserim. quod si contra, quam res est, uidetur; alieno uitio fit; a me quidem prorsus abest culpa. De horologio quod iterum iam scribis, uincit pudorem meum humanitas tua. iam enim statueram oneris tibi nihil imponere, publica explanandi iuris cura occupato, quotidie aliquid scribenti, unde ad nos utilitas, ad te ipsum gloria permanet; negotium amico dederam: & ille curaturum promiserat:

serat : nec tamen biennio fidem soluit . quare accipio libenter , quod das . tu mihi , quod tuo commodo fiat , horologium Augustae elaboratum ; ego tibi , quantam scripseris , pecuniam statim curabo . quale uelim , iam antea significauī , factum eleganter , artificio non uulgari . Audieram , quae ducuntur egregia , minoris triginta scutatis emi non solere . Hoc quidem esset nimium : nec rei familiaris ratio ferret ; cui consulere , quia copiosa non est , uideor debere . porro genus hoc ornamentorum ita soleo cupere , ut non insaniam : cupio autem ualitudinis , non libidinis causa . cum enim me satis tristēm natura finxerit , accersenda extrinsecus iucunditas est , quam a me ipso petere non possum ; eoq. magis , quod plurimus in cubiculo sum , affectus iam quadriennio per totam hiemem oculorum morbo , molesto tamen potius , quam acerbo . nolim igitur impensam esse supra decem scutatos , aut omnino quindecim , eamq. ita fieri , si horologium probetur oculis eruditis . itaque uide , cui negotium mandes . nam neque omnes intelligunt : & alijs alia probantur . ego formam , & artificio , non materiam , cupio emere . De tuis Instit. egi diligenter : hortatus sum , lucri maximi spe proposita . ubi ad pretium uentum est , audire se negarunt . itaque tibi auctor sum , cum ijs transigas , quos faciles iam habuisti , & in tuo merito satis , ut audio , liberales . Vale . Venetijs .

VOLFANGVM VVerter , cum aliquot abhinc annis Patauī adolescens daret operam Bonamico , dile

*xi multis nominibus plurimum . nam , ut omittam ,
 quod & in adspēctū species quaedam index nobilitatis ,
 & in sermone , atque in moribus probitas elucebat ;
 incensus litterarum studio colebat me , atque obserua-
 bat diligentissime , sic , ut in magna frequentia amicorū
 nemo tamen mihi esset illo carior , nemo iucundior .
 tueor illum amorem , & , quoad uinam , tuebor , eiq.
 absenti memoriam , beneuolentiamque , quam debeo ,
 fratribus praesentibus officia , quae potero , accurate
 praestabo . hoc cum mea sponte facturū essem , quan-
 tum , optime ✱ , mihi accessisse uoluntatis existimas ,
 quod eos tu , uir inter maximos summus , & in exer-
 cenda uirtute semper occupatus , commendandos mi-
 hi tuis litteris putasti ? nam , si quis est , qui de tuo in-
 genio , de doctrina , in primisq. de eloquentia bene &
 sentiat , & loquatur ; is ego sum ; planeq. meos eo sen-
 sus libenter conferam , ut , qui tibi cari sunt , eosdem
 ego quoque diligam . Quare , si uis , da mihi ornandos ,
 atque amandos , qui ad nos ueniunt , amicos tuos . of-
 ficijs eos , si potero ; sin minus , studio certe , & hu-
 manitate complectar . ac ne dubita futurum , ut , quo
 tu sis apud me pondere , cum intellexerint , gratias ti-
 bi , quod eos tua commendatione sis persecutus , dili-
 genter agant . Audio te quiddam pangere in Rhetor-
 icos Aristotelis libros : quod , quale exspecto , augu-
 ror futurum , praeclarum scilicet , ac te dignum . urge
 igitur ; ut & communi utilitati , & tuae gloriae con-
 sulas . Vale .*

EIDEM,

Nos hic, optime * (ordiar a re tristi ; quando laetae non suppetunt) annum habemus pestilentem ; & pulcherrimam ciuitatem quotidianus deformat adfectus mortuorum . furere iam coepit morbus , & insultat in omnes palam , sine discrimine , qui antea repebat sensim , & latenter , nec fere quemquam , nisi obscuro loci , infimaeq. sortis , attingebat . quare diuina sunt imploranda remedia : humana quam iaceant , saepe docuit euentus . Vobis recte istic esse audio , perpe tuoq. sit opto , tum ab huiusmodi morbo , qui non modo priuatas domos exhaurit , uerum etiā urbes deuastat , tum a cunctis discordijs , ac bellis , & intestinis , & externis . Te uero florere omni laude , ualere auctoritate , ualere gratia , esse unum , ad quem omnes confluant consilij auxilijq. causa ; nisi plurimum laeter , male sentiam de uirtute , unde tibi ista fluxerunt ; male etiam de me ipso , quia tuam uitae rationem probaui quidem semper , secutus autem sum , quatenus licuit : licuit enim certe multo minus quā uolebam . unum si addis , ut ingenium tuum , quo nullum uidi praestantius , languere non sinas , & otij tui rationem constare uelis , hoc est , ut aggrediaris ad scribendum illa praeclara , quae te audio tuis familiaribus esse pollicitum , aut , si iam habes instituta , perpolias , nobiscumq. & cum posteritate communices : nae tu * , omnium fortunam uincis , & solidam plane possides felicitatem . Equidem , quod ad me attinet , idem conor pro mea uirili parte ; & haereo , quoad possum , in scribendo :

Jed

sed mearatio quam non sit eadem, quae tua, cognosce. Valetudine sum ea, quae facile in morbos incurrat, imbecilla prorsus, & incommoda: itaque saepe in cursu institutorum meorum, cum progredi maxime vellem, consistere sum coactus. Accedunt, quae temporis haud exiguam partem auferunt, salutationes multae multorum: in quibus uidetur esse honor; & est omnino quaedam species: sed ualeat ambitio: odi omnia, quae detrimentum studijs afferunt. Quid domestica? non enim tantum a me pendent ij, qui meos intra parietes uiuunt, uxor, liberi, familia: sed fratres quoque suas in me uno rationes habent sitas: uterque meis consilijs, alter etiam meis opibus, quantulaecumque sunt, nititur, ac sustentatur. Vides rerum mearum imaginem, ut in tabula depictam. nec tamen obrui me sino fluctibus molestiarum; sed enitor saepe, & consequor interdum, ut ex omnibus curis, atque occupationibus emergam, meq. saltem per aliquot horas in portum recipiam litterarum. quo si frui diutius liceret, in caelo essem: quia non licet, hortor te, cui otij satis est, ingenij uero, scientiae, iudicij multo plus, quam mihi, ut haec omnia studiosorum ad utilitatem conferas. quod si facies; gloriosum tibi erit ex ipsa re, quem uideo praestare posse maxima; ceteris non modo re, uerum etiam exemplo fructuosum. fortasse enim, tē praeceunte, alij, quoquo modo poterunt, inuitati laude subsequantur. Ego meas Antiquitates, etsi, ut ille ait, spissum opus est, aliquando tamen, ut spero, pertexam. Vale. Venetijs.

GRATIA

GRATAE mihi tuae litterae, gratissimus uero qui te ad scribendum animus impulit. atque ego te antea diligebam; quod, ingressum esse minime uulgarem in uiam litterarum, longeque per eam processisse, intelligerem: sed auxit amorem in te meum haec, a me nunc minus expectata, eoque iucundior, uoluntatis erga me tuae minime dubia significatio. soleo enim amare in hominibus humanitatem haud paullo plus mehercule, quam doctrinam. ac doleo factum esse antea, casu dicam, an uoluntate tua? ut oriatur inter nos quibusdam ex opinionibus dissensio, ijs tamen de rebus, quae si dilucide pateant, quod accidere potest utroque nostrum disputante, studiosis fortasse non nihil in eo consuletur. id quod est in meis consilijs, & fuit semper antiquissimum. Nam quod mea quaedam improbas: si recte sentis, habeo gratiam: errare possum; & corrigi uolo. sin, ubi de meo sensu iudicas, tua te fallit opinio: ego tamen, quae a studio ueritatis culpa manat, libenter ad laudem conuerto. itaque, quod ad hanc partem spectat, nemo audiet me querentem: excusabo te potius, atque etiam, quoad licebit, ornabo. Quod autem, quae meis in scriptis non improbas, ea dissimulas, & in tuos commentarios, meo nomine praetermisso, quasi noua transfers: miratus sum, & requisui paullisper in eo modestiam tuam. agam enim tecum libere, sicuti natura mea postulat, & inter bonos uiros aequum est. Illa de iudicijs extraordinarijs, quae te scribis edidisse, si dederis operam,
ut ad

ut ad me perferantur, etsi ea discrepare significas a sententia mea, gratissima tamen erunt. & gaudeo te tam esse diligentem in meis scriptis peruolutandis, & occasionem mei admonendi, & corrigendi tam libenter quaerere. sic enim intelligam; ubi corrigendi finem feceris, nimirum, quae supererunt, a te omnia probari. unum peto: sit condicio par: des mihi, ut idem liceat per te, quod licere tibi per me uolo. si quid ego de tuis itidem non probaui, noli grauius commoueri. iudicemus pariter, ego de te, tu de me utram in partem libet: amemus tamen inter nos, ut boni uiri solent; & si quid fortasse de iudicio, nihil tamen de beneuolentia, detrahatur. Libros quos petis, habeo. nullos, Cicerone excepto. nec eius generis, nunc quidem, tibi quidquam polliceor. quae uero ipse composuerim, paucis mensibus habebis, si ualebo, commentarium in epistolas ad Quintum fratrem, & librum de legibus Romanis: qui est antiquitatum mearum sextus. De Sextiana oratione, si scriptam contuleris cum impressa, quaeq. loca uaria sunt, miseris; amabo te: idq. ut facias, rogo. Vale. Venetijs.

HIERONYMO. FVRNARINO

Rauennam.

23

VIDES me tibi satisfacere, & quod olim petieras, id nunc, tuae memorem uoluntatis, re praestare? non enim, ut solebam, plebeio sermone tecum ago; sed eo, quem in quadam epistola patricium appellasti, qui quam tibi sit in delicijs, quantumq. in eo studij poteris, & industriae, facile ex ea ipsa epistola potui conijcere.

conijcere . uerum , quod ad me attinet , non ego meas litteras eius esse generis intelligo , ut ab homine patricio scriptae uideantur esse . quid enim habent , ut ita dicam , nobilitatis , quid splendoris aut in sententijs , aut in uerbis ? conor equidem ; & huius me cupiditas laudis multos iam annos incitat : sed moratur rei difficultas , occupatio domestica , ualetudinis infirmitas : scribo tamen assidue , quantum licet , & quoquo modo licet . animos uidelicet mihi facit , quod inter nos dictum sit , multorum inscitia : cum quibus interdum me confere non sine uoluptate ; sicuti contra , cum in antiquitatem ipsam intueor , contemno me , planeq. ipse mihi displiceo . uera enim illa fuit , suisq. absoluta numeris eloquentia : nostra infantia est , mi Furnarine ; nos balbi , nos elingues paene sumus in Latina lingua . Sed quid ago ? dum tecum suauissime loquor , nulla certa re proposita ; paginam , uerbis undique sua sponte confluentibus , impleui . erit igitur , quod initio scribere statueram , idem clausula mearum litterarum . Mitto ad te munusculum tenue , amoris tamen significationem in te mei , commentarios , a me nuper editos , in epistolas ad Brutum , & Quintum fratrem : quos , cupio , diligenter legas . id si assequor a te , & a tui similibus ; honestabor , & gratia meis laboribus optima referetur . Vale . Venetijs .

LAEVINO . TORRENTIO

Leodium.

24

MIRABAR , cum in tuis uerbis tanta sit humanitas , quae tuo mehercule etiam elucet in uultu , cur deberi

deberi mihi tam diu paterere tuas litteras, quas, ubi Leodium peruenisses, missurum statim pollicitus eras. hanc admirationem, in qua molestiae quiddam inerat, sustulit prorsus epistola tua, scripta sane elegantissime; in qua caussam tui silentij confers in peregrinationem, & negotia. quod si iam in otio consedisti; exerce ingenium tuum praeclaris in studijs, non ut amicus tuus, qui nihil umquam parit, cum tamen parturiat semper, sed ut edas aliquid, quo tuum nomen, aeterna cum laude coniunctum, ab hominum obliuione, omniq. prorsus interitu uindices. Leodiensem Episcopum, de quo multi multa narrant, omnia praeclara, summoq. digna principe, si quid habebo artis, aut facultatis, ornabo laudibus: sin, quod suscipiam, praestare non licebit; amabit ille tamen, ut opinor, uoluntatem. tu me interim de meliore, ut ille inquit, nota commendabis; eiusq. in me beneuolentiam, si qua est, ea, qua apud illum uales, gratia fouebis. Vale, nosq. saepe litteris. si otium est, saluta. Venetijs.

SEBASTIANO . LEONI

C O R D V B E N S I

Romam.

25

SOLES in nostris sermonibus, humanissime Leo, quod mihi maximum est argumentum amoris tui, monere me, atque etiam rogare, ut pro tenuitate ualitudinis meae litteris utar moderatius, & in studio uirtutis, quod difficillimum est, temperantiam adhibeam: amabiliter tu quidem, & officiose admodum: sed, hoc mihi persuadere si uis, prius illud persuadeas oportet,

oportet, non magnopere esse de gloria laborandum: inanes esse nostras cogitationes, stulta consilia, quae ad eam dirigantur. ad quam causam non tu quidem umquam tantam afferes eloquentiam, ut in re tam praestanti mihi quidem probes modum esse seruandum. quamquam, quod ad rem attinet, tu quoque mecum sentis, uel potius ego tecum. in litteris affirmas esse uiuendum, & optandum in primis scientiae cognitionem, sed cum eo tamen, ut salutis ratio habeatur. obsecro te, mi Leo, quid tu existimas de ijs, qui diuitias immoderate appetunt? num errare uidentur? certe. at ipsi aliter putant; itaque persequuntur institutum. quid de ijs, qui honores sitiunt? non dubito, quin hos quoque sentias peccare. & peccant sane: timida est enim ambitio, ideoq. misera: neque tamen pauci sunt, quos inficit haec labes. ego & cum his intelligo me errare, & praeterea cum multis: sed diuersa ratio est. illi eas res plus aequo appetunt, quas consecuti, meliores numquam, deteriores etiam plerumque efficiuntur: ego in earum artium indagatione sum nimius, (sic enim ipse existimas) quarum cognitio euellit ex animis uitia, inserit uirtutes. itaque uides errorem aliorum cum turpitudine esse coniunctum, meum non modo non turpem, uerum etiam laudabilem. At morbis saepe tentamur. Primum, hoc quidem non est praeter naturam: ars enim praestare non potest, ut recte semper ualeamus: nam, si posset, ij, qui scientiam medicinae tenent, ipsi numquam aegrotarent. deinde, est praeclarum in maximis laborare: & quacumque re uirtutem emas, paruo emas. non pos-

se autem nos ad ea, quae summa sunt, sine sudore peruenire, indicat illud, quod poetae ne Herculi quidem, Ioue nato, nisi maximis exantlatis laboribus, caelum dederunt. Te ipsum rogo, qui me mones; quem ego studia doctrinae uideo numquam intermittere: ullamne uoluptatem ea cum uoluptate putas esse comparandam, qua legentes, aut scribentes afficimur? potest esse tanta suauitas, qua non maior ea sit, quae perfundit animos nostros, earum rerum intelligentia fruenter, quae sunt ad bene beateque uiuendum necessariae? Quod si quis doctrinam contemnit: haud scio, quid iste curet. negligit animum; quo nihil potest esse praestantius: se ipse ignorat; quo nihil turpius: corpori seruit, ignauiae deditus; quod est illi commune cum belluis; quibus id praecipuum, ut alantur, uentrique indulgeant, a natura tributum itaque sequar meum institutum; neque te, mi Eeo, neque alios audiam, studiosissime monentes: quorum equidem amo uoluntatem, iudicium tamen cogor paullulum requirere, & ut ipse quoque erga uos amici partes, uestro exemplo, suscipiam; sinite meam uocem in aures uestras influere, quae uobis artium studia optimarum assidue cantat; quae uestra uobis bona commemorat, eaque ut agnoscatis, & quantum licet, exerceatis, hortatur. cui si parebitis: fructum capietis eum, quem ipsi mihi, cum meam reprehenditis in colenda uirtute constantiam, studetis eripere. Vale. Ex aedibus nostris.

MARCO

MARCO. ANTONIO

LOMBARDINO

Patauium.

26

SCIS, optime Lombardine, benignitatem a philosophis, magis etiam a Christianis hominibus laudari: recte id quidem; nihil enim est, quod hominem aequae cum Deo coniungat: sed illa cautio requiritur, ut adsit cum uoluntate prudentia. thesauros plerumque uideas in aliquem conferri ab ijs, qui dominantur. quare caussam: laudabilem nullam reperiēs. quis igitur beneficium illud praedicabit, in quo neque meritum accipientis, neque iudicium dantis agnoscitur? Equidem pro magnis opibus existimo hesternam illam animi tui significationem. quod enim ad me munus misisti, tum est ipsum per se gratum, quia pertinet ad ea commoda, sine quibus, imbecilli uoletudine qui sunt, aegre sustentantur; tum uero multo gratius, quia iudicii tui laude commendatur. nisi enim tibi mae uitae ratio, nisi ea, in quibus assidue uersor, studia probarentur; me tu certe, qui probitatem colis, qui doctrina ingenioq. excellis, beneficio non afficerēs. quando igitur ex ista tua in me liberali uoluntate, quid de meis moribus, quid de litteris sentias, facile possum conijcere; contemno Principum diuitias; beatus esse possum in tua beneuolentia; unde honor, & decus, unde praeclara uirtutis argumenta, unde etiam commoda manabunt. quare conserua mihi, si uis me felicem esse, tuum amorem; quem certe intelligas mihi debere, si tibi, mea quae sint erga te studia, liceat

G 2 intueri.

intueri. Illa uero, quae a tua benignitate profisciscuntur, persuade tibi, hoc potissimum nomine, quia sunt amoris argumenta, mihi esse carissima: neque ego te umquam ex beneficio, sed beneficium semper ex te ipsopendam. Librum de Magistratibus, quem petieras, habeo equidem absolutum, nondum tamen edendum: itaque comprimetur, usque dum accurate perpoliam. prooemium degustabis: quod ad te cum hac nocturna epistola statui mittere. Vale. Ex aedibus nostris, ante lucem.

PROOEMIUM . LIBRI de Magistratibus Romanis.

QVOD in priuata domo paterfamilias, idem in ciuitate praestat lex. ille praecipit filijs, quid agant, & quaratione agant: haec iura ciuibus mandat, & ad pietatem, ad rectum spe praemiorum inuitat; a delicto, proposita poena, deterret. quemadmodum autem rei priuatae non hoc uno consulitur, si sit qui imperet; uerum illud praeterea requiritur, ut imperanti domestici omnes pareant: sic in ciuitate, nisi legem aliquis tueatur, & ut ei ciues, quasi parenti optimo filij, audientes sint, potestate imperioq. perficiat; non est in ipsa lege praesidij satis; optimeq. ac laudabiliter uiuendi praescripta norma negligitur. quo fit, ut tam legi necessarius uideatur esse magistratus, quam lex ipsa ciuitati. Ac mihi, hoc de genere consideranti, longe uidetur optabilius esse, ut iniquae legi praesit optimus magistratus, quam ut improbus aequissimae. tam, si summam potestatem cum optima mente coniungas:

iungas: uir bonus in iure dicendo, praeter aequabilitatem, & iustitiam, nihil stetit: si quid erit in lege uiciosum, pro sua sapientia corriget: si quid ambiguum, in eam partem interpretabitur, quae ad pietatem, ad communem ciuium utilitatem, ad reip. salutem propensior esse uideatur: sin autem, qui non optime sunt a mente constituti, ijs potestatem addas, & uoluntatem uiribus confirmes: legis uocem magistratus non exaudiet, quid maiores uoluerint, sanxerint, seruarint, non attendet; ad suum arbitrium, suamq. libidinem omnia reuocabit. quod tum faciet; reip. quae tota a iure, & aequitate pendet; non solum facta, sed multo etiam magis exemplo nocebit. nam, quia praeuentem sequi non difficile est: propterea, qui imitentur, quam qui inueniant, plures non modo in rep. administranda, uerum etiam in omni arte reperias. male C. Caesar; qui, libertate ui & armis oppressa, ea, quae omnium erant, possedit unus: sed longe improbius, ac nequior L. Sulla; qui, ut auderet sperare Caesar ea, quae consecutus est, exemplo suo perfecit. quod si, qui legibus praefuerunt, tales fuissent, quales eos, qui leges ipsas condiderant, fuisse legimus: stetisset in suo gradu res. quaeq. artes in ciuitate libertatem auxerant, eadem facile conseruassent. uerum, in hominibus, non in legibus, uitium fuit. primi omnium duo fratres e Sempronia familia, Tiberius & Caius Gracchi, malo publico eloquentes, & ingeniosi, serere inter ciues discordias coeperunt, infimaeq. plebis animos nouorum commodorum in spem turbulentis concionibus excitare, qui etsi decreto senatus iusta

ui oppressi, debitas eorum audaciae poenas exsoluerunt : tamen exitiosae consuetudinis initium attulit ille dies , qui civili sanguine gladios primus infecit . quod enim non modo iustum , sed nec usitatum antea fuerat , id postea ne nouum uideretur , effectum est . itaque , cum aliquot post annis P. Sulpicius primum , ut uisus est , non pessime animatus ; deinde , siue ambitione inductus , siue iracundia concitatus , ab optima causa desciuisset ; eademq. fere , quae duo Gracchi , in tribunatu pl. aut certe non dissimilia moliretur : facile ad uim & ad caedes prolapsa res est : neque prius arma quieuerunt , quam , ciuium magna parte trucidata , aut eiecta , unius libido antiquis legibus par , atque etiam superior esse coepit . quod neque tunc , neque postea contigisset , si , quam sapientes in scribendis legibus maiores fuerant , tam in creandis magistratibus cauti posteri fuissent . nam , etsi non recte geritur publica res , nisi praestantibus uiris , acriq. ac magno animo praeditis committatur : tamen periculosa in primis haec est , & lubrica sane deliberatio : propterea quod non languentibus in animis , sed in erectis mentibus , ac maximis ingenijs dominandi cupiditas exoritur . honorum spe , fateor , ad labores , ad industriam , ad subeunda etiam pericula homines excitantur : sed in libera ciuitate est , quatenus cuique credatur ; & in danda potestate si modus retinebitur , modus item in gerenda seruabitur . legitimis enim potestatibus , & moderatis imperijs alitur libertas : neque facile quisquam uult , quod se posse desperat : & , qui tantum potest , quantum si consequatur , ceteri nihil possent , hic si ma-

firmalus est, potestate fit deterior; sin ita moribus exploratis, ut antea nihil neque fecerit indignam bono viro, neque uoluerit, interdum tamen, ut humana mutantur, a rectis cogitationibus ad iniquas libidines trahitur; & peccat eo ipso, quia peccare permittitur, ut possit. Quocirca patriam meam singulari sapientia institutam, ac diuino quodam consilio temperatam licet existimare: in qua neque magistratus ydem continuantur, quod est seruandae ac diutissime retinendae reip. uinculum firmissimum; neque cuiquam tantum anni committitur, ut extraordinario iure elatus liberati, communiq. otio moliri periculum possit. qua moderatione factum est, ut post annos ∞ CXXXIV. (tot enim ab urbe condita numerantur) non modo resp. sit, uerum etiam ita sit, ut omnibus rebus publicis, quae nunc sunt, magnitudine opum; ijs autem, quae fuerunt, imperij diuturnitate antecellat. quae quibus institutis ac magistratibus usa, ab humili, tenuiq. principio ad tantam dignitatem, atque amplitudinem peruenerit; neque est hic narrandi locus, & hoc argumentum uiri sapientissimi ita non modo copiose, uerum etiam perite ornateq. tractarunt, ut, si quid uelis adiungere, idem sit, ac si in Apellis aliqua perfectissima imagine, puta in Venere illa Coa, elaborares. Nobis Romana ciuitas proposita est. quae quam multas habuerit partes ad imitandum praeclaras, ex eo patet, quod ita bello ac pace uiguit, ut illius uim & potentiam omnes reges populiq. extimescerent, aequitatem & abstinentiam subiectae urbes nationesq. diligerent. Formam sentitus, quod in ea publi-

cum consilium fuit, ordinem comitorum, iura legum tribus libris exposuimus. Nunc de magistratibus eorumq. potestate disputabimus; tum, quia locus ipse admonet, (hoc enim legibus adiunctum, & tamquam adnexum uidetur) tum etiam, quia Ciceronem, cui ui deo in ijs libris, quos de Legibus conscripsit, hunc ipsum ordinem placuisse, libenter imitamur.

CAESARI . FERRANTIO

Patauium .

27

E G O uero islum erga me animum, istam, quae significatur in epistola tua, beneuolentiam amplector libentissime, & amo prorsus amore singulari. nam, ut omittam, quod ita postulat humanitas: tui te praeter mores, tua modestia, & maior iam aetate uirtus egregie commendat. quae cum ipsa me mouent: tum uero in affinem tuum, Episcopum Sueffanum, studium eiusmodi meum est, multis abhinc annis ex incredibili eius humanitate, doctrinaq. susceptum, ut eos etiam, qui modo aliqua illum necessitudine attingunt, quosq. ille caros habet, complectatur. quo tu in numero ut esses, affinitate primum, id est naturae quodam quasi munere, tibi contigerat: postea uero cum natura uoluntatem, & cum uoluntate studia coniunxisti, excolendis artibus ijs, unde fluxit honor, ac dignitas affinis tui, unde eadem ad te manabunt, si te illi, immo uero si te ipse tibi quamsimillimum praebueris. quis enim tantos processus tam adolescens in philosophia fecit, quantos illa tua in aula perillustri Cardinalis Estensis celeberrima disputatio, multis praesentibus, ostendit?

Qua

Qua tamen de laude ita te sentire uolo, ut maximam ef-
 se putes, si cum aetate tua conferatur; sin res ipsa spe-
 ctetur, longe statuas maiorem esse posse; quodq. uiuae
 confeceris, id quidem esse multum, nec tamen tan-
 tum, quantum adhuc spatij superfit. sed mihi crede,
 omnis in eo tuorum studiorum sita perfectio est, si,
 quemadmodum nunc id cogitas, & id, opinor, agis
 unum, ut intelligas, humanae res quantum alijs aliae
 praesent, ita, quantum infra diuinas humanae pror-
 sus cunctae sint, aliquando simul cogitabis. nae tu,
 Caesar, si te ad hanc, quam ignorari a plerisque uideo,
 praeclaram disciplinam contuleris, magistros habebis
 haud paullo meliores, quam quibus nunc uteris, aut
 etiam per omnem uitam uti potes. exstat sanctissimo-
 rum uirorum multis libris expressa doctrina, qua in-
 struimur, & erudimur ad aeternae uitae salutem. ha-
 bes praeterea domesticum exemplum affinis tui, sum-
 mi uiri: cuius in uitam si inspexeris; excitaberis ad om-
 nem laudem; coles autem praecipue ueritatem; quam
 ille tuetur acerrime, habuitq. semper antiquissimam.
 neque uero impedio, quo minus, ut coepisti, Marco
 Antonio Genuae, & si cui praeterea uelis, operam
 des: eloquentiam quoque si adiunxeris, ut res graues
 & obscuras ornate ac splendide tractare possis, minime
 improbabo: sed illa praestantiora sunt, quo te hortor,
 ut aliquam omnino transferas industriae tuae par-
 tem. De libris ad te missis, habeo gratiam humanissi-
 mo, & in primis erudito iuueni, Sebastiano Leoni,
 utriusque nostrum aequae familiari: qui mihi hanc in-
 stituendae tecum amicitiae occasionem obtulit: quam
 anide

auide arripui . iam enim incenderat me studio tui , cum de ingenio , de studijs , denique de tua ad optimas res propensa uoluntate multa praedicasset . quod si quid acciderit , in quo tibi opera mea usui possit esse : id si ipse intelligere potuero , mea sponte suscipiam : sin secus , a te admonitus , efficiam , ut esse tuam apud me pluri mi uoluntatem intelligas . Vale . Venetijs .

V I D O . L O L G I O

Placentiam .

28

PAULLO ante dederam ad te litteras ; quas , coniectura dierum , putabam tibi iam esse redditas : hae nunc alterae consequentur . Scripsi , te absente me refare in litteris , & omnino tuam operam , tuamq. illam in meis rebus officiosissimam sedulitatem uehementer requirere ; sed meum consilium esse , te istinc ne prius commoueres , quam ego alicubi consedissem : id ego uolebam scilicet inuitus , qui te socium & adiunistrum meorum studiorum summe desidero : sed uolebam tamen tui commodi causa : primum , quod hanc equitandi iactationem , quae me quidem delectat , tibi , otij cupido , suspicabar non placere : deinde , quod , si accidisset , ut istas regiones peteremus , quod post balnea facturi uidebamur ; intelligebam fore , ut adire commodius ad me posses interuallo minore . nunc audi , cur sententiam mutauerim . Cardinali nostro , cui nimium saepe calculus molestus est , multis iam remedijs frustra tentatis , accedere nunc ad aquas Lucenses ualetudinis causa deliberatum est : nosque , ut scis ,
idem

idem cogitamus. *ijs aquis qui uti uolunt, id maxime spectant, ut sicco tempore utantur. haec est quasi methodus quaedam, quam seruantibus salubres dicuntur esse: permistae cum imbris putrescunt, graui periculo bibentium. nos porro, o Lolgi, qui didicimus a philosophis, bonam ualitudinem expetere, sapientis esse; ualde in hac quidem parte sapimus, & ut optime ualeamus, accurate, quaecumque uires tuentur, aut augent, persequimur; quae posse uidentur infirmare, ac minuere, declinamus. itaque ad balneorum medicinam prius non accedemus, quam id & tuto, & salutariter fieri posse intelligamus. nunc quidem alienum tempus est. uides, quae pluuiiae, quam paene hiemales dies. haec dum ita se habent, nos opportunitatem expectantes, in his opidis, & uillulis iucunde satis oberrabimus. quod quoniam quam diuturnum sit futurum, diuinare difficile est; & ego, dum te careo, multis commoditatibus una careo; tuque, ut ternis iam litteris significare uideris, non abes a me sine molestia: mea caussa rogo, tua hortor, ut, quamquam nondum confedimus, mature tamen, nisi quid grauius impedit, reuertas. & ut scias, quo me loco conuenire possis, Pisis ad idus Iunias, & ultra, ut opinor, aliquanto, sed ad idus Iunias certe commorabimur. Vale. Pisis.*

HANNIBALI. CARO

Rauennam.

29

FOROLIVIENSIBVS male sit, qui te longius a me abstrahunt. sed istorum motus praefecti prudentia

dentia sedabit, tuque, ut scribis Rauennam breui res-
res. ibi uelim ne quid caussae sit, quo minus ad me
quamprimum. ego uolebam ad te; sed impediunt mul-
ta, maxime Ciceronis editio; cuius tēpus aduentat, uel
potius iam adest. itaq. occupationum onere ualde pre-
mor. sed mihi nulla res esse potest tanti, ut ab hoc scri-
bendi officio diuellar. Nunc est, quod a te uelim. Qui ti-
bi has litteras attulit, est et mihi, et fratribus meis ual-
de familiaris. eius opera multis in rebus usi sumus e-
gregie fideli. cum Rauennam uenturus esset, quiddam
ut exigeret, quod ibi habet in nominibus; petijt a me,
ut se tibi commendarem. dixi, cum caussam optimam
haberet, commendatione eum non egere; tamen me esse
facturum. Si quid me amas, Care, uel potius, quantum
me amas, tantum hunc hominem adiuua. his tempo-
ribus, cum fides ubique sit angustior; uereor, qui de-
bent, ne non facile dissoluant. si res in iudicium uene-
rit, noli pati, uirum bonum, amicum meum, exhaustiri
longi temporis impensa: beneficium non conferes in in-
gratum. memorem enim cognoui. sed tu eum ne spe-
ctes: me uide, qui a te peto. mihi enim gratius facere
nihil potes. nam, etsi, quod ad nos attinet, ipsi qui-
dem inter nos magis, quam amamus, amare non pos-
sumus: tamen ualde laboro, in quo me ambitio quae-
dam mouet, ut homines nostram coniunctionem, tu-
amq. in me beneuolentiam perspiciant: quarum alte-
ram uitae aequalem fore, alteram eiusmodi iam esse
confido, ut nihil addi posse uideatur. Vale. Venerijs.

EIDEM,

E I D E M, Rauennam.

30

VIRVM te duco, qui compedes illos frangere, & aliquando te in libertatem vindicare potueris. id quod ego, qui nervos ingenij tui bene cognitos haberem, prorsus ita fore sperabam. ut autem etiam cum Guidiccione, idest cum homine doctissimo, & ad tuam naturam aptissimo, tibi uiuere liceret; hoc uero ne optare quidem umquam sum ausus. quod quando accidit; beneuolentiae in te meae est, gratulari, quod euenerit; prudentiae autem tuae, non committere, ut frustra euenisse uideatur. Herum habes, Care: herum autem, dico? cuius ea suauitas est, is in te amor, ut potius aequalis, potius germani fratris loco tibi sit: sed, quoquo nomine appelletur, eum certe habes, qualem uis. Quare, quod mihi, aliorum arbitratu cum uiuebas, promittere solitus eras; id ego nunc, quando tui iuris es, non a te petam, sed exigam, ut operas Musis, iamdiu a te, non sane tua culpa, tamen praetermissas, eo, quicum es, permittente, atque etiam cohortante, reddas. sed ita procul dubio te esse facturum, uel potius iam facere existimo. itaque hoc ne monendus quidem es; illud autem etiam rogandus, ut ad nos quamprimum uenias; ut possim urbanitatis tuae sales ex interuallo regustare. pedibus, puto fore commodius: nam mari prae frigore obtorpueris. o dulcem congressum; in quem ego, uix credas, quam multa reseruem, quae, litteris commissae, eandem suauitatem non habent. Vale.

EIDEM,

FESTIVVM Molsae nostri poema libenter legi,
 explanationem uero tuam libentissime: & sum admi-
 ratu acumen ingenij tui summo iudicio coniunctum;
 quorum alterutrum non ita multis contingit, utrum-
 que uero paucissimis. Quod scire uis, quid alij sen-
 tiant: idem, quod ego, nihil esse in illo genere perfe-
 ctius. quo magis te hortor; ut hanc facultatem ad gra-
 uiora studia transferas, & aliquando te, ab istis
 occupationibus uindicatum, in litteras totum abdas,
 quod si mature feceris; cerno iam animo, quantae tibi
 hoc consilium laudi, quantae nobis, qui te amamus,
 laetitiae sit futurum, memini, quid tu mihi te factu-
 rum esse dixeris: neque te arbitror oblitum, quid ego
 tibi in eam sententiam responderim. Mi Care, induc
 animum, nullos praestantiores esse fructus, quam qui
 e uirtute colliguntur. &, cum hoc feceris, quod & fa-
 cis, & fecisti semper, tum illud tecum existimato, ac
 pro certo habeto, incredibilem esse expectationem,
 quam de te apud homines concitasti: quam si sustine-
 re, actueri uis; contende, dum integrum est, omni
 studio, ut ex hoc uitae genere, in quod olim te non
 tuum iudicium, sed uis quaedam temporum, tamquam
 in aliquod pistrinum, detrusit, quamprimum te eri-
 pias, quod quia tibi deliberatum esse, mihi saepe osten-
 disti; non ero longior in te cohortando: tantum haec
 attingi amore impulsus; ut intelligeres, in summis me-
 is occupationibus me tamen de tua laude cogitare. De
 Ardingh bello nescio quid atrocius est allatum: quod ego
 sane-

sanequam pro eo ac debui moleste tuli .hominem enim eruditum, & cum tibi amicissimum, tum a nobis, ut uisus est, non alienum cognoui. uelim, tu id ad me planius, quid fuerit, & unde fuerit, perscribas. Vale.

E I D E M, Rauennam. 32

LITTERIS tuis, quas tu idibus Quinct. dederas, ego nonis accepi, rescripseram, quo modo mihi tunc occupatissimo licuit: postea, cum eas per otium in manus sumpsissem, accuratiusq. perlegerem; sensi me quasdam partes, quibus nunc ex intervallo respondeo, imprudentem omisisse. quod etiam si ita non fuisset; ego tamen aliquam scribendi sententiam alicunde arripuissem; non solum, ut quasi tecum loquerer; quo nihil facio libentius; sed etiam, ut tuas elicerem, quarum sermo & purus in primis est, atque ornatus, et humanitatis, ac beneuolentiae notis maxime insignis, uel quas mense proximo dedisti, quam amabiles, quanti consilij, quam multi officij? quod munus, quae partes in ijs a te sunt hominis amantissimi, prudentissimi, diligentissimi praetermissae? quam accurate, quam distincte, quam perite tuam de meis typis sententiam explicasti? quibus quidem typis, spero fore, ut emendatissimis utar, quando ad te & ad Thomam nostrum missi sunt: quorum alterum in labore patientissimum, alterum in iudicio elegantissimum cognoui. Quod autem ita scribis, homines hoc animo esse, ut nihil a me nisi perfectum, absolutumq. expectent: facis tu quidem officiose, & peramanter, qui ad me excitandum aliorum quoque opiniones, & iudicia colligas: sed hoc ipsum

ipsum genus, quod perpoliri a me uis, ut perficiatur,
 in te est. Quare, quoniam ita casus tulit, ut unus fere
 hoc tempore tantum mea causa posses, quantum ego
 tua semper uolui: etsi mei commodi, atque etiam ho-
 noris ratio postulare uidetur, ut in te rogando pluri-
 bus uerbis utar; tamen id non faciam, ne maiorem de-
 siderij mei, quam humanitatis tuae, rationem uidear
 habuisse. De artifice autem confirmando, quoniam in
 hoc uides esse omnia, & me longinquum nihil posse
 intelligis, omnem curam tu suscipias oportet: qui ut
 idem nobis sit, qui antea fuit, facile cum prudentia,
 tum commoditas illa tua praestabit. quamquam non
 dubito, quin ipse per se, uel sine ullo artificio tuo, ad
 id, quod reliquum est, persequendum ita, ut uolu-
 mus, animatus sit. profecto enim constantia rationem
 sibi habendum ducet. sed tamen, quoniam gloriae ma-
 gis studio, quam emolumentum cupiditate, incensus,
 ad opus est aggressus; subijcies tu quoque identidem in
 sermone quasi igniculos, ut uehementius inflammetur.
 Ficus tuas quod ais te in apertum referre uelle, ut ali-
 quando uenales circumferantur, quae quotidie ab om-
 nibus, te insciente, degustantur: ego uero, ut id fa-
 cias, magnopere suadeo. Quod autem meorum typo-
 rum expectationem nimis longam esse dicis; mihi quo-
 que ita uidetur; idq. cum mea causa, tum tua non me-
 diocriter doleo. Figurarum opus, quod te hortante
 sum exorsus, texitur illud quidem diligenter: sed uereor
 ne plus oneris susceperimus, quam quantum nostra
 imbecillitas sustinere possit. quod si ita erit; accurres,
 ut, parte aliqua nobis detraha; & in te translata,
 releuemur.

releuemur. Sed, amabo, quid sibi uult, quod in tuarum litterarum clausula posuisti? te, si quae essent inter nos ad significandum notae, quiddam occultius fuisse scripturum. equidem, etsi, quale sit, uideor mihi iam intelligere; tu tamen ut apertius declares, ualde uelim. De mandatis meis, ea, quod tuo commodo fieri possit, si exhauries; per mihi gratum, perq. iucundum fuerit; sed illud primo quoque tempore, de quo se Martellus tuus curaturum recepit; qui si stetit promissus, reliqua ego a te exigo: sin autem, quod pollicitus fuerat, nondum exsoluit; eum tu litteris appella. nam de ceteris non ita ualde urgeo: ages cum licebit, uel dicam etiam, cum libebit. in hoc autem nisi mihi quam primum satisfacis; praedico tibi flagitatorem habebis acrem, & molestum. Vale, & amicis communibus salutem a me plurimam. Venetijs.

OCTAVIANO. MAGIO

Romam.

33

PROFECTO nihil tam accidit contra uoluntatem, quod aliqua demum incunditas non temperet. sic sunt humana. angebar animi, (quid enim dissimulem?) tuis factum occupationibus, ne te complecterer discedentem: nunc idem gaudeo, euenisse quod nolebam: quando tu, arrepta inde tui purgandi occasione, litteras ad me misisti, officio primum refertas, & humanitate singulari, deinde Latine loquentes egregie, sic, ut eius urbis, in quam te cum Aloysio Mocenico,

H

prae-

praestanti viro, Venetae Reip. legato, contulisti, ueterem eloquentiā redolere uideantur. Quare cum animo sum laetatus erga me tuo; fuitq. uoluntatis ad amandum propensae gratissima significatio: tum uero ex ista, quam adolescens admodum consecutus es, Latinae linguae facultate, istoque, quo te uideo florere, ingenio, tantum accessit ad laetitiam, quantum necorabor quidem uerbis explicare, sensu ipso uix, atque mente comprehendo. Atque equidem tibi eo etiam gratulabor magis, si tua bona noueris, idest, si & quae habes iam, studio tueberis, et quae ostenduntur, ac deferuntur a fortuna, magni facies; quantumq. in te erit, numquam dimittes: non enim, mihi credas, tanti esse tibi Roma debet, quia Roma est, quae praestantes olim uiros tulit, imperij terminos cum Oceano coniunxit; quanti ob unius hominis consuetudinem, cuius est humanitas doctrinae par, doctrina uero, quae potest esse maxima. is est Octavius meus; qui urbem, a qua ceteri honestantur, sua ipse uirtute nobilitat. Hunc tu uirum nactus, cole, si sapis; & pete tuam gloriam ex illius consilijs; utere, quantum licet; & ut liceat plurimum, exopta. ipse te, si uacabit, numquam a suo congressu, numquam a sermone excludet. commendaticijs ad eum litteris minime opus est; nec fert hominis humanitas: & tu illi, quod epistola tua significat, satis iam notus, fortasse etiam familiaris. Quod reliquum est, non te fugit illud, Magistratus uirum indicat. itidem haec legatio, qui sis, qui futurus aliquando, patefaciet. quamobrem incumbere ad laudem: amplectere uirtutem:

uirtutem: illa rejice, quae bonis artibus, ac moribus aduersantur: quae te saepe in ista aetate, tuorum commodorum, tuaeq. tamquam hostes gloriae, circumuenient, nec facile, nisi prudentiam summam adhibueris, depellentur. Vale, & salutem di meo nomine. exquisitae eloquentiae uiro, Iulio Pagiano, cuius tibi amicitiam, & consuetudinem ualde gratulor. Venetijs.

EPISTOLARVM
PAVLLI. MANVTII
LIBER. TERTIVS

HIPPOLYTO. ESTENSI
CARDINALI
Ferrariam.

V ALDE me leuauit, in hac mea satis
grauiter affecta ualetudine, oratoris
uestri, Hieronymi Faleti, uiri prae-
stantis, oratio: qui cum sermonem
mihi, Ferrariæ tecum habitum, exposuisset, mul-
taque, ut solet, de ingenio tuo singulari, de summa
grauitate, ac sapientia, nonnulla etiam de tua nequa-
quam a me, ut audieram, aliena uoluntate narraffet;
cepi laetitiam, quantam aliquis ex insperata, exopta-
taq. re capere maximam possit; measq. statim esse par-
tes duxi, ut ad te scriberem, ageremq. gratias, quod in
eo loco, unde me depellere fortuna conaretur, tua me
retineret humanitas. quo sane mihi nihil optatius, ni-
hil hoc tempore, cum infirmus languero, ad animum
meum sustentandum opportunius potuit accidere. at-
que equidem ita statuo, actum esse mecum misere pror-
sus, atque infeliciter, quod meam ad te ueniendi cupi-
ditatem incredibilem pestilentia primum, deinde mor-
bus impedierit; & in eo magnum studia mea, measq.
res adijisse damnum: quibus a te, pro tuo instituto,
ueteriq. consuetudine, consultum iri optime, pro cer-

to

*to existimabam. quod quando ita accidit; & quando
 me a tuo conuietu non mea uoluntas, non iudicium,
 aut ulla mentis inconstantia, sed corporis imbecilli-
 tas, atque haec anniuersarij, ac paene iam perpetui
 morbi uis importuna seiungit; peto a te, Princeps hu-
 manissime, id saltem, quod in tua, non in fortunae ma-
 nu situm est, tribuas, & largiare, ut beneuolentia mi-
 hi tua, & quae fuit antea, & quae, si ad te inuissem,
 futura erat, eadem conseruetur. hoc si assequor; bea-
 tus hac una re sum; cetera paruipendo. ea porro mihi
 ut conseruetur, ita postulo, si me, qualis in aula tua
 fuisssem, talem esse absentem intellexeris, id est obser-
 uantem tui, tuaq. in laude omni studio & cogitatione
 defixum. Quod si quibusdam litteris animus a me
 tuus est offensus; quod in ijs dicar minus fortasse, quam
 decuit, de te, aut de tuis modeste locutus; quod cer-
 te secus est: sed si me tunc a mea consuetudine impe-
 tus quidam abduxisset iracundiae: nosti pro tua sa-
 pientia ingenium humanum: magna uis doloris est:
 impellimur saepe longius, quam ratio concedat; &
 facta quae sunt, paullo post infecta frustra cupimus.
 te tamen ita decet ignoscere dolori meo, si ex iusta, ut
 ego arbitror, caussa susceptus est: sin aliter tibi uide-
 tur, ignoscere tamen debes, ut eluceat magis in culpa
 humanitas; quae si omni digna Principe uirtus est, te
 uidetur Principe dignissima; quem ad omnem laudem
 natura genuit, disciplina erudiuit, multorum anno-
 rum consuetudo assuefecit. Vale. Venetijs.*

FRANCISCO. MOLINO

Patauium.

2

QVOD meas epistolas descripseris, ualde te amo: & custodiri a te malo, quam ad me mitti. Quod autem, non esse tibi scriptiorem illam infructuosam, significas, prorsus non abnuo: uerumtamen, quod tibi hoc in genere multo & plura, & meliora domi quoti die nascantur, hoc equidem nomine haud paullo magis tibi gratulor. quam tu, si sapis, agnosce, & opta diuturnam occasionem. uiuis cum eccellente uiro, adolescens, praestanti ingenio, optima ualitudine: uiuis Patauij, idest in urbe scientiarum laude celeberrima: quo, tamquam ad mercatum, uirtutis cupiditate ita omnes confluunt, ut inanes redire turpissimum ducant. Plura non debeo. noui enim, ad quem: et haec ipsa minime necessaria uidebam: sed obsequendum amoris fuit in te meo; qui me tacitus, ut tecum de tua laude loquerer, hortabatur. Patri uero tuo, & optime de me merito, & ijs uirtutibus, quae nobilem uirum decent, in primis ornato, quid est, quod a me deberi non intelligam? Exsultat igitur in te, si quare potero, studium meum: illum autem colam sensibus intimis in omni uita studiosissimè. Vale; & ut Mureti contubernio, ac disciplina dignum te praestes, quanti tuam lapidem facis, quae mihi maximae curae est, tantum enitere. Venetijs.

MAR-

MARCO. ANTONIO

M V R E T O

Patauium.

3

BEASTI me tuo iudicio: si modo plus est a te ueritati, quam amicitiae, tributum. quod ego, qui fauce meae laudi, facile mihi patiar persuaderi. sed, amabo te, uis ne mihi legem illam diutius deberi? ne scis, quam sim studiosus huius generis monumentorum? describe aliquando: aut, si, stantem in media uia describere, minus honestum uidetur, nec pudor tuus fortasse fert; da negotium homini diligenti; quando Achilles nos ter uel negat, uel certe prorsus agit eo modo, ut negare uideatur. salutabis tamen eum meis uerbis: cui certe fortunam opto, qualem si magister eius haberet, omnia bona, merenti pessime, contingerent. Si quid peperit ingenium tuum, dignum paene dixi utroque nostrum, sed si quid te ipso dignum; mitte: ut constes humanitati tuae, atque etiam constantiae. es enim pollicitus. Quid Molinus meus, flos omnium leporum, omniumque uirtutum? ut ualet? iube eum saluere quam potes humanissime. Charta me deserit, ut uides, tecum suauissime loquentem. Vale.

E I D E M, Patauium.

4

VNAM tragoediam duobus ipsis diebus, cum assidue scripsissem, absolueri non potui. meorum oculorum, ut uideo, res non est, ac ne digitorum quidem. quid? ego habeo tuos articulos? huius, quantum inter est, reliqua igitur ad te reijcio. uinces me facile cele-

H 4

riate

ritate; aequabis in diligentia, si uolueris. finge, operam te dare, cum describes, homini litterarum & prorsus ignaro, & prorsus cupido. finge, amico singulari: quem explere officijs, si liceat, optabile sit. quamquam hoc non finges. nam, cum a domesticis discessi, nihil habeo te carius. uerumtamen, haec si tibi proposueris; de quo rogandus non es; monere tantum uolui; nihil quidquam omittes in describendo. habes, quam ego in me desidero, mentis constantiam, pectoris firmitatem. haec mihi morbi diuturnitas eripuit: quae uideo esse in te, utinamq. diu uideam, *ἐν τῇ ἀχμῇ*. habes oculos in legendo, manum in scribendo exercitatum: uacui uero temporis quantum uis: & uis in rebus meis plurimum; qui te saepe dixeris, professusq. sis ad meum arbitrium tua studia conferre. nam, quod ad gymnasij curam attinet; nec dies instat publici muneris, & si instaret, opera haec bidui tota est, bidui inquam, tibi, nihilo longior: mea uero & diuturni temporis, & laboris esset non ferendi. ad haec si accesserit uoluntas, quae mihi non uenit in dubium, & inductio illa animi, quae magnas res facile conficit: negotium habeo absolutum. serua, mi Murete, quod in te est, amicum tuum integellum: parce uoletudini: nostram imbecillitatem, tuorum officiorum ope, sustenta. scis, *ἐμὲ βλέποντος*, quo amore, quo consilio, quo etiam praesidio fortunae tuae nitantur. *ἑστis ἐμὲ ζῶντος*: nosti reliqua. Haec aliena manu scripsi, cum paullulum languerem. tota enim fere nocte, nescio quo casu, somnum oculis non uidi meis, aut uidi tristitium imaginum turba permixtum. Tuum Euripidem

pidem remitto, unaq. meum; quem cupio similem esse tui. Ex aedibus nostris.

EIDEM, Patauium. 5

MONSTRI simile, Muretus non respondet: immemor ne nostri? nefas credere: & hanc suspicionem longe animus respuit. at occupatus? hoc fortasse: uerum ulla ne cursum amoris interrumpit occupatio? omitto iocum. Mi Murete, garrit saepe amor: at tu siles: cum tamen, ut opinor, ita me ames, ut fortasse nemo magis: quod certe facis mutuo. quod si, quia legem illam describere per tua negotia non licet, ideo non scribis: rogo te, abijce istam curam. abrogentur potius omnes leges, quam tuarum litterarum fructu diutius caream. nec tamen, detrahi multum de otio tuo mea causa, uolo. scio, tempus quam utiliter ponas. illa satis erunt: Mi Manuti, ualeamus: & ualere te, ualde cupimus. τὰ ἡδίστα sunt in manibus. cum Molino tuo, cum Sofiano saepe sum: plane uiuo. Hac sententia, sed alijs uerbis, id est elegantissimis, quibus ipse abundas, si scripseris; satis plane cupiditati meae, (quid enim dicam uoluntati?) satis etiam officio tuo feceris. Video te expectare aliquid de meo discessu. dies appropinquat, uel potius iam adest. iam, ut ille ait, sarcinulae collectae sunt omnes; nec fere, quod agam, superest. itaque nonis Sept. cogitamus. Cum illo, qui mihi numquam placuit, impuro homine si quid aduersus me, suscipe, ut ego in tuis iniurijs soleo; & sustine proelia. nervos enim habes. ille, nostram uicem, ulciscetur sua malefacta. nam inuidia rumpitur:

& ha-

& habet, quod intimis eum sensibus dies noctesq. ex-
cruciet. nos laudabilia cogitemus, & ad praeclara il-
la studia incumbamus: de isto ne meminerimus qui-
dem; qui bonos omnes, hoc est sui dissimiles, odit ini-
quissime. Vale, & amicis nostris (sunt enim fere
communes) plurimam salutem. Venetijs.

SCRIPTIS litteris, & iam obsignatis, hester-
nae tuae sunt allatae, Graece loquentes non minus ar-
gute, quam eleganter. qui possum paria paribus? si
pergis, clamabo me circumueniri. mehercule non tam
aquis ulli fontes, quam ingenium tuum scatet Graecis
& sententijs, & dictis. matte: extra iocum, amo te
quotidie magis; quia tu scilicet ad perfectam uirtutem
quotidie accedis propius. Sed pauca de re. Vides ne,
quam facile tum ferantur, tum abrogentur leges?
Vbi sunt, qui tribuniciam potestatem accusant? illa
quidem, cum bona mente coniuncta, salutaris. Sed
haec ne nimium curemus. utere fortuna tua. ego a-
lias regiones specto, inuitus nostri discidiij causa: sed
coniungemur animis, corporibus disiuncti. idest ma-
ximum, in maximo dolore, solatium. De Philopo-
no, quia comes futurus est itineris mei, uelim ineas
rationem, si eum hic reliquisti, ut ad me quamprimum.
colligo omnia; ne quid me moretur in discessu.
non enim id agitur unum, ut uoluntati meae, sed illud
simul, ut fidei satisfiat.

E I D E M, Patauium. 6

Tv uide, cui committas. ego enim binas tantum
accepi. prioribus respondi nudius tertius, meamq. tibi
de

de Bononiensi re non modo sententiam, uerum etiam uoluntatem ostendi. his alteris, quae mihi redditae sunt heri uesteri, si rem specto, rescribere nihil est necesse; sunt enim eiusdem argumenti: sin tuam uoluntatem; quae quanta sit, ex tuis litteris apparet; sunt eadem iteranda. sic igitur faciam. Affirmo tibi, Sigonium nostrum, si Bononiam ierit, praesensq. contenderit, certum futurum. habet auctoritatem, ex huius loci dignitate partam, mire suis amplificatam scriptis, praesertim his postremis, insigni doctrina, iudicio, ingenio, diligentia refertis. studia Bononiensium ciuium facile colliget. ciuitas enim est ad humanitatem nulla propensior. Accedit, quod aut petet solus, aut cum ijs, quos neque nominis fama, neque uero, ut a non nullis accepi, litterarum scientia magnopere commendat. Bargaeus enim, ἔχ' ὁ τυχεὶν ἀνῆς, condicionem illam certè non spectat. qui enim Pisfis dominetur, & sua uirtute, quam nouimus excellentem, & Principis gratia, cuius in ditione natus est; quo consilio ad res nouas animum adijciat? Ergo, si Bononiae Sigonius; uides, quid sequatur. dijs hominibusq. approbantibus in eius locum adscendes. quo mihi nihil esset optatius. nā speciem habet Bononiensis condicio maiorem, ut in gymnasio Italiae celeberrimo: emolumentum certe haud paullo plus hic uideo futurum. atque etiam de dignitate uidero. tractantur omnino litterae splendidius in publicis gymnasiis; & docetur de loco superiore uirtus maiore cum gloria: sed clarissimum Venetiarum nomen quasi luminibus obstruit Italicarum omnium ciuitatum: & hic ortum de cus faci-

le

le manat, ac diffunditur per omnes gentes, propter huius urbis communionem & quasi societatem cum orbe terrarum uniuerso. Hic uenit in mentem: Cur tu igitur migras? alia ratio est. ego urbem linquo, non cum urbe emolumentum. quin hoc augeo uehementer; illam prorsus amittere non uideor, quia Romam specto. Habes meam sententiam; quod quidem ad te attinet. De Sigonio autem, quia nihil est tam amplum, quod eius uirtus non aequet, meam, ut opinor, diuinationem exitus non fallit. nisi si quid attulerit casus; qualia fert hominum uita. De Molini nostri ualetudine, cum rescribes, adde uerbum, si me amas. Vale. Venetijs, nonis Sept., quo me die discedere cogitantem noua res detinuit.

E I D E M, Patauium.

7

QV I D homini non timendum? cum te, tam ualidum, istis lateribus, ista aetate, nihil tale metuentem animus reliquerit. ualde me percussisti tam graui nuncio, eoq. magis, quod ignorare te caussam scribis. nam, tuendi tui quam rationem inibis, si te morbus inuasit imprudentem? tuam continentiam narras. equidem ita credo. unde igitur fluxit uitium? parce tibi in studijs, mi Murete, pro eo quanti ipse tibi es; aut, si te ipse non diligis, quem omnes paene diligunt, pro eo quanti ipse apud te sum: quem tu nisi magni facis, egregium simulandi tenes artificium. nescis modum esse retinendum in omni re; nescis, uirtutem nimis appetere, uirtutem non esse? age igitur, iam te respice, si minus antea: tibi consule, & eam quaere gloriam, quae

quae te uiuentem oblectet , non quae discedentem e uita prosequatur . ita diu iucunde uiuam , ut acerbè nunc uiuo , quia sollicitus de te sum . medicos habes doctrina singulari , quorum consilio uti possis : caelo uteris clementissimo : in rebus tuis nihil , opinor , est incommode . genus enim uitae non honestum minus , quam utile delegisti . etsi te scio de re & lucro minimum laborasse , illa uero habuisse prima , quae nec mihi postrema umquam fuerunt , decus , & amicitias nobilium uirorum . Haec cum ita sint ; modo paullo minus mentem , & paullo magis corpus exerceas , rectissime tibi erit : nosque , tui peramantes , afficies maxima laetitia . quod auguror futurum : & , ut meam spem , quantum in te est , exitu confirmes , te ipsum tuam , nec minus meam , causam rogo . Kalendis Apr . omnino te , sin id minus , Catullum tuum exspecto . diem unum prorogari , ere mea non est . Vale .

E I D E M , Patauium. 8

PLANE non assequeris , ut uideo , quorsum illa de Momo scripta sint a me . non enim id spectavi , tuam ut remorarer industriam , sed ut acuerem potius , atque incitarem . tu autem ita commotus es , ita mecum uehementer , ac paene iracunde agis in epistola tua , ut uix tibi temperes , ac ne satis quidem , cum uelles , temperare potueris , quin aculeos etiam in me nonnullos emitteres . deinde quasi blandiris in extremo , uerbis utens amantissimis , atque honorificentissimis : cum ea mihi tribuis , quae si respuerem , ipse me non amarem . tanti enim mihi sum , quanti ab ijs ,
quibus

quibus ego plurimum tribuo, fieri me sentio. *Ac putabam, mi Murete, meos tibi sensus bene cognitos omnes esse: quod si paullulum a mente quandoque aberraret oratio, non esse facturum, ut eo mea uerba detorqueres, quo neque meum iudicium, neque nostra iam paene fraterna necessitudo ferret. quod quando secus uideo contingere; aberit posthac a meis litteris omnis ironia, aberit iocatio, quidquid denique eius esse generis intelligam, ut in utramque partem flecti possit. de illo ne meminero quidem, si potero: hominem enim contemno: silentium quidem, quod potero, ipse mihi imponam. De Plauto, uideor tibi scilicet, quod aiunt, in alienam messem. sic enim illud interpretor, A me, ut scis, efflagitabatur. Tu uero, me perlube ite, rem suscipies: si modo, quod contra mihi uidebatur, animum induxisti, ut efflagitantibus breui satisfacias. uerum, si praeclaros de Finibus commentarios, ad exitum iam perductos, paucorum dierum studio perpolire non uis, & magno litterarum damno pateris iacere: qui sperem te aut uelle hoc tempore non aliquid ordiri, aut, si ordiaris, posse pertexere? magni negotij est, quantum otij res exigit, tuis occupationibus eripere; non minoris, a te ipso, ut uelis, impetrare. facio tamen aequissimo animo, ut in te reijciam, ac transferam hoc, quidquid oneris, aut ludis est. consulatur modo publicae utilitati. id, non modo a te, quem sero in oculis, sed si uel ab ijs, quos & de facie, & de nomine prorsus ignoro, praestititur, aequae laetabor. Quare non solum per me licet, uerum etiam, si pateris, precibus tecum ago, ut ad emendandas, illustrandasq.*

dasq. Plautinas comoedias tuam excellentem industriam conferas. uereor tamen, ne, quod summe cupio, id frustra rogem, atq. expectem. Vale. Venerijs.

E I D E M, Patauium. 9

REM tenes: optime tres poetae coniungentur, ille, M. ANTONII. MVBRTI. COMMENTARIO. ILLUSTRATVS; reliqui duo, si rem suscipis; quod ita liberaliter, ac benigne polliceris, ut a me non minorem uerbis, quam re gratiam ineas; A B EODEM. EMENDATI. quod si, ut significas, ad emendationes aliqua praeterea fiet accessio: nae ego tunc, uere mutuam inter nos esse beneuolentiam, intelligam, ac uelle te mecum officijs certare: in qua antea (dicendum est enim) potuit esse illustrior amor tuus. Confugies uidelicet ad occupationes: ego ad illud: Nulla potest esse occupatio tanta, quae amoris, et officij cursum debeat interrumpere. me ipso quem quam ne tu magis impeditum a negotijs, districtum a curis umquam nosti? quis tamen amicorum (amicorum autem? immo uero etiam alienorum) negotia curat libentius? tua sane caussa noctis etiam partem cogitando saepe consumpsi, cum tamen corpusculi tenuitas maxime quietem postularet. Sarcies igitur, si quid omissum: uel, si nihil, auge superiora: quod certe potes, & si meum in te animum spectas, etiam debes. Vale.

E I D E M, Patauium. 10

REMITTO scholia, ut habeas corrigendi facultatem.

tatem . quamquam est , cur addas potius , quam mutet . quidenim ? totus ne quartus liber ita mendosus aut obscurus est , nihil ut assequare , nihil scriptione dignum excogites ? mihi non probabis , nec omnino cui quam , tuum in Catullum praestantem commentarium qui legerit . confice igitur , quantum quidem per te licet , licet autem tibi , quod , ut ego sentio , quam paucissimis . nos opus nostrum intermisimus tua causa , tuum ipse opus nostra causa ut urgeas , atque absoluas . nec dubito , quin , si adniti uolueris , & quasi cum ipsa contendere , quod ego interdum soleo ; magna ex parte praestes id , quod praeter opinionem meam , ut aliquid ἐκ τῶν ἀδυνάτων , abiecisti . De rebus tuis , quae mihi mehercule magnae curae sunt , consilium dies afferet : animus certe meus fluctuat : ita multa in utramque partem occurrunt . placet constantia , ita , sed si cum utilitate coniungatur . utilitatem porro non lucro magis , quam dignitate , metiamur . quod tu quoque uideris significare in illo loco , Vellem hic paullo ἐν τριώτῳ τοῦ uiuere liceret . Verumtamen , mi Murete , si quid agimus minus interdum splendide , contra quam nos praeclara liberalium disciplinarum studia docent , excusamur temporum iniquitate , & multorum exemplo ; qui , cum astuant ijs rebus , quae saepe a nobis , fortunae potius culpa , quam nostra , desiderantur , quotidie tamen aliquid ultra appetunt : quam meus magister Egnatius , si audires uerba , summam stultitiam ; si uitae rationem spectares , plane singularem sapientiam iudicabat . Vale . Venetijs .

EIDEM ,

E I D E M, Patauium.

II

QVINCTILIS *Kalendae, quem tibi ego diem definieram, praeteriere iam, ut uides. itaque, si quam ex meis litteris de perpoliendo Catullo tuo curam susceperas, ea te libero. temporis enim coactus angustijs, mandavi meis, ut alia quaedam praelo subicerent. mensum, quod ad me attinet, uel integrum, eoq. amplius, licet interponas. interim ad Tereantium omnem tuam industriam, suadeo, conferas. noui omnino te laudis in studio numquam languentem: sed in hoc libro, qui maxime omnium uersatur inter manus, ipse te debes incitare, & eo magis, quod erit, qui editum statim arripiat, syllabatimq. omnia dimetiatur. admodum enim seuerus, ac studiose iudicat aliena; sua uero premit, exire non patitur, diu licet euigilata, acerbus etiam in se ipsum, minimeq. indulgens. Ego accingor ad Plautum. nec desperarem aliquid a me, si minus ingenio, saltem diligentia, posse praestari: sed interpellant salutatores a mane ad uesperam, honesti illi quidem, cupidi uirtutis, officio, & amore erga me, ut uidentur, incensi; tamen interpellant. scis illa Ciceronis nostri, ad Sebosum, Arriūq. aduentum ingemiscantis. Hui, unum ne ego Sebosum, unum habeo Arrium? uidelicet: sexcentos: quibus, uelim nolum, horae dandae sunt omnes. ex quo quantum molestiae, quantum hauriam acerbitalis, ipse, qui meam consuetudinem, ac meos plane sensus tenes, facile potes coniungere. nam rem familiarem, etsi minime abundo, facere tamen aequo animo patior: studia uero*

I

mea

tatem . quamquam eſt , cur addas potius , quam mutet . quidenim ? totus ne quartus liber ita mendosus aut obſcurus eſt , nihil ut aſſequare , nihil ſcriptione dignum excogites ? mihi non probabis , nec omnino cuiquam , tuum in Catullum praeſtantiſſimum commentarium qui legerit . confice igitur , quantum quidem per te licet , licet autem tibi , quod , ut ego ſentio , quam pauciſſimis . nos opus noſtrum intermiſimus tua cauſſa , tuum ipſe opus noſtra cauſſa ut urgeas , atque abſoluas . nec dubito , quin , ſi adniti uolueris , & quaſi cum ipſare contendere , quod ego interdum ſoleo ; magna ex parte praefteſ id , quod praeter opinionem meam , ut aliquid ἐκ τῶν ἀδυνάτων , abieciſti . De rebus tuis , quae mihi mehercule magnae curae ſunt , conſilium dies afferet : animus certe meus fluctuat : ita multa in utramque partem occurrunt . placet conſtantia , ita , ſed ſi cum utilitate coniungatur . utilitatem porro non lucro magis , quam dignitate , metimur . quod tu quoque uideris ſignificare in illo loco , Vellem hic paullo ἐν τριμῶντες uiuere liceret . Verumtamen , mi Murete , ſi quid agimus minus interdum ſplendide , contra quam nos praeclara liberalium diſciplinariſſima ſtudia docent , excuſamur temporum iniquitate , & multorum exemplo ; qui , cum aſtuant iſis rebus , quae ſaepe a nobis , fortunae potius culpa , quam noſtra , deſiderantur , quotidie tamen aliquid ultra appetunt : quam meus magiſter Egnatius , ſi audires uerba , ſummam ſtultitiam ; ſi uitae rationem ſpectares , plane ſingularem ſapientiam iudicabat . Vale . Venetijs .

EIDEM,

EIDEM, Patauium.

II

QVINCTILIS *Kalendae, quem tibi ego diem definieram, praeteriere iam, ut uides. itaque, si quam ex meis litteris de perpoliando Catullo tuo curam susceperas, ea te libero. temporis enim coactus angustijs, mandavi meis, ut alia quaedam praelo subicerent. mensem, quod ad me attinet, uel integrum, eoq. amplius, licet interponas. interim ad Terentium omnem tuam industriam, suadeo, conferas. noui omnino te laudis in studio numquam languentem: sed in hoc libro, qui maxime omnium uersatur inter manus, ipse te debes incitare, & eo magis, quod erit, qui editum statim arripiat, syllabatimq. omnia dimetitur. admodum enim se uere, ac studiose iudicat aliena; sua uero premit, exire non patitur, diu licet euigilata, acerbis etiam in se ipsum, minimeq. indulgens. Ego accingor ad Plautum. nec desperarem aliquid a me, si minus ingenio, saltem diligentia, posse praestari: sed interpellant salutatores a mane ad uesperam, honesti illi quidem, cupidi uirtutis, officio, & amore erga me, ut uidentur, incensi; tamen interpellant. scis illa Cieronis nostri, ad Sebosum, Arrii q. aduentum ingemiscantis. Hui, unum ne ego Sebosum, unum habeo Arrium? uidelicet: sexcentos: quibus, uelim nolim, horae dandae sunt omnes. ex quo quantum molestiae, quantum hauriam acerbitalis, ipse, qui meam consuetudinem, ac meos plane sensus tenes, facile potes conijcere. nam rem familiarem, etsi minime abundo, iacere tamen aequo animo patior: studia uero*

I

mea

mea negligere nullo modo possum. De tuo aduentu spem nonnullam inieceras: eam rursus extenuant postremae tuae litterae. ego illud scilicet primum, ut habear rationem ualitudinis; secundo loco, quod tuo commodo fieri possit, ut te nobis restituas, exopto. Quid Molinus noster, quid agit? quid autem ego hoc quaero? nimirum ille totos dies tecum, id est in uirtute totus est; nec tuam complexus doctrinam dimittit, iudicio adductus suo, meo consilio confirmatus. Vale. Haec ante lucem, cubans in lectulo, amanuensi meo, & iam meorum studiorum socio, dictavi, nobili adolescenti Cyprio, Herculi Podocatharo, qui cras Patauium cogitat, teq. meo nomine salutabit. illa superiora familiari meo, Sebastiano Leoni, qui se forte obtulerat, dictaueram inambulans, quod eram paullo crudior: nec fere mea manu libenter uti soleo.

E I D E M, Patauium. 12

QVI mihi tuas attulit litteras, ei ego meam omnem operam, si qua in re uellet uti, atq. omnino quidquid ualeo, tua causa detuli. uisus est meam amicitiam plurimi facere, & a me, praeter eam, nihil expectere. quod illi facillimum fuit impetrare. nam cum omnibus natura pateo: tum uero, qui a te diliguntur, amore meo numquam excludentur. Catulli quod apud te reliquum est, biduo si miseris, satis opportune facies. deinde mihi orna duos comites eius, utrumque dignum, ubi neruulos ingenij tui contendas. etiam illud. mihi tribuis petenti: quod ante omnia, & unum fortasse, spectare te puto. cras, ad summum perendie
tria

tria Catulli folia mittam. Filiolum meum Hieronymum, nondum quinquennem, Aldo parem ingenio, uoletudine firmiorem, mandare Epidaurum ad hominem eruditum, meiq. peramantem, Paullum Bosium, cogitabam. ibi moribus, & primis litteris imbuetur. nam ego me ad haec humilia demittere nullo modo possim. Quid praeterea? nihil scilicet: immo aliquid. Scribe, amabo te, mi Murete, ut instituisi, quam saepissime. mehercule, e summis, atque assiduis non modo negotijs, uerum etiam animi curis, tantum in tuarum epistolarum elegantia, & suauitate conquiesco. atq. etiā, dum ipse ad te scribo quia te mihi praesentem statuo, mutuūq. inter nos sermonem fingō, incredibili uoluptate perfundor. Vale. Venetjs. Hercules meus, quia festus hodiernus dies est, abest. ideo haec mea manu, decies interpellatus, exaravi.

E I D E M, Patanum. 13

AIS ne? Iannottus ita suasisit? uix adducor, ut credam. tibi tamen cur non credam? ego mehercule, quod Iannottus probare uidetur, id non solum probo, uerum etiam mirifice cupio. quid enim mihi suauius tua consuetudine? qua nihil iucundius. tuo uero sermone quid utilius? qui solet esse tum eruditus, ingenijq. notis adpersus, tum etiam beneuolentia reферtus in me singulari. At, Ferrariensem condicionem ut acciperes, auctor fui. Id quidem (tu scis: facile enim potuisti conijcere) ualde contra meam uoluntatem: cui nihil potest esse molestius, quam a te dinelli. Sed quid? an ego paterer tuam fidem in dubium uocari?

I 2 ri?

ri? qua maxime probitatis nititur opinio. Dixeras de Turulone, praestanti uiro, non solum animi, uerum etiam fortunae bonis ornato: cuius mihi fuit, item ut esse debet, auctoritas grauissima: nec ausus sum repugnare: dedi manus. ἰτέον, conclusi. quod si Iannortus, quem noui rerum agendarum usu peritissimum, antiqui hominem officij, pollicetur sese impetraturum: suscipio, quod abieceram, consilium: nec iam amplius ἰτέον, sed hic, hic nimirum φιλοσοφί-
 τέον, idq. nobiscum, summa cum animi uoluptate clamo. Ergo, quod iam institueram, obseruabo omnia, omni enitar studio, omnibus inseruiam. uolo te bene sperare, me agente, bonis fauentibus, inuidis & obtrektoribus imbecillis. Molino, parum abest, quin uehementer inuideam. quid ni? artem memoriae tenenti. uerumtamen impedit amor, a quo abesse solet inuidia: etiam ea spes, quod ille, quo eum bono alienus homo imperitiuit, cui suo, homini amantiissimo, fortasse etiam bene merito, certe numquam denegabit. esset enim sui dissimillimus, idest humanitatis expers. sin recusat: allegabo ad illum, quem & quem putas? te scilicet, cui debet omnia: si modo in uirtute omnia posita sunt: quam ille discit te magistro. καὶ οὐντε δὲ ἐξχομέτω, quid non imperremus? Vale.

E I D E M, Patavium.

14

PROFECTO nihil est uberius amore in me tuo: nec amori cedit ingenium: itaque mea causa & uis omnia, & idem facile praestas. quod cum ita sit; nimis tamen facerem impudenter, atque adeo neque ipse te amarem,

amarem, nec amore tuo dignus essem, si plus tibi oneris imponerem, quam occupationes patiantur tuae. Scholijs, quae polliceris, contentus ero; quandoquidem uideo te commentariolo non uacare. tu modo qui Catullum expolieris, da operam, ut in Tibullo, & Propertio, qui locum illi proximum in elegantia uerborum, atque in sententiarum concinnitate obtinent, quamsimillimum tui te praebeas: ita tres pulcherrimi poetae, & sine dubio inter Latinos in illo festiuo genere principes, ueterem suum splendorem, ereptum uetustate, atque hominum inscitia, tuo maxime studio recuperabunt. ego autem ipse mihi gratulabor. & quodam modo gratias habebo, quia te ad hanc industriam excitauerim. nec desinam eadem ratione de litteris, quando per humanitatem tuam licet, bene mereri, cum eo tamen, ut tibi homini occupatissimo, studiorum utilitatem, id est tuam laudem, uerecunde commendem. Molino meo salutem, & simul age gratias descriptis meis. Vale.

E I D E M, Patauium. 15

BINIS iam litteris de Martello: nec tamen a te uerbum. ualde te distentum esse oportet, qui tam longis diebus, tam pone tuas aedes habitantem alloqui non possis. at qua de re? primum mea, deinde ea, in qua non ultra sex aut septem uerba sermonem continuare sit necesse. quare, si te nimis urfi, uelim ignoscas; tum, si per tuas occupationes licet, frustra ne urserim, efficias. quid? Molino nostro negotium dederis: non recusabit, nostra utriusque causa. in quo dan

I 3 da

da opera est, ut omnino responsum ab illo aliquod exprimatur. nam ex hominis diuturno silentio adductus sum in sufficionem, ne parum sincere mecum agat, & exactum neget, quod iam in usum suum erogauerit. quod equidem cupio esse falsum, & me de amico peruenire scelestae suspicari. Nunc audi, quod tua magis interest. quamquam nihil ad te pertinet, quod me quoque ipsum non attingat. nec te puto aliter esse animatum erga me. uerumtamen audi, quod certe non exspectas. Quenam ei deberi a te putes euangelia, qui liuum inuenerit antiquum, & illam aperuerit latebram, ubi, Caluier, illud sit aliquando deprehensum? equidem incesse omnibus laetityis, ut ait ille. sed abuntur enim illae turbae, & comprimetur quidquid erat sermonis aduersus te dissipatum. quod ego & tua, & eorum, quos dilexi semper, caussa uehementer cupio. uerum primum quidque explicemus. nunc Tibullus instat, denno praelo subiectus. is, & qui sequitur, Propertius, absoluendi tibi sunt. deinde ad Terentium accingere. interim da operam, ut Bembi libro uti possis: cuius ope quin maculas eluas bene multas, & suos uersibus numeros, aliena culpa perturbatos, restituas, etsi non dubito, tamen horror ut adhibeas diligentiam. cupio enim de te omnes bene sentire: cupio comprimi os paullo liberius loquentium; qui non modo te, uerum me quoque uidentur ignorare, non sine caussa ea, quae soleo, de tuo ingenio, ac iudicio praedicantem. Vale. Venetijs.

EIDEM,

E I D E M, Patauium.

16

PAVLLVLVM nunc quidem ego exorior: postea quam mihi amanuensius meus, quem abduxerant aliena consilia, optans optanti restitutus est: cuius opera, & officio meis oculis, uel plane totius corporis ualitudini consulitur egregie. iam me labefactabat, iam nutare cogebat labor; stomachumq. deicere quoridiani uel operis, uel officij scriptio necessaria coeperat. et is, quem Bononia expectabam, differebat aduentum, usque eo, ut, uenturus esset, nec ne, ualde iam suspicarer, atque subdiffiderem. quis uenerit, erit omnino aliquid, sed, ut arbitror, nihil ad Herculem: quem scis meam non modo orthographiam, totamq. interpungendi, & distinguendi rationem tenere, uerum ita manum quoque, cum uelit, imitari, ut te ipsum, peritissimum litterarum mearum cognitorem, aliquando fefellerit. Scribe, inquis, ubi tantum necesse est: ita scribes raro. Non ita est. possem studia mea, quaeq. habeo instituta, quae multa sunt, abijcere: litteris uero saluantium amicorum, aut aliquid a me postulantium, quaternis in die minimum, saepe oſtonis, & denis, non respondere qui possum? ut omnino aut amittenda ualerudo, aut humanitas deferenda uideatur. Quare locum habes gratulandi. debes enim meis perinde cōmodis gaudere, ac tuis, magis etiam fortasse; quod ego minus, quam tu, possum incommoda sustinere. De Tibullo, cessator esse noli, etiam si tibi ego cessandi facultatē prolixē detulerim. est enim, ut scripsi antea, unius praeli opera, ne tibi

I

4

crebra

crebrâ appellatione molesti essemus, intermissa. Verum istos ego quotidie poetas, quos in manibus habes, amonebementius. causam quaeris? quia tuas, amantissimae ac disertissime loquentes, eliciunt epistolas: quarum non modo suauitate, uerum etiam fructu aliquo, occasione sublata, carerem. quod cum ita sit; cupio tamen, atque etiam, si pateris, rogo; rationem habeas rerum mearum: quibus quo longior, eo grauius procrastinatio damnum inferet. Vale. Ante solis ortum, albescente die. Venetijs.

E I D E M, Patauium.

17

Tu uide, cui credideris. nam ad me nulladum perlata sunt Catulli folia. quae si periere; damni factum est eo plus, quod nec ad illa, quae sunt apud te, licet transilire. quandoquidem ordo foliorum non seruatur; nec pagina paginae, nec uersus uersui respondet. itaque magnam utriusque nostrum causa sustineo molestiam; uereorque, ne, quod aliena culpa contractum est, nimis ego id grauius luam. tota enim typographiae ratio mutetur necesse est, nisi haec, quae ne funditus interierint, magnopere timeo, hodie folia recuperantur. quod utinam ex hac difficultate, in quam aliena uel socordia, uel perfidia coniectus sum, tuae me litterae eripiant: quas ad meas hesternae cras expecto, & ad has omnino perendie. Vale. Venetijs.

E I D E M, Patauium.

18

SEDATA iam tempestas omnis est, & nauigamus in portu. reddita mihi sunt hac ipsa hora, quae tribus ante diebus miseras, quinque Catulli folia, delata

delata prius ad eum, qui libros in *Asulana* tractat officina; hodie tantum, ut ipse asseuerat, an, ut ex litteris tuis oportuit, nudius tertius, diuinare non possum. hoc certe uideo; per communes tabellarios non esse missa: quorum fides in reddendo desiderari non solet. sed profecto fortuita multa; quibus perturbari, & fluctuare uitam hominum, necesse est: quae cauere consilio, aut ratione si liceat; bene cum multis ageretur. penderet enim a prudentia felicitas. nunc aequae omnibus occurrunt incommoda: usquequaque casus, & fortuna dominatur. De filiolo meo, amabo te, quemadmodum animo, sic lingua faueas, primum amoris nostri, deinde ominis etiam caussa. auferet ille quidem omnem iucunditatem; & plane diuellat a me ipso; sed hoc tamen antepono, nisi salior, salutare consilium; & ut ei consulatur, animum uinco. Quod iterum iam ad me *Molini* manu, gratulor, paene etiam subinvideo. meus enim a me, nec, ut puto, rediturus, *Tiro* discessit: quo consilio, de ipso cognosces. cum ad me retulisset; neque suasi, neque dissuasi; ne dissentirem in hoc ab ipsius patruo, in illo autem a me ipso. suasi etiam potius. contra uoluntatem, inquires, & iudicium? sic sum. auertere a me uolui, quae poterat exoriri, suspicionem utilitatis, & commodi mei. Clausula sit, quod initium epistolae fuit. Restitutus mihi uideor, inuentis *Catulli* folijs. tu quoque redi ad tuam tranquillitatem, nec institutum omitte. Vale.

E I D E M, Patauium. 19

QV I D. ? tu me putas hoc in genere acutissimum ?
fuit,

fuit, cum ipse quoque mihi plane ita persuaderem: nunc nihil minus. nam hoc toto biennio prorsus nihil uidi: & ut omittam cetera, meum illud tantarum uigiliarum munus, non tibi uenit in mentem, quam misere perierit? itaque, qui mihi ipse tam male consulerim, inuitus adducor ut alteri consilium dem. uides iacere bonas artes; illa sordere, quae praeclara ducebantur. cuius maxime uitij culpam sustinet eorum inscitia, qui putant scilicet in opibus esse omnia, & fortunae pedisequam esse uirtutem: stulte: nam illi & uiuentes audiunt pessime, uerissimisq. maledictis proscinduntur; & ubi e uita discesserint, aeterno silentio damnati, apud omnem posteritatem ignorabuntur. nos autem nunc quidem fruimur suauissima omnium, & iucundissima uoluptate, quae manat ex honestis cogitationibus, ac studijs: nec erit, opinor, ulla, quae nostrae uitae cursum desiniat, dies. non in omni aetate decus, ac dignitatem pariet ea, quae nunc, auri, argentiq. uis. suus cuique aliquando, pro animi ingenijq. praestantia, persoluetur honos. interim uiuamus nobis, ac litteris, seiuncti ab ijs, quos nutu appello, idest ab ipsa plane barbarie; ne quam ex eorum conuictu labem contrahamus. Munusculum tuum non uideo cui deferas. inania tibi nostra, mihi nec peregrina solida uidentur: siquidem ipse, quod iam significauimus, diu peregrinatus, oleum, & operam. Nobilitatem, & uirtutem si quaeris, est Bononiae Camillus Palaeottus, Mediolani Bartholomaeus Capra, duo quauis laude, ut ego sentio, excellentes uiri. Capram numquam uidi, sed, hominum sermone, tanti facio, quanti

quanti si ille sciat, studio me, non dubito, quin medio-
cri complectatur, & in amicitiam plane intimam re-
cipiat. Palaeotto, quae est hominis humanitas, usus
sum, quam diu Bononiae fui, familiarissime. omnes
in eo disciplinae sunt nobili viro dignae: morum an-
tem elegantia, comitate, officio summus est. hi sunt
nobis ornandi, & diligendi: Crassos quosdam, ac Mi-
das numquam omnino nostra meliores laudatione fa-
ciemus. quin ita desipiunt, ita ipsi se ignorant, &
ignorari ab omnibus putant, ut in sinu sibi gratulen-
tur; quasi sint, quos esse fingimus; cum nos ea ipsa,
quae desideramus in illis, ad cohortandum, non ad
laudandum, colligamus. Habes meam sententiam,
quos uites, quos deligas. nominare praeterea multos
possem: sed incerta ratio est: & illi duo excellunt. Oc-
currit illud. adignotos, non facillima ὑπόθεσις. alijs,
fateor: te quidem ab hac difficultate vindicat ubertas
ingenij tui. Alterum est: ambitionis, aut etiam leui-
tatis cauenda suspicio. Locus omnino aliquis calu-
mniae dabitur: sed omnia ne curanda? nimis misera
condicio. ualeant iniqui: recte sentientes probabunt:
nec nos ij sumus, qui a multitudinis deprauato iudicio
pendere debeamus. Vale.

E I D E M, Patauium. 20

M I H I uero, ita uinam, etiam atque etiam pro-
batur. & cum in quouis genere magnus omnino sis, in
hoc maxime uideris excellere. plane (ut omittam reli-
qua) ingenij tui quasi quandam δεξιότης sum admi-
ratus. ita concinne, ita apte, facili quodam sententia-
rum

rum nexu, rem ducis, donec adipsum peruenias: in quo te, ubi scis haerere multos, citra omnem adulandi suspicionem, summa explicas cum dignitate. Gratulor tibi de ista facultate, & eo magis, quod, si locis impertitur gloria, nouum decus accedet ad Italiam nostram: in qua sedem, auctore atque auspice me uno, ita locasti, ut cogitare nihil prorsus de migratione uidearis. nec uero secus debes. ualde enim ad litterarum elegantiam, planeq. ad omnem humanitatem tibi profuit hoc caelum, e quo iam per quadriennium spiritum hauris. itaque nosler eris perpetuo, mi Murete, si gratus esse uis: quod profecto uis: soles enim hanc uirtutem praeter ceteros efferre. Tibulli principium mitte; ut cum epistola coniungatur. Scholia, non dubito te operam daturum, ut tua uideantur, idest lita luminibus ingenij, &, quantum res patitur, erudita. Vale. Venerijs.

E I D E M, Patauium. 21

GRAECOS typos, meumq. de Syriano edendo consilium probari tibi non mediocriter, significas. sic putaram: & in utroque nunc mea tum opinio, tum uoluntas, te approbante, qui mihi multorum inflar es, magis, magisque confirmatur. De Catulli clausula, parum commode: sed nihil, Mureto petente, recusandum. Video te Propertium negligere: cum ego me illis uerbis, quae sunt in prima Catulli pagina, quasi praedibus obstrinxerim, AB. EODEM. CORRECTI. SCHOLIIS Q. ILLUSTRATI. itaq. nec integrum iam est: &, si sit, cur tu poetam elegantem,

tem, maximeq. omnium Latinorum fabellarum uarietate, hoc est uere poetica eruditione florentem, abijcias? Etiam illud: oblitus ne es, ei te commentarium publice esse pollicitum? scholia saltem, si commentario non uacas: & utrumque Torquato: aut, si uni utrumque non uis, Propertium cui uidebitur: inops enim ab amicis non es; sed malim utrumque Torquato; qui nobilitatem a patre, uirtutem habet a se ipso. Dices, tibi otium deesse. si hoc impedit; faciam, ut abundes. inibo enim rationem eiusmodi, ut operæ meæ; quæ tibi molesta nunc celeritas est, gradu testudineo pergere uideantur. Germano tuo cupio mehercule satis fecere: sed aduersantur multa, maxime peregrinitas, haud satis apta nostris moribus, & ignoratio sermonis Italici. meum tamen illi studium nullo loco deerit, si monuerit: sin ipse aliquid uidero, in quo liceat eius rationibus consulere, aggrediar, & quantum in me erit, perficiam. Vale. Venetijs.

E I D E M, Patauium. 22

VEHEMENTER mihi arrisere tua scholia, sic inquam, ut fere se commentario æquare uideantur. perges igitur, dijs bene iuuantibus. Cupio tuum Plinium: quem dare poteris amanuensi meo: cui reditum patruus, nupere Cypro aduectus, multis a me uerbis impetravit. Exspecto reliqua; quod tuo tamen commodo fieri possit. nam, ut tuis consuleretur studijs, & commodis; cessare de duobus praelis unum maluimus, quam te nimis urgeri. attamen rogo, des operam, ne longius ducatur. Vale.

E I D E M,

E I D E M, Patauium.

23

OMI Murete, quot me premunt onera, quibus angor curis. accedit imbecillitas valetudinis, quam, do equidem operam, ut omnino tuear, ac sustentem: sed uacillare interdum necesse est: ita multa incurrunt in nos; quae nec uitare licet; nec sumus ad sustinendum pares. tu me, tuus amor, tua uirtus multum leuat. quod spero perpetuum, nec, ut ait noster, constantiae causa, sed uoluntatis, ac iudicii. In erratis cur numeras Maeror, & Flamma? quorum alterum uetustas uniuersa, alterum consuetudo probat. etiam, Saecula, tum scribebant. nam Varro in Etymologijs Varro non uidetur: itaque et a Quintiliano merito ridetur. Exspecto Tibulli folia, quae supersunt, & scholia. Vale.

E I D E M, Patauium.

24

MOLINO dixeram, quae tibi si narrauit, iteranda non sunt; sin omisit, committenda litteris non uidentur. nec tamen te diutius celabo: interim hoc unum; quo fortasse contentus eris: ad alios potius, quam ad te, pertinere, nec ulla omnino tuae dignitatis, & existimationis partem attingere. Hic sermo increbuit, ex quadam tua, ut audio, ad Lambinum epistola, captum tibi iam esse de Ferrariensi condicione consilium. quod si ita est; magnopere gaudeo, ac tibi Deum ea, quae cogitas, uehementer cupio fortunare. sin autem haec inania sunt, ac temere iactata: aequalektor; teq. hortor, pro mea in te beneuolentia singulari, ut habeas rationem in primis non modo tranquillitatis,

tatis, uerum etiam constantiae tuae, uelisq. Patavinam commorationem esse quam longissimam, ego tamen, quidquid egeris, meam non modo uoluntatem, uerum etiam sententiam cum tua coniungam: sed uereor, quod minime uelim, ne quis, in te non recte animatus, sermonis materiam nactus, leuitatem obijciat iam enim quiddam inaudiui. In Tibulli quartum, aucto scire, cur nihil uolueris. nam, posse te, certum est. nos opus intermisimus, donec a te plurima colligantur. scis consuetudinem praeli. urgebit te quo tempore minus expectabis, & opprimit nec opinantem. quare cum otio nostro tuum negotium metiri non debes, sed, cum iacere nos uidemur, ipse nihilo minus ad industriam excitari. Amicus ille tuus, cuius ingenium, ut in adolescente, laudabamus, detulit quaedam ad te: quae si ille uera putasset, incenderetur aduersus me, & institutam amicitiam, quam spero fore diuturnam, abrumperet. te unum testor, quid ego de illius doctrina, atque ingenio & sentiam, & saepe praedicarim. ille tamen simiolus longe aliter; uel quod est, ut multi, insensus Italico nomini; uel quod natura improbus, qui fingat ea de me, quae repugnant penitus iudicio meo, atque etiam naturae; cumq. ornatus a me sit, detrabere tamen de mea laude conetur. nec tamen est nihil, quod ad te ipsum pertineat. quae, quia sunt iniusta, contemnes; ut ego, quae sunt falsa. Vale. Venetijs.

E I D E M, Patauium. 25

Cum antea, multis mihi declaratam argumentis,
tuam

tuam prudentiam ualde probaui: tum uero, lectis tuis litteris, laudaui te, ut hominem consilio praeditum excellenti, atque etiam, ut uirum bonum, qui nihil antefert honesto, suaeq. maximae fidei, uel cum rei familiaris ingenti iactura, sibi esse habendam rationem existimat. Opima tibi deferebatur, admodumq. honorifica condicio, auide a multis, & ambitiose petita. nihil occurrebat contra, quin accipienda uideretur. tu tamen reijcis: & facis, meo iudicio, sapienter: primum, quia tueris officium, qui Cardinali Estensi iam promiseris: deinde, quia ne sic quidem tuam utilitatem deseris. quis enim illo ad liberalitatem propensior? quis paratior fortunae bonis? habes igitur in eodem cum uoluntate rem. nec tu is es, in quem aliquid indigne conferatur. atque etiam, quo maior, ac praestantior adeste, ac se tibi offerre uidetur occasio, cum summo Principi, singulari uiro, tuam operam dices; eo tuam acues, atque excitabis industriam diligentius; ut ipse te uincas, & beneuolentiam Cardinalis eximij omni tibi ratione concilies. in qua una si tuae uitae quasi tabernaculum constitues, & ita perpetuo senties; o te felicem, Murete, nec iam amplius a Fortuna pendentem, quae tui similes saepe iactat arbitrio suo. Nunc ego quidem a te fructus tuorum studiorum uberrimos, de quibus me saepe praedicantem audiere multi, non solum exspectabo, uerum etiam exigam. quamquam tu mea certe monita non exspectabis. noui enim tuos sensus hac in re cum meis optime congruentes, ut eam denique esse uitam ducas, quae uiuitur in studijs, cetera inania, speciosa multa; plerumque ra-

men

men falsa. Interim fruerere tecum ipse, & quod aiunt, in sinu gaude tantae felicitatis expectatione: quam aequalem uideo fore uitae tuae, ipso uiuente, qui te expectat: quem debes, uel si tibi Croesi opes ostendantur, unum sequi, & unum ornare tuis studiis, uel potius ex ipso tui ornandi, atque illustrandi capere argumentum. Vale. Venetijs.

E I D E M, Patauium. 26

LABORABAM uehementer de amico nostro: nunc animum meum constituit, aliquo interdum, ut uere dicam, metu fluctuantem, epistola tua. atque ad metum accedebat indignatio. quid? uirtuti ne deerit ornamentum? aut etiam locus, ubi consistat? tanta ne est temporum iniquitas, & hominum in suis bonis ignoratio? haec ego quandoque mecum: nunc uacuus cura iam sum, & ex eo, quod significas, ut in exoptata fortuna triumpho. uelim igitur ei meo nomine gratuleris. Tuos uersus, tua fretus humanitate, iam promiseram. eos expectabo, minima, si fieri, potest, interposita mora. nec tu uelim me diuturna expectatione ducas. Illa ad illos, qui te numquam amarunt, quos male scis audire suo merito, cur non transferas ad alios? equidem suadeo. quod si tenerem ὑπόθεσιν: facile dicerem, ad quem. me a lusibus, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἐρωτικῶν, plane reuocat non solum naturā mea, sed aetas etiam, senectuti propior, quam adolescentiae. itaque, si quid ad me scribes, remoue, amabo te, omnia, quae dilexisset Plato uidetur, ἀφροdisια. Intelligis opinor, quid significem: & quod significo, K petere

petere me, uel cupere etiam, si me putas ingenium tuum nosse, existimabis. De beneuolentia tua, etsi nunquam dubitavi, ex te tamen ipso ea, quae opto, libentissime audio. quamquam ad studium in te meum nihil addit studij tui commemoratio. non enim te amare coepi, ut ipse me amares, sed quod amabilem ipsum esse duxi multis nominibus; quae tibi ipse ne exponam, non modo meus, uerum etiam tuus pudor impedit. laetura te mouet rei familiaris in discessu repentino. noli laborare: lucrum erit in damno; si spectas eum, qui te excipiet, praestantem uirum, erga tui similes optime animatum, cuius egregiam uoluntatem non dissimilis fortuna comitatur. sarciet igitur ille, si quid ob subitam migrationem damni facies: & ut spero, tuum te consilium quotidie magis oblectabit. Polam uideo te abiēcisse, & laetor mehercule tua caussa. ueruntamen, si quando opus erit, secessum illum non contemnes; ut habeas tu quoque, exemplo Africani, & Laelij, tuum Lucrinum, cuius in litore, neglectis Regum thesauris, omni prorsus ambitione solutus, aut conchas legere, aut fluctus numerare possis; eoq; laetius, si me tibi tantae comitem uoluptatis Deus obtulerit. Verum haec, ut quidem nostrae nunc utriusque res habent, inania: quae tamen, si perfecte saperemus, omnium fortasse prima. Sed uides me tecum garrire? captum uoluptate sermonis, dum te quasi praesentem alloquor, & utor manu eius adolescentis, quem iure Latij donatum, Cretensibus ademptum, affirma tibi dignum aliquando fore nostro contubernio. quod quidem studiose agit, tuo maxime exemplo incitatus, etsi non

non te nostra domus, sed tua te industria, tuum nobilitauit ingenium. Libri aliquando exierunt, quos ad te mitto, inuenis optimi, & insigniter eruditi, Onuphrij Panuinij. non dubito, cum legeris, quin meum de illius praestanti uirtute testimonium confirmes. habet alia in manibus, unde fructum studiosi capere uel maximum possint. quae ut edat maturius, otium illi exoptare, qui rerum nobilium scientiam appetunt, omnes debent. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 27

Vix credas, quam non facile mea manu litteras conficiam, & quam facile, cum utor amanuensi. fiat oratio. itaque scripsi ad Seuerum laboriose, quod inambulans, ut antea solebam, minimo negotio dictassem. discessus ille meus, magnorum index malorum, ut ab amicis tunc, falsa coniectura ductis, putabatur, familiares meos, quorum uti opera consueueram, Podocatharum, Fasnardum, postremo etiam Nicolam Crentensem mihi ademit. filium habeo, sed puerum adhuc, & imbecillo corpore, & occupatum satis domestica cura. itaque posthac, nisi quid occurrat grauius, perquam raro, & quam breuissime scribam. uenio ad litteras tuas. Reuersus e Foro Iulij, quo exieram non tam negotij, quam ualitudinis causa, repcri librum tuum, Variarum lectionum, quem apud Sixtum Medicem, communem amicum, excellentem uirum, reliqueras. noli expectare iudicium meum. malo enim te ab alijs, quid de tuis studijs, quid de ingenio existimem, quam a me ipso, cognoscere. unum iamen il-

K 2 lud

lud non minus uere, quam libenter dicam, nihil me
 adhuc in hoc genere legisse ornatius, nihil eruditius.
 Quod autem quibusdam in locis & a me dissentis, &
 egregijs idem laudibus me ad caelum tollis: parcius
 utrumque uellem: sic enim utrumque fortasse uerius:
 ago tamen gratias, quod publicam utilitatem rebus o-
 mnibus anteponas. quam ego antea consuetudinem,
 acceptam a patre, seruauī mea sponte, & seruabo post-
 hac, tuo inuitatus exemplo, diligentius. De num-
 mis, cum lubebit, atque adeo ut lubebit. urgeri enim
 eum, qui cum tibi usus intercedat, ne si quidem ipse
 uelis, facile permetterem. Dionysius paullo serius,
 quam putaueram, absoluetur. moram iniecit com-
 missa inter operas rixa, absente me. neque tamen hac
 satis leui, sed alijs adductus causis, quae ponderis lon-
 ge plus habebant, paene totum consilium abieceram.
 nunc, te hortante, ac monente etiam ut celeriter,
 quid agam? quid autem, nisi quod ipse cupis? quod
 certe mea causa cupis. urgebo igitur pro uirili, nec
 impensae parceretur, aut labori. De Gallorum Rege,
 dolui sans grauiter dolorem uestrum: sed, humana
 quae sunt, humaniter ferenda. nec uobis doctrinae
 remedia, nec ea, quae sumuntur a rerum usu, deesse
 possum: & tu mihi miranda narraſti de Cardinalis
 pietate in Deum: quo ille se, uosq. omnes praesidio
 aduersus iniquitatem fortunae praeclare tuebitur.
 Vale. Venerijs.

IOANNI. BAPTISTAE

RHAMNVSIO

XVIRVM. CONSILII. A. SECRETIS

Venetias.

28

CUM a nobilibus uiris, in haec loca uel animi, uel negotij caussa confluentibus, dignitatem illam, quae maxima est in nostra ciuitate, ut arcanis praefses praestantissimi Xuirum Consilij, summo omnium consensu tibi esse delatam accepissem; magnopere sum laetatus, tum pro ea, quae olim inter te ac parentem meum mutua semper fuit beneuolentia, tum pro mea in te uetere obseruantia, orta primum a meo de tuis uirtutibus iudicio, deinde a te multis, ac uarijs, ut tempora tulerunt, erga me, meosq. officijs uehementer aucta. atq. ego meam tibi paene incredibilem laetiam, ex honore tuo susceptam, statim litteris declarassem, nisi, autumnio iam exeunte, breui futurum sperassem, ut, in urbem reuersus, praesens praesenti gratularer, neq. solum ex oratione, sed ex uultu, & oculis, qui sunt indices animi, de meo in te studio, intimoq. sensu iudicares. hac ego me non multorum dierum expectatione cum sustinerem, ecce tibi amicorum litterae, ecce nuncij, proximis comitijs tulisse te fructum anteactae uitae omnis, tot peregrinationum, quas in Galliam, ad Helueios, Romam, etiam ad hostes armis infestos reip. caussa suscepisti, tot consiliorum quae a te fluxerunt ad augendā, quantum in te fuit, patriae dignitatem. cum enim longo post intervallo in eū locum redisses, unde magistratuum designatorum nomina

K 3 reci-

recitantur; consurrexit senatus uniuersus, ex tuo conspectu mirifica uoluptate perfusus. quæ tum animorum omnium perficua significatio ita te commouit, ut illico magna uis lacrumarum exciderit, intuenti beneuolentiam tuorum ciuium, quos in omni aetate dilexeras, quibus iam inde a prima adolescentia, parentis tui, summi uiri, exemplo, omnibus officijs inseruieras, nulla tibi, praeterquam amoris, praemiorum spe proposita. Fuit igitur eo die mutuum, & aequale gaudium, senatus primum, ubi tuam sibi uocem claram pariter, & suauem, in pronuncian-
dis magistratibus uidit esse restitutam, quam post obitum magni Cancellarij Francisci nimium saepe desiderauerat; deinde tuum, cum illa tibi cum incredibili gaudio, ac paene cum clamoribus uniuersa consurrexio, quid de te tui ciues existimarent, quo te studio, qua caritate complecterentur, ostendit. Enimuero laetari te puto, quod quidem iure facis, summo dignitatis gradu, quo te tua uirtus extulit, ut arcana illa tractares, quæ ad reip. salutem, & huius magnitudinem imperij pertinent. uerum hoc saepe uidimus alijs quoque contingere, optime scilicet de patria meritis: nec enim honor in quemquam, qui sese magnis in rebus, non saepe probauerit, confertur: studia uero tanta, testimonium tam illustre, consensum eiusmodi quando ulla omnino in re, uel in quemquam omnino hominem uidimus, aut audiuius? itaque cum ad meam priorem laetitiam nihil addi posse existimasset, nunc tamen accessionem haud mediocrem noui gaudij factam esse confiteor: ut eam testari litteris, ac tibi, quoquo

quoquo modo licet, indicare sim coactus. uideo enim te uno die, atque una plane hora mercedem cepisse non modo meritorum tuorum, quorum habes testem uniuersam paene ciuitatem, uerum etiam perpetuae tuae modestiae, cum, amore, ac iudicio patriae contentus, nulla umquam commoda, nullum honorem tibi esse petendum statueris; ut admiratio simul & dolor propinquos, ac familiares tuos fere omnes afficeret, quod ista dignitate, quae tibi nunc incredibili omnium studio delata est, ornari antea noluisses. quorum te denique, ac simul omnium ciuium, uoluntas, atque cohortatio uicit, & ad honorem exoptatus, atque accersitus accessisti, nulla usus prensatione, nullis precibus, tua uirtute commendatus, quae tibi omnia omnium suffragia facile impetrauit. quando igitur, honore accipiendo, patriae satisfacisti; dabis eidem optanti, atque perenti, ut ad tuendam ac sustentandam senectutem tuam quidquid curae, quidquid potes industriae conferas: ut & tu mirifico illius in te studio, & illa tuo excellenti consilio, tua rerum omnium publicarum scientia frui quam diutissime possit. idem te priuatim rogant necessarii tui, proprie uero filius adolescens, in quo uidetur tua uirtus efflorescere, tua iam probitas, tuae ad optimas res propensio uoluntatis agnoscitur. Ego autem, cum nemini in te amando, colendoq. concedam, iisdem utor precibus, ne tuam aetatem, confectam iam annis, & laboribus pro rebus susceptis, rebus agendis nimium uexes. uereor enim, (ut omittam publici muneris curam) ne plus officiorum causa, quam sustinere fortasse possis, tibi

tibi imponat humanitas. quod si desidiā odisti; & quae alijs quies uidetur, laborumque, ac molestiarum quasi portus expetitur, eam tu ignāuiam appellas; nec homini quidquam uitandum magis existimas: habes in quo te exerceas: duo supersunt, aliquot iam annis instituta, de itinerum & navigationum diuturno ac perdifficili cursu praeclara uolumina: quae si ad primum, quod omnes libenter, nec sine tua summa laude, legunt, aliquando adiunxeris; egregiam, & maioribus nostris, multisq. ante saeculis reconditam doctrinam, praeclaris imaginibus expressam, orbi terrarum patefacies, tuoq. nomini gloriam paries haud paullo maiorem, quam quae tibi a cunctis honoribus & magistratibus, uet magnificentissime gestis, manare umquam possit, eoq. magis in hoc studium debes incumbere, quod omnem amoenitatem, quae solet ad scribendum inuitare, tua tibi Rhamnusia nulla abunde suppeditat. itaque frueris eodem tempore Marsangi Musis, delicijs, ac amoribus tuis: & nobis, posterisque, maxime uero Paulo consules filio tuo; cuius omnes egregiam indolem amamus, & exorientem uirtutem admiramur: quem a te, nisi graue sit, etiam atque etiam meo nomine cupio salutari. Vale. Ex Plebe Sacci, pridie idus Oct.

M. ANTONIO. NATTAE

Mantuum.

29

GRAVI ac diuturna oculorum uoletudine impeditus, feci tamen, ut litteris tuis, humanissime atque elegantissime scriptis, quamprimum responderem. Ego

te, Natta, ex illo tuo praeclaro libro, quem de Pulchro inscripsisti, iam pridem corpi colere. mea tibi uoluntas non patuit: ceteris, quid de te sentirem, saepe in sermonibus declarauit. Nec uero mirari satis possum, qui potueris tantos processus in philosophia facere, homo uersatus, assidueq. occupatus in tractando iure ciuili: in quo ipso te excellere, & audio de multis, & res indicat: quandoquidem certatim uiri Principes te accersunt, summisq. muneribus praeficiunt. Equidem, ut beneuolentiam tibi meam praesens praesenti patefaciam, cupio Mantuam excurrere: sed me deterret uoletudinis infirmitas. tamen si affirmabat is, qui mihi tuam epistolam reddidit, posse me a meis laribus Mantuam usque non incommode nauigare. itaque audebo fortasse. igniculum enim desiderij uix iam fero: & si quid est in itinere difficultatis, homini praesertim imbecillo, uincet amor in te meus. De tuo libro, quid iam exspectas ut rescribam? uides ne me in aere tuo totum esse? impera mihi quod uis; & utere me, quantum uis: subibo omnia, & perferam tua causa. Meum librum de legibus ad te mitto. iisdem typis, si tibi placuerit, utemur in tuo libro. sumptus omnino maior erit, quam si littera minor esset: uerum hoc tui consilij, ac uoluntatis est. statue arbitratu tuo: perpende magnitudinem libri: deinde significa, quid uelis. mitto etiam aliud characteris genus, ut alterutrum deligas: utrumque enim in folij, quod aiunt, formam apte convenit. tamen si dignitas maior est in maiore. De ratione sumptus, si numerum paginarum tui libri significaueris, et simul uersi in una-

quaque

quaque pagina, & litterarum in quolibet uersu; facile summa fiet, & ad te scribetur. Num quid prae-
terea? hoc. de meo libro quid sentias, cupio significes.
uix enim credas, quam a iudicio tuo pendeam. Vale.

E I D E M, Mantuam. 30

PRAECLARE Hektor ille apud Naeuium: Lau-
dari abs te pater cupio, laudato uiro. possum ego
nunc idem usurpare. Video me laudari, a quo uiro? a
M. Antonio Natta, in quo sunt ingenij, sunt animi,
ac uirtutis ornamenta plurima. ego porro aliquid for-
tasse, si cum alijs conferar, uideri possum: cum uero ad
te unum cogitationem conuerto, uix credas, quam mi-
hi ipse displiceam. Quare permitte mihi, ut eas lau-
des, quas in me contulisti, reijciam; aut ipse maiores
in te transferam. nam mihi, utrumque nostrum aequa-
lance pendere, magni negotij non est. ut ut est, amo-
uoluntatem tuam. ea mihi est, eritq. semper, ut de-
bet, antiquissima. De aduentu meo, muto consilium
in horas singulas. tu me allicis, uel attrahis potius:
reuocat, & retinet ualetudo. cum ad te spectro; nauim
conscendo, uehor, appello Mantuam, tecum sum. sic
est amor, & illae, quae fluunt ex amore, uoluntates.
rursus, cum ad me conuertor, & meam imbecillita-
tem intueor; qua macie sim, qua tenui cute, quam
natura mollis, & protliuis ad morbos: relanguesco
paullulum, & quasi nauim incitatum leuiter inhibeo.
uides adhuc, & sentis fortasse, tentari corpora frige-
re, leui quidem, sed tentari tamen: uides perflari cae-
lum uentis; rationem esse temporis prorsus incertam,
& in-

*Et inconstantem . quae firmiores non timent ; ego uale-
tudinarius nisi timeam , parum uidear me nosse , pa-
rum uitae consulere , quod nec humanitatis est , nec
satis pium : cum nos iusserit ille summus imperator
quasi suos milites in hac statione , donec ipse reuocau-
erit , permanere . Calores , ut spero , quae mea solet esse
anniuersaria medicina , me mihi restituent . itaque lu-
nio ineunte , aut eo certe mense , te , ut spero , comple-
ctar . sin uidebo sine meo periculo fieri non posse , ut in-
uiam me dem : docebo te litteris , quid consilij ceperim .
Tuum librum tractabo qua licebit diligentia , animo
certe erga te singulari . Vale . Venetijs .*

E I D E M , Mantuam . 31

*A D E O ne erraui , & lapsus sum in subducenda
ratione , ut de folijs quinquaginta coniecerim , quae
nunc octuaginta fore uideo ? pudet indiligentiae meae .
uerum , ut ut est , commodo meo rem suscipere non pos-
sum , nec audeo recusare ; ne mea fides in dubium apud
te ueniat . itaque peto a te , ut cum tua ratione meam
quoque ducas , nec exigas a me plus , quam res & for-
tunae meae patiantur . Nam , quod ais , reddituram
ad me pecuniam cum fenore , libro uendito : uidelicet
communi quadam , non propria me regula metiris .
non enim ego , ut alij , qui libros imprimunt , habebo
statim certos homines , qui eos diuendant , & longin-
quas in urbes , regionesq. disseminent . uenduntur hic
statim a meis omnes ita paruo pretio , ut lucri quidem
minimum , sed minimo simul labore , minima molestia
 fiat . Meum ergo librum iidem , inquis , uendes . De do-*

Elrma

Et rina libri tui, de elegantia possum ego facile iudicare: de uenditione quis praeſtat? an nescis, libros Latinos, optimos ueteres, ita nunc iacere, ut paene sordium in genere putentur; uix iam Ciceronem ipsum, Caesarem, Sallustium legi, a multis etiam ne legi quidem, planeque contemni? quare noli mirari me tam esse diligentem in ijs rebus, quas me docuit usus paene quotidianus, et in quibus non licet esse sine magna mercede negligenti. De tempore, quod urges: facultatem imprimendi non concedunt, libro non inspecto. atque utinam, inspecto, concedant. quod si dixi eos me faciles habere: non significauī, posse me, libris non lectis, impetrare ius imprimendi. sed consequi statim ut legantur: quod ita multis non contigit. saepe enim uidi nonnullorum scripta, apud eos, quorum potestatis haec tota ratio est, per multos menses custodita, neque legi, neque reddi. Mittas igitur librum oportet uniuersum: mecum autem amice ages, pro ea, quam tu doces quotidie praeclaris exemplis, aequitate. ita, si errari, non luam grauius, quam debeo: sin error a me non est, a te uero aucti libri magnitudo tota pendet; ius tuebere pro tuo instituto, & amico simul consules. Vale.

E I D E M, Mantuam. 32

V T concludam paucis; quando nec mihi ad scribendum, nec tibi ad legendum otij satis est; si librum miseris, imprimetur. nolo enim meam apud te fidem in dubium uocari: nihil est tanti. de tempore, incertum est. pendet, ut saepe iam scripsi, haec tota res ab aliena uoluntate. crediderim tamen, intra mensem confici

confici & expediri rem posse, tum studio nostro, tum intercedentibus amicis, nobilibus uiris, & gratia florentibus. libro non inspecto, facultas imprimendi numquam dabitur. scio nullam in eo labem esse, quae legentium animos possit inficere. noui tuos sensus, mores, probitatem. quae ego pluris etiam in te aestimo, quam eam doctrinam, qua parem fortasse aliquem, superiorem certe habes neminem. uerum mos est gerendus consuetudini. communis haec est. non tua praecipua condicio. Ad me autem quod attinet, uoluntati tuae, in qua uim esse cupiditatis intelligo, nulla interiecta mora satisfiet. Vale. Venerijs.

E I D E M, Mantuam. 33

HODIE, tribus medicis adhibitis, accurate disputatum est de meo exeundi consilio. rem probant, sed illud addunt, totam aetatem dandam esse otio, iucunditati, exercitationibus modicis; nec redeundum in urbem ante mensem Octobrem. itaque uehementer animi pendeo: nec, quid consilij capiam, satis habeo exploratum. in hac dubitatione uenit in mentem de tuo libro: quem, si exeo, uideo fore, ut serius fortasse, quam tua uoluntas ferret, imprimatur. quare monendum te litteris existimaui, ut aut statim eum mitteres, aut imprimendi consilium differres. Ego hic uel tua unius caussa commorabor, dum liber absoluitur. quod si statuis de subita impressione; qua uelis forma, quo charactere, quo numero, significa. Suaderem omnino, ut aliorum opera, me absente, utereris: sed timeo mendas, & sordes; quibus inquinari, & corrumpi

tua

tua scripta per operarum incuriam, nolim; quod etiam sensisti in libro de Pulchro; qui tractari non potuit indecentius. His litteris cupio a te primo quoque tempore responderi; ut, quod ad me ipsum attinet, certi aliquid possim statuere. meam enim uoluntatem ad tuam accommodabo. Vale.

E I D E M, Mantuam. 34.

LITTERIS tuis perlectis, aggressus sum legere tuum libellum, legeram iam antea Venetijs, allatum ad me a Carreto tuo. mirifice semper placuit. genus enim scribendi non minus elegans, quam eruditum, complexus es. Quod ad typos attinet, uideo paullulum detritos esse uetustate; itaque specie illa, quam recentes habere solent, prorsus carent. & compactum nimis atramentum uidetur; ex quo fit obscurum quiddam, quod legentium oculos offendat. Menda quaedam deprehendi nimis foeda, nec eiusmodi, ut dissimulari possint. cuius incommodi causam puto tibi non latere. saepe enim hic, dum imprimitur, uel emendationi nemo praeest, uel praeesse solet homo mercenarius, & parum litteris instructus, & is, cui pecunia, quam fama, sit antiquior, nos tamen, & quia de existimatione laboramus, & quod te nimium diligimus ob tuam probitatem, nimiumq. colimus ob eruditionem, enitemur, & contendemus, quantum feret acies ocularum nostrorum, ut satis in hoc genere fiat tuae uoluntati. ad quam tu me diligentiam tacite uocas in tuis litteris. laudas enim, & Aldi filium agnoscere te dicis. quam sunt haec acuta; quam me pun-

gunt,

gunt, atque excitant ad omnem laudem, non modo hanc propriam typographiae, quae iam in nostra familia inueterauit, & quasi debita, postulatur. Sed heus: adhuc ne tibi meus liber est in manibus? atqui abiectum iam a te, & latere in angulis, obductum puluere, existimabam. nec tu is es, cui bonas horas male liceat perdere, homo assiduus curis, maximisq. negotijs distractus. itaque peto a te, hoc mihi des; ne tuum otium a summis rebus ad meas ineptias conseras. satis iam obseruantiae in te meae, satis humanitati tuae dedisti, hoc si plus cupiam; non agam satis modeste; nec te nosse, nec me ipse uidear. Verbum optabam in epistola tua de Carreti uoletudine, optimi uiri, ut uisus sum conijcere, tui certe studiosissimi. nam affectum pessime, ac paene desperatum dixeras, cum essem Mantuae. Mecum actum est in hac peregritatione prorsus infeliciter. incidit in morbos tota paene domus: sed uxor cum periculo uitae integrum iam mensem miserrime iacuit: nec dum uideo quid sperem: cum iactetur acerbissima febre, nec habeat spatium ullum sese colligendi. ego, cum non optime ualuerim corpore, neque nunc ualeam, quo fuerim animo, quo nunc sim, uel me tacente potes existimare. fortitudinem laudo: sed eam in me ipso nunc requiro. uincor enim aduersis, nec possum plane, quod tu potes, a philosophia illa uera, quam Aristoteles ignorauit, praesidium petere. Sed longius progredior. tuas litteras exspecto. solatium fortasse aliquod in malis afferent. Vale. Asulae.

EIDEM,

E I D E M, Mantuam.

35

MEVM inreditu consilium hoc fuit, ut Mantuae conscenderem, idq. maxime tui salutandi causa; tum, ut, quod antea de tuo libro imprimendo inter nos conuenerat, id comprobaremus. non licuit ob uiarum difficultatem, & frigora. scis enim, quam tenui cute sim, quam imbecillo corpore. Caneti igitur, & meo, & meorum consilio, tranquilla tempestate, conscendi: Mantuamq. praeteruectus, uiginti, opinor milliariorum intervallo, Clodiam triduo incolumis appuli. hic me amici, & propinqui laetitia incredibili exceperunt, qui de reditu meo, saeuiente iam hieme, paene desperassent. negotia nunc repetimus: quae cum neque pauca sint, neque ponderis exigui; nullum tamen habeo prius, nullum antiquius eo, quod ad te pertinet. uide igitur ipse quid statuas. nam, si perstas in sententia; mittendus liber est ante medium Ianuarium: quo spatium habeamus eos alloquendi, ac rogandi, quorum iniussu nemo imprimit impune. urget etiam Philippi Regis orator de libro edendo, quem ei misit, homo, ut aiunt, Graece Latineq. bene sciens, arcanorum ipsius Regis particeps, Gonzalus Perez: cui roganti per litteras, ut omnino suus liber meis typis exeat impressus, & in eo sit am ac locatam suae laudis aliquam partem existimanti, deesse non possum, pollicitusq. sum: et persolui fidem. sed cupio tuum librum anteire, si tuius: sin commodius uidetur, in aliud tempus differri; quamprimum litteris significo. ego id unum spectro, tibi ut satisfaciam. Vale.

E I D E M,

E I D E M, Mantuam. 36

NONDUM redditus liber est: nec mea tamen in eare diligentia defuit. deuorandum est hoc utrique nostrum, quidquid est molestiae. nam me quoque mora longior incipit ita grauius afficere, uix ut feram: fero tamen, quia Nattae negotium est. alioqui hastas me hercule, ut ille inquit, abijcerem. sed obduremus paucos praeterea dies. si res ducetur, librum repetam, & cum pecunia tibi remittam. Ama me; & tibi persuade, te mihi esse in animo assiduam, in oculis, in ore. Vale.

E I D E M, Mantuam. 37

NEQVE nihil respondebo, neque tamen id, quod tu exoptas uebementer, ego autem sic, ut tecum in cupiditate contendam. Librum habet in manibus homo eruditus egregie sacris litteris, & philosophiae scientia excellens, Sixtus Medices: cuius omnia iudicio propter doctrinam, fidei uero ob integritatem recte committantur. is legit accurate; perscrutatur omnia: examinat, & pendit acerrime. nihil adhuc, ut saepe iam mihi significauit, alienum a recta sententia deprehendit; tuamque mire laudat perpetuam tam longo in opere eloquentiam, singulari doctrina coniunctam. is, quid tuo de libro sentiat, suo testimonio, ac iureiurando cum ostenderit, aggrediemur: quod abesse iam longe uix potest. Te interim rogo, optime Natta, ne quid alienae culpa in me transferas; nec me curare parum grauius existimes ea, quae ad te pertinent; quibus

L afficior

afficior in utramque partem, non equidem aequae ac tu, sed, uno te excepto, grauius certe, quam ceteri. Vale. Venetijs.

E I D E M, Mantuam.

38

ALIQUANDO is, qui tuum librum accurate legit, absoluit epistolam eam, qua tuis litteris responderet. dere tu iudicabis: de homine, sic habeto, uirum esse bonum, praestanti humanitate, singulari doctrina; praeconem uero laudum tuarum. quare est sane, cur ei gratias agas, quod te ornet efferatq. laudibus: quod a me iam, qui te unice diligo, tuo nomine factum est. quamprimum autem cupio a te responderi; ut, si quis remanet scrupulus, auferatur, & exeat tuus liber bono publico, tua non mediocri gloria: quod utrumque fore confido. Bonauinus neque dum uenit; nec, uenturus nescit, aut quando sit, ex eius ad me scriptis proxime litteris licet conijcere. tu cognosces: eiq. ad me fasciculum dabis epistolarum mearum: quas tamen, tu quoque, opinor, mecum sentis, comprimendas potius, quam diuulgandas: sed efflagitantibus, praesertim amicis, negari iam diutius non possunt. Vale.

E I D E M, Mantuam.

39

PLVRIBVS tecum uerbis agere non licet: ita multis distrabor curis. unum hoc: is, qui tuum librum legit, idem tuis litteris, disertissime scriptis, respondebit. quod ut celerrime faciat, operam do, quantum in me est. tuam causam certe, ut mihi uidetur, praeclare tueris:

tueris : & , quantum tibi ex optima mente tantum ex ingenio, & doctrina laudis accedit. Vale. Venetijs.

E I D E M, Mantuam. 40

PLACERE tibi argumentum de Republica, & eius libri partem, epistolis meis insertam, abs te, tali viro, tantopere laudari, uehementer gaudeo. tua uero cohortatio, ut absoluam institutum, animos illa quidem addit : sed, o mi Natta, si uides quibus premimur & curis, & laboribus, fortasse, si modo uis me uiuere, aliter sentis. incitamur uoluntate, consilijs, & hortatibus amicorum, gloriae nonnulla cupiditate : nec omnino diffidimus ingenio ; uerum illa, qua tu excellis, quae in tuis & dictis & factis elucet, prudentia dissuadet. me natura pertenui finxit corpore : studiorum accessit non mediocris labor ; ex quo imbecillitas, & morbi. quid res domestica ? quae, quo est angustior, eo tuenda diligentius est. quid typographia ? quam ita mihi tractandam intelligo, non ut omnia ad utilitatem, sicut multi, sed pleraque ad meam existimationem referam, ac dignitatem. quo proposito, nihil est operae, nihil studij recusandum : ac saepe, ut ait poeta ille tuus, sudamus, & atgemus. Amicis etiam uel salutantibus horae dandae sunt, uel aliquid petentibus officia tribuenda. qui si excludantur, aut reijciuntur ; sane consuletur otio meo, rebus meis, ualitudini meae ; sed ubi humanitas ? quae quam sit hominis propria, nomen ipsum indicat. Iacent igitur inchoata, plane rudia, temere uel dissipata, uel confusa, mea scripta ; quae nonnumquam, sicuti mater languentem

L 2 filium,

filium , eum dolpre tacitus adspicio ; opem ferre , quam uidentur postulare , non queo . Quare , si quid apud te hominis tui amantissimi salus est , nō debes me ad scrip- tionem uocare , tot assidue , tam uarijs , tanti momenti occupationibus distentum . adiuua me potius consilio , si potes : aut minue molestiam consolando : opta sal- tem , (& hoc ipsum significa) ut haec , quae nunc sustineo , perferam , & is , quem uolumus , principijs exitus respondeat . id quod , nisi fauente , qui fons est omnium bonorum , Deo , sperare non licet . Consulta- tiones tuas , si quae nondum editae sunt , mire aueo legere . nam , cum in ijs , quae iam sunt editae , praestare te omnibus , qui memoria nostra ius ciuile litteris man- darunt , cum scientia rei , tum sermonis elegantia , mi- hi persuadeam : intelligo posthac tua scripta longe fore meliora . non ago tecum blande : metior ueritatem ipsa re , & , ut sentio , plane loquor . ualde , mi Natta , hoc biennio in Latina lingua profecisti : quotidieque , ut ex epistolis tuis facile conijcio , ad ueterem illam eloquentiam propius accedis . itaque uidēre mihi ui- deor , ac prorsus uideo , quantus in iure ciuili explican- do , si studium adhibueris , esse possis . quod ut facias , a Etor tibi magnopere sum ; si modo tu in tua laude quemquam , praeter te ipsum , auctorem , hortatorem ue expectas . Vale .

E I D E M , Mantuam .

41

LITTERAE tuae , quas idem binas tabellarius attulit , facile tuam edendi libri , quem efflagitari iam a multis audio , non mediocrem cupiditatem decla- rant .

rant . nec me tamen studio tibi concedere uelim existi-
mes . nam & *συμπάσας* quandam commouit iam
in sensibus meis uirtus tua : & res ipsa , de qua tanto-
pere laboras , commendationem habet a se ipsa , nec
tuum officium apud me , aut omnino apud quemquam
bona mente praeditum , desiderat . Vnde igitur , in-
quies , tot dierum prolatio ? Equidem culpa uaco : nec
in officio praestando Sixti nobis humanitas defuit : sed
ab eius uoluntate pendemus , cui tota demandata fa-
cultas est . is cum Sixti primum , deinde etiam nostro
se acquiescere testimonio confirmasset ; Sixtum etiam ,
ut optime de Christiana doctrina sentientem , sacra-
rumq. litterarum disciplina perfectum , laudibus ex-
tulisset ; illud adiunxit ; sibi tamen esse concedendum ,
cui ratio temporum paullo seueriorem , quam ipsius
uoluntas ferret , personam imponeret , ut librum le-
uiter attingeret : quod esse perpaucorum dierum nego-
tium pollicebatur . negandum non fuit . egimus etiam
gratias , quod ita blande peteret , ut suam obliuisci po-
testatem , humanitatis causa , uideretur . Nunc tibi ,
mi Natta , deuoranda est haec non multorum , ut spe-
ro , dierum mora . uides , hominum recentiorum libri ,
quicumque de sacris rebus loquantur , quam diligenti
hodie trutina perpendantur : uides quam multi , nullo
personarum discrimine , in iudicium uocentur , quam
pauci mox elabantur . tolle , obsecro te , festinationem
in re tanta : & habe rationem temporis : & utriusq.
nostrum otio , (nam mea quoque res agitur) breui in-
terposita mora , consule . Nam , quod iniecasti de tua
laude , optior ut quasi dormientem excitares , id mihi

nouam diligentiam non attulit, potius admirationem quandam, cur ea, quae ad tuam decus pertinent, curari a me frigide sufficeris. Etiam appellas me ob testimonia epistolarum mearum. quasi uero ego te diligam constantiae causa, non iudicij. quod si te non esse dissimilem tui putaueris; cuius etiam probitatem, doctrinam, eloquentiam assidua studia uehementer augent: me quoque, qui aliquando in te fui, eundem fore semper, hoc est, amore incensum, atque cupidissimum gloriae, debebis existimare. Commentarios meos quod euoluis libenter, amice facis. si uero etiam, ut scribis, aliquid ad tuam utilitatem excerpis; magni facio industriam meam: quam tu, uir ingenio, & eruditione summus, modo non improbares, satis habebam: fructum ut ex ea caperes, uix unquam speraui. itaque scribam posthac paullo fidentius, iudicio tuo confirmatus: & auctoritatem tuam, si quis contra senserit, pro sexcentis rationibus opponam. Litteris tuis, caue putes, non esse a me responsum, quia neglexerim. obstitit occupatio: quae diem quandoque totum eripit a mane ad uesperam. quod etiam si non scriberem, tamen opinari, tuae prudentiae, & humanitatis esset. Vale.

E I D E M, Mantuam.

42

AD. OCULORVM dolores, quos diuturna consuetudine satis iam modice fero, accessit molesta febricula, periculi tamen expers, ut medicus affirmat. itaque conor breui respondere litteris tuis, elegantissime, & humanissime scriptis. Liber statim traditus est uiro

uiro optimo, atque eruditissimo, communi amico, Sixto Medici. is, licet occupationibus districtus, tamen & mea, & tua causa pollicitus est, operam se daturum diligenter, ut eam partem, quam tu addidisti, ac mutasti, quam citissime legat. quod cum fecerit; rursus ex eius testimonio ius erit impetrandum libri diuulgandi. scis enim, quam fœnera hodie sit librorum omnium examinatio, quam sit, ubi quid scribimus, ambigua cauenda: ne quæ omnino secus interpretandi, trahendiq. in deteriorem partem, occasio praebeatur. Sixtus me diligit, meaq. causa ualde cupit, de te autem honorifice & sentit, & loquitur. itaque quod ad ipsum attinet, nauigamus in portu. Academia tuum officium amplectitur, ac laudat; sua uero a te, singulari uiro, probari & magni fieri instituta, mirabiliter gaudet. Plura uolebam, ductus suauitate sermonis, cuius imaginem habet epistola; sed interdictum est, non modo ne quid scribam mea manu; uerum etiam ne multa, nisi necessario, dicam. Vale.

E I D E M, Mantuam. 43

HABEO, quod perieram. sedasti animum meum consolatione, consilio iuisti. nihil sapientius, nihil humanius epistola tua. & cum multa sunt a te grauissime, atque ingeniosissime commemorata: tum uero mirifice sum exemplo tuo commotus, quem statuo imitari, quantum in me est, licet meae probe quidem conscius infirmitatis: cui si Deus aderit, quod equidem spero; uincemus humana omnia, & triumphabimus in aduersis. Afferet ad te tabellarius cum his lit-

teris indicem, quem petis, missum ab Academia, tui studiosissima. tradidi enim legendam epistolam tuam: nec improbauit quisquam. quid? nemo non extulit amplissimis laudibus. ego autem & qua sim ex eorum iudicio affectus laetitia, & quid ipse de tuis existimem, scripsi; quia te puto illud, uel me tacente, pro amore nostro suspicari, hoc autem ex meis superioribus litteris cognauisse; non exponam hic pluribus uerbis: tantum agam gratias de ista tam in me propensa uoluntate, excellentiq. industria: quarum alteram longitudo litterarum tuarum, alteram elegantia declarat. Vale.

E I D E M, Mantuam. 44

B I D U M hic futurus sum: nec enim diutius lier per ualerudinem: nec uenissem lenibus causis. Liber tuus propediem praelo committetur, & diligenter emendabitur. angor equidem, quod abesse cogar, quod accidit profecto non minus contra uoluntatem, quam praeter opinionem: sed haec in manu nostra non sunt. ducimur enim, uel trahimur potius factorum uir. itaque humana omnia ferenda. quamquam non hudec tibi, quem religio probum, doctrina prudentem facit; sed mihi ipsi, ab ijs praesidijs, quae te muniunt, parum instructo, tamquam intus cano. De rebus meis, de ualerudine, de studijs, exigit omnino amicitia nostra, ut aliquid significem: sed neque nunc satis otij superest: neque, ut uere dicam, libenter scribo, quae tu non libenter legas. meliora tamen omnia paucis diebus foretabantur: itaque uberiores a me litteras expectato.

Haec

Haec dictavi propere, multis districtus negotijs, animo curis impedito. Vale.

E I D E M, Mantuam. 45

LEGI, quas remisisti, epistolas meas, & correxi leuiter, ut homini licet occupato. de editione, quod hortaris, ut omnes potius, quam, ut ego statueram, unam, aut alteram: ita faciam, non spe laudis, (scriptae sunt enim, quod res ipsa indicat, indiligenter, ac raptim) sed quia notam esse aequis & iniquis nostram amicitiam uolo: quae me ornat iudicij tui testimonio: cum tamen ad iudicium singularis accedat humanitas. Vale. Venetijs.

EPISTO-

EPISTOLARVM PAVLLI. MANVTII

LIBER. QVARTVS

ILLVSTRI. COMITI

MICHAELI. TVRRIANO

CENETENSI. EPISCOPO

Cenetam.

I

ANGEBAR *animi, nec fieri quidquam
posse me uno miseriùs opinabar : ita
multa hoc anno praeter exspectatio-
nem, prorsus aduersa meis rationibus,
obtigerant : fratris primum amantissimi, deinde filioli
suauissimi interitus, uxoris morbus, inualetudo mea,
rei familiaris incommoda. quam facile, nullo paene
strepitu, rerum mearum conuersus orbis est. de fra-
tre, & filio iam fero moderatius ; uel quod, ut solet,
medetur dies ; uel quia, quod aeterna lege Deus consti-
tuit, id abrogare uelle non solum iniustitiae, uerum
etiam imprudentiae uidetur esse. uxor conualuit : ego
satis firmus. domestica uero damna, quae sarciri uix
umquam arbitrabar posse, facile compensat amor in
me tuus ; cuius mihi recordatio molestias omnes di-
luit ; quandoquidem uis me ad omnes casus (recordor
enim tua uerba) subsidium in tua benignitate maxi-
mum constituere. itaque leuatus a te grauissimis cu-
ris, premi iam onere officij me sentio : in quo sustinen-
do uiribus enitar cunctis & animi, & ingenij : tantum
ne?*

ne? immo etiam ijs, quas beneuolentia erga te nostra, & singularis addet obseruantia. quid porro tam difficile, aut tam amplum est, quod incitata studio uoluntas non assequatur? uerumtamen in hac re sentio esse haud paullo difficilius mihi satisfacere, quam tibi. te enim nihil in conferendo beneficio spectare praeter ipsam uirtutem, quae suis gaudet ac fruitur bonis, nihil extrinsecus assumit, satis mihi multo antea persuasum est; praeterea nulla re indigere, non gloria, quae iam pridem abundas, non diuitijs, quas & possides iam, & contemnis. ego uero, qui & ante annos sex, quo te primum die sum allocutus, eo ipso die benignitatis tuae praestantiam non uulgari munere sum expertus; & nunc ab eadem benignitate multo etiam maiora, te iubente, cogor expectare; prorsus anticipi cura distrahor, qui neque gratiam tibi umquam referre, neque nuda uoluntate contentus esse possim. Succurunt enim multa, quae libenter cogitem: primum, humanitas tua, qua me semper complexus es; deinde liberalitas, qua subleuasti; postremo consolatio illa, Christianae pietatis, & sapientia plenissima, qua me quidem proximo Quintili mense, cum ad te honoris causa Cenetam accessissem, afflictum erexisti. atque haec quibus meis erga te officijs? nullis omnino, salutatione excepta, quae ipsa mihi tum utilis ex prudentia, atque eruditione tua, tum etiam ex dignitate perhonorifica fuit. Quae cum omnia colligo; eximiam istam, planeq. diuinam beneficentiam, insitam tibi, uel potius ingeneratam a natura, auctam doctrina, usu confirmatam, atque perfectam, satis admirari non possum.

possum . Et simul ad quosdam, opibus affluentes, multis imperantes nationibus, cogitationem conuertens, doleo uicem bonarum artium, quae deferantur ab ijs, quorum patrocinio si uterentur, fructum retribuerent eum, qui est omnibus imperijs anteponendus . quid enim est immortalitate praestantius? quis autem eam, nisi beneficio litterarum, consequitur? laterent in tenebris, obruti uetustate, Caesares, Alexandri, plane omnis antiquitas, nisi rerum praeclearissime gestarum, quas cum audimus, imitandi cupiditate accendimur, testem haberemus historiam . Quo magis tibi gratulor, Antistes, & idem Princeps egregie, qui hanc uerae laudis paene uacuam hodie possessionem tam libenter octupes, ueteremq. maiorum tuorum de omnibus bene merendi consuetudinem, nulla prorsus tuarum fortunarum ratione habita, constantissime retineas . Quod uero istam uirtutem multis praeterea uirtutibus, usu rerum maximarum, prudentia, doctrina, eloquentia, maxime uero humanitate cumulas, atq. exornas: iccirco & antea Romae, atque in tuis legationibus, Ecclesiae caussa susceptis, magnificentissime gestis, & nunc in urbe tua, quam diuino simul, & humano iure temperas, concursus ad te quotidie fiunt optimorum uirorum, & eorum maxime, qui aut ipsi ingenio, litterisq. praestant, aut saltem de ingeniorum, litterarumq. praestantia iudicare possum . in quo saepe fortunam accuso, quae mihi facultatem ueniendi ad te, quod eram hac aestate pollicitus, & cupio uehementer, adhuc quidem eripiat . quod cum licebit, accurram . quidenim ista amoenitate incundius, isto caelo salubrius?

brius? quid porro ad beate uiuendum deesse potest ei, qui tecum uiuat? cuius in aedibus primum oritur ex tua disciplina uirtus, deinde excipit uirtutem liberalitas. Hoc igitur, cum per negotia licebit: & utinam mature liceat. interim memoria tui fruatur; teque, licet hoc terrarum spatium disiunctum, colam ut praesentem, nec ullum erga te, quod ab homine tui studiosissimo possit expectari, aut officij genus, aut studij praetermittam. Vale. Venetijs.

ANTONIO. VERANTIO

EPISCOPO. AGRIENSI 2

CUM ✱, tui studiosissimus, praeclarae non solum indolis, sed iam etiam uirtutis adolescens, proxime reuersus e Pannonia, tuo me nomine salutasset; atque hoc officium ijs uerbis, quae facile tuum de me iudicium declarabant, subsecutus esset: cepi sane uoluptatem incredibilem, nec mediocres habui gratias Deo optimo Max. cui soleo, si quid optabile contigit, acceptum referre, & a quo, si quid contra, sperare meliora. nec uero tua mihi quidquam amicitia uel ad meam laudem illustrius, uel omnino amplius possum existimare; cuius audio fortunam a multis ita laudari, atque extolli, ut nemo tamen sit, quin fortunae uirtutem anteponat. atque ego te cum ante aliquot annos, commotus fama laudum tuarum, diligere, & obseruare coepissem; animumq. meum probare tibi litteris uehementer uellem: pudor uetuit, non omnino fortasse improbandus; meq. ab hoc detertere consilio, & quasi reprehendere natura mea maxime semper est uisa.

quid?

quid? tu ne talem uirum, grauissimarum rerum onera
sustinentem, deditum studijs praestantissimarum ar-
tium, inani scriptorum genere appelles? reuocabat
ratio, & habendam mihi tum dignitatis tuae, tum
modestiae meae rationem intelligebam. Sed profecto a
rectis mentibus non ambitione, sed officio incensis, di-
uina numquam benignitas abest. qualem enim ego cer-
te uix umquam sperare ausus essem, ea mihi nunc a te
ipso oblata facultas est. cui de mittendo ad me emble-
mate, elegantissime, & in quo summam laudem sta-
tuo, admodum pie conscripto, uenerit in mentem. quo
sum dupliciter affectus officio, laetitia primum ex ipsa
re: debet enim iucunda uehementer esse amoris, ac iu-
dicii, a tali praesertim uiro profecta, significatio: dein
de molestia quadam, quod, qui humanitate uinci non
facile patiar, nunc quidem a te captus, atque oppres-
sus, tantum in hac uirtute, qua nulla magis hominem
debet, tibi concedam necesse est, quantum in alijs,
quibus te Deus ornauit, & industria tua, minime
paucis: quarum fama non Germaniae, aut Pannoniae,
continentium regionum, ambitu terminatur, sed
Europam, quanta quanta est, ac paene terrarum or-
bem iam peruolitat uniuersum. uerum tamen, si tibi,
magis locorum spatijs disiuncto, singularem animi mei
ad te amandum, colendumq. propensionem ostendere
minus possum; apud eos saltem, qui meam uocem au-
diunt, meisq. saepe sermonibus intersunt, tuam do-
ctrinam, eloquentiam, in primis uero puram ab omni
labe religionem assidue praedicando, profecto ipse mihi
aliqua ex parte satisfaciam. nec tamen ita sterilem
cogno-

cognouimus industriam nostram, licet mihi laudem ingenij nullam adscisco, quin ea fructum aliquem, qui ad tuum decus pertinet, nec sine tua gloria peruulgetur, aliquando ferre possit. quod aggrediar ita libenter, et ita studiose curabo, ut euentus futuri laetitiam auide praeripiam, deq. eo, quod nondum praestiti, iam nunc, perinde ac si praestiterim, ipse mihi gratuletur. et huius quidem ueluti praedem promissi, meae testem uoluntatis, hanc ad te mittendam epistolam putauit. Vale. Venetijs.

ANDREAE. ZEBRIDOVIO

EPISCOPO. CRACOVIENSI 3

·VIDE, quae sit uis etiam apud alienos ignotosq. homines uerae solidaeq. uirtutis. Aliquot ab hinc annis, cum egregios viros, qui te non de facie solum, uerum etiam e sermone assiduaq. consuetudine optime nouerant, omnia de te summa praedicantes audirem, studio tui sum incensus incredibili. nec meam deinde obseruantiam dies exstinxit, aut imminuit, sed auxit potius, ad summumq. perduxit. atque equidem nihil habui antiquius, nihil exspectaui magis, aut obseruari diligentius, quam ut haec ad te amandum, colendumq. animi mei propensio aliquo tibi non uulgari pareret officio: sed meam expectationem sefellit euentus, nec ulla umquam satis opportuna uoluntati respondit occasio. nunc igitur, quod mihi a fortuna denegatur, statui a me ipso impetrare. Praeclarum aliquid praestare, dignum uidelicet ea, quam tu sustines, persona, dignum tua uirtute, cupiebam: non licuit: at, quod licet,

licet , demus operam , ut id consequamur . licet enim certe studij erga te mei significationem quandam , non expressam omnino , sed quasi leuiter adumbratam , ostendere . & e quercu etiam quandoque exculptum placet , non modo ex ebore , simulacrum . Effigiem domi habeo parentis mei ; quem tibi unum , cum familiari olim tuo , & in ore , & in amore esse , homo insigni eruditione , moribusq. sanctissimis , Andreas Patricius non semel affirmavit . eius exemplar uenienti ad te Patricio dedi . Putabis igitur , cum patrem meum quasi praesentem adspicies , agere tecum , ut aditus mihi , & quasi fores aperiantur ad amicitiam tuam . quod si assequor ; additum ad fortunas meas ornamenti , commodiq. plurimum existimabo . quid enim speciosius , quid ad laudem praestantius , omnino ue utilius , quam Principum , hoc est , tui similium uirorum , frui beneuolentia ? atque hoc uideo totum esse positum in humanitate tua , quam Patricius ferebat in caelum . nam ego quidem , nullis plane meritis , animo tamen adhuc te colui . sed , ut spero , merita quoque accedent . conferam enim ingenium ad tuam laudem : & apparebit in tuo nomine , approbante Deo , quo nihil abnuente perficitur , opus aliquod industriae nostrae , eiusmodi fortasse , (certe hoc enitemur) quod posteritas haud omnino contemnat . Vale . Venetijs .

P E T R O . M I S C O V I O

S A R M A T A R V M . R E G I

C O N S I L I A R I O

4

*A M O ualde probitatem , & , secundum eam ,
eloquentiam ,*

eloquentiam, non quae uerba tantum colligit, & inani uocum sonitu auribus obstrepit, sed quae maxime rem continet, seq. ipsa non minus gravitate sententiarum, quam elegancia uerborum & splendore commendat. haec te audio simul expetere, Petre Misconi, expetere autem? immo iam esse consecutum. quibus ornamentis magnum te esse, atque illustrem apud homines uere sapientes existima, sic inquam, ut illa, quae plerique, quasi sola bona, specie decepti admirantur, quae ipsa quoque in te non mediocria sunt, opes, auctoritas, amicitiae clarorum uiro-
rum, addo etiam gratiam apud Regem omnium potentissimum, nullo pacto conferenda uideamus. nam haec licet aliquando uirtutem consequantur, ut in te ipso contigit, minime tamen ipsa uirtutem indicant, neque semper ad laudabilia studia, tamquam ad causas euenta, referuntur. qui uero pietatem, qui iustitiam colit, qui & ingenio ualeat, & qua ualeat, ad res egregias, maximeq. ad instructam praeclaris doctrinis eloquentiam totus incumbit: hunc uere se ipsum, quod esse difficillimum constat, ac sua bona nosse, hunc optime exercere instrumenta illa, quibus homines brutis animantibus praestant, mentem, atque rationem, hunc denique gloria dignum immortalis, dignum qui feratur in oculis, ornetur laudibus, nemo omnium hominum, nisi qui hominis nomine indignus haberi uelit, umquam negabit. quod ego cum a prima pueritia, domestico patris instituto, natura etiam quasi suadente, sensissem, confirmatus postea magnopere sum clarorum uiro-
rum exemplo: nec uenit umquam in mentem, quod ita senserim,

M paenitere:

paenitere: laetatus etiam ualde sum, ac laetor equidem
 nunc eo magis, quod accedit ad meam sententiam iu-
 dicium tuum. in iisdem enim studiis elaboras: eadem
 tibi artes curae sunt: quaeq. hinc emanant laudes, eas
 esse ueras laudes, & earum ita semper florere gloriam
 existimas, ut numquam exarescat. idem putamus, &
 idem uterque sequimur, optime Miscoi: sed tua cla-
 rior industria hominis in excelsa dignitatis gradu con-
 stituti; fortasse etiam felicior, quia secunda ingenium
 fortuna excitat, aduersa debilitat. quam multa enim
 nobis obstant: quam saepe recta mens, optimorum
 consiliorum in cursu impedita, cogitur consistere. tibi
 uero, qui propensam uehementer ad laudabilia quae-
 que uoluntatem in te laudant, iisdem fluere ex uolun-
 tate omnia confirmant, nullam aduersari, nullam pu-
 gnare tecum ex ijs rebus, quae sunt inimicae uirtuti:
 uersari te assiduum in aula Regis, ipsi Regi carum,
 summis & infimis iucundum, apud exteras etiam gen-
 tes illustrem, ac perbonoratum: quae tibi esse perpe-
 tua, maximeq. propria, non solum cupio; communi
 studiorum causa, quorum decus tua dignitas augeat;
 sed facile etiam adducor, ut sperem. quidquid enim
 es, a te ipso es, & ideo tantus, quia talis: nec tu
 defines umquam esse, qui fuisti: nec ea, quae uirtus
 constituit, casus euertet. tantum igitur, quod & facis,
 & facere minimo negotia potes, retine consuetudinem
 tuam: intueri te ipsum: uitam ante actam imitare.
 sic augebis quotidie tua merita; & idem quotidie me-
 ritum praemia tuorum sumes a te ipso; seritq. uirtuti
 merces uirtutis usus; quo nihil esse iucundius, profe-
 cto

Eto iam sensisti: nihil autem ad memoriae perpetua-
 tem utilius, docemur exemplis eorum, de quibus post
 tot saecula litterae loquuntur. Et, quoniam sequitur,
 atque comitatur, ut umbra corpus, gloria uirtutem,
 nec te latet, praeceptis imbutum antiquae doctrinae,
 improbari eos ab excellentibus in philosophia uiris,
 qui, praeter sua commoda, nihil spectent, seq. sibi tan-
 tum ipsis esse natos arbitrentur: non dubito, quin sta-
 tuas, quantumcumque uel habes iam facultatis ad
 bene merendum, uel in omni tua uita praeclara tibi
 animi tui bona pepererint, non ad rei domesticae fru-
 ctum, aut ad angustae benignitatis usum illud esse re-
 uocandum, sed esse totum ad alienas utilitates, maxi-
 meq. ad artium liberalium ornamenta quam latissime
 porrigendum, atque explicandum. quod si fiat, simul
 illud fieri necesse est, ut, quamplurimis in tua laude
 consentientibus, par beneficentiae celebritas nominis,
 & fama consequatur. Atque ego te ita sentire, proq.
 tuis opibus iam praestare, non inani aliqua coniectura
 ductus existimo, aut ideo ad te scribo, ut in tuam gra-
 tiam blandae orationis artificio mihi liceat irrepere:
 sed credidi hominum honestissimorum ac prudentissi-
 morum, istinc ad nos uel studiorum causa, uel cogno-
 scendae Italiae studio commeantium, testimonijs; ma-
 xime uero familiari meo, nihil temere affirmanti, An-
 dreae Patricio: cuius eo pluris iudicium facio, quod
 egregiam eius doctrinam, id quod perquam raro con-
 trigit, adaequat integritas. addebat etiam, quae sum
 unice delectatus, quodq. mihi, ut uere dicam, huius
 epistolae causam attulit, studiosum te esse scriptorum

meorum, & mihi aliquid, atque adeo tantum tribuere in Latina lingua, quantum optavi equidem semper, affectum me esse numquam duxi. nunc, si tu, ista uir auctoritate, isto pondere, ita de me sentis; in dubium paene reuoco iudicium meum; nec me prorsus audeo contemnere, ne a te dissentiam; enitarq. multo etiam, quam antea, diligentius, ut accedam proxime, si ulla ratione potero, quo tu me peruenisse iam existimas; ut aliquando ueritati iure des, quod fortasse nunc humanitati magna ex parte largiris. fateor enim, iudicij de me infamam mihi esse periucundam: quid oneris tamen eadem imponat, quoq. redigar necessitatis, intelligo. laere nullo modo potest, quem clari uiri testimonium indicat: nec me iam ad uigilantiam, omnium scientiarum parentem, laudis cupiditas magis, quam infamiae metus impellit. quae licet perdifficilis, admodumq. dura uideatur esse condicio, tamen, quia gratus, hoc est uir bonus esse uolo, amplector libenter officium tuum, ab excelfo quodam animo, liberaliq. profectum: quod si compensare meis officijs non potero, memoria tuebor, & prosequar etiam laudibus, quam diu uita fruar: ut ex optima salutem uoluntate, quae boni, & sapientes uiri metiri beneficia consueuerunt, aliquam tibi relata esse gratiam existimes. Vale.

IO. VINCENTIO. PINELLO

Patauium.

5

MAGNA fuit, atque etiam nunc inter homines est de genere uitae controuersia: cum alios ita doctrinarum

rum cognitio deleat, ut ab agendis rebus abhorreant; alij, non sibi tantum, uerum & amicis, & patriae, planeq. omnibus hominibus, homines esse natos, existiment: ex quo sequitur, ut scientiarum studijs usum rerum anteponant. hoc discrimen, in quo ualde pro sensu partium dubia ueritas fluctuat, tu quidem, quod ad te attinet, optime Pinelle, optimisq. & eruditis uiris merito carissime, egregia quadam, uulgo non satis cognita ratione sustulisti. simul enim utrumque studium complexus es, tum earum disciplinarum, quibus exculta mens uberrimos in omni fortuna ferre fructus solet, tum iuris civilis, quod alienos ad usus maxime porrigitur. ardua res, & operosa: quod exemplorum declarat inopia: sed ingenio tuo nihil difficile: & ut se praebent initia, futurum nemo dubitat, ut instituta perficias, consilijsq. tuis breui respondeat euentus. in philosophia quidem processus tuos admiramur: qui tanti sunt, ut euolare potius, quam excurrere uidearis. quamquam cur miremur ingeniosi quis ualeat, in studio fere languet. qui utrumque coniunxit, optimam quandoque disciplinam, & rectam studiorum uiam ignorat. fac in uno tamē haec inesse omnia; quid assequetur aduersante fortuna, subsidijs destitutus ijs, quae cum adsunt, fertur animus proclini cursu ad egregias res; sin absint, haeret in salebra, nec facile progreditur. Quae igitur singula tanti sunt, quemuis ut possint a sperata litterarum gloria penitus auertere; haec tibi cum suppetant uniuersa, iure istam, quam alij uix tuerentur, Spartam quotidie magis illustras; neque tam nobis hoc, aequalibus tuis quod sis uirtute

maior, quam illud, si te ipso minor esses, admirandum videretur. In philosophia quidem cum operam studiose des M. Antonio Genuae, cui ueterum doctrinarum arcana patēt, quo nemo peritior Aristotelis interpres, nemo uir melior usquam uiuit; nihil mediocre neque nos a te expectamus, neque tu praestas. quo nomine tibi gratulor plurimum, & eo magis, quod illius uiri uoce publice cum multis, consuetudine, ac sermonibus, quae humanitas eius atque amor in te est, priuatim & proprie frueris. hauries enim ex eodem fonte non ea solum, quae uel olim in Lyceo, uel etiam in Academia disputabantur, sed id, quod longe praestantius est, & christianam pietatem, a qua manat una, & in qua item una philosophia perficitur. Habes igitur, diuinitus oblatam, uirtutis adipiscendae facultatem: quam te uideo arte esse complexum, nec uereor ut dimittas, qui te ita flagrare cupiditate cognouerim, ut renouandum potius a nimia contentione, ualeitudini uix ferenda, quam acuendum, & incitandum intelligam. Nam, quod ad ius ciuile pertinet, ubi tu philosophiam, id est totum, scientia comprehenderis, quid in parte cognoscenda superesse negotij putas? minimum, si sapientes uiros, & in ijs eum, quem ego omnibus iudicij laude antepono, doctorem tuum Genuam audies. quamquam sermo tuus, habitus interdum, praesente me cum eruditis hominibus, tractasse te iam satis diligenter ea, quae excellunt in uniuerso iure ciuili, id est ueterum iuriconsultorum praecepta, declarabat: ut uel eadem facile possis, quandocumque libuerit, recognoscere, uel, si quae restant, quasi racemos aliquos confecta uinde-

mia

mia colligere. non enim te arbitror studiorum tuo-
 rum elegantiam ineptissimis planeq. barbaris quorun-
 dam scriptis inquinare uelle: quae cum immensa sint,
 pleraque tamen inania, laboris & molestiae pluri-
 mum, utilitatis, & oblectamenti minimum habent.
 Interim, ut facis, Graeca cum Latinis, & eloquenti-
 am cum philosophia coniunge: ut, politioris doctrinae
 copiis instructus, remissiora etiam studia colentibus
 aliquando satisfacias. non enim uiuimus omnes in
 Atticis gymnasiis: nec ubique de rerum causis quae-
 stio est: & quibus contemplatio naturae uehementer
 placet, iisdem tamen animi causa tamquam in hortos
 Musarum diuertere non iniucundum est. qua de re
 quia nonnumquam inter nos locuti sumus, & ut
 spero, breui colloquemur, nihil addam, te praeser-
 tim, quod facile intellexerim, meam sententiam com-
 probante. cuius consilij, non dubito, quin maiorem
 quotidie uoluptatem capias. Ego hic, genere uitae mo-
 lestissimo, quas Patauij utiliter satis, iucunde quidem
 certe, in libris, & in tuis tuorumq. familiarium sermo-
 nibus traducebam, horas perdo. itaque, cum primum
 domesticas tricas, quibus teneor inuitus, expediero,
 aduolabo istuc, sitiens uestrae consuetudinis; quasi
 frui perpetuo liceat, beatissime uiuerem. Interim amo-
 rem mihi tuum. cuius equidem memoria ualde recreor,
 cupio conserues, & si tua patitur humanitas, etiam
 rogo. Vale, & ❀ familiarem tuum, cuius doctrinam,
 & ingenium in Lucretiana interpretatione mirum in
 modum probo, saluta meis uerbis. Venerijs.

VIDO. PANCIROLO

Patauium.

6

CUM alia me in ista urbe, quam tu praeter ceteros tua uirtute nobilitas, & ornatissimorum iuuenum coetu frequentas, oblectare uihementer soleant: tum nihil est, aut esse omnino potest, & quotidiana consuetudine, incundius: non solum, quia probitate, modestia, morum elegantia, omnibus denique animi bonis excellit: sed etiam, quia paucorum annorum studio, praestantia uidelicet ingenij, quam ego semper amari, consecutus est, ut exquisitam, ac uariam sermo illius eruditionem praeseferat, scripta uero ad Ciceronianam eloquentiam sic accedant, ut cum ijs, qui suum nomen hac laude celebrarunt, qui pauci admodum sunt, conferri iure possit, aequalibus uero cunctis facile antecellat. Hunc ego tibi iuuenem, quem olim mihi adolescentulum uir omni laude summus, Reginaldus Polus Cardinalis. magnarum uirtutum indole commotus, accuratissime commendauit, etsi necesse non arbitror, commendo tamen eo studio, quod quia uerbis exprimere mihi non licet, tu quoque, tantum esse, uelim existimes, ut exprimi nullo modo possit. is cum antea philosophiam, praesertim quae de Graecis fontibus hauritur, & humanioris doctrinae studia diligenter, eximiaque cum laude coluit; tum hoc tempore in cognoscendo iure civili totus est. qua illum cupiditate quotidie magis incendit admiratio tuae uirtutis, quam in omni fere sermone ad caelum fert, exterisque etiam gentibus, licet illustrem satis, elegantissimis

tissimis declarat epistolis . pertinet igitur ad humanita-
tem tuam , qui te tam ualde amet , tantiq. faciat ,
eum redamare , eiq. reconditos illos , omnium purif-
simos , tuae scientiae fontes aperire : pertinet etiam ad
fidem , qui se totum in tuam disciplinam tradiderit ,
opibus eum impertire ingenij tui , quas ille Regum opi-
bus & sua sponte , & meo iudicio , cui tribuere aliquid
uidetur , praestantiores existimat . Haec ad impetran-
dum magna sunt , praesertim apud optimum uirum ,
quam in tuis laudibus praecipuam agnoscimus . uerum
accedit amor in te meus , qui fraternam necessitudinem
aequat . is te rogat , is pensat , quam studiose , quam
blande potest , pro * meo : ut eum , quem ego merito
eius in oculis fero , tu , quem amicitiae nostrae denega-
re nihil decet , quando nec studio tuo quidquam abnue-
ret uoluntas mea , omni benignitate complectaris , pla-
neq. in clientelam tuam , atq. adeo in sinum aeq. ac fi-
lium meum , aeq. ac me ipsum recipias . quod si feceris ;
obstringes tibi non uulgari beneficio iuuenem summo
loco natum , dignum maioribus suis , qui Pannoniam ,
ut ego auguror , sua uirtute aliquando Italiam faciet ;
a me uero gratiam inibis eam , quae , si quid accedere ad
meam in te beneuolentiam potest , quod equidem uix
arbitror , id ipsum una possit adiungere . Vale . Venetijs .

* , Patauium .

7

O. DVLCEM reditum , o amandas litteras , quae
mihi id significant , quod , non modo spe , sed nec suspi-
cione attigeram . sed , quando te ipsum , mi * , uidere ,
quando licebit amplecti ? oculos mehercule tuos , dnm
haec

haec ad te scribo, intueor, indices probi animi tui, indices humanitatis. hoc mihi spectrum fingit amor: (quid enim aliud?) & haec me cogitatio iucunditate perfundit incredibili: quid putas, cum erimus una, dabiturque, ut ille inquit, Veras audire, ac reddere uoces? nemo umquam perinde laetatus est inuento thesauro, ut ego, te reuerso. uideor enim amissum recuperare: & plane amiseram. nam, etsi reliqueras hic memoriam tuae suauitatis, tuique ingenij: tamen, quod attinet ad adspectum, ad consuetudinem, ac sermonem, quibus nobis, tui amantissimis, nihil potest esse optatius, totus abieras. ac uerebar, ne, uel precibus tuorum uictus, uel honorum cupiditate illatus, totum te dederes aulicis muneribus, multa nobis, fortasse etiam litteris, salute dicta. nunc te tuus bonus, tuus, inquam, mihi crede, bonus genius reduxit, sicuti malus abduxerat. quid enim sumus, nisi adsit humanitas, & litterae? quae petuntur in otio, tranquilla mente. otij autem ubi plus, quam in isto secessu Patauino? nemo quemquam interpellat nolentem: inuiant ad uirtutem, si minus uoce, exemplo certe quam plurimi: patet aditus ad doctores in omni liberalium disciplinarum genere praestantes: quid praeterea? caeli miraclementia: rerum, quibus alimur, suauitas incredibilis, & copia. Haec tibi, optime ✱, iure prima sunt: iure tot montes superasti, tot flumina transieisti, ut haec dimissa statim repeteres. niues tibi, solutus ab omni cura: niues Deo, contemptis diuitijs, abiecta illa gloria, quam falsa prorsus, & inanis honorum species ostentat. quod nisi Deo uiueres, nec tibi certe pos-

ses

*ses uiuere . in illo enim uno uera, ac solida uirtus, haec,
 quam quaerimus in libris, aut discimus ab hominibus,
 umbra est . quocirca hortor equidem te, ut libros euolu-
 uas accurate, ut magistris assidue operam des : sed mi-
 nimum in utrisque pone, nisi tua studia diuino cum
 amore coniungas . Atque haec me scribentem magno-
 pere delectant ; tibi non puto fore legenti necessaria ;
 scribo tamen, & quia te mirifice diligo, cupioq. esse,
 qualem pater filium ; & quia commemoratione ipsa
 rei omnium optimae, ac praeclarissimae officior sic, ut
 nullam ex ullo sermone, aut ex ulla cogitatione maio-
 rem hauriā uoluptatem . nec tu debes officium meum
 aspernari, aut in deteriorem partem trahere, si tibi,
 etiam rectissime uiuenti, (sic enim existimo, planeq.
 mihi persuasi) constantiam laudo . lubrica est enim
 adolescentiae uia : labuntur multi, cum aliquantum
 iam processerint : cursum uero conficit is, qui nititur
 optimis cogitationibus, ducemq. sequitur eum, qui
 nunquam errat, communem humani generis paren-
 tem ; qui tibi omnia bona pollicetur, & dabit, quae nec
 ab Imperatore tuo sperare, nec ab ullo Rege licet . De
 Episcopo Agriensi, agnosco tuam in me beneuolen-
 tiam . cui de emblemate gratias agam . Mariani Lezen-
 tij, iuuenis ornatissimi, & Andreat Tatricij, contu-
 bernalis tui, talem in me animum amplector : quos
 cupio a te n. eo nomine salutari, itemq. Polonos cete-
 ros familiares tuos, quorum nobilitas &, ut audio, uir-
 tus Patavinum gymnasium illustrat . Vale ; & quando
 nos adspectu tuo priuas, minue saltem litteris, non hac
 recentiore Italica, sed illa uetere, omnium elegantiss-
 ma,*

OPTIME ✱, quid tibi, obsecro, in mentem uenit ? nostra ne imagine tuum putas cubiculum ornari posse ? pudet me studij tui : & erubui, mihi crede, cum hanc partem legerem litterarum tuarum . nec tamen, quia tuam facile cupiditatem intelligo, deesse tibi possum : & coeptares est, & agitur, ut uideo, satis diligenter : quae cum erit absoluta, mittetur ilico ad te . ac uellem, posset artifex eodem penicillo animum in te meum una cum uultu exprimere : non dubitarem, quin hanc tu multo magis imaginem diligeres . non necesse est, inquires . libenter credo : & quod ita sit, acceptum refero tuae humanitati ; quae mihi a te impetrat id, quod meritis, aut officijs consequi nondum potui . His diebus facultatem ad te scribendi permolestae occupationes eripuerunt . ignosce : & puta, numquam abduci meam ab officio uoluntatem, licet opera non exstet . Heri adiit ad me contubernalis tuus Stanislaus Fogeluetrius Cracouiensis . probum adolescentem, praeditum litteris, & tua plane consuetudine dignum e sermone iudicavi . amanter illum excepi, ut natura mea fert ; iucunde non potui, quia ualetudo non concedit . cuius beneuolentiam si, te, ut arbitror, conciliante, sum adeptus : peto a te, mihi ut eam conserues . & omnino, quicūq. a te diliguntur, eosdem mihi cupio tua beneuolentia coniungi . Epistolam ad Episcopum Agriensem, quando interdiu orij nihil suppetit, dictaui ante lucem amanuensi meo . eam ad te mitto . Signum
tuum,

tuum, cum legeris, imprime. De gentilibus tuis, negotium dedi, & curabitur diligenter. Vale.

E I D E M, Patauium. 9

VIDEO te in iungendis amicitijs praeclarum artificem esse: uerum caue, ne quid alterutra de parte promittas, quod praestari uix possit. aut, si promittes, ipse ne spondeas, ne quando praeter opinionem cogaris dependere. de me ipso loquor: quem tu si putas esse, qui non sum; quod ad me attinet, facile patior: fruatur hoc amicitia nostra priuilegio, ut inter nos omnia liceant: sed uereor, ne tua apud alios praedictio plus nobis imponat oneris, quam sustinere possimus. Patricio tuo scripsi, multis districtus negotijs: & eram animo conturbatior, accepto nuncio de fratris mei summa corporis, aliqua etiam mentis inualetudine. Gentiles tui latent adhuc: eruentur aliquando, si qui sunt: curat enim homo tum meum cupidus, tum ad hoc diligentiae genus uehementer aptus. De libris, putabam e silentio meo te conijcere, nihil esse: sed, quando appellas crebro, scies nondum neque ad lunetas, neque ad alium quemquam peruenisse. tu uide, cui rem commiseris; & urge litteris, ut sine mora mittantur. Imago coloratur, designatione iam perfecta. ueritatem, nisi fallor, egregie simulatam dices. Vale.

E I D E M, Patauium. 10

AMO te, quod uerecunde petis: sed istam posthac uerecundiam abiice, obsecro, si quid aliquando mecum ages. nescis, apud me quo loco sis, aut quo ego apud te

esse

esse cupiam : quod si nescis, aut etiam, si dubitas ; iniuriam facis utrique nostrum . Scripsi ad Sophianum , libenter equidem tua causa ; sed inuitus ea gratia, quod laborantem, ut audio, graui morbo, uexari tuo studio nollem . Equidem discrucior, cum ita affectum audio probum iuuenem, mihi amicissimum, Graecarum litterarum scientia sine dubio singularem . sed, quia te fero in oculis, idq. sane tuo merito, litteras ad eum conscripsi ; quas in hunc fasciculum coniectas cum legeris, si reddendas non putabis, conscindes . Ego nunc, si quid de me scire uis, iaceo, corpore satis afflictus ob capitis grauedinem, sed erectus animo propter spem, atque adeo expectationem uitae laetioris . iam enim didici contemnere, quae amabam antea : qua te quoque in sententia cupio esse . Saluta meo nomine conubernales, & amicos tuos . Vale .

E I D E M, Patauium .

II

RESPONDEO serius litteris tuis, impeditus febricula, robustioribus haud ualde metuenda ; sed in hac nostra corporis imbecillitate etiam ea, quae mediocria sunt, non mediocriter timenda . Locum uidebis in epistola ad Patricium, ubi ea, quae mones, interposui : de quo quid sentias, a uero scire . Gratias tibi agerem de ista uoluntate ; sed hoc plane respuit amicitia nostra ; nec tuum erga me officium assequi umquam possit oratio mea . meriti enim loco semper apud me fuit bene merendi cupiditas, etiam si res, quod saepe solet accidere, nulla consequatur . Vale .

EIDEM,

E I D E M, Patauium. 12

QVID tibi ego praestare possum de ijs, qui fortasse nulli sunt? quaesitum est perdiligenter: nec tamen ullum omnino diligentia fructum tulit. fingere tibi eos ex argilla possumus, animare non possumus. quod si liceret, fieret, atque adeo factum iam esset. nec enim me diocre tuum esse studium intelligo: & ego, ut fitear quod res est, diligo istam in te bonitatem, qui de gentilibus tuis, nulla tuorum commodorum spe proposita, humanitatem modo quandam secutus, tantopere labores. certe, qui honoribus, aut diuitijs, aut opinione virtutis emineant, nulli reperiantur. quod si quos obscura cōdicio, aut fortunae tegit humilitas: de ijs quaerendum ne sit, uideris: me si consulis, omittes. De pietura, lentum negotium: sed illud te non praeterit, Pictoribus, atque poetis Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas. ita facile mentiuntur uerbis, ut coloribus fallere consueuerunt. hic, qui rem suscepit, diu me promissis duxit, uarias nectendo causas, ut ei culpam largirer ignauiae. nunc imbres accusat, quod recentes colores minime patiantur exsiccari. hoc puto uerum, illa non puto, concedo tamen, ut eo utar facili, & impetrem, quae duo simul a nobis exoptantur, festinationem cum diligentia. Vale. Venetijs.

E I D E M, Patauium. 13

ITA mihi optata contingant, ut commentariolo tuo nihil umquam legi eruditius, nihil sanctius, aut ad retinendum Catholicae religionis cultum accommodatius.

modatius . itaque , cum in ortu Solis legere coepissem ; absolui facile ante horam prandij , opera numquam intermissa . ualde enim delectabar ordine , ualde etiam genere orationis tuae . res uero ipsa ita me affecit , ut quasi semina quaedam uerae pietatis , quae fructum profecto non mediocrem aliquando ferent , in animo meo reliquisse uideatur . quod quanti esse apud me putas ? quanti mehercule immensam auri uim non aestimo . quid enim cum aeterna salute conferatur ? quod si meis apud te precibus locum aliquem reliquit humanitas tua : rogo te etiam atque etiam , ut hoc genere scriptorum , quo quidem ad studium summi boni , perpetuaeque felicitatis mirifice excitor , impertiri me quãsaepissime uelis . quod si feceris ; additum me tibi multis nominibus obstringes eo beneficio , cuius delere memoriam obliuio nulla possit . Quod me reuocas ad consuetudinem tuam : stimulum scilicet currenti . sed , mihi crede , non plane totus abs te discessi ; neque te mihi prorsus eripiunt , aut eripient umquam locorum interualla . absens tecum sum , tacitus loquor , & loquentem audio . sic lenitur imagine periuncunda desiderium nostrum . quod cum ita sit ; operam tamen studiose dabitur , mature ut excurram quo ire necesse est , si meam fidem tueri uolo , & quo tamen , quia disiungor a te , minime libenter eo . Vale . Venetijs .

E I D E M , Patauium .

14

CUM de tua ualetudine sollicitus essem , curam auxit filioli morbus , quo etiam nunc laborat , nec satis explorata salute me quoque leuiter febricula tentauit ,

uit, qua triduo sum, sine medicorum interuentu, temperata dumtaxat uictus ratione, liberatus. Nunc expediendis negotijs operam do, ut, si amicus noster, bonarum artium patronus, summum illum dignitatis apicem attigerit, quamprimum possimus accurrere. saepe enim & litteris, & praesenti sermone cupere se consultum rationibus meis, amantissime declarauit. mihi autem omnia sunt in eo, ut otio litterato frui liceat, nulla rerum domesticarum cura interpellante. quod si assequimur; ualeat ambitio; uiuemus nobis, & Musis, et eo quidem animo, ut omnia referamus ad Deum, a quo uno felicitas uera pendet: quod idem tibi uideri, ex tuis litteris facile conijcio. Miro teneor desiderio ueniendi ad te: sed hanc facultatem multa eripiunt, praesertim aeger filius, quem tibi, & pro nostra amicitia, & pro noua coniunctione, esse carissimum, plane mihi persuadeo. te quidem a morbo confirmatum si audiero, aequiore animo domestica pariar incommoda. itaque dabis hoc amoris nostro, quem tua uirtus peperit, alit humanitas, atque auget, ut nostra etiam caussa tuam ualeitudinem studiosissime cures. Vale. Venetijs.

E I D E M, Patauium. 15

SILENTII mei caussam ex ijs litteris, quas heri ad te scripsi, quas hodie mane puto tibi esse redditas, iam cognouisti. quod nisi ita declarassem; tamen mihi dubium non est, quin tu pro singulari tua sapientia & humanitate de mea meorumq. ualeitudine conijceres. quid enim aliud me a scribendo abducere?

N

qu

quo equidem nihil facio libentius : idq. tibi , si praesenti fortasse non potui , absenti certe probabo . Tuum aduentum auide expecto : cuius mihi significatio tum eo nomine gratissima , quia te uidebo , tum eo gravior fuit , quod optime te ualere , etsi tu de eo nihil significes , facile tamen possum intelligere . quod si ita est , opto perpetuum esse : & , quod opto , id etiam ut sperem , facit continentia tua , quam ego in uisitu (plane loquor , ut sentio) ualde sum admiratus , & conor etiam imitari . Rerum Romanarum , Pontifice mortuo , conuersus orbis est . itaque , qui decesserant , omnes ad urbem redeunt . pecuniae pro Maecenate illo , ut afferatur ad nos , libentius , quam pro ceteris , deponuntur : & ad eum denique , fore suspicor , ut omnium Cardinalium uoluntates inclinent . uir optimus est , egregie literis excultus , ingenio miti , & , quod caput est , cum factiones duae dicantur esse , aequus in utramque . primum contendetur acerrime . quid mirum ? Neque enim , ut ait poeta ille summus inter nostros , leuia , aut ludicra petuntur Praemia . & scis , omnes homines , quod maxime cupiunt , itidem facile adduci ut maxime sperent . ergo multis quasi aleam iacere , & fortunam placebit experiri . quid euenturum sit , & quid magis expediat , uni Deo patet . certe , nisi firmiter , quam antea , praesidijs muniamur ; prauarum opinionum in cursu uinea Domini dissipabitur . quod te quoque & suspicari , quia prudentia excellis , & metuere uehementer , quia pietatem diligis , aliquando in nostris sermonibus cognoui . Vale . Venetijs .

EIDEM,

CUM de tuo reditu ex tuis, amicorumq. litteris cognouissem; peresus uoluptate sum prorsus incredibili. subuerebar enim, ne te patria tua, experta iam in magnis rebus & animi, & ingenij tui praestantiam, abesse diutius minime pateretur. etiam illud occurrebat, ne te iam satietas Italiae cepisset. multa cogitabam, ut amor est, quae cupiebam esse falsa, & fuisse ualde nunc laetor. capio tamen hanc in iucunditate molestiam, quod ad te quamprimum accurrere non licet. nam, ut omittam de uxore, cui deesse non possum aegrotanti; confirmare studeo res domesticas, quae uacillant satis absente me. cum enim, referre me totum ad litteras, quarum est mihi consuetudo iucundissima, plane deliberatum sit: prius haec, quae ad alendam familiam pertinent, ita constituam necesse est, ne quando me, quod antea saepe contigit, de medio studiorum cursu reuocare possint. iam ego in meis consilijs, optime ✱, ambitionem coepi excludere. uideo res humanas sursum deorsum ferri, numquam consistere: celeriter omnia fluere, & exstingui, praeter bonam famam, ad quam omnes peruenire cupiunt, sed ignorance uiarum plerique aberrant. non enim in opibus, aut magistratibus, Regum ue aulis uerum decus habitat. petendum aliunde est, a rectis cogitationibus, honestis laboribus, studio, & exercitatione uirtutis. haec mihi in animo sunt: quae si colam arbitrato meo, multa consequar. primum, ab ijs negotijs, quae mihi negotium faceffunt, uacabo prorsus: dein-

N 2 de,

de, (ne me putes desidiaē causa otium cogitare) scribam aliquid quotidie ; quo nihil soleo , ubi curarum expers animus est , facere libentius : denique , etiam postleris fructum fortasse aliquem pariet industria nostra . Quid relinques , dicet aliquis , liberis tuis ? Non exiguum patrimonium , imitationem mei , & aliquam , ut spero , virtutis hereditatem , eadem scilicet , quae reliquit mihi pater meus . Non abundabunt . Nec id postulo ; nec illi , si sapient , postulabunt . modica poscit , ut honeste , id est feliciter uiuatur , hominis natura : reliqua sunt instrumenta nequitiae . Cupio tibi , mi ✱ , qui aetatem tuam prudentia anteis , probari meum sensum : cupio meum iudicium tua sententia confirmari . quamquam quid exspecto index animi sermo est . porro in sermonibus quotidianis quid tu habes in ore , quid extollis , praeter studia doctrinae ? quae te uideo , cum tecum loquor , uel cum tua scripta lego , tractasse diligenter . uerum tamen hoc ipsum , quod habeo satis exploratum , mecum te sentire , si significabis , pergratum erit . Ego , nisi occupationibus premerer assiduus , quas animo potius , quam corporis uiribus sustineo , explerem te crebritate litterarum . uerum ne sic quidem , pro tuis in me officijs patiar in hoc genere prorsus abs te requiri studium meum . Vale . Venetijs .

E I D E M , Patauium .

17

VOBIS CUM ut agatur , scire cupio , Patauij commorantibus . nobis languemus , afflictis caloribus perpetuis , quibus equidem grauiore non memini . uxor mea nondum ex puerperio conualuit : infans bellissimae
habet,

habet; & incipit iam blandientibus arridere. quid quaeris? admodum scitus est: quodq. amare solemus in pueris, hilaritatis habet multum. De tuo aduentu, suadeo consilium mutes, neque te istinc, furente Canicula, aestu non ferendo commoveas. faceres enim ualeitudinis incommodo: ac, si ualetudo, studia tamen tua non ferrent. uerum hoc prudentiae tuae totum sit, in qua tibi neminem antepono. ego, pro mea in te singulari beneuolentia, non modo quid uellem, uerum etiam quid sentirem, testatum esse uolui. Aristotelem cum Cicerone mitto; utrumque satis apice compactos ab artifice perito. uideo, quid agas. inarem eloquentiam contemnis; & indisertam philosophiam non amas: utramq. uis coniungere, ut misceas, quod ait poeta Venusinus, utile dulci. quo minus me, eadem cogitantem, & recessum otij causa quaerentem, reprehendere debebis. Vale. Venetijs.

E I D E M, Patauium. 18

VALDE probo industriam tuam, quam ad ornandum commentario aureolum Demetrii libellum per te & tuos equitantes contulisti: sed, antequam institutum absoluas, fore arbitror ut exeat is, quem Petrus Bargaenus, qui Pisani gymnasium politioris doctrinae professione illustrat, ante aliquot menses, ut audio, confecit. itaque malim ad Diodorum Latinitate donandum operam, studiumq. tuum conuertas: ne, quod aiunt, actum agas. nam Bargaeno, quem tu fortasse non nosti, nec ingenio, nec doctrina, nec eloquentia quicquam praestat: quodq. paucis admodum contigit, tamen

N 3 oratoria,

oratoria, tum poetica laude pariter excellit. absit igitur omnis aemulatio ab ijs, quos ego unice diligo, & a quibus item diligi me sentio. Calores hic nihil remittunt: feruent omnia. quod nisi terrae, iam perustae, uberrimis imbribus cito madefiant; caritas multarum rerum, & morborum uis ineunte autumno uidetur impendere. Ego, ut anni tempus est, non incommode ualeo: negotia curo: otium, & studia cogito. Kalendarium Romanum uetus, cum opinione mea de ratione ueterum dierum, & necessaria litterarum interpretatione, saepe iam a te rogatum, quia nec ipse habebam, nec reperire facillimum fuit, mitto serius, acceptum a familiari meo, uiro probo, & erudito, Raphaele Cyl- lenio. describes, & remittes: quoniam, quae sunt olim impressa cum Sigonij fastis, nullum ex ijs iam pridem uenale superest. in hoc autem, ut aliquid a me praecipuum haberes, itidem ut ego te praecipue diligo, quaedam uidebis immutata, nec, opinor, improbabis. Vale. Venetijs.

Kalendarium, de quo in superiore epistola mentionem fecimus, cum in Orthographiae libro Aldi filij impressum legatur, uisum fuit hoc in loco omittere: eosque, qui id legere uolent, ad Orthographiam reijcere.

ANDREAE. PATRICIO

Patauium.

19

NAM tu rationem tuam indicandi percommendam iussisti, ego enim, non cuiuslibet homines sint, quibus uis ac regionibus profecti, sed quibus moribus, quo ingenio, qua doctrina praediti, soleo quaerere: & ut olim

olim Hannibal, qui hostem feriret, Carthaginensem sibi fore dicebat, sic ego totum in una uirtute constituo. Epistola tua ita loquitur, ut nullam in te patiat-
 tur aut humanitatis, aut doctrinae partem desiderari. itaque ne te posthac Sarmatam potius, quam Romanum, dixeris. tamen si Sarmatia iam ita feritatem, si qua olim fuit, & quaecumque fuit, abiicit, ut ex transalpinis nationibus nulla nunc neque ad litteras, neque ad benignitatem, mutuaq. officia dicatur esse propensior. Italia uero nostra, in qua uigebant olim artes bonae, in qua summis ornata praemijs eloquentia primas aliquando partes obtinuit, ita ueterem illam quasi formam uidetur amisisse, uix iam ut agnoscatur. simulacrum dumtaxat aliquod in libris relictum est; cuius excellentem pulchritudinem animo intuentes admiramur, & studemus imitari: praesentem effigiem oculis frustra quaerimus. Tu autem, doctissime Patrici, si qui nunc antiqua Italia digni reperiuntur, qui quam pauci sint, quaq. id accadat culpa, non dubito quin intelligas, his te ut adiungeres, praestantissimq. uirorum numerum augeres, plane mihi, cum tua scripta lego, & cum eos, qui tecum uiuunt, de te loquentes audio, uideris esse consecutus. quo nomine tibi gratulor plurimum, & patriae tuae, in quam referes gloriam, omnibus thesauris, omnibusq. omnium Regum triumphis praesferendam. Ego autem, cuius amicitiam in tuis litteris blanda quadam mearum laudum commemoratione uideris aucupari, cum tua merita, quae ego sentio esse maxima, modeste nimis diffimulas, & extenuas; mea uero nimis liberaliter ampli-

*ficas, atque extollis, nisi te tam nostri amantem redam-
nem, nisi multis ornatum uirtutibus omni studio col-
lam, quis me sit inhumanior? quis iudicij magis, aut
etiam rationis expertus? equidem, quid de te sentiam,
quantum apud me sis, officijs conabor ostendere: sin, ut
mea tenuitas est, hoc praestare non potero; tu tamen,
ut spero, de mea uoluntate tibi persuadebis id, quod
cupere uideris, te mihi esse, ac sen. perfore carissimum.
in quo profecto, nisi ego meam in amicitijs diligentissi-
me tuendis consuetudinem dediscam, tua te numquam
faller opinio. Vale.*

E I D E M, Patauium. 20

*O. PRAECLARAM ὑπόδεσιν, nec uero tuam
humilem, aut obscuram orationem, sed erectam pijs
affectibus, mirificeq. sententijs, ac uerbis illustratam.
nunc demum te, Patrici, uere eum, qui uocaris,
agnosco, hoc est a plebe seiunctum, quae libenter oculos
ad terrena demittit, nihil altum, nihil homine dignum
suspicit. nam certe reliqua studia opinione potius,
quam re, nituntur, speciem quandam inanem, solidi
nihil habent: haec uero, quae te uideo arte esse com-
plexum, nec, puto, umquam dimittes, aeternam non
modo famam, sed salutem quoque pariunt. Agnosco
in tuis institutis praeclaram consuetudinem, egregiaq.
studia, numquam satis laudati, Craconiensis Episcopi,
Andreae Zebridouij; cuius ex perpetuo multorum
annorum conuictu, quotidianis sermonibus, consilijs,
probitate, doctrina, quasi diuinis legibus, formasti ani-
mum tuum, atque excitasti ad excellentem rerum
aeternarum*

aeternarum cupiditatem ; ut facile constet , cum tua te ad uerum decus natura duceret , doctissimi tamen ac sanctissimi uiri exemplo uehementer esse incitatum . Equidem , ut tibi uehementer gratulor , cuius omnis in amore Dei desixa cogitatio sit : ita , cum in eos intueor , qui , falsa rerum imagine decepti , toto pectore contendunt ad ea comparanda , quae saepe molesta possidentibus , interdum etiam perniciofa sunt ; misereor , & ingemisco . quod ut inam industriam aliquando meam , & , si quod in me est , ingenium simili in argumento liceat exercere . nam nunc quidem uoluntas , optima spectans , & in quam debet partem propensa , multis tamen impedita rebus languet . sed speremus . sic enim nihil difficile , si consenserit Deus ; ut nihil facile , si abnuerit . is porro , cum abesse putatur longius , & destituisse nos in medijs calamitatibus , tum adest proximis inscientibus , & ereptos ex miserrimo statu collocat in folio regum . Haec ego saepe mecum solatij causa , quo saepe indigeo : & capio uoluptatem , quod epistolae quasi allocutio tulit , ut eadem tecum . Remitto orationem . lege amicis tuis , & quam potes multis communica ; ut recte sentientes confirmentur ; si qui autem ab optima causa descuerunt , ad sanitatem traducantur . Vale , & * contubernalem tuum , summum adolescentem ingenij , meo nomine saluere iubeas .

* , Patauium .

21

AMO ueritatem , deinde me ipsum . illam spectare ante omnia soleo , mihi autem libenter quidem , quatenus tamen liceat , indulgere , itaque nec accipere de-
leo ,

beo, quas in me laudes contulisti, nec, ut ingenue confitear, reijcere plane possum. nam bonis uiris, artiumq. liberalium scientia claris, equidem placere uelim, cum eo tamen, ut nolim quemquam nimis esse in mea laude liberalem. tu autem in tuis litteris ea mihi tribuis, quae non modo si agnoscam, sed propemodum si optem, modeste parum agere mihi uidear. At Muretus ita sentit. Utinam quidem: sed officium potius, quam sententiam, esse puto. quis enim me minus ignorat? qui, quam diu Venetijs fuit, uel mecum habitauerit, uel mea consuetudine frequenter admodum sit usus. nec is est, quem iudicium fallat, praesertim in litteris, quas tractat assidue, nouit egregie: uerum ei facile persuadet humanitas, ut iudicium amicitiae largiatur. sed, siue te Mureti oratio, tam honorificam de me opinionem ut susciperes, adduxit; siue mihi hoc abs te, ut tu scribis, mea studia, ut ego sentio, tua bonitas impetrat: persuade tibi, non exiguum me statuere ornamentum in amicitia tua: cum & ipse possideas illas uirtutes, quarum fama beneuolentiam conciliat, nomenq. nostrum, ab interitu uindicatum, cum aeternitate coniungit; & principum uirorum, doctrinaq. praestantium, floreas amicitia; quodq. me non leuiter mouet, in Gulielmi Budaei, eruditissimi hominis, ac de litteris optime meriti, contubernio per aliquot annos uixeris. ac uellem mihi parem uoluntati suppetere facultatem. fructum ferres haud mediocrem studij erga me tui: obseruantiae uero in te meae, quam tua uirtus peperit, satis esset illustris, ac minime dubia significatio. quod ipsum tamem, ut ut est, fortasse consequar. nā
 & stu-

Et studio nitar: Et ad perficiendi spem plurimum quidem, uelle optima, solet asserere. Vale.

DIONYSIO. LAMBINO

Patauium.

22

NEQUE negare audeo tibi, homini eruditissimo, cuius ego plurimi semper amicitiam feci; neque, si pollicear, praestare possim id, quod a me petis. premor enim domesticis oneribus, Et typographiae cura, sic mehercule, uix ut sustineam. uacuae tantum ab opere mihi relinquuntur horae uestertinae: sed eo tempore, tum defatigatus laboribus, ac fractus, quietem quaero necessariam; tum uero succedit oculorum dolor, isque ita grauis, non modo ut legere, aut commentari, sed nec domesticos audire sine magna molestia possim. ita nobis traducitur dies, atque adeo noctis maior paene pars. non enim prius hac lenamur capitis grauedine, quam Sol, medio iam Antipodum orbe decurso, incipit ad nos recurrere: Et in ortu suo demum ualetudinem mihi, alacritatemque restituit. quod si respirare aliquando licebit; aures tibi meae patebunt, non in horas modo, sed integros etiam dies. quid enim mihi iucundius, quid etiam utilius, quam tecum de litteris agere, tuaque maxime tractare scripta; de quibus quid existimem, Muretus noster testis est? nam, cum ad me, octauo, opinor, abhinc anno, in Iudaeae suburbano habitantem, ignotum antea de facie, uoluntario adductus officio, adisses; humanitatem simul Et doctrinam tuam eadem hora perspexi. tunc ego te coepi Et diligere, Et praedicare: nec desinam utrumque facere, quam diuturna

diuturna mihi dabitur usura uitae: quandoquidem nec tu defines esse tui similis, idest, cum optimus uir, officioq. excellens, tum uero tantus in uirtute, quantum cum egregia natura singularis industria potuit efficere. Interim peto a te, meis ut occupationibus ignoscas, & uoluntatem in te propensam, licet absit res, tamen ames. Vale.

*, Patauium.

23

NIHI mihi pro mea in te beneuolentia, meoq. de te iudicio potuit accidere, quod minus uellem, aut quod minus opinarer, quam id, quod proximis diebus audiui, cū diceret nescio quis, nō te perinde, ut solebas, in optimarum artium cupiditate uersari, sed languere quotidie magis; adeoq. praeclara illa principia, quae, me quidē saepe, et multū cohortante, ac monente, posueras, esse labefactura, nihil ut a te eximium, nihil, quod uulgare non sit, expectari posse uideatur. equidem neque plane credidi, quod a tua consuetudine tam ualde dissentiret: neque tamen plane non esse credendum id existimaui, quod ut accidere possit, cum in aetatem tuā intueor, uerisimile mihi sit. quod si, cōtra quam ego cupio, factum est, ut paullulum te a uirtute disiunxeris, et in dubia, ac perdifficili iuuentutis uia quiddam offenderis; agnosce tuam culpam, & corrige, dum licet. non enim, quae dies confirmauit, facile mutantur. En habes, qui te suo excitet ad uirtutem exemplo, aequalem tuum, exquisiti adolescentem ingenij, Antonium Laetretanum, quem debes, cum nobilitate pares, nec naturae, fortunaeq. bonis dissimiles admodum

dum sitis, aequare etiam, aut imitari saltem in studijs artium optimarum. Sin autem est, ut volumus; & ista, quae de te rumor dissipauit, inania sunt: noli laborare, quid alij loquantur; cogita, quod ipse facias; & a te ipso pende. magna solet esse iucunditas, quae manat ex optima conscientia. hac tu frui, & perge, ut coepisti, in studijs liberalium disciplinarum: quarum est cum possessio uitae aequalis, tum fructus eiusmodi, ut etiam ad posteros pertineat. Vale.

ROMULO CERVINO

Patauium.

24

ITAN ego tibi ex animo effluxi, ut unam tribus mensibus epistolam ad me dederis? occupatus, inquis, sum. quo in genere? nempe in litteris. num igitur tibi a litteris animum uideris abducere, cum epistolam texis? mihi quidem numquam minus. quin hoc ipsum, quod ego nunc in te desidero, si contemnis; idest si ita legis, ut numquam scribere animum inducas: litterae iacebunt. quod si me a principio rectissime monentem audire uoluisses; teque si non quotidie, saltem alteris diebus scriptioni dedisses: Dij immortales, quos tu nunc fructus ederes, quam praestantes, quam uberes, quam & te ipso dignos, & fratre tuo, in omni genere laudis excellentissimo? nunc, quos progressus hac in re fecisti, non ego quidem illos, quasi tardioris ingenij, reprehendo, neque reprehendere quisquam potest: sed tamen illud, quod ego a te olim expectaui, maius aliquanto fuit, quam hoc, quod tu nunc praestas. Neque uero id, quo te iampridem sumus hortati, & quo breui esse

ui esse peruenturum credidimus, eiusmodi est, ut facile
quiuis posse consequi uideatur: sed cogita, praeclarum
fere nihil esse, quod idem difficile non sit: & tamen
difficultates omnes ea, quae in praestantibus ingenijs
facile existit, gloriae cupiditas uincit. cuius rei noli
exempla petere ab antiquitate: adspice fratrem tuum;
qui, ut Antimacho poetae Plato, sic tibi omnium in-
star esse potest. numquid igitur illum existimas tantos
labores aut suscepturum fuisse, aut, cum suscepisset,
ferre potuisse, nisi uerae laudis eum spes aliqua identi-
dem quasi allenasset? quam quidem spem dum sequi-
tur, uides quo peruenerit. gradum tenet dignitatis,
qui est a summo proximus: & de summo quid homines
augurentur, intelligis. Perge, mi Romule, iisdem
itineribus ad decus. magna sunt bene agentibus prae-
mia constituta. quam tu facultatē quando habes ma-
ximam, noli contemnere; ne paullo post, amissam, fru-
stra queraris. haec enim, quae nunc habemus, quis scit,
quam diu simus habituri? uides, ut auolent horae,
quaeq. nobis commoda praeterlabentes auferant. Ita-
que opportunitates, dum adsunt, ita debemus ample-
cti, quasi non eadem semper affuturæ sint. qua in sen-
tentia te quoque existimo esse, cupio quidem certe; ut
cum expectationi de te concitatae, tum fratris tui,
summi uiri, laudibus aliquando respondeas. quod fa-
cile consequeris, si te ipse colliges, & quo consilio
Patauium accesseris, quam urbem scis habitam semper
esse doctrinae domicilium, assidue cogitabis. & quam-
quam non dubito, quin memoria bona sis: tamen,
quoniam haec posterior epistola tua, quam ad me x v.

Kal.

Kal. misisti, cui ego XIV. respondi, non tam est luculenter scripta, quam uellem, potius multo minus, quam uellem; uereor, ne tibi illa, quae ego tecum olim de Latinae linguae observatione sum locutus, quaeq. ipse mihi te esse facturum pollicitus es, penitus exciderint: quae, si putas e retua esse, ut a me iterentur; excurre ad nos, & hoc quidem animo, ut, quam diu Venetijs futurus es, (cupio autem, ut diutissime uelis) apud me diuerseris. Ac noli uereri, ne ego te Patavium crudiores remittam. non ita de nostris hospitibus male meremur. Cenae erunt, quae te lautitia delectare, non quae copia possint offendere: quae quidem in primis sermone bono, & perfamiliari condientur. quod tu quanti facias, ignoro: ego quidem huic incunditati nullam antepono. Vale.

VICENTIO. GILIANO

Venetias.

25

QVAM multa non modo contra uoluntatem, uerum etiam praeter opinionem homini contingunt. numquam putavi fore, ut humanitatem tuam requirerem. adeo mihi & multa, & perillustria studij erga me tui dederas argumenta: nunc, alijs me quotidie salutantibus, aut certe consolatorias in meo casu, opemq. pollicētes, litteras mittentibus, ipse tamen neque scribis quidquam, neque mecum habendi sermonis facultatem quaeris. quod uiris nobilissimis concessi, tibi, pro multis ingenij tui suauitatibus, proq. nostra non nuper instituta, sed iam inueterata necessitudine, numquam denegassem. Optavi, inquires; sed optanti pudor obstitit.

obstitit . Agnosco modestiam tuam , nec mediocriter
 probo : uerumtamen decet aliqua ortam a uirtute ami-
 citiam confidentia . Erant autem , cur me conuentum
 cuperes , caussae minime uulgares ; primum Iasonis mei
 de Nores , uiri omnium , quos ego in uita nouerim ,
 optimi , atque humanissimi , reditus in hanc urbem ,
 deinde Dauilae nostri , quem ego quanti faciam , & tu ,
 & omnes paene iam norunt , aegrotatio : quae cum
 hesterno die cognouerim ; cupio tamen certius abs te ali-
 quid significari . uarie enim afficior , & amicissimi ho-
 minis aduentu ; cuius in consuetudine plurimam mihi
 statuo iucunditatem ; & eius uiri morbo , cui debere
 omnia uideor , quia , quod in ipso fuit , operam dedit ,
 ut me sibi non exiguo propinquitatis uinculo in per-
 petuum obstringeret . neq. enim , licet mutuam utrius-
 que uoluntatem frustrata fortuna sit , iccirco tantam
 in me beneuolentiae significationem parui pendendam
 existimo . animus mihi pro re erit : meq. ille sui memo-
 rem beneficij (sic enim appellare debeo) aliquando sen-
 tiet . Haec sunt , mi Giliane , cur te uelim . accedit illud .
 Affines suos Cardinalis Carpensis , qui de studijs meis
 non pessime existimat , cupit elegantibus litteris expo-
 liri . optima condicio , nec minus honorifica . itaque
 statim de te cogitauit ; quem excultum liberali doctrina ,
 moribus emendatis , comem , & facilem in conuiuiu
 cognoui . nec tamen audeo sperare . urbis enim Vene-
 tae tranquillitatem nimis amas , & otio libenter frue-
 ris erudito . sed , si a te non impetro ; odorare saltem ,
 & indaga , si quem eo loco dignum alicunde licet erue-
 re . inibitur a Cardinali gratia nō uulgaris . de quo tibi
 hoc

hos affirmo, patronum esse bonarum artium his perditis temporibus prope singularem: qui si, ut augurantur plurimi, ad illa summa peruenierit; redibunt, mihi crede, aurea tempora, & debita litteris aliquando praemia persoluentur. Vale.

FRANCISCO MORANDO

Veronam.

26

ITA ualeam, itaq. tecum uiuam, quod utrumque pariter exopto, ut cydonite tua nihil adhuc gustauis uanius, uersibus autem, quos una misisti, nihil umquam legi purius, nihil ornatius. quare gratiam habeo tibi quidem, ut debeo, maximam, aliquam tamen etiam imperito artifice superioris anni, cuius culpam, de qua tecum eram questus, lucro meo non mediocri tua compensauit humanitas. quod si artifex idem est, quemadmodum uerba tua significant: non ab eius ingenio, sed ab amore in me tuo nouum genus artificij, noua fluxit industria. itaque magnam ad officia erga me tua quotidie fieri accessionem intelligo. ex quo uoluptatem equidem capio tantam, quantam eius, qui doctrina, ingenio, omni denique laude libero homine digna excellat, perspecta beneuolentia afferre maximam potest: uerumtamen, quia me prorsus omnis in summa remunerandi uoluntate facultas deficit, angor nonnumquam intimis sensibus, & iniucunde uiuo. sed neque futurum despero, ut, quo in te sum animo, re ipsa aliquando perspicias: & si parum optatis meis, ut fere consuevit, fortuna responderit, memoriae saltem, perpetuoq. erga te studio, non officij modo er-

O ga

ga me tuis, sed uirtutibus etiam eximijs debito, cumu-
late mihi satisfaciam. De tua ualitudine, quae mihi
perinde ac mea curae est, a patre tuo, prudenti uiro,
quae cupiebam, fere cognoui: de studijs ex te ipso, id-
est ex litteris tuis, quarum elegantia mirifice delector,
aliquid cupio scire. Orationem in funere habitam do-
ctissimi, ac nobilissimi hominis Ludouici Nogarolae,
cuius obitu non mediocriter dolui audio laudari. sunt
etiam, qui tuam existiment. quod libenter creda: sic
enim faueo tuae gloriae, ut fratribus forlasse tuis,
praeterea quidem concedam nemini. Vale.

LAEVINO. TORRENTIO

Leodium.

27

PVTO tibi molestum iam esse silentium meum:
at mihi silentij causa longe molestior. nam toto fere
biennio neque corpori ualitudo, nec animo quies con-
tingit. ita, qui absentes amicos litteris saltem colere con-
sueui, iucundissimam mihi consuetudinem intermitte-
re, & in officij cursu languere sum coactus. quod si se-
cus existimas; nec tibi mea fidem facit affirmatio: te-
stis habeo studij erga te mei non equidem ualde locu-
pletes, sed eos tamen, quibus tu libenter credas, pro-
bos uiros, communes amicos: a quibus & quaesitum
est aliquando, me mandante, de tuo statu; &, cum id,
quod auebam maxime, cognouissem, esse te in oculis
Leodiensi Episcopo optimo, eidemq. Principi eximio,
auctum esse commodis, ornatum dignitate; factum est,
quod ignorare te arbitror, ut leuationem malorum
meorum in tuis bonis aliquam inuenerim. Atq. equi-
dem

dem reuocare me ad institutum meum, & aliquid ad te scribere cogitabam, cum tuae me litterae oppresserunt, quibus commendas mihi modestissimos, & summae spei adolescentes, Ioannis Cauchi filios, doctissimi & ingeniosissimi hominis, ut equidem sentio, tuo primum testimonio, deinde scriptis illius; quae qui legerit, nullius praeterea testimonium requirat. quo libentius operam meam filiis eius & pollicitus sum, & detuli. qui cum ad me adeunt, te simul intueor, & impellor magis ad omnem humanitatem memoria tui: nec potest esse quidquam iucundius, quam ut eorum studiis, commodisq. seruiam: & si praestabo aliquid, ita laetabor, quasi beneficium acceperim in officio meo. Erat in iisdem litteris tacita quaedam admonitio promissorum meorum: quae si non persoluo; mihi crede, tanti uiri uirtute, tanti Principis dignitate deterreor. nam, ut egregium aliquid moliamur, consequi tamen neque per ingenij nostri tenuitatem, neque per fortunam licet. hanc excusationem probari a te cupio, nec omnino despero: sin urgere pergis, auctore te aggrediar, utcumque cadat. potest enim fieri, ut, quemadmodum multa, contra quam speramus, item hoc fortasse, contra quam timemus, eueniat. quod si quid offenderimus; primum, illud fore non dubito, tua nos ut subleuet auctoritas; deinde, te ipso culpae socio, feram leuius. haec mihi cautio placet, utinam tibi; sed, si mihi in amore respondes, tibi quoque: de quo tuas litteras exspecto. Vale. Venerijs.

LAVRENTIO . GAMBARAE

Patauium .

28

BASILII Zanchi , poetae summi , hominisq. non uulgariter eruditi , miserabilis & indignissimus interitus hilaritatem mihi prorsus omnem eripuit . quem enim donare summis praemijs ob excellentem uirtutem , decorare honoribus ob singularem integritatem , atque innocentiam aequum fuit ; eum tam ignominiose uexatum , tam acerbe , tam crudeliter exstinctum , quis non ferat iniquissime ? equidem , ut audiui , etiam dolore tuo uehementer dolui . nam & uixistis una semper coniunctissime , alter alteri egregie carus : & fuit uterque uestrum ad poeticam facultatem natura propensus , ac mire factus , ingenio uero ita pares , ut , cum nemo tam bonus poeta sit , quin uobis primas in componendis uersibus partes tribuat , quam confessionem etiam ab inuitis exprimit poematum comparatio , uter tamen utri praeftet , nondum satis iudicare quisquam possit . magnam igitur , planeq. fraternam inter uos tum ingeniorum similitudo , tum studiorum communio beneuolentiam excitarat : nec dubito , quin te , licet humanae conditionis minime rudem , obitus eius ualde perturbarit , animumq. tuum ita deiecerit , ut extolli fortasse ad aequitatem neque celeriter , neque facile possit . quo grauius morte illius afficior : & , ut omnia mente peruestigam , nullam tamen inire doloris alleuandi rationem queo . unica , opinor , illa consolatio superest , quam tibi quoque fore gratissimam scio , ut , si conuictu perpetuo priuamur , tamen inter nos ita crebro

bro colloquamur, ut hanc maeroris acerbitatem, qua pariter affligimur, quotidianae consuetudinis mutuaeque beneuolentiae suauitate leniamus. quod ut quam maturrime consequamur, tu pro tua, ego pro mea parte diligenter operam dabo. Vale. Venetys.

NICOLAO. NATHANAEL O

Venetias.

29

PERCVLERAT me grauit^r acerbus ille nunci^us de nauⁱa piratis abdu^{ct}a, qua uehebatur in Cre^tam exquisita, multorumque nummorum bibliotheca parentis tui: cum ex eo casu iacturae plurimum tulisse res & fortunas uestras intelligerem. nunc me prorsus ab eo maerore, quem mihi uestra calamitas attulerat, ad laetitiam incredibilē reuocarunt litterae tuae. scribis enim erudiendi curam adolescentis nobilissimi, Aloysij Mocenici, tibi esse demandatam. in quo sane, pro^{pt}ea qua te sum complexus beneuolentia, multis nominibus tibi gratulor: primum, quod eum, qui facile possit illustrare disciplinam tuam, excellentis ingenij adolescentem, mirifica, ut audio, uirtutis indole praeditum, sapientio^rem etiam, quam aetas ferat, natus sis: deinde, quod ab eius patre, Leonardo Mocenico, Equite clarissimo, quo nullum in hac urbe uel prudentiae, uel liberalitatis, uel omnium denique uirtutum, quae nobilem uirum deceant, exemplum habemus illustrius, fructum diligentiae tuae minime uulgarem potes exspectare: postremo, quod in ea domo uives, in qua omnia, uetere maiorum norma, ad honestum, & ad dignitatem referuntur, quo praestantes & usu magnarium

gnarum rerum, & doctrina uiri quotidie confluunt, unde prudentiam, unde optime uiuendi rationem petes. Persequi omnia, quae tibi diuina benignitas obtulit, difficile est: sed mihi crede, quem tua caussa uelle, tuisq. fauere commodis non ignoras, nihil isto munerere ne fingi quidem a te potuit aut fortunis tuis utilius, aut studijs accommodatius. itaque, si me audies, omnia, quae frustra saepe expetuntur, bona in una Leonardi Mocenici beneuolentia constitues: cuius tibi comparandae caue tempus amittas: confer huc omnem industriam, ut eius filium, tuae diligentiae commissum, in quo pater tali filio iure fixit omnes curas, ita instituas, atque excolas, ut eam laudem, ad quam natus praecipue uidetur, adiuuante illius ingenium studio tuo, breui consequatur. habet autem hoc uirtus, ut, a quibus illam accepimus, eos in omni uita diligere cogamur: & est optandum, ut ab ijs maxime diligamur, qui non opibus modo ualeant, sed ad benignitatem etiam natura propendeant. quae si in ulla ciuitate, profecto in hac nostra, & si in ulla familia, in ea potissimum, & in eo uiro, cui tuam in re praeclara operam addixisti, summa cognoscitur. Vide igitur, quid susceperis, cuius familiae gloriae seruias, quid fides, quid existimatio tua, quid honor etiam meus quodam modo postulet: qui tibi saepe, nec tamen gratiae causa, sed adductus iudicio, testimonium impertini probitatis, & scientiae non modo Graecae, uerum etiam Latinae linguae: quarum alteram magistro patre tuo, Ioanne Nathanaelo, sacrarum litterarum peritia, uiraeq. innocentia cum antiqua illa Graecia, quam numquam

quam fama deferret, conferendo, alteram non nihil e ser-
monibus fortasse nostris, e studio quidem tuo, tuisq.
uigilijs maxime cognouisti. Haec si tibi omnia, ut spe-
ro, ante oculos pones; uinces te ipsum in diligentia;
operamq. dabis, ut in familia nobilissima, cuius pa-
trocinio nullum certius ad eas temporum procellas,
quae humanae uitae impendent, perfugium reperi-
es, egregium uirtutis & industriae tuae monumentum
relinquas. Vale.

*, Patavium.

30

FALSVS hic etiam de Rainutij Farnesij Cardi-
nalis obitu dissipatus rumor erat: quo sum grauissime
commotus. nam in illo uiro, qui se iam inde a phero ad
exemplum aui sui, Pauli III. Pontificis omnium sa-
pientissimi, totum finxit, non adumbrata, ut in multis,
sed expressa signa uirtutis elucent: & nunc, ut audio,
suas omnes in Christianae pietatis cultu cogitationes,
curasq. defixit. quo mihi erat, bonisq. omnibus acer-
bior illa fama, quae, multorum sermone, de immaturo,
& inopinato illius interitu percebuerat. angebar et-
iam fratris eius, eximij uiri, Alexandri Cardinalis no-
mine: cui multis iam annis eam uiam ingresso, quae
ducit ad uerum decus, artiumq. optimarum studia suis
opibus hac aetate praeter ceteros fouenti, tantum eri-
pi praesidium, tantum auferri domesticae laudis, ma-
gnopere dolendum uidebatur. Gratulor igitur, illo in-
columi, liberalibus disciplinis; gratulor omnibus, qui
uirtutem, & probitatem prima ducunt; praecipue ue-
ro tibi; quem & Alexandri Farnesij Cardinalis, ual-

O 4 de

de studiosum, & erga sui similes, hoc est erga eos, quibus illa, unde mauat honestum, sola placent, praeclare animatum cognoui. refrixit iam, uel plane extinctus euauit peruulgatus illerumor; uiuit, & ualet, cui lacrimas tamquam mortuo dedimus; quem, si fieri posset, immortalē esse omnes cuperent. Te quoque licet firmum esse, & ex illo ualetudinis incommodo emeruisse, represso iam sanguine, qui tibi ex oculo dextro multus effluxerat, mirabiliter gaudeo. de quo mihi cum narraret familiaris tuus, prima statim auditione sum percussus: postea, cum idem reliqua persequeretur, animum recepi, & ab omni metu, curaque respiravi. huius morbi causam non dubito quin medici, quos habes istic scientia instructissimos, usu peritissimos, in studia conferant. quod si ita est; remoue, obsecro te, libros omnes ab oculis tuis. nam, donec eos uideris, certo scio, quod mihi saepe contigit aegrotanti, temperare tibi non poteris. Vale.

E I D E M, Patauium. 31

NARRO tibi: iam non amo uerecundiam. cum enim mihi potius nihil esset, quam ut filium meum (libet enim de mare ominari) ad sacram baptismatis aquam susciperes: tamen, dum obsequor pudori meo, nec te talem uirum, maximarum rerum occupatione distentum, appellare audeo, commisi imprudens, ut officij laudem ipse praeiperes. in quo sane & peccasse me, & luere merito peccati poenam confiteor. quid erim mihi non permisit, quid iam elargita non est humanitas tua? quam a me alijs praedicatam ignorare ipse

ipse fortasse tibi sum uisus . ualde tamèn recreor signi-
 ficatione amoris tui : & nostram amicitiam , quam stu-
 diorum similitudo peperit , hoc etiam affinitatis quasi
 uinculo adstringi , uehementer laetor . nam & res ipsa
 eiusmodi est , ut beneuolentiam utrimque augeat : &
 mihi , ad hominum opiniones , accidere speciosius , aut
 honorificentius nihil potest . totus igitur in aere tuo
 sum . ita de me meritus es , ita quotidie mereris . quod
 si tibi pateret animus meus : profecto non locari pessi-
 me tuam gratiam intelligeres : quam si non possumus
 remunerando , (nec enim aut fortuna tua patitur , aut
 uoluntas exspectat) praedicando saltem illustrabi-
 mus . mihi certe ipsa memoria , perpetuoq. erga te stu-
 dio satisfaciam . De reditu meo uerbum scilicet exspe-
 ctas : iam discedo : itaque per aliquot dies litterae ces-
 sabunt . Amanuensẽm tuum amo plurimum . uideor
 enim mihi agnouisse manum optimi , atque honestissi-
 mi adolescentis , Francisci Secundi : cui de tua consuetu-
 dine etiam atque etiam gratulor . nam inuidiae locum
 amor non reliquit . Vale . Venetijs .

Ferrariam.

32

ET ME laudas in epistola tua , nec mediocriter
 quidem ; & meam amicitiam , quae tua humanitas est ,
 ualde uideris expetere . Ego autem , etsi me delectat , ut
 ait ille , laudari a laudato uiro , tamen ea , quae mihi
 tribuis , cum esse uerissima cupiam , non agnosco . dile-
 xi equidem adolescens ueterem eloquentiam : nec uo-
 luntatem aetas , studium occupatio , saepe etiam uale-
 tendo

tudo minuit : sed, excellere in re omnium, ut ego sentio, praestantissima cuius negotij sit, cuius ingenij, non modo experiens ipse intelliigo, uerum etiam ex inani multorum industria conijcio. non enim, qui seuerior in me ipso sim, nec mihi amicior, quam ueritati, alijs blandiri gratiae causa debeo. unum hoc in nobis fortasse iure laudes: si modo laude dignum est: equidem, quasi aliquid sit, interdum mihi gratulor; quod, & quales olim fuerint ij, quos in oratione Latina cupimus imitari, quibus ingenijs, qua doctrina, qua etiam exercitatione praediti, & quis ego sim, uel potius, qui hodie simus omnes, facile possum existimare. Quocirca, si uetera spectas, mutes licet sententiã de me tuam. floruit antiquitas eloquentiae gloria: nos iacemus. sin haec recentia tibi proponis: non omnino me, quantum in hoc studio profecerim, paenitebit. nec tamen tibi assentiar, ut me omnibus Latine scribendi facultate confitear antecellere. possum aliquid, uel etiam multa in alijs desiderare, neminem in hoc genere laudis eximium ducere: (est enim haec fortasse non ingeniorum culpa, sed temporum) non ideo tamen sequitur, ut insolenter arripiam, & induam ipse, quae alijs tamquam spolia detraxerim. ut in musicis, artem ipsam exercere, non facillimum est: artificem autem peritum ab inscio distinguere, tacito aurium sensu plerique omnes solent: item ego, quam legendis assidue, ac perattente hominum eloquentissimorum libris conceptam in animo recte scribendi formam intueor, eam exprimere, & assequi scribendo nunc quidem nullo modo possum, ac uereor etiam, ut unquam possim. ne-

rumenimvero , quod a sapientibus uiris proditum legimus , numquam male ponitur industria praestantibus in rebus . laudatur enim uel sine re uoluntas . qua ego interdum spe incitor ad studia . & , si nihil aliud , tu me certe , * optime , atque eruditissime , hoc ipso , quod tantopere laudas , ad laudem uehementer impelleres . magni enim facere uideris Romani sermonis elegantiam : & , quod tibi leue non est , eximiarum artium scientia instructissimo , id a me nequaquam esse contemnendum intelligo . Accidit illud , quod epistola tua ita loquitur ornate , ut a rhetore , non a medico , quem te esse profiteris , & quem praestas egregie , scripta uideatur . quod indicat ingenij tui praestantiam . cum enim , ut audio , philosophiam sis uniuersam animo complexus ; praecipue uero medicinam tractes , & ita tractes , ut cum paucissimis excellas ; ualde sum miratus , unde istam Latinae orationis tam concinnam , tam uberem , tam illustrem facultatem sis consecutus . Quare , quo tu nomine subuereri uisus es , ne ego tuam ad me amandum ualde propensam uoluntatem parum libenter exciperem ; cum eloquentiam tuam uerbis dissimules , re ipsa ostendas : eo ipso nomine sic incensus tui studio sum , ut ad meam instituendae tecum amicitiae cupiditatem accedere nihil possis . Quod autem negas esse quidquam ad amorem conciliandum amore ipso efficacius : ita tecum sentio , si uirtus cum amore coniungatur : sin eum , qui diligit , nihil , praeter nudam uoluntatem , commendet , non probitas morum , non doctrina , non ars aliqua liberalior : ualde uidero . sed is tunc quidem tua minime refert . quis enim te uel nō

amantem

amantem amare nolit, quem esse tam amabilem, litteris, humanitate, integritate, sentiat? sed uidelicet Socratice mecum agis: ironia te delectat: cum in eo ipso, quod tibi detrabis, tua te refellat oratio. Ego tuum erga me animum pari animo complector, & fouebo officijs, quantum in me erit: neque me patiar, cum reliqua apud te omnia superiora esse concedam, etiam humanitate uinci. Vale, & Ioanni Baptistae Pignae, homini in primis erudito, & ingenioso, cuius de Imitatione poetica egregios libros auide exspecto, salutem meis uerbis. Venetijs.

MARIO . CORRADO

Brundisium.

33

*MVLTI*s iam mensibus nihil ad te litterarum dedi: nec mihi tamen uenit in mentem subuereri, ne quam tibi nostra indignam amicitia suspicionem silentij mei diurnitas attulerit. mihi quidem nihil scito esse iucundius epistolis tuis: quas cum lego, delector mirifice amore in me tuo, delector etiam ingenio, & scribendi elegancia, in qua tibi (non loquor ἄγρωνόμεινός) paucissimos comparo, antepono neminem. atque equidem, si per utriusque fortunam liceret, nihil malim, quam assidue tecum esse, totosq. dies in tuo sermone consumere. quod tamen quin aliquando sit futurum, cum in tuas litteras intueor, imaginem animi tui nonnullam ostendentes, prorsus non despero. Ego satis diu scriatus assudijs sum, inuitus, sed quis necessitati non pareat? nam, quae me caussae non modo libros, sed patriam quoque relinquere coegerint; aut
habet

habes fortasse iam cognitum, litteris edoctus familiarium tuorum, qui adire interdum ad me officij causa solent; aut, si ignoras, quid ego tibi exponam; cui si quid a me accidat iniucundum, dupliciter angar, incommodo meo, molestia tua? Nunc id commentor, ut certam aliquando rationem ineam otij constituendi, & uiuam humaniter: quod te quoque uideo cogitare, & si uolueris, assequere. Bonos fratres, tua praedicatione commotus, amo uehementer, & obseruo. qui si mihi, ut significas, aliquid tribuunt: est, quod gaudeam, placere me praestantibus uiris, quorum in iudicio, & beneuolentia ornamenti, & commodi mihi statuo plurimum. tu uelim, quod ad amorem, studiumq. attinet, de me illis omnia promittas: ego, quae promiseris, praestabo. fructum etiam fortasse aliquem degustabunt studiorum nostrorum. liceat modo esse otiosus; id quod agimus, & futuram speramus. Vale.

PETRO. CELSO

Vicetiam.

34

VNA, eademq. manus uulnus, opemq. tulit. plane enim mihi uideor, quod de Achillis hasta in Teléphi uulnere traditum est a poetis, idem ad tuas epistolas posse conuertere. affeceris me grauiter, nunc idem recreas, & abstergis omnem molestiam incundissimis litteris, in quibus elucet humanitas tua, quam obscurauerat paullulum animi tui subita commotio, indigna certe meis in te neque paucis, neque uulgaribus officijs, quorum testes apud me custodiuntur litterae tuae. itaque, redysse te ad eam comitatem, quae cum
tua

tua natura, & cum ijs studijs, in quibus totos dies eximia cum laude uersaris, magnopere congruit, ita laetor, ut nihil umquam senserim hac uoluptate incundius. quod si tibi meum ingenium aliquot mensium consuetudine satis exploratum non est; non dubito, quin absens intelligas, & eo cernas illustrius, quo longiora nos terrarum interualla disiungent. non enim in te fortunam diligo, quam soleo contemnere, sed quia fortunam tua uirtute superas: contra quam multi; quorum oculos auri, argentiq. splendor ita praestinguuit, ut pulchritudinem uirtutis intueri nullo pacto possint. quo equidem sensu, ac iudicio meo delector multo magis, quam Ciceronianæ illa eloquentia, quam tu mihi, ioco fortasse, obiecisti: cum tamen, tibi quoque eam minime displicere, tuorum scriptorum elegantia significet. De discessu tuo, quamquam ad tuam uoluntatem accommodare consilia mea minime liceat, cupio tamen mihi tempus definiri. Vale.

I O A N N I . S A M B V C O

Patauium.

35

NON mediocre amoris argumentum, quod de filiolo gratularis, & sperare te significas, ut patri etiã orationis Latinae facultate antecellat. quid? ergo ille tibi magnum uidebitur praestare, si opinione, & fama nos anteierit eloquentiae? ego illi, qua primum hora editum in lucem uidi, bonam mentem precatus a Deo sum. hoc nobis debet esse antiquissimum; & hoc ei si contigerit, reliqua iure contemnet, aut, si uoluerit, facile consequetur. mea uero studia si imitabitur, quae certe,

certe, quod sateri sine arrogancia possum, ad honestum referuntur: aditus ad laudem difficiles non habebit; quo mihi studiose contendenti fortuna semper nescio quo meo fato uiam interclusit. uerumtamen, mi Sam buce, cum tua, tuiq. similitum fruar beneuolentia, quid desiderem? quid potest esse amicitia incundius? quid etiam fructuosius? cum & amant inter se boni uiri; & est inter eos quasi certamen amoris, & officij. equidem, de te quid sentiam, si ad te ipsum scriberem, certe scio, qui tuus pudor est, legeres inuitus. testem tibi do iudicij mei grauem adolescentem. (& adde si quid uis: nihil enim tribues immerenti) ✱: quem cognoui tuis laudibus, me narrante, etiam atque etiam laetari. quod si tenerem artem eloquentiae, sicuti ut in epistola tua, amore potius in me, quam iudicio, effusus, existimas: sane coloribus egregijs imaginem tuarum uirtutum exprimerem: uoluntatem uero illam, & praeclaros conatus ad augendas fortunas nostras, de quibus postridie, quam a nobis discessi, quiddam in sermone ✱ significauit, mehercule sic ornarem, ut nihil esse posset illustrius. de quo quia tam amanter cogitasti, gratias agerem; &, ut perpetuo cogitares, atque ageres, cohortarer; si hoc humanitas tua, illud amicitia nostra pateretur. ut ut autem res ceciderit; (a te enim principia sunt; exitum praestare non potes) partes meae non requiruntur: prosequar enim uel beneficium laude, uel animum certe tuum memoria sempiterna. Vale. Venerijs.

EIDEM,

E G O uero, accepto nūcio de obitu filioli mei, ita sum perturbatus, ut me tamen hominem esse meminerim, & illum in hanc uitam, tamquam in hospitium, ita esse ingressum, ut, accitu summi Dei, aeternum illud caeleste domicilium periturus, aliquando discederet. quod si me casus iste nec opinatus ita perculisset, ut omnino iacerem: excitarer tamen prudentia litterarum tuarum, in quibus de luctu minuendo disputas egregie, tuamq. declaras tum homine Christiano dignam bonitatem, tum erga me beneuolentiam singularem. uerum ego, optime Sambuce, multis iam infortunijs hoc sum affecutus, ut fortunam ipsam didicerim contemnerē. quae mihi, ut eripiat reliqua, numquam adimet ea, quae nec ipsa dedit, nec dare cuiquam potest, rectam mentem, optima studia, pietatem in Deum. Praeclare actum opinor cum filio meo. fruitur conspectu, & consuetudine caelestium animorum: non angitur curis: non spe ducitur; nihil timet aduersum. at nos, qui dicimur uiuere, quibus hac falsae lucis usura nihil est carius, quam multa exercent? quid laboramus, quid cupimus, quod etiam si contingat, animus acquiescat? itaque uere sapientes homines, non ut diu, sed ut recte, & cum uirtute uiuerent, optare soliti sunt. quod equidem conor, &, ut spero, consequar. nihil enim magis cogito, nihil specto, quam ut seruicijs studijs meis, & ita uiuam, ut uitae rationem Deo simul, & hominibus aliquando possim reddere. Quare, cum me uocas ad scribendum, confirmantur consilia mea iudicio

iudicio tuo . act tu quidem in hoc officio cohortandi facis idem, quod multi: quibus facile possem satis facere, si per domestica negotia liceret . sed, obsecro, nolite ex otio uestro meum spectare . uobis enim certa, & expedita sunt omnia: mihi unicum est uectigal industria mea: qua liberos alere, tueri familiam cogor . & , si negligam, deseretur humanitas: sin, ut debeo, diligenter curem, iacere studia necesse est; quae solutum curis omnibus animum postulant . At inquires: ipsa tibi studia fructum ferent . Cane alijs cantilenam istam, mores, ac tempora ignorantibus: mihi non persuadebis experto . uetus illa Principum uirorum benignitas exaruit . inania pleriq. sequuntur, nihil solidum amant, nihil magnificum, nihil illustre . Vides alios, quasi perdendis tantum frugibus nati sint, immanibus epularum sumptibus opes exhaurire: alios, quasi etiam homines ipsos, non modo fruges, perdere pulchrum sit, thesauros effundere, collectos acerbissime, in ea bella, quae uastitatem agris, urbibus incendia, humano generi, aliena stultitia miserrimo, cladem, & exitium importent . Musae interim ubique locorum algent, neglectae ab ijs, qui fouere eas ut maxime poterant, ita maxime debebant . Etiam illud indignum, quod existunt . qui specie liberalitatis gloriolam aucupentur; & eam uirtutem, a qua longissime absunt, quasi familiarem suam, sic in ore habeant, ut amare uideantur . Verum haec satis, aut etiam nimium fortasse multa . Vale Venetys.

GASPARI. CONTARENO

CARDINALI

Romam.

37

CVM neque haberem, quod tua magnopere interesset a me scribi; & te scirem summis occupationibus assidue esse districtum: tamen faciendum mihi putavi, ut aliquid omnino ad te litterarum darem. ad meum enim officium ualde pertinet, te, de nobis optime meritum, intelligere, & quo te studio colam, & qua tuorum in me meritorum memoriam religione conseruem. quod, ut spero, consequar litterarum bono. nam, ut remunerare umquam possim, sperare uix audeo: ita multa sunt, quae ad me iuuandum officia sunt a te profecta. ut enim omittam, quam honorifice de parente meo & loqui, & sentire solitus sis, cum ita dicas, tibi nullius olim iucundiores consuetudinem fuisse, nullius cariorem nunc esse memoriam: ut igitur hoc omittam, quod in summi beneficii loco soleo ponere: quanti illud apud me debet esse ponderis, quod olim me adolescentem uir clarissimus, non tu quidem sopitum, sed tardiores fortasse, quam oporteret, ad studium summae laudis excitasti. cuius temporis recordatio mirifice me delectat. sic enim argumentor: te, cuius iudicium est acerrimum, numquam me ad uirum tem fuisse cohortaturum, si te frustra id facere existimasses. tantum autem uirum, quantus ipse omnium consensu gentium & es, & haberi, de nobis non pessime sperare, mihi periucundum est cogitanti, apud alios, si qui audient, etiam honorificum. Quare nunc quidem

quidem id, quod mihi pro tua summa humanitate facillimum est, ago, ut, quem pro tot ac tantis officijs animum debeo, cum me praestare tibi persuadeā. quod si per eam uiam, qua ad praestantissimarum artium cognitionem iter est, tantum procedam, quantum profecto, nisi me aliqua res impedierit, procedam: nae illud etiam aliquando efficiam, ut, te de nobis esse bene meritum, magnopere laeteris. Te interim si rogem, ut, quemadmodum instituisti, me diligas, faciam imprudenter. neque enim dubitandum est, quin tu uelis in eadem erga me uoluntate, cum humanitatis, tum constantiae causa, permanere. magis illud mihi est elaborandum, ut omnes res, quae ad te colendum pertinent, studiose faciam: quarum si ullam sciens praetermisero, nefarie me peccasse confitebor. Vale. Venetijs.

BENEDICTO. ACCOLTO

CARDINALI

Ferrariam.

38

CUM primum Venetias reuerti, etsi eram & fessus aliquantum de uia, et eo morbo, qui me Ferrariae satis grauitur afflixit, nondum plane leuatus: tamen magnitudo meae in te obseruantiae, tuaeq. in me beneuolentiae recordatio me adduxere, ut ad te scriberem. quo genere officij quam mihi saepe apud te sit utendum, intelligo. nam cum eo ipso die, quo mihi aditus ad amicitiam tuam patuit, de meis commodis & ornamentis non cogitare solum, sed agere etiam coeperis: omnino, si uelim id, quod maxime uelle debeo, quibus me studiis a pueritia dedidi, ijs haberi non in-

P 2

dignus,

dignus, diligenter ineunda mihi ratio est, ut istam tuam ad me augendum tam propensam uoluntatem plurimi apud me & esse, & semper fore significem. id hoc tempore nisi litteris mittendis, qua re alia consequar, non uideo. facultatem maiorem si umquam nactus ero, arctissime complectar, neque dimittam prius, quam id tibi saltem aliqua ex parte persoluam, quod interea a me deberi non solum non dissimulo, sed etiam apud omnes libentissime praedico. Quid enim mihi esse potest; non dicam honestius, sed gloriosius, quam te, uirum omni genere uirtutis excellentem, summa dignitate praeditum, acerrimi in cognoscendis hominibus iudicij, nullum officij genus, aut studij, quod quidem ad meam siue utilitatem, siue laudem pertineat, praetermittere? mehercule nulla res fuit, quae nos ad praebitatis, & doctrinae opinionem commendare magis posset. itaque, quod ante faciebam domestico tantum exemplo commotus, ut per eam uiam, quam mihi pater meus tritam reliquisset, expedito cursu ad summam laudem, gloriamq. contenderem; id multo acrius facio nunc, iudicio de me incitatus tuo, cui uereor equidem ut respondere possim: & est sane difficillimum: sed tamen, quoniam ita tempus omne meum traduo, ut, quantum ualeitudinis ratio patitur, in litteris uerser, & quasi diuturnam sitim explere cupiens, iisdem e fontibus, unde illa fluxerunt, quae sunt laudum tuarum maxima, diligenter hauriam: non despero fore, ut & homines officia tua bene posita existiment, & tu, qui tibi a me siue debentur, eos non contemnendos aliquando percipias. cuius rei maturitas dum ueniat,

est

est interea mei officij, tui memoriam summa cum beneuolentia sanctissime, ac religiosissime colere; tuae uero humanitatis, eam uoluntatem, quam ad me iuuantum tua sponte contulisti, perpetuo retinere. quorum alterum ego quam potero diligentissime faciam; alterum tu ut facias, propter incredibilem naturae tuae benignitatem, ne admonendus quidem es. Vale.
Venetijs.

E I D E M, Ferrariam. 39

Symmo studio maturabam Ciceronis editionem. omnino id erat causae, cur ego rarius, quam debeo, ad te scriberem. sed mehercule nec res erat, de qua possem scribere. de publicis enim non licebat: de priuatis autem quid est, quod delectare te possit? granibus morbis, annona, & bello, uniuersa fere ciuitas affecta contabescit. in his malis pacem omnes, tamquam unicum remedium, expetebant: quae si daretur, amissas uires recuperare difficile non erat. Arbitrabar, cum Ciceronis epistolae emissem, fore, ut Ferrariam possem excurrere. id ego, primum, honoris causa ut te uissem, optabam; deinde, ut tuis doctissimis sermonibus fruerer, quantum per humanitatem tuam liceret, per quam certe licuisset plurimum. noui enim, quae tua sit cum facilitas, tum in me beneuolentia. sed nostrae uoluntates, ut nauigandi cursus, quandoque commutentur, necesse est, nisi fortunarum nostrarum fieri naufragium uelimus. itaque, ut exirem, meas res cum uidi non ferre, mutauir rationem; & quamquam eram occupatus, tamen feci, ut hanc epistolam mitterem;

T 3 quae

quae te, meam uicem, quasi saluaret. ea ne hoc officium loco non praestaret, ad Octavianum nostrum, ijs litteris, quas ad ipsum dedi, alligatam misi, qui tibi redderet, cum uacrus esses. quod ille, qui & commodissimus, & prudentissimus est, non uereor quin effecerit. De meis rebus si quid audire uis: ut in aduersis, pessime non habent: haberent optime, si pietas esset in ijs, in quibus maxima, si quid merita ualent, esse debbat. Vale. Venetijs.

E I D E M, Ferrariam. 40

SUMMA tua facit humanitas, ut, etsi me argumentum deficiat, litteras tamen ad te mittere ne dubitem. non enim uereor, eae ne tibi molestae sint. quin ita te interpretaturum confido, ut hoc meum studium existimes esse non obscurum signum pietatis in te meae. cui quidem pietati, quod uix fieri posse credebam, magna sane accessio facta est lectione tuarum litterarum. nam, cum antea pro tuis maximis & singularibus erga me studijs effecisses, ut plus, quam tibi, deberem nemini: nunc propemodum es consecutus, ut ipsi tibi plus, quam debeo, debere non possim. quanti enim illud, quo epistolam clausisti, apud me esse putas? te non dubitare, quin ego, omnesque mei, quanti amorem in te meum, atque doctrinam facias, aliquando simus intellecturi. ego uero iam intelligo; neque quisquam est meorum, qui aliter sentiat. sed de amore quod scribis, uere tu quidem facis; est enim is certe summa cum obsequantia singularis. de doctrina uero, neque prorsus assentior, ne me ipse, qua in re minime debeo, nimium ridear

uidear amare; neque ualde repugno, ne, quod est in me honorificum, stulte reijciam. ut ut tamen est; siue tu amoris, & humanitatis abundantia, quod interdum adducor ut credam; siue iudicio, quod mihi persuaderi libenter patior; siue utraque re permotus tantum mihi tribuisti, quantum ego postulare sine rubore non auisim: maximas tibi gratias habeam, necesse est: quod ad eius ipsius, quam in me esse dicis, doctrinae studium, quo antea naturae inclinatione propendebam, uehementer me impulisti. ita enim usu fere uenire solet, ut, quae laudes a tui similibus, idest ab ijs, qui ipsi in laude uiuunt, profisciscuntur, eae nos, uel si simus hebetiores, in primis acuant, & quasi necessitatem quandam imponant, ut, quales esse dicimur, tales aliquando studeamus esse. quod ego, quantum possum, do operam ut consequar. a quo studio cur me ulla res debeat abducere, non uideo; cum tu, istis opibus, ista amplitudine uir, litterato otio nihil anteponas. temporibus enim turbulentissimis, dum plerique fere, ambitionum fluctibus iactati, optare magis, quam sperare, tranquillitatem animi possunt; securus in portu te oblectas, niuisq. iucundissime in tuis perennibus optimarum artium studijs: in quibus totos dies ita ponis, quasi tibi eae res, quibus abundas, & quarum spe tu alios excitare ad laudem potes, praemio sint futurae. Quod cum ita sit; & cum ego hoc animo sim, ut antiquius tuo commodum nihil habeam: noli credere, me, cum ad te scribo, tuarum litterarum expectatione id facere: quae etsi me incredibiliter delectant, textae uerbis elegantissimis, plenissimaeq. amoris, & suauitatis ta-

men ego te mea causa a grauissimis studijs ad nugas auocari nolo . satis me habere abs te putabo , si et meas tibi esse redditas , & tibi , ut cupimus , esse intellexero . utrumq; Octavius noster , quod & tui studiosissimus est , & nostri amantissimus , cum libenter , tum diligenter efficiet . Vale . Venetijs .

IACOB O . GRIFOLO

Romam .

41

QVOD tu , homo occupatus , prior ad me litteras misisti ; hoc sane es assecutus , ut officij plus apud te residere conficear ; illud assequi nequaquam potuisti , ut amoris plus , quam in me est , in te esse concedam . atque ego ne in officio quidem passus essem ut anteuerteres , nisi me scribere cupientem non occupatio mea , quae tamen summa est , sed cura tuorum mandatorum impedisset . Scis , ante quam discederes , qua de re sermonem inter nos habuimus ; cum tu , ut eam susciperem , a me petens , ostendisti , quantum & fidei , & diligentiae tribueres meae . in quo ego , opinionem tuam ne fallerem , operam dabam . itaque , te profecto , cum intelligerem quantum damni fecissem , adempta mihi tuae consuetudinis usura ; cumq; id omnino litteris mittendis refarcire uellem ; tamen , diem e die expectans , ut aliquid ad te de tuo negotio , cuiusmodi tu uelles , possem scribere , in maximo desiderio me sustinebam . nunc , quoniam eius rei ne uestigium quidem apparet in epistola tua ; siue quod , a quo tempore discessisti , ut illud consilium abijceres , rationes tuae tulerunt ; siue quod , eodem animo cum esses , committere tamen litteris nihil uoluisti ,

luisi, quod elatum nocere tibi posset: puto me non incommode esse facturum, si, quam tu rem in tuis litteris intactam omisisti, ego item in meis silentio praetermittam. Quod scire uis, rerum mearum status hoc tempore qui sit: ne te multis morer, is est, quem reliquisti, paullo etiam melior, quam reliquisti. nam & domestica quaedam sanauimus; & eum, de cuius acerbitate queri solebam, ita facilitate quadam nostra, atque obsequio mitigauimus, ut paene dulcis esse uideatur. De Ciceronis editione, hoc de me spondeas, atque etiam in te recipias licet, ut, diligentia, confirmes, me non esse usurum multo minore, quam qui in hoc genere laudantur. haecenus confido fore ut praeslem, & praeestabo certe, nihil ultra. mihi enim tantum non arrego, neq. arrogare debeo, ut, quemadmodum scribis, eas sordes, quibus ueterum scripta sunt foedata, putem omnes eluere me posse. magni id esset ingenij, magni iudicij: quibus ego rebus & indigeo, & si abundem, sine libris tamen antiquis nihil audeam. qui mihi sunt omnino multi, sed neque quot uellem, neq. cuiusmodi. coniecturae autem, intellexi, & didici, quam saepe sint fallaces. neque bonos libros ulla magis labes inquinauit. quibus nunc in ueterem splendorem, atque integritatem restituendis, plurimum mihi est negotij, & erit, ut puto, post me multis: ut inde laudis materies deesse numquam possit. Te rogo, ut, antiquiorem librum tibi islic esse rescineris, si prece ipse, aut pretio non potes, aliorum auferas gratia. Litteras autem, quam ualde me amas, tam saepe mittes. nam & otij puto te habere, quantum uelis; & argumentum Romae nimenti

uenti deesse non potest: mihi utrumque minus est. magnis enim districtus occupationibus, temporis ad scribendum non habeo satis, argumentum autem unde sumam, cum omnium, qui hic sumus, ea ratio sit, ut, rerum novarum si quid alicunde ad nos affluxit, de eo nec scribere, nec loqui sine graui periculo possumus? Relinquitur, ut priuatis de rebus possim scribere. sed hoc quoque genus uereor ne me deficiat. raro enim solet accidere, quod scriptione dignum sit. Quapropter, quoties ita eueniet, ut a negotijs liceat discedere; properabo statim ad epistolas. quod eo libentius faciam, si tu mihi sententiam scribendi aliquam dabis: sin minus, inanes tamen potius, quam nullas, mittam. Vale. Venetijs.

HANNIBALI. CRVCEIO

Mediolanum.

42

AMORIS in Octavianum Ferrarium mei causae sunt ueteres sane multae, eaeq. non leues, sed recens haec est grauissima, quod eius opera uideo factum esse, ut tu me amares. quod ego, non possum satis explicare, quanti faciam. certe optatius nihil, ac ne utilius quidem potuit accidere. nam me molestae quaedam cogitationes exercebant. eae fecerant, ut subtristis essem. hoc malum Ferrarij litterae sanarunt. eas enim legens, cum uenissem ad eum locum, ubi ille, quam tu me diligas, quamq. diligere a me cupias, diligenter & officiose narrat; sensi mihi quiddam instillari, quo plane sum exhilaratus. adeo tui similium amicitijs augeri gratum est. in qua commoditate incommodum tamen illud

illud inest, quod mihi ualde sentio esse laborandum, ut beneuolentia, & opinione de me tua non indignum me praestem. quod utinam possim efficere: conabor certe: ac ne despero quidem fore, ut efficiam, modo, quod tu iudicium de me habes, id eiusmodi ne sit, ut ego ei respondere nullo pacto possim. nam mihi interdum uenit in mentem uereri, ne tu me, Ferrarij praedicatione commotus, eum existimes esse, qui non sum. mendax, mi Crucei, amor est; nosq. saepissime ita solet afficere, ut in sermone, prout amicorum e re est, & affingere falsa, & detrahare uera, religio non sit. quare Ferrarium, cum de me loquitur, non est quod audias. amore uictus, cui repugnare iudicio non uult, ea dicit, quae fortasse non sentit. At idem de tua uirtute multa in suis litteris. habes igitur, dices, ei fidem, cui haberi a me non uis? habeo, & quidem maximam. mittit enim ingenij tui monumenta, quae mihi de tuis laudibus, ut ille scribit, ita esse probant. Memorem igitur interea me uelim existimes humanitatis tuae. gratum cognosces, cum facultas erit. ac uideo me tua causa non eas res praestare posse, quas uellem; sed, quas possum, ita uolo, ut omnes, sine ulla exceptione, libenter ad te deferam. licet ijs arbitrato utaris, atque etiam abutaris tuo. Vale. Venetijs.

ANTONIO. MERLO

Viceriam.

43

Ego quoque quiddam inaudieram superioribus diebus, sed contempsi. nunc me mouet, quod audies. Artibus effectum nescio quorum, (de Petro nostro certe

certe uix opinor : uix , autem ꝑ̄ prorsus non opinor)
 ut hic rumor serpat longius . primum hæc uulgo iacta
 ta : ferebam : post etiam ad Cardinalis aures peruene-
 runt : quod mihi accidit molestissimum : nec dubito ,
 quin is iam non idem sit . quod si ille eadem cum Epif-
 copo , cuius ingenium praeclare noui , communicauerit :
 actum est . Me quidem & illa angit cura , quod uereor
 ne fama diffuset , & Perusina condicio , satis opima ,
 satis honorifica , fortasse in dubium uocetur . Cornelius
 rem curat diligenter , ut uideo , fide certe , & amore
 singulari . In hac sum sententia : si spes non dubia , ut
 urgeamus ; sin , desistamus ab incepto : ne cupiditatem
 nostram sine fructu , fortasse etiam cum aliqua merce
 de , prodamus . Mitto ad te Gratij poema de Venatio-
 ne , paullo durius , nec omnino cum Petri Bargaeci car-
 mine conferendum , qui hoc argumentum sex libris non
 minus eleganter , quam copiose , persecutus est . Vale.
 Venetijs .

 MICHAELI. SOPHIANO .

Patauium .

44

SI nostrae necessitudinis initia repetas ; nemo , opi-
 nor , istic est , qui mihi uetustate praestet . sin apud te
 uetustas pondus non habet ; ipsam per se beneuolen-
 tiam pendis : ne sic quidem iure mihi quemquam ante-
 pones . Ego te primum , cum abesses , memoria colui
 diligentissime , tuumq. nomen crebris usurpatum ser-
 monibus ornaui laudibus , quantum in me fuit : deinde ,
 cum de auunculo tuo , uiro optimo , tuiq. amantis-
 simo , miserrimam in seruitutem a barbaris gentibus
 akrepro

abrepto, cognovissem, ingemui saepe tua causa,
 quem, orbatum domestico praesidio, maximas in dif-
 ficultates immerentem fortuna conjiceret. postremo,
 cum Patauium te aliquando retulisses, ualitudine ita
 perditā, ut humana uix ope restitui posse uideretur;
 quam id moleste, quam acerbè tulerim, testes sunt com-
 munes amici, quibus & periculum tuum, & eodem
 tempore dolorem meum dolori fuisse certo scio. Veni
 Patauium aliquanto post: uidi te, quem optabam po-
 tius quam sperabam, habitu corporis non illo quidem
 oprimo, eo tamen, qui uitae spem minime dubiam af-
 ferret. deinde quotidie meliora, accedente ad remedia
 medicorum temperantia tua: quam ita laudant om-
 nes, ut in studijs tamen paullulum eam desiderent.
 quo de genere praecipere quidquam difficile est, prae-
 ferim mihi, qui cum ab eadem culpa longe non absim,
 tum etiam, nisi priores tibi partes in prudentia conce-
 dam, ignorare scilicet uidear utrumque nostrum. ue-
 rum tamen, cum te penitus philosophiae dedideris, ut
 eius praesidio fortunae tela depelleres; debes eam sequi
 ducem in actionibus tuis. quod si feceris; extrema ui-
 tabis, & omnem in medio laudem constitues. At me-
 diocritatem mens in suo munere nō amat: progreditur
 enim meditando, & quo longius, eo iucundius. Vere:
 sed immoderatis rebus natura frangitur: & quamquā
 corpori mens dignitate praestet, utriusque tamen in-
 columitas ab utriusque pendet officio. ut herus impe-
 rat seruis, nec tamen eos negligit, sed consulit quatenus
 liceat, commodis eorum: idq. facit etiam sua causa:
 tam diu enim herus est, quam diu habet quibus impe-
 ret;

ret: sic mens rationem corporis habeat aliquam, oportet. nam, si negligat eam sedem, in qua summus opifex illam constituit; primum faciet iniuste; deinde, corporis compagine, qua ipsa includitur, breui dissoluta, usum tractandae quaerendaeque uirtutis amittet. quod cum accurate uitandum omnibus est, ijs maxime, quorum & infirma ualeitudo quietem quaerit, & ita uiget industria, ut mediocri etiam labore non mediocrem ipsis gloriam, ceteris utilitatem asferre possit. Cui porro ignota est uel ingenij tui, uel memoriae praestantia? quibus, non modo ut emineres in Graeca lingua, id quod omnes fatentur, sed ut, quacumque re proposita, peritissime dispuces, facile consecutus es. itaque iure expetitur a nobilissimis uiris amicitia, & consuetudo tua: iure te diligunt ac laudant quicumque in Patauino gymnasio doctrinis liberalibus excellunt. quorum tu uirtute fruieris, & illi nicissima, si ualebis: & ut ualeas, in te ipso magna ex parte firum iudicamus. obsequere igitur in tua salute multorum studijs: parce ualitudini satis imbecillae, & quod libenter facis, da operam simul ut diutissime facias. ita gloriam tuam, laetitiam nostram, dignitatem etiam litterarum augebis; quibus ornamentum plurimum e tuis aliquando scriptis, si ualueris, accedet. Vale. Venetijs.

IO. BAPTISTAE. PIGNAE

Ferrariam.

45

ALFONSO Duce creato, gratulatus Ferrariae sum: quae tū ex noui Principis eximia uirtute fructus capiet

capiet egregios ; tum ipsa quoque ad omnem uirtutem,
 eius , a quo regitur , exemplum secuta , diligentius in-
 cumbet . mores enim ciuitatis ex Principis moribus
 effinguntur , & , ut ait Plato : QUAERUNT apud eos , qui
 dominantur , studia uigent , eadem reliqui ciues ample-
 ctuntur , & colunt . Ergo florebunt in uestra ciuitate
 liberales disciplinae , ac debita iampridem ingenuis
 artibus praemia persoluentur . quod equidem tua po-
 tissimum caussa , doctissime Pigna , magnopere gaudeo .
 nec enim dubitat quisquam , aut dubitari omnino po-
 test , quin , quantum ingenio eruditione , iudicio , quan-
 tum etiam consilio uales , tantundem apud sapientis-
 simum , optimumq. Principem & auctoritate ualeas ,
 & gratia . quod si , quam adhuc in cognoscenda , eandem
 posthac in ornanda uirtute industriam locabis : quis
 te uno felicior , quis omni laude praestantior ? quod
 ut facias , ne monendus quidem es . nec enim te dis-
 similem esse tui uel natura tua , uel consuetudo , uel
 studia patiuntur . hoc igitur tecum agendum non est .
 illa me potius , ut uere dicam , & simul omnes , qui te
 diligunt , cura sollicitat , ne te nobis eripiant prorsus
 aulica negotia , sic , ut , ijs disciplinis , quarum usus
 aeternum decus parit , salute dicta , iacere patiaris ea ,
 quae multis ante mensibus instituta si quando per-
 ficias , maiorem in modum & posteris , & gloriae tuae
 seruias . quam multos enim egisse mecum diligenter
 existimas , ut hortarer te ad absoluendam poeticae
 imitationis artem , aut , si absolutam habes , continuo
 diuulgandam ? quibus ut aliquando satis facias , etsi
 languere te in tua laude uix opinor , tamen peto abs te ,
 quantum .

quantum humanitas tua permittit . nec tamen , etiam si tua res non ageretur , amicitiam nostram , quam ego sanctissime semper colui , nihil a te impetraturam confiderem . equidem nihil ei denegarem : idq. te , quod tamen secundissimis rebus , ac sine molestia tua fiat , cupio experiri . Ego me ad litteras , a quibus inuitus discesseram , reuocare coepi , adeptus usum oculorum , quem antea desperabam , diuina primum ope , in qua statuere omnia cōsueui , deinde Gabrielis Falloppij scientia singulari : cui uiro , quanti hanc lucis usuram , id est quanti uitam facio , quanti etiam praeclara litterarum studia mihi sunt , quibus uix ipsa uita pluris est , uni plane totum acceptum refero . siquidem eius doctrina , humanitas , exquisita cura pristinam mihi ualitudinem , omnino profligatam , ac perditam , conspectum liberorum meorum , amicorum colloquia , librorum suauitatem restituit : ut , si quam optimis artibus industria nostra fructum feret , ei gratiae debeantur , cuius ope , ac studio factum est , ut intermissam diuturno , ac perdifficili morbo posteritatis adiuuandae consuetudinem aliquando repeterem . Tu mihi de tuo statu , maximeq. de Alfonsi Ducis conatibus egregijs ad honestandam uirtutem , de quibus fama iam percrebuit , si quid significaueris ; argumentum erit amoris in me tui , quo laetari uehementer soleo . Vale . Venetys .

 IOANNI . SAMBUCO

Patauium.

46

QVOD fratrem tuum Georgium Bona florenti adhuc aetate exstinctum , immoderate luges ; ignosco
maerori

maerorū tuo, nec tamen laudem tribuo, dolere enim fratris interitu, & eius fratris, quo nemo amabilior, nemo fuerit uirtute praestantior, hominis est: modum autem dolori nullum constituere, numquam lacrimis abstinere, numquam ex animo maestitiam pellere, Sambuci non est. Perijt frater: iure commoveris; aegre enim dinellimur a natura coniunctis: quod ego quoque sum expertus. Perijt is, qui familiam uestram, qui patriam, qui prouinciā uniuersam ornare uebementer suis laudibus, & illustrare poterat. hoc quidem exspectandum ab eius uirtute fuit: sed magnam habet Fortuna uim: ea saepe, nobis ad eximiam laudem contendentibus, transuersa incurrat, saepe nostra studia debilitat, saepe moratur industriam, quo de genere quid ego te doceam, doctissimum uirum, cui prope infinitam exemplorum uim uel Graeca monumenta, uel etiam Latina suppeditant? florem igitur uirtutis amemus: erepto ante maturitatem fructu, quando hoc singulare non est, sed commune cum multis, modice feramus. Quid, si ne dolendum quidem est? omitto enim historias, ad philosophiam te uoco. Quid igitur illa praecipit? si quid casus afferat, leniter accipiendum: nec enim, ut aliter accidat, in nobis est: si quid culpa contractum, angustiae aequum esse: certe enim, qui ad praeclare agendum nati simus, ideoque mente, & ratione, praeter ceteros animantes, instructi, tantis bonis abuti, & quasi a natura desciscere turpissimum est. An tu igitur, mori, quasi aliquid turpe, reprehendes? quod si non turpe, nec dolendum, nisi si quis ita uixerit, ut nihil unquam homine dignum

Q. prae-

praestiterit. quod abest longissime a fratre tuo: qui probitate, ingenio, studijs artium optimarum, prudentia etiam adolescens ita excelluit, ut eum Pannonia paene cuncta uiuentem unice dilexerit, mortuum laudibus, & memoria prosequatur. Quae cum tibi ueniunt in mentem; iniquus profecto nimis in te ipsum es, nisi luctum minuis, & ex animo dolorem penitus euellis. Quin te decuit maxime, qui totos dies ponas in ijs libris, unde uitae moderatio unde animi tranquillitas petitur, ad propinquos, ad amicos in Pannoniam eiusmodi litteras mittere, in quibus illi sitam esse non minimam sui doloris medicinam intelligerent. nam uir eximius, Nicolaus Olahus, Archiepiscopus Strigoniensis, qui Georgium, & quia sorore sua natus erat, & quod in eo summa uirtus enituit, in oculis gestabat, non dubito quin tanti uulneris remedia sumat a se ipso: quem non modo aetas, & usus maximarum rerum erudierit, uerum etiam prudentia quaedam naturalis, quae plane uincit omnem artem, numquam a constantia discedere patiatur. Nec tamen uereor, ut, qui mihi paucis ante mensibus in filioli mei obitu consolationem adhibueris, idem tibi in tuo casu mederi aliquādo non facile possis. quod si facies; fructus apparebit studiorum tuorum; & Georgij fratrem agnoscemus; cuius ingenium, ac mirificam prudentiam oratio illa, luculenter in primis a te scripta, declarat. Vale. Venetijs.

✱, Patauium.

47

PERCVSSISTI me de Mariano Lezentio:
quid

quid ais? optimus adolescens, maiorum nobilitate, sua virtute clarus; omnibus animi, corporis, fortunae bonis ornatus, ereptus repente nobis est? o miseram humanae vitae condicionem. quid ames, cum omnia fluere, ac labi, nihil intra orbem Lunae firmum esse, nihil idem a mane ad uesperam, quotidie cernas? quae te arbitrabar antea cognouisse in sermonibus Reginaldi Poli Cardinalis, & Aloysii Prioli, quibus probiores, aut sapientiores uiros non modo nostra, sed nec superior aetas tulit: nunc, quando te biduum scribis lacrumando consumpsisse, profecto tibi exciderunt illa praeclara de contemptu mortis, quibus in illo diuino contubernio, in illo plane caelestium animorum coetu aures tuae saepissime personabant. Quod si, quid doleas, cogitabis, aut quid dolendo proficias: non dubito quin istum luctum abstergas, & Lezentio nostro etiam gratuleris, quod, inspecto Hierosolymae summi Dei monumento, quo illum, dissuadentibus amicis, pietas, & religio duxerat, statim ad eiusdem Dei conspectum, praeditus optima mēte, purus ab omni labe, in caelum euolarit. quod qui optant, sapientes; qui adipiscuntur, felices iure ducuntur. Haec tibi a me pauca pro nostra necessitudine consolationis loco dicta si attendes, nim habere maximam senties, & eam dolori tuo medicinam, quam dies aliquando afferet, ratione repraesentabis. quod cum omnes deceat, tum uero ab excultis doctrina uiris, quem te ad numerum aggregamus, praecipue postulatur. Vale. Venetijs.

LAVRENTIO. GAMBARAE

Ciliuerge.

48

CILIVERGE numquam uideram, amabam
 tamen, amoenitate sua iucundissimum, domino hone-
 stissimum, Lanterio Appiano, praestanti uiro non hu-
 manitate minus, quam eloquētia: nunc et elegantiam
 uillae, ut in tabula pictam, in tuis uersibus uidi; &
 meherecule non mediocri eius uisendae, atq. etiam tecti
 fruendae studio sum incensus. quod si quādo contigerit,
 digito caelum attingam. quid enim isto otio beatius &
 quae species urbis, quae dignitas cum ista rusticatione,
 cum ista surgentium uirgultorum siluula conferri pos-
 sit? equidem, cum te mihi ante oculos pono, modo
 inter angustis distincta semitis fructeta decliui colle spa-
 tiantem, modo arborum proceritatem, atque ordinem
 in uiridario mirantem, eadem paene uoluptate absens
 tecum fruor. coniungit enim animos nostros mutua be-
 neuolentia; nec est aut tibi quidquam sine me, aut mi-
 hi sine te iucundum. gratulor tamen tibi potius, quam
 mihi, & istos Ciliuergenses dies ita multorum anno-
 rum instar esse puto, si modo nec otiosus in otio, nec
 in solitudine solus es. id autē qua ratione consequi pos-
 sis, opinor me tacente intelligis. Patauī dum eras,
 habebas in manibus egregium illud poema de nouis in-
 sulis a Columbo inuentis: cuius ego cum exordium,
 multis praesentibus, legissem, admiratus grauitatem,
 & elegantiam carminis, exclamaui, Cedite Romani:
 in quo, adhuc, qui a me dissentiret, inueni neminem.
 quo magis te hortor, quamquam, ut spero, currentem,

ut

ut appropere, habeasq. rationem non expectationis modo nostrae, uerum etiam gloriae tuae, cuius habes a natura praeclarum seminarium, quod etiam studio excolis, ingenium tuum. Urge igitur, nec institutum dimitte; quodq. adhuc humanissime fecisti, in eo perge, ut nostrum tui absentis desiderium litteris aliquando lenias. Vale. Patauij.

LAZARO BONAMICO

Patauium.

49

Ego uero & audiui de tuo casu, & tuam uicem mirifico, neque minus publicam dolui: ueritus enim sum, ne tecum simul litterae concidissent. nunc, quando te iam ambulare scribis, ita tamen, ut scipione utaris; gaudeo, eoq. magis, quod in ista aetate morbi diuturnitatem pertimueram. sed, quia non plane animum meum liberas a cura, cum pristinas uires nondum recuperaueris, rogo te, Bonamice, quanti optima studia facis, quae tibi facienda sunt plurimi; quandoquidem ab ijs tuae laudes emanarunt; tantum adhibe in te curando diligentiam. uides enim, neminem fere esse, qui, si quid tibi acciderit humanitus, rudem barbariæ a Latinae linguae finibus arcere possit. Plautum a me emendatum, quem a me petis, dabo operam ut cum bis ad te litteris mittam: sed, ut cum in multiplici meorum librorum congerie statim reperiam, sperare uix audio. Ego, ut scis, hanc satis grauem prouinciam suscepi. tenui conditione, inquires. fateor; sed ne tua quidem, si tuarum uirtutum merita spectentur, satis opima. quid agas? his temporibus anguste uirtus ha-

bitat.

bitat. bene tamen de suis ciuibus mereri, praeclarum est. Vale. Venerijs.

GVLIELMO. PACCIO

Patauium.

50

SILENTII mei, quo tecum diu satis usus sum, non exponam hic tibi causam pluribus uerbis: ne si id faciam, uidear & tibi ipsi, qui nihil adhuc ad me scripsisti. eandem quasi legem imponere. itaque hanc partem praetermittam: in qua si peccatum est, utriusque certe est. ego autem spero me posthac & beneuolentiam tibi meam, & diligentiam hoc genere officij probaturum: modo ne litteras elegantes, quales uidelicet Patauij, a summis ingenijs elaboratae, tibi ostenduntur, a me expectes. ita scribam, non modo ut quod in mentem, sed plane quidquid in buccam uenerit, in epistolam conijciam. non enim is sum, qui unumquodque uerbum ad trutinam, ut dicitur, renocare uel soleam, uel possim. aliorum ista superstitio sit, mea quidem non erit, praesertim in epistolis: quae si, ut ait ille, nihil habent simile neque iudicio, neque concioni; quid refert, utrum dicthoraeo conclusus, an aliter, uerborum ambitus insistant? Splendidior, inquit, nec paullo aptior ad mouendum, si numerosius designat, oratio uidetur. Recte: nec ego secus existimo: uerum, quem tu tanti facis, eum ego magistrum sequor. quid igitur ille? EPISTOLAE. NOSTRAE DEBENT. INTERDVM. ALVCINARI. nempe, quod ijs negligentia quaedam, cum ad familiares scribitur, etiam ornamento sit. Ita igitur tecum
agam,

agam, ut si essemus una: & quemadmodum praesentes quacumque de re sermones familiariter serere solemus; sic in scribendo, nulla certa proposita sententia, libertatem illam, & quasi negligentiam imitabor. quod si reprehenderis, tacitum non feres. praestat enim male scribere, quam omnino, quod a te fieri uideo, nihil scribere: cum hoc uoluntatis fortasse uitium sit, illud ingenij, quod ipsi nobis fingere non possumus. Vale. Venetijs. ∞ D XXXIII, pridie id. Iun. qui mihi primus dies est anni XXI.

PAVLO. MAGNULO

Patauium.

51

CUM me uides praeier institutum meum litteras ad te non tam saepe, quam solebam, mittere; nimirum, etiam me tacente, quam sim occupatus, intelligis. Ternas te dedisse scribis. omnes accepi: nihil amabilius: his autem recentioribus etiam nihil elegantius. sic enim censeo, recte eum, & Latine scribere, non qui pauca multis, sed qui multa paucis. quo ego in genere aliquando posse cupio, tu, ut uideo, iam potes. tribus enim uersiculis quid non complecteris? tuam narras in scribendo diligentiam, meam obiurgas negligentiam: de meorum librorum instauratione te te me admones, de tuorum uenditione aperte. denique otiosi nihil est: sententiae numero prope, quot uerba: ut mihi, quemadmodum promiseras, argumentum satis superq. dederis. Sed meae cessationis causam, ut dixi, conijcis ipse per te. libros autem meos, prope adest, cum editurus sum. de tuis egi diligenter, & ago. si

R 4 quaeris,

quaeris, quid profecerim: nihil adhuc: sed spem non abieci. quamquam incredibile est, quam difficile sit ab istis pecuniam exprimere. quem euentum res habitura sit, ignoro: a me nihil omittitur, quo minus & ex sententia conficiatur, & quamcitissime. Vale. Venetjs.

E I D E M, Patauium.

52

PVTASTI fore, ut ego te abeuntem litteris prosequerer? non tu id quidem umquam. conuenerat enim, ut argumentum a te expectarem. argumentum igitur potest expectare meus in te amor? quo nihil uberius nec est, nec umquam fuit. itaque statim, ubi tu profectus es, cum me repentina quaedam uoluntas excitasset, arripui calamus, neque sum ueritus, ut me scribentem sententia deficeret. hui, quam multa iam nunc mihi ueniunt in mentem. sunt, quae possim scribere, leuitates amatoriae. quorsum, inquis? mecum habeo: neque tibi, neque cuiquam edam. uolo enim parcere amicitiae, qua mihi sunt coniuncti, qui tam suauiter, ut ipsi putant, uiuunt; ut ego sentio, delirant. sunt item *οἰαπαχλα* quaedam, & militaria munera populo data, taurorum uenationes, saltatorum lusus, personatorum ineptiae. quid quaeris? sexcenta: quae mihi, & beneuolentia nostra suppeditat, & familiaritas permittit ut scribam. quia tamen leuiora sunt, omitto, ne grauem philosophum offendam. Porro, de meis rebus quod expectes, nihil est. mutationem nullam fecerunt a discessu tuo. De te, quae scire uelim, haec sunt, quo modo te redeuntem amici illi tui, libri scilicet, acceperint, num eo ipso die ad eorum consuetudinem

suetudinem te dederis ; an potius, dum haebacchationes deferuescant, in hortis cum Epicuro, quam in gymnasio cum Aristotele, uelis uiuere. Et, cum haec scripseris, adde uerbum, si me amas, de pugiunculo illo tuo : quo ego te impeditum, & alligatum ense cum nidi discedere, non tenui risum. ac uolui pungere te dicto ; sed ueritus sum, ne tu rustice me gladio. Epistolam habes iocationis plenam : qua te esse delectatum cognouero, si miseris ipse plenior. Vale.

E I D E M, Patauium. 53

NON facile dixerim, plus ne uoluptatis, an doloris ex epistola tua susceperim. est enim mihi gratissimum, cum & me a te amari, & te amore in te meo delectari perspicio. ex quo fit, ut litteras tuas, beneuolentiae plenissimas, & officij, iucundissime legam. Cum uero te uel angustius uideo, uel aliquid triste cogitare ; sic afficior, ut acerbissime uiuam. sed utinam, quanti ego consilium tuum semper feci, tanti item ipse meum fecisses. profecto in has molestias, in quibus hodie uersaris, non incidisses. At, inquires, illa perpeti malum erat. Malum, nisi, istos ferre, longe peius sit : quorum quidem iniurias tum ex eorum, qui istinc ueniunt, sermonibus, tum ex litteris tuis facile cognoui. Quae quo magis intolerabilia sunt, eo clarius tuae prudentiae lumen ostendas oportet : neque committas, ut inuidorum, malenolorumq. peruersitas plus apud te, quam existimationis tuae ratio, ualuisse uideatur. Quamquam ego, cum haec scribebam, satis intelligebam, quis ad quem : sed amorem meum, qui tibi praesenti perspectissi-

ſpectiſſimus fuiſſet, etiã apud abſentem, quoquo modo licuit teſtatum eſſe cupiebam . Atq. hoc loco mihi ueniunt in mentem, quae tibi proficiſcenti futura prae-dixerim. quae ego, non aliquam ſomniorum imaginem, aut alitis cantum ſecutus, augurabar : ſed, quod iſtiuſmodi hominum naturae plus etiam, quam uellem, exploratae mihi erant, iccirco, ne illa acciderent, quae nunc eueniſſe audio, timebam . Sed uteris, ut ſpero, fortitudine animi tui : & , quae iniqui ad ignominiam tuam comminiſcuntur, ita ſeres, ut non ſolum in uetere optimorum ſtudiorum curſu, fractus animo, ne conſiſtas, ſed uehementius etiam uerae gloriae cupiditate incitatus, propoſitum tibi decus aſſequare . Me in omni fortuna tui amantiſſimum, tuaeq. laudis fauorem, atque adeo, quantum in me erit, amplificatorem habebis . Vale . Venetijs .

SEBASTIANO . LEONI

C O R D V B E N S I

Romam .

54

*ROMAE te nunc eſſe, in ea urbe, ubi multorum amorem, ac ſtudium tua tibi iam antea uirtus peperit, tantum abeſt, ut doleam, ut etiam ſumme gratuler . nec enim dubito, quin ſedem ſtudijs tuis non modo com-
modam, uerum etiam honoriſicam, adnitentibus ami-
cis tuis, facillime conſequaris . Me quoque, ut ille in-
quit, mirum deſiderium tenet urbis : uerum aduerſan-
tur multa : quae ſi Deus aliquando ſuſtulerit, accu-
ram ſtatim ad uos, ea ſpe, ut in ueſtra beneuolentia, in
conſuetudine, ac ſermone conquieſcam . Saluta interea
amicos,*

*amicos, Octavianum nostrum, Sirletum, Gyllium, Phaer-
num. nam Episcopum Allifanum abesse audio. Ni-
colaus Nathanaelus, egregie moratus adolescens, ma-
gnos in Latinis litteris processus a discessu tuo fecit. is
cum mihi per se carus est, tum eo magis, quod de te sae-
pe loquitur amantiss. me, tuamq. erga se, patremq.
suum, insigni probitate, atque doctrina virum, perpe-
tuam benignitatem sic in ore habet, ut in eius memo-
riam numquam sinat intermitteri. Vale. Venetijs.*

SILVESTRO. ALDO-
BRANDINO

55

*IN. IIS litteris, quas ad Angulum nostrum
xvi. Kal. Sext. dedisti, ualde mihi scripta urbane ui-
sa est illa pars, in qua nescio quid de me per iocum, sed
cum quadam tamen amoris nota significasti. gaudeo,
me tibi usque eo esse familiarem, ut etiam facetijs la-
cessas: quo in genere si perges, gratiam referemus: ne
tu homo ingeniosus nos tardiores impune commoueris.
mihi cum amico tuo recte convenit. doctum hominem
cognoui, bonum uirum esse audio. haec cum sunt in
hominibus transalpinis, amorem conciliant: quanto
magis in nostris? At in litteris aliquando dissensimus.
ego uero non nihil etiam a parente meo: neque tamen
parentis manibus eam, quam debeo, pietatem minus
praesto. opinionum enim dissimilitudo tantum abest
a similitate, ut saepissime, non modo qui sententia dis-
crepant, in amore consentiant; sed etiam, qui similitu-
tem exercent, iudicio congruant. Quare amore istam
ex animo tuo suspicionem, neq. cum illo ita crede esse*

recon-

reconciliatum , ut posthac ab eo , etiam si dissentienti
caussa sit , dissentire tamen noli . Hic , ut in tantis ca-
loribus , non iniucunde uiuimus : urbis mirifica elegan-
tia : caeli summa salubritas : si quando aestus maior
est , quam ut ferre possimus , confugimus ad aquas : in-
nixi utribus inflatis , remoto loco , nos inter nos ludi-
bundi flumina perambulamus . quid quaeris ? si te ha-
beremus , ad summam uoluptatem nihil deerat . sed a-
nimus tamen meus , quem tu , credo , cantionibus qui-
busdam tibi addixisti , peruolat magna spatia terra-
rum , & te insciente , saepe tecum est . itaque non ego
prorsus te careo : nam , si minus sermone , adspectu cer-
te tuo fruor , dum de te cogito . quod si aliquando con-
tigerit , ut etiam sermone possim ; nae ego collocutio-
num nostrarum fructum , interuallo temporis amis-
sum , ita repetam , ut ne studijs quidem parcam tuis . in
quibus audio te post nostrum discessum magna quae-
dam effecisse . Caput etiam illud litterarum tuarum
Cardinalis Accoltus mihi ostendit ; in quo ita scri-
ptum est , paginas te circiter octingentas iam impleuis-
se commentationibus ijs , quas in Pandectarum libros
texis . puto magni laboris esse , magnaeq. difficultatis :
sed , si considerabis , quae tibi praemia proposita sint ;
uinces omnia . petis immortalitatem ; quam multi
sequuntur , tu iam paene manibus apprehensam te-
nes . Vale .

EPISTOLARVM
PAVLLI. MANVTII
LIBER. QVINCTVS

Scripsit hanc, liberalium disci-
plinarum nomine,

PIO. IV. PONTIFICE
CREATO.

CVM tibi, Pontifex optime, ad istam
dignitatem nuper diuinitus elato, qua
sublimius aut praestantius inter homi-
nes nihil est, mortales quamplurimi,
alii absentes litteris & nuncijs, alij coram uultu &
uerbis gratulentur: non dubitamus, quin nos quoque,
altrices tuas, in maximo gratulantium numero ad
tuos sanctissimos pedes officiosè proiecetas, excipias, &
eo benignius, quod alij, quia peruenisti ad eum finem,
infra quem ceteri fines sunt, gratulantur; nos autem,
quia scilicet, ut peruenire posses, ipsae perfecimus.
Non est ad gloriam lata quaedam, & communis uia.
per angusta fuit semita, paucorumq. notata uestigijs,
qua ierunt & herores illi ueteres, in Christiana militia
fortissimi uiri; & maxime quidem omnium, patrum
nostrorum memoria, Pius ille Pontifex, cuius tu no-
men, in eadem sede merito collocatus, & cum nomi-
ne uirtutem refers. in istam olim semitam, ferentem
ad aeternum decus, nos te puerum adhuc, sed puerum
praeclara

praecleara cupientem, manu prehensum duximus: ne
 ue quis te error auertere, ne qua morari posset offensus,
 cupide procedenti quasi lumen praetulimus. confic-
 tum iam iter est: ultra, quo progrediaris, non habes.
 inter te, & opificem aeternum, cuius ministrae nos
 sumus, nulla iam interiacent humana. quare, quo-
 niam eo te perduximus, quo sine nobis peruenire feli-
 citatis non est; & quando de longa uia ita fessas esse
 intelligis, ut consistere uix possimus; redde praemium
 bene merentibus; & permitte nobis, ut in tua bene-
 ficentia nixae conquiescamus. nam, si tibi Deus Opt.
 Max. hoc largitus est, ut in omni tua uita, praeter
 rectum & honestum, nihil spectares: quis te laudabi-
 liter antea cogitasse probauerit, nisi nunc, cum est ad
 uoluntatem adiuncta facultas, id ipsum, quod cogita-
 sti, re perficias? si te ambitio delectaret, proponere-
 mus illa inania, quibus ij, qui ex hominum sermoni-
 bus pendent, excitari solent: fore, si nos iacentes ere-
 xeris, ut orbem terrarum tui nominis fama peruage-
 tur: ut oratorum & poetarum de te praedicantium
 uocibus aures tuae personent: denique, ut imaginem
 tuarum uirtutum, aeternis excellentium uirorum scri-
 ptis expressam, ipsa posteritas intuens, cupiat imita-
 ri. speciosa ista uidentur: & sunt omnino: sed a splen-
 dore tamen uerae laudis absunt. nam, recte facere,
 non ex ijs, quae consequuntur, sed ipsum per se sapienti-
 bus uiris amabile uidetur. qui cum innocenter san-
 cteq. uiuunt; minime illi quidem de praemijs cogitant;
 ne probitas mercenaria uideatur; aut, si cogitant, non
 ad haec humana, quae sunt locorum & temporum
 angustis

angustis sane terminis circumscripta, oculos demittunt; sed ad illa diuina suspicientes, beatam immortalēq. uitam & expetunt unam, & unam expetendum esse persuasum habent. hoc tu semper institutum probasti: probauit Paulus ille I I I, omnium saeculorum memoria celebrandus: qui de humano genere uel hoc potissimum nomine optime meritus existimatur, quia in suo Pontificatu effecit, ut tu Pontifex esse posses: probarunt, hodieq. probant sodales olim aliquot tui: quorum alij, non, ut uulgo uocantur, mortui, sed, ut sapientes proprie loquuntur, mortali uita liberati, nunc incolae caeli, Deoq. fruētes, non tam quia te Pontificem intuentur, gaudent, quam quia facturum ea prospiciunt; quae sunt optimo Pontifice dignissima: alij uero, nondum sane ab hac terrestri materia discreti, aut simplicem naturam affecuti, sed ita tamen in terris commorantes, ut bonitate simplices animos referant, non dubitamus, quin tibi nostram causam unanimes commendent; & eo studiosius, quod, & ipsi alumni nostri cum sint, officio non solum laudabili, uerum etiam debito fungentur. satis iam exagitatae, satis inopiam & solitudinem passae, ab omnibus fere Principibus neglectae, supplices ad te confugimus: quid petentes? honestum otium: a quo petentes? a Pio Pontifice. Pius ne ille noster, cuius animum ac mentem saluberrimis praeceptis ad omnem laudem conformauimus, atque effinximus; cui comites in omni aetate, atque in omni fortuna non solum iucundae, sed etiam perhonorificae fuimus; qui ut hoc tempore plus, quam omnes homines, prodesse

notis

nobis unus possit, id ipsum a nobis habet; id ne nos, aliquam tanti beneficii gratiam reposcentes, ab sese reijciat? non hoc illius natura, non doctrina, non consuetudo feret. Sint sane mutabiles eorum animi, neque satis in colenda uirtute sibi constant: sit enim saepe, ut uoluntates simul cum fortuna commutentur, in te, Pontifex optime, non cadit huius inconstantiae suspicio: tua est bene agendi perpetuitas: nihil in uita tua uarium, nihil flexibile, nihil mistum cognouimus: semper idem tibi, semper directum quiddam placuit, & simplex. non te rerum humanarum ficta & fucata forma, non illae, quibus plerique falluntur, insidiosae uarietatum illecebrae ceperunt. non tu in tabula picta, inani colorum specie captus, oculis immobilibus haesisti. non sericam uestem, non argenteum uas, non aurata testa paullo cupidius adspexisti. denique; ne singula persequamur; cum plerique hominum siue gratia, siue metu ab officio deducantur: numquam te uel ita gratia delinuit, uel ita metus deterruit, ut pietatem religionemque desereres. quid mirum? uirtutum radices non ita leniter honorum in animis inhaerent, ut eas euellere aut commodi spes, aut periculi dubitatio possit. quare tuae consuetudinis & constantiae memores non perimus a te, ut aliquid agas nostra cussa, quod cum egeris, non consentire cum tuis superioribus factis uideatur: sed id perimus; quod a te non modo ipsa res, sed etiam consuetudo tuo postulat; ut in uetere illo tuarum actionum laudabili cursu pergas, quod cum facies, (facturum enim, quia te nouimus, non dubitamus.) complecteris nos eodem studio, quo ipsae

ipsae te aluimus; & in eam locum restitues; unde nos aduersariae nostrae, infestis simul & auaritia, comites perpetuae, destruxerunt. Vale.

CAMILLO. PALAEOTTO

Bononiam,

2

EPISTOLA tua, fauenter, & amanter in primis, eademq. elegantissime conscripta, memoriam mihi nostrae consuetudinis; tuaeq. uirtutis, & humanitatis, uehementer auxit. non enim dicam, renouauit: qui te mihi, & ea, quibus omnibus carus es, ex animo numquam excidisse, uere possim affirmare: sic enim uelim existimes, nihil unquam, a quo primum die mihi cognitus es, aut cogitasse me incundius, aut curasse diligentius, quam ut me tui cupidissimum, tuorumq. officiorum, si non referenda, quod opinor fieri mihi posse, habenda tamen gratia memorem, atque gratum agnosceres. quod si sum assecutus, miris delector: sin minus, delector tamen studio meo; & ipsa etiam uoluntate mihi, utinam tibi quoque, satisfactio. Equidem, cum illa, quae te uideo animaduersisse, ad Martiam scripsi, notum ei esse uolui iudicium de te meum: ipse uero ut ea aliquando legeres, uel ut omnino quiscumque, fore non putauit. Postea, cum a nonnullis, bonas uidelicet horas male collocantibus, describi epistolas meas audirent; ueritus, ne quando mendosius etiam impressae, quam a me scriptae, uel negligentiae culpa, uel fortasse etiam improbitatis, (tunc enim patet hoc uitium) ederentur; collegi quas potui; emissi, non quas probaui maxime, (nam huius generis

R

inopia

inopia certe me ab omni prorsus edendi consilio reuocasset,) sed quas improbaui minime : ex eo numero fuit ea , quae de te loquitur, uel potius balbutit epistola . nam ea, quae tibi uel natura tribuit, uel adsciuit industria, uix aut mihi liceat, aut ijs etiam, qui plurimum eloquentia ualent, non modo litteris familiariter scriptis, sed nec elaborata oratio complexi . Quare non ego, mihi ut agas gratias, exspecto, quod te tamquam pictor bonus illustrauerim ; sed potius, quod quasi decolorauerim, ut ignoscas, rogo . quod quidem, si te probe noui, impetrabo facile uel a sapientia tua, uel ab humanitate : quarum altera facit, ut ab una totus uirtute pendeas, de sermonibus hominum non labores ; altera, ut nihil umquam a te non modo amici, & familiares, sed nec alieni frustra petant . Amoris in me tui, licet minime necessarius, periucunda tamen commemoratio fuit . cui quidem amori, uel si absint officia, deberem plurimum : quid putas, cum & accesserint iam merita non uulgaria, quae nulla mihi ex animo dies enellet, & ea tamen alijs cumulare ita studeas, ut in beneficio dando beneficium uidearis accipere ? Vel hoc ipsum, quod me tam crebro, tam diligenter, tam amanter Bononiam inuitas, quantam habet significationem beneuolentiae tuae ? quae si mihi omnia commoda omniaq. ornamenta, nihil tamen afferret, mihi crede, se ipsa carius, nihil, quo gaudeam, ac triumphem magis . Ad te uero, quem uidere ita cupio, ut cupiditate etiam tua uehementius incendar, noli dubitare, quin aduolem, cum prima per anni tempus, & ut spero, per ualitudinem licebit, nam frigore uires

res imminutas tepor uernus, & caeli purioris adspetus restituet. Interim, siquid scire uis de rationibus meis, eo loco sunt, ut mihi, in summa animi aequitate, abesse potius multa, quam deesse uideantur. Vigemus amicis: quo nihil optabilius, excepta sapientia, & ego existimo, & tu quoque, ut uideo, mecum sentis. Oculis, quibus aegre diu fuit, nunc quidem utor optime, uiribus autem corporis non pessime. reliqua in congressum nostrum reseruabo. Vale, & propinquo tuo Francisco Bononietto salutem a me plurimam. Venetijs.

OCTAVIANO FERRARIO

Mediolanum.

3

AMOR inter non mutuus, meaq. de tua uirtute opinio facit, ut mihi nihil esse committendum putem, quod a tuis consilijs abhorreat. itaque, licet dolorem meum, ex interitu filij susceptum, ualde iam & ratio ipsa, & communis condicionis recordatio leuaret; uix tamen credas, quantum profecerint litterae tuae. An ego te non audiam, cum ad animi uocor aequitatem? te inquam, cuius mihi grata semper uoluntas, grauis auctoritas & fuit, & esse debet: quem dilexi unice a prima adolescentia, quem respondere in amore, ac studio facile perspexi. quod utinam, quam diu seiuncti fuimus, una uiuere licuisset: essem omnino tua consuetudine melior, & doctior; tu autem ex officijs meis fortasse aliquam, ex beneuolentia certe in te mea non dubito, quin maximam uoluptatem, laetitiamq. cepisses. quod quando non contigit; usus essem, pro mea

R 2 quidem

ceptum antea consilium deposueris. nihil enim potest esse iucundius, quam tui suauitatem sermonis, tuamq. mirificam tum humanitatem, tum etiam doctrinam ex interuallo regustare. sed huius incommodi molestiam fere abstergit omnem scripta peramanter, atque adeo pereleganter epistola tua, quam mihi heri reddidit familiaris meus, idemq. tui studiosissimis, plane iuuenis eruditus, Andreas Siluius. Oda uero in Pm Pontificem, quam epistolae adiunxeras, ita mihi placuit, nihil ut umquam legerim libentius, aequae libenter pauca, omnino, mi Laeuine, cum ad omnem excellentiam, tum uero ad hoc scriptorum genus ingenio te natura finxit aptissimo. itaque nosce tua bona, poeticaq. facultatem, si tuae gloriae consultum uis, ne dimitte. Carissimum quo die primum uidi, ut ederetur, optaui. idq. plane Cauchis adolescentibus, consilio tuo commotis, & communium studiorum, & sane ipsorum etiam causa gaudeo. aliquid enim ad eos ex paterna laude redundabit, & aperietur fortasse aditus ad gratiam principis uiri, missio, ut mos est, libro cum eorum epistola. putabam fore, ut Romae liber ederetur. si Venetijs malunt; nostra, quaecumque est, industria non deerit: qua condicione, & quo tempore, scripsi ad optimum uirum, Octauium Pantagathum. De Censorino, & Prudentio mox uidebimus. non enim tam facile, quod praestare non possim, soleo promittere, quam, cum promisi, diligenter praestare. premor autem oneribus multis, quae sustinere cogor in aliquot menses: abijcere si uelim, nec honor meus, nec res domestica patietur. Quod reliquum est, amor

in metuum cupio conferues: quod erit humanitatis. ego, quod erit officij, te colam diligentissime, deq. ingenio tuo, de doctrina, de probitate quid sentiam, ut ipse aliquando intelligas, quod hic, mihi crede iam intelligunt multi, operam dabo. Vale, & Cauchos fratres, moribus, ac litteris ornatos, meo nomine saluere plurimum iube. Venetijs.

PETRO. MISCOVIO 5

QVOD a me postulari uidebatur, ut tibi, de studijs meis non pessime existimāti, (sic enim audiebam) per litteras gratias agerem; in eo dedi operam, ne desiderari posset officium meum, atque equidem restiti nonnihil a principio cupiditati meae, ueritus, ne pudentis hominis non esset, ista dignitate, ista uirtute uirum, cui nullum a publico munere tempus uacet, appellare litteris: sed meam cunctationem uiri optimi, atque eruditissimi, Andreae Patricij, omnia de humanitate tua pollicentis, discussit oratio. Scripsi igitur ad te, non, ut tibi rescribendi onus imponerem, sed, ut, quoad possem, testificarer obseruantiam meam. quod si sum assecutus, & si tu, quanti faciam iudicium de me tuum, intelligis: ita laetor, quasi bona omnia contigerint, & cum hac mea uoluptate uix puto uoluptatem ullam posse conferri. Quod autem silentium etiam tuum excusas, & ea commemoras, quae te a scribendo antea retardarunt: hoc equidem a te numquam exspectaui; a quo libenter legi meas litteras, de quo dubitare mihi non licuit, satis superq. habui: sed quo exspe-

exspectavi minus, eo scilicet magis agnosco, quae constanti omnium sermone praedicatur, benignitatem tuam. Gratulor autem, ut debeo, uehementer, & te a febre conualuisse, qua laborantem in reditu suo Patricius offendit, & exitiali illa tunc provinciam esse liberatam. Occupationes tuas puto, & audio grauissimas esse; sed leuiiores sunt gloriae fructu, quem tu quotidie percipis, tuis debitum uirtutibus, amplissimum. Porro, quam sit homine dignum, de multis, ac, si fieri possis, de toto hominum genere bene mereri, quid ego te doceam, nihil, quod ad honestum pertineat, ignorantem, quem ita semper ad decus uatura impellit, ut omnia tamen consilia, omnes actiones ratio, & sapientia moderetur? Quare, istis curis, istis laboribus, quos esse tuae laudis segetem, ac materiam uideo, ignosce, obsecro, Misconi humanissime, si te sero admodum cupio liberari. nam, quod ad studia litterarum attinet, id est, ad eum animi cultum, unde oritur artium ingenuarum praeclara cognitio; primum, cum tu habeas iam, quae petuntur a litteris, & cum eloquentia, doctrinaq. ex superiorum temporum uigilijs excellas; non intelligo ualde esse, cur labores: deinde, tanti ne putas librorum consuetudinem, aut ullum cum ulla doctrina commercium, quanti difficillimis temporibus, in summa bonorum, & sapientium cinium inopia, requirenti consilium, operamq. tuam, patriae subuenire? quo in munere uersanti, non committam, ut longiore molestus epistola sum: & haec ipsa, fortasse nimis multa, amoris largieris in te meo: cui dum obsequor, teq. alloqui praesentem uideor, obli. us occupa-

tionis tuae, memor humanitatis, prouectus imprudent
ter sum . Vale . Venetijs .

ANDREAE PATRICIO

6

MI. PATRICI, non te fugit, morosus esse, qui
amant. quo me uitio laborare non infition. adspectu, &
consuetudine praesentium amicorum carere non pos-
sum . si absunt , igniculum desiderij ita non fero , ut
litteras ab ijs exigam potius , quam exspectem . hinc
illae interdum , uacuae prorsus iracundia , quae abest
a natura mea , amoris plenissimae querellae . de qui-
bus audisse te aliquid gaudeo ; ut ego quoque in querel-
la tua mutua erga me beneuolentiā , qua nihil habeo
carius , agnoscerem . quod equidem laetari te quoque
arbitror . quae enim humanitas tua est , certe totus
abesse non uis : nec eiusmodi tuum in discessu consi-
lium uidebatur : nec nos , qui te longinquum memoria
colimus , diligimus , laudamus , digni uidemur , qui-
bus nullam suauitatis , ingenijq. tui partem restituas .
Officium autem in rescribendo meum , non committam ,
ut desideres ; nec desiderari antea passus essem , si litte-
ras tuas , a me uehementer expetitas , quas misisse te
significas , accepissem . Prouocassem etiam , mihi crede ,
pro meo in te singulari studio , si uacassem , & si uaca-
re te ab ijs negotijs existimassem , quorum onera grauif-
sima , uigilantibus , & magna praedictis uirtute uiris ,
idest , tui simillimis , imponi aequum est . Quod ais ,
omnia te conferre ad dignitatem meam , dupliciter
gaudeo , & quod me ames , (quamquam hoc antea
perspexeram ,) & quod id ex officijs erga mortuis ho-
mines

mines intelligant: idq. non mediocriter ad existimationem meam statuo pertinere. Miscouij quidem in beneuolentia, cuius habeo testem, refertam humanitatis, elegantissimam epistolam, scito me omnia ponere: eamque, ut uideor summo hominis beneficio consecutus, ita triumpho, quasi nihil iam aduersi a uirtutis aduersaria fortuna possis euenire. tibi autem, qui mihi ad amicitiam uiri aditum patefecisti, gratias tuo fortasse merito pares habere possum, & habeo sane quam maximas, referre certo nullo modo possum, ac ne agere quidem: quod tamen humanitas tua non ferret; & si ferret, quae mihi unquam uerba, ab intimo licet artificio deprompta, satisfacerent? Vale. Venerijs.

STANISLÁO.FOGELVETRIO

Patauium.

7

ME quoque torquet expectatio & litterarum; de quo mihi, me quidem inuito, tamen aduersa quaedam amor fingit. nec enim adduci possum, ut oblitum nostri, aut parum in colendo officio diligentem existimem; qui & humanitate omnes uincat, & quatternas iam a me litteras acceperit. utinam ualeat, atque in illis negotiorum fluctibus utatur secundis uentis: reliqua feremus facile, eademq. absenti beneuolentia perpetuo praestabitur. Cum litteras Italicas meas ad te misi, nihil scripsi, ne tibi rescribendi, praesertim de re minima, onus imponerem. ac tu, gratiarum actione non contentus, etiam me laudandum putasti, & ijs quidem uerbis, nihil ut esse possit illustrius: in quo probavi uehementer elegantiam ingenij tui: in iudicio,

sio, nisi me ipse diligam, desiderare aliquid cogor. aliquid autem? plane hoc totum, mi Fogeluetri, humanitati tuae tribuo: de qua tamen ipsa valde te amo: ac uelim existimes, te mihi baerere in animo tum tua sane caussa, cui neminem probitate, ingenio, studio boharum artiū antepono, tum quod in uno te nonnullam Patricij, ac & etiam imaginem uideor agnoscere. idq. tibi aliquando fortasse, Minerva, ut spero, non inuita probabo. Vale. Venetijs.

DIONYSIO. LAMBINO 8

NOLI existimare, mi Lambine, cum fructu consuetudinis tuae caream, quidquam mihi tuis epistolis esse iucundius. facit hoc sane qui mutuus inter nos amor est, ortus a meo de tuis uirtutibus iudicio, tua uero de meis ad eandem laudem conatibus opinione fortasse nonnulla: sed scriptorum etiam tuorum subtilitate, & elegantia mirifice delector. uel haec, quam accepi idibus Iunij, raptim a te, ut uideo, exarata epistola, quam loquitur pure, quam nullis illustrata pigmentis, nullo, ut tu scribis, fucō, tamen nitet. itaque nihil umquam legi libentius. Quaesieram autem per litteras a sororis meae filio, Iulio Catone, ecquid parturiret ingenium tuum, non tam, ut meae, quae summa est, quam ut eorum, qui ad me adeunt quotidie, cupiditati satisfacerem. scito enim, admirabilem hic esse quandam de studijs tuis opinionem, cum e sermonibus meis, eximia saepe tua cum laude habitis, tum uero ex illa praestanti industria, quam in conuertendis Aristotelis de morali philosophia libris ita collocasti,

locasti, non modo ut eorum, de quibus diu bona hominum existimatio fuit, errata patefaceres, sed ut ipse maximam & iudicii, & mihi quidem ut uidetur, qui ea cum Graecis diligentissime contuli, eloquentiae laudem ferres. quod a te institutum retineri, & eandem operam ad reliqua conferri, si quis est, qui ualde cupiat, ac te etiam tacita saepe cogitatione hortetur, is ego sum. Publica, fateor, memouet utilitas, cui te uideo Graecae, ac Latinae linguae peritissimum, praeterea instructum ijs artibus, a quibus perfecta intelligendi, ac iudicandi ratio manat, unum in primis posse consulere: sed mehercule etiam gloriae tuae pro amicitia nostra uehementer faueo. uides enim profecto, (quid enim, quod ego uideam, tu non perspicis?) paucos omnino ex ijs, qui populari fama celebrantur, sine exceptione posse laudari, & hac tanta quotidie exeuntium librorum copia impediri potius, quam adiuuari studia nostra. quare suscipe onus pro tua parte. neros nouimus industriae tuae: quos si contendere uolueris, nihil est, quod sustinere, ac perferre non possis. Nam de Lucretio suadeo equidem, ut absolkas: poeta est egregius, uel Ciceronis nostri testimonio: & in eo maximam a multis, nec a me ipso minimam gratiam inibis: sed uoco te libentius ad illa praestantiora: nec tu meum consilium, atque etiam studium, si modo tibi aut sapere aliquid, aut uelle tua causa uideor, debes in tua laude contemnere. Si nauigatis in Galliam, quod a te scriptum confirmant multi, opto uobis facilem cursum, & secunda omnia: teq. rogo, nisi me ineptum esse censes, & nimis impudenter petere, ut

Cardinali

Cardinali Turnonio, principi sapientissimo, optimarum artium patrono, me in gratiam ponas; quem hic honoris gratia salutare, cum maxime uellem, per inuoluerdinem nunquam licuit. Sigonius, plane, ut ais, uir doctissimus, addas licet humanissimus, cui tu in transuerso litterarum tuarum uersiculo salutem adscripsisti, ualde gaudet, amari se, ac laudari a te, de quo ipse honorifice in primis loquitur, & sentit. is te resalutat amantissime, euntiq; in Galliam, incolumitatem, & reditum precatur. Vale. Venetijs.

I V L I O . P O G I A N O

Romam.

9

QVAM libenter, & quam saepe de te cogitem, Pogiane doctissime, conscius ipse mihi sum: mea uero quae sit, ac fuerit semper, ubi temporis ratio tulit, de tuis uirtutibus oratio, cum honestos, & graues viros, ijs, quibus ipse excellis, doctrinis excultos, habeam testes, non conabor tibi litteris exponere. nec tamen amoris erga te meo, quem fateor impetrare a me posse omnia, tribuere quidquam in te laudando uelim existimes. tua me scripta, in quibus excellentem quandam eloquentiae praestantiam elucere uidi, maxime uero praeclara illa pro illustri Rhodiorum Equitum societate ad Pontificem habita oratio, quam efferre laudibus numquam desino, in hanc sententiam facile perduxit. Accedit humanitas, probitas, opinio de me tua, nec ea significata obscure, sed aeternis ingenij tui testata, atque expressa monumentis: ut, si nihil ipse, contra quam adhuc laboraui, memoria dignum praestem,

stem, me tamen ex testimonio tuo posteritas ignorare non possit; sin aliquid a me sum, tibi tamen debeam plurimum, cuius ad eam, quaecumque de me est, estimatione accedat auctoritas. quod si te inter, utrumque quidam animi mei propensione, et communi erga omnes, qui optimis in artibus cum laude uersantur, officio, non mediocriter diligebam, nunc propria cum addantur in me merita, nisi totus amare flagrem, et studio tui, nisi, quam excelso in loco sitam uidea, illustrari etiam magis omnium praeconijs tuam laudem exoptem; malam referre gratiam litteris, quae consuetudine ad humanitatem excoluntur, et omnino hominem ex homine uideat exsurgere, quatenus, mi Togiane, non ita mei dissimilis esse possam, ut agnoscam ea, quae tu in illa omnium elegantissimi epistola ad leximiae tum indolis, tum etiam uirtutis adolescentem Octavianum Magium proxime scripta, uerbis amplissimis in me contulisti. scilicet ego in eloquentia magnus, quis, et qua in arte? illa quidem, ut res indiat, omnium difficillima, ipse autem uix mediocri instructus ingenio, etio certe, sine quo ne summis quidem ingenijs ualde proficitur, numquam abundans, aduersa etiam per annos multos modo ualitudine, modo fortuna uexatus. sed absuerit nihil eorum, quae laudem in aliena lingua cupientibus requiruntur; me tamen uobis, qui Romae in ista luce, summa omnium uirtutum ingeniorumque praestantia uiuatis, qui pedem quotidie ponitis in uestigia clarissimorum uirorum, qui spiritum ducitis e Romano illo caelo, seminibus eloquentiae referto, anteponendum esse numquam duxi;

duxi; fortasse, ut comparari aliquando possem, ope-
 ram dedi. sed hoc quidem nondum contigit, ac uereor,
 ut contingat unquam. me enim in hoc studio, quo
 mirifice delectabar adolescens, rei familiaris occupatio
 non sinit esse diligentem. aetas etiam nescio quo modo
 gloriae cupiditatem, si qua fuit in nobis, uidetur ex-
 stinguere: qua sublata, non minimum languescit indu-
 stria. Contra uobis, ab omni cura expeditis, tibi prae-
 fertim, non aetate minus, quam ingenio, florenti,
 quotidianum esse cum libris usum, & cum omni libera-
 li doctrina, non ignoro. Quanti uero illud est, quo qui-
 dem nos caremus, locorum admonitionem excitari ad de-
 ens? quanti etiam illud, haurire aliquid posse omni-
 bus horis ex mutuo sermone, praecipue uero ex peren-
 nibus illis, uberrimisq. optimarum scientiarum fonti-
 bus, Oetauio Pantagatho, & Gulielmo Sarelto,
 familiarissimis tuis: a quibus, ut opinor, aequè di-
 ligimur; sed aequè tamen eorum doctrina frui per in-
 terualla locorum mihi non licet. itaque uos, ac tantis,
 quae suppetunt uobis, destitutus adiumentis, tantum
 abest, ut gloriosi palmam certaminis audeam sperare,
 ut hastas etiam non inuitus abijciam; qui praefertim
 facile futurum intelligam, ut ad te, quem plane in ocu-
 lis fero, & a quo mutuam mihi tribui uoluntatem la-
 benter credo, primae partes in cognitione, & usu Ro-
 manae linguae omnium iudicio deferantur. Quare pri-
 mum illud te rogo, ne mihi tua praedicatione, quae ro-
 ta, ut ego interpretor, ab amore proficiscitur, plus
 oneris imponas, quam mea sustinere possit infirmitas;
 existimesq. non minus me moleste ferre, si quando mi-
 hi

hi falsa laus affingitur, quam nonnullos, cum uera detrabitur: deinde, si ego abs te in mea laude dissentio, ne propterea meum in tua iudicium improbes: quod, ne si quidem ipse prorsus a me dissentias, immutare, cum multis iam patefecerim, aut uelim, aut possim: Vale, & Sirletto nostro, ac Pantagatho meo, uel potius utrique nostro, dic salutem meis uerbis plurimam. Venetys.

H O R A T I O . V R S I N O .

Romam.

IO

U t uideo, Magius, amores utriusque nostrum, opimus adolescens, nec litteris tantum, sed humanitate etiam perpolitus, exquisitum ad conglutinandas amicitias tenet artificium. nam ille me primum, iam antea commotum ea fama, quae de tuis laudibus percrebuerat, suo testimonio uehementer in tui beneuolentiam impulit: deinde, ut integrum officij sui fructum ferret, te quoque de meo erga te studio litteris admonendum putauit. quod etsi praeter opinionem meam potius, quam contra uoluntatem, factum esse confiteor: tamen eo mihi nomine abs te gratias agi moleste ferrem; nisi epistola tua, distincta luminibus ingenij, index amoris in me tui, quo equidem antiquius habeo nihil, omnes animi mei partes ea uoluptate perfunderet, ut molestiae locus esse non possit. cederat, cum eam attulit Magius, legitq. me concedente, semel & iterum Carolus Sigonius; qui quantum iudicio, & eloquentia ualeat, neq. tu, nec, ut opinor, iam ignorat quisquam. is ornauit ingenium tuum diuinis laudi-

laudibus, me prorsus assensiente: nam quid, Magis,
 dicam? qui te, qualem ipse antea in omni sermone,
 praedicauerat, talem nobis nideri, mirabiliter ob exi-
 miam in te beneuolentiam, fortasse etiam iudicii sui
 causa, laetabatur. Nimirum habet hoc nobilitas, ut,
 quamcumque se in partem dederit, insigne quiddam
 praestet: sed, quo libentius de spatio curriculoq. maio-
 rum plerique deflectunt, eo praestantiorem apud o-
 mnes homines & gloriam, & gratiam, si qui cursum
 tenent, assequuntur. quod tibi gaudeo contigisse: qui
 cum multis tum naturae, tum fortunae donis abunda-
 res, natus in cinitate, orbis terrarum olim domina,
 nunc religionis, pietatis, iustitiae domicilio, ortus ex
 ea familia, cuius nomen praeclearis partum & studijs,
 & factis multis iam saeculis per omnes gentes fama
 disseminauit; tamen, quasi haec ad te non pertineant,
 id agis, ut una te nobilitet uirtus, & quantum hone-
 statis a maioribus tuis accepisti, tantum ipse posteris
 relinquant. quod etsi difficillimum est, praesertim his
 temporibus, cum aduersentur multa, & ut uides,
 ad inania quaedam, neglecta solida gloria, mores in-
 cubuerint: tamen a te, freti prudentia & ingenio tuo,
 freti etiam constantia, summa omnia exspectamus.
 Quae porro laudabilior industria, quae cura praestan-
 tior, quam quae in animi cultum consumitur? cum sci-
 licet id quaerimus, ne quando impendente fortunae
 uim, optimarum artium praesidio muniri, perimesca-
 mus; ne iactemur huc, & illuc, uel cupiditate, uel
 metu: sed in tantis uitae quasi tempestatibus, tranquil-
 lissimo, ac iucundissimo litterarum portu persequamur?
 quae

quae qui non uidet, nec de adipiscenda uirtute, quae rationis absolutio est, assidue cogitat; nae ille eo ipso rationis munere, quo uno ceteris praestamus animantibus, indignus est. quod quidem semper sensi; licet, quo contendere, non peruenerim. te & sentire idem, & posse consequi quod uis, intelligo. quod si de praemijs cogitas; quae proposita sint, uides, aeternum decus, & bonorum amor; quem debes omnibus rebus antepone-re: equidem in eo summam felicitatem ab adolescentia constitui. ex quo quanti faciam amicitiam tuam, quem nemini aut probitate, aut studio liberalium doctrinarum audio concedere, facile potes intelligere: idq. ut re ipsa aliquando experiaris, operam dabo. Vale, & Iulium Pogianum, familiarem tuum, praestantem omni laude uirum, ac Hieronymum Lippomanum, eximia spe summae uirtutis adolescentem, salutes, rogo, meis uerbis diligenter. Venetys.

OCTAVIANO . FERRARIO

Mediolanum.

II

NOLI putare, me tantum amici tui προσλη-
μασι tribuisse, ut adhuc rem ducerem. nam, etsi de
illius ingenio, doctrinaq. semper optime sensi, idq. pri-
mum litterarum tuarum testimonio, post etiam iudicio
meo commotus: tamen de tuo libro ita iudico, nihil
fieri posse non modo eruditius, in quo meam de studijs
tuis opinionem aequauit industria tua, uerum etiam
elegantius: quod ab excellentibus in philosophia uiris,
qualem te iam omnes praedicant, hodie non admodum
expectatur. Quid igitur obstitit, cur non aggrederer?

S

caussum

caussum si quaeris; de qua te, si res pateretur, celatum uellem: pituita, repente commota, satis per se molesta, mox etiam, cum tussis accessisset periculosa, moram iniecit: biduum iacui, medico non admissio, accurata uictus ratione contentus: in qua tu quantum ponas, ignoro; ego utilissimam experior. nunc, quae supersunt morbi reliquiae, do operam, ut eas depellam. quod eadem, ut spero, abstinentia consequar. Filio iam, & domesticis omnibus recte est. Liber tuus, quemadmodum ex paginis, & diebus rationem duco, uideo fore ut idibus Sext. aut plane absolutus ab operarijs nostris, aut inibi sit. itaque uelim significes, quot ad te eius exempla, & cui dari uelis, chartam probabis: habet enim amplitudinem, & elegantiam: spero, item reliqua. mitterem Io. Antonio, bibliopoeae uestro; sed homo est, quod inter nos dictum sit, paullo ad rem attentior, quam uellem. nisi remittat aliquid de sua consuetudine, uix puto inter nos posse conuenire. uerumtamen quid ad nos? utamur alio, qui se praebeat aequiorem in transigendo, deinde bonum uirum in fide praestanda. quod totum prudentiae tuae committo. Vale. Venetijs.

E I D E M, Mediolanum, 12

Ego uero nihil minus nolo, quam, nisi uacas, a te responderi. nam, etsi mirifice delector ingenio tuo, cuius imaginem in ijs, quae a te scribuntur, epistolis magnasaepe cum animi mei iucunditate contemplor: tamen, ne me putes in ea haeresi esse, quae ad se ipsam refert omnia, aliorum caussi minimum laborat, cogita

gito ualerudinem tuam : cogito maximarum doctrina-
rum studia : amicis , & propinquis harae dandae sunt :
inuitat humanitas ; pietas cogit : cur ego te ista uelim
deserere tam laudabilia , tamq. necessaria ; studium ut
expleas meum crebritate litterarum , quod expleri
tamen nullo modo potest ? De libro teneo iam quid ne-
lis . Typis , quos probas , & charta , qua uis , utemur .
initium fieri ante quam redierit is , qui totam officii-
nae curam sustinet , omnino uix potest . erat autem
in Forum Iulij , sui negotij causa , profectus . eius por-
ro diligentiam cum in charta , tum in toto hoc genere
utilem , & necessariam esse , saepe sum expertus . quo
aequius hoc , quidquid spatij interponitur , uterque
nostrum ferre debet . atque etiam , ne quid celem ,
paullo eram conturbatior , aegrotante filio , quem de
tribus unum habeo reliquum . O mi Ferrari , quantam
tu debes philosophiae gratiam , quae te a tot curis ad
iucundissimum uitae genus abduxit . quamquam for-
tasse hoc melius : & in agendo positam esse uirtutem ,
ne tui quidem Peripatetici negant . sed haec omitto .
In pecuniae permutatione agnosco tuam in me bene-
uolentiam , paene dixi liberalitatem , quod si arcae
meae consultum aequae omnes uellent ; quanto mecum
ageretur commodius . nunc , mihi crede , secus est , nec
me tamen reclamante . Vale . Cruceio , & Caprae sa-
lutem plurimam . Venetijs .

IO . ANTONIO . TVRONEO

Vrbinum .

13

SI quisquam est , qui ex aduersa bonorum uirorum

S 2 for-

*fortuna solitudinem capiat; eorumq. mederi studeat
 incommodis; eum ego me esse profiteor. sed, cum ad
 opem ferendam nihil mihi suppetere praeter uolunta-
 tem intelligo; sic afficior, ut me ipso miserius essenihil
 putem. quod si antea sensi, certe id in tuo potissimum
 casu mihi contigisse, nisi uel meam consuetudinem igno-
 ras, uel ignorari a me tuum ingenium, tuam probita-
 tem putas, debes opinari. Quamquam cum recordor,
 & eadem saepe accidisse optimis uiris, & ubique uir-
 tutem honestissimum habere domicilium; nec fieri num-
 quam, ut calamitas etiam gloriae sit; nec ullum in te
 dedecus, aut facinus turpe conferri; cum hoc aeterna
 naturae lege, unde humanae leges, tamquam ex ar-
 chetypo, describuntur, sancitam esse uideatur, ut nim-
 ui liceat repellere, & sua cuique incolumitas prima
 sit: haec, inquam, memoria, & rogitatione dum per-
 tracto; id quod, quasi solatium quaerens, saepe liben-
 terq. facio; lenitur aliquantum doloris acerbitas; at-
 que etiam tibi, quantum licet, in medio dolore gratu-
 lor: cui nisi loci mutatio grauis est; cetera, quae uideris
 amisisse, leuiter ferenda esse censeo. In loco autem quid
 te torqueat? species urbis? at ea, quae ad oculos perti-
 nent, nemo umquam sapiens neque in malis, neque in
 bonis esse duxit: & ego, qui longe a sapientia disto,
 haec tamen prorsus non amo inania, solitudine fruor,
 quantum possum: in hac mihi uino, & Deo; quod
 unum est beatè uiuere. Amicorum consuetudo? quid?
 absentes non diliguntur? non, si uolumus, & quoties
 uolumus litterarum sermone coniungimur? equidem,
 postea quā discessisti, nescio quo modo crebrius etiam,
 quam*

quam solam aderus, de te soleo cogitare: Et mihi scito
 amicorum spectra, praesertim quos amicus, Et integras
 eas commendat, esset acundissima. sin utilitatem ali-
 quam, tuis necessariis rationibus, cogitas, non dubito,
 quin istuc, quidquid iacturae fallum est, brevi maiori-
 bus etiam commo disresareiatur. Nec uero, si me au-
 dias, utilitatem ullam dum ea doctrina conferes, quam
 tu nunc quotidie in isto otio, neuuinem curans, prae-
 deres ipsam: quod hic certe non contingit. magnam est,
 studia posse colere quae uelis, Et quantum uelis: tibi
 unisementem iacere, tibi uni fructum colligere, at quem
 fructum? cui nec imber immoderatus, nec aestus, nec
 ulla calamitas noceat, nec suauitatem detrahat, sed
 augeat, quae cetera omnia corrumpit, dies. Quod si
 tibi, multorum philosophorum exemplo, uitam in pa-
 tria ducere, ob doctorem hominum paucitatem, non
 perplacet: an dubitas, quin te ista cura nos amici tui,
 si quid noster in te amor, si quid pietas ualebit, ali-
 quando liberemus? quod tamen eiusmodi est, ut non
 tam laetantem uideatur, cum euenerit, quam non
 dolentem, si sero, uel si etiam numquam eueniat. nos
 enim in delectu rerum saepe fallimur: errore mentis
 tamquam salutaria, quae noxia sunt, adsciscimus: unus
 euentus rerum prospicit, unus igitur nostra consilia
 gubernet, at, moderetur Deus. cui si te totum permi-
 seris; si minimum in te ipso, in eo posueris omnia: mi-
 hi crede, ex istis molestiarum fluctibus emerges; ni-
 hilq. posthac aut mali metues, aut boni frustra cupies:
 multa etiam, quae non cupies, nullis accersita labori-
 bus, aut studiis, ad te sua sponte confluent. Ego tibi

opeta, cum, diligencia, quae nunquam in me considera-
bis; fortasse etiam consilio prodesse aliquid possum:
Rasarius, qui publicam personam gerit, etiam auctorita-
te adiuvabit; quem licet existimem, quantum valet,
tantum tu concessa velle; tamen, suadeo, litteris cum
interdum appelles; rogesque, ut respiciat fortunas tu-
as, et aliquid eis, atq. adeo multum cogitationis imper-
riat. Calvino optimo viro, mihiq. uetere benevolentia
coniunctissimo, amoris, & studiij erga te sum ipse
optimus testis: sed aetas iam obstat, quo minus ea,
quae res postulat, obire, & exsequi possit omnia: ita-
que, nisi me fallit opinio, totum in Rasario est: nam
ego, ut scis, vel infirmitate valetudinis, vel diuturna
iam consuetudine, & voluntaria quadam desidia,
loca publica non admodum frequento: quo familiari-
tates intermitti, & ex eo amicitias, si quae penitus
uirtute non haerent, paullatim dissui necesse est, testimo-
nium tamen iudicij de te mei nullo loco deerit. & de
doctrina quidem, ut spero, fidem faciet oratio nostra:
eloquentiam uero, in qua tibi quantum tribuam,
cum alij, tum omnium modestissimus, & ingeniosissi-
mus adolescens; Franciscus Vianellus a me saepe au-
dijt, tua scripta facile probabunt. Vale. Venetijs.

F E D E R I C O . G A L L O

Vrbinum.

14

I T E R V M iam te purgas, quod in discessu tuo,
menses fere quattuor absfuturus, ad me non adieris,
quem, ut opinor, tui cupidum ac peramantem cognoue-
ras.

ras. ego autem, etiam si repentinam illam discedendi necessitatem litteris minus excusaffes; tamen, uide, quam faueam amicitiae nostrae, & quam non stricto iure tecum agam; numquam mihi persuaderi passus essem, hoc abs te salutationis officium uel nostri obliuione, uel contemptu, uel ulla omnino inhumanitate tua fuisse praetermissum. quare accipio excusationem tuam: speroque, te operam daturum, ne utaris ea posthac: idq. mihi fore iucundissimum. nam, cum semper dilexerim plurimum, a quo primum die mihi cognitus est, parentem tuum; cui te cupio, & spero simillimum fore in ijs artibus, quibus honestius, aut gloriosius esse nihil potest: tum uero studia tua, ingenium, quiq. lumen, & ornamentum ingenij sunt, mores ita me tibi adiunxerunt, ut omnibus te laudibus libenter cumulem, nihil de te, quod indecorum, aut turpe uideatur, ne suspicari quidem uelim. Equidem mirifico tenebat desiderio tui, tum ut mandata darem, de quibus ageres cum parente tuo; tum etiam, ut, quo tibi studiorum genere totam aetatem in patria traducendam statueres, a te ipso cognoscerem: ut uel ex optima tuorum consiliorum ratione uoluptatem caperem; uel, si quid contra sentirem, indicarem sententiam meam. quamquam, cum domi habeas, unde discas, & unde praeclara quaeque sumas; neque te meis, neque cuiusquam egere praeceptis intelligo. uerumtamen uerus amor latere non potest; ostendat se, ubi etiam minime opus est. Ac tu quidem percommode feceris, si, quod coram non licuit, fortunae potius culpa, quam tua, id tibi agendum per litteras existimabis,

ut aliquid de quotidiana tua tum lectione, tum etiam, sine qua lectio paene inanis est, scriptione significes. non enim te puto vel desidia quidquam loci relinquere, vel ijs leuitatibus, in quibus plerique adolescentes insaniunt, operam perdere. scis, quod sapientissimi homines prodiderunt, imitatricem boni uoluptatem falsa specie decipere, illecebram esse turpitudinis, escam malorum omnium, qua capitur aetas improuida, nec se captam sentit, nisi cum imprudentiae poenas luit. atque hoc in genere labi, & errare, cum ceteris turpe sit, ijs uidetur esse turpissimum, quibus ad amplectendam honestatem praecepta non defuerunt. & praecepta si ualent, quae tibi ego, pro meo in te singulari studio, deesse non patiar: quanto plus ualere exempla aequum est, praesertim quae posita ante oculos sunt, quae tibi numquam intueri non licet, quaeq. familiae tuae quantam quotidie laudem pariant, facile potes intelligere? itaque non a te mediocre aliquid, sed summa omnia expectari, nec expectari solum, sed exigi etiam quasi debita, debes cogitare. quae si praestas; laetitia quidem parentes tuos, quibus potissimum, & patriae natus es, afficies incredibili, te ipsum autem perpetuis instrues, maximisq. bonis; nec illa timebis externa, quae casus, & fortuna inuehit; sed, a te ipso pendens, nullis obiectus iniurijs, firmissimo artium optimarum praesidio munitus, uitam deges beatissimam, aeternamq. posteris tui nominis memoriam relinques. Vale. Venetijs.

OCTA-

OCTAVIANO . FERRARIO

Mediolanum .

15

O. PRAECLARAM *παλινωδιαν* . at ego, tuarum litterarum memoria, contuleram in eum perpetuo quodam studio, quidquid praestare poteram officij, operae, diligentiae. nec me tamen paenitet, eo processisse, unde nunc tu ipse paene renocas. mutare autem consuetudinem, praesertim in benemerendo, uix licet. nam illa superiora, si doctrinae non uis, in quo me fessellit opinio, humanitati certe dedimus. nunc dandum esse aliquid constantiae, ne nostrum damnemus institutum, profecto uides. uerum absit iam hoc argumentum a litteris nostris: ualeant ea, quae iucunditatem non habent, quam equidem non modo ex tuis elegantissimis epistolis, uerum etiam cum ipse ad te scribo, capere mirificam soleo. nihil est tanti, quod cum sermonibus nostris permutari debeat. Nec, de nobis ipsis quod scribamus, deesse umquam patietur mutui amoris abundantia. De libris tuis, dedi negotium homini domestico, ut a peritiis de ratione uesturae cognosceret, eosque quamprimum is luc mitteret. quod ille, ut est omnibus fere iucunda negligentia, fortasse nondum fecit. urgebo litteris, & mandata renouabo. Si uilla sarcimina curaturum te significas: in quo amo uoluntatem tuam: quod autem addis, non ante, quam extremo mense; ne, cum recentia sint, inclusa corrumpantur; consilium probo: & quoniam uestra istius generis obsonia, qui palato sapere putantur, sine exceptione laudant; nec artes quaestuosas officinae temere

mere dediscunt ; puto fore suauissima . Sed audi, quod esse totum aliud intelliges , idest aliquando magis ad me pertinere . *κακοτόμαχοι* sumus , & cruditate laboramus . id quidem a pueritia : sed auxit uirium assiduus litterarum usus : quo adempto , quae nobis , qui uulgaria contemnimus , delectatio , uel potius quae uita superest ? quare ignosce , si mihi non impetro : quod ne tu quidem , opinor , facis . quaesitum inter medicos est , ecquid adiuuenti aquae sulphureae potus afferre posset . uarie sentientibus , recusauimus ; ne , quod aruit , de sorte etiam in dubium uenirem . de gutta capiti instillanda sermo fuit . ne hoc quidem placuit : ne memoriam periclitarer . uentum denique ad uictus rationem . praebui me facillimum , quidquid uellent . in primis radicem probarunt , quae Irios uocatur : quam condiri apud uos egregie , ferunt . eam igitur , quod tuo commodo fiat , uelim perquiras , inuentamque , & mediocri uasculo diligenter inclusam , cures aliqua ratione perferendam . quidquid erogaueris , bona fide , cui uoles , hic numerabitur . Alexandri *ὑπὸ μνημα* nondum ab eo , cui frater commodauerat , extorqueri potuit : nec ego urfi uehementer , posteaquam , non ab Aphrodisiensi , cuius in eo libro mentio fit , sed a posteriore Alexandro scriptum cognoui : quod etiam *χαγαχτῆς* declarat . Vale , & Cruceio , Capraeque , communibus amicis , familiaribus tuis , quos utinam aliquando complectar , salutem plurimam . *Παταμῇ* .

IO. BAPTISTAE. RASARIO

Venetias.

16

A M O te uehementer de Ferrarij epistola : quae mihi ita placuit, ut nihil umquam legerim libentius. sane causam suam diligenter agit, & mihi quidem egregie probat. quamquam multis iam annis eam imbibere animo de illius ingenio, doctrinaq. opinionem, ut errare nihil credam, si quis multorum rationibus unam eius auctoritatem anteponat. quam tibi quoq. sententiam probari, cum intellexerim antea; cumque, ut uere dicam, hoc ipso nomine plurimum accesserit ad beneuolentiam in te meam: cupio te nunc ne leuissimae quidem a te ipso dissidere; idq. mihi tum facile, pro eo iudicio, quod de tua uirtute semper habui, tū etiam, pro meo erga Ferrarium singulari studio, libenter persuadeo. Sed, ut redeam ad epistolam; uides, quam erudite, quam ingeniose disputet; quam tecum amice, quamq. (ut apertus, nec ulla tectae simulationis labe suffusus eius animus est,) ingenue, & simpliciter agat. alienatae uero a te uoluntatis, cum causa nulla subsit, ne signa quidem ulla in eius litteris mihi uideor agnoscere. de quo quia te non nihil ex epistola tua sensi laborare; nec iniuria: uetus inter uos amicitia fuit, eritque, ut spero, uitae aequalis, maximis illius in te meritis, ex tui mihi praedicatione cognitis, non uulgaribus tuis in illum officijs culta: purgabo te apud eum primis litteris accuratissime; nec ab illo probata damnaſſe, aut omnino in dubium reuocasse, sed quaesuisse non nulla tamquam a magistro tuo, ueremq.

teremq. in eo consuetudinem retinuisse, si uolueris; ostendam. non dubito, quin, si qua ei de tuo sensu, quod equidem uix opinor, suspitio haesit, amoveat, ac se tibi quam primum restituat. noui hominis lenitatem: beneuolentiam in te uidi: isq. meae in te beneuolentiae fons, ea primum origo fuit: nec enim, quae de te olim ad me scripserit, possum obliuisci, nec, si possim, uelim. Illud a te, mi Rasari, si quid nostra etiam caussa uis, etsi necesse non arbitror, tamen uehementer peto, & si pateris, rogo, non ut optimum auctorem, doctissimum hominem, Ferrarium, tuae laudis auctorem, quod is tibi ad philosophiam aditus aperuit, uiamq. muniuit, obserues, ac diligas; quod a te fieri, certo scio; sed ut in omnibus officijs, quae ad illius non modo dignitatem, sed etiam uoluntatem pertinebunt, certare mecum uelis: in quo te mihi parem esse percipio, uinci numquam patiar. Vale, et Magium nostrum, singulari adolescentem ingenio, tibi pro sua doctrina, mihi pro meo in eum non mediocri studio deditum, saluta. Patavij.

HABEC dictaui, ut soleo, filio meo: nam, ut scriberem ipse mea manu, neque per medicum licebat, nec sane stomachi ferebat imbecillitas.

ANTONIO. ROLANDO 17

STVDIUM tuum in exhauriendis mandatis meis, celeritas in rescribendo, quorum ego a te alterum pro nostra coniunctione expectabam, alterum autem pro tuis occupationibus postulare uix audebam, magnam habent

*habent significationem amoris in me tui: cui quidem
 si paribus non licebit officijs, pari saltem me amore
 respondeam, operam dabo: nec dubito, quin confe-
 quar: atque etiam, quod mihi uel iniurato uelim cre-
 das, me iam esse consecutum intelligo. qui enim, tua
 quae fuerint erga me officia, meae quae sint partes,
 ignorare possum, aut non assidue cogitare? Ego, Ro-
 lande, quo primum die, cum lectissimo adolescente, fa-
 miliari tuo, itemq. meo, *, accessisti ad me, dilexi mo-
 res tuos, in quibus ingenui multum pudoris, qui probi-
 tatis index est, multamq. prudentiam elucere uidi.
 paucis diebus, cum de nostris delectationibus, idest
 de communibus litterarum studijs, colloqueremur,
 probasti mihi ingenium, doctrinamq. tuam, & ad
 meam de te opinionem, * testimonio excitatam, plu-
 rimum addidisti. postea facile inter nos exorta fami-
 liaritas: uel quod moltis in rebus nostri sensus con-
 gruere uiderentur, & latentis quaedam naturae uis
 animos utriusque coniungeret: uel quod assiduitas
 tua paene quotidiana, ususq. domesticus nihil amici-
 tiae nostrae deesse pateretur. Me deinde Venetias ra-
 tiones meae, te non ita multo post Lutetiam uocarunt
 studia tua. manet amor tamen, in me quidem is, qui
 fuerat praesente te, uigetq. memoria tui, nec locorum,
 aut temporum interuallis umquam euanescet. quod
 nisi me tuae laudis magna quaedam cupiditas tene-
 ret; angerer, quod abes, & ut audio, absfuturus es:
 sed, uersari te in ista eruditorum hominum celebra-
 te, frui consuetudine, doctrinaq. Hadriani Turnebi,
 quem iam pridem omnes cantant, ego orno, quantum
 possum,*

possum, in sermonibus meis, nisi uehementer gaudeam; te non amem, nec quem ames ipse, quod in primis cupio, dignus sim. Quare nostra etiam causa contende, ut, quo consilio Luteriam petiuiſti, id quam maxime, quamq. licet celerrime consequaris. refer ad nos illa praeclara, quorum gratia discedendum tibi a tuis, perferenda longi itineris incommoda, aspererrimarum alpium perpetuis obsessa niuib. iuga non sine magno periculo superanda existimasti. Quo de genere tecum agam breuibus; quia, sensus cum optime tuos habeam cognitos, non dubito, quin saepe tibi ueniat in mentem, ex ista urbe, quo, tamquam ad amplissimum artium ingenuarum mercatum, libenter omnes confluunt, inanem redire, quam non deceat. Quod si te, studio cognitionis incensum, cetera, quae istic habes plurima, liberalium doctrinarum adiumenta deficerent: unus tamen idem ille, quem paullo ante nominaui, qui praeter ceteros cum litteris humanitatem, Graeca cum Latinis, antiquae philosophiae scientiam, quod e scriptis eius facile cognouerim, cum elegantiore doctrina coniunxit, unus, inquam, tibi instar esse omnium Turnebus, unus & suo te commouere exemplo, & suis adiuuare plurimum documentis, consilijsq. posset. cuius ut a latere, quoad hominis permittet humanitas, ne umquam discedas, & ista urgeas occasionem, diuinitus datam, adipiscendae uirtutis, si tu is esses, qui naturam humanam sola perfici uirtute nescires, hortarer etiam, atque etiam: idq. libenter tribuerem amicitiae nostrae: sed cauendum intellico, ne γλαῦκ' αἰὲρ ἀδύνας; cum tu ibi sis, unde ad alios

alios praeclara instituta, unde laudabilis vitae ratio,
 & sapientia fere manat omnis. Viam, & rationem
 Latine scribendi, obsecro, mi Rolande, cur a me pe-
 tis, cum is, quo ego uno magistro sum usus, & tibi,
 & omnibus Cicero pateat? an tu me uel huius gene-
 ris reconditum aliquod tenere artificium putas, a quo
 longe absum, uel, si tenerem, posse fieri, ut ab ullo,
 praeterquam ab hoc ipso, cognouerim? nec tamen, uti-
 liter quaedam praecipere, & ad artem posse redigi, ne-
 gabo: sed mihi ne tantum oneris imponis, cui nec a
 domesticis curis otij multum est, & id ipsum, quod
 est, uel amicis officij causa, uel uoletudini necessario
 tribuitur? Scripsi olim de meis exercitationibus ne-
 scio quid, a nobilissimo uiro, bonarum artium patro-
 no, Stephano Saulio rogatus: & fortasse digitum ad
 eum fontem intendi, quo si accesseris, non dicam equi-
 dem istam eloquentiae sitim explebis, sed, ut arbitror,
 nihil inde non purum, nihil inquinatum hauries. ex-
 stat ea, cum alijs edita, epistola, si uidebitur, leges:
 aut, si legisti, & quaeris amplius; a me cur exspe-
 ctes, quem respirare negotia non sinunt, hoc quidem
 tempore non est: peto ab istis, qui uacant, optimis, &
 scribendi, & iudicandi magistris. De Laertio, &
 quid egisti, pergratum est; & quod acturum te osten-
 dis, id si praestabis, maximam inibis a me gratiam.
 Turnebus, ut me plurimum diligit, quod certe mu-
 tuo faciet, exopto: plurimum ut mihi tribuat, quod
 litterae tuae significant, non postulo. quid enim ego
 sum? aut, si esse aliquid uideor, prae illo tamen quid
 sum? non enim χαλκαα χερσαςις umquam conse-
 ram.

ram, ne cum Homérico Glauco errem; sed χεῖρα χαλκείῃς anteponam semper. Ille est, cui iure omnia tribuantur, qui iam peruenierit eo, quò nobis adspicere non licet. Saluta eum meis uerbis, cum ueterri-
mo amico meo spectatae uirtutis, & industriae uiro,
Carolo Stephano. Vale. Venetijs.

CAROLO . SIGONIO

Patauium.

18

EGI diligenter, quod mandaueras. praecise ne-
gavit, ac uisus etiam nonnihil moleste ferre. sed, mihi
crede, huius generis paene magistro, uestri sensus non
congruerent. nihil morosius. o multa in omnibus in-
tolerabilia: quae nobis tamen, mi Sigoni, qui a libris
nescio quid plus, quam ceteri, sapere didicimus, fe-
renda sunt. quamquam tibi quidem, pro tua pruden-
tia, atque etiam pro superioris uitae perpetua consue-
tudine, nihil difficile. Sed, Patauij te nunc esse, in ce-
leberrimo Italiae theatro, ubi spectatur, & notatur
acerrime, quidquid agas, quidquid dicas, & saepe mi-
hi, nec umquam sine aliquo metu, in mentem uenit. sic
sunt, qui amant: omnia cupiunt, omnia timent. Vi-
des, quo te in loco tua uirtus, quanta omnium expecta-
tione, constituerit. nihil mediocre praestandum est:
nec, ut cum alijs, quibus te iam doctrina, industriaq.
antecelluisse omnes iudicant, sed ut tecum ipse certes,
teq. ipsum, si licet, uincas, omniq. laudis genere cu-
mules, elaborandum. quae, cum, ad quem scribam,
considero; & cum mihi singularem tuam rectissimis
in studijs cupiditatem, ac diligentiam propono; miri-
fice

fice laetor ; nec me tamen paenitet hoc nostrae necessitudini tribuisse , ut ea legas a me scripta , quae minime necessaria duxerim . Hesternum diem puto te mutuis cum Pace Scala sermonibus iucundissime traduxisse : quem uolo a te amari plurimum : uel quod ab illo te quoque amari plurimum sensi ; uel quod eo nihil humanius , nihil amabilius . praeterea , quod te uehementer mouebit , multis nominibus ego illum in oculis fero : nec in eo riuales habeo paucos . Faloppio nostro si discessum meum excusaueris , cum uxoris morbus urgeret ; gratissimum erit . nec tamē diutius hic me commoraturum puto . tanti nihil est , ut uobis carere possim . Interim uale , & , si uacat , scribe , non accurate , sed , ut ego nunc , quidquid in buccam : ne pereat omnino fructus nostrorum sermonum : quem si litterae restituent ; paullo feram leuius absentis tui desiderium : cuius igniculum , e cubiculo meo cum discederes , sentire coepi : nec deinde tuum spectrum discessit ab oculis meis . Venet ijs .

MARCO . ANTONIO

M V R E T O

Romam .

19

GAVDEO , mi Murete , quod profecto etiam me tacente existimas , te nauare operam Regibus , ingeniumq. tuum , quod ego semper unice dilexi , extulique laudibus , a tanto Pontifice , & ab uniuerso Cardinalium Collegio uehementer probari . nam , si qui aliter sentiunt : quamquam quis est , qui aliter sentire possit ? ueruntamen si qui fortasse reperientur , quos liuor

T impe-

impediat, quo minus recte ac sincere iudicare possint; de ijs laborandum non erit: cum te praesertim ille no-
 ster, quem sequuntur multi, sed ille praeter ceteros, qui
 nobis quasi *πρωτέρα* *ζεύς* debet esse, non mediocriter
 ornet, atque diligat. Haec altera tua oratio priorem
 illam uel aequat, uel uincit, sententiarum, uerborum,
 ordinis praestantia. quo in officio, ac munere cupio
 te pergere. simul enim perges in expedita, maximeq.
 directa gloriae uia, per quam processisti iam longissi-
 me, nemine praecurrente, me fauente plurimum. De
 tua in me beneuolentia, cum recordor meam, dubitare
 non possum. meum in te animum expertus iam es
 eundem si & esse nunc, & perpetuo futurum arbitra-
 ris, non fallam opinionem tuam. nam & mea non so-
 lum consuetudo, sed etiam natura ita postulat: & tu
 perficis eas laudes, quarum principia me olim, exspe-
 ctantem id, quod praestare te nunc uideo, in tui amo-
 rem impulerunt. Habeo summas gratias, quas agere
 te cupio, Archiepiscopo Beccatellio: eumq. meo no-
 mine, ut quam licebit officiose, quamq. plurimum fa-
 lutes, ualde rogo. ✠, ut scribit ad amicos, floret hono-
 ribus in patria, carus Imperatori, iucundus omnibus.
 nostri humanitatem, & ingenium: doctrinam auxit a
 discessu tuo, quantum uix credas: itaque summa o-
 mnia de illo adolescente sperare nobis licet. Duarum
 obitu, de quo heri primum a Germano homine, qui ex
 Gallia recens uenerat, accepi, damni plurimum in in-
 re civili factum est. equidem dolui uel tua causa, quod
 eum a te amari fenseram. quamquam haec, si ferret hu-
 manitas, prorsus dolenda non essent. quid enim profi-
 cimus?

cimus ? angustius quidem grauius , neque communis con-
 ditionis necessitas concedit, & uitae commutatio, bre-
 uissimae cum aeterna, miserrimae cum beatissima,
 ualde uetant. Ego nunc, quod acceptum diuinae be-
 nignitati refero, quodq. tibi puto fore incundissimum,
 ualitudine utor satis commoda, oculis quidem opti-
 mis, quod aliquot annis non contigit. itaque, cum
 otium non ferrem, (scis enim me quiescere non posse)
 commentarios in reliquas Ciceronis epistolas coepi te-
 xere: &, ut initia sunt, prorsus industria non ois-
 tau. absolui, ut mihi quidem uidetur, maiorem par-
 tem, idest tres primos libros, &, extra ordinem, a-
 ctuum. in quibus, ut dixi iam, nisi me communis
 philantia decipit, non uidetur opera male collocata.
 Habebis in clausula de Petro Fabro, tuo dicā, an meo?
 ita me triduo cepit, sibiq. deuinxit ingenio, humani-
 tate, prudentia. plane uixi, quam diu mecum fuit:
 nec mediocri sum amore discedentem prosecutus: nae
 tu, si nihil praeterea mea causa uelles, qui & uis, &
 egisti iam plurimum, tamen hoc uno munere, quod
 auctus per te sum tam ornati adolescentis amicitia,
 meis omnibus in te studiis, quae tu merita uocas, opti-
 mam gratiam retulisti. Vale. Venetijs.

HIPPOLYTO . CAPILVPO

EPISCOPO . FANENSI 20

SANE postulabat mea peruetus in te obseruantia,
 ex ingenij tui praeclaris orta monumentis, ut aliquid
 ad te litterarum darem: sed me dignitas tua semper, &
 persona deterruit, uerentem, ne, talem uirum, tan-

T b tarum

tarum rerum occupatione distentum, inanibus appellare litteris, pudentis hominis non esset. nunc, ut uere dicam, paene accuso modestiam meam, quod, dum cogito ad te scribere, nec tamen consilium explico, interea tua fecit singularis humanitas, ut anteuerteres. quamquam cur ego apud te, maximarum uirtutum laude praestantem, ad quas mihi adspirare non licet, plus residere officij moleste feram, cum praesertim hoc ipsum amoris in me tui, quo equidem antiquius nihil habeo, non obscurum argumentum esse uideatur. Quocirca, ut interdum me pudet pudoris mei, quod nihil ad te scribere sim ausus, cum tamen maxime cuperem: sic ista tuae uoluntatis erga me declaratione, istis etiam laudibus, quibus me ornat epistola tua, mirifice delector. noli enim existimare, si quid umquam meis laboribus ac uigijs non contemnendum praestiti, me fructum ullum, aut mercedem praestantiores expectasse, quam quae ex tuo, tuique similium iudicio, ac testimonio percipitur. quod si assequor, triumpho. sin, quod suspicari facilius possum, ita me laudas, ut quasi deficientem in cursu tua uoce impellas; ne sic quidem uulgari me munere obstringis, cum ad cohortandum, atque incitandum, si ulla res, certe tua plurimum ualeat auctoritas. itaque enitar, ne tu me non bonum tuarum litterarum interpretem fuisse putes. incumbam enim paullo acrius ad ea, quae qui possidet, iure laudem fert. Tibi uero, quod ad me tam humaniter scripseris, quodque ultro ipse mihi diu exoptatum ad tuam amicitiam aditum aperueris, si, quam debeo, gratiam referre non potero, habebos sal-
tem,

tem, ut priores officij partes re potius tibi, quam studio & uoluntate concedam. Vale. Venerijs.

NICASIO. CASLETANO 21

QUANTVM mihi uoluptatis attulerant litterae tuae, summae tum humanitatis, tum etiam doctrinae notis insignes: tantum postea doloris, ac molestiae, erepta ob aduersam ualetudinem respondendi facultate, suscepi. non enim aut is ego sum, cui quidquam prius officio sit; aut eum te esse ex litteris cognoui, cuius amicitia contemnenda potius, quam appetenda uideatur. sed omitto * uel testimonium, quod apud me ponderis, sicuti debet, habet plurimum, uel uoluntatem, cui libenter omnia tribuerem: ipsa, quam ad me misisti, epistola, quid est, quod impetrare non possit? scripta primum humanissime, cum beneuolentiam in me tuam significes, meam exoptare uidearis; deinde ita eleganter, ac diserte, (ne uiuam, si mentior) ut ego tibi in hac eloquentiae laude comparem sane paucissimos, anteferre debeam neminem. Quare cum istam animi tui singularem in me amando, atque etiam laudando liberalitatem libenter amplector: tum uero, me tibi parem in utroque uoluntatem reddere, idq. non tam officij tui magnitudine promouatum, quam iudicio facere, uelim existimes. Tu uideris, quid de me sentias, & quo me loco reponendum statuas: non enim ita laudem aspernor, praesertim quae ab ijs, de quibus bene omnes existimant, profisciscitur, ut, quam de studijs meis opinionem suscepisti, eius deponendae, aut imminuendae,

T 3 tibi

tibi auctor esse umquā uelim. Ego, quod ad me attinet si quateni dabitur facultas ornandi, plena manu tuas uirtutes ad caelum tollam: studio quidem, & amore ne uincar, & enitar, ut soleo, diligenter, & ut spero, consequar. praesentem scilicet muti sermonis suauitatem longinquitas aufert: litteris tamen, si ualebo, quod adhuc non contigit, ne prorsus abesse uideamur, operam dabo. Vale, & meo salutem. Venetijs.

IULIO. BELLOGRADO

Vtinum.

22

AMABAM te antea, mi Iuli, quod esses eo patre natus, cuius excellentem probitatem, atq. doctrinam non praesentes modo, sed longinqui etiam praedicant, ego summam in me humanitatem saepe sum expertus: nunc, ista indole, isto te ingenio praeditum esse cum intelligam, ut paternam uirtutem, tamquam amplissimum patrimonium, non modo conseruare, uerum etiam augere possis; an dubitas, quin omnia in te studia libentissime conferam? quibus addam officia, cum licebit: & ut saepe liceat, exopto. Perge, adolescens egregie, mihi carissime, in isto ad laudem cursu. uiam iniuisti, quae te ad immortalitatem feret, directam, expeditam, a uulgi erroribus longe remotam. quo tibi nomine gratulor, mihi gaudeo plurimum, & ut perpetuo gaudeam, futurum confido. species enim uirtutis eximia, quo propius eam adspexeris, eo te commouebit magis, & amorem sui mirabilem excitabit. interim contemplare actiones prudentissimi uiri parentis tui: ad eius te imitationem totum finge, atque conforma;

ma; ut haurias ab eo laudem tuam, quam capere uberioriorem ex nulla disciplina potes. Me uelim existimes omnibus de te maxima polliceri, & in te amando, si patrem excipias, nemini concedere. Filius meus te sibi maioris fratris loco ducit; nec ullum tui ornandi, quantum in ipso erit, locum praetermittet. Vale.

HIERONYMO . SERIPANDO

CARDINALI . CREATO

Romam .

23

A QVO primum tempore aliquid sapere, idest a uulgi opinionibus dissentire coepi, semper ita iudicaui, multo esse optabilius, multoq. praestantius, consequi uirtutem ipsam, quam ornamenta uirtutis. itaque nunc, allato de tua dignitate nuncio, quem hic ingenti laetitia boni omnes exceperunt, non sane tua caussa magis, quā antea, pro communi quidem Ecclesiae bono, cui tantum ex honore tuo praesidij, tantum splendoris accesserit, magnopere sum laetatus. tu enim is es, cuius animus haec humana numquam spectauerit, semper omnem spem, omnemq. gloriam, ac felicitatem in uno Deo, & in illa caelesti uita, recte, ac laudabiliter agentibus proposita, collocarit. Cui sunt occultae mirabiles illae tot annorum cogitationes, actiones, conciones tuae? quae si obscura fuissent, uno illo facto illustrarentur maxime, cum illa Praefecturae generalis insignia, quae libenter omnes assumunt, multo ipse libentius deposuisti. Quocirca non equidem magis, quia Cardinalis nunc es, quam quia semper ita uixisti, ut Cardinalium Collegio dignissimus esses, & mi-

T 4 bi,

hi, & omnibus laetandum intelligo. nec uero singularem, ac diuinam Pij . I V . Pontificis Max. sapientiam admirari, & efferre laudibus umquam desinam; qui uexatam assiduo prauarum opinionum impetu, nec mediocri periculo fluctuantem Christianae reip. nauem, auctoritatis, & doctrinae tuae pondere constituendam putauerit. itaq. non iam illas a septemtrione horribiles procellas, a quibus antea naufragium impendere uidebatur, posthac timebimus. Pio I V. gubernante, quod utinam diuina benignitas diuturnum esse patiatur, tua, Seripande, tuorumq. similium ope, summa tranquillitate perfruemur. id & speratur, iam indiſſo Concilio, quod unicum tantis malis eximia superiorum Pontificum sapientia remedium inuenit: & , mihi quidem si contigerit, ut ad eam diem spiritum ducere liceat, cum sublatas in perpetuum exitiosi diffidij caussas, unam in communi salute uoluntatem, unum gregis uniuersi pastorem, ac moderatorem uideam; satis me uixisse arbitrabor, & plane laetus ex hac uita discedam. Interim fruar expectatione; & tibi, tuisq. uirtutibus, quas omnes laudant, utinam imitari multi uellent, eam, quam debeo, obseruantiam, beneuolentiamq. praestabo. Vale. Venetijs.

A LOYSIO . ESTENSI

CARDINALI . CREATO

Ferrariam.

24

M V L T A, & magna Principibus uiris, inter quos, Aloyſi praestantissime, tua praecipue nobilitas elucet,

elucet, ad studium eximiae laudis adiumenta suppetunt: quae si comitatur uoluntas, excellunt facile, sic, ut ad immortalitatis praemia, cum quibus non opes, non imperia sapientes comparant, expedita quadam, & quasi compendiarium uia perueniant. Hoc tibi contigisse, cum omnes antea faterentur, grauissimum accessit Pij 1 v. Pontificis Max. testimonium, qui te, diu expetitur, paene recusantem, non rogantem quidem certe, in amplissimum Cardinalium Collegium, ipso maxime comprobante Collegio, summa bonorum laetitia, proxime cooptauit. Restat, quod futurum nemo dubitat, & tua superior uita pollicetur, ut istum honorem pro tua, maiorumq. tuorum dignitate administres. quod facile consequeris, si te, quidquid statues, quidquid ages, Cardinalem esse cogitabis, id est ex eo Ordine, unde maximi, ac praepotentis Dei Vicarij, rectores humani generis, Pontifices deliguntur. Locum tenes, quem summa dignitas illustrat, & in quo nullum neque dictum, neque factum obscurum esse possit. nec tibi aut a natura quidquam, aut a fortuna denegatum est, quo minus amplissimo te dignum sacerdotio praebeas. operosum alijs, & perdifficile sit, ut est omnino, ac semper fuit, recte, & laudabiliter agere: Aloysio Eflensi, in tanta ingenij, animiq. praestantia, tam propensa ad honestum uoluntate, tantis etiam opibus, quis aditum uerae laudis non patere, quis aeternae uiam gloriae non esse facillimam existimet? Gaude igitur tam excellenti bono; & incumbe totus in eam curam, ut antiquum familiae tuae decus, per tot saecula, tot Ducum, tot Regum, &

Impe-

Imperatorum uirtute partum, non tueare solum, uerum etiam uehementer augeas. nam nunc quidem eo tantum nomine tibi gratulamur, quod simul cum isto honore praeclaram saepe exercendae uirtutis occasionem accepisti, cumlabitur laetitia, & erit aptior gratulandi locus, cum haec honorum insignia, quae multis oneri fuisse constat, iustitia, pietate, omniq. beneficentiae genere ita sustinebis, ut & optimi Pontificis iudicio, & bonorum expectatiori, qua nulla maior umquam fuit, egregie satisfacias. quod euenturum breui, omnes confidunt: ego, pro meo in te singulari studio, quasi iam euenerit, praesenti gaudio cupiditatis meae fructum capio. Vale. Venetijs.

IO. BAPTISTAE . SARACIO

Ferrariam .

25

S E M P E R equidem existimaui, quod tu quoque sentis, doctissime Saraci, non minimum fortunae praestare uirtutem; in qua etiam una satis esse ad bene beateq. uiuendum putarunt multi: tamen incidunt quaedam tempora, cum ipsi etiam habenda fortunae gratia uideatur. quod mihi nunc gaudeo contigisse. nam cum, aliquot abhinc annis, consentiens multorum sermo, eximias ingenij tui suauitates assidue praedicantium, in eam me uoluntatem, ac mentem adduxisset, ut diligerem te uehementer, & colerem: casu accidit proximis diebus, ut auctoritas tua, magnis atque perpetuis erga Principes tuos meritis, uirtutibusq. parata, expedire me haerentem, atque impeditum perdifficili negotio, posset. hoc ego fortunae meae

non

non vulgare beneficium esse duco . alterum est tuae uirtutis , quod , cum tibi meam cupiditatem uir egregius , omniumq. humanissimus , Paulus Sacratius ostendisset , contulisti statim ad rationes meas studia tua , spemq. nostram , iam prope lunguentem , atque abiectam , erexisti , & confirmasti promissis primum , deinde etiam officijs tuis . quo quidem in me singulari merito , quibus tibi uerbis gratias agam , plane non reperio . uincit enim , uincit prorsus , optime Saraci , ingenium meum humanitas tua . sed hoc ipso fit uirtus illustrior , cum in eos beneficia conferuntur , qui satis facere non modo ipsa re , sed ne uerbis quidem ullo modo possint : quod tibi persuasum esse quis dubitet , qui consuetudinem benemerendi tuam , a praestanti quadam natura ortam , liberalium doctrinarum studio mirabiliter auctam , cognouerit ? uerumtamen , quando mihi non simul cum facultate uoluntas quoque eripitur remunerandi , nonnihil in molestia gaudeo , & fruior tacitus officij conscientia , nec tamen futurum despero , ut , quae mihi nunc ad grati animi significationem deesse uerba sentiq. eadem aliquando abundant , in tua benignitate apud alios praedicanda . Interim sine me hoc impetrare ab humanitate tua , ut multo maiorem esse putes obseruantiam , ac beneuolentiam in te meam , quam ullo umquam a me exprimi , ac declarari officio possit . quod si , ut spero , facies ; mihi crede , praesentem gratiam , quam ex primis Sacra-
ti mei litteris absolutam exspecto , haud paullo maiore gratia cumulaueris . Cupio , nisi graue est , a te futurari meis uerbis Io . Baptistam Pignam . Vale . Ven .

PAVLO

PAVLO . SACRATO

Ferrariam .

26

SOLET interdum euētus esse gravior, quam causa, interdum etiam causa, quam euentus. me delectauit utrumque pariter in litteris tuis. nam, & ut Latine ad me scriberes, homo tum domesticis curis, tum etiam sedandis, ut audio, multorum controuersis assidue disientus, certe amor impulit, atq. humanitas: & epistola tua ita mihi ornatè, ita copiose omnes non modo animi, uerum etiam ingenij tui partes expressit, ut nihil umquam legerim libentius. Ego tibi antea, optime Sacrate, tribuebam sane multa, quae pauci consequuntur, prudentiam, integritatem, doctrinam, maxime uero praestantem quandam ad excolendas officij amicitias & uoluntatis, & naturae propensionem: istam uero orationis exornandae facultatem, quae cum multi temporis, magnaeq. uidetur esse industriae, tum uero, ut ego sentio, atque usu etiam didici, ab intimo quodam, planeq. recondito depromitur artificio, uix putabam tibi inter diuersa plane studia posse contingere. sed uidelicet id me fefellit, quod ingenium tuum communibus metiebar exemplis: nec mihi ueniebat in mentem, auunculi tui Cardinalis, Iacobi Sadoleti, praeceptis, & consuetudine domestica aditum tibi ad omnem gloriam esse patefactum. nam, cum ille cunctis uirtutibus, quas laudabit posteritas omnis, assequetur fortasse nemo, bonorum, ac sapientium iudicio uiuorum excelluerit: hac tamen in primis Latine scribendi laude ita floruit, ut ueteres illos prope-

propemodum aequauerit, nos quidem, per eandem uia cupientes excurrere, longe reliquerit. sed, ut ex epistola tua conijcio, conseruabis hoc quasi patrimonium, familiae uestrae proprium; & haec tibi communis hereditas erit cum patrueli fratre tuo, Paulo Sadoletto, quem omnes homines ad egregia quaeque natum intelligunt. Equidem in hoc mihi ipse primum gratulor, qui tibi harum litterarum, quibus nescio an quidquam non modo humanius, uerum etiam ornatius esse possit, causam dederim. nam Iosephum Fasnardum, quem ob eius doctrinam, & mores egregios uehementer amo, oblitum arbitror modestiae suae, cum de me loqueretur, & utrumque uestrum in eo consensisse, ut ille, te libenter audiente, pro ueris falsa narraret, aut certe ueris plurimum assingeret; tu illi, plena manu, ut saepe prodigus amor est, ea, quae prorsus non agnosco, in me conferenti, pro tuo in me studio libenter, & facile crederes. utinam quidem, qui uobis nunc esse uideor, is aliquando esse possim: quod quia sperare non licet, ne cur optem quidem est. Meus in te animus (quid enim praeterea pollicear?) officio erit, mihi crede, singulari: quaeq. a te in meis rebus opera, atque beneuolentia natiua, perpetuo quodam erga te studio ita compensabitur, ut mihi nemo omnium, excepto amore domestico, te uno carior, aut iucundior umquam esse possit. Franciscus Morandus, cuius ego contubernio, & quotidiana consuetudine mirifice delector, uir egregius, nec iuris tantum ciuile peritia, sed poetica etiam laude, & litterarum elegantia uehementer excellens, mutuo te diligit, & quae ego tuis uerbis eum salutem imperitiui,

viui, eandem tibi ut eius nomine his litteris adscribere-
rem, diligenter mandauit. Tu saluere plurimum a me
iubeas Io. Baptistam Saracium, deditum semper opti-
mis disciplinis, maximeq. cupidum ornandae uirtutis,
itemq. * quem uidi numquam, amo tamen sic,
ut mihi te riualem esse uix patiar. Vale. Venetys.

FRANCISCO. ROBORELLIO

Bononiam.

27

MAGNAM habeo gratiam Hieronymo Seripando, optimo Cardinali, omniumq. uirtutum gloria praestantissimo, quod ab aliqua nos ob imitationem uirtutis exorta similitate ad summam beneuolentiam, coniunctionemq. traduxerit. te quidem cum eximia doctrinae opinione, quam apud omnes merito consecutus es, humanitatis laudem uelle coniungere, tum mea causa laetor, qui tua consuetudine nimium diu molestissime carui, meaeq. in te perpetuae uoluntatis ipse mihi egregie sum conscius; tum uero, quod inter te, & Sigonium meum, uiros tales, & plane duo nostrae Italiae lumina, non optime conuenire, ferendum uix erat. itaque, cum de nostra auctore Seripando reconciliata gratia ex ipsius Sigony litteris cognouissem; feci statim, quae meae partes erant, ut animo te complecterer, meq. tibi, leuiter antea, nec sane mediocri cum dolore immutatum, libentissime totum restituerem. A te peto, non ut me mutuo diligas, quod te iam facere, perpetuoq. facturum certo scio: sed ut officijs etiam ita mecum certare uelis, quibus & cupide uincam, & uincas tamen non inuictus, ut
nihil

nihil omnino, neque de mea in te uetere, obseruantia,
neque de tua in me beneuolentia detractum esse uidea-
tur. quamquam hos, tua fretus bonitate, & saplen-
tia, cum sperauerim antea, nunc ut plane confidam,
litterae tuae fecerunt, ad hominem bene doctum, &
utriusque nostrum amantiissimum, Raphaelem Cyllie-
rium proxime conscriptae: quibus in litteris partim
de me, quo sum mirifice laetatus, amantiissime loque-
ris, partim etiam typos Graecos fratris mei, nescio
qua culpa amissos, benignissime mihi polliceris, ut de-
fers. Ego, mi Robortelle, istam uehementer amo uo-
luntatem, quam tibi certe emetior: liberalitate uero
tua etsi delector maxime, tamen, cur utar, non est; cum
officinam satis ampla & pereleganti huius generis co-
pia magnis iam sumptibus instruxerim. tibi tamen,
quia de commodo meo tua sponte cogitaueris, quod
sine summo erga me amore fieri profecto non potuit,
aeque debeo, ac si rem omnium maximam meo peruen-
tuario tempore detulisses. quod si a me paria, ac mul-
to etiam praestantiora in omnibus rebus, quas ad tuas
laudis, cuique commodi partem aliquam pertinere in-
telligam, studia, & officia expectabis; numquam te
fallam. atque huiusquidem testem promissi, & quasi
loco foederis, quod a me uiolari numquam patiar,
hanc esse apud te epistolam uolo. Camillum Palaeor-
tum, cuius excellentem humanitatem, coniunctam
pari uirtute, non dubito quin praeclare cognitam ha-
beas, & communem amicum, dignum Romulo pa-
rente filium, Pompilium Amasaeum, rogo te, salu-
tes meis uerbis diligenter. Vale. Venetijs.

ALE-

ALEXANDRO. CRISPO 28

HABET hoc uirtus, ut amicitias nullo intercessore conciliet. itaque, cum de studijs tuis, & incredibili quadam ad liberales artes uoluntatis propensione, ex Sebastiani Leonis, familiaris mei, litteris cognouissem: dilexi te statim, idq. ut intelligeres, uehementer optaui. nunc, quando opinionem meam de ingenio tuo susceptam epistola tua confirmat; ego quoque aliquanto magis ad te amandum impellor. quod uero etiam in amore mihi respondeas, tuamq. operam, curam, & auctoritatem nullo umquam loco defuturam promittas: utrumque facio plurimi; & esse perpetuum cupio. quod ut confidam, tua probitas facit, multorum sermonibus, praecipue uero Leonis nostri testimonio comprobata. Hic ego hortarer, pro mea in te summa beneuolentia, ut acrius te ad omnem laudis cupiditatem incitares. sed neque industria tua cuiusquam indiget praeceptis: nec te res ulla magis ad gloriam accendat, quam nobilitas tua, quam, non dubito, quin saepe mente & cogitatione contempleris. tantum igitur te rogabo, ut istum teneas, quem coepisti, cursum, nec te umquam aut uoluptas, quae adolescentibus maxime suis blanditijs, & ficta boni specie perniciosas insidias tendit, aut fucatus rerum humanarum splendor a studio uirtutis, idest a uera, solidaq. gloria deducat. Vale, & Leoni nostro, doctissimo atque optimo uiro, dic salutem meo nomine plurimam. Venerijs.

SCRI-

SCRIPSIT. HANC. ROGATVS

A. NOBILISSIMO. VIRO 29

CUM in summis molestijs, quibus me fortasse immerentem fortuna uexat, quae quidem tibi satis notae sunt, unicum mihi solatium fuerit beneuolentia tua, quam opinabar me singulari quadam ac perpetua erga te obseruantia, & studio quodam incredibili consecutum: eo me solatio magnae ex parte priuatum esse, ex eo sermone, quem habuit mecum proxime Drusus tuus, uehementer doleo. quod quidem eo patior acerbius, quia, si posset augeri amor in me tuus, augeri potius debere pro mea in te egregia uoluntate, maximisq. studijs, existimabam. quidenim, a quo primum tempore aditus mihi patuit ad amicitiam tuam, de te senserim, ipse mihi optime sum conscius: quid uero praedicauerim, testes habeo, non leuissimos homines, sed praestantes uiros, eosq. minime paucos, quorum auctoritas, & probata uita uel sine iureiurando facile fidem facere possit. quae cum recordor, magnam ex officio meo uoluptatem capio: propterea quod nihil umquam mihi grati animi memoria incundius aut est, aut umquam erit. &, quamquam animum tuum non nihil immatarum Drusi uerba significabant; cum ego perpetuitatem amoris tui expectauerim; eamq. tanti fecerim, ut ex omnibus rebus humanis nihil paene pluris aestimauerim: tamen, non ut animatus nunc in me sis, sed ut antea fueris, in omni mea uita incandissime cogitabo; quaeq. in amicitia colenda a
V doctif-

doctissimis viris constantiae tributa laus est, leam ut
omnio consequar, enitar quantum in me erit; non
quod tua uirtus cuiusquam hominis laudationem, uel
tua fortuna cuiusquam opes, aut merita desideret;
sed profecto apud sapientissimos homines, quem ego te
in numerum refero, significatio bonae uoluntatis, et-
iam si merita non habet, pro meritis tamen est. Te
uero, Principem egregium, omniumq. uirtutum apud
omnes homines, maximeq. apud omnes Principes lau-
de florentem, praeterea ista ornatum dignitate, quae
ad omnem laudem tacita quadam cohortatione uide-
tur impellere, figmentis commoveri hominum impro-
bissimorum; & alienis fortasse bonis invidentium,
prorsus aequum non est. Quid enim? an ego tam pra-
uus esse possim, ut optimo uiro coner umquam in ser-
mone detrahex? an tam stultus, ut, qui mihi multis
rebus prodesse, multis etiam obesse possit, eum indignis-
sime laceffam iniurijs? an tam ingratus, ut, cuius
erga me summam humanitatem, ac benignitatem sen-
serim, de eo quidquam cogitem, aut etiam loquar ini-
quius? Quid honor meus? an apud me nullius est, pon-
deris? ille uero mihi uel ipsa uita carior adhuc fuit,
eritq. in postexum, ita sum a puero educatus, ita natus:
ita etiam didici ab exemplis maiorum meorum, an igitur
honor meus tantam ferre posset inconstantiam? ille
certe cum omnes maculas, tum hanc, quae turpif-
sima est, leuitatis, & intemperantiae, respuit, ac re-
formidat. Quare, si peccarem in te, magne Princeps,
simul in me ipsum peccarem. quorum alterum ab of-
ficio

ficio meo, alterum a uoluntate nimis abhorreret. Quod igitur neque committere debeo, neque possum, id mirarer equidem a te credi; si plane, quae ad me delata sunt, uera omnia putarem. sed primum haud libenter id credo, quod iniucunditatem, ac solitudinem affert animo meo: deinde, quod indignum uidetur bonitate tua, quam ego, ut maxime omnium habeo cognitam, ita maxime omnium efferre laudibus ubique soleo: postremo, quod cum ipsa ueritate pugnat. Quod autem, quiddam etiam de liberalitate mea gloriose a me iactatum, iidem comminiscuntur: impudens mendacium est, ac, ne alijs utar argumentis, te ipso teste falsum. nam, fuisse me tui perstudiosum, omnia tibi, tuisque, quae potuerim, obsequia, atque officia praestitisse, uere dixeris, & multi sciunt: quo tamen ipse nomine gloriari non soleo; contentus ipsa re sum: uerum fuisse me, cui multa defunt, in te, qui cunctis rebus abundas, liberalem, & de meis riuulis paene aridis affluxisse aliquid ad tuos uberrimos fontes, certe nemo dixerit; nec, si quis diceret, ego agnoscerem. Hoc igitur uno, quod inanissimum esse constat, reliqua, mihi obiecta, refelluntur. patent insidiae maleuolorum; infirmatur, ut saepe solet, a seipsa, & suo quasi gladio ingulatur improbitas. itaque recreor paullulum in acerbissima molestia: ut etiam hoc sperem, si qua uoluntatis tuae facta mutatio sit, quod quia meritis minime sum, ideo minime possum credere, me tamen ab humanitate tua facile impetraturum, ut te mihi totum restituas. nec enim

decer, apud talem uirum, tantumq. Principem, natu-
 ra bonum, iudicio, & consuetudine optimum, consilijs
 & artibus locum esse hominum perditorum. quam mi-
 hi spem ut confirment litterae tuae, peto a te pro mea
 peruetere non solum erga te, uerum etiam erga tuos
 omnes obseruantia: idq. a te summa tua, tuaeq. fami-
 liae dignitas postulat. Vale.

EPISTO-

EPISTOLARVM
PAVLLI. MANVTII
LIBER. SEXTVS

FRANCISCO. RICHARDOTO
EPISCOPO. ATREBATEN. I

CVM antea tibi, ex hominis mihi amicis-
simi, tuiq. studiosissimi, singularis uiri,
Oſtaniꝝ Pantagathi, sermone tribuebam
plurimum, ac te, nondum mihi de facie
notum, colere tamen, & diligere non uulgariter coe-
peram: tum uero, ut legi orationem tuam, nuper ha-
bitam in Synhodo Cameracensi, qua nescio an quid-
quam adhuc uiderim praeſtantiꝝ; dici uix potest,
quantum ad meum de te iudiciꝝ, quantum etiam
ad amorem acceſſerit. uidi enim, ut in tabella pictam,
atque expreſſam, ingenij, doctrinaeq. tuae imaginem
excellentem: quam intuens, amore tui sum incensus
incredibili, ſic, ut ardentius eſſe nihil poſſit. &, quam-
quam aſſiduꝝ diſtinebar curis; feci tamen; ſtudio
ſcilicet impuſus; ut his tibi litteris aliquam uolun-
tatis in te meae ſignificationem darem. nam, eſſi tu is
es, cuius uirtutes, quaſi pleno theatro ſpectatae, iam
ita notae ſint, ut nec angere cuiusquam praeconio, nec
minui uituperatione poſſint: me tamen ita anima-
tum eſſe uelim exiſtmes, ut, cum multi certatim te
ornent laudibus, ego tamen in eo uel principatum ap-
petam, uel ſuperiorem certe feram neminem. Nam,

V 3 quod

quod te de studijs meis non pessime sentire, & Ioannes Richardotus, praeclara indole iuuenis, hatus ad omnem laudem; planeq. te aunculo dignus, affirmat, & litterae tuae, ad illum scriptae, significant: ualde triumpho, atque istam opinionem, mihi crede, beatorum hominum copijs, atque opibus non comparo solum, uerum etiam antepono. quid enim optabilius, quam ijs placere, quorum uirtus, & uita tum principibus uiris, tum etiam populo placet uniuerso? quid autem accidere cuiquam possit illustrius, quam a te laudari, qui ita uiuis, ut nihil agas, nihil expetentum putes, nisi cum eximia laude coniunctum? notum enim genus est institutorum tuorum, nota industria, notae curae pro salute animarum uel tuenda, uel recuperanda. Scimus, quos ex ingenio tuo fructus Atrebatenses tui partim iam colligant, partim etiam expectent: dicerem, nobis inuidentibus, si aut in Christianum inuidia caderet, aut ex eo genere uirtus esset, quae non longe distribui, non communicari passim facile posset. quod cum ita sit; non committam tamen, ut te horter, ut ad nos quoque tua scripta peruenire uelis. quod enim publice profuturum uidetur, in eo neque cuiusquam hortationi bonitas tua, neque consilio prudentia locum relinquit. laetabor potius, quod ea sis & uoluntate, & uirtute praeditus, ut optime de Christiana rep. mereri, eamq. miseris temporibus labefactatam confirmare maxime possis. quo facto, inibis maximam gratiam ab omnibus bonis, tibiq. perennem gloriam, & ea, quae summis meritis proposita sunt, praemia consequeris. A me uelim,

uelim, si quid tua, tuorum ue causa praestare possim;
quamquam, & quam tu firmus ab omni re sis, &
quam ego imbecillus, intelligo; uerumtamen, si ac-
ciderit, ut uel amplitudini, gloriaeq. tuae, uel eo-
rum, qui tibi cari sunt, commodis seruire possim; ex-
spectabis eadem a me, quae soles ab ijs, quorum ualde
cognitam habes fidem, beneuolentiam, obseruantiam.
dabo operam, & assequar, ut spero, ut opinioni tuae
officia mea respondeant. Studium quidem, si res poscet,
exstabit eiusmodi, ut nec obscurum esse, nec mediocre
uideri possit. Vale. Romae, pr. id. Sept. MDLXV.

NICOLAO. GOTIO

. Epidaurum.

2

MULTA uirtus praemia, sed nullum habet seipsa
praestantius. itaque, nisi te ipsum prorsus ignores,
ualde te laetari necesse est, mi Nicolae, tum doctrina,
tum etiam eloquentia tua: quarum alteram ex hominis
mihi amicissimi, cuius testimonio plurimum tribuo,
Pauli Bosij litteris iam pridem habeo cognitam, altera
sefe ostendit in epistola tua, sic, ut speciem egregiam
neteris Romanae linguae propemodum in te uno mi-
hi uidear agnoscere. Quo circa patriae tuae gratulor,
quam praeclaris institutis, opibusq. florentem prae-
cipua quadam scientiae tuae gloria nobilitas. Gratu-
lor etiam mihi de amicitia tua: cum qua, mihi crede,
neque Regum opes, neque ulla omnino fortunae bona
confero. Nec uero Imperatores illos ueteres, quorum
bellica facta historiae celebrant, tantam e suis trium-
phis, atque ex insigni illa laurea cepisse uoluptatem

V 4 existi.

existimo, quantam haurire me sensi, cum eam partem legerem litterarum tuarum, in qua, rationem studiorum meorum probari tibi uehementer, significas. quod si tu aliter sensisses; mutassem institutum; meq. ad consilium tuum, tuaq. praecepta totum contulissem. Et, quoniam, quid praestare possis, uideo; cupio, te aliquid mandare litteris, quod ad posteros perueniat. Plura uellem, sed auocant negotia. unum illud addā, te mihi esse in oculis, idq. tuo merito. ferus enim, ac ferreus nimis est, qui te amore singulari nō amat, tot praeditum suauitatibus ingenij. Ego tibi a me singularem beneuolentiam, & perpetuam tui nominis obseruantiam polliceor. Vale. IV. id. Sext. M D L X I.

IOANNI. SARIO. ZAMOSCIO

Patauium.

3

SAEPÉ mihi antea litterae Caroli Sigonij, cui quantum tribuam non ignoras, praeclarum & humanitatis, & ingenij, doctrinaeq. tuae testimonium dederant: itaque te eram complexus amore non mediocri, sic ut fauerem tuae laudi mirabiliter, idq. ut ipse illustri aliquo signo intelligeres, uehementer cuperem. ut optabam, ita contigit. nam, cum tu animum induxisses ualere me gratia apud Petrum Miscouium, florentem uirum honoribus, opibus, omniq. uirtute; facile impetrauit a me Sigonius, cum tuo nomine rogaret, ut ei te commendarem litteris quam possem diligentissime. uerum, ut est Miscouius in libérales doctrinas egregie animatus, & ingeniorum existimator intelligens; non dubito, quin tibi plus apud
eum

cum uirtus tua, quam mea commendatio profutura sit . ut ut erit, ego mihi interim facultatem esse datam testificādae beneuolentiae in te meae, etiam atque etiam laetor . quod ita uelim interpreteris, ut accepisse me beneficium, non dedisse, existimes: quando hinc uel orta inter nos, uel certe aucta amicitia est, & mutuo iam litterarum quasi pignore confirmata . quod si ad hanc animorum consensionem, qua tamen coniungi absentes uidemur, communicatio sermonis & suauitas consuetudinis posset accedere; id quod forsitan optamus pariter, sperare mihi per meas rationes, tibi per studia tua non licet: praestantes, opinor, fructus caperemus eorum . studiorum communionem, quae qui uere sapiunt, sola esse instar uitae putant . quamquam hanc mihi aliquanto iniquius, quam tibi, ferendam esse iacturam intelligo . tu enim istic & abundas otio, cuius mihi fructus, nisi commentarer interdum aliquid antelucanis horis, plane eriperetur omnis: & cum te Sigonio nostro, humanissimo uiro non ijs modo artibus, quae specie quadam alliciunt, & desessum grauib. curis animum recreant, uerum etiam ijs, unde ratio sumitur, & moderatio uitae, instructissimo, totum, ut audio dedideris, mihi crede, non est, quod aliunde quidquam petas, aut cuiusquam praeterea uiuam in hoc genere uocem desideres . Quare isto bono frui, dum licet: in quo tamen admonitionem, & consilium meum prudentia tua non expectat; atque hoc equidem nomine tibi plurimum, ut debeo, gratulor: me uero absentem dilige; itaq. statue de mea uoluntate, ut multos credas usq. & familiaritate,

quo

quotidianisq. officijs coniunctiores tecum esse posse,
quam me; amore autem, & studio, prorsus neminem.
Vale. Romae, Kal. Nou. M D LXI.

PETRO. MISCOVIO

4

A quo die, accitus a summo Pontifice, ad Urbem
veni, otioso numquam esse mihi licuit: & , quantum
diuino, eadem perpetuo erunt omnia: neque uero sa-
lutationibus quotidianis, quarum pleraeque mihi qui-
dem uoluntariae sunt, necessarias quasdam alijs am-
bitio facit, ualde me deditum esse uelim existimes.
ualeant haec, & si quid est generis eiusmodi: ego in
ea cura, quam suscepi, ut emendati edantur sacri li-
bri, mihi esse haerendum intelligo, & eo magis, quod
ad res praeclaras, communemq. animorum utilita-
tem, ita Pontificis uoluntas incumbit, ut excitet stu-
dia multorum, eaq. intermitteri, aut languescere non
sinat. quae si tibi, ut arbitror, iam nota sunt; non du-
bito, quin me, cessantem in officio litterarum, omni
uel negligentiae, uel obliuionis amicitiae inter nos
institutae culpa liberes. sin ex me primum haec ac-
cipis: aequiorem saltem in posterum te mihi praebere
debebis, & existimare id, quod res est, me tibi ex ijs,
quos in longinquis terris uiuentes, similitudine mihi
studiorum coniunctos, libenter coepi diligere, prae-
cipuam uni praestare memoriam, atque obseruantiam,
nec mei iam in hoc officio dissimilem esse posse, quan-
do tu quoque, ut audio, quotidie tui similior es, idest
earum uirtutum laude praestantior, quarum fama
tibi multos non mediocri uoluntate, me uero aliquot

ab

ab hinc annis plane singulari studio deuinxit. Ac uide, quid uerus amor ualeat. ego, cum tibi me comparare nulla re audeam, ne utrumque nostrum uidear ignorare, tamen, cuius in te animi sum ipse mihi conscius, in eo te respondere, libenter credo. fert hoc humanitas, postulat consuetudo tua, exigit etiam amicitia nostra, cuius equidem recreor memoria, honestor etiam nomine. hac spe fretus, a te peto, ut Ioannem Sarium Zamoscium, qui hanc epistolam cum suis literis ad te mittet, ita complectaris, ut meam commendationem, quod ille sibi persuasit, ualuisse plurimum intelligat. est in familiarissimis, atque intimis Caroli Sigonij: & excellit, ipso teste Sigonio, moribus, ingenio, omni denique indole uirtutis. iam, quae mihi cum Sigonio intercedat necessitudo, quanta studiorum, animorumq. coniunctio, quam consentiamus in literis, aut quam suauiter interdum dissentiamus, ut ego mihi illum semper anteposuerim, ille mihi semper tribuerit plurimum, utriusque scripta declarant. suscipe igitur, si quid non modo mea, uerum etiam Sigonij causa uis, & orna, quantum potes, excultum doctrinis iuuenem, praestantis animi, natum ad patriae suae decus, tui uero mirifice studiosum, atque peramantem. nos enim simul in illo ornabis testimonio beneuolentiae tuae, quam cognosci a quamplurimis, & nos aliquid apud te esse, quia uehementer hoc ad nostram laudem pertinet, propterea uehementer cupimus. Vale, & Patricio meo, nisi graue est, salutem meis uerbis plurimam. Romae. xiv. Kal.

Oct. MDLXI.

IOAN-

IOANNI. SARIO. ZAMOSCIO

Patauium.

5

Est, cur gaudeam, capere te fructum aliquem ex ijs litteris, quas ad ornatiſſimum uirum, Petrum Miſconiam, de te ſcripſeram. quamquam hanc ego iam laetitiam animo praeceperam, quippe qui & Miſconij praeſtantiem humanitatem cognitam haberem, & in te ipſo eſſe multa, quae amorem concilient, non ignorarem. quod ſi te nobis, ideſt alienioribus, tua uirtus ita commendat, ut cupiamus tua cauſſa, quidquid poſſumus: cur eadem uirtus omnia tibi a tuis, nulla cuiuſquam commendatione, non impetret? hoc te quoque exiſtimare, cum intueor ſtudia tua, facile mihi perſuadeo: nec dubito, quin, ex quibus artibus manant haec, quae tibi propoſita ſunt, quaeq. adeptus in ſummo ſplendore ac dignitate uiues, eae tibi artes cariores quotidie ſint, cum praefertim excellere te intelligam induſtria, doctрина, eloquentia, ſic, ut alios tua laude commoueas, exemploq. doceas, male ſuis rationibus conſulere, ſi quem a ſempiternis praemijs paucorum annorum labor auertat. Patricius denuo cupit Venetijs imprimi ſua Fragmenta. in ea re meam operam uidetur expoſcere, nec mihi uoluntas deeſt: amo enim hominem amore non uulgari: ſed, abſens quid poſſim, non uideo: nec libenter ſuſcipio, quod ſi parum ſuccedat, amici animus offendatur, & ego illius angar moleſtia. ſcribam tamen ad eum, cum uacabo. nam nunc occupationibus ualde urgeor.

Vale. Romae.

IOAN.

IOANNI. TURRIANO

Sermonetam.

6

ET SI *eram ualde districtus earum rerum cura, quae ad sacrorum librorum editionem pertinent : cui toto muneri, me esse a Pio I V. Pont. Max. non contemnenda condicione praepositum, credo te audisse : tamen, acceptis litteris tuis, humanissime scriptis, & elegantissime, uicit occupationes meas, nec a me responderi nihil est passa recordatio nostrae ueteris amicitiae, quam a uirtute ortam eadem postea uirtus aluit, atque conseruauit. Ego te, mi Turritiane, quo primum die cognoui, dignissimum duxi, quem omnes homines in oculis ferrent : ita sum delectatus ingenio tuo, ita doctrinam, ita mores probavi. Consuetudinem tuam, atque usum inter nos assiduum, cum uehementer expeterem, per utriusque rationes consequi non licuit. nunc, siue casus, siue nostra uoluntas ita tulit, ut ego Romae, tu Sermonetae uiueres : laetor, plurimum hac locorum propinquitate, & spero futurum, ut maiores mutuae beneuolentiae fructus, si minus praesentes, litteris saltem consequamur. ego tibi omnia, quae potero, diligenter officia praestabo, memoriam quidem, & beneuolentiam, ut debeo, singularem. De tuo statu audieram antea saepe a Laurentio Gambarà, proximis autem diebus a familiari tuo, iuvene suauissimis moribus ornato, cognoui ea, quae mihi laetitiam attulerunt incredibilem : ualere te gratia, & auctoritate apud Sermonetanum Cardinalem omni laude cumulatam, eiusq. fratrem, Bonifacium,*

Prin-

Principem, maiorum suorum uirtute simillimum : in Auditoris munere numquam te a iure, & aequitate discedere, consequi tamen humanitate, & ingenij praestantia, ut summis, & infimis carus aequae incundusque sis : filiolum te habere indole optima, quem patris domesticæ uirtus aduerum decus excitabit. Haec de te, ut optabam, quæ spero fore perpetua. de me, praeter ea, quæ ab alijs accepisti, nihil fere habeo, quod significem. ualeo satis commode : filius discit apud me diligenter : nec paenitet, quantum proficiat. niuius, mediocri fortuna contenti. Vale, & clarissimo Principi, cuius ego parentem, cum uiueret, aium atrem pater meus omni obseruantia coluit, salutem plurimam, officiose manum osculatus, meis uerbis dicces. Romæ; VI. Id. Nou. M D L X I.

ANDREAE SILVIO

Venetias.

7

Vix credas, mi Silui, quam saepe in magnis occupationibus tangar desiderio tui. non enim tuæ suauitatis, non ingenij, non etiam pudoris ingenui, quod delector in primis, exemplum facile reperio. moueor etiam promisso illo tuo interpretationis Horatianae, de qua te absentem interdum admonere possum, praesentem quotidie appellarem, ac paenē conuicio exigere. quis enim, qui de poetis modo iudicare aliquid possit, uni inter Latinos omnes Horatio, uel acuminē ingenij, uel sententiarum grauitate, palmam non tribuit? quis igitur non magnopere tuarum lucubrationum cupiditate capiatur? dixeras, uelle te omnia,

quæ

quæ ille a Graecis plurima transtulit, ut suam potestatem, tamquam auro purpuram, illustraret, diligenter colligere, oculisq. omnium, ut imitandi ratio pateat, subijcere. totum opus erit egregium: sed hanc maxime partem; in qua non admodum aliorum elaboravit industria, a te homines eruditi uehementer expectant, & augetur expectatio sermonibus meis. Quare uelim, si quid ego apud te sum, uel potius, si tibi ipse carus es, ad urbem te conseras ineunte uere. nusquam certiora, aut maiora bonis artibus proposita sunt premia. alijs in locis, tamquam peregrina, procul adspicitur uirtus: hic statim colitur, ut domestica complexu excipitur, fouetur sinu. quis autem ipse sibi tam iniquus esse uelit, ut, ubi aliquem possit, atque adeo maximum suorum laborum, & uigiliarum fructum ferre, ibi non & sedem ponere, & perpetuam uitam ducere animum inducat? Exempla ne quaeras: undique enim suppetunt. Haec tantum scripsi raptim, in magnis temporis angustijs, ut intelligeres, me esse memorem amicitiae nostrae, & cum assiduis distinear curis, de tuis tamen commodis, & ornamentis cogitare. Vale. Romae. Idibus Nou. M D L X I.

IOANNI. BAPTISTAE. TITIO

Florentiam.

8

C V M, quid ageres, ignorarem, nec iam, ut ingenue fatear, tui desiderium satis ferrem: quippe tua mihi suauitas, tuum ingenium, tuae litterae saepe occurrunt: amore sum impulsus, ut haec in magnis

occu-

occupationibus ad describerem. Et, ut ordiar a rebus Romanis, id primum cognosce, tranquilla hic esse omnia, nihil turbulenti, nihil aduersi. ciuitas quotidie magis hoc Pontifice reuiviscit. ita non modo ipse excelsit iustitia, pietate, beneficentia, uerum etiam suos omnes, egregiae illos quidem ad uirtutem indolis, uerum tamen suo etiam exemplo, quales esse debent, tales praestat. quod in magna potestate, rerumq. copia quam non facile contingat, utinam ueteribus tantum, non etiam recentibus exemplis cognitum haberemus. Multis locis aedificatur strenue. nam Pontifex, ut praestantissimo animo est, antiquae illius Romae speciem eximiam, & formam cogitatione, ac mente complexus, excitari praeclara monumenta, uias restitui ueteres, nouas muniri, aquas etiam a longinquis fontibus impensa maxima in urbem duci iubet. quae cum erunt absoluta, nihil ad speciem pulchrius, nihil magnificentius, aut etiam commodius esse poterit. Ego, quamquam tum alijs rebus, tum officio salutandissimo quotidie fere distineor, incundetamen satis uiuo: si modo homini, scientiae cupido, sine librorum usu, quo careo perennitus, incundi quidquam esse potest. Prae la nostra, comparatis iam fere omnibus rebus, quae ad imprimendum pertinent, propediem in officio erunt, & a Cypriani epistolis, quod felix, faustumq. sit, initium fiet. De tuo statu expectabam omnino aliquid ex litteris tuis: idq. postulare uidebatur amicitia nostra: sed, cum ea spes me fefellerit, nolui committere, ut uicissim ipse officium meum considerare posses. Vale, & salue a filio meo, cui raptim haec

haec mane distaui, cum in Vaticanum, negotij causa, properarem. Romae, nonis Dec. M D L X I.

IOANNI. TVRRITIANO

Sermonetam.

9

I N magna iucunditate, quam tua mihi attulit epistola, molestiae nonnihil, ac doloris adspersit illa pars, in qua, Bonifacij Caetani nomine, Principis egregij, cuius causa uelle me omnia, atque etiam debere confiteor, accurate petis, ut ad eius filium liberalibus excolendum disciplinis conferam studium, & industriam meam. quod idem antea cum & saepe, & uehementer peterent Cardinales aliquot, optime de me meriti, inuitus equidem, tamen pernegauit: neque uero ob eam causam, quia, priuatim docere, praesertim in urbe Roma, dignitatem non habere, arbitrantur multi: quod mihi quidem uidetur secus: quod enim scire honestum est, id cur docere turpe sit, non intelligo; sed multo magis, quia publici muneris cura, libenter a me pro communi utilitate suscepta, uacui sane temporis minimum relinquit: & id ipsum, quod relinquitur, iure quodam suo sibi postulant, atque exigunt studia mea. quamquam ab his me saepe uel salutandi necessitas, uel amicorum auellit interpellatio. ita traducuntur dies. honeste, inquires. fateor. addo etiam, satis iucunde. non enim me *μισάνθρωπος* quendam, abhorrentem a consuetudine hominum, & humanitatis expertem, natura finxit. ueruntamen, cum illa, tibi non ignota, studiorum nostrorum seruitute uoluptatem nullam comparo. quod si nobilissimi

X

ado-

adolescentis confirmandum optimis artibus ingenium
susciperem ; ualde mihi cogitandum esset , quid patri
eius , & patruo , quid etiam aui memoriae , quem
colui studiosissime , quid familiae claritati deberem .
saepe mihi occurreret mea fides , & suscepti ratio mu-
neris , & hominum quoque opinio , cui seruendum
esse non ignoras . quae profecto uel singula tanti sunt ,
ut maximam a me diligentiam flagitare uideantur :
cum in hac tot rerum occupatione tanta ne mediocrem
quidem praestare possim . Filius meus , cui te bene omi-
nari gaudeo , mea uoce iam , qua quotidie fere aures
eius antea personabant , in discendo non utitur . sic
enim in utraque uersatur lingua , ut suo iam studio
potius , quam nostra proficiat industria . Quare uelim
eo te esse locoingas , quo ego sum : & , si nec officij me
putas ignarum esse ; nec obstare , quo minus officio
satisfaciam , uoluntatem uides ; tribuas hoc amicitiae
nostrae , & aequitati tuae , ut causam meam apud opti-
mū Principem diligenter agas ; eiq. de meo sensu &
studio ita fidem facias , nihil ut sibi tam esse deditum
sentiāt , quam operam omnem meam , atque curam ,
nec malle me quidquam , quam eius , cum possim , obse-
qui uoluntati , & , cum non possim , uehementer angī .
hoc tu cura , & perface , si me graui sane sollicitudinis
onere leuatum uis . facile , ut opinor , uel humanitas
illius , uel ratio ipsa , quod cupimus , impetrabit .
idq. a te , ne uidear humanitati tuae diffidere , pluribus
uerbis petere non debeo . Vale . Romae , xvi Kal.
Ianuar . MDLXI .

COLAE

COLAE. ANTONIO. CARACCILO

MARCHIONI. VICI

Neapolim.

IO

AVVM tuum, Marchionem Vici, uirum omai laude cumulatam, uita excessisse, amicorum litterae significant. quo equidem nuncio, primum uehementer sum commotus, cum mihi ueniret in mentem doloris tui, quem ex illius interitu, conspectu erepto carissimi hominis, & fructu amisso maximarum uirtutum, quibus in uita excelluit, iure suscepisti: deinde, ut me collegi, occurrebant multa, quamobrem animus meus a maerore abductus nō mediocri solatio conquiesceret. Quid enim est in hac uita exoptandum? uita ipsa, dixerit aliquis. num quid praeterea? uirtus, & bona existimatio, sine quibus ipsum, uiuere, sapientibus iucundum non est; amplae fortunae, quas Peripatetici non neglexerunt; amicitiae, quarum usus in secundis rebus delectationem, in aduersis utilitatem semper, interdum etiam salutem affert. At haec auo tuo, diuino quodam munere, omnia contigerunt, qui & ad ultimam fere senectutem uitam perduxit, & sempiternam laudem, militari scientia, ac fortitudine partam, posteris reliquit; opibus autem non abundauit solum, uerum etiam optime usus est, amicitias, & clientelas, officijs, & liberalitate quae sitas, coluit diligentissime. Quae cum ita sint; non tibi dolendum est eius interitu, quem sciebas natum esse mortalem; sed laetandum potius, quod ita uixerit, ut minimum, ei mors, quae multorum nomina cum corporibus ex-

X 2 fin-

stinguit, adimere posse uideretur. uiuet enim auus tuus, uiuet, inquam, in hominum memoria, quamdiu prohibiti, consilio, uirtuti locus erit. atque ille quidem laetari uehementer solebat, cum te nepotem suum, omni decore florentem, heredem sibi futurum cerneret non earum modo rerum, quae fortunae bona dicuntur, sed etiam uirtutis, ac sapientiae, quae neque a fortuna dantur, nec eripientur umquam. itaque debes eniti, & curare, quod te iam egregie praestare audio, ut eius in te uirtutes agnoscantur; et, quam uerae gloriae uiam iam ingressus es, per eam celeri cursu eodem, pergas. sic enim breui ad ea, quibus iam, bonis omnibus mirifice fauentibus, ac laetantibus, appropinquas, immortalitatis praemia peruenies. me quidem perpetuo praeconū laudum tuarum, si quid mea uox ualeret, fore pollicer: studio tamen, & conatu, si minus re ipsa li cebit, fortasse consequar, ut, quae mea sit erga te obseruantia, quae de tuis uirtutibus opinio, quae tua simul in me merita, homines intelligant. Vale. Romae. pridie Kal. Mart. MDLXII

IO . ANTONIO . SERONI

Neapolim .

II

*ET SI non dubito, quin tu, pro tua prudentia, quibus assidue distinear curis, & quae negotiorum onera sustineam, praeclare intelligas: tamen peccasse mihi uideor, nec a me ipso ueniam facile impetro, qui, acceptis litteris tuis, humanitate simul, & ingenio conditis, respondendi officium ad hanc usque diem protulerim. hac enim me esse mente, uelim existimes, ut
nihil*

nihil aut a fortuna consequi, aut ab industria possint, quod tui similitum amicitijs antepōndum putem. itaque, nullius mihi non modo culpa, sed nec erroris conscius, magno tamen in dolore uersor. appellasti me prior suauissimis litteris, ornasti laudibus: amoris nulla significatio est, qua uacauerit epistola tua. quibus in rebus gratiae referendae facultatem non habeo: studio tamen, & memoria benignitatis tuae, partes meas facile tuebor. quamquam, quod ad laudes attinet, quas in me plena manu congesisti: uix possum constituere, laetitiae ne plus, an molestiae mihi attulerit iudicium de me tuum. nemo fere amat, nisi de quo bene existimat: cur igitur, a quo amari uehementer cupio, ei me talem uideri, qualis nunc quidem certe non sum, atque utinam aliquando esse possim, non uehementer gaudeam? rursus, cum ad me ipsum cogitatio nem conuerto, meiq. uires ingenij cum opinione tua confero, statim illustrat ueritatem ratio, erroremq. mihi tuum cum pudore meo, atque etiam, ut uere dicam, non mediocri cum dolore patefacit. quamquam, cur ego errare te credam, qui studio, & doctrina iam pridem es affecutus, ut minime omnium in hoc genere falli possis? nec seruire auribus certe uis, homo ingenuis disciplinis eruditus. quid ergo est? Socratem uidelicet imitaris, & ironia te delectat. nam, quod tua bona minuis, nostra uero, si qua sunt, auges; amo equidem in altero modestiam tuam, in altero humanitatem: uerum hoc scito, & patere aequo animo, me de te ipso contra te sentire, persuasum iam elegantia, & subtilitate litterarum tuarum: quas qui legerit,

quam longe per eloq̃uētiaē uiam processeris, intelliget. De me autem, utinam sententiam tuam scripta mea non refellant: quibus ut ingenium non defuerit, quod tu existimas, ego aliter statuo, diligentia certe, quae subleuare ingenium potuit, in magnis occupationibus, & ualitudinis infirmitate semper defuit. Quare omitte, quaeso, ironiam istam, & aequali lance utrumque nostrum perpende. ita fiet, ut, quae in me ornamenta contulisti, maximam eorum partem in te transferas. Ego enim, si quis uoluntatem, uel si etiam industriam in me laudet, facile patiar, cetera non agnoscam. te uero, quamquam antea eruditissimi, & in primis acuti iuuenis, Io. Vincentij Pinelli testimonio magnopere credebam, tamen, ex una tua epistola, tamquam ab ungue leonem, plane totum cognoui. itaque, cum tibi de ista praestantis ingenij facultate, doctrinaeq. copia plurimum gratulor: tum uero, ut tua bona noris, idest, ut aliquid litteris mandes, quod omnis posteritas in manibus habeat, pro instituta inter nos amicitia non hortor solum, uerum etiam rogo. Quod reliquum est, licet inter bonos haud ualde necessariam officij promissionem existimem, praesertim in ea necessitudine, quam studiorum similitudo peperit: omnia tamen, quae praestare possum, quae summa esse cuperem, sed ea tamen, quaecumque sunt, in omnibus tuis rebus, minimis, maximis, aequae tibi polliceor, ac si iam pridem amare coepissemus inter nos. hoc enim, & alijs frui priuilegijs decet eas amicitias, quae a studio uirtutis emanant. Vale. Romae. Kalendis Mart. MDLXII.

NICA-

NICASIO. CASLETANO

Patauium.

12

PATAVIUM te uenisse, quae semper urbs officina quaedam est habita doctrinae, laetor equidem communium studiorum causa plurimum. cerno enim iam animo, ubi tu philosophiam cum eloquentia coniunxeris, quantum ornamenti litteris nostris, quantum splendoris accedet: sed mecum actum est incommodius, qui, quo tempore nobis, unius diei tantum intervallo disiunctis, praesentes amicitiae nostrae fructus nullo negotio capere licuisset, quo mihi optatius, aut iucundius esse nihil potuit, tunc abesse a te cogar, & omnem suauitatis, delectationisq. nostrae spem in mutuo litterarum officio reponere. crede mihi, hac ego cura uehementer angor: quippe, cuius imaginem humanitatis, ingenij, eloquentiae iampridem uidi in epistolis tuis, ac saepe sum animo contemplatus, ea si propius adspicerem, qua laetitia, qua uoluptate perfunderer? ualeant, si qui aut opes, aut honorum insignia, uel illustrium uirorum ambitiosas salutationes tanti aestimant, ut haec bonis, iucundis, sapientibus, idest tui quamsimillimus amicis anteponant. Accedit ex occupationibus molestia, quibus impedior, quo minus tecum per litteras quam saepissime colloquar. quod ob eam quoque causam ad te scribo, ne mihi uitio uertas, neue obliuione, aut negligentia mea potius, quam negotiorum multitudine, factum suspiceris, quod paullo serius fortasse, quam expectabas, epistolae tuae responderim. nulla enim re magis,

X 4

quam

quam deserti officij memoria, crucior. nec tamen ab amicis plus, quam commodum eorum, aut etiam uoluntas ferat, umquam postulo. itaque, amicum nostrum cur excusares de infrequentia litterarum, causae nihil fuit. quiduis enim mihi potius persuaderi pariar, quam ei me absenti effluxisse ex animo, quem ego praesentem quibus coluerim officijs, quaeq. ad eius laudem studia contulerim, optimus ipse testis est. At scribit perquam raro. Fortasse aulicae uitae consuetudo ita fert. fortasse etiam, cum uelit, per negotia non licet, uel priuata, uel publica: aut, si licet, nostram amicitiam, quae satis per se firma est, non modo litteris, sed nec ullo prorsus officio putat esse fulciendam. qua ego quoque in sententia sum. Et tamen ita me comparauimus iampridem; si quid ab amicis praeter meam expectationem omittitur; id ne accipiam durius, & malim omnia mitiorem in partem interpretari, quam committere, ut sanctissima necessitudinum iura suspicio, plerumq. falsa, uiolare possit. Atque haec ipsa, nisi graue est, ad eum perscribas uelim: & hoc addas, me, cum primum Romam ueni, de meo statu litteras ad eum dedisse: quas a communibus amicis fidei, & certo tabellario commissas, perijisse non arbitror: ab eo tempore noui nihil in meis rebus contigisse, nisi hoc nouum uidetur, mihi cum hoc caelo, citius multi grauitatem non ferunt, adhuc quidem optime conuenire. quod ei fore iucundissimum, certo scio. Tibi ad Carolum Sigoniū, & Michaelem Sophianum, praestantes uiros, mihiq. & studijs, & amore coniunctissimos, cur litteris opus esse commendaticijs

daticijs existimem? quasi non eorum uterque, ut doctrina, sic etiam humanitate excellat. & profecto iam tibi ad eorum amicitiam, qua uir bonus & studiosus nemo excluditur, aditum aperuit, nullo intercessore, uirtus tua, illiq. te cognitum diligunt, tuaq. in primis consuetudine delectantur. qua ego interdum cogitatione ita fruor, ut hac etiam specie falli me sinam, quasi ipse uestris deambulationibus, & sermonibus intersim. Ego hic, nisi me noctes aliquando adiuuissent, caruisssem prorsus litterulis nostris, quarum suauitate pascor. nunc, aequato iam noctibus dierum spatio, uereor, ne non otij quantum uellem relinqueretur. Tu quam libenter Patruij sis, quamq. diu te futurum putes, quo utaris in philosophia doctore; (nam Genuam, omnium facile principem, rariore iam dentium ordine, minus explanatè loqui aiebant) haec si ad me scripseris, & simul, de singulis publice interpretantibus quid sentias; duplicem fructum capiam, & quod ea, quae scire aueo, cognoscam, & quod ex litteris tuis, in quibus uernaculum illum Romani sermonis leporem, & plane Ciceronianam elegantiam mihi uideor agnoscere. Vale. Romae. IV. Id. Mart. MDLXII.

HORATIO. CARDANETO

Peruliam.

13

DE uirtute recte sentis. ea coniungit absentes, & in eos, quos numquam uidimus, amorem conciliat. quod autem, ut me, quasi aliqua uirtute praeditum, diligeres, adductum te significas: amplector uoluntatem

luntatem tuam : de amoris causa non disputo . sit ita , ut existimas ; uel potius , existimes , quod lubet . nam ego me tibi , qui sis , numquam aperiā ; ne de amore in me tuo , quem uideo esse non uulgarem , aliquid atque adeo multum detrahatur . Ego tibi , primum quod honorifice de me sentias , deinde quod id ipsi-
 elegantissima mihi declarandum epistola putaueris , tantum debeo , quantum intelligo persolui a me uix posse . nam , & si nullum a me officium , aut studium , quod ad tuam laudem , aut rem pertineat , desiderari a me patiar : tamen , quod tu me prior tua sponte ad iungendam inter nos amicitiam prouocaueris , par pari referre , uel si omnia tua causa praesentem , numquam uidebor . Quid , quod ista humanitas , qua me tibi deuinxisti plurimum , ingenij , eloquentiae , doctrinaeque laude cumulatur ? quae facile apparent in litteris tuis . itaque dedi statim eas legendas filio meo : ut exemplo tuo commoueretur , & quasi tua per uestigia ad eandem gloria contenderet . Tibi autem uehementer gratulor , quod tam praeclaram Latine scribendi facultatem sis adeptus , proprio tu quidem naturae munere , uerum , nisi accessisset Grifoli mei , uiri doctissimi , atque integerrimi , egregia disciplina , & ad disciplinam studium , & industria tua , numquam is fuisses , cui possent inuidere multi , similes esse paucissimi . Roma discessisse Io . Baptistam Titium , probum iuuenem , & in primis eruditum , antea magnopere dolebam , nunc eo minus angor , quod uos una esse , & colloqui de studijs communibus , ex litteris tuis intellexi : ex quo , non dubito , quin fructus ad utrumque . ut in litteris uterque
 excellit ,

excellit, maximi perueniant. Salutem ei meo nomine, si modo adhuc istic est, dices; sin discessit, quod tua caussa nolim, litteris adscribes. Vale. Romae. x. Kal. Quint. DLXII.

CHRISTOPHORO. SAXO

Perusiam.

14

HORATIUM Cardanetum, licet ignotum mihi de facie, tamen, ob eius excellentem doctrinam, & eloquentiam, uehementer diligo. is mihi disertissima epistola non uulgarem uirtutis tuae significationem dedit: cuius testimonio commotus, uel si tua scripta numquam legissem, nihilq. ex aliorum sermone de tuis optimis institutis, ac studiis cognouissem, tamen ita statuerem, te mihi non modo amandum, uerumetiam, quantum in me esset, ornandum: si modo ornamenta desiderat uirtus tua, quae te ipsum iam pridem, istamq. ciuitatem illustrat. Sed, mihi crede, uberius nemo de te, aut honorificentius loquitur, nemo mihi plurius est, quam Rhetor tuus: cuius facultate, & copia facile sum adductus, ut comparem te maximis uiris, tuaq. caussa, quae possum, quaeq. etiam non possum, cupiam. quod si credideris: iure a te fieri senties, quod nunc si facis, tua sponte, non meo merito, facis, ut me diligas: & expectabis a me eadem, quae a familiarissimis tuis: quorum, pro tua probitate, & eruditione summa, numerum audio esse quam maximum. Tuis oculis restitui cupio, uel quod assiduus librorum usus, uel aetas iam ipsa, ad omnem corporis infirmitatem procliuior, ademit. tu tamen, quan-
do

do animo, ac mente uides ea, quae simul cum oculis amitti non possunt, frui cogitationibus tuis, & forti animo feras hoc quidquid est incommodi. malum enim, aut calamitatem, quo tu uocabulo usus es, numquam uocabo id; quod a culpa seiunctum esse crediderim. Vale. Romae.

CUM tuas litteras legere coepissem, in quibus mihi amantissime, quod ad urbem migrauerim, gratulararis, primum accusavi tabellariorum incuriam, qui eas tam sero pertulissent: deinde, cum ad clausulam legendo peruenissem, liberaui culpa tabellarios, de te coepi quaerere, quod etiam nunc quaero, quid consilij tui fuerit, ut, qui primis diebus, aut etiam primis mensibus aduentus mei nullam omnino laetitiae tuae significationem dedisses, idem post annum denique, & eo amplius, omissum antea consilium gratulandi repetendum putaueris. neque enim hanc asferre causam potes, quod eo tempore minus commode se haberent Romanae res, nunc autem in eo statu sint, ut gratulatione dignae uideantur. nam contra, quae tunc tranquilla satis erant, nunc turbulenta multi putant: ego tamen, ut opto, sic etiam auguror, & spero; fretus infinita summi Dei clementia, & consilijs optimis Pij I V. Pontificis, qui, publicae quieti ut consulat, nullam ipse quietis partem capit, omnesq. suas curas intento semper animo tum in Ecclesiae dignitate, tum in communi salute defigit. At metuebas, ne caeli nobis, praesertim grauioris, obesset

set insolentia. Esto: tamen hunc dissimulari metum decuit: & ego, amicissimo homine gratulante, bonum omen libenter accepissem. Mores hominum fortasse, & consuetudo aulica, & haec prope quotidiana salutandi necessitas occurrebat: me contra, otij cupidum, huius ignarum ambitiosae obseruantiae, quam hic ueteres incolae humanitatem, nos inquilini fucum appellamus, uix putabas haec probare posse, nedum imitari uelle. quod si ita est: paulisper, mihi tuam in me beneuolentiam possum requirere. partes enim uideris eas abiecisse, quas tibi imposuerat amicitia nostra. tuum erat, idq. ego sane expectabam, uel praeceptis erudire me, ad hanc disciplinam aptis; uel, si tibi quoque hoc artificij genus incognitum est, hortari saltem, ut Romana studia ne contemnerem, habendamq. loci, ac temporis, quod etiam sapientes probauerunt, rationem putarem. Haec ego, a te omissa, si essem in exigendis officijs paullo seuerior, & si id pateretur amor in te meus, iure forsitan exposcularem. Sed nihil est tanti: & cupio mihi persuaderi quiduis potius, quam, quo ipse animo ergo te sum, eodem te erga me non esse. ac uide, quam non inique tecum agam, atque adeo quanto aequior in te sim, quam in me ipsum. ego, si quid in hac scribendi tarditate peccatum est, saepe id utrique nostrum pariter adscribo, interdum etiam auerto a te culpam, & in me totam transferro. nam, si tu hoc dixeris, non abiecisse te officium scribendi, sed ignoratione rerum mearum distulisse, expectantem quotidie, ut aliquid de meo statu non ex humanissimi, optimiq. uiri, Pauli

Sacra-

*Sacrati, sermone, sed ex meis litteris cognosceres: quidquid enim scripissẽm, ad id tuas litteras accom-
modaturum fuisse: hoc, inquam, si dixeris, in tuto tua
caussa est: neque solum excusationem tuam agnoscere
cogar, & probare, uerum etiam, quod contra asseram
ad amouendam a me culpam, fortasse non reperi-
am. itaque absit omnis querella: et, si quid offensum in hoc
genere a nobis est, uicissim alter alteri largiamur. ue-
rus amor, ac summus, quo tu me, ut opinor, ego certe
complexus te sum, numerari inter nos, aut perpendi
officia non sinit. quod si fructum requireret amicitia
nostra; quis esset uberior conscientia mutuae uolunta-
tis? sed profecto non requirit, ipsaq. sibi fructus est,
seq. ipsam alit, ac sustinet. atque equidem recordatio-
ne ipsa amicorum meorum ita pascor, ut in secundis re-
bus nihil iucundius, in aduersis hoc saepe maximum so-
latium inuenerim. Honores autem illi, quos tu sperari
a me uis, in quo aduersantur multa, modice me capiunt.
quid enim habent, quo melior fiam? quod curandum
est unum. aut, si hoc non habent, cur expetendi? cur
igitur hac specie falli me patiar, aciemq. mentis, homi-
ni a Deo datam, ut a malis bona distinguantur, inani
splendore praeslingui? illud optemus potius, ut hone-
sti pulchritudinem, nulli interiecti rerum huma-
rum nube, contemplari liceat. quod si assequemur, con-
temnemus ea, quae ceteri mirantur, & in priuata
uita, minimo contenti, regum fortunam adaequabi-
mus. Vale. Romae. VI. Id. Octob. M D L X I I.*

MARIO

M A R I O . N I Z O L I O

Parmam.

16

D V M aliquid ad te scribere quotidie cogito, & ta-
men diem e die exspecto, spe uacui temporis, non mo-
do ut commodius, sed etiam ut uberius possem scribe-
re: fecit, ut antemerteres, humanitas illa tua, quam
ego coniunctam pari doctrina, in amore, & in ore
semper habui. ac mihi quidem siue ratio ipsa, siue a-
mor in te meus facile persuadet, ut, praereptum abs te
officij priorem locum, non solum aequo animo feram,
uerum etiam gaudeam. quid enim mihi aut est, aut
esse debet optabilius, atque iucundius, quam, a quo
maxime omnium diligi cupio, eum dare operam, ut id
me esse consecutum intelligam? Quod autem eorum
librorum, in quibus & figurarum, & argumentan-
di, amplificandiq; uaria genera complecteris, quasi spe-
cimen quoddam ad me mittendum putas: siue tu id
feceris, ut obsequerere studio meo, cum id me ualde
cupere intelligeres; siue, ut eliceret iudicium meum,
quod me uelle tua caussa multum, posse aliquid for-
tasse, hac quidem in re, animum induxisses; utroq; no-
mine est sane, cur te amem, ac tibi debeam plurimum;
nec deesse patiar, qualecumque est, uoluntati tuae iu-
dicium meum. Ego enim, ut uere dicam, istam excel-
lentem ad bene de litteris merendum animi tui propen-
sionem ita probo, ut efferam laudibus: agere autem
haec te simul omnia, & implicari tot rebus eodem
tempore, quas curare singulas, & conficere perma-
gnum est, aequè probare non possum. Nec me fugit,

argu-

argumentandi, amplificandi. ratio, praesertim a te tradita, quem asserre fructum possit: sed figurarum uia, natura obscurior, praeceptis ad hanc diem minus cognita, usu certe parum trita, poscere primo loco uidetur lumen aliquod doctrinae tuae, ut ad exoptatam omnibus eloquentiae laudem certum iter aliquando unius industria patefaciat. duo reliqua mox: sunt enim praeclara, planeq. studio tuo digna: interim, hoc unum si ages, primum tibi ipsi laborem ualde minues. sine ulla tamen imminutione laudis tuae; deinde communis desiderij expectationem, ex inueterata iam tuae uirtutis opinione ortam, explebis aliquanto maturius. quam multi enim sint, qui haec Latinae orationis lumina nondum uiderint, ac ne esse quidem ulla suspicentur; quam pauci uero, qui, cum ea uideant, imitandi tamen uiam, & rationem ignorent; scis ipse omnium optime, & iudicasti iam ab illo tempore, cum te hac ipsa de re confecturum esse artem quandam, eamq. illustraturum unius Ciceronis exemplis professus es. nimium diu debes, mi Nizoli, quod olim petentibus a te tribus familiarissimis tuis, tuaeq. gloriae cupidissimis, Petro Bunello, Paulo Magnulo, mihi tunc adolescentulo, saepe promissisti. nec tamen urgere te audeo, hominem aetate infirmum, oculis non bene utentem, publico etiam docendi munere distractum: sed meam sententiam de re dicendam putauit: in quo habui rationem in primis uoletudinis tuae, ueritus, ne, cum multa senex admodum susceperis, omnia perferre uix possis: de tempore autem, etsi iam indicauit non tam, quid ego, quam quid omnes cupe-
rent,

rent, tamen ipse moderatus est, et in
quidem animo, et, in rebus, et in
de tuo commodo non curat, et in
deas. Equidem, si me ad id, et in
ad figuras orationum similis, et in
ca. quorsum enim? et in rebus, et in
tas, et quasi si in rebus, et in
possit. quod si poetis prode, et in
rationem fiat: bene locabitur, et in
ea studia, quae colat ad id, et in
me ad aliquam orationem, et in
uenisse. nunc elaborat rebus, et in
cem, omnium, ut ego sentio, et in
mam eloquentiae patem. quod in
borum, siue sententiarum, et in
deo, cur uno Ciccone contentus, et in
quidem, cum immensas eas, et in
templor, egere interdum, et in
certe de nostris, qui ad id, et in
tuerit, neque fuisse, neque fuisse
to. Dixi, quid sentirem, et in
ne, libenter pro amore in te, et in
mo. tu quid statuas, utrum in rebus, et in
ut coepisti pergas, pro tua singulari, et in
bis. Commentarios meos in epistulas Cicconis, et in
Familiares uocantur, cum a te et in rebus, et in
ri mihi animos ad scribendam sentio: et, quod in rebus, et in
tu non infles: admoneri tamen uideor, et in rebus, et in
sed hoc nec sine otio scripseris; et, et in rebus, et in
tare, eius est, qui Romanis, et in rebus, et in

accidat uniuerſis, in eo ſibi praecipuam condicionem ſperare ſolus audeat. Sed, quia ceſſamus inuiti; & quia, quod fuit in opere difficilius, id tranſactum iam eſt: enitemur, ut reliqua diu non deſiderentur, anguſtiae temporis obſtabunt: at detrabere aliquid ſomno, & conferre ad elucubrandum licebit. turpe enim nobis eſt, qui uerſamur in artium nobiliſſimarum ſtudijs, antelucana uinci leuiorum opificum induſtria; praefertim cum illi nihil, praeter ea, quae corpori ſeruiunt, & uetuſtate corrumpuntur, nos animi fructum cum nominis immortalitate quaeramus. Vale. Romae.
IV. Kal. Dec. MDLXII.

ANDREAE. GOSTINIO

Cracouiam.

17

RECTE conieciſti, obrui me plane negotiorum fluctibus, nam, qui antea, cum eſſem Venerijs, uel infimi ordinis hominibus reſpondere ad me ſcribentibus conſueſſem; ſcilicet Andraeae Goſtinio, doctiſſimo, & eloquentiſſimo uiro, ſumma apud principes auctoritate, & gratia, humaniſſime ſcribenti, nihil reſcriberem, tum uero me hominem non eſſe, minimeq. dignum ijs litteris putarem, quibus ab ineunte aetate ita meum ſtudium dedi, nihil ut antiquius habuerim, nihil omino duxerim praefantius. Feci tamen in ſummis occupationibus, ut orationem tuam legerem: de qua ſic ſtatuo, ſcriptam eſſe grauiter, & ornate, ſic, ut ex iſta prouincia, quae nunc egregijs floret ingenijs, tibi comparem paucos, anteponam neminem. quo ſane nomine uebementer tibi gratulor, & liberalibus diſciplinis,

plinis, quibus ab ista eloquentia quantum ornamenti possit accedere, mentem iam prospicio. Perge, mi Gostini, per eam uiam, quae te ad immortalem gloriam ducit, nihil optabilius sapienti, quam ea quaerere, quae uulgus contemnit, eos uitae terminos, quos natura praescripsit, uirtute proferre. quod tu potes, & uelle debes, & ut uelis, ego te, amicitiae causa, nuper inter nos institutae, non solum moneo, uerum etiam rogo. De migratione nostra uideo te ex aliorum litteris cognouisse, nunc ex meis hoc scito amplius, cum hic honestissimorum hominum & beneuolentia, & consuetudine fruatur, nec mihi quidquam in mentem uenerit optare, ac petere, quod a summo Pontifice Pio IV. non facilis consecutus, angit me tamen, quod studiis nostris, quorum quæsit suauitas, ipse optime nosti, ita diuellar, ut ex ijs, quae pro communi utilitate non pauca eram exorsus, pertexere nihil liceat. quam iacturam, fortasse re minimam, tamen, ut ad iuuandas bonas artes animi mei propensio est, fero molestissime. Quocirca tibi iam, tuique, similibus, qui mihi uoluntate pares, doctrina, & otio praestant, cogor tradere uigiliam meam: idque facio libentissime, qui publici commodi rationem ipsam per se, non cum mea laude coniunctam, plurimi semper fecerim. Ego tibi, si quid operae nauare possim, id totum polliceor, ac defero. seruiam libentissime, quantum in me erit, uoluntati, commodisque tuis. Vale, & Petrum Misconium, Andream Patricium, singulares uiros, quibus fortasse excidimus, intermisso litterarum officio, rogo te, meis uerbis diligenter saluta. Romae.

FRANCISCO . MORANDO

Veronam .

18

Ex omnibus officijs, quae in me plurima contulisti, quae cogitare saepe soleo, nullum mihi scito pluris esse, quam quod operam dederis, ut Iulij Iusti, Comitis omni laude cumulati, amicitiam consequerer. nam, etsi antea, testimonio adductus tuo, praestare eum litteris, ingenio, humanitate existimabam: tamen uicit opinionem meam illius epistola, sane ita luculenter scripta, ut ad antiquorum eloquentiam proxime accedat. non loquor ad gratiam: neque id amicitia nostra, nec natura mea patitur. huic uiro, si cum generis nobilitate spectatur uirtus, quamquam nihil est ipsa uirtute nobilius, qui praeferrî possit, neminem uideo. itaque illum in oculis fero, ornare etiam laudibus cogito, & meam obseruantiam, si fieri poterit, apud posteros testatam relinquere. tu, si sponderis, et de me, quaecumque ab homine coniunctissimo expectari solent, gratissimum feceris. Naugerius, contrauersa quadam impeditus, tibi, ut arbitror, non ignota, suam profectionem distulit inuitus. nunc nihil obstat, praeter anni tempus, quo minus in uiam se det. quamquam diuino, si Pontifex Bononiam se conferet, de quo rumor paene raucus factus est, itineris comitem se habebit; sin minus, circiter Kalendas Martias, recessione frigoris, discedet. Orationem tuam licere tibi, uolutus, quam uolueras, limare, ac perpolire, non moleste fero. ut obreclatio laudem minuet: quasi praedicare idem, si temporis ad scribendum tantundem daretur,

retur, quivis posset. tu hoc suspicaris: ego secus. nam boni, & recte intelligentes, ipsam rem aequissimi animis aestimabunt; improbi, & imperiti quid sentiant, laborandum non est. alioqui negotium nobis numquam deerit. De rebus meis, hoc unum, quo laetari possis, accipe: frui me multorum beneuolentia: cetera satis frigent. causam conferamus in tempora: nam ab hominibus libenter culpam auerto. Pontificis quidem praestantem animum ita uariae, itaq. graues distrabunt curae, ut ignorare multa cogatur, multa etiam delegare alijs, qui praeter suum negotium nihil curant. Valet filius, & res Romanas cupide tractat, quibus libellum suum de Orthographia non mediocriter locupletauit. Vale. Romae XII. Kal. Febr. MDLXIII.

I V L I O . I V S T O

Veronam.

19

FRANCISCVS Morandus, uir sane ita probus, ueriq. cultor, ut neminem umquam fallat; ita ingenio, doctrina, prudentiaq. excellens, ut falli ipse non possit, multa mihi Venetijs, cum una iucundissime uiueremus, de tua singulari scientia, integritate, suauitate morum, & eximia quadam ad omnes artes, nobili uiro dignas, propensione saepe praedicare solitus est. credebam facile tali uiro affirmanti, teq. amabam uehementer, eius testimonio permotus: sed quanto eadem uidi illustrius, atque apertius in litteris tuis, quas ad me quo longiores, eo gratiores proxime misisti, itaq. ad priorem illam uoluntatem, quam in te antea

T 3

tantam

do animo, ac mente uides ea, quae simul cum oculis amitti non possunt, frui cogitationibus tuis, & forti animo feras hoc quidquid est incommodi. malum enim, aut calamitatem, quo tu uocabulo usus es, numquam uocabo id; quod a culpa seiunctum esse crediderim. Vale. Romae.

15

CUM tuas litteras legere coepissem, in quibus mihi amantissime, quod ad urbem migrauerim, gratulaberis, primum accusavi tabellariorum incuriam, qui eas tam sero pertulissent: deinde, cum ad clausulam legendo peruenissem, liberaui culpa tabellarios, de te coepi quaerere, quod etiam nunc quaero, quid consilij tui fuerit, ut, qui primis diebus, aut etiam primis mensibus aduentus mei nullam omnino laetitiae tuae significationem dedisses, idem post annum denique, & eo amplius, omissum antea consilium gratulandi repetendum putaueris. neque enim hanc asferre causam potes, quod eo tempore minus commode se haberent Romanae res, nunc autem in eo statu sint, ut gratulatione dignae uideantur. nam contra, quae tunc tranquilla satis erant, nunc turbulenta multi putant: ego tamen, ut opto, sic etiam auguror, & spero; fretus infinita summi Dei clementia, & consilijs optimis Pij 1 v. Pontificis, qui, publicae quieti ut consulat, nullam ipse quietis partem capit, omnesq. suas curas intento semper animo tum in Ecclesiae dignitate, tum in communi salute desigit. At metuebas, ne caeli nobis, praesertim grauioris, obesser

set insolentia . Esto : tamen hunc dissimulari metum
 decuit : & ego , amicissimo homine gratulante , bo-
 num omen libenter accepissem . Mores hominum for-
 tasse , & consuetudo aulica , & haec prope quotidiana
 salutandi necessitas occurrebat : me contra , otij cu-
 pidum , huius ignarum ambitiosae obseruantiae , quam
 hic ueteres incolae humanitatem , nos inquilini fu-
 cum appellamus , uix putabas haec probare posse , ne-
 dum imitari uelle . quod si ita est : paullisper , mi ✱ ,
 tuam in me beneuolentiam possum requirere . partes
 enim uideris eas abiecisse , quas tibi imposuerat amici-
 tia nostra . tuum erat , idq. ego sane exspectabam , uel
 praeceptis erudire me , ad hanc disciplinam aptis ; uel ,
 si tibi quoque hoc artificij genus incognitum est , hor-
 tari saltem , ut Romana studia ne contemnerem , ha-
 bendamq. loci , ac temporis , quod etiam sapientes
 probauerunt , rationem putarem . Haec ego , a te
 omissa , si essem in exigendis officijs paullo seuerior , &
 si id pateretur amor in te meus , iure forsitan expostu-
 larem . Sed nihil est tanti : & cupio mihi persuaderi
 quiduis potius , quam , quo ipse animo ergo te sum ,
 eodem te erga me non esse . ac uide , quam non inique
 tecum agam , atque adeo quanto aequior in te sim ,
 quam in me ipsum . ego , si quid in hac scribendi tar-
 ditate peccatum est , saepe id utrique nostrum pariter
 adscribo , interdum etiam auerto a te culpam , & in
 me totam transferro . nam , si tu hoc dixeris , non abie-
 cisse te officium scribendi , sed ignoratione rerum mea-
 rum distulisse , exspectantem quotidie , ut aliquid de
 meo statu non ex humanissimi , optimiq. uiri , Pauli
 Sacra-

*Sacrati, sermone, sed ex meis litteris cognosceres: quidquid enim scripsissem, ad id tuas litteras accom-
modaturum fuisse: hoc, inquam, si dixeris, in tuto tua
caussa est: neque solum excusationem tuam agnoscere
cogar, & probare, uerum etiam, quod contra afferam
ad amouendam a me culpam, fortasse non reperiam.
itaque absit omnis querella: et, si quid offensum in hoc
genere a nobis est, uicissim alter alteri largiamur. ue-
rus amor, ac summus, quo tu me, ut opinor, ego certe
complexus te sum, numerari inter nos, aut perpendi
officia non sinit. quod si fructum requireret amicitia
nostra; quis esset uberior conscientia mutuae uolunta-
tis? sed profecto non requirit, ipsaq. sibi fructus est,
seq. ipsam alit, ac sustinet. atque equidem recordatio-
ne ipsa amicorum meorum ita pascor, ut in secundis re-
bus nihili iucundius, in aduersis hoc saepe maximum so-
latium inuenerim. Honores autem illi, quos tu sperari
a me uis, in quo aduersantur multa, modice me capiunt.
quid enim habent, quo melior fiam? quod curandum
est unum. aut, si hoc non habent, cur expetendi? cur
igitur hac specie falli me patiar, aciemq. mentis, homi-
ni a Deo datam, ut a malis bona distinguantur, inani
splendore praestingui? illud optemus potius, ut hone-
sti pulchritudinem, nulli inieriecti rerum humana-
rum nube, contemplari liceat. quod si assequemur, con-
temnemus ea, quae ceteri mirantur, & in priuata
uita, minimo contenti, regum fortunam adaequabi-
mus. Vale. Romae. VI. Id. Octob. M D L X I I.*

MARIO

MARIO . NIZOLIO

Parmam.

16

D V M aliquid ad te scribere quotidie cogito, & tamē diem e die exspecto, spe uacui temporis, non modo ut commodius, sed etiam ut uberius possem scribere: fecit, ut antemerteres, humanitas illa tua, quam ego coniunctam pari doctrina, in amore, & in ore semper habui. ac mihi quidem siue ratio ipsa, siue amor in te meus facile persuadet, ut, praeceptum abs te officij priorem locum, non solum aequo animo feram, uerum etiam gaudeam. quid enim mihi aut est, aut esse debet optabilius, atque iucundius, quam, a quo maxime omnium diligi cupio, eum dare operam, ut id me esse consecutum intelligam? Quod autem eorum librorum, in quibus & figurarum, & argumentandi, amplificandiq; uaria genera complecteris, quasi specimen quoddam ad me mittendum puta sti: siue tu id feceris, ut obsequerere studio meo, cum id me ualde cupere intelligeres; siue, ut eliceret iudicium meum, quod me uelle tua caussa multum, posse aliquid fortasse, hac quidem in re, animum induxisses; utroq; nomine est sane, cur te amem, ac tibi debeam plurimum; nec deesse patiar, qualecumque est, uoluntati tuae iudicium meum. Ego enim, ut uere dicam, istam excellentem ad bene de litteris merendum animi tui propensionem ita probo, ut efferam laudibus: agere autem haec te simul omnia, & implicari tot rebus eodem tempore, quas curare singulas, & conficere permagnum est, aequē probare non possum. Nec me fugit,

argu-

argumentandi, amplificandi. ratio, praesertim ate tradita, quem asferre fructum possit: sed figurarum uia, natura obscurior, praeceptis ad hanc diem minus cognita, usu certe parum trita, poscere primo loco uidetur lumen aliquod doctrinae tuae, ut ad exoptatam omnibus eloquentiae laudem certum iter aliquando unius industria patefaciat. duo reliqua mox: sunt enim praeclara, planeq. studio tuo digna: interim, hoc unum si ages, primum tibi ipsi laborem ualde minues. sine ulla tamen imminutione laudis tuae; deinde communis desiderij expectationem, ex inueterata iam tuae uirtutis opinione ortam, explebis aliquanto maturius. quam multi enim sint, qui haec Latinae orationis lumina nondum uiderint, ac ne esse quidem ulla suspicentur; quam pauci uero, qui, cum ea uideant, imitandi tamen uiam, & rationem ignorent; scis ipse omnium optime, & iudicasti iam ab illo tempore, cum te hac ipsa de re confecturum esse artem quandam, eamq. illustraturum unius Ciceronis exemplis professus es. nimium diu debes, mi Nizoli, quod olim petentibus a te tribus familiarissimis tuis, tuaeq. gloriae cupidissimis, Petro Bunello, Paulo Magnulo, mihi tunc adolescentulo, saepe promisisti. nec tamen urgere te audeo, hominem aetate infirmum, oculis non bene utentem, publico etiam docendi munere distractum: sed meam sententiam de re dicendam putauit: in quo habui rationem in primis uoletudinis tuae, ueritus, ne, cum multa senex admodum suscepis, omnia perferre uix possis: de tempore autem, etsi iam indicauit non tam, quid ego, quam quid omnes cupe-

rent,

rent, tamen ipse moderaberis ex prudentia tua, & eo quidem animo, ut, in magna expectatione nos quoque de tuo commodo uehementer laborare, tibi persuadeas. Equidem, si me audis, etiam illud suaferim, ne ad figuratas oratorum similia aggregares poetarum loca: quorsum enim? cum ab uno Cicerone omnis ubertas, & quasi silua tum rerum, tum uerborum sumi possit: quod si poetis prodesse uis: hoc quoque separatim fiat: bene locabitur industria: nec ego aspernor ea studia, quae colui adolescens, & quorum ope fateor me ad aliquam oratorij numeri scientiam facile peruenisse. nunc elabores uelim & hanc unam, & simplicem, omnium, ut ego sentio, maximam, ac difficillimam eloquentiae partem. quo in genere, siue tu uerborum, siue sententiarum ornamenta quaeras, non uideo, cur uno Cicerone contentus esse non possis. mihi quidem, cum immensas eius opes intentis oculis contempler, egere interdum ipsa paene Graecia uidetur: certe de nostris, qui ad eandem laudem adspirare potuerit, neque fuisse antea, neque fore quemquam putato. Dixi, quid sentirem, ingenue pro mea consuetudine, libenter pro amore in te ueterrimo, atque uerissimo. tu quid statuas, utrum instituta commutes, an ut coepisti pergas, pro tua singulari sapientia iudicabis. Commentarios meos in epistolas Ciceronis, quae Familiares uocantur, cum a te expectari uideo, augeri mihi animos ad scribendum sentio: & quamquam tu non instes: admoneri tamen uideor, ut absoluam. sed hoc nec sine otio fieri potest; & Romae otium optare, eius est, qui Romam ipsam ignoret, aut, qui, quod

Y accidat

accidat uniuerſis, in eo ſibi praecipuam condicionem ſperare ſolus audeat. Sed, quia ceſſamus inuiti; & quia, quod fuit in opere difficilius, id tranſactum iam eſt: enitemur, ut reliqua diu non deſiderentur, anguſtiae temporis obſtabunt: at detrabere aliquid ſomno, & conferre ad elucubrandum licebit. turpe enim nobis eſt, qui uerſamur in artium nobiliſſimarum ſtudijs, antelucana uinci leuiorum opificum industria; praeterim cum illi nihil, praeter ea, quae corpori ſeruiunt, & uetuſtate corrumpuntur, nos animi fructum cum nominis immortalitate quaeramus. Vale. Romae. IV. Kal. Dec. MDLXII.

ANDREAE. GOSTINIO

Cracouiam.

17

RECTE coniecisti, obrui me plane negotiorum fluctibus. nam, qui antea, cum eſſem Venetijs, uel infimi ordinis hominibus reſpondere ad me ſcribentibus conſueſſem; ſcilicet Andreae Goſtinio, doctiſſimo, & eloquentiſſimo uiro, ſumma apud principes auctoritate, & gratia, humaniſſime ſcribenti, nihil reſcriberem. tum uero me hominem non eſſe, minimeq. dignum ijs litteris putarem, quibus ab ineunte aetate ita meum ſtudium dedi, nihil ut antiquius habuerim, nihil omino duxerim praeſtantius. Feci tamen in ſummis occupationibus, ut orationem tuam legerem: de qua ſic ſtatuo, ſcriptam eſſe grauiter, & ornate, ſic, ut ex iſta prouincia, quae nunc egregijs floret ingenijs, tibi comparem paucos, anteponam neminem. quo ſane nomine uebementer tibi gratular, & liberalibus diſciplinis,

plimis, quibus ab ista eloquentia quantum ornamenti possit accedere, mente iam prospicio. Perge, mi Gostini, per eam uiam, quae te ad immortalem gloriam ducit, nihil optabilius sapienti, quam ea quaerere, quae uulgus contemnit, eos uitae terminos, quos natura praescipit, uirtute proferre. quod tu potes, & uelle debes, & ut uelis, ego te, amicitiae causa, nuper inter nos institutae, non solum moneo, uerum etiam rogo. De migratione nostra uideo te ex aliorum litteris cognouisse, nunc ex meis hoc scito amplius, cum hic honestissimorum hominum & beneuolentia, & consuetudine fruatur, nec mihi quidquam in mentem uenerit optare, ac petere, quod a summo Pontifice Pio IV. non facilis consecutus, angit me tamen, quod studiis nostris, quorum quaesit suauitas, ipse optime nosti, ita diuellar, ut ex ijs, quae pro communi utilitate non pauca eram exorsus, pertexere nihil liceat. quam iacturam, fortasse re minimam, tamen, ut ad iuuandas bonas artes animi mei propensio est, fero molestissime. Quocirca tibi iam, tuique similibus, qui mihi uoluntate pares, doctrina, & otio praestant, cogor tradere uigiliam meam: idque facio libentissime, qui publici commodi rationem ipsam per se, non cum mea laude coniunctam, plurimi semper fecerim. Ego tibi, si quid operae nauare possim, id totum polliceor, ac defero. seruiam libentissime, quantum in me erit, uoluntati, commodisque tuis. Vale, & Petrum Misconium, Andream Patricium, singulares uiros, quibus fortasse excidimus, intermisso litterarum officio, rogo te, meis uerbis diligenter saluta. Romae.

FRANCISCO . MORANDO

Veronam .

18

Ex omnibus officijs, quae in me plurima contulisti, quae cogitare saepe soleo, nullum mihi scito pluris esse, quam quod operam dederis, ut Iulij Iusti, Comitum omni laude cumulati, amicitiam consequerer. nam, etsi antea, testimonio adductus tuo, praestare eum litteris, ingenio, humanitate existimabam: tamen uicit opinionem meam illius epistola, sane ita luculenter scripta, ut ad antiquorum eloquentiam proxime accedat. non loquor ad gratiam: neque id amicitia nostra, nec natura mea paritur. huic uiro, si cum generis nobilitate spectatur uirtus, quamquam nihil est ipsa uirtute nobilius, qui praeferrī possit, neminem uideo. itaque illum in oculis fero, ornare etiam laudibus cogito, & meam obseruantiam, si fieri poterit, apud posteros testatam relinquere. tu, si sponderis ei de me, quaecumque ab homine coniunctissimo expectari solent, gratissimum feceris. Naugerius, contrauersa quadam impeditus, tibi, ut arbitror, non ignota, suam profectioem distulit inuitus. nunc nihil obstat, praeter anni tempus, quo minus in uiam se det. quam diuino, si Pontifex Bononiam se conferet, de quo rumor paene raucus factus est, itineris comitem se faciebit; sin minus, circiter Kalendas Martias, recessione frigoris, discedet. Orationem tuam licere tibi fortius, quam uolueras, limare, ac perpolire, non moleste fero. at obtrectatio laudem minuet: quasi praedicare idem, si temporis ad scribendum tantundem daretur,

retur, quivis posset . tu hoc suspicaris : ego secus . nam boni , & recte intelligentes , ipsam rem aequissimi animis aestimabunt ; improbi , & imperiti quid sentiant , laborandum non est . alioqui negotium nobis numquam deerit . De rebus meis , hoc unum , quo laetari possis , accipe : frui me multorum benevolentia : cetera satis frigent . causam conferamus in tempora : nam ab hominibus libenter culpam auerto . Pontificis quidem praestantem animum ita variae , itaq. graves distrabunt curae , ut ignorare multa cogatur , multa etiam delegare alijs , qui praeter suum negotium nihil curant . Valet filius , & res Romanas cupide tractat , quibus libellum suum de Orthographia non mediocriter locupletavit . Vale . Romae x i i . Kal . Febr .
MDLXIII .

I V L I O . I V S T O

Veronam .

19

FRANCISCUS Morandus , uir sane ita probus , ueriq. cultor , ut neminem umquam fallat ; ita ingenio , doctrina , prudentiaq. excellens , ut falli ipse non possit , multa mihi Venetijs , cum una iucundissime uiueremus , de tua singulari scientia , integritate , suauitate morum , & eximia quadam ad omnes artes , nobili uiro dignas , propensione saepe praedicare solitus est . credebam facile tali uiro affirmanti , teq. amabam uehementer , eius testimonio permotus : sed quanto eadem uidi illustrius , atque apertius in litteris tuis , quas ad me quo longiores , eo gratiores proxime misisti . itaq. ad priorem illam uoluntatem , quam in te antea

T 3

tantam

tantam contuleram, ut ad eam accedere nihil posse
 uideretur, accessio tamen eiusmodi facta est, ut eorum
 studijs, qui te & summa, & peruenire necessitudine
 attingunt, facile se aequauerit amor meus. nec uero
 me afficiunt illa, quae multis prima sunt, familiae
 dignitas, amplae clientelae, & earum rerum, quas
 fortuna suppeditat, copia. neque omnino hoc de genere
 nunc disputo. optent, si qui haec non habent; &, qui
 habent, honeste fruantur. sed, esse quaedam haud paul-
 lo praestantiora, quae neque extrinsecus affluant, &
 semel adscita nunquam remoueantur, quis, nisi sanae
 mentis expers, dubitavit umquam? quae tu, cum illa
 quoque perderes, a maioribus parata, a praestante
 uiro parente tuo acta, ita tibi acquirenda existimasti,
 quasi haec sola tui iuris, uereq. tua propria futura
 essent, reliqua ad te parum, aut etiam nihil attinerent.
 male ista sapientia, istaq. uirtute. qui enim, subducta
 recte uiuendi ratione, corpori se minimum, animo de-
 bere plurimum sentit: qui ita factus, itaq. institutus
 est, ut imperet ijs rebus, quibus alij seruiunt;
 uoluptatem nullam amet, ab honesto seiunctam; ip-
 samq. honesti speciem ita contempletur, ut in ea totus
 haereat: is uitae fructum capit; is honorum uocabula
 contemnit; quicq. uerus honor sit, & unde manet,
 quidq. uera nobilitas a secata distet, solus intelligit.
 Haec te olim uidere, ac sentire adolescentem, cum tibi
 ipse dux esses in rebus egregijs ita strenuus, itaq. cer-
 tus, ut nec aetas illa, quam plurimos in optimo cur-
 sura morari solita, languidiorem faceret, nec aequa-
 lium error a proposita gloria defleceret, iure miraban-
 tur

tur multi: nunc, isto ductum sensu, ista incitarum
 impluntate, mirabiliter adiuuante natura, fortuna
 numquam aduersante, cuius etiam commoda, quibus
 ad nequitiam abutuntur multi, ad uirtutis usum con-
 uertisti, peruenisse ad eam laudem, quo adspirare pau-
 cissimis licet, cur miremur? incendi potius imitandi
 cupiditate, & commoueri exemplo debemus. equidem,
 a qua hora legi epistolam tuam, qua nescio an quid-
 quam grauius, aut elegantius adhuc uiderim, tantum
 abest, ut assentatus mihi sim ob eas laudes, quas in me
 pleno modio contulisti, ut etiam, si quam antea de me
 ipso opinionem susceperam, quae sane per exigua fuit,
 plane omnem deposuerim. quod si, se ipsum nosse, tan-
 ti semper fuit, ut inter saluberrima, humanaeq. uitae
 necessaria praecepta hoc praecipue ueteres illi Apolli-
 nis oraculo tribuerent; quantum a te habeo benefi-
 cium, quas tibi debeo gratias, quod, ut ipse me peni-
 tus inspicerem, ac mihi posthac essem notior, effecisti?
 neque hoc simplex lucrum est, quod, reuocata ad ue-
 ritatem ratione, coepi me minus diligere: sed accedit
 illud, quod acuisi industriam meam, ut conformarem
 me, quatenus liceret, ad iudicium tuum, & quibus
 me laudibus ornandum putasti, ijs aliqua saltem ex
 parte respondere possem. quamquam, si tu me, quem
 ames, dignum iam existimas: cuius praemij spe euigi-
 lem, aut quid laborem amplius? uberrimum cepi fru-
 ctum studiorum meorum: nulla mihi merces amicitia
 tua praestantior, nulla carior esse potest: in ea tantum
 pono, quanti uirtutem aestimo, quam certe omnibus
 rebus antepono. Congressum nostrum ita exopto, ut

T 4 tibi

tibi non concedam : nec tamen sperare audeo futurum ,
 ut una esse possimus : nisi si , qualia saepe multa con-
 tingunt , eiusmodi aliquid praeter spem dies afferat ,
 praesertim publicis rebus ita fluctuantibus , ut mutari
 multa possint : utinam iactura leui : quod equidem spe-
 ro : uerum tamen , si quae res orbem conuerterit ratio-
 num mearum , lenietur incommodum spe consuetudi-
 nis tuae : Morandi quidem nostri , hominis humanis-
 simi , atque doctissimi , conuietu domestico , quotidiana-
 nisq. sermonibus non dubito quin persuar. Vale. Ro-
 mae, XII. Kal. Febr. MDLXIII.

MARIO . CORRADO

Brundisium .

20

SI mihi omnia plane hic essent secundissima ; quod
 utinam aliquando contingat ; adhuc quidem aduersi
 nihil est , quod ad rem domesticam & meam , meo-
 rumq. ualitudinem pertinet : aliquis tamen in sum-
 mo gaudio dolori locus esset , quod nec ipse ad te , ut
 interdum Venetijs solebam , prae occupatione quid
 quam possum scribere ; & simul fructu caueo littera-
 rum tuarum suauissimo : quo nihil ferre molestius pos-
 sum , captus elegantia sermonis tui , eaq. maximi er-
 ga me amoris significatione , quae licet minime necessa-
 ria sit , si quando tamen in litteris elucet , amanti ni-
 hil gratius , nihil iucundius est . quamquam hoc ipso
 nomine . quod ad me tam raro scribis , cur ego te , mi
 Mari , non amem magis etiam , quam soleo ; si modo
 id fieri possit ? agnosco enim modestiam tuam : agno-
 sco humanitatem . numquam tu hoc officium , quo ab-
 sentes

sentes colloquimur, & cogitatione saltem coniungimur; quo quidem utrique nostrum nihil optabilius existimo; intermissum esse patereris, nisi ueritus esses, ne mihi diligentia tua, curis assiduus dislento, rescribendi onus imponeret. quod si ita est: cessare tamen te, qui uacas, prorsus nolim. mihi uero hoc iuris non arrogo, ne numquam rescribam: sed hoc, te permittente, sumo, ut id commodum meo fiat. negligentia me peccare in hoc genere non putato. quod si memoriae meae parum confides, & diu responsum tibi a me deberi non patieris; admonebis, cum uidebitur, atque adeo exiges. numquam mihi in appellando, modo, ut soles, Latine appelles, molestus eris: quin etiam gratiam inibis, quod efficies, ut cum aliquo soluam lucro, crebro regustandis epistolis tuis, quas lego libentissime. Vale.

EIDEM, Brundisium. 21

NOLI, obsecro, secus, quam debes, & quam te dignum est, aut de mea in te uoluntate, aut de filij obseruantia suspicari. unice enim te diligimus, sic plane, ut in eis necessarijs, quibus cum quotidie uiuimus, quosq. in oculis pro summis eorum meritis gestamus, Marium Corradum, quem numquam uidimus, numerare soleamus. si dubitas, testes dabo. testes dico? cum unus instar omnium esse possit. nam Petrus Perpinianus, de cuius probitate, & doctrina non tu sentis melius, quam ego, ex multis meis sermonibus, quo tu apud me loco sis, quanti mq. tibi tribuam, optime coniecit. de filio autem quid putas? an tenero eius
animo

animo persuaderi quidquam posse, quod a meo iudicio, meaq. consuetudine abhorreat? mihi crede: cum illum egregijs imbui studijs exopto, ut imitari cum laude possit domesticam industriam: tum hoc uolo in primis, & hoc illi praecepto semper, ut amet eos tantum, qui uirtute excellent, & quos amari, ac laudari a me senserit. in quo magnam capio uoluptatem, quod eum uideo praeceptis meis locum non relinquere, & in hanc sententiam sua sponte ita propendere, quasi propriam in eo sitam esse laudem existimet. itaque summus erga te pariter animati, nec amicitia tua quidquam carius, aut antiquius habemus: merito id quidem: quid enim te amabilius? quis te uincit humanitate, litteris, eloquentia? nostri uero, nisi me signa fallunt, quae tamen obscura non sunt, quis cupidior, aut etiam studiosior? At nihil ad te litterarum per tot menses. Vis tu nos, alieni peccati culpam sustinere? non arbitror te essetam iniustum: neque hoc humanitas, & consuetudo tua fert. accusa eos, quibus id negotij dederas, ut litteras ad nos tuas perferrent: quarum in desiderio diuisum, & mirabamur, cum sis inscribendo minime impiger, & cum ad Perpinianum bene longas epistolas mitteres, nos a te, tuos ueteres amicos, ne schedulam quidem, aut litteram accipere; tum praesertim de Inscriptionibus antiquis a filio meo, qui M Brutum in eo imitatur, quia, quod uult, ualde uult, rogatus esses. Quare nostram causam debes aequam iudicare, & arbitrari id, quod res est, si tuas litteras, aut etiam sine litteris inscriptiones accepissemus, numquam nos commissuros fuisse, ut officium

officium nostrum desiderare posses . nam *Palia tuus Aldi mei sitim suis promissis incendit , re nondum sedauit . Vale. Marcello, fratri tuo, salutem dices meis uerbis . Romae, XV. Kal. Febr. MDLXIV.*

✱, EPISCOPO. CREATO 22

ET SI, de futuris rebus affirmare, grauitatis, & prudentiae non uidetur; coniecturam enim saepe fallit euentus, & obscuritatis plena sunt omnia: si quis tamen eas persequitur diuinandi uias, quae ab excellentibus & ingenijs, & studijs, a cognita industria, a spectata uirtute ducuntur; hunc ego opinionis errore numquam labi, hunc optimum esse uatem existimo. quae me ratio mouit ante aliquot annos, ut de tua dignitate praedicere ea, quae partim consecuta iam sunt, partim sic a me expectantur, quasi longe non absint. quid enim agebant, & quo spectabant curae illae tuae, ab ipsa paene pueritia susceptae? quae res, quae spes tibi proposita fuit, cum Reginaldi Poli Cardinalis, innocentia & litteris eximij, contubernium, ac domesticam consuetudinem expetebas? quid, cum Luteriae, post obitum Poli, Vicomercato, Patauij Genuae, praestantibus in philosophia uiris, operam dabas? quidquam ne sequebare praeter ea, quae qui adipiscuntur, omni honore digni & habentur, & sunt? nos quidem te, amici tui, Patauij praeclara studia ita completum, ut diuelli uix posses, cum & creberrimae propinquorum litterae in patriam euocarent, & praesens frater non modo hortaretur ad reditum, uerum precibus etiam peteret, atque obsecraret, ut propemodum

extru-

extrusimus, inuiti omnino, quibus carendum te esset, cuius consuetudine nihil suauius; sed ita duximus expeditur tuae laudi; cum intelligeremus, quanto futura esset illustrior ingenij tui facultas, ab otio litterarum ad res gerendas traducta, praesertim in ista prouincia, in qua tibi maiorum tuorum uirtus tritum iter ad gloriam reliquisset; isto Imperatore, quo nemo bonas artes excipit liberalius; his etiam temporibus, cum Christiana Resp. domesticis hostibus uexata, ab ijs, qui eam doctrina, probitate, prudentia iuuare plurimum possunt, idest a tui similibus opem poscere uideatur. Quo circa primum tibi gratulor ob actiones illas Tridentinas, in quibus ostendisti saepe, ut audio, pro communi salute lumen animi, ingenijq. tui, numquam inops a consilio in ambiguis rebus, numquam in maximis ac difficillimis a constantia relictus; deinde uero, quod tantorum meritorum egregie memor optimus & sapientissimus Imperator non solum Quinque ecclesiensi te ornauerit Episcopatu, qui summis uiris deferri solitus honor est, uerum etiam ad arcanas res admissum ijs interesse consilij uoluerit, unde manat cum Christi gloria prouinciarum salus, unde proficiuntur ea, quae multis re, exemplo omnibus expediunt. omnibus enim utile illud est, quo Principibus Christianis recte imperandi ratio, & emendatae disciplinae formula praescribitur. Atque equidem uideri iam uideor, & plane coniectura prospicio, qualis, et quantus in isto munere, bonorum omnium, beneq. intelligentium sententia, sis futurus, tum eloquentia, qua excellis, tum ratione, prudentia, integritate; quae in
 omni-

omnibus natura ipsa inchoat, industria perficit in paucis. quod nisi ita fore considerem; & nisi tuos ad laudem impetus iam inde ab eo tempore, cum te mihi quasi meis informandum sermonibus tradidisti; probe cognitos haberem: facerem id, quod tu, ut opinor, amoris in te meo facile concederes: hortarer te, & precibus etiam agerem, usdem scilicet, quibus agerem cum filio meo, si isto loco esset; ut assidue cogitares, quam personam gereres, quam grauem, quam illustrem, a quo impositam Principe: qui cum suum de te iudicium beneficio maximo declarauerit, beneficium tamen ipsum significatione iudicii sui uehementer auxit. quid enim putas esse in rebus humanis optabilius, quam ei non displicere, qui nisi Deo ualde placeret, ualdeque carus esset, incursione & ui barbararum gentium uasterentur omnia, legibus, moribus, hominibus, urbibus denique ipsis extremum impenderet exitium? Multa sunt opinionibus hominum excelsa, atque ampla: quae si quis consequi uult, curas suscipiat, labores perferat, de ipsa interdum uita periclitetur necesse est. haec tibi, mi ✱, (meum enim adhuc appello, nec, ut spero, ista mihi te dignitas immutauit) haec, inquam, tibi cogitanda non sunt. nam quid tu non habes, cum hoc habes unum, ut mores, ingenium, studia tua Ferdinandus Imperator probe? hoc eiusmodi est, ut nequid solum esse possit, & si omnia consequantur, omnia tamen unum uincat. Quare isto bono sic frui, quasi fonte & capite bonorum omnium, & quasi omnium maximo. Tuos uero sensus, tuas actiones in omni uita, non dubito, quin ad immortalis Dei gloriam conferas.

feras. sic educatus, sic eruditus es. hanc ego tibi laudem tribuebam adolescenti: nunc, si uerear, ut robustior aliter sentias, ac tui te dissimilem praebeas, faciam imprudenter. Retine igitur institutum, & persuade alijs exemplo tuo, uerum decus in bene agendi perpetuitate positum esse; nihil opes ad laudem, nihil praefecturas ualere: obsolescere prorsus honorum insignia, nisi splendor uirtutis accedat. quod quia te sentire certo scio; propterea tibi ex animo, uereq. gratulor accessione dignitatis tuae; & quamquam uarijs distinebar curis, feci tamen libenter, ut hanc ad te, indicem laetitiae meae, testemq. uoluptatis, epistolam mitterem. cui si responderis, incundum tibi fuisse officium meum intelligam; sin minus, molestum tamen fuisse numquam putabo; et occupationibus hoc tuis, illud amori tribuam. Vale. Romae, Kalend. Ian. MDLXIV.

DECIO. BRANCALEONI

Neapolim.

23

NISI tibi uota esset occupatio mea, uererer in primis, ne accusares officium meum, qui litteris tuis, amantissime scriptis, nihil adhuc responderim. Ego, mi Deci, hoc mihi iuris assumo cum amicis, ut, si quid ad eos magnopere non pertinet, a me uero non satis commodum fieri potest, omittam interdum, aut in aliud tempus reijciam, te uero cur in meis necessarijs non numerem, uel Cambij mei testimonio, qui tuam in me beneuolentiam praedicare solitus est, uel affirmatione tuarum litterarum, ex quibus duplicem uoluptatem

ptatem cepi, & quod amari me abs te cognouerim; & quod eum te esse, quem qui non amet, hominem non esse contenderim? Nec me putes blandiri uelle. sic equidem loquor, ut sentio. Praeclara uirtutis fundamenta iecisti: signa uideo non obscura, nec dubia tum studij, tum ingenij: nec hortari magis, quam gratulari debeo: cum tu, quae aetate multi ad inanes uoluptates defleunt, in ea solidam laudem quaeras, & propemodum inuenta gaudere possis. Nec dubito, quin istam mentem, & quidquid ex ea tibi manat gloriae, uel commodi, totum, quantumcumque futurum est, acceptum Deo referre uelis. quod si facis; nae tu mihi multo amabilior es; tibiq. ipse optime consulis, cum falsam speciem felicitatis humanae a ueri boni possessione distinguis. Vale, & Cambium nostrum, iuuenem eximiae humanitatis, cupidumq. omnium liberalium doctrinarum, saluta meis uerbis. Romae. IIX Id. Quinct. M. D. LXIV.

EIDEM, Neapolim.

24

MIRAMUR uterque; tu, quod litteris tuis non responderim; ego, quod eo me nomine appelles, atque officium meum requiras. quid? tu solus ignoras, quibus distinear curis? quantis rerum oneribus premar? quam numquam uacem? nec tamen deferere officium soleo. numquam id mea uel consuetudo, uel natura pateretur. At non rescripsi. Excusat me litterarum tuarum argumentum, petebas a me scripta mea, quae corrigere cum uellem, otium numquam nactus, comprimenda potius, quam emittenda, iudicaui: idq. sum arbi-

arbitratus licere mihi per humanitatem tuam. Hoc ipsum, inquires, scripsisse te uellem. Hoc ipsum te quoque suspicari, decuit: & erat amoris; & ego, id te cogitare, aut ad aliam saltem causam, referre silentium meum, libenter mihi persuasi. in quo si tu me putas indulgere mihi plus, quam oporteat: assentiar, cum ea fortasse condicione, ut te quoque plus a me, quam par sit, exigere fatearis. nam in ijs, quae tua interesse cognouero, nulla, mihi crede, impedit occupatio, quo minus amicitiae nostrae debitum officium praestem. inanes autem litteras ut mittam, uix impetrarem a me ipso, si otio abundarem: quid, cum egeam uel maxime? Equidem, in te amando partes ut meae desiderentur, numquam committam. idemq. a te peterem, nisi uoluntatis in me tuae testes epistolae tuas, Cambium autem nostrum, quem aequae diligimus, quasi sponforem haberem. Aduentum tuum, de quo spem rursus iniecasti, auide exspecto: Vale. Romae. III. Non. Febr. M D L X V.

ANTONIO. FVRNARIO.

Neapolim.

25

ET aequa petis: & nihil est, quod ego tibi, pro tua praestanti uirtute, non libenter tribuam. itaque, licet ijs destinerer curis, quibus respirandi locus non esset; potius tamen habui nihil, quam ut adirem ad eos, qui cum Indicem cortexerint, eiusdem interpretandi scientiam maxime omnium tenent. ij sunt quattuor uiri, doctrina, & dignitate non uulgari, humanitate etiam tanta, quātam ego summam cognouerim.

quorum

quorum unus, uetere mihi necessitudine coniunctus, eloquentia princeps, Mucius Calinus, Archiepiscopus Iadrensis, cum litteras tuas legisset; incendi aliqua tui cognoscendi cupiditate uisus est, extulitq. laudibus ingenium tuum, assentiente me. deinde, acturum se cum collegis de tua re diligenter, pollicitus, biduo post ita mihi respondit: si qui sint Astrologiae iudiciariae libri, qui certo aliquid non affirmant, eos legi tuto posse: totamq. hanc esse partem in Indice disertis uerbis ita explicatam, ut nihil addendum uideatur: Episcopis providendi ne peccetur, facultatem esse permissam: ijs se nihil praescribere neque uelle, neque posse: nec dubitandum, quin ijs, pro salute animorum, & religionis nostrae commodo, atque ornamento, egregie administrent omnia. Haec de negotio tuo: in quo praestiti, quae sunt in me, diligentiam, & fidem: reliqua, pro tua prudentia, & aequitate, nisi fallor, a me non requiris. Amicitiam tuam, ut debeo, facio plurimi: idq. ut intelligas, elaborabo, & fortasse perficiam. Vale. Romae. I I X. Id. Quinti. M D L X I V.

E I D E M, Neapolim.

26

OFFICIUM meum, quod ab optimo erga te animo profectum est, iucundum tibi fuisse, uehementer gaudeo. equidem uellem, quantum in me uoluntatis, & studij, tantum esset auctoritatis, & gratiae. nae tu intelligeres, quo apud me loco sis, quantumq. ijs, quae uulgo bona appellantur, anteponam ea, quae uere bona sunt. in quo puto non discrepare iudicium tuum a sententia mea. exulto enim uirtute animo

Z nihil

nihil inane placet ; reſta, & honeſta, & cum ipſa uir-
tute coniuncta, prima ſunt . Quare uelim ita plane
exiſtmes ; patere me totum tui ſimilibus, ideſt, probis,
& eruditis hominibus ; nihil mihi pluris eſſe, quam
ijs operam nauare, eorumq. commodis inferuire : quod
ubi contigit, ita laetor, quaſi beneficium acceperim,
non dederim . Tu autem, quaſi magnum aliquid tua
cauſſa praefliterim, gratias mihi agis : & ſuauiſſimam
epiſtolam condita roſa dulciorem facis : amanter
tu quidem, & benigne : ſed e ſtudiorum ſimilitudine,
praefertim artium liberalium, quibus uterque noſtrum
deditus eſt, contractus amor munera nō deſiderat, ſeip-
ſo contentus eſt : nec mihi quidquam eſt, aut eſſe poteſt
tō ipſo praeflantius, & beneuolentia tua : quā ſi conſer-
uas, omni me afficis beneficiorū genere : & hoc nomine
maiores tibi habeo gratias, quam ſi mihi Adonidis hor-
tos donares . Ego te, ut debeo, in oculis iam fero, licet
numquam uiderim . Vale . R. iv. Kal. Sex. M D L X i v.

E I D E M, Neapolim. 27

M A G N I amoris indicium, quod ſcribere ad me
uolueris, cum tamen, quod ſcriberes, nihil eſſet . ar-
gumento ſcilicet numquam indiget uerus amor . uere
autem quis amat, niſi qui, ſpeciem uirtutis intuens,
haeret in ea, unam expetit, cetera floccifacit ? hoc
idem qui ſentiunt, facile coniunguntur animis, licet
longiſſime diſtent . quod, opinor, utrique noſtrum
contigit . nam ſtudiorum ſimilitudo contraxit amici-
tiam noſtram, nec uulgarem, ut uideo, ſed qualem
ſaepe multorum annorum obſequia, officiaq. plurima,

&

& familiaris consuetudo non peperit. quod tu si cogitas, ut ego non mediocri cum uoluptate sepe facio: contentum esse me, & laetari uehementer uoluntate, ac studio tuo, munera uero prorsus non esse necessaria existimabis. quamquam amplector equidem officium tuum, & de pastillis aromaticis ago gratias, cum praesertim stomacho languenti utiles admodum experiar. quod uero de muliere dulciaria addidisti; amo diligentiam tuam; uel quod eius excellenti opera usus es; cum uulgaris tibi confectura, qui tuus est in me amor, non satis faceret; uel quod ipsum mihi significandum putaueris. Cymbae tuae secundos uentos exopto: & libenter spero fore, quod uehementer cupio. res tamen ipsa quae sit, quidq. sibi uelit Aquilonaris illa tempestas, plane non assequor. sum enim aliquanto hebetior, quam tu suspicaris. De minutis auihus, risi, & consilium tuum, licet caussam ignorem, tamen improbare non audeo. nimirum, cauere, sapientis est: & satis cauet, qui non temere credit. quod Epicharmi, poetae Siculi, celebrato uersiculo monemur. Vale. Romae. X. II Kal. Feb. MDLXV.

NATTA E.

28

NOTVM tibi esse arbitror statum rerum mearum: de quo tamen, & de mea uoletudine, ex familiari tuo, qui has litteras perferet, cognosces. Voluntatem in te meam, atque obseruantiam, quae antea fuit, eandem esse, ac semper futuram, tibi persuadeas, utinam re ipsa aliquando experiaris. habet hoc uirtus, ut languescere animos in amore non sinat.

Z 2 te

te uero, quis iam ignorat, cum paucissimis in omni genere laudis esse conferendum? Perge in cursu laudabilis industriae tuae: quando nec otium deest, quod mihi occupationibus eripitur, & praeclara habes aduentura doctrinae, atque ingenij, quas tibi gloria, nobis fructum afferent. Me uero ut ames amore illo tuo singulari, ita cupio, ut nihil magis. Haec scripsi raptim, in summa uacuui temporis inopia. Vale. III. Id. Quintil. MDLXIV.

PETRO. MAFFAEO

Genuam.

29

ET otium tuum significas; quod equidem uehementer optabam: & Latine scribis: & coraliam quoque polliceris. nil profecto tuis litteris iucundius. hec enim uerbo per uxoris, & filiae uoletudinem iam uti licet. unum requiro, quod otij rationem prope nullam reddis. atqui me id a te, uel si taceam, expectare tamen, ne dicam exigere, poteras opinari: si modo, te a me diligere, & diligere propter studia tua, putas. Iurisconsultus ille adhuc litigat, cum damno lucrum quaerens. quem diligit, ignoro: utitur quidem perpauca, & amare tenebras uidetur. fortasse illi persuasum est, desiderari se posse ab oculis multorum, si rarus in publico sit. id populus curat scilicet. Haec de illo, quod ad me attinet, non libenter, tua uero carissa scripsi non inuitus, ne prorsus amiculi desiderio tabesceres. Venio ad Antonianum, quasi a ruta ad pulgrium: nihil enim hoc adolescente amabilius, siue mores, siue doctrinam spectes. Gratulatus ei sum tuo nomine de oratione, qua Caesarem in funere laudauit. is tibi uicissim

uicissim gratulatur de statu rerum tuarum: speratq.
fore, ut aliquando te ad nos referas bene nummatum,
& fruaris nobiscum simul tranquillo animo litterulis
nostris, certo uestigiali, tua uirtute parto. quod hic,
ut sunt tempora, pauci consequuntur. nihil autem
miserius, homini praesertim liberaliter educato, quam
suspensas habere uitendi rationes, & aliunde pendere,
dubia spe, quam saepe fallit euentus. Tu igitur fruiere
isto otio, & colloca in tuto fortunas tuas: quod uides
facere discipulos tuos. πολλοὶ μαθηταὶ καὶ ἄλλοι
διδασκάλων. Camillum Seuerinum, doctum iuuenem,
& probum, rusticari cum nobili iuvene, optimeq. erga
ingenuas artes animato, Io. Baptista Nigro, ualde
laetor. non enim dubito, quin multas diei horas incun-
dissime traducant, animum egregijs de uirtute sermo-
nibus oblectantes, corpori tribuentes, quātum satis est.
utrumque cupio, quod tuo commodo fiat, meo nomine
salutari. Aldus te, ut debet, amat, salutemq. tibi mul-
tam impertit. Vale. Romae. Idibus Sept. MDLXIV.

PAVLO. SACRATO

Ferrariam,

30

MALE sentis de utroque nostrum, cum de immu-
tata mea erga te uoluntate suspicaris. nam & me leuē,
atque inconstantem, & te fingis dissimilem tui, idest
eum, cuius in amore, cognita iam uirtute tua, lan-
guere quisquam possit. tu de te ipso uide quid statuas,
& quo modo seras iniuriam tuam: ego meam nec dis-
simulare, nec ferre leuiter possum. nam, cū ab ineunte
aetate ingenium, animumq. meum ijs artibus, &
2 3 studijs

studys excoluerim, unde praeclara omnia nascuntur : scilicet egregium industriae meae fructum ferrem, si, quod in quibusdam soleo reprehendere, quodq. ipse sciens numquam feci, in amicitia peccarem, praesertim tua, quae non, ut multae, casu & fortuito contracta, sed expetita a me semper, et pluris aestimata, quā quae uulgo maxima putantur. Obsecro te, istam ne patere suspicionem in animo tuo residere : cogita, quod res est, te mihi esse in oculis : delectari me uehementer memoria officiorum tuorum, & angere nonnumquam, quod habere magis gratiam, quam refrere, possim. In pensione exacta, & pecunia permutata agnoui diligentiam tuam, uel amorem potitus, quo tu adductus, mea negotia uel minima ita curas, quasi maxima sint, maioremq. commodi mei, quam dignitatis & personae tuae rationem habes. De locatione uero renouanda, totum ad te refero. mihi, quidquid egeris, nō modo ratum, sed etiam gratum erit. uenditionem quidem temporibus excludi, & priuatorum fortunas nouis uestigalibus exhauriri, non mea magis, quam uestra, caussa doleo, quamquam dolorem nostrum leuare debet illa ratio, quod nihil malum sine culpa, item ut cum culpa nihil bonum. Ego me hoc in aduersis didici sustentare solatio. quod ignorari a Christianis, quibus haec sententia praestantissimum in caelo fructum promittit, cum ijs etiam philosophis, qui uerae felicitatis uix umbram uiderunt, notissimum fuerit, turpe simul & exitiosum est. Vale. Filius te salutat, & in primis obseruat.

R. mae, xvi. Kal. Dec. MDLXIV.

EPISTO-

EPISTOLARVM
PAVLLI. MANVTII
LIBER. SEPTIMVS

CAMILLO. PALAEOTTO
Bononiam. I

R E C T E, & amabiliter cogitas, *cuius*
usuram mihi sermonis tui, tuaeq. *suauitatis*,
ademptam locorum *internalis*,
restituendam quoquo modo litteris *existi-*
mas. hoc sane non modo mea peruetus in te, & per-
petua, & iam ad summum perducta beneuolentia,
uerum etiam humanitas illa tua postulat, in qua tibi
conferre possum paucissimos, neminem certe debeo
anteponere. Atque hoc loco recurrit animus ad ini-
tia nostrae necessitudinis, repetitq. secum, & ma-
gna cum uoluptate contemplatur officia tua: quae li-
benter alijs praedico, tibi non minus libenter exponere,
ut hoc ipso me gratum, & memorem intellige-
res, nisi me reuocaret pudor tuus, & putarem confi-
dere te memoriae meae, nec tamen expetere a me quid-
quam praeter uoluntatem. Sed omitto illa uetera, re-
centem gratiam praeterire non possum, quod homo
semper districtus a publicis rebus, primatis etiam,
quae tua benignitas est, amicorum negotijs tum opera,
tum animo dislentus, epistolam tamen ad me miseris,
& bene longam, quod ipsum amoris est, & omni
prorsus officio, omniq. lepore, & elegantia refertam.
Nam, quod me laudas: non ita desipio, ut uelim te-

cum de ueritate contendere . si te delectat hic error ;
fruere quamuis diu , me nec repugnante , nec inuito .
sin errare turpe ducis , in eo praesertim genere , in quo
te , uel si ego tecum sentire uelim , res tamen ipsa facile
refellet : dic me deditum litteris , dic antiquitatis
cupidum imitandae : studium tribue : largire industriam :
haec fatebor , & agnoscam : de doctrina uero , & eloquentia ,
quam in me utramque plena manu congesisti , etiam atque etiam uide quid sentias .
quam enim tu laudem bene & emendate scribendo consequeris ,
eandem laudem non bene de scriptis alienis iudicando ut amittas ,
committere non debes . Habuit istam gloriam proxima superior aetas :
cum florerent illi illi uiri , de quibus nulla posteritas conticescet ,
Bembi , Sadoleti , Poli , & horum uel aemuli , uel imitatores
multi . tunc industriam benignitas excitabat : fructus laborem
sequebatur : ad opes , ad honores aditus patebat . nunc obsolescit
splendor omnis Romanae linguae , & destituta praemijs
migrat ad exterarum nationum eloquentia . Hic tu me uocas
ad scribendum , & quasi iam languentem in cursu quantum
potes incitas . Obsecro , quid spectemus ? uides enim tempora :
uides hominum ingenia , ad inuidiam proniora , quam ad
aequitatem . dignitatem uero illam , & ea commoda , quae
proposita olim erant , nihil est , quod cogitemus . Quo circa
sine me cedere temporibus , & minuere laborem aetate iam
ingrauescente : si non concedis , quod interdum cupimus ,
ut artem omnino definamus . Ac faceres tu quidem , ut ego sentio ,
aliquando iustius , si ad communes amicos , Sigonium , & Ama
saecum ,

saecum, utrumque doctrina, & ingenio praestantem, cohortationem istam conuerteres. quamquam Sigonium cessare non arbitror: scribit enim non minus alacriter, quam egregie. Amasaei autem musis, quaeso, cur pateris silere? certe illum dixeras accurate quaedam pangere in historias Polybij. magnifica res, & gloriosa: cuius expectationem ego te auctore iam aliquam apud eruditos homines commouere nunc tuae sunt partes, ut illum urgeas, efficiasque, ut omnino opus appareat. simul enim & studiosorum utilitati, in qua pater eius, dum uixit, eximia cum laude fixit omnes curas, & gloriae suae uehementer consulat. Amulius Cardinalis, optimarum artium patronus paene singularis, tua sui memoria ita delectatur, ut, si cetera desint argumenta, uel ex hoc uno constet, quo apud illum loco sis. itaq. noli uereri, ne illi ex animo effluas. non enim is est, qui uel temere amet, uel temere amare desinat. noui iudicium in deligendis hominibus: noui constantiam in tuendis. praeterea fratrem tuum, Auditorem Rotae celeberrimum, clarum praestantibus in Christianam Remp. meritis, in oculis fert: de te uero perhonorifice & loquitur, & sentit. Cum Vitellio tuis uerbis de noua dignitate sum gratulatus. egit gratias, & laetari officio tuo, uelleque plurimum tuae causa uisus est. Vale, & Sigonio meo, & Amasaeo tuo, uel potius utriq. nostro, salutem a me plurimam. Romae, xiii. Kal. Ian. MDLXV.

E I D E M, Bononiam. 2

CARDINALEM habes fratrem tuum. habes
igitur,

igitur, cur & uehementer, & perpetuo gaudeas. diuinum enim bonum honor est, non quilibet, sed is tantum, qui uitae innocenter actae, qui summis in Christianam Remp. meritis, qui rectis denique studijs, artibusq. tribuitur. quod quia contigit fratri tuo; cuius animum, ab omni semper ambitione remotum, non haec uirtutis insignia, quae ipsa per se nemo sapiens concupiuit umquam, sed ipsa uirtus sua forma ad bene agendum illexit: ideo laetantur omnes boni, & fructum quisque capit ex aliena dignitate: quasi ad omnes pertineat id, quod, si eosdem sensus, easdem actiones imitentur, sperare omnibus licet. quo tibi nomine haud sane paullo plus, quam uerbis assequi possum, gratulor: nec uero tibi solum, sed familiae tuae uniuersae; cui proponitur egregium colendae uirtutis exemplum, sic, ut uix iam esse quisquam possit, qui non ad uerum decus, atque ad omnes bene audiendi partes excitetur. Ego ipse, qui quidem in tuis esse, & numerari uolo, nescio quo modo uehementius, quam antea, cupiditate solidae laudis incendor, atque ita sta tuo, non satis esse, in studijs, & in uita me similem esse mei; laborandum, atque enitendum, ut ipse me uincam, & qualem esse decet eum, quem uos diligitis, & in quem officia multa contulistis, talem aliquando me praebeam. Equidem, si uoluntati par facultas esset, nostram amicitiam, quae uobis, ut ego sensi, periuicunda, mihi, ut omnes intelligunt, perhonorifica semper fuit, libenter ornarem. sed euenit contra, ut ego orner quotidie inagis iudicio de me uestro, & hac ipsa, qua uix optari maior ulla potest, recenti uestrae dignitatis

tatis accessione simul accedat aliquid ad existimario-
nem meam . caue enim existimes , aut laetari mediocri-
ter amicos meos , aut mihi a paucis illo ipso die , quo
in amplissimum ordinem frater tuus cooptatus est , gra-
tulationem esse factam . eoq. maior & mea , & alio-
rum laetitia est , quod fore nemo dubitat , quin hunc
honorem , qua uirtute est adeptus , eadem ita gerat fra-
ter tuus , ut ex eius industria , doctrina , probitate fru-
ctus Christiana Resp. maximos capiat . sic enim uixit
ad hanc diem , & in maximis , grauissimisq. rebus ita
se exercuit , nihil ut illi iam placere possit , quod a com-
muni bono discrepet , nihil tam difficile , tam ue ar-
duum occurrere , quod uel prudentia non assequatur ,
uel cura , studio , scientia non perficiat . Vidit igitur in
hoc quoque multum , qui cetera omnia pro sua singulari
sapientia prospicit egregie , Pius I V. Pont. Max. cum
talem uirum , non modo non ambientem , sed nec opi-
nantem , nō postulantem quidem certe , in Cardinalium
Collegium , ipso Collegio comprobante , probis omni-
bus , & eruditis uiris mirifice laetantibus , adsciuit . Nos
autem , & quicumque bonis bene cupit , eaq. uult , ac
sentit de communi re , quae uelle & sentire omnes debe-
mus , diuturnam expetamus , & precemur a Deo fratri
tuo uitam : ut cum praestantibus uiris , quos habet di-
gnitate pares , uoluntate , & studio similes , eam uniuer-
sae Ecclesiae , quam tempus & necessitas flagitat , opem
offerre possit . quod si acciderit ; publica primum caus-
sa , deinde etiam nostra laetabimur . futurum autem , ego
quidem , permotus diuinatione q̄ adā , non magis opto ,
quam spero . Vale . Romae , idibus Mart. M D L X V .

I O .

IO. FRANCISCO. COMMENDVNO

CARDINALI. CREATO

3

O DIEM praeclarum, qui perpetuae noluptatis, & laetitiae nobis initium attulit, quarto idus Martias. illo enim te die Pontifex Max. a cunctis bonis expetitur, cum excellentibus aliquot uiris Cardinalem nominauit. Queri iam desinamus, uirtuti locum non esse. quod antea multis in ore fuit, nec iniuria. quosdam enim ad summos honorum gradus nobilitas, nonnullos opes, alios alia, sola uirtus paucissimos extulit. deleuit hanc maculam, & ueterem illam Pontificum sanctissimorum consuetudinem, retentam a paucis, exoptatam diu, Pij Quarti numquam satis laudata sapientia renouauit. Quo facto, te quidem pro tua non uulgari prudentia intelligere arbitror, quae tibi partes impositae sint, quasq. res & praesens a te dignitas, & antea tua uita postulet: ego autem hoc tibi uideor affirmare posse, unum sensum esse, unamq. uocem cum tibi gratulantis uniuersae bonorum Reip. tum uero maximas Pontifici gratias agentis, quod temporibus difficillimis labantem Ecclesiam tali praesidio fulserit, ultroq. tibi istum honorem derulerit non petenti, quem studiose petentibus nobilissimis uiris denegandum iudicauit. Omnino, quod tu scis optime omnium, nullam mercedem requirit uirtus, nec ad se ornandam assumit aliquid extrinsecus; uerumtamen, si duabus rebus, praemio, & poena, quod sapientissimi uiri literis mandarunt, salus publica continetur; utroque pariter est laetandum, & ea bonis impertiri, quae in-

ter

ter homines ducuntur amplissima, & ita improbitatem notari, ne quis exsultet in culpa, & impunitatem licentia consequatur. quod cum ita sit; laetari te quoque plurimum decet honore tuo, & fructum illum magni facere, quem tamen non appetisti, cum labores grauissimos pro Sedis Apostolicae commodo susciperes, cum pericula subires, cum omnes denique curas, omnem mentem, operamq. in communi salute collocares. Equidem, ubi te Cardinalem esse declaratum cognoui, exsultaui gaudio, eaq. persusus uoluptate sum, quam his litteris exprimere mihi non licet, tu tamen, ut opinor, cogitatione comprehendes, si, quae mea semper in te fuerit primum beneuolentia, deinde etiam, ubi coepit esse tua uirtus illustrior, obseruantia, cum animo tuo considerare uolueris. quod ut facias, etiam atque etiam a te peto. Vale. Romae. XII. Kal. Apr. MDLXV.

CHRISTOPHORO. RVFO 4

PENDEBAM animi, nec satis constituere poteram, plus ne uoluptatis ex discessu tuo caperem, an molestiae. uoluptatem afferebat illa ratio, quod erudire artibus egregijs adolescentem illustri loco natum, quam tu curam suscepisti, primum, ut ego sentio, dignitatem habet: deinde, fructum ex eo te posse colligere intelligebam, non illum quidem tua cum industria & uirtute conferendum, attamen eum, qui pro malis temporum non omnino contemnendus esse uideatur. quod si otium quaeris, uel ut aggrediare ad scribendum, uel ut ea, quae iam habes instituta, perpolias: isto fortasse

fortasse loco nihil aptius, aut accommodatius ad tua consilia reperies . nam in urbe Roma, etsi nihil obstat, quo minus arbitrato suo quisque uiuat, interpellatores tamen quandoque non desunt, honesti illi quidem, rectisq. dediti studijs, interpellatores tamen . Haec erant, quae mihi de te cogitanti laetitiae non parum afferrent . Rursus, cur non dolerem, cum hic te multi, ipse multos diligas, carere nos tua consuetudine, te nostra? tuam uero non uulgarem doctrinam, cui quidem ego semper, a quo primum die tua scripta uidi, debitum uoce mea testimonium persolui, in hac luce, & celebritate uersari, ubi cognita decoretur, quis, qui te uere atque ex animo amet, non uehementer cupiat? Hanc mihi molestiam prope omnem, & ancipitem sane curam eripuit epistola tua . quod enim tu studijs tuis otium exoptare uidebaris, eo te istic incunctissime perfrui, nec urbis desiderio admodum laborare, facile conieci : itaque uide, quam libenter animum meum ad tuam uoluntate accommodem . idem si ad me saepe scripseris ; quod ita expeto, si modo fieri tuo commodo possit : abesse te laetabor, cum ea tamen spe, ut aliquando nos reuistas, tum scilicet, cum rationes tuae patientur . idem sentit, idem uult Octavianus noster, idem etiam Sirlettus Cardinalis : qui uiri? ornamenta, & lumina nostrorum temporum : quibus te esse ac fore semper carissimum, non dubito, quin & tibi persuadeas, & id in magna tuae felicitatis parte ponas . Vale .
Romae, I V . Id . Apr . MDLXV .

CONVENIT inter nos de nota scriptis meis apponenda, quae moram ferre non possint: notae uero signum omisimus. hoc igitur erit, †. Tu si mihi in hac describenda epistola tam celeritate satisfacere, quam emendate scribendi studio, politaque, & elegantilitterarum forma satisfacere solitus es: multum addes ad officia in me tua: quae cum augeantur quotidie, augeri tamen uix potest amor in te meus: eo iam peruenit non modo litteris, & ingenio, sed moribus etiam, & probitate tua: quae ego haud paullo pluris, quam omnium rerum scientiam, soleo aestimare. Vale. Ex aedibus nostris. Nonis Ianuar. MDLXIV

IOANNI. BAPTISTAE. TITIO

Florentiam. 6

ET SI doleo, negotijs te nimium diu a consuetudine abduci studiorum tuorum: tamen hanc in dolore uoluptatem capio, quod tu is es, qui, adempto librorum usu, doctissimorum hominum assiduo congressu, & sermone familiari iacturam hanc ita sarcias, ut minorem fructum ex otio suo multi capiant, quam tu ex negotio tuo. gratulor tamen tibi, quod, litibus aliquando liberatus, redieris ad communes Musas: cum quibus quam iucunde uiuas, de me ipso coniecturam facio. pascor enim, mihi crede, litteris: cetera omnia uel molesta, uel certe parum grata. Daetus, & Bonannus, si, ut scribis, ita de me sentiunt; uehementer gaudeo. equidem utrique, non tuo solum, uerum aliorum

aliorum quoque testimonio permotus, plurimum tribuo. quod utinam officio declarare aliquo possim: in quo facultas exoptanda, quae nunc quidem abest; animus certe numquam deerit: sin id minus licebit: tu scilicet, quae tua est humanitas, & in me amor, cum de me ijs omnia polliceberis, tum eorum mihi beneuolentiam, cuius ipse potissimum auctor fuisti, conseruabis. debes enim, & uis opinor, ut optimus artifex, perpolire opus tuum, & ad exitum perducere. A te, mi Titi, promissa non exigo; ne, quod liberalitatis est, id uidear fidei uelle tribuere; cum tamen utrique confidam pariter. hoc tantum dicam: quod te facturum scripsisti, id si quamprimum feceris, fore, ut non minus de tempore, quam de re, tibi gratias agam. Corta tuus semel & iterum ad me uenit. sane delector hominis probitate, moribus, doctrina: amo etiam ut amicum tuum. & quamquam premor negotijs; quod tu optimescis; cum tamen ire ad me uoluerit, numquam eum excludet occupatio mea. Filius abest, Venetias profectus ante aliquot dies, inde Asulam: quo in opido frater meus, ab omni remotus grauiore cura, tranquillo animo ita sibi uiuit, ut rem domesticam non contemnat. Vale. Romae. v. Kal. Nou. M D LXV.

M A R I O . C O R R A D O

Neapolim.

7

ET SI nec magis, quam soleo, uacabam; & ad quotidianas occupationes accesserat cura sane grauis; ex interitu suscepta domestici hominis, ad mea negotia uehementer apti: feci tamen, amore impulsus, quo
te pro-

te propter ingenij, doctrinaeq. praestantiam mirificosum complexus, ut epistolae tuae responderem: quae mihi uoluptatem eo maiorem attulerat, quod te Neapolim uenisse, nec statim discessurum, cognoui. saepius enim, & commodius, ultro citroq. cursantibus publicis tabellarijs, tu de meo, ego de tuo statu audiam. Videre mihi uideor, te totum in litteris esse. cupio non inanem esse coniecturam. ut ut est, hoc equidem spectro detector, & mirabiles industriae tuae fructus exspecto. Ad Latinam uero linguam quod attinet, mihi crede, sine causa laboramus. an illa tibi, tot ueterum illustrata monumentis, tot etiam recentiorum probata testimonijs, uel nostro, uel cuiusquam egere patrocinio uidetur? praesidij satis, atque opum in ipsa positum est ad repellendas istorum iniurias: quae tamen in ipsos recidunt. nam ei nemo maledicit, qui se ipsam inscitiae non condemnaret. quod si Latinae linguae spectes, & pulchritudo, quae uulgi oculis non patet, cognosci ab omnibus posset; amores incredibiles, ut ille ait, excitaret sui. me quidem sic affecit, cum tamen integræ eius formam nondum nouerim, extrema quaedam lineamenta uix adspexerim, ut reliquas uoluptates contemnā, cum hac, & in hac libenter, & iucunde uiuam. qui uero aliter sentiunt, & errare nos existimant: sexcentis eos argumentis refellas licet: parum proficies. quod ego cum iam pridem intellexerim: pauca quaedam scripsi, ad indicandam sententiam meam: nemo nos esse intendendos, ut in arcem huius causae inuaderem, non putauit. Stomachari, mi Corrade, iam desinamus, in aliena culpa: & gratulemur potius ipsi

Ad nobis,

nobis, quod amemus ea, quae praeclara sunt: quae separantur laboribus maximis; id quod a studio multos deterret; molestum tamen esse non debet; quod gloria compensat immortalis. Fragmenta patris mei quod requiris: apud me nulla sunt: furto ablata, quo ille tempore vita excessit, creditum est. In Sex. Empirico, Palaemone, Aspro, & reliquis, mea tibi diligentia non deerit. odorabor, sicubi latent: nam in tabernis non exstant: inuentos, noli dabitare, quin eruam, quam uellem filius adesset, qui Venetias profectus est. praestaret aliquid, opinor. haec enim studia tractat nauiter; & grammaticos, de Orthographia cum scriberet, euoluit omnes. Vale. VI. Id. Nou. M D L X V.

E I D E M, Neapolim. 8

SUPERIORE hebdomada pluribus uerbis epistolae tuae respondi. heri alteram accepi: in qua petis a me, fecerim ne inscriptionem illam, cuius exemplum ad me misisti. in quo laborē sumpsisti non necessarium: id enim ex amico meo, ad quem illam misi, cognoscere omnes possunt. Quod mihi nescio quos inuidere significas: de inuidia non laboro: si quis maledixerit, fortasse tacitum non feret. Quod autem, ne stultis hominibus gratificer, me mones, in consilio tuo beneuolentiam agnosco: uerum tamen, neque quos tu stultos uoces, neque quam rem notes, assequi satis possum. nam, si quis grammaticus obtrectat, susq. deque. laborantibus enim inscientiae morbo medicinam facere si coner, ualde sim stultus; si. possim, ualde sapiens. In exemplo inscriptionis ad me missae uerbum desideratur,

tur; omisſum incuria deſcribentis: nam, ubi eſt, VT
DEBITVM. ET. DOMESTICAE. VIRTVTI
ego ſcripſi, VT. PIETATI. DEBITVM. ET
DOMESTICAE. VIRTVTI. Vale. Romae.
XV. Kal. Dec. MDLXIIII.

PETRO. PERPINIANO.

Lugdunum.

9

AMABAM antea non vulgariter amorem in me
tuum, cum praefertim ſuauitates in te eſſent ingenij
multae, rara prohibitas, doctrina prope ſingularis:
nunc, quam in exhauriendo mandato, quod humani-
tate tua fretus diſcedenti tibi dederam, curam, & dili-
gentiam adhibuiſti, ea me ſic affecit, ut omni te ani-
mi mei ſenſu complectar, omnia tibi, quaſi iure opti-
mo debita, ſtudia, & officia pollicear. quamquam de
amico meo duriora ſignificant litterae tuae. quae ſi ue-
ra ſunt: amicum iam non appello, excellat licet inge-
nio; valeat induſtria. ex antiquis monumentis prae-
clara quaeque delibauerit: haec inania ſunt, niſi cum
optima mente, & Chriſtiana pietate iungantur. quod
ſi ſe reſpexerit, ſi cum Eccleſia Catholica, ideſt cum
Deo, redierit in gratiam: tunc ego me illi reſtituam:
tollam hominem, & ornabo, quantum in me erit: nul-
lum ei deeſſe a me officium patiar, quod ad eius digni-
tatem, exiſtimationem, q. pertineat. Quod ſcribis, Lug-
dunum meliorem iam loco religionem eſſe, & in eo te ope-
ram ſtrenue nauare: non miror, te tui ſimilem eſſe,
praefertim in comuni ſalute: publicam uero rem quo-
tidie melius ire, contra quam & ſperabant neſarii ho-

Aa 2 mines

mines, & auebant, uehementer gaudeo. Rex autem adolescens, ac paene puer, cum in Christi caussam tanto animo coeperit incumbere, superare uidetur aetatem uirtute, & plane is esse, qui maiorum suorum laudibus aliquando respondeat. Posseuino meo cum salutem a me scripseris, hoc addes, memoriam illius nostrae ueteris amicitiae mihi esse per lucundam, sed longe carius, longeque iucundius, quod omnes ingenij sui uires ad profligandos Apostolicae Sedis hostes felicissime profundat. gratulor sane optimo iuueni de ista facultate: nec dubito, quin eum semper, quocumque eat, quamcumque rem aggrediatur, ope sua Deus & prosequatur, & iuuet. Rouillium, praestanti humanitate uirum, egregie de religione sentientem, si meo nomine salutaueris, gratissimum feceris. Vale. Romae.

XIV. Kal. Dec. MDLXV.

Cum epistolam complicarem, uenit ad me, ut solet, officij gratia communis amicus, diligens obseruator doctrinae tuae, Zerbinus Ritijs. is rogauit, ut salutem tibi suis uerbis adscriberem. quod facio libenter: teque rogo, si tamen hoc patitur humanitas tua, ut ames iuuenem, amore tuo dignum.

HORATIO . CARDANETO

Perassum.

IO

QUERERER tecum, si liceret, idest, si pareretur amor in te meus, quod fructu me priuas & humanitatis, & iudicij: humanitatis, quasi te amantem non redamem, quod abest longissime a moribus, & consuetudine mea: iudicij, quod beneuolentiam
meam

meam ita petis, quasi ego, qui tu uir, quantusq. sis, quae in te suauitas, quae doctrina, quae uirtus, quod omnes iam norunt, solus ignorem. Vbi igitur illa, quae in me plena manu confers? quamquam id quidem amice magis, quam uere; uerumtamen, si tu eum me putas esse, quem littere tuae significant; in quo, si uis, (uide, quanti te faciam) plus tibi credam, quam mihi; cui minuis auctoritatem testimony tui, & paene tuam sententiam in dubium reuocas, cum admonendum me censes, ut eo erga te animo sim, quo si non essem, non modo indoctum, agrestem, inhumanum, sed plane me hominem non putarem? Conor, inquis, extorquere, ut me ames. Non est, mi Cardanere, cur coneris id, quod iam perfecisti: aut extorqueas, quod ego tibi mea sponte, & ita libenter quidem tribuo; ut etiam, quod amare uidearis amorem meum, ipse mihi gratuler, tibi gratias agam. Quod ais, officio te esse impulsum, ut ad me scriberes, & eodem officio admonitum, ut breuiter scriberes; agnoscito modestiam tuam, & probo, cum eo tamen, ut existimare te uelim, uel si creberrimas ad me, longissimasq. miseris epistolas, aequae mihi omnes gratas, & peritundas fore. cur enim scriptis tuis non delecter, quae cum lego, antiqua non desidero? cum praesertim istam facultatem hodie multi expetant, pauci consequantur. Commentarios meos in familiares, ut uocant, Ciceronis epistolas requiris. si esset otium, propediem absolutos darem. sed ita saepe, nescio quo furo, diuellor a libris, ut interdum mihi Roma displiceat, & agrestem solitudinem urbanae celebritati libenter anteponam. Illa de Imitatione

sinamus iacere. spissum opus est, & longi temporis, nec fortasse nostrarum uirum: &, ut uere dicam, sperare uix audeo, quam animo, & mente formam uidere uideor, eam, quaecumque est, oratione, & stylo satis explicare posse. Haec scripsi, in lectulo, cum leuiter aegrotarem. Vale. Romae. iV. Non. Iar. MDLXVI.

IOANNI . CASELIO

Florentiam.

II

QVO maior est uirorum praestantium, idest tuis milium, iropia, eo mihi carior est, & esse debet amicitia tua: quam quidem omnibus officijs, & studijs, quae a summa proficisci beneuolentia possunt, perpetuo colam. quod utinam per ualetudinem tuam fieri licuisset, ut Romam peruenires. maiorem fructum, quam qui ex litteris percipitur, qui tamen uulgaris non est, ex familiari consuetudine, mutuoq. sermone, uterque nostrum capere potuisset. quod quando non accidit: ego, quod ad me attinet, ut amoris mutui recordatione desiderium meum leniatur, operam dabo: litteris autem ita utar, quantum negotia sinent. quo te contentum esse, neque in hoc genere plus exigere, quam praestare possum, tua mihi pollicetur humanitas. De philosophia illustranda, praeclare cogitas: uerum praeclara omnia quam difficilia sint, his praesertim temporibus, non te fugit. sunt enim adhuc, qui, frugibus inuentis, glande uesti malint. quibus ignosci fortasse ex aliqua parte potest, quod eos pudeat; Quae pueri didicere, serics perdenda fateri: sed, eorum exemplo decipi adolescen-

lescentes, & inquinata doctrina infici, atque corrumpi, hoc quidem graue malum est, malum, inquam, non ferendum: idq. tu iure doles, & ego sic, ut tibi non concedam. Verum haec Principes uiderint: qui nisi peccarent in delectu, gymnasia florent, optimeq. cum litteris, & bene litteratis hominibus ageretur. De studijs meis, an de negotijs, aliquid scribam? negotia nihil ad te scilicet: studia uero propemodum iacent, & eo magis, quod ualeo parum commode. Te ualere, liberatum iam, ut arbitror, diuturno morbo, non mediocriter gaudeo: reuertentem in patriam amore prosequor: frui optimis studijs, & capere studiorum uberrimos fructus, ita cupio, ut si communia bona essent. sic enim decet eos existimare, quorum animos & coniunxit uirtutis amor, & retinet, Vale. Rome, IIX. id. Ian. MDLXVI.

FERDINANDO. GATVLAE

Neapolim.

22

SUPERIORIBVS diebus, cum tu me laculento sane carmine salutasses, etsi moleste ferebam, eripi mihi occupationibus facultatem respondendi, tamen non uerebar, ne tibi de meo erga te animo secus interpretandi occasionem afferret silentium meum, odiosas enim, nec dignas bono uiro suspensiones longe a se repellit exultans litteris animus, & liberaliter educatus. nunc uero, cum me praeceptor tuus, homo egregie doctus, & spectatae integritatis, Blasius Monicus, modestus ille quidem, tamen ut cupiditatem dissimulare non posset, admonuisset officij mei: nihil habui potius

At 4 quam

quam ut haec ad te, licet iisdem, quibus antea, curis distentus, exararem. Ac, de tuis quidem uersibus si quaeris quid sentiam: probarem omnia, si placeret argumentum. in uerbis elegantiam, in sententijs gravitatem uideo: quod utrumque, nisi qui excellat ingenio, assequi nemo potest: in me autem extollendo quid sis secutus, aut quam rem spectaueris, non uideo. nam nec agnosco illa, quae scribis; & si agnoscerem, tamen haud libenter legerem: sed opinor tibi haesisse illud, quod a ueteribus proditum est: Bonum poetam esse non posse, qui non obscuris dare lucem, paruis magnitudinem sciat. quod si conaris, & si hoc te delectat exercitationis genus: non improbo; & cum te amem, facile a me impetro, ut patiar uel abusi te meo nomine ad laudem tuam. neque hoc solum, sed illud etiam tribuo amori in te meo, quod tu fortasse non expectas, aequo tamen animo, pro tua bonitate, accipies; ut hortor te, quando ad ius ciuile studium, curamq. tuam contulisti, ut istam artem non, ut hodie multi, nudam, & inornatam, sed, ut olim ueteres illi, multiplici rerum scientia, praecipue uero Latinae eloquentiae, quasi dote instructam, & locupletatam uelis, eloquentiam uero non ex uno, altero ue libro, sed ex accurata multorum lectione comparari, cum te Monicus erudierit, non dubito quin optime noueris. Etiam illud addo, quod fortasse recentioribus Iurisconsultis absurdum uidebitur, Graecae linguae, unde res petantur, sine quibus inane quiddam est, & plane languet eloquentia, studij tui partem omnino aliquam esse dandam, quae si omnia pauci praestant: uaria excusatio est.

lijs

lyis enim disciplina, alijs ingenium defuit. nonnullos etiam, cum ad summam iuris civilis gloriam adspirarent, & forsitan peruenire possent, rei domesticæ difficultas a præclara industria ad quaestus necessarij curam detorsit. Haec si obstare intelligerem studio tuo: frustra cohortationem hanc susciperem, uel potius plane non susciperem. cogeret enim necessitas, quod uoluntas negaret. nunc te, optimis a puero non modo literis, uerum etiam praeceptis informatum, praestantem ingenio, nec fortunæ muneribus egentem, errare cum multis, & mediocri laude, angustis circumscripta finibus, contentum esse, cur sinam? Perge igitur ad gloriam recta uia: obliquas uulgi semitas omitte: quæq; tibi præter ceteros a Deo tributa bona possides, ijs ita utere, ut ius civile non modo perdiscas, uerum etiam uehementer ornes. quod si efficies, laetabor: sin minus, hoc tamen tibi, non obscurum, ut opinor, studi in te mei testimonium relinquam. Vale. Romæ, XV. non. Feb. MDLXVI.

ANTONIO. FURNARIO

Neapolim.

13

Ego uero tibi non modo praesenti bono, sed futuri etiam spe ualde gratulor. non enim tam ex eo, quod abierit morbus, & quod, ut scribis, conualescere iam incipias, quam quod omnino futurum confido, ut breui pristinam ualeitudinem plane recuperes, magnam laetitiam, uoluptatemq; capio. tu modo tua temperantia fac, ut perpetuo gaudeam. quod ita me cupere uelim existimes, ut ex familiaribus tuis nemi-

ni con-

ni concedam . ista enim doctrina . cum caremus ; & cum , affecto corpore , simul ingenium languet ; angimur qui te diligimus ; & quos ex industria tua fructus ferre potest aetas nostra , eos retardari , aut minui , patimur iniquissime . Ego ab interitu Pij Quarti ualitudine utor incommoda . Stomachus , calore destitutus , officio concoquendi male fungitur . hoc uitium si tua citrea depulerint , plurimum sane tibi debebo , & eo magis , quod cetera pharmaca palato non amica , hoc medicinae genus ita suauis est , ut , uel sine morbo , gustare nihil malim . itaque speremus illud quoque , quod longe pluris est , ut stomachus fiat firmiter : interea tibi ago gratias , quamquam id a te non expectari certo scio , quod me condimento gratissimo delectare uoueris . quod profecto , nisi me non uulgariter amares , tibi in mentem non uenisset . In extrema epistola quod mihi Gorgiae Leontini uitam exoptas : hoc quoque amoris signum : sed malo prosperam , quam diuturnam . prospere autem uiuere , est otio & litteris , uacuo curis animo , frui . quod ego assidue meditor , & , si quando assequar , purpuras omnes , quaeque purpuratis cara sunt , te fortasse non improbante , contemniam .
Kale . Romae . IIX . id . Feb . MDLVI .

ANTONIO . MERVLAE

Casertam .

14

CAVE putes , aut me suspicari , quod adhorret ab amicitia nostra , oblitum te esse mei , aut commissurum . u . nquam , ut obliuisci possis . Omnino discessu tuo nihil molestius : quis enim abesse eum , cuius neque consuetudine

tudine quidquam incundius, neque sermone eruditius, nec moribus, & uita sanctius, aequo animo ferre possit? Sed rursus, qui te diligunt, qui pro tua uirtute sunt plurimi, quorum tamen ego nemini concedo, cur tuo commodo maereant? uiuis in parte Italiae nobilissima, honesta satis condicione, apud illustrem uirum, humanitate, litteris, omni denique, ut audio, laude perpolitum. quae sunt eiusmodi, ut ea sequantur multi, assequantur admodum pauci. At urbe Roma cares. Scilicet, quia Capitolium, uel Amphitheatrum quotidie non adspicis, quae tu, hic dum eras, fortasse nec cogitabas quidem, id laborandum crediderim. Cetera, opinor, nihil ad te. neque enim sitire te arbitror honores aut opes: quae qui adipiscuntur, uides, a tranquilla, & beata uita quam longe distent, quibus fluctuent curis, quibus assidue miserijs urgeantur. Reliquum est, ut te pungat, quod nobiscum non sis. quod ita leniter feres, si cogitabis primum illud, ortam ex uirtute beneuolentiam eiusdem uirtutis memoria foveri, atque ali, sic, ut nihil praeterea desideret: deinde, mutuis epistolis hoc leniri quadam ex parte desiderium posse: postremo, mortalem esse neminem, cui plane secunda sint omnia. addo illud, quod solati tibi loco debet esse, nostros sensus congruere cum tuis: nihil esse nobis optatius, quam ut simul uiuamus: dolere, quia non liceat, eo minus tamen, quia futurum speramus, ut aliquando liceat. habes egregie animatum erga te Cardinalem Sirletum: cuius auctoritatem, pro singulari eius integritate, sapientia, doctrina, maximam esse, non ignoras. Pantagathus de te
& ami-

Et amicissime loquitur, Et praeclare sentit. duobus illis, quos tuo nomine salutavi. Statio, Dauanzato, qui te resalutant, scito te in oculis esse. nam de me ipso, non faciam, ut plura ad te scribam. uellem ita res ferret, ut, quanti te facio, tantum ex officiis meis fructum capere posses. mihi crede, studiis, Et rationibus tuis ita consulere, ut ad uitam Et commodum, Et satis etiam cum dignitate traducendum nihil deesset. sed uides tempora. fruamur, mi Mterula, litterulis nostris, directo in Damm animo: ceteris rebus πᾶσι χαίρειν. Rotae nostro, non minus ingenio, quam nobilitate praestanti, poetae optimo, Et cum ueteribus conferendo, salutem, obsecro te, meis uerbis, si quando ad illum scribes. Vale. Romae, xiv. Kalend. Quinect. MDLXVI.

MARIO. CORRADO

Neapolim.

15

FACILE poteras e silentio nostro de tuo negotio coniecturam tacere: nisi si tacere nos existimas, uel quia non amemus; uel quia parui pendendum id credamus, de quo te uehementer laborare, epistolarum tuarum crebritas ostendit, in quo uideo te otium nostrum scilicet e tuo meriri. nam Statio nostro a scriptione publicarum litterarum respirare numquam licet. ego autem quibus rebus urgear, quam numquam uacem, nosse te opinabar e Ciuino, aut etiam ex alijs: quoniam quidem status meae uitae is est, ut ignorari uix possit. Sed, ut ad prima redeam, ueteres illi grammatici nondum. Romae sunt: si afferentur, eos ad te mittam.

mittam. tu uelim significes, ubi sis futurus: nam istic, si recte uerba tua interpretor, non uideris admodum libenter esse. Huc te uocarem, nisi multi discederent. optimum tamen, qualem aetas nostra non uidit, Pontificem habemus, qui si diu uixerit, quod a Deo precari non desinimus, spes est magna, haec, quae stant, posse contineri. Vale. Romae, vi. Kal. Sext. MDLXVI.

OCTAVIO. SANMARCO

Patauium.

16.

QVOD mihi iam antea filius meus, tui amantissimus, non obscure significauerat, id multo nunc ostendit: illustrius epistola tua, ita te colere bonas artes, ut parentis tui, summi atri, laudibus non modo respondere, uerum antecellere etiam aliquando possis. Concurrunt multa, cur hanc omnino coniecturam faciam, primum instrumenta naturae, ingenium, memoria, ualetudo; quae si absint, ad magnas res, magnopereq. expetendas adspicere prorsus non licet; deinde studium, exercitatio, industria; quibus ita uteris, quasi illa non habeas naturae bona, quibus in primis abundas, & quasi a te ipso petas omnia. Adde, quod Patauium te contulisti, quam urbem? Athenas alteras: ubi cum praestantes uiri multi magnarum doctrinarum scientiam profiteantur, unum tamen in primis, quem ego semper plurimi feci, Pancirolo tibi audiendum, calendumq. delegisti. cuius consilij, mihi crede, maiorem in dies fructum, uoluptatemq. capies. Nam de Io. Vincentij Pinelli consuetudine nihil dico: non enim dubito, quin ipse iam per-

perspexeris, quae sint in illo inuene uirtutes, quae probitas, quae eruditio, quae humanitas: ut omni dignissimus honore sit, qui tamen ob omni honorum cupiditate, sola uirtute contentus, longissime distat. Hanc facultatem, non ego te, ut urgeas, adhortor: sed gratulor potius & tibi, & patri tuo, quod ita uiuas, ut omnes a te omnia summa expectent: mihi uero plurimum gaudeo, quod, cum te ipso sit nihil amabilius, tu tamen amicitiam meam, quasi magni pretij rem, tibi expectendam putasti. quod ut facile consequeris, ita uelim euenire, ut officij te ita cohere possim, ut beneuolentiae in te meae parem, id est maximam, utilitatem percipias. Vale, Romae. Id. Sext. M D LXVI.

FRANCISCO MANCINO

Perusum.

M I H I uero numquam uenit in mentem diffidere memoriae tuae. a quo enim diligi me, non solum cupio, uerum etiam libenter mihi persuadeo, cur et me effluere ex animo credam, quod sine summo dolore facere non possem. Et scripsi ad Cardanetum. Non equidem ob eam causam ut promissi te aduoneret, sed ut pecuniam a Bibliopola exactam tibi numeraret. quod opinor factum. Officium litterarum a te praetermissum, cum exis, satis, ut officium tuum magis desiderem. utque mirabiliter ingenij tui excellentem imaginem, egregie in epistolis expressam, itaque, carere me hac uoluptate, non sicut puerior. nec tamen plus oneris tibi impono, quam per-

Studia

Studia tua licet ; cum praesertim facere te in doctrina magnos processus intelligam . ad scribendum ita te hortor , ut a libris non auocem . quod si utrumque potes ; ut certe potes : noui enim industriam , & facultatem tuam : oblecta nos tuis interdum litteris : & ad illa maiora simul incumbere ; ut augeas domesticam rem : & dignitatem , omni re praestantio rem , consequaris . Kale . Aldus tibi salutem dicit , uehementerq . tua sui memoria delectatur . Romae , 1 V . Kal . Sept . MDLXVI .

I O A N N I . C A S E L I O

Florentiam .

18

Cv m a discessu tuo nihil omnino de te , neque ex tuis , neque ex aliorum litteris , cognouisseni ; habere te iter in patriam , facile suspicabar . nunc uideo , te in Etrusca regione consedis se , amoena illa quidem , & ad uitandos calores , quos hic pertulimus grauissimos , admodum apta : ueruntamen , id si consilio fecisti , gaudeo ; sin morbo coactus , ita doleo , ut amicitia nostra , & studiorum tuorum iactura , postulat . Quod ais , cogitare te domesticos lares , & in ea tamen cogitatione nonnihil pungi , recordatione ueterum molestiarum : o mi Caseli , ullum ne tu locum putas esse , in quo aduersi nihil occurrat ? in quo ex uoluntate fluant omnia ? inuidia tamen , quae tui similes , idest praestanti praedito ingenio uiros , saepe uexat , ad extremum , ut scopulo fluctus , ita uirtute frangitur . qua spe te decet , ut hominem sapientem , uindicare animum ob omni cura , ut fructum capias excellentis doctrinae tuae ; qua nisi te ipsum iuuas , cum alijs prodesse con-
stet .

ſueneris, & *οἷος* industria. *Amicum* tuum, iuue-
nem egregijs moribus ornatum, libenter cognovi: lon-
giorem cum eo ſermonem habere, per negotia non li-
cuit. Vale. Haec ſcripſi raptim. Romae, III. Idus
Oſt. M D LXVI.

ZERBINO. RITIO

19

QVANTVM mihi, filioq. meo, tui amantiſſi-
mo, doloris, ac moleſtiae, diſcedens reliqueras: cum
tua nobis conſuetudo admodum iucunda, industria o-
tiam perutilis interdum eſſet: tantum ſolatijs, & uo-
luptatis utrique noſtrum attulit epistoſa tua: quam-
quam, quod tu ſcribis, te tuis ciuibz eſſe cariſſimum,
id ipſum fore putaramus. quis enim ita expers huma-
nitatis, aut ita barbaris moribus eſſe poteſt, quem tua
probitas, & uirtus ad amorem tui non alliciat? quis
autem ab ijs te diligere miretur, qui futurum intelligunt:
ut maiores quotidie fruſtus ex ingenio, doctri-
na, dili-
gentia tua, percipiant? quo tibi nomine, mi Zerbine,
uehementer gratulor. nam, ne oprabilius nihil eſt,
quam amari a bonis uiris, praefertim in patria: ſic ni-
hil in rebus humanis praeflantius, quam de patria be-
ne mereri, & quaſi parenti optimo gratiam aliquam
referre. hanc tu naſtus occaſionem, contemne reliquit.
& hoc unum age, in quo ſumus tibi & gratia, & glo-
ri poſita eſt. In hanc ſententiam plura ſcriberem, ni-
ſi tuos iam ſenſus, & praetellaram animi tui ad hone-
ſta omnia propenſionem, egregie cognitam haberem.
Venio ad alteram partem, quam nunc omittere poſſimus,
nec ſine gemitu, & lacrymis attingere. Deceſſit, ubi
niſſimo

nissimo tempore, cum ad eum, salutaris doctrinae dogmata de loco superiore ostendentem; omnis omnium concursus fieret, cum haereticae factionis insidias pate faceret, impetum frangeret, tela retunderet, decessit, inquam, florente adhuc aetate, nimis immatura morte. summo ingenio uir, incredibili scientiae copia, maxima iam apud omnes bene sentientes existimatione, & auctoritate, Perpinianus nostrae. quamquam nostra quidem haec iactura tota, nostra calamitas est: ille caelo fruitur, & caelestium animarum conspectu, circumfluens rebus ijs, quas, inclusus adhuc mortali corpore, animo tamen saepe foras emergente, contemplabatur. uerumtamen, sublato ex oculis amico, & ex hac luce erepto, recenti adhuc uulnere doleamus, necesse est; ratio fortasse medebitur, aut dies; memoriam quidem tanti uiri mihi nulla dies adimet. Quod hortaris, ut edam Commentarios: currentem incitas; sed adhuc quaedam aduersantur; quae tamen, spero fore, ne diutius impedian. Etiam in Patris Grammaticae, tibi ut satisfiat, operam dabo. Vale. Aldus tibi multam salutem. Vale iterum, mi optime Zerbine, & patriae, ac Musis, tranquillo otio, uiue. Romae.

III. non. Dec. M. D. LXVI.

I AM ad te scripseram, cum ecce bellaria tua; quae mihi pergrata sunt: sed, mihi crede, amorem istum in me tuum bellarijs omnibus antepono. etenim illa palatum, hic animum non uulgariter oblectat. Catechismum ad termitto. Commentarios meos tua causa aliquanto citius emittam.

VIDO, GVALTERIO

Narniam.

20

ANTEA, cum tu ad me, pro nostra amicitia, de Narniensi condicione retulisses: etsi non satis constitue-
re poteram, quid tibi agendum censerem, auctor tamen
potius eram, ut urbem Romam ne relinqueres: non tam
propter haec uestigia antiquitatis, quorum adpectu mi-
re fruuntur homines eruditi: quam quod esse te in ocu-
lis uidebam nobilibus uiris, quorum auctoritas, &
gratia rationibus tuis prodesse uehementer posset. nunc
autem, cum te istic admodum libenter esse, florere ci-
uium optimorum beneuolentia, excellentibus ingenio
discipulis abundare, significes; non tu quidem efficis
adhuc, ut, abesse te, gaudeam; assequeris tamen illud,
ut aliquanto minus doleam. quod si alteris litteris, id
quod equidem tua causa in primis opto, eadem confir-
maueris; prorsus a dolore ad laetitiam transferar; &
cum ex tuis commodis uoluptatem maximam ca-
piam, tum istam ualde amabo ciuitatem, quae te tam
honorifice acceperit, quae tuam industriam, uirtutem,
probitatem liberalissime complectatur. cuius amoris,
& officij, certo scio, te non esse commissurum, ut eam
unquam paeniteat. non enim aut in tua disciplina
mendum, aut in uita labem, aut in moribus agreste
quidquam, uel inhumanum, unquam uidebit. quae
quo sunt, hac aetate, in ijs, qui iuuentutem egregijs
litteris excolendam, ac moderandam suscipiunt, ra-
riora: eo plus honoris, utilitatisq. tam praeclara uir-
tus postulat. quamquam tu quidem, si praestantiam
animi

animi tui bene cognitam habeo, mercedem meritum tuorum maiorem nullam statues, quam eorum, quibus cum uiuis, beneuolentiam: Et illud tamen credes, eum, qui diligatur, necesse esse, ut rebus omnibus abundet, quae non modo ad fructum domesticum, Et ad subsidia uitae necessaria, sed ad speciem quoque, ac dignitatem, pertineant. Intende igitur omnes neros, ut ijs, qui te amant, amabiliorem te quotidie praebeas; Et, quam Spartam nactus es, eam non modo tueare, uerum etiam cum primis ornes. Quod ut scriberem, amor impulit, non quia te, iam pridem ad omnem laudem, patris exemplo, atque doctrina, institutum, consuetudine postea confirmatum, uel mea cohortatione, uel cuiusquam egere praeceptis existimem. Vale. Romae. VII. Id. Dec. M D LXVI.

M V C I O . C A L I N O

E P I S C O P O . I N T E R A M N A E

Interamnam.

21

ARCHIEPISCOPVM praestare Episcopo dignitate, nemo nescit: bonis tamen uiris, cum te, omisso Iadrensi Archiepiscopatu, Episcopum Interamnae esse factum, auditum esset, uisa res est in primis gratulatione digna. nam, quod ad dignitatem attinet, Italiam cum Illyrico conferentes, nihil imminutum putabamus: quod ad commoda, additum aliquid potius, quam detractum. Iam illud, licere tibi interdum ad Urbem, nobis ad te, cum uelimus, excurrere, quanti aestimandum? nam neque te amicis tuis prorsus carere, tua suauitas patitur; neque nobis quidquam mo-

Bb 2 lestius,

lestius, quam ad speculum & sermonis tui sitim diutius
ferre. Quo circa ego quidem statim, audita re, laeta-
tus animo sum: litteris gratulari cum maxime uel-
lem, negotijs tamen impeditus, officium ueteri nostrae
necessitudini debitum praetermisi. in quo me tamen,
cum meae conscius erga te perpetuae obseruantiae, tum
tuae memor humanitatis, facile culpa libero. atque
etiam (uide, quid mihi de tua benignitate pollicear)
sperare audeo futurum, ut, qui a me diliguntur, eos
amicitia tua ne excludas. neque tamen hoc in multis
ambitiose petam: tantum diligam, quos tibi non tam
mea commendatio, quam ipsorum optima studia, con-
ciliare possint. in his excellit in primis, iuuenis bene-
moratus, ijs perpolitus litteris, quae nos a pueritia
delectarunt, Iulius Iacobonius. huius coniunctissime
cum filio meo, ut fere aetate, & Rudiorum similitudi-
ne, iunguntur: me uero, quod multis in rebus intelle-
xerim, sicut alterum parentem, obseruat, & diligit.
itaq. uideor illi debere omnia, quae possum: nec sane ul-
lum eius uel adiuuandi, uel ornandi, locum praeter-
mitto: sed ex omnibus officijs nullum ei uideo gratius,
aut iucundius praestari a me posse, quam si per me
consequatur, ut aditum ad te habeat, a te cognosca-
tur, numeretur in tuis. quod etsi, non dubito, quin
facile impetrem: noui enim tuam φιλαδέφωτον: nō
ui etiam, quo ipse loco apud te sim: tamen ita peto,
quasi agatur existimatio mea. sic enim statuo, cum
te tuā uirtus, nullo fortunae praesidio, in ista dignita-
te collocarit, ualde ad existimationem meam pertine-
re, hoc si percrebescat, me abs te tantum amari, quan-
tum

tum & optauī semper, & mihi persuasi. Vale. Romae, Idib. Dec. MDLXVI.

ANTONIO. FVRNARIO

Neapolim.

22

ITA mihi, quae opto, contingant, ut de tua ualitudine ualde sum sollicitus: nec leuabitur dolor meus, nisi cum te non solum periculo, sed prorsus omni molestia liberatum cognouero. quod utinam breui fiat. cur autem id futurum non sperem, cum te, dissidentem humanis remedijs, ad pias preces uideam esse conuersum? me quidem ex aduersis rebus haec una saepe ratio, iam omni spe destitutum, eripuit. De fortunis meis detraxit aliquid superior annus, hic fortasse damnum sarciet: sin aliter eueniet, aequo tamen animo feremus, minuente sensum doloris consuetudine, & cupiditatem aetate. De munusculo qui tibi uenit in mentem aegrotanti? magni hoc amoris signum. itaque sic tibi ago gratias, tanquam de re amplissima: quandoquidem nihil mihi pluris est, quam amari a te, quem praeter ceteros amabilem uirtus facit. Stomacho certe meo, quod antea scripseram, nihil gratius hoc genere medicamenti. Vale. Romae. Kal. Febr. MDLXVII.

CAMILLO. PALAEOOTTO

Bononiam.

23

A quo primum die, Palaeootte optime, mihi cognatus es, duxi te semper in eorum numero, qui nostrā hac aetate antiquae uirtutis imaginem referunt, esse reponendum. nam & bonos & praestantes uiros a-

Bb 3 mas,

mas, omnique studio complecteris: & ipse, quae artes
 amorem conciliant, ijs ita excellis, ut uicissim te om-
 nes ament, nec minorem ex ingenio, doctrinaq. tua,
 quam ex humanitate, & liberalitate fructum capiant.
 equidem in meis secundis rebus id maxime numero,
 quod olim tua mihi benignitas aditum aperuerit ad a-
 micitiā tuam: illud dolere saepe cogor, quod ita for-
 tuna tulerit, ut disiuncti uiueremus, & eriperetur
 utrique nostrum suauitas illa, quae sine dubio, cum
 una sumus, longemaior est, quam cum aut ego tuas,
 aut ipse meas epistolas legis. adde, quod tibi perquam
 raro scribendi occasio, mihi ne facultas quidem da-
 tur. ita, qui est in litteris fructus, eo etiam prope ca-
 remus. quo tamen in genere tuam diligentiam, uel
 humanitatem potius incredibilem agnosco: qui nullum
 huius officij locum praetermittis: ut proxime, cum de
 Amulij Cardinalis incolumitate cognouisses, fecisti
 peramanter, quod & mihi, qui illum uirum in oculis
 fero, unumq. praecipue colo, per litteras gratulan-
 dum, & significandam existimasti laetitiam tuam.
 Sed ego uicissim tibi, & bonis omnibus, eo conserva-
 to, cui praeter cetera uirtus placet, uehementer gra-
 tulator. nam, si quid illi nunc humanitus uccidisset;
 suo fortasse tempore, cum nec aetati parum, & glo-
 riae plurimum uixerit, nostro certe, & uniuersae bono-
 rum Reip. alienissimo decessisset. Vides profecto, nec
 dubito, quin idem sentire uideas excellenti uirtute, ac
 sapientia Cardinalem, fratrem tuum, pares esse Amu-
 lio nostro dignitate non paucos, opibus etiam, & ijs
 rebus, quas elargiri fortuna solet, superiores multos:

at

at illa si perpendimus, quae sunt animi ingenijq. bona, idest quae uere bona sunt, doctrinam Audio, prudentiam usu rerum maximarum partem, praeterea benignitatem, probitatem, religionem; quam non multi sint, quos ei conferre possimus, opinor intelligis. iure igitur, illo grauiter aegrotante, ita maerebamus, quasi cum illius salute nostra salus in discrimen adducta uideretur: & nunc, eodem incolumi, tum sua quifque caussa, tum bono publico omnes laetamur. In quo non dubitabam equidem; quin tuus sensus cum meo sensu congereret: uerum tamen egregiae testem uoluntatis epistolam tuam legi perlibenter. uidi enim amorem in me tuum, & studium simul erga Christianam Rempublicam prope singulare. nam de Amulij morbo ita sollicitus eras, ut eodem tempore & dolor meus, & publica iactura tibi ante oculos esset. itaque non putari committendum, ut ipsum celarem de litteris tuis. ostendis legit iucundissime: nec tacuit de tua laude; mihi que, ut salutem tibi eius uerbis adscriberem, ac sua tibi studia prorsus omnia pollicerer, ita mandauit, ut uultu & uerbis plane animum exprimeret. Ego de te, quae soleo, summam esse tuam in illum obseruantiam: optatus tibi nihil esse, quam ut, si quid eius caussa praestare possis, utatur opera, curaque tua. addidi quaedam de uetustate necessitudinis nostrae, de tuis etiam in me officijs; ut sciret, cum tu de meis commodis maxime semper laboraueris, cupere me non mediocriter, ut, a quibus ipse diligor, ydem te pari beneuolentia complectantur. Vale, & Cardinali optimo, fratri tuo. salutem dic meo nomine plurimam. R. D. VII. Id. Mar. MDLXVII.

IOANNI. CASELIO

Florentiam.

24

OMNINO erat ἔωλος epistola mea: quam ut acciperet, numquam ad me redijt is, qui tuas litteras attulerat: uerumtamen eam ad te mittendam putavi, ne tibi in aliquam fortasse neglecti officij suspicionem uenirem. eius exemplum hoc est.

Epistola, de qua hic mentio fit, legitur sexta ante hanc.

QVOD me amicis crebro auges, praesertim hominibus uirtute praeditis: perbenigne facis. utinam praestare aliquid uel tua, uel eorum causa possim. uos enim, quae uestra bonitas & humanitas est, animo fortasse contenti estis: ego, qui meus erga liberalium doctrinarum studiosos amor est, nisi animum officia probent, contentus esse uix possum. Vale. Romae, XVI. Kal. Apr. MDLXVII.

PETRO. PERPINIANO

Lugdunum.

25

CVR ego tibi excussem silentium meum? Odi ista uulgaria: nec tu is es, qui uel amicis duriores te praebeas, uel, quibus ego negotijs, quantam & quam assiduam a me operam exigentibus, distinear, ignores. ac, si uelis amabiliter, & uere cogitare ita credes; nulla me magis affici uoluptate, quam cum tuas epistolas lego: rursus, si quis est, qui ab officio discedat inuitus, eum esse me, quare, ut ego tibi ingenio, exuditione,

-tione, industria comparare me non ausim: ita, quibus
 maxime rebus amicitia colitur, humanitate, officio,
 obseruantia, neque te mihi, neque quemquam antepo-
 no. hoc te cupio credere. quod si impetro, simul illud
 impetro, ut omni me cum praeteriti, tum futuri tem-
 poris culpa, si fortasse rarius ad te scripsero, plane li-
 beres. quamquam nunc quidem, tuis ut rescriberem
 litteris, abieci omnia, uictus beneficio tuo. beneficium
 enim certe, non mediocre nescio quod, sed quantum es-
 se potest maximum, a te habeo, quod mihi amicum
 dederis Iacobum Rodericum Falconium, prudentissi-
 mi & optimi uiri filium, ipsum ijs litteris ac moribus
 ornatum, ut, cum me uel negotia, uel ipsa iam aetas
 ab amicorum consuetudine remoueat, hoc tamen iuue-
 ne quotidie fere utar iucundissime. ac saepe de te ser-
 mo, illo libenter praeclara tua facinora pro Christi glo-
 ria narrante, me libentius audiente. certamus enim,
 ut uideo, amore erga te, sic, ut alter ab altero uinci
 interdum gaudeat, interdum aegre ferat. ita non pla-
 ne nobis totus abes. quod enim oculis eripitur, asse-
 quimur animo, memoria, mentione tui, tuarumq.
 uirtutum quam creberrima. tu contra, si parem gra-
 tiam referre uis, alterum Falconium reperi: si modo
 similem probitate, ingenio, obseruantia in utrumque
 nostrum reperies. Sed opto te felicem esse, & similem
 reperire: ut, de nobis cogitantes nonnumquam, & col-
 loquentes, officium amicitiae debitum persoluatis. De
 tragoedia, mire sum laetatus, praesertim agente Fal-
 conio. De animi tui constantia, tibi gratulor, Deo gra-
 tias ago, a quo ista manant. tibi enim certe, & fortis-
 simo

simo cuique, nisi diuina uis affuisset, praesenti discrimine, in tanta gladiatorum licentia, animus concidisset. ✱ bonam mentem opto. cuius enim ingenium, & doctrinam amo, de eo si quid afferetur durius, cum dolore audiam. Sed, quid est, quod etiam de Turnebo, tali uiro, utinam falso rumore, dissipatur, auersum a salute peruisse? o magnum malum, nec re magis, quam exemplo. nam plebs imperita, licentiae cupida, si peccat; minus mirum: doctos uiros, rebus antea sensibus euntes, offendere, & labi, matura iam aetate, quis non ingemiscat? Filius te salutatur. tu meis uerbis eruditum in primis, & probum adolescentem, Iosephum Scaligerum, si est Lutetiae, salutes uelim. Val. Romae.

EPISTO-

EPISTOLARVM
PAVLLI. MANVTII
LIBER. OCTAVVS

P I O . I V

PONTIFICI . MAX. I

*Q*UID antea de litteris, ac bonis artibus
existimaueris, Pie IV. Pontifex Max.
quam semper fueris, hodieq. sis ad eas ex-
citandas, ornandasq. praeclare animatus:
& omnes iampridem norunt, & ego superiore anno
sum expertus; cum eo me consilio Romam euocasti,
ut sacros praecipue libros, ab haereticorum nefaria pe-
ste uindicatos, ederem quam liceret emendatissime, &
in hac elegantioris olim doctrinae parente, atque altri-
ce, nunc diuinorum institutorum custodie, ac praeside
Urbe perpetuum meae uitae domicilium collocarem.
cum ista mente, istaq. ad bene agendum propensione
summam potestatem coniunxit Deus, non solum ut
impedentes Reip. Christianae calamitates auerteres:
quod a te curari egregie, atque effici omnes fatentur:
uerum etiam ut a publica cura oculos interdum con-
uerteres ad priuatorum incommoda, eaq. cum uideres,
opem afferres non pro cuiusque libidine, sed pro iudi-
cio, ac sapientia tua. haec me cogitatio, diu ueren-
tem, ne appellare litteris Maximum Christi Vicarium,
excubantem animo semper pro Christianae Reip. salu-
te,

te, impudentiae posset adscribi, ab ancipiti consilio ad certam sententiam reuocauit, effecitq. ut ea scribere audeam, quae ne coram agerem, maiestate tua primum, deinde etiam pudore quodam meo sum deterritus. Totum hoc imprimendi munus, quod mihi a te mandatum pro mea fide curo, duas habet partes, publicam unam, quae ad communem animorum utilitatem pertinet, ut e sacris libris maculae omnes eluantur; alteram priuatam, ut ea mihi interim suppetant, quae si absint, mecum, & cum meis agatur incommodius. Quod ad priorem attinet, facerem aroganter, si tibi tantam rem, qua nescio an ulla magis hoc quidem tempore omnibus expediat, studeam commendare: cum quattuor spectatae uirtutis & innocentiae Cardinalium, quos huic negotij praefecisti, singularis prudentia nihil deesse patiatur. quare hanc partem, cui nondum tua liberalitas defuit, nec, ut spero, umquam deerit, omitto non inuitus: de me ipso, siquidem tua permittat humanitas, (quid autem ea non permittat?) attingam pauca. Ego, cum ad Urbem ueni; licet a Pio I V. recte & laudabiliter uiuendo, sperari posse omnia intelligerem; tamen efferrī me cupiditate non sum passus: nec sitini honores: nec auri, argentiq. splendorem captus: id scilicet unum spectavi maxime, ut beneuolentia tua, in qua pono omnia, perpetuo fruerer, eaq. me, quantum consequi studio; quantum industria liceret, non indignum praeberem. domesticis rebus, quas negligere prorsus, qui pater est, non potest, amare nimium, qui se Christianum esse meminit, non debet, satis consultum putabam honorario illo

illo annuo, quod a tua benignitate impetraueram: nec dubitare tamen poteram, si quid praeterea meae rationes exigent, quin id haurire possem ex eodem fonte, ad quem aditus ambitiose petentibus uix pateretur unquam, moderata cupientibus praecludi numquam soleret. sic annus abiit: nec mihi nouam interea cupiditatem dies attulit; quae etiam admonet; quo propius ad huius peregrinationis, quae uocatur uita, finem accedimus, eo minus de uiatico laborandum. itaque mutatum nihil est in consilijs meis; unum, quos antea sibi fines praescripserat, iisdem se continet, ultra nihil appetit: sed corporis alia quaedam ratio est: aetas iam ingrauescens quasi extra ordinem multa desiderat: multa etiam, praesertim in laboribus, ac studijs, ualentia requirit imbecillior: quae si negligam, ingratis mihi uidear agere cum Deo, a quo acceptum uitae munus magni facere, ac tueri diligenter debemus. quid caritas liberorum meorum, quibus in me uno sunt omnia? ea me appellat, nec patitur obliuisci, quid naturae debeam, & mihi me ipsum eo nomine commendat, quod in mea salute multorum salus, fortunaeque nituntur. Quae cum ita sint; & cum his causis, quas commemoravi, magnopere confidam; tamen ita statuo, maiorem commodi mei spem in tua praestanti bonitate mihi esse reponendam. quare nihil definio, neque mihi certum beneficii nomen peto: quod qui faciunt, ignorant scilicet a quo petant, & in angustum reuocant; quae latissime patet, benignitatem tuam. ego rationes meas Principi maximo, & ad beneficentiam nato, commendare me intelligo. nihil me postulare prae-

praecipuum decet . unum illud indicare satis est , ful-
ciri oportere subsidio aliquo fortunas meas : quod ip-
sum tamen uoluntati , arbitrioq. tuo totum permitta-
tur . mihi quidem , si quid a tua liberalitate proficisca-
tur , quidquid sit , aequè gratum futurum est , ac si me
omni beneficiorum genere cumulasses .

CAROLO . BORROMAEIO

CARDINALI .

2

NON patitur aut benignitas , aut consuetudo tua ,
ut appellandus a me sis de eo , quod semel & iterum
humanissime promissisti ; & ego is sum , qui , quod se-
mel petij , licet ad constituendas fortunas meas ualde
pertineat , impetrare cupiam , non exprimere . uerum-
tamen non sum ueritus , ne tibi molestiam afferret ite-
rata petitio , hominis praesertim studiosissimi , & de
tua laude , quantum imbecillitas mea praestare possit ,
assidue cogitantis . Optabile est , ut , qui optima cu-
piunt , idem uel omnia possint , uel apud eos , qui pos-
sunt , auctoritate , & gratia plurimum ualeant . tibi
utrumque contigisse , non stulti homines arbitrantur .
nam & natura propensus es ad ea , quae praeclara
sunt : & haec ipsa propensio , singulari ingenio , &
uirtute coniuncta , ita tibi amorem conciliauit sapien-
tissimi Pontificis , auunculi tui , ut cum omni te mu-
nere dignum ducat , tum uero libenter , translata in te
grauissimorum negotiorum parte , releuetur . ample-
ctere igitur pro tua summa prudentia , uel retine po-
tius , quam amplexus iam es , occasionem diuinitus
datam . eripuit iam benemereendi consuetudinem tem-
poris

poris iniquitas . eam si restituis , quod facere coepisti ,
 & facies : ijsdem , quibus maiores tui , gradibus in cae-
 lum adscendes , relicta familiae tuae gloria , quam
 nulla dies exstinguat . Ego autem , si per te consequor ,
 id quod in tua manu situm est , ut Romae libenter ui-
 uam : uix enim libenter , ubi parum commode , quis-
 quam uiuit : dabo operam , & fortasse efficiam , ne sit
 obscurum beneficium tuum : memoria quidem , & uo-
 luntate , si re ipsa minus potero , ingrati animi culpam
 uitabo . Vale . Romae , iv . Kal . Nou .

S C R I P S I T . H A N C

A . P R I N C I P E . R O G A T V S

3

H O N E S T A R E S , iucundaq . in primis , Nuptiae
 putantur : nec immerito . nihil enim ad generis huma-
 ni perpetuitatem Natura magis postulat , quam ut
 feminis iungantur mares : nec ea coniunctione quid
 quam non modo commodius , uerum etiam dulcius es-
 se potest . habere secundis rebus mulierem laetitiae so-
 ciam , laetitiam auget ; aduersis pariter maerentem ,
 solatij genus est . iam , quae ad cultum , ad uictum , ui-
 tamq . pertinent , ea cum uxor ministrat , aut curat ,
 quantam iucunditatem habent ? Reges equidem ipsos
 non arbitror e suis regnis tantam uoluptatem capere ,
 quantum fidelis coniugij consuetudo , & conuiuius af-
 fert . Quae tibi , optime ✽ , ex tuis ueteribus nuptiis
 probe cognita cum essent ; propterea factum opinor , ut
 secundas appetieris , & eandem omnino suauitatem re-
 gustare uolueris . Hoc tuum consilium , pro suo quisque
 sensu , uarie homines interpretantur . laetari multos
 uideo ,

uideo, ut in re optima; quosdam admirari, ut parum expectata; dolere nonnullos, ut aduersa. mihi, in hac opinionum, & sententiarum uarietate, animus uehementer in dubio est. laetitiam a me poscere uidetur amor in te meus, ortus ex memoria praeceptorum tuorum, quibus me puerum ad omnem uerae laudis cupiditatem excitasti: sed idem amor ante oculos ea proponit, quae cum cogito, tantum abest, ut laetari possim, ut dolore etiam afficiar: neque id tua magis causa, quam publica. nam, est, quod tibi placuit, idemut perpetuo placeat, atque expediat, uehementer opto: tamen, cum aetatem tuam considero, quae iam ad senectutem uergit, interdum uereri cogor, ne aliter eueniat. sua cuique aetati studia Natura tribuit. quae iuuentus amat, respuit senectus. contra, senectutem oblectant, quae fastidit iuuentus. tu tamen, homo iam fere sexagenarius, adulto iam paene filio, nouum coniugium probasti: quoque magis miremur, non aequalem, aut aetate proximam, uerum adolescentulam duxisti: utrum uoluptatis, an procreationis causa, praeter te nemo nouit. uoluptatis quidem suspitione, pro mea in te beneuolentia, libenter te libero: sed, alij, quorum iudicium amor non impedit, de ista re quid sentiant, ipse uideris. At procreatio liberorum optanda. Quis hoc improbat? aut quis aliter sentit? uerum tamen temporibus multa distinguuntur: nec idem semper omnibus licet: nec eadem semper omnes decent. Quo de genere si pluribus tecum agam, & illud usurpem, quod Apollini tribuit antiquitas, Cognosce te ipsum; ignorare uidear utrumque nostrum.

&

& quod aiunt, Sus Mineruam erudire uelle. tu enim is
 es, qui haec ipsa mihi olim puero cantabas: quae mi-
 hi nunc insita penitus in animo haerent, nec exelli um-
 quam suam: tum quia praeclara, tum quod a te tra-
 dita, quem unice diligo. Recognosce igitur doctrinam
 tuam: & cum illa, quae tractandis ueterum monu-
 mebris obseruasti, in memoriam redegeris, tum cogi-
 ta, quam iure mirentur nonnulli, aut etiam doleant,
 te, talem uirum, ista aetate, ista existimatione, uiuo
 & incolumi optimaе spei filio; cum ipse te adspicere,
 cum ualetudini tuae parcere, cum iuuentutem ab im-
 moderata libidine tuis monitis reuocare ad continen-
 tiam deberes, tum puellae amore captum, eius com-
 plexum, & consuetudinem sic optasse, non modo ut
 hominum de te opinionem, aut filij commoda parui
 faceres, uerum ut ipse uitae tuae nouo uitae genere pe-
 riculum strueres. Quis enim nescit, quod ueteres qui-
 dam Philosophi memoriae prodiderunt, Veneris usum
 prodesse nunquam, obesse autem saepissime? Quod si
 quis in dubium uocet; id negari certe non potest, Sene-
 scentibus, deficiente natura, nulla re, magis, quam
 concubitu, uires minui: quod a te ignorari, qui tam
 multa nosti, turpe est. aut, si non tu quidem hoc igno-
 ras, sed rationem libido nicit, quis te audiat, ita ex-
 cusantem? hoc quidem est augere culpam, non minue-
 re. Atque haec, tua causa, nos angunt: quid, publi-
 ca? tanto magis, quanto aequius est, de multis, quam
 de paucis, laborare. nam, cum tuo iudicio, tuaque
 scientia, in omni causarum genere uteremur; cum
 tuae lucubrationes ciuileius, eximia tua cum laude

Cc illu-

illustrarent ; cum omnes lites , ac contentiones , aequitate , & sapientia tua dirimeres : optandum erat , ut huius boni , quo nullum in Ciuitate praestantius , diuturna admodum usura frueremur . nunc a te , nouae coniugis illecebris irretito , non modo lucubrationem ullam homines non expectant , sed uerentur etiam , ne maiorem diei partem , nedum nocturnas horas , domesticis oblectationibus tribuas . interim praeclearae illae frigebunt actiones tuae . minus libenter audies disceptantes : non tam attente , quae diiudicanda erunt , considerabis : non facile quemquam admittes : non saepe prodibis in publicum : non , ut antea , tui copiam facies : denique , cum antea ita uiueres , ut Reip. natus uiderere , nunc te , ad priuata studia conuersum , negligere communia , nemo est , qui aequo animo ferre possit . quae si alios cura tangit : qua me affici molestia , quo angi dolore , par est ? non enim is ego sum , qui meas partes aut ignorem , aut negligam . meum est , Ciuitum otio , saluti , tranquillitati , consulere : meum , praestare , aut conari saltem , ut , quos potestati , fideique meae Deus commisit , aequo iure omnes regantur , nullius iniuriae pateant , nihil , contra leges , agant , nihil , praeter leges , timeant . Huius praecleari muneris cum ego te , pro tua praestanti , mihi iampridem cognita , uirtute , ministrum , participemque , delegissem , gratulabar , & mihi , & ciuibus meis , non mediocriter ; mihi , quod magna laboris parte me leuaret industria tua ; Ciuibus , quod omnes , te iudice , libenter uterentur , optime de tua , non solum doctrina , uerum etiam probitate , sentientes

tientes. nunc, sic officia, studiaq. illa intermittis; si languidius ea curas, quae ad Populi fortunas pertinent, quaeq. ego, curari a te diligentissime. & uolui in primis, & putavi; uereor, ne quotidie uoculas exaudias hominum, te accusantium, quod a pristina caussa descueris, & a uirilibus institutis ad molliorem quandam, inanemq. uoluptatem, destexeris. Erunt etiam fortasse nonnulli, qui me, non adductum iudicio, sed amore lapsum, tantas res tuae fidei, constantiaeque, non satis prudenter commisisse dicant. quibus ego quid respondeam, quoniam ipse non satis dispicio, tu, qui uides acutius, doce me. equidem nihil maluiquam, & te tui quamsimillimum esse, & me mei iucij numquam paenitere. quod si secus euenerit; errasse me, cum aliquo existimationis meae damno, facipat; tuo cum dedecore, feram iniquissime, addidit praesertim meorum Ciuium dolore, qui te in oculis iure ferunt, nec adspectu carere tuo possunt, nec sermone, & consilio priuari. Quae propterea ad te scribo, ut intelligas, quantam animo curam sustineam, quanta tua res agatur; & ideo operam des, & ut & me sollicitudine, & te infamiae periculo, aut certe hominum sermone, liberes. Scribo autem serius, quia pendebar animi, nec satis, quo tecum uterer officij genere, constabat. gratularer? at contra sentiebam. dolerem? at male ominari uisus essem, in ea praesertim re, in qua tibi, uel si damnum aliquod res publica faciat, secundatamen omnia sic exopto, ut in hoc studio fere tecum certem, alios quidem omnes facile uincam. Vale, & ita fruere domesticis bonis, ut publica ne negligas.

gas . quādere non mea quidem ulla suspicio , sed uere-
r me nonnumquam cogit dubitatio multorum : quam
cupio falsam , & inanem esse .

PAULLO . STEMPOVIO

Neapolim .

4

ETSI iam litteras tuas , a Gorscio remissas , ac-
ceperam : tamen hunc ex earum tarditate cepi fru-
ctum , quod tu , dum te ita purgas , quasi ea res ad offi-
cium tuum pertineat , & longiorem scribis epistolam ,
& in eo me tibi haud mediocriter obstringis , signifi-
catione quadam amoris , & iudicij de me tui . Ego ,
Stemponi , cum omnes homines , ab ineunte adolescen-
tia , in quibus aliqua uirtutis elucere signa perspicere-
rem , colui , quantum in me fuit : tum uero nationis ue-
strae probitatem , modestiam , & propensa in primis
ad liberales doctrinas ingenia , mirifice semper dilexi .
itaque , cum ad me tuos de Rep. libros Gorscius attulis-
set , petissetque , tuo nomine , si quando uacarem , ut
eos legerem ; lectis , exponerem , quid sentirem : facile
impetrauit ; non modo , quia facultatem ineundae a
Polonis gratiae non libenter amitto ; sed etiam , quia
multorum sermone cognita mihi uirtus , & humani-
tas tua ita me incenderat , ut uehementer expeterem
amicitiam tuam . peropportune igitur accidit , quod
ego minime cogitabam , ut scripta tua ad me mitteres :
sed ualde contra meam uoluntatem , quod ea tam cito
repetieris . opes enim ingenij , doctrinaeq. tuae , qui-
bus frui diu uolebam , quasi praeteriens adspexi . in-
tellexi

tellexi tamen id, quod Goslicio significavi, peruolutasse te, nequaquam remisso animo, omnes omnium libros, egregia quaeque, tum ueteris, tum recentis historiae delibasse; nec eo contentum, addidisse rebus ordinem: ornamentis Latinae linguae, quantum argumenti ratio ferret, usum esse. nunc, si auges, ut scribis, industriam tuam; & id cogitas, ut, cum opus absolueris, ac perpolieris, iterum ad me mittas: gaudeo, & fruor animo, spe futurae uoluptatis, quam legendo antea degustavi, nunc haurire, si per te, licuerit, uberius cupio. Nam, corrigendi partes, quas mihi uideris imponere, si accipiam, faciam impudenter: quid enim in tuis scriptis eiusmodi est, quod aequus iudex damnare possit? sin autem recusem, culpam inhumani tatis extimesco: & uereor, ne tu me, cui minime omnium displicere uelim, rusticum quendam esse hominem, agrestemque, suspiceris. hoc igitur arbitrato tuo: ego, quod in me est, desiderari ab te non patiar officium meum. Vale. Romae, XIIIX. Kalend. Quintil. MDLXVII.

PERGRATVS mihi fuit aduentus Persei; tum, quod ipsum diligo, amici mei filium, ingenio, & moribus ornatum; tum, quod beneuolentiam in me tuam humanissimo sermone exposuit. agerem gratias, id si benignitas tua pateretur, & nisi referre mallet studio, officio, obseruantia: quod ut assequar, operam dabo.

EIDEM, Neapolim.

5

BELLARIA, de quibus antea scripseras, heri uespero, per familiarem suum, ad me misit, egregiae

CC 3 uir

uir humanitatis, amicus meus, Georgius Ticinius. *sa ne nihil gratius, hoc praeferim aestu: sed, quaeso, cur tam multa? sunt enim uascula uiginti quattuor: nāc tu IV. aut VI, si nosses imbecillitatem Stomachi mei, per totam aestatem, satis esse duxisses. agnosco igitur coniunctam amore liberalitatem. ille enim, ut mitteres, admonuit; haec, ne pauca mitteres. in quo illud te cupio credere; quamquam haec sint suauissima, me tamen frui libentius memoria tui, laetariq. potius, quod me dignum putaueris, quem tu muneribus officeres, quam si me omnium munerum copia cumulasses. quare peto a te, mihi ut conserues amorem tuum; a meq. exspectes ea, quae, qui uehementer amat, praestare consuevit. Vale. Romae, III. Kal. Quint. M D L X VII.*

VINCENTIO. MACARIO

Scylacaeum.

6

LITTERIS tuis, humanissime, & ornatissime scriptis, nec respondere multum possum, cum distingar negotijs; nec nihil debeo, cum, in officio non respondere, turpesit. Scylacaei te sustinere munus erudiendae iuuentutis, ualde laetor. amo enim Gerondae mei patriam, cuius mihi memoriam nulla dies ex animo delebit: qui si uiueret, non dubito, quin mecum esset; iisdemq. studijs, eodem uitae genere, frueremur. Franciscum, fratrem tuum, nostri memorem esse, gratum in primis est. equidem & illum, & te simul, ita diligo, cum utrumque excellere litteris, ac moribus, intelligam, ut, si quid aut honoris, aut commodi uestri

stri gratia praestare possim, in eo curam omnem, operam, industriam, collocare cupiam. Quod ad mutatam scribendi rationem attinet, hunc tibi scrupulum Filij mei liber eximet, quem, de Orthographia scriptum, edidit anno superiore. Vale. Haec scripsi raptim, animo alia cogitante: quod uelim ignoscas. Romae. XIIII. Kal. Quint. MDLXVII.

IO. FRANCISCO. CREMONAE

Ferrariam.

7

ANTEA sollicitus eram, facta rei familiaris iactura; quod acciderat, quorundam hominum, incuria, dicam, an socordia? nunc autem, quod amissa recuperaverim, laetor equidem, sed ita, ut dolere simul cogar, quod amicis meis aliena culpa molestiae tantum attulerit. te enim, uir optime, atque doctissime, quamquam ignotum mihi de facie, tamen amicum, appellare non dubitem. nam, cur aut eum non amem, aut ab eo me amari non putem, cui cum Paulo Sacramento, omnibus mihi officiis coniunctissimo, summam intercedere necessitudinem intelligo? Quod si studiorum, ac morum similitudo amicitiam contrahit: cur non animis coniungamur, quamquam locorum interuallis disiecti? Iam illud, quod tu, fraterq. tuus Alfonsus, uirtute tibi, & probitate simillimus, operam dedistis, idq. auctoritate, studio, diligentia consecuti estis, ut mea domestica supellex, ad alienas manus per errorem transducta, ab iniusto possessore uindicaretur, cum eiusmodi est, ut uestram erga me uoluntatem & singularem quandam ad bene merendum pro-

C 4 pensio

pensionem ostendat; tum ita me afficit, itaq. utri-
 que obstringit, ut omnia me debere uestra caussa exi-
 stimem. utinam ea fortuna essem, ut aequare ani-
 mum officijs possem. profecto uel humanitate ue-
 stra, uel amore meo, nihil esset illustrius. sed, quia
 tam infirmum, aut tam humilem esse neminem con-
 stat, qui, si ad aliquam rem studia sua conferat, non
 aliquid, atque adeo multum praestet: fore non despe-
 ro, ut merita meritis aliquando compensentur, &
 quantum uos in me re ad exitum perducenda la-
 borastis; tantum me, de gratia referenda, cogitasse
 omnes intelligant. sin uoluntati facultas de fuerit, peto
 a uobis, ut me tamen frui sinatis amore uestro: quo
 mihi carius, aut antiquius, esse nihil potest. Vale, &
 Alfonso fratri salutem a me plurimam. Romae, IV.
 Kal. Quint. MDLXVII.

CLAVDIO. STRAMBONIO

Camerinum.

8

DELECTOR non parum memoria nostri tua:
 sed, eam ijs declarari epistolis, quibus nihil elegantius,
 nihil suauius esse possit, id uero est, quod maximo-
 pere gaudeam. quamquam, utri potius, tibi, an Fal-
 conio nostro, inueni humanissimo, atque doctissimo,
 de hoc officio gratias agam, interdum subdubito. ille
 enim, ut eloquentia ualeat, paene mihi persuasit, sua
 cohortatione te esse adductum, ut scriberes. quod ei
 si crederem, susceptam a me opinionem humanitatis,
 & amoris in me tui, cogerer deponere. Quid igitur
 faciam? quod Academici solent: assensum sustinebo:
 ne, si

ne, si Falconio non credam, eius fidem, cui multum tribuo, in dubium reuocem; si credam, detraxisse aliquid uidear de beneuolentia erga me tua; quo mihi molestius esse nihil possit. Quod si te impediunt negotia: hoc ipsum scriberes. ego enim ab amicis non plus exigo, quam praestare possint. neque tamen amicitias me tiri soleo crebritate litterarum. fidem, & officium, semel expertus, eadem, si res postulauerit, expecto; sin aliter euenerit, leui culpa non condemno; & facio perinuitus, ut amari me non putem. Quare tuis occupationibus ignosco, quod, a discessu tuo, rarius ad me scripseris: tu quoque, uelim, habeas rationem negotij mei; quo sic urgeor, ut respirandi facultas non detur. Vale. Romae, XIV. Kal. Sext. M D LXVII.

M A R I O . C O R R A D O

Salernum.

9

ET SI mihi tui litteris nihil solet esse iucundius: quas tamen pridie Id. Sept. ad me misisti, legi perinuitus. sic enim ad me scribis, quasi de mea erga te beneuolentia dubites. Ego, mi Mari, a quo primum tempore certam uitae meae rationem institui, semper id spectavi maxime, ut, quos semel diligere coepissem, eos non solum sponte nulla re offenderem, uerum etiam, accepta interdum iniuria, maioribus complerem officijs. hoc institutum cum mihi ad hanc diem placuerit; fore non opinor, ut posthac umquam displiceat. quod si tu secus existimas; & si me uulgari quadam regula metiris, uel quia sensus meos, cum longe a me uixeris, ignoras; uel quia, nonnullorum hominum

minum perfidiam expertus , de reliquis idem facile sus-
 plicaris : libenter equidem tibi istum , si possem , erro-
 rem eriperem : sin id mihi per te minus licet , me ta-
 men in te amando fides , & constantia mea dele-
 ctabit , uberemq. satis ex ipsa conscientia fructum
 capiam . Tuae partes in amicitia quae sint , ego ti-
 bi , excellentis ingenij , ac doctrinae viro , non prae-
 scribam : tantum illud dicam , quo tu nunc mecum ge-
 nere litterarum usus es , id mihi parum ad congluti-
 nandos animos aptum uideri . aut enim haeret aliqua
 in me culpa , & eam tu notas , ac reprehendis , quod
 quale sit , non equidem intelligo ; nec uero possum in-
 telligere , cum nihil sit : aut culpam tu nullam in me
 uides , & coniectura tamen aliqua duceres ad suspican-
 dum . certe enim suspicari te nescio quid , uerba illa tua
 significant : Ego a te solum amari cupio : oro te , &
 obsecro , nihil aliud aut uulgare de me existimes : actum
 a me tecum haecenus uere , & amanter . Quid ? an
 ego aliquid commisi , ut de mea in te uoluntate secus
 indicare posses ? aut ego te umquam accusaui , quasi
 minus uere , aut minus amanter mecum egeris ? Nisi
 si , quia litteris tuis , homo , sexcentis curis implicatus ,
 non illico responderim , propterea uel me tibi credis im-
 mutatum , uel id agis , ut ego te mihi subiratum pu-
 tem . Ego autem , si essem ad mutationem , uel natu-
 ra , uel consuetudine , procliuior ; tamen ita de studijs
 tuis , ita de ingenio , & eruditione , ita de moribus , &
 integritate sentio , ut , nisi mihi sincere iudicandi facul-
 tatem casus aliquis adimat , immutari tibi nullo mo-
 do possim . At creberrimae tuae litterae , meae raro-
 res .

res. Diuersa ratio est: nec, si tu id facis, quod si omittes, fortasse peccares; & quia non omittis, agnosco, & amo uehementer amorem in me tuum; ideo sequitur, ut, quia non ego idem facio, & istam officij partem, districtus negotijs, praetermitto, languere me iure putes in studio tui, & in amore illo, quem cum pepererit tua uirtus, noli dubitare, quin eadem alat, atque conseruet. Familiares tuos, cum ad me uenerunt, & quoties uenerunt, accepi, quantum in me fuit, humanissime; neminem exclusit, aut excludet. umquam occupatio mea. uix enim credas, quam de te libenter aut loquar, aut audiam. Quare, quod ais, ne cui posthac, qui sine tuis litteris ad me ad-eat, uelim credere: id equidem scripsisse te nollem. cur enim, si quis experit amicitiam meam, & eam se consequi facilius putat, si te ornet laudibus, teque sibi, in optima studiorum uia, ducem fuisse dicat; quod uideo multos, cum quadam ambitione, praedicare: cur, inquam, hac me uoluptate priuas, ut ei non credam, qui narrat ea, quae libenter audio? Patere igitur, amicos tuos, cum ijdem amici mei esse uolunt, adire ad me arbitrati suo, & quamquam testimonio careant litterarum tuarum, mihi tamen, ipsa tantum tui nominis appellatione, commendari. Vale. Romae.

X. Kal. Oct. MDLXVII.

FRANCISCO. PLANTEDIO

Neapolim.

10

VIR dicam, Plantedi: magnopere sum delectatus

tus ijs laudibus, quibus me, cum de Ludouici Ariosti poemate meam sententiam exquirere cogitasses, ornandum existimasti: neque uero, quod ipsa laude admodum capiar: me enim quotidie magis, ab ambitione, cum ratio, tum iam aetas remouet; sed quod amoris in me tui, ut ego interpretor, index laudatio est. amari autem ab eo uiro, qui excellat ijs artibus, quas in omni aetate diligenter colui, quaeque rebus omnibus antecellunt, cur non gaudeam? Amplector igitur istam uoluntatem, & habeo gratiam, non modo, quod ita de me sentias, uerum etiam, quod eos, qui contra sentiant, Obiectatores, & Inuidos, uoces. cum quibus tamen, optime Plantedi, pugnare te, mea caussa, nolim. nam, si laudem quaeram: tu mihi multorum unus instar sis, cuius doctrinam, & eloquentiam in scriptis uideo; probitatem, & mores de multis audio. Sin, quod uera est, ipsa me sola uirtus afficit, cetera parui pendo: sinamus, placere sibi unumquemque, & in sua sententia triumphare: nos institutum retineamus, & in hoc siue, ut isti uolunt, errore, siue, ut ego iam pridem statui, ueritatis amore, ac studio pergamus, Epistola tua, & uersus, redolere mihi pariter antiquitatem uidentur. quo tibi nomine, uehementer gratulor. quibus enim contingat, ut, in utraque facultate, excellant, paucissimos in omni aetate fuisse non ignoras. De Ariosti poemate, hic quoque sunt, qui disputent, in utramque partem; cum alij suum iudicium ad Aristotelis praecepta referant; a quibus quem discedere intelligunt, cum statim e poetarum numero extrahendum censent; alij uero, siue res, siue

siue uerba spectentur, Ariosto tantum tribuant, non modo ut eum ad ceteros poetas aggregent; uerum etiam cum illis poetarum principibus conferendum statuant. Mihi non tantum orti suppetis, uel ut hoc totum, quid quid est, considerem, uel ut meam sententiam litteris exponam. Vale. Romae, nonis Sept. MDLXVII.

ANTONIO. MERVLAE

Casertam.

II

NIHIL mihi gratius, aut iucundius ijs uersibus accidere potuit, quos a Berardino Rota, praestante uiro, de me conscriptos, ad me antea misisti. quo sane munere ne uiderer indignus, cupiui statim paria paribus, & ut assequer, elaboraui; sed, cum non procederet, indignantibus Musis, quasi eas per tot annos, conuersus ad alia studia, neglexissem, distuli rem, consilium non abieci. non enim fore desperabam, ut aliquid aliquando, tamquam e quercu, exculperem, quod summus poeta cum uideret, si minus ingenium probaret, id quod equidem sperare numquam ausim, animum saltem, referendae gratiae cupidum, diligeret. Sed ecce tibi ista, difficultatibus ita multis implicata, Breuiarij mutatio, nihil ut laboriosius, aut molestius, umquam senserim. necdum tamen eo loci res est, ut ea, quae steterant, recedisse uideam. quo maiore uersor in solitudine, non solum, quia careo litterulis nostris, in quibus antea uinebam, sed etiam, quia, seiunctus ab amicis, uereor interdum, ne quis, mearum ignarus occupationum, exsuisse me putet ueterem humanitatem, & officij

Et officij curam, quae mihi olim prima fuit, penitus abiectisse. Quare, te rogo, pro eo, quantum me amas, et quantum te amari amescis, des operam, ne quid Rota de me suspicetur durius. nosti meos mores: nosti animum: quem si alia fortasse labes inficit, certe, ad amicorum obseruantiam, et ad tuendam officij religionem, quod attinet, purus est. De tuo statu, cum nihil scripseris, arbitror esse, ut uolumus. Vale, et Rotae salutem. Romae, Kal. Nou. M D L X V I I.

IACOB O . FALCONIO

Bononiam .

15

O ME credulam, qui te iturum in Hispaniam putauerim: quod cum tu affirmare non desineres, Maximus tamen noster perpetuo negabat. nimirum ille adolescens quiddam occultius, quod ego hebetior non uiderem, assequebatur ingenio. nec me tamen hoc tecum queri putes: quin potius errore meo delector, et, me delusum esse, gaudeo. nam, si tam longe discessisses; primum ueritus essem, ne serius ad nos, deinde etiam, ne cum illo Hispaniensi fastu, oblitus humanitatis tuae, redires. nunc, mutato consilio, cum Bononiae confederis; non dubito, quin te ciuitas omnium humanissima, qualē dimisimus, talem nobis, ac melioribus etiam, si fieri possit, et litteris, et moribus excultum, remittat. De Sigonij consuetudine, ualde tibi gratulor. cole istum uirum, Falconi, quem habemus in Italia, non solum doctrina, uerum etiam probitate paene singularem. Vale, et Iacobo Boncompagno salutem a me plurimam. Romae, VI. Id. Nou. M D L X V I I.

10.

IOANNI. BAPTISTAE. ARCVICIO

Ncapolim.

13

ET bene te sentire de studijs meis, deq. laboribus illis, quos, iam a prima adolescentia, patris adductus exemplo, ad restituendam antiquitatem contuli, & me etiam diligere te, uideo. quod cum utrumque mihi gratissimum esse, tum a me tibi parem in utroque gratiam referri, uelim existimes, nam, cum epistolam tuam legissem; ualere te ingenio, praestare litteris, facile iudicaui; & ad iudicium accessit beneuolentia, nec ea uulgaris, sed quantam uirtus, & studiorum similitudo gignit. quare, persuasum hoc tibi, planeq. exploratum esse cupio, quaecumque a uetere necessitudine expectari officia solent, ea tibi a me, si qua tui dabitur facultas ornandi, praesto semper futura. De Ariosto, lis, & contentio non placet: antiqua me delectant, ea-que tracto, utinam tam feliciter, quam laboriose. si quis in eo suam industriam locat, ut ipse excellat, consilium probo; aliena qui tantum iudicat, eum ego, uel si recte iudicet, non libenter tamen imitabor. Vale. Romae. v. Id. Nou. M D L X V I I.

ANTONIO. FVRNARIO

Neapolim.

14

VTRVMQVE laetor, & fortunis tuis aliquid esse additum, & amori erga me plurimum. at multi contra, uel dignitate, uel commodis auerti, contemnunt ueteres amicos, & officio multam salutem dicunt. quod
hic

hic nos experimur quotidie. Quod me annuo munere afficis: agnosco humanitatem tuam. quod uero, id te tribuere uirtuti meae, dicis: maiore etiam me ornas munere. noli autem arbitrari, tam desipere me, ut disputare tecum uelim, & quaerere, uere ne sentias, an secus. facio non inuitus, ut iudicium tuum cum mea laude coniunctum tuear, ac probem. De anno, quem Scalarem uocant, ne tanti Firmicus, & qui cum eo sentiunt, apud te sit, ut animi tranquillitatem amittas. quae enim impendent, si sunt eiusmodi, ut uitare prudentia possint: spero fore, nihil arte laedant. sin ea fixa sunt: praeripere molestiam, & angere frustra, certe non oportet. Ego ualeitudine utor satis commoda, re familiari, si spectentur labores mei, parum copiosa; si ratio temporum, satis ampla. Vale. Romae. xvi. Kal. Febr. M D L X I X.

NICASIO. CASLETANO

Patauium,

15

OPTABAM, ut emergeres ex eo uitae genere, quod neque studiis, neque fortunis tuis aptum uidebam: angebar tamen, eripi nobis fructum suauitatis, & doctrinae tuae, hac praesertim proborum, atque eruditum hominum, id est tui similium, caritate. nunc, ex tuis litteris cum intelligam, ordiri te nouum quoddam uitae genus; medicorum antiquorum libros euoluere coepisse, ne posthac, inani spe ductus, aliunde pendeas; frui non modo familiaritate, sed conuiuio etiam, ac domino praestantissimi inuenis, Io. Vincentij Pinelli: abstergo prorsus illam ex animo molestiam, quam discessus mihi tuus reliquerat: itaq. istuc esse, ubi otio, libris, docto-

doctoribus abundes, & eam, quae maxime ingenium adiuuat, quam paene hic amiseras, animi tranquillitatem non desideres, vehementer gaudeo. De epigrammate, Sammarcus agit gratias: ut referat, non exspecto. cupedias tamen si habebo, ita non contemniam, ut vos omnes amem. quid enim quisque praesliterit, non ignoro. Vale, & Tinello, Sammarco, Andreae Siluio, qui me olim diligere uidebatur, multam salutem. Romae. pridie Kal. Febr. MDLXIX.

CHRISTOPHORO
BARONI. LOBCOVICZIO 16

NIMIVM agis mecum liberaliter, cum tu mihi, principis uiri filius, homini privatae fortunae, nullo meo prouocatus officio, tuam beneuolentiam sponte desers. quod ego beneficium tanti facio, nihil ut anteponom. cum enim ita uitam instituerim, ut uiro-
rum nobilium amicitias expeterem: tum eam nobilitatem praecipue colui; quae licet aliquid extrinsecus assumat, maxime tamen a se ipsa pendet, ac praesenti uirtute decoratur. quam tibi placere sententiam uideo, & dare operam, ut, quod maxime probas, id maxime consequaris. itaque sic uelim tibi persuadeas, nihil omnino mihi uel carius esse posse, uel iucundius amicitia tua: non eo solum nomine, quod illustri sis admodum loco natus, quod patrem habeas, qui Bohemiae cum summa potestate praesit, qui omni honore, omniq. laude floreat: sed multo magis, quod & audio, & ex tuis literis conijcio, defixum te esse in praestantibus curis, et ea quaerere, unde uerum decus, uera nobilitas emanat.

De id.

ita fiet , ut , quantum ad splendorem domesticum sua uirtute addidit pater tuus , tantum ipse ad paternum decus , uoluntate nunc simillimus , uirtute aliquando praestantior , adiungas . Incumbe igitur , clarissime adulescens , (iam enim , ne abs te in amore uincar , laborare me aequum est de gloria tua) incumbere , obsecro , & huc omnes neruos , omnem industriam confer , ut ornamenta referas in patriam , quae tua propria sint , quaeque tibi nulla umquam fortunae uis , nulla mutatio temporum auferre possit . Quae cohortatio nec longior esse debet , cum te tua sponte propensum satis esse ad omnem laudem intelligam ; nec omittenda tamen fuit , cum hoc apud te uellem relinquere , quando aliqd praestare tua causa uix possum , testimonium amoris , & obseruantiae erga te meae . Vale . Romae . IV . non Febr . MDLXIX .

 PETRO . MISCOVIO

17

Ex ijs rebus , quarum memoria delector , nulla magis recreor , quam conscientia obseruantiae erga te meae , & opinione amoris in me tui . inde fit , ut & optem tibi secundissima omnia , & , cum optata contingunt , uehementer gaudeam . quamquam quis non gaudeat , cum debita uirtuti praemia tribuuntur ? cum excellit honore , auctoritate , opibus , qui excellit ingenio , industria , probitate ; itaque , cum tibi Episcopatum Plocensem esse demandatum cognouissem ; gratulatus sum tibi primum pro amicitia nostra , meoq . in te studio singulari : deinde bonis artibus , quibus ex tua dignitate tantum ornamenti , tantum splendoris accessit . Hoc exemplo , quis fore iam dubitet , quia omnes non modo in Polonia tua , uerum in longinquis

ginq̄uis etiam nationibus, quo tuorum meritorum fama peruenierit, ad excellentem uerae gloriae cupiditatem excitentur? aequidem, cum audio, quae partim ab alijs, partim a probo & prudente uiro, tuarum laudum praecone, Metello Venturello assidue narrantur, ita commoueor, non equidem ut adspirem, quo peruenire non licet: (non enim me tibi ulla re consero) uerum ut in praestantibus doctrinarum studijs, unde fluxit amplitudo tua, languere nullo modo possim. atque etiam adducor in illam spem, fore prorsus, ut excellentibus ingenijs, quibus abundat in primis patria tua, auctoritas, gratia, opesq. tuae pateant, sic, ut ad magnas res, magnopereq. expetendas, tuo potissimum patrocinio nitantur. ita nascetur ex uirtute uirtus, & propagabuntur illa, quibus a turpi otio ad laudabilem industriam, ab iniuria ad uequitatem, a feritate & dissidio, ad societatem, & conuictum humana uita conuertitur, cuius tanti boni ut auctor esse uelis; iam enim posse te, satis constat; ne rogandus quidem es. cum hoc a te tua dignitas, et anteaetae uitae ratio quasi suo iure postulet. Vale. Romae. Id. Febr. M D LXXIX.

FEDERICO. VIVALDO

Neapolim.

18

MAGNUM humanitatis, magnum amoris argumentum, non solum ad me scribere, quem numquam, ut opinor, de facie noueris, uerum etiam, quae tua sunt, omnia mihi perliberaliter offerre, ac polliceri. Ego, mi Vivalde, uoluntate sum contentus: cetera non desidero. amari enim cupio; prodesse uero amicis malo, quam

Dd 2 debere.

debere . itaque , licet amicitia nunc primum inter nos exoritur , tamen sic uelim existimes , quae res ad existimationem , aut ad commodum tuum pertinebunt , in ijs rebus me esse operam daturum , ut familiaribus tuis uetustate quidem , & opibus , officio tamen concedam nemini . nam , si , amantem non redamare , turpe est : multo magis eum , qui ingenio , doctrina , multis denique , ut audio , suauitatibus ingenij ita floret , ut eius amicitiam , qui recte sapiat , in rebus ualde expetendis numerandam putet . Quod ob eam causam scribo , ut intelligas , cum tibi me gratias agere , tum gratulari mihi plurimum de beneuolentia tua : de qua , si umquā commiserō , ut aliquid mea culpa detrahatur , hominē me non putabo . Vale . Ro . xv . Kal . Mart . M D L X I I X .

PAVLLO . LVPO

19

ET SI cum tuum erga me non mediocre studium facile mihi antea cognitum , atque perspectū , tum mea in te singularis beneuolentia postulare uidebatur , ut uiserem te quam creberrime , tertium iam mensem difficili morbo laborantem : tamen id non feci , non equidem obliuione tui , quem fero in oculis ob egregios mores , optimamq . indolem ; sed partim uoletudine , qua , propter nimis longam uerni temporis intemperiem , incommodiore adhuc utor ; partim etiam occupatione molestissima , qua ita distineor , ut pedem ex aedibus efferre perquam raro liceat . Quod reliquum fuit ; quo uiescumque uidi (uidi autem fere quotidie) familiarem tuum , mei studiosissimum , probum iuuenem , & eruditum , Iulium Iacobonium , cuius tu consuetudini , atque

que consilijs , quidquid aut in litteris , aut in moribus ad hanc diem profecisti , acceptum referre solitus es ; quam saepe de tuo statu quaesierim , quam sollicitus de tua salute fuerim , optimus ipse testis est . quod utinam , quantum doloris ex tuo periculo suscepi , tantum opis ad te subleuandum asferre potuissem . nae tu nunc , plane integer , & saluus , nullam pristinae ualitudinis partem desiderans , nobiscum esses , ut interdum solebas , nosq. tuo lepore , tua uenustate , tu nostra consuetudine , nostra etiam , si qua est , hilaritate fruereris . quod tamen breui futurum ita spero , ut ualde tibi primum , deinde etiam nobis gratuler . non enim dubito , quin statim repetas ea studia , quae non uulgari cum laudes tractabas ; quaeq. te (libet enim augurari , quod opto) ad summas opes , summamq. dignitatem , fauente praesertim , atque adiuuante patrona omnium bonarum artium , omni uirtute praedito , Cardinali Alciato , aliquando extollent . nihil est enim , ut exemplis & antiquis , & recentibus erudimur , quod hominum studia ad utilitates nostras magis alliciat , quam uirtus : nihil magis & humana nobis omnia subijcit , & aditum ad caelestia patefacit . Quare , cum tibi nec instrumenta naturae desint , quorum expertes multi , optima uoluntate , studio flagranti , nihil tamen uel mediocri laude dignum praestare potuerunt ; neque uero ex ijs rebus ullam requiras , quae si absint , praeclarae saepe cursus impeditur industriae : debes animum in spem optimam erigere , omniq. cura ad recuperandam ualitudinem incumbere . medicos habes , qui locum in ciuitate principem obtinent : mater assidet aegrotis , cu

rat, exsequitur omnia: amicorum nec salutationes, nec officia defunt: haec speramus fore salutaria: sed, mihi crede, medicina praestantior in te ipso, idest in constantia, prudentia, temperantia tua, reposita est. Consule igitur, quantum potes, & saluti, & gloriae, & parentis etiam uitae: quam filij iacentis adspectus exanimat: amicis uero tuis, maerore adempto, ueterem iucunditatem aliquando restitue. Quod si, expertus omnia remedia, placere Deo senseris, ut haec humana relinquant; quae quam caduca sint, quam numquam firma, quam saepe exitiosa, profecto uides: agnosce tuam felicitatem, ad eamque propera laetissimo animo, relictis erroribus, quibus ij, qui hac diutius compage corporis includuntur, falsi rerum inanium specie decepti, ita saepe implicantur, ut numquam ad ueritatem cognitionem perueniant. nos quidem, qui te isto uexari morbo, patimur iniquissime, ijdem, si contigerit, ut in ista aetate, istis moribus, ista mente, nodum terrena contagione deprauatus, aut mortiferi criminis labe pollutus, hanc miseram uitam cum illa bonis omnibus circumfluente permutes; laetabimur & exitu optato molestiarum tuarum, & initio beatae uitae, ad quam adspirare paucissimis licet. Vale. XIII. Kal. May. MDLXIX.

AVGVSTINO. ANGELELLO

Fabrianum.

20

Nisi tibi, quae nunc meae uitae ratio sit, quibusque curis & negotijs distinear, satis cognitum crederem;

derem; sane afficerer magna molestia, quod tibi, uiro optimo, atque in primis erudito, praeterquam quod res ipsa declarat, mei amantissimo, deesse uideretur officium meum. sed profecto, si me putas ab ineunte aetate ijs artibus, ac studijs non mediocriter esse delectatum, quibus ad humanitatem animus excolitur: acuiorem te mihi esse oportet, nec suspicari, quia rarius ad te scribam, non ideo me tibi, quas debeo, gratias, habere, nec diligere & amplecti diligentiam, industriamque tuam, quam quotidie locas in antiquitate colligenda: cuius ego maiorem officij partem libenter acceptam refero beneuolentiae erga me tuae. Ne tamen superuacaneam operam suscipias, cum praesertim otio non abundes: hoc uelim scias, omnes me cum ueteres, tum etiam proxime Auximi effossas inscriptiones, in quibus hae quoque duae sunt, quas ad me misisti, ante duos menses accepisse a Io. Francisco Gallo, tunc Auximate: & quod tu scripsisti, F. POLLUCI. ille, L. POLLUCI. quod tu, TVRCIVS. C. F. ille TVRCIVS. C. F. S. quod Sergiae tribus nomen fortasse fuit: nam & infra uideo, C. P. SER. nisi si, SER. N. idest Seruij nepos, legendum. quod ut diligenter inspicias, mihiq. significes, ualde rogo. Filius abest, Venetias anno superiore cum matre negotij causa profectus. Vale. Romae. nonis Apr. MDLXII.

IACOB O . FALCONIO

Pifas.

21

ET SI tuis litteris magnopere delector, in quibus
 & amorem erga me singularem, & ingenij tui prae-
 stantiam facile perspicio: & tamen, ut hoc nostrae
 necessitudinis officium persoluas, auocari a studijs tuis,
 aut etiam ab amicorum sermonibus, minime uelim.
 scis meam consuetudinem. neminem diligo, quem non
 probem: quem porro coepi diligere, tantum abest, ut
 exigam ab eo plus, quam praestare possit, ut etiam,
 si quid peccauerit, remittam. quis enim est, qui leges
 amicitiae perpetuo seruet? quamquã te quidem ab hoc
 numero non minus uere, quam libenter, segrego. noui
 tuam constantiam, noui curam, atque industriam, in
 quacumque re amor eluceat. quae quo rariora sunt, eo
 magis hic te desidero: nec desiderium ferrem, nisi cogita-
 rem, eo te consilio discessisse, ut auctus uirtute ad nos
 redeas. quod ut assequaris, ita cupio, ut parenti tuo
 concedam, praeterea nemini. Ioannem Riccium Poli-
 tianum, illustriam uirtute adolescentem, qui aliquan-
 do mecum in tuis aedibus, inuitatu parentis tui, uiri
 optimi, cenatus est, audio Pifas breui, studiorum caus-
 sa, uenturum. eum uelim roges, ut me diligit, quan-
 do ego singulari sum in illum beneuolentia, sic, ut te
 aemulum uix patiar. Salutabis meo nomine exquisi-
 tae doctrinae uirum, poetam summum, Petrum Ange-
 lium Bargaem, qui Latinam, & Graecam linguam
 istis

IO. ANTONIO . VVLPIO 22

Vix credas, quam me delectauerint inscriptiones
a te missae: non solum, quia disertae, ac perelegantes:
uerum etiam, quia gratiae ineundae ab amplissimo vi-
ro, singulari uirtute ornato, Thoma Altimaro, obla-
tam occasionem audivissimè sum complexus. nam, quod
inde natum est argumentum epistolae tuae, ita scrip-
tae, ut summum ingenium, summum etiam erga me
amorem ostendat: hoc ipsum apud me quanti esse pu-
tas? equidem, si qua est huius uitae felicitas, maiorem
eius partem in hominum eruditione, & probitate ex-
cellentium, idest tui similium, amicitia constituo. Qua-
re cū tibi maximas ago gratias, quod ad me scripseris,
quodq. mihi haud paullo plus, quā agnoscere debeam,
tribuere uidearis, quippe cum ea referas ad iudicium
meum, quorum ego te, si arbitrij mei res esset, Ari-
starchum libenter statuerem: tum uero sic uelim existi-
mes, si quis est, qui tuae laudi faueat, qui tuam prae-
stantem doctrinam in ore habeat, qui denique tua caus-
sa summa omnia & cupiat, & curet, eum esse me, da-
turumq. operam, ut animum aliquando res ipsa decla-
ret. De inscriptionibus indicaui Sanctae Seuerinae
Archiepiscopo, quas probarem maxime: nullam
tamen, ut uere dicam, improbare audeo; cum aliquid
in unaquaque uideam excellere. Vale, & Altima-

V I G E N T I O . R I C C I O

A . S P E

23

M I T T O , quae petis omnia , praeter unam Pe-
trarchae paginam: quam ego , primum a pueris nostris,
deinde a me ipso diligentissime quaesitam , ne inter frag-
menta quidem reperire potui . Atticanis epistolis etsi
adhuc mihi opus erat , tamen , quando ita uis , & ego
tibi tua petenti neque negare possum , neque uolo , re-
mitto tibi eas per eundem Tabellarium , qui has litte-
ras ad te perferet . Mihi quidem animus iste tuus gra-
tissimus semper erit . uerumtamen , mi Vincenti , si cu-
rabis , ut mihi de eodem uolumine in aliquot dies com-
modare possis , impones operi praetclaro uelut artifex
egregius ultimam manum . nam ego non nisi libros
quinque cum meo libro contruleram , reliquam partem
ut absoluerè aliquando possim , non petam a te pluri-
bus uerbis , ne uidear beneuolentiae tuae diffidere . Vi-
des cupiditatem nostram . Tu statues in hac re , quod
sit ex fide tua primum , deinde etiam ex uoluntate
mea . Ego te , & Peregrinum nostrum , & Hieronymum
etiam in oculis fero . Veneris . v i i . Kal. Iun.

E I D E M .

24

H E N D E C A S Y L L A B U M carmen , quod nos
tam amice salutasti , multis causis legi perlibenter . pri-
mum ,

munus, quod tuum erat, deinde, quod elegans, & ornatum, postremo, quod in illo mihi significabas memoriam tuam nostrae necessitudinis, & beneuolentiae. itaque non possum non tibi uehementer gratulari, mihiq. plurimum gaudere; tibi, qui tam egregie bonis in litteris profeceris; mihi, cui talem, ac tam amabilem nactus sim amicum. Deus igitur faxit, ut in hac animorum coniunctione ad extremum usque uitae cursum perseueremus, & quae summi amoris uterque fundamenta iecimus, ea non solum confirmemus, uerum etiam augeamus. sic enim habeto, qui propter egregias animi, ingenijq. tui suauitates uehementer te diligant, esse quamplurimos; qui mihi sint in te amando pares, esse uel paucos, uel forasse neminem. Sed haec satis. illud curabis, ut eructo iuueni, Cornelio Dino, salutem meis uerbis annuncies plurimam. Bene uale. M D XXXI. pridie non. Sext.

E I D E M.

25

V I D E, quanti mihi sis, quantumq. te diligam: ubi primum ex balneis reuerſi, euestigio ad scribendum conuolauimus. quod ideo ad te scribo, quia non eius generis meae litterae sunt, ut ex illis aliquid possis cognoscere, quod aut nostra intersit, aut te scire necesse sit. unum est illud, quod uelim te intelligere; nobis Dei beneficio pristinam salutem si non penitus, certe magna ex parte restitutam. De meis studiis, propter diuturnam ualeitudinis infirmitatem, prope iam actum uidetur. ego tamen, ut spero, quidquid omissum est

est temporis , breui resarciam . Tu quid pepereris , quid parias , uehementer scire cupio . non enim is es , qui patiaris tuum ingenium longo otio torpescere . idq. cum praestas , non modo tibi utilitatem cum laude quaeris , sed etiam tuis omnibus & amicis & propinquis , laetitiam atque gaudium affers . Bene uale .
M D X X X I . X V . Kal. Sept.

E I D E M .

26

LEGI tuas litteras , perbreues quidem illas , sed tamen ualde mihi gratas . Laetaris quod conualuerim ; ego contra , quod te repererim tam belle ualentem . De Cornelio quod scribis , non legi semel , sed bis & saepius . habeo enim illum conuenire . tu , si libebit , eris mihi comes in homine uisendo . M D X X X I . X I I .
Kal. Sept.

E I D E M .

27

MVLTLIS , & ijs quidem maximis argumentis declaras mihi in dies tuum erga me amorem non confirmari solum , sed etiam augeri uehementer . Quod enim tam ex animo delectaris nostra consuetudine , quod tam frequenter nos uisits , quod tam crebro litteras mittis , cui dubium esse possit , hoc ex nimia quadam in me beneuolentia proficisci ? Quare ferrens omnino sim , & humanitatis penitus expers , nisi te ualde amem , & obseruem , qui nos , nullo nostro erga te merito , & ames , & beneficijs ita tibi obstringas , ut , unde pares
reje-

referamus gratias, nullus iam relinquatur locus. Grae-
tae igitur tuae litterae, eoq. magis, quod intellexi te
Patauium cogitare; unde sperem te pro singulari tua
prudencia, & in bonas artes propensione, amplissi-
mam & famam, & celebritatem nominis ad tuos re-
laturum. Quod autem ad Graecas litteras animum ap-
puleris, hoc tuum consilium & probo uehementer, &
feliciter Deum Opt. Max. fortunare uolo. crede enim
mihi, nihil poteras praeclarius cogitare, quam cum
Latinis Graeca coniungere. Sed, quoniam nostram epi-
stolam, si longior exstitisset, futuram tibi gratiorem
significas: sic habeto, mi Vincenti, nos prolixius ad
te non scribere, quod neque prolixiores epistolas, qui-
bus confirmetur; amicitia nostra uidetur desiderare,
neque mehercule ualde est, quod scribam, quod aut no-
stra intersit, aut te scire oporteat. Nisi fortasse uelis
me scribere, in Italiam Gallos aduentare, & Vene-
tijs uisum esse cometam Sextili mense, & similia, quae
minime te fugiunt. Quod si uiderim te longitudine
capi, dummodo tibi satisfaciam, inanes potius, quam
nullas, ad te litteras dabo. Vale. pridie Idus Sept.
M DXXXI.

EIDEM.

28

ET litteras, & libellum accepi, de quibus tibi gra-
tias ago. neque uero mihi erat ignota diligentia tua,
quam antea nobis, cum Venetijs uiueres, idest cum in
humaniora studia mecum incumberes, multis quidem
argumentis declaraueras. Peregrinus, & ceteri com-
munes amici salutabuntur a me diligenter, ubi pri-
mum

num eos offendam. Tu fac existimes, nihil esse, quod ab homine amicissimo proficisci possit, quod ego non uelim te a nobis exspectare. fecit humanitas tua, quam mihi Patauij tam egregie significasti, ut ad antiquum amorem erga te meum addiderim etiam cumulum quendam benevolentiae prope singularem. amaui enim semper, & amo uoluntatem hominum; quae mihi rerum omnium antiquissima est. itaque; contubernaliis tuis, & lectissimis uiris, Augustino, Barthomato, & Ioanni cum salutem dixeris, addes etiam, omne meum studium, & officium ijs paratum esse, ac semper fore. quod ut aliquando tu cum illis experiri, dabo operam, quantum erit in me situm. Paulus Papiensis per me uobis omnibus salutem adscribi uoluit, seq. constanter asserit perpetuo comitati uestrae deuinctum in primis fore. Si Bonamicus redierit, si mihi significabis, gratissimum feceris, Vale. Venetijs. Idib. Sept. M D XXXI.

E I D E M.

29

POST QUAM mihi renunciatum est, te Patauium, adipiscendae philosophiae gratia, concessisse, plurimum sane uoluptatis animo cepi, & hoc tuum consilium etiam atque etiam tacitus mecum ipse laudauit. facit enim amor erga te meus, ut existimem, quidquid tibi conducatur, id mihi etiam expedire. atque tu, cum in tanta hominum luce, in tanta doctissimorum uirorum frequentia uiuas, non dubito, quin bonarum omnium disciplinarum, & laudatarum artium cognitionem breui sis consecuturus: noui ego ingenium
tuum:

tuum : noui impetus ad laudem . itaque non ad-
 hortabor te ad eas artes , quibus ab ipsa pueritia de-
 ditus semper maxime fuisti , quid sit ante aetate
 tua dignum , qui te mores , quod institutum ui-
 tae deceat , tu uidebis . Ego illud tantum tibi ante
 oculos ponam , ut cogites , in ea te urbe nunc age-
 re , quae liberalium omnium doctrinarum hodie ueluti
 domicilium habeatur , & a qua inanem quemquam re-
 dire , turpissimum sit . atque hoc satis esse arbitror ad
 excitandum te ad honestas disciplinas . quamquam ne
 hoc quidem ideo tibi propono , quod uoluntati , aut
 prudentiae tuae diffidam , sed ut potius amor erga te
 meo , qui me ad scribendum impulit , satisfaciam .
 quod tu cum legeris , eo uelim accipias animo , quo
 nos & cogitauimus , & scripsimus . Cornelium Di-
 uum , Peregrinum Benzonum , Nicolaum Sonicam ,
 & Hieronymum Riccium Muranensem , communes
 amicos , meo nomine si salutabis , erit mihi uehemen-
 ter gratum . Tu fac ualeas , & me , ut instruxisti , dili-
 gas . MDXXXI.

EPISTOLARVM
PAVLLI. MANVTII
LIBER. NONVS

NICOLAO. CAETANO
CARDINALI

Eco uero fratris tui, Principis optimi, filios, praestanti ingenio adolescentes, & libenter sum complexus; &, perspecta singulari probitate, atque ad bonas artes propensione, quotidie magis ntrumque diligo. Sed, ut, illorum praeclara ad uirtutem indole, pro mea erga familiam uestram peruetere, perpetuaq. obseruantia, uehementer laetor: sic, ad excolenda eorum ingenia quod attinet, nec mihi uacui temporis esse quantum res exigit; nec facultatem, quae uoluntatem aequare possit, non mediocriter angor. quamquam illis, ut uideo, quae alinnde petuntur, intra domesticos parietes abunde omnia suppetunt. ut enim reliqua omittam, cum in tuam uitam intuentur, cum tuos mores, tua instituta, tua studia, contemplantur, nullam praeterea disciplinam, nullius uocem, aut praecepta desiderant. uerumtamen, si quando acciderit, ut ab ijs occupationibus, quarum concursu paene obruor, respirare liceat; deesse uestrae cupiditati non patiar industriam meam. quod ut enitar, hortantur quidem multa, nihil tamen magis, quam epistola tua, quae me cum sermonis elegantia, cum significatione amoris, & iudicij de me tui sic

*fic affecit , ut nihil umquam senserim incundius .
Vale .x. Kal. Apr. M D L X I X .*

PAVLO . MANV TIO

S. P. D.

2

SVPERIORIBVS proximis diebus sumpsi mihi quiddam non alienum , ut arbitror , ab officio meo , neque tibi aduersum , cum optimo animo tuiq. amantissimo , quae te ratio impulisset , ut de optimo Imperatore Maximiliano , Domino meo , uere recteq. cogitata , & ad Sambucum nostrum perscripta , ex libro epistolarum tuarum tolleres , & bene culta euerteres , exquirere non dubitavi . Magnum enim atque graue aliquid fuisse , quod te ipsum quasi , ad cuius laudes amplificandas illa , quae divulgaueras , pertinebant , inuenterit , statuebam , & quin hoc cum iniuria , quae capiti Reip. Christianae fieret , coniunctum esset , dubitare non poteram . Itaque cum te , propter excellentem omnium liberalium doctrinarum cognitionem , animo meo egregie carum habeam , & tibi aliquid a maleuolis instillatum , quominus in recta sententia maneres , putem , erigere te , atque confirmare rursum meis litteris nolui . Spero autem , ac potius confido , te pro singulari tua humanitate & probitate in optimam hoc accepturum partem , ac maiorem mihi , cui Caesar intime est notus , fidem habiturum , quam hominibus Impetatoris opt. & inuiciss. tuisque laudibus inimicis , meq. dubitatione , & cura , quam ista mutatione , cuius nulla uera ratio excogitari potest , nobis iniiecisti , leuaturum . Id ut facias , & hanc meam curio-

Ee sitatem

sitatem (licet hoc nomen in uitio ponatur) ab omni
maleuolentia disiunctissimam , ac potius cum summa
erga te beneuolentia , fideque , quam integerrimam
Caesareae Maiestati quoad uixero praestabo , contin-
etam esse tibi persuadeas , in maiorem modum peto .
Bene uale . Viennae . ex aula Caesarea . I K . Kalend.
Iunij . M D L X I X .

Ioannes Crato a Craftheim,

S. Caes. Maiest. Cons. & Medicus
intimus.

IO ANNI . CRATONI

Viennam.

3

S I quis est , uir praestantissime , qui constantia de-
lectetur ; & , quam semel consilij uiam ac rationem est
ingressus , in ea libenter pergat , is ego sum , & eum
esse me non mediocriter gaudeo , sed , ut te non fugit ,
singulari doctrina ac sapientia uirum , in hominum xo-
luntatibus nihil esse perpetuum necesse est : nec uidetur
in aliquam culpam incidere , aut male de se ipso consu-
lere , si quis ita uitam instituit , ut eius consilia ratio
temporum moderetur , ac regat . Ego olim in illa mea
ad Sambucum epistola , quid cogitarem , declarandum
putaui . nam , et si de studijs meis humiliter admodum
sentirem , nec satis fore sperarem , ut ex ingenio meo
quidquam depromerem , quod si ad Maximilianum ,
Regem tunc Romanorum inclytum , nunc Imperato-
rem , mitteretur , aditum mihi ad eius beneuolentiam
patesceret : suasu tamen amicorum , assiduisque ser-
monibus , in eam mentem impellebar , ut maximo
Principi,

Principi, erga liberales omnes disciplinas egregie animato, notam esse cuperem industriam meam. nunc mutata mea ratio est. Romam euocatus a Pontifice, sic impediior negotijs, sic a studijs auellor, ut, quae de litteris nostris opinio fuit, si modo ulla umquam fuit, ea nihil dignum, in summa temporis inopia, praestari a me posse confidam. porro, quod pollicebar, cum posse perfici sperabam, id, spe sublata, cur pollicear, non uideo. nisi si, quod a mea non solum natura, uerum etiam consuetudine, semper abfuit, eos imitari uelim, qui maiorem ex inani quadam ostentatione, quam ex ipsa ueritate, uoluptatem capiunt. Nam quod uereri te ostendis, ne maleuolorum opera & artificio factum sit, ut a pristina sententia discederem: patere, obsecro, persuaderi tibi, primum, id quod res est, mutationem fecisse me uoluntatis, non iudicij: deinde, illa ipsa mutatione uoluntatis, quam nulla te meritas attulit, sed ab inuito necessitas expresse, nihil animo meo molestius, nihil acerbius accidere potuisset. quid enim? an ego uel ita hebeti sum ingenio, ut, quibus uirtutibus tanta Maiestas ornata sit, non intelligam; uel ita improbo, ut, quae laudes tantis uirtutibus debeantur, non confitear? istam calumniam, opinor, neque qui studia mea, neque qui mores nouerit, in me conferet. In quo tamen, ut ingenue fatear, est quod me mordeat. qui enim alios, homo minime fallax, ex ingenio meo antea metiebar, nunc demum, quasi admonitus officio litterarum tuarum, incipio suspicari, posse aliquem, quod a me ratione, ut arbitror, optima factum est, id, aut ignorance consilij mei, aut suae

Ee 2 fortas-

fortasse naturae uitio , deteriorem in patrem interpretari . neque , huic malo quae mederi ratio queat , discio : nec possum , in optima animi conscientia , non aliam tamen ex aliena suspitione molestiam trahere . Tibi quidem , Crato optime , cum & me uerbis exquisitis in epistola tua elegantissima , ac plane omnium , quas adhuc legerim , prudentissima , laudaueris , & ea simul scripseris , quae profecto , nisi me ualde diligeres , & nisi de mea existimatione ac laude laborares , tibi numquam in mentem uenire potuissent , quas gratias debeam , facile uideo ; quas agere possim , non reperiō . quod tamen in me est , ut meritum tuum perpetua memoria colam , & singulari te ipsum amore complectar , quod uirtuti quoque tuae , omnibus notissimae , libenter tribuo , id si omittam , nefario me scelerare deuinctum putabo . Vale . Romae , Idibus Sept. M D L X I X .

E I D E M , Viennam.

4

ET serius , quam tu fortasse expectabas , & breuius omnino , quam uterque nostrum uellet , ad te scribo . id accidit uoletudinis incommodo , non obliuione tui , ad quem quotidie mentem refero , & ea sane uoluptate , qua maior esse nulla possit . quod si corporibus animi mederentur : facile sanaret hunc morbum , quo quintum iam mensem laboro , incundissima recordatio humanitatis , & beneuolentiae erga me tuae . alleuari tamen uideor , dum de te cogito , tecumq. quasi loquor . calores expecto , uoletudini meae semper utiles . nam hiems , & ueris inconstantia , cum hiemali prope frigore ,

gore, male me uehementer habuit. Si ualebo, exspecta epistolam bene longam. interim ama me, ut facis. Vale. Romae. Kal. Maij. M D LXX.

LABORABAM eodem, quo antea, morbo, & quidem aliquanto etiam grauius. ita Dei uoluntas fert. nec satis constat inter medicos, qui sit exitus futurus: meus animus, ut ingenue tibi fatear, aberrat a bona spe, quippe ætate ingrauescente, ualetudine perimbecilla, morbo plurimorum mensium. Tero go pro nostra necessitudine, si quid mihi acciderit humanitus, filium meum Aldum, qui uiuit Venetijs, tuis officijs, tuaq. humanitate complectaris. Ego, si diutius uita fruar, nullum, mihi crede, erga te amicissimi atque obseruantissimi hominis officium prætermit tam. Haec quoque aliena manu: nam meae uim penitus omnem ademit morbus. uide, qui sim, mi Crato. Vale, & posthac Venetias, quo me breui conferre cogito, ad oratorem uestrum litteras mittes. is mihi eas reddendas curabit. &, quamquam fieri potest, ut inde me Patauium, ualetudinis curandae gratia, con feram; tamen discedens mandabo meis, ut litteras mi bi tuas eo mittant.

E I D E M, Viennam.

5

N V N C demum exoriri mihi uideor, & quasi post multam noctem lucem adipisci, reuersus post annos decem in patriam ab urbe Roma, unde me, laborem nullum pro publicare, communiq. commodo recusantem, grauis morbus ac diuturnus extrusit. Gratu-

Ee 3 lantur

lantur amici, amplexantur, laetitia oculis, uultu, sermone declarant. Hoc mihi iucundissimum est: sed, in hac iucunditate, angor saepe inrimis sensibus, dum recordor, quid iacturae, quamdiu Romae uixi, studia mea fecerint: de quibus, quamquam intelligo non eū, esse me, qui magna praestare possim, uerumtamen minima fortasse non erat expectatio. Ire, inquires, non oportuit. Certe, si diuinare licuisset. uerum, si res adhuc integra ponatur, eundi consilium qui reprehendat, fortasse nemo sit. Laborabam domesticis incommodis, fratrum meorum culpa: nec spes erat emergendi, nisi noua consilia caperentur. Vocabar a Pontifice Max. quo nihil uideri poterat honorificentius: fructum autem quis non expectaret? Cohortabantur amplissimi uiri, quorum erga me singularem beneuolentiam multis rebus antea perspexeram. laeta denique, copiosa, ampla ab omnibus omnia promittebantur. quid agerem? credidi, & speraui: ut fere sumus omnes homines hoc ingenio, ut ea, quae cupimus, libenter quoque speremus. quamquam hoc leuius, quod spem fefellerit euentus: non tam enim abundare, quam non egere, gratum est: illud per quam graue, quod perpeti saepe multa sum coactus, indecora prorsus, indignaq. studijs nostris, aetate nostra, existimatione ante parta. In quo tamen occurrit ea consolatio, quod, in illo uitae durissimo genere, multa ferendo, multa simul didici, quae profecto me numquam neque libri, neque ulla doctrina, neque dies ipsa docere potuisset. Nunc, singulari diuino munere patriam adepti, redibimus ad illa praeclara studia, unde discedere

non

non oportuit ; omniq. prorsus cura uacui , nullo cuiusquam imperio , exclusis etiam , si licebit , interpellatoribus ; si non licebit , rure abditi , salubri aliquo , & amoeno loco , fruemur , liberrimo otio , litterulis nostris ; operamq. dabimus , quantum in nobis erit , ut , quod amissum est antea temporis , non id quidem totum , (qui enim fieri potest ?) nonnulla tamen ex parte sarciantur , & aliquem adhuc ex industria nostra fructum posteritas capiat . Valetudine modo utamur comoda , qua nunc omnino caremus , erepta laboribus illis , animiq. curis , quae nimium omnino graues , nimium diuturnae fuerunt . Febris discessit post nouem tandem menses : sed inedia , morbo , maerore , ad horribilem prope maciem redacti sumus : quodq. miserius etiam est , aluum purgare , nisi accedant extrinsecus adiumenta , numquam licet . Huic ariditati asininum lac prodesse in primis posse , neque huic remedio ullum praestare , inter omnes medicos conuenit . In cibo sicca omnia damnant , humida probant , praesertim quae facilia sint ad concoquendum . Pono magnam spem in eorum consilijs , maiorem tamen in animi tranquillitate , in adspectu meorum , in caeli patrij salubritate . denique ad omnipotentem Deum omnia refero . quidquid acciderit , eius uoluntati libenter acquiescam . Haec de statu nostro : utinam quotidie laetiora . quod futurum spero , & sane tua quoque caussa cupio . necesse est enim , quem ualde ames , (sic enim mihi iam persuasi) de eo ualde te sollicitum esse . Ad illam superiorem epistolam , Romae scriptam pluribus uerbis , expecto , quid respondeas . Vale . Venetijs x. Kal. Nou. M D LXX.

BOTVITO . NERICIO

Senas.

6

VELLEM, ut, quam libenter eos homines complector, quorum in sermone & in moribus aliqua signa uirtutis, & integritatis elucent, tam saepe accideret, ut eos colere officijs, ornare uerbis, aliqua demum uel tueri, uel augere facultate possem. profecto animus meus, cui multis rebus fortuna defuit, & tibi, & alijs tui similibus longe pateret illustrius. hanc tu fortasse uoluntatem meam, nullo quidem adhuc insigni merito declaratam, spectas, cum mihi gratias agis, quod te, cum Romae esses, humaniter acceperim, & in summa mea occupatione, numquam tamen aditu, numquam sermone excluderim. quae tu pro tua bonitate magni beneficij loco ducis: ego, si quis ea praeslet, non tam laudandum, quam, si omittat, uituperandum puto. Quod uero de scriptis meis ita sentis, ut ea cum uehementer ipse probes, tum a tua sententia non discrepare commune iudicium dicas: istam quidem opinionem tanti aestimo, quanti aestimari debet ea laus, quam, eruditorum ac sapientium uirorum consensu & approbatione nixam, inuidia aut maleuolentia labefactare non queat. uerumtamen, qui me probe norim, uereri saepe cogor, ne te quidem amor, multos fortasse fallat auctoritas tua. ac, si me audies, cui debes in eare, quae ad me ipsum pertinet, obsequi non inuitus, parumper moderabere posthac iudicium de me tuum: ne, dum existimationi meae nimium studes, tuam in discrimen adducas. Sunt enim quaedam pestes

fles hominum, quibus aliena laus ita molesta est, ut, quidquid alijs addatur, sibi detractum putent; & omnem detrahendi obtrectandi ue locum sic arripiant, ut ex aliena ignominia sibi laudem quaerere uideantur. De mutatione illa, quam feci in epistola ad Sambucum, & prudenter, & amanter iudicas. scripsi, cum impedimento nihil fere uidebatur, quo minus id, quod cogitabam, ad exitum perducerem: induxi, cum propter assidua negotia studijs meis ita diffiderem, quasi nihil ne mediocriter quidem eruditis auribus, non modo Imperatore Maximiliano dignum, asserere iam possent. utriusque consilij causam ad Cratonem perscripsi. spero fore, ut meum factum, quo parum aequis animis nonnullos iudicare, litterae tuae significant, uir optimus ac prudentissimus non improbet. quod si euenerit, tanti hominis auctoritate sustentatus, non equidem dicam, quid alij sentiant, non laborabo, sed certe multo minus: cum praesertim te quoque, florentem ingenij, probitatis, doctrinae fama, tui iudicij testimonio mihi non defuturum intelligam. Vale. Romae. xlii. Kal. Oct. M D LIX.

AVGVSTINO. ANGELELLO

Fabrianum.

7

Nec filius adest, profectus Venetias cum matre ante aliquot dies: nec mihi a grauioribus curis tantum spatij relinquitur, ut binis tuis litteris pluribus uerbis respondere possim. hoc tantum habeto, delectari me uehementer diligentia tua, qua te uti uideo tum in describenda, tum in mittenda ad nos antiquitate gratias agerem,

agerem, si hoc uno contentus officio essem, aut hoc a te crederem expectari. In Orthographiae libro, cum rursus edetur, aut in eo, qui apparatur, ueterum Inscriptionum, carere te tua laude non patiar. ita nostra consuetudo fert: ita postulat & amor in nos tuus. Reliqua, cum uacabimus, si modo id assequemur unquā: quod sane non tam nostra, quam aliorum causa cupimus. Vale. Romae. VII. Id. Maij. M D L X V I I.

EIDEM, Fabrianum. 8

DE inscriptionibus ad me missis, noli expectare dum tibi gratias agam. nam neq. id patitur amicitia nostra; & officium tuum, saepius iteratum, gratiarum actionem requirere iam non uidetur. Quod ad meos Commentarios attinet, uelim hanc moram aequo animo feras. quotidie enim aliquid additur, aut mutatur. ita, si quam facit in tempore iacturam, eam tibi re sarciam. equidem istam amo cupiditatem scriptorum meorum: in qua te socios habere multos intelligo. utinam otium contingat, ut eam explere aliquando possim. Vale. Romae. IV. non. Sept. M D L X V I I.

EIDEM, Fabrianum. 9

PVTO te ab Onuphrio Gilio, tui amantissimo, certiore non semel esse factum inualetudinis meae: qua nonum iam mensem ita laboro, ut neque ratione uictus, neque ullo remedij genere adhuc quidem alleuari potuerim. itaque misere iaceo, spe iam destitutus omni, praeter eam, quam in caeli mutatione multi ponendam arbitrantur. quorum ego libenter accedo senten-

tentiae. exire propter nimios calores nondum licuit. Sed ego exeundi consilium ita cepi, ut Urbem plane relinquam, & ad patrios lares, & dulcia incunabula remigrem. in quo Pontifex, ut est insigni praeditus humanitate, facilem, perbenignumq. se praebuit. Si quaeris, laetior, an tristior discedam: non facile dixerim. ita multa occurrunt, quae animum ac uoluntatem huc illuc distrahant. propensior tamen in hanc partem sum, ut post annos decem, aetate ingrauescente, urgente praesertim difficili morbo, ad patriae complexū recurrām: cuius adspēctus, non dubito, quin mihi amissam molestissimis curis hilaritatem restituat. quam si quis afflictae ualitudini haud paullo magis, quam orientalia quaeuis pharmaca, prodesse dixerit, opinor non errabit. Eamus igitur dijs bene iuuantibus, & redeamus aliquando ad illa studia, unde discedere periculum fuit. quod utinam per ualitudinem liceat. nam per negotia certe licebit. ita res meas constitui: ita, quae dissipata erant in domesticis rationibus, collegi, atque contraxi: ita denique, quod accipi quasi dictum arroganter nolim, humana omnia propemodum coepi contemnere. De discessu igitur fixum consilium est: de die nondum statui: sed, ut hiemales imbres, tempestatesq. uitentur, ante Kal. Oct. cogitamus. Onuphrius hic remanet, meo sane cum dolore: non solum enim eius opera utebar in studijs, uerum etiam conuictu, sermone, probitate, ingenio ita fruebar, ut hanc iacturam sarcire me posse uix umquam putem. non deerunt omnino, quibus utar: sed, praeter operam, alia desidero. hoc adolescente nihil aptius ad naturam
meam.

meam. Te, mi *Augustine*, quamquam longe disjunctus, tamen prorsus non carebo. quae enim tua est humanitas, qui tuus in me amor, scribes interdum ad me. ego autem, licet otium & litteras, si ualebo, ita amplecti cogitem, ut diuelli me non facile patiar, tamen a te, uiro optimo, nostri, quod facile perspexerim, cupidissimo, atque amantiissimo, non committā, ut in hoc genere prorsus requiri possit officium meum. Vale. Kal. Sept. M D L X X.

HERCVLI. CIOFANO

Sulmonem.

IO

NON possum non amare uehementer industriam tuam, qua te uti uideo in emendando gentili tuo, poeta summo. perge, ut coepisti: nam & gloriae tuae consules, & alios ad eandem laudem excitabis. Victor ad Aemenios, magis arridet, quam, Victor Iolciacos: accedente praesertim antiqui libri testimonio. Regius autem, inania captans, ueritatem quaerebat in tenebris. Tu longe certiora sequeris: itaque tibi libenter assentior. Vale. Romae, XIII. Kal. Apr. M D L X I X.

EIDEM, Sulmonem.

II

INSCRIPTIONES illae nihil habent, quod oblectationem aut doctrinam legentibus afferre possit. quod si similes occurrerint, inanem laborem suscipere te nolo. De Ouidij loco, ad tuam sententiam opinio nem meam adscribas, licet. Regius ille saepe alucinatus. tu si perges ut coepisti, poetam ingeniosum, cinem tuum, a mendarum labe, non mediocri tua cum laude,

laude, uindicabis. Vale. Romae. Pridie Kal. Sext.
MDLXIX.

M. ANTONIO . CIOFANO

Sulmonem .

12

EXCVSAREM tibi tarditatem litterarum mearum, nisi Hercules frater tuus, quae meae uilae ratio sit, quam assiduus, quam uarijs impedita negotijs, optimus testis esset. atque ego illi, cum me rogaret, ut aliquid tibi rescriberem, deesse mihi dixeram non modo otium, sed etiam argumentum. nam de paraclete, sane mirabar non probari tibi sententiam parētis mei, praesertim quae rationibus optimis niteretur. cetera uero in tuis litteris erant eiusmodi, ut a te non negotij, sed animi causa scripta uiderentur. quod si mihi haec imposita condicio sit, ut eorum omnium, qui quotidie non modo ex Italia uniuersa, uerum ex transalpina quoque gentibus ad me scribunt, rescribere litteris necesse sit; inique mecum agatur & prorsus inhumane. cuius enim otij est, cuius etiam ingenij, tot epistolis posse respondere Latino praesertim sermone, in quo mihi, propter eam, quam nonnulli de scriptis meis opinionem habent, non licet esse negligenti? At officij praetermissi grauem esse culpam dices. Si simplex officium agitur, iure dices; sin eueniat, ut concurrant officia duo; certe, posse alterum omitti sine culpa, & minori maius anteponi, aut fateberis, aut in grauem ipse culpam incidēs. magnam enim, nisi distinguantur officia, rerum omnium humanarum perturbationem sequi necesse est. Simili, ut opinor, in loco mea
caussa

caussa uersatur. Cum enim sacris libris, qui ad Christianae Reip. salutem pertinent, & corrigendis, & edendis, cum salutationi uirorum honestissimorum, qui frequentant aedes meas, cum etiam studijs nostris, uel ut instituta absoluam, uel ut absoluta perpoliam, danda opera est; scilicet eius temporis, atque eius operae partem, rebus grauissimis detractam, ad inanes epistolas transferam. inanes appello, quia uideo multos, cum scribendi causam aut perquam leuem, aut etiam nullam habeant, ideo tamen scribere, ut meas litteras eliciant. quod nisi statim assequuntur, indignatur, & maiorem suae uoluntatis, quam occupationis meae, rationem habent. Ab horum numero libenter te, mi Ciosane, seiungam. non enim dubito, quin me diligas, uel tua sponte, propter communia studia, uel imitatione iuuenis optimi, atque eruditi, Herculis fratris tui. a quibus autem diligere me puto, de ijs ut bene sentiam, non aegre a me soleo impetrare. atque utinam, quam propenso erga utrumque uestrum animo sum, tam facile uobis animum insigni aliquo merito probare possim. quod equidem enitari, & si contigerit, uehementer laetabor: sin minus, uos tamen amplecti uoluntatem meam, eaq. contentos esse, & humanum in primis, & aequum est. Vale. Romae. XII. Kal. Dec. M D L X I X.

IOANNI . CASELIO

Florentiam.

MDC. 13

A E Q U E, ut uideo, laetamur, tu mea erga te, ego tua in me beneuolentia. quae si orta est ab opinione uir-

uirtutis , ut certe est ; non dubito , quin perpetua sit .
 tu enim , quas artes a puero colere coepisti , in ijs quo-
 tidie magis ut excellas , operam dabis : ego te , inani
 fortasse conatu , (nam aduersantur multa) studio ta-
 men , & uoluntate , quantum licebit , imitabor . Ne-
 ricium tuum quis non amet ? mihi crede , tuarum lit-
 terarum testimonio , aut commendatione non eget . me
 quidem ita sibi deuinxit officio suo , non modo ut om-
 nia , quae possum , sed etiam quae non possum , eius
 causa cupiam . iam de eius ingenio , doctrina , elo-
 quentia quid ego tibi , cui notior est , quam mihi , præ-
 dicabo igitur alijs : uel quod amor impellit ; uel quod ,
 ornare uirtutem , nostrae consuetudinis est . Vale , me
 Caseli . nosq. ut facis , ama . Romae . x i i . Kal . Oct .
 M D L X I X .

FRANCISCO . PLANTEDIO

Manfredoniam .

I 4

E T serius , quam tu exspectabas , & breuius for-
 tasse , quam uterque nostrum uellet , respondeo litteris
 tuis . quamquam , cum tibi nota esset occupatio mea ,
 erat humanitatis & prudentiae tuae , silentium meum
 in bonam partem accipere , & amici hominis commo-
 do consultum uelle : cum praesertim , iudicium meum
 de tuis uersibus cur expetas , causa nulla sit , tu enim
 hoc in genere ita es uersatus , ut excellas : ego saluere
 Musas iussi ante aliquot annos , nec poetas iam conor
 attingere : aut , si interdum , ut oblectem me potius ,
 quam ut imiter . quod si tu meum iudicium anteponis
 tuo , quod ego ne comparo quidem : errare te facile pa-
 tiar ,

tiar, neque committam, ut meam frustra sententiam exquiras. Mihi quidem ea, quae scripsisti ad Rotam, uatem aetatis nostrae celeberrimum, ualde probantur. habent leporem, nec tamen grauitate carent. totum poema (sic enim uideor appellare posse) luminibus ingenij, doctrinaeq. distinguitur. Sic perge: sic ibis ad astra, praesertim oratoria quoque facultate, ut uideo, non mediocriter instructus. Commentarium meum in epist. fam. dederam amico describendum: sed eius operam casus nescio quis interpellauit: edetur aliquando uel hic, si licebit, uel certe Venerijs: quod minime uellem absente me. post discessum tuum addidi non pauca, quaedam perpoliui. Cupio salutari a te ueterem patronum meum, omni laude praestantem, Cardinalem Comensem, cuius erga me officia, dum uiuam, animo ac memoria tuebor, praedicare numquam desinam. Vale. Romae. VII. Kal. Oct. MDLXIX.

IACOBO. GORSICIO

Cracouiam.

15

PARTICVLAM litterarum tuarum, in qua scribis ad amicum tuum, audisse te, exclusum esse Roma Paullum Manutium, (haec enim ipsa uerba ponis) legi sine molestia. qui enim rumor nec si uerus esset ualde afficeret animum meum, subsidia sibi ad omnes casus ex optima conscientia quaerentem; is cum sit falsus, & inanis, quid est cur me tangat? Equidem, si scire uis, qui sit meus hac tota de re sensus, inclusus potius mihi uideor esse, quam exclusus. a quo enim die Romam ueni, exeundi facultas, quam saepe uale tudinis,

tudinis, interdum animi etiam caussa optaueram, data numquam est: non quin ijs hominibus, qui tanti apud me sunt, ut eorum uoluntatem ritumq. quasi legem obseruarem, utar facillimis: sed commissum fidei, diligentiae, industriae meae negotium eiusmodi est, ut absente me iacturam patiatur. quod si priuata mea res ageretur, negligerem fortasse: nunc, ut scire te arbitror, totum hoc munus ad Sedis Apostolicae dignitatē pertinet: pro qua si accideret ut uitam profundere opus esset, praeclare mecum actum putarem. Hoc meum studium placere bonis uiris, & ipsi in primis Pio v. Pont. Max. nihil omnino probanti, nisi quod ad summi Dei gloriam, communemq. salutem referatur, ita laetor, ut ceterorum opiniones, & iudicia contemnā. quid enim laborem, quid de me sentiant, aut loquantur ij, qui ne sincere iudicare possint, liuore impediuntur, aut maleuolentia, fortasse etiam hominem in saluberrima tollendae prauitatis haereticae cura diu noctuq. uersantem, non labori, non ualitudini parcentem, parum aequis oculis adspiciunt? sexcentas enim artes, quibus caussa publica laedatur, quoti die ueterator ille magnus, generis humani sempiternus hostis, excogitat. Sed nomini meo, quantum uolunt, isti detrahant: me tamen, ut ab optimorum consiliorum cursu, rectissimaq. mente deducant, numquam assequuntur. Te quidem ista, mi Gorsci, quae aut a leuissimis hominibus temere, aut ab improbißimis calide disseminantur, si putem credere, ignorare uidear & prudentiam, & bonitatem tuam: ut ingenue tamen tecum agam; post illa uerba, Exclusum esse Ro-

Ff ma

ma Paullum Manutium, optavi signum aliquod uel iudicij, uel saltem amoris in me tui: iudicij, ut hoc adderes: Quod uerisimile non uideretur: aut etiam, Quod de tali uiro uix crediderim: amoris, hoc, aut simile: Quod cupio esse falsum: Quod si uerum est, doleo. Haec tu si sic scripsisses, cum amicitiae nostrae, tum constantiae quoque tuae satisfacisses: illa quidem ipsa uerba, quae subacerta nonnullis uideri fortasse possint, condimento quasi aliquo mitigasses. Vtraque est a te omissa significatio: & quamquam utraque mihi aequae grata futura esset, quippe qui a bonis eruditisque uiris, idest a tui similibus, non minus probari, quam diligere uelim: tamen nescio quo modo fit, ut, amoris te nihil dedisse, aliquanto molestius feram. Qua de re scripsi ad te libere, pro mea consuetudine: neque tamen dubito, quin tu hoc ipsum, quod scripsi, pro tua humanitate aequi bonique facias. Nam de statu rerum mearum mihi ipsi, auctori satis bono, uelim credas, non modo Romae esse me, uerum etiam libenter esse, existimatione integra, re familiari aucta potius, quam imminuta. Vale, Romae. VI. Kal. Oct. M D L X I X.

IO. BAPTISTAE . OLIVO.

Afulam.

16

ET SI, cum haec scripsi, non satis commode ualebam, dedi tamen operam, humanitate coactus litterarum tuarum, ut aliquid rescriberem. Laetor per incundam tibi esse recordationem ueteris amicitiae, consuetudinisque nostrae: sed maioris laetitiae causam afferunt officia tua, quibus uxorem meam primum, graui

gravi morbo affectam, deinde filium, non minus gra-
uiter laborantem, assidue coluisti. Utinam, quam de-
bere me fateor, aliquando referre gratiam possim: ha-
bebo quidem merito tuo parem, quamdiu uita conti-
gerit. De statu rerum tuarum, ex Laelio Ganardo,
probo iuene, mihique suis morbus, & sua uirtute ca-
rissimo, cognoui ea, quae uehementer optabam; diligi
te, & colit a bonis, honestisq. ciuibus; opera, opeq.
tua multos adiunari; augeri quotidie opinionem pro-
bitatis, & doctrinae tuae. quo tibi nomine plurimum
gratulor: quaeq. tam praeclarae industriae, tam pro-
pensae ad communem salutem uoluntati, praemia de-
bentur, ea non dubito, quin tibi nunc quidem homi-
nes, olim uero Deus opt. Max. uberrima persoluat.
Pater, & uxori, filioque, quorum in salute sita mea
salus est, humanitatem, & diligentiam, si nondum
conualuerant, eandem praesta: a me uero, quaecum-
que ad commodum, laudemq. tuam pertinere intelli-
gam, omitti posse nolim existimes: si quid ignorabo,
admonitus a te uincam officijs meis opinionem tuam.
Romae. pridie Kal. Oct. MDLXIX.

PRO. COLLEGIO. CANONICORVM

S. PETRI.

S. R. Magdalenae, & Leonorae Austriacae, sororibus.
Spiram.

17

BENE agendi ratio maxime discitur eorum exem-
plo, quorum actiones generis nobilitas, aut splendor
dignitatis illustrat, propterea neque optabilius quid-

Ff 2 quam

quam est, quam ut Reges, principesq. reliqui ad or-
 nandam, tuendamq. Christi ecclesiam, unde uera sa-
 lus, aeternaeq. uitae felicitas emanat, suas omnes cu-
 ras, omnia studia conferant: neque nos ex ulla re ma-
 iorem capere laetitiam potuimus, quam ex M. V. pro-
 pensa ad cultum, ac uenerationem Apostolorum uo-
 luntate, antea quidem nobis minime dubio multorum
 sermone, nunc autem insigni uestis aureae munere de-
 clarata. Et, quamquam suae pietatis, perpetuaeque in-
 nocentiae a Deo opt. Max. fructum illum capient, quo
 nihil potest esse praestantius: tamen nos quoque, ne
 partes nostrae desiderentur, primum gratias eis de
 ista liberalitate, istaq. mente quam licet maximas &
 agimus, & habemus: deinde fore pollicemur, ut ex-
 siet sui muneris memoria in annos plurimos inter or-
 namenta templi, in animis uero nostris numquam
 exstinguatur. Interim precibus omnibus, ut M. V. per-
 petuo beneficit, quaeque optant, feliciter, prospereque eue-
 niant, a caelesti numine petemus. Romae. XVII. Kal.
 Ian. M D I X I X.

HIERONYMO . RVBEO

Rauennam.

18

EPISTOLAE tuae, in qua significas Rauenna-
 tem historiam a te esse institutam, quaerisq. a me, quae
 ad eam pertineant, nonnulla, ferius omnino, quam
 tu expectabas, respondeo: sed obliuionis, aut negli-
 gentiae culpa liberat me diuturnitas morbi, quo pri-
 mi in leuiore commotus, postea grauiter perculsus,
 ad haec fere diem iacui. alioqui mentem in hoc genere
 studium

studium nec tibi defuisset; nec defuturum umquam, uelim existimes. non est enim meum, minimeq. decere arbitror, cum humaniora semper studia praecipue coluerim, nunc committere, ut humanitatis officia desiderare a me quisquam iure possit. Adde meam erga doctos homines, in quibus excellere te uideo, beneuolentiam: adde non mediocrem obseruantiam erga ciuitatem uestram; quae me olim adolescentem, omni liberalitatis genere complexa, immemorem, aut ingratiū, in ijs praesertim rebus, quas ad eius amplitudinem, & gloriam spectare intellexero, profecto numquam sentiet. nec uero dici potest, quam ualde gaudeam, quod eniteris, atque elaboras, ut eius antiqua nobilitas, aeternis ingenij tui prodita monumentis, ab omni posteritate cognoscatur. nae tu iam nunc ista uoluntate magnam laudem consequeris: quid futurum putas, cum uoluntati res ipsa responderit? honestis consilijs Deus, hominesq. fauent: honestius autem nihil, aut praestantius, quam de patria bene mereri. Urge igitur, & illustra, quantum in te est, gentiles tuos. quod eo tibi magis curae debet esse, quia memoriam publicam, uetustate iam deficientem, ab interitu uindicare non potes, quin priuatam simul tui nominis memoriam immortalitati commendes. In hoc argumento quid efficere, & praestare ipse possim, non equidem intello: uerumtamen, si quid possum, & si assequar aut legendo, aut cogitando, totum illud, quidquid erit, & quantumcumque erit, prolixè tibi, perliberaliq. animo & polliceor, & defero. Nam illa, quae requiris, eiusmodi sunt, ut uel historiae ueteris testimo-

nio, uel ipsa etiam coniectura explicari facile possint. Si enim Caesarem, cum utrique Galliae praeesset, in citiore, conuentuum agendorum causa, saepe hibernasse concedimus; id quod ambigere non licet: quis dubitet, quin Rauennae, quo nullum in ea prouinciae parte nobilius opidum inuenio, conuentum egerit? De foedere, ne hoc quidem uideo cur in dubium uocetur. urbs enim Cisalpinae Galliae Rauenna fuit: at Galli foederati. Locum Ciceronis in oratione pro Balbo, suffragante, ut uerba tua declarant, uetere libro, ita legem: P. Caesium, uirum bonum, qui uiuit, Rauennatem, foederato ex populo. Vt primum patria, deinde patriae condicio ostendatur. nam si legamus, Qui uiuit Rauennae foederato ex populo: foederati populi nomen, idest P. Caesij patria, ignorabitur. in quo repugnat Ciceronis consuetudo. neminem enim ciuitate Romana donatum appellat, quin patriam simul nominet. Q. Iubium, seu, Q. Iunium, cur non placeat, eadem ratione adducor. nam si hunc Rauennatem esse dicimus: P. Caesio quid fiet? an solus patria carebit? Dixi, quid sentirem, rogatus a te: nec mihi tamen arrogare tantum ausim, ut meum iudicium anteponam tuo. In amore, atque etiam in ijs officijs, quae amori debentur, me abs te uinci numquam patiar. Vale. Romae. Kal. Febr. MDLXX.

CLAUDIO. STRAMBONIO

Romam.

19

FATEBOR ingenue, ut & consuetudo mea, & amicitia nostra postulat: putavi te, pro tua prudentia, & aequitate, amore erga te meo contentum esse; amoris fructum, & officia requirere numquam putavi: cum praesertim, si quis est, quem distringant curae non quotidianae tantum, sed etiam permolestae, is ego sim. quod tu cum scias, & mecum tamen sic agas, quasi nescias: quid suspicer? me abs te non amari? siquidem, quos amamus, eorum commodo libenter consulimus. odi istam rationem: errare malo cum tanta uoluptate, quantam opinio mihi affert benevolentiae tuae, quam id cogitare, quod si credam, iniucunde uiuam. quid enim profecerunt studia mea, illa, illa, quae tu di laudare interdum solitus es: aut quid egi tantis uigilijs pro communi utilitate susceptis, siquidem hoc non sum affecutus, ut, quibus laborem minuit labor meus, ab ijs mihi merces benevolentiae nulla persoluatur. ac uelim credas, non me tamen, si quid mihi hoc nomine debetur, id ab omnibus exigere. instar omnium pauci futuri sunt; & in hoc ipso paucorum numero in primis esse te, uehementer cupio. amo enim tuos mores: ingenium plurimi facio: studia laudare numquam desino. possum autem, ex ista mente quae uirtutum ubertas aliquando futura sit, facile diuinare. & hac equidem spe, si uerum scire uis, iacturam illam, quam intericiu Iulij Pogiani Romanae litterae fecerunt, aliquanto leuius fero. nam, si contexes extrema cum primis, teq.

Ff 4 ipse,

ipse, ut soles, ad summam eloquentiae laudem incitabis: non dubito, quin paucis annis Latinae linguae amissam prope dignitatem restituas. quod eo facilius fore uideo, quia tu, non contentus inani uerborum sonitu, quo delectantur multi, prudentiam simul ex iure ciuili, rerumque maximarum scientiam ex philosophiae fontibus hauriendam iudicas. Quibus causis adductus egregius ille uir, omni praeditus ingenij suauitate, Caecilioneus Cardinalis, quem tu nobis, in tanta similium uirorum paenuria, ereptum iure doles, ita te ferebat in oculis, ut nemini concederet, qui tui amantior esse posset. Sed illum iam lugere desinamus. quid enim lacrimae proficiunt? aut etiam, (si ueritatem consulimus: quod facere debemus) qui ab ijs malis, quibus referta est hominum uita, hac praesertim aetate, ad aeternas beatissimorum sedes migrauerit, cur eum lugendum putemus? Haec igitur, quae praeter nostram uoluntatem accidunt, ad summi Dei uoluntatem referamus. ita fiet, ut ea uel modice doleamus, uel ne dolenda quidem existimemus. Vale Romae. iix. id Maij.

M D L X I X.

PAVLLO . TACHONO

Vibonem.

20

DELECTATUS sum litteris tuis, non quia me ornant laudibus, sed quia beneuolentiam erga me tuam declarant. amari enim ab eo uiro, de quo bona omnia boni omnes praedicant, & optabile in primis est, & multorum diuitijs, atque opibus anteponendum. Quare hoc ego nomine mihi gratulor. iudicio autem

tem de me tuo, etsi uix fieri posse arbitror, ut responde
re possit industria mea, tamen, siue recte sentis, gau-
deo; siue erras, error quoque tuus, ut uere dicam,
mihi periucundus est. Locus Ciceronis, de quo meam
sententiam exquiris, totus, ut arbitror, a coniectura
pendet. itaque, destitutus historiae testimonio, affir-
mare nihil ausim. quod si tu, ubi obscura ueritas est,
uerisimilia non contemnis: fortasse non improbabis
quod scripsi in meis commentarijs, dixisse Ciceronem,
Abutor coronis, quia, cum olitorem calseri uellet,
qui sibi interdum coronarum munuscula miserat, abu-
ti coronis, idest, malam ei gratiam referre uidebatur.
Haec, ut dixi, e coniectura. tu, si quid habes certius,
imperti: & uale. Romae. x v. Val. Apr. M D L X I X.

IO. BAPTISTAE. IANVARIO

Vibonem.

21

NEC mea ualetudo, graui iam quattuor fere men-
sum afflicta morbo, permittit, ut multa, nec huma-
nitas, ut nihil omnino litteris tuis amantissime scriptis
respondeam. quamquam, si quis est, cui liceat hoc of-
ficiū sine culpa praetermittere, aut is ego sum, aut
prorsus nemo. obruor enim epistolarum numero, quae
quotidie mihi ab ignotis hominibus, ex longinquis re-
gionibus, non necessario plerumque mittuntur argu-
mento. Ego autem neque hoc inanium, & ambitiosa-
rum litterarum genere natura delector: & si uelim id
suscipere, ut unus omnibus respondeam, quid me labo-
riosius, aut etiam quid stultius esse possit? cum praefer-
tim ualetudine utar infirma, negotijs autem curisq.
urgear

urgear eiusmodi, quae uel firmissimam defatigare ac frangere omnino possint. Ergo habenda mihi ratio est, quae non habetur ab alijs, cum occupationis meae, tum etiam salutis. quod si hominibus mei amantissimis in mentem ueniret: aequis animis meam causam perpendere: non otium meum ex otio suo metirentur: ita ad me scriberent, ut rescribendi necessitatem non imponderent. Duo genera excipio, uel qui scribunt ijs de rebus, quae ipsorum uehementer intersint; quibus deesse, contra officium est; uel si qui sunt, qui, quacumque de re scribant, ita diserte loquuntur, ita ornate, ut eorum uirtus, & eloquentia, non modo quae possum, sed ea quoque quae non possum; postulare a me suo quodam iure, atque exigere uideatur. Hoc te in genere, Ianuari doctissime, constituo. tu enim quamquam ad ea indaganda, & perscrutanda, quibus inuentis, rerum obscurissimarum uis & natura patet, assidue totus incumbas; & in hoc studio ita uerferis, ut omnino cum paucis excellas: tamen, quasi hac una laude non contentus, ita colis, itaq. tenes Latinam linguam, ut oratione tua nihil purius, elegantius, illustrius esse uideatur. quod si cuperem laudari, de quo laborant multi, ego quotidie minus minusq. curo: a nullo, mihi crede, mallet, quam a te. sed, cum hanc in me cupiditatem siue aetas, siue uoletudo, siue ratio exstinxerit: ita non moueor ijs laudibus, quas tu amplissimas in me contulisti, quasi nihil ad me pertineant, aut quasi sensu prorsus omni caream: amore quidem tuo, unde laudes istae manant, (sic enim interpretor) mirabiliter delector: eumq. ut eadem, quae

pepe-

peperit, perpetuo alat, atque augeat humanitas tua, uehementer opto. ego enim, non modo ut parentis beneuolentiam praestem, uerum etiam ne genus ullum obseruantiae, studij, officij, quod ad te ornandum attineat, praetermittam, pro uirili mea parte operam dabo. De uersibus, iocari te facile patior, & in ludicro argumento ingenij praestantiam ostendere. Sed noli a me expectare, ut paria paribus. te enim, ut alumnus suum, perpetuumq. cultorem, amplexantur Musae: me, qui, salute iam pridem illis dicta, ad oratores me contuli, nunc, si quando ad eas conor accedere, ut alienum, ac transfugam, a se repellunt. Vale. Romae. Idibus Aug. M D L X X.

ANTONIO. FURNARIO

Neapolim.

22

ET ualeamus, & satis iucunde uiuimus, re domestica ita iam constituta, ut adolescenti filio, quem unicuique habemus, cogitandum de uirtute potius, quam de fortuna uideatur. nam, quod ad me attinet, hanc habeo senectuti gratiam, ut pauca iam requiram: uel quod ad illa longe meliora properamus: non enim longe abesse uidetur ille portus, quo peruehi cupimus ex diuturna tempestate; uel quod stultum putamus, ea quaerere cum labore, quae nec si adipiscare, molestiae finis est. quod te quoque, excultum litteris hominem, sentire arbitror: & hoc equidem nomine cum te diligo uehementius, tum diligi a te cupio. Memoria nostri tua, muneribus declarata suauissimis, periucunda nobis est. Vale. Romae. X I I X. Kal. Febr. M D L X I X.

E I-

E I D E M , Neapolim .

23

*Q*VAE solet ex carissimis , iucundissimisq. rebus
 percipi uoluptas, eam ipsam ex epistola tua cepisse me,
 prorsus uelim tibi persuadeas. hoc adeo inde perspicies,
 quod , in magna uoletudinis aduersae molestia , defati-
 gato etiam curis animo , commitendum tamen non pu-
 tauī , ut amicitiae nostrae, & humanitati erga me tuae
 debitum rescribendi officium non persoluerem. Probari
 a te mea scripta , atque etiam laudibus ornari , siue tu
 id iudicio tribuas , siue amorī largiaris, aequē gaudeo.
 nam , si e studijs meis fructum aliquem exspecto : quis
 uherior, aut praestantior laudatione doctissimi uiri? sin-
 litteris ita utor , ut praeter eas ipsas nihil cogitem;
 quod his temporibus facere prope necesse : amari ta-
 men a te , quem qui non amat , hominem uix puto, in
 primis optabile est . Ac de isto quidem tam illustri aut
 opinionis, aut uoluntatis testimonio mihi uehementer,
 ut debeo , gratulor ; tibi uero gratias agerem , si te pu-
 tarem hoc officij genere delectari : quod certe tua boni-
 tas respuit ; aut si ego is essem , qui , officio deuinctus
 aliquo , libentius in agendis , quam in referendis gra-
 tijs operam collocarem . De tuo statu , si est , ut uolu-
 mus , & si nihil anno superiore accidit incommode ; be-
 ne est : de meo , quem uicissim tibi pro mutuo inter-
 nos animo curae esse non ignoro , satis multa me scrip-
 sisse existimabo , si hoc unum scripsero , languere me
 quotidie magis in earum rerum cupiditate , quas mira-
 bar antea . aetas hoc fortasse fastidium parit : uerum ta-
 men ratione potius assequi mihi uideor, ut ita sentiam.
 quid

quid enim appetam, cum nec sciam, quid utile futurum sit, nec iam usura possit esse diuturna? appropinquat enim dies, qui nos ex immensa errorum caligine ereptos, in aeterna ueritatis luce constituet. quae me quidem cogitatio nec secundis rebus laetari, nec nimis angipatitur aduersis. Munusculum, quod ad me singulis annis cum pulcherrima epistola mittere non desinis, pensio quaedam amoris est: qua ego te, amore ipso contentus, ea condicione libero, ne scribere tamen desinas. aequiore enim animo omnibus muneribus, quam suauitate tuarum epistolarum, carere possum. Vale. Romae. XIIIX. Kal. Febr. M D LXX.

E I D E M, Neapolim. 24

NON patiar ignorare te, quod gratum, & pericundum tibi fore arbitror, uiuere me nunc in patria, & plane uiuere. fruor enim rebus ijs, sine quibus uita prorsus nulla est, propinquis, amicis, libris, ipsa demum libertate, qua nihil est carius. nam Romae, tantum aberat, ut otioso liceret umquam esse, ut negotiorum assiduis quasi fluctibus obruerer. Longius a te absum: quid refert? ne Romae quidem cum essem, fore speraui, ut umquam te uiderem: cum aetas utriusque, ualetudo, uitae genus peregrinari nos non sineret. habet autem hoc amor a uirtute ortus, ut absentes coniungantur animis, & sit inter eos, recordatione mutuae uoluntatis, & beneuolentiae, tanta suauitas, quantam uix, aut ne uix quidem ulla potest asferre consuetudo. at pleriq. homines quotidiana fere salutatione, colloctione, familiaritate, beneficijs etiam, atque

mm-

muneribus, ali, & conseruari amicitiam putant: nisi haec adsint, deficere, & exstingui. Stulte. nam, si ab hoste manat amicitia: nulla re indiget, ipsa se sua sponte, suisq. uiribus, tuetur, ac sustinet: sin aliunde oritur; infirma semper, inops, inconstansq. sit, necesse est; a fortunae uarietate pendeat; multis uitis, & mutationibus, laboret. Ergo nos a uulgo recte dissentimus, & a uulgi consuetudine nostra ratio in primis abhorret: cum amemus inter nos amore singulari, nec tamē inter nos officia multa intercesserint, aut alter alterum de facie norit: quod multo minus, ob longinquitatem locorum, in posterum continget: & uoluntatis tamen aut ego tuae mutationem, aut tu meae, non est, cur extimescas. Cupio te ualere, & interdum, si uacabis, ad me scribere. Ego commodius, quam Romae, ualeo: quid mirum? qui tranquillissimo animo uiuam, & ualeitudinem, ab omni occupatione longe remotus, praecipue curem desiderari autem litteras a te meas non patiar, si placere tibi sensero officium meum. Vale. Ex opido, Plebe Sacri: quo me saepe conferam, ualeitudinis, animiq. gratia: addo illud, ne studia colenti, quibus carui diutius, quam uellem, interpellatores molesti sint. I I I. non. Nou. M D L X X.

EPISTOLARVM
PAVLLI. MANVTII
LIBER. NONVS

AMPLISSIMO. CARDINALI
IOANNI. MORONO

T V R P E est praescribere sapienti, quid agat,
& quo modo agat: neque ego id umquam
commiserim: neque id est aut consuetudi-
nis, aut naturae meae: uerum tamen ex-
cusandus fortasse uidear, si uel a mea maxime, quae
nunc agitur, uel ab humanitate tua, quam omnes no-
runt, & praedicant, persuaderi me patiar, ut agam
paullo liberius, quod sentio, &, quae cum animo meo
sum meditatus, eadem nunc expromam, nihil dissimu-
lans, nullo ueritatem artificio tegens. Ego, uir prae-
stantissime, quoad putauī, te, uti pollicitus eras,
acturum esse cum Pont. de causa mea, laetabar uehe-
menter, & in hac aduersa uoletudine, quae mihi om-
nem abstulisse iucunditatem uidebatur, aliqua tamen
uoluptate perfruebar. sperabam enim fore, ut auctori-
tas tua, prudentia, eloquentia, praesertim in optima
causa, facile impetraret ab aequissimo ac benignissi-
mo principe non immoderatum aliquid, aut eiusmodi,
quod inuidiam excitare posset. non enim ego ita efferri
cupiditate soleo; quid igitur? annuam tantum ordi-
narij stipendij solutionem: ut, quemadmodum Pius
Quartus Pontifex, immortalī memoria dignus, uenien-
tem

tem ad Urbem insigni uiatico donauerat ; sic Pius Quintus , omni uirtute ac laude praeſtans , ab Vrbe diſcedentem non modo ſimili , ſed maiore etiam munere proſequeretur . in quo ratio uidebatur habenda aetatis meae , habenda ualeitudinis , habenda etiam meritorum meorum . quamquam de meritis , ita me Deus amet , loquor non libenter : aduerſatur enim modeſtia mea : ſed hoc uerbum expreſſit ab inuito dolor , & eorum temporum memoria , cum in meum nomen inuehebantur multi , aliena conferentes in me , mea mihi detrahentes . Hoc igitur alloquendi Pontificis , & cum eo ſtatuendi , conſilio tuo , quaſi rebus meis nulla iam tempeſtas immineret , & quaſi iam in portu nauigarem , ita laetabar . Poſtea uero quam de Mariano Viſtorio , ſummae probitatis , rarae doctriinae , excellentis induſtriae uiro , cognoui , aſſurum te eſſe de negotio meo in eo conuentu , qui prius habebitur eorum Cardinalium , quibus alendorum in Vrbe ſtudiorum , moderandiq. Gymnaſij publice demandata cura eſt , plane ſum admiratus , mutationem conſilij ; & , ut ingenue fatear , quemadmodum natura mea fert , nec bonitas tua recuſat , ex alta quadam ſpe turbatus concidit , afflictuſq. iacet animus meus . equidem ijs Cardinalibus tantum tribuo , quantum eorum ſumma uirtus , ac dignitas poſtulat : aequae omnes diligo , aequae colo : ſed ad eos certe nullam arbitror negotij mei partem attinere . A Pontifice ſum Romam accerſitus : a Pontifice diſcedendi facultatem peto . ſi poteſtas quaeritur : unius eſt ſumma . ſi liberalitas : unus unico uerbo pollicetur , & praeſtat . ſi dignitas :

tas : quae maior est , quam , a Pontifice uocatum esse ,
a Pontifice cum benignitate dimitti? Haec mea consilia
sunt : quibus tamen , ut debeo , antepoſui tua . ſatis
enim exploratum habeo , nihil te cogitaſſe ſine ſumma
ratione , nihil acturum ſine ſumma prudentia . & mihi ,
parum in uſu rerum uerſato , obſcura multa ſunt : tu
tamquam Lynceus uides omnia , probatus per totam
aetatem iſis actionibus , & curis , unde ſalus publica
minime dubio bonorum omnium teſtimonio manauit .
Ego me ſemel , non temere , aut repentina quadam uo-
luntate impuſus , ſed explorata ratione , certoq. iudi-
cio adductus , in clientelam tuam tradidi me , liberos-
q. meos tuae potiſſimum fidei , beneuolentiaeq. commi-
ſi . eadem mihi perpetuo mens , eadem , quoad uiuam ,
in te uno ſita ſpes erit . tu me ornandum , augendum ,
tuendum ſuſcepisti : ſaepe uidi pro uarietate rerum
mearum , & laetitiam , & ſollicitudinem tuam : nunc
tamquam bonus artifex tuum ut perpolias opus ac
perficias oportet . expedi , obſecro , me hac moleſtia :
uel potius , hoc me periculo libera . uides enim , cum
Romano caelo minime iam conuenire mihi poſſe : ad-
ductam eſſe in extremum fere diſcrimen ſalutem mea :
autumnus aduētare , cuius uarietatem , & inconstan-
tiam , hic ſi permāſero , mea certe nequaquam feret
imbecillitas . Venetias multis nominibus cogito . idq.
mihi primum eſt & praeter cetera optandum : ſed , ſi
uel per Pontificem , quod non opinor , uel per quotidiana
nam febrem , quod magis me tuo , patriam , longq. ter-
rarum ac maris interuallo diſiunctam , petere non lice-
bit : deponam uoluntatem meam , ſuſcipiā eam , quam

Gg neceſſitas

necessitas afferet . accedam ad Sabinos colles : quos florere audio regionis amoenitate , caeli temperie , omnium rerum , quas hominum uictus , cultusq. desiderat , ubertate . Interea me tibi totum , salutemq. meam quam suppliciter possum commendans , ac tradens , negotij administrandi rationem singulari tuae sapientiae permitto . Vale. v . Kal. Sept. M D LXX.

AMPLISSIMO . CARDINALI

GVLIELMO . SIRLETTO

2

AVGERI tua uetera erga me merita recentibus officijs , nec miror , & uehementèr gaudeo . quamquam ueteribus contentus esse poteram : erant enim eiusmodi , ut addi nihil posse uideretur : sed tamen , ut uideo , tua nunc quidem ad ea per multum addidit humanitas . & quamquam neque tua , neque collegarum tuorum , Moroni , & Cornelij , de uiatico mihi impetrando summa contentio quidquam profecerit : aequè tamen uobis omnibus debeo , ac si profecisset plurimum . est enim animi liberaliter instituti , spectare uoluntatem in primis ; minime quidem rem contemnere , potiore tamen ipsa re uoluntatem ducere . sane optimi Pontificis angustias temporum difficultas excusat : uerum tamen ingrauescenti hominem aetate , non solum infirma , sed etiam aegra uoletudine , imparatum a re domestica , cum filia nubili , ab Vrbe Roma , cuius nomina omnia pollicetur , post decem annorum labores , suis sumptibus in patriam redire , ijs fortasse , qui haec solent animaduertere , admirationem aliquam pariet . Et , quamquam ea , quae bonis artibus debentur , ratio
temporum

temporum impediatur, ut etiam liberalissimorum Principum uoluntas in optimo benemerendi cursu retarde-
tur; me tamen a litteris nulla res abducet, si modo as-
sequi otium licebit. satis cum uulgo insaniuimus: ambi-
gua certis, turbulenta tranquillis, inania solidis prae-
ferentes. aetas, & praeteriti iactura temporis admo-
net, ut resipiscamus, quodq. reliquum est uitae, ui-
uamus nobis ipsis, bonis artibus, Deo potissimum, a
quo uno, siquid aut ingenij, aut doctrinae in nobis est,
cum acceperimus; ad eiusdem unius gloriam omnes in-
genij, doctrinaeq. fructus referre in primis aequum est.
Vale, & tibi persuade, neminem esse, uel umquam fo-
re, qui tuam praestantem uirtutem aut magis amet,
aut libentius praedicet. Cardinalem Carasam, iuue-
nem natum ad immortalem gloriam, exemplum anti-
quae probitatis, cuius humanitati, qua me semper est
complexus, debere me plurimum fateor, nisi graue
est, meo nomine salutabis. VII. Kal. Oct. M D LXX.

E I D E M, Romam.

3

Q U I D Q U I D tuli, dum in patriam reuertor,
suauis est: tuli autem aspera, grauias, difficilia, sane-
quam multa; & eo magis, quod asperitates omnes
aegra ualetudo, & corporis imbecillitas, uehementer
augebat. Quae dum ferrem, haec mecum loquebatur
animus: Sustine, praeteritorum memoria, futuro-
rum spe; & cogita, quas turbas reliqueris, quibus
laboribus emerferis, quam tranquillitatem, quam
quietem, petas. In patriam tendis, refertam bo-

Gg 2 nis

nis omnibus . ibi te complexu excipiet dulcissima
coniux , languentem fouebit , infirmum reficiet , af-
fliētum subleuabit : nullum obsequij , studiijq. munus
abesse patietur . Erat haec duris in rebus optima con-
solatio . Itaque laetus nonnumquam eram , in dolore,
ac molestia comitum meorum . nunc , affectus ea,
quae speraui , in unam curam incumbo , ut perditam ua-
letudinem restituam . diuturnitate morbi , & inedia ,
corpus iam , & uires amiseram . accessere itineris in-
commoda , quibus ita consumptus humor omnis est ,
ut nimia siccitate uitae periculum impendeat . in reuo-
canda potissimum τῆς κοιλίας βυλυσία medici labo-
rant ; quam si assequor , conualuisse mihi prorsus ui-
debor . dici non potest , quo desiderio teneor studiorum
nostrorum . quasi ceruus ad fontem , si per ualeitudi-
nem licebit , sitibundus accurram . tua mihi consuetu-
do , tua uirtus ante oculos erit : quam imitari non de-
sinam ; & eo quidem animo , ut in ipsa imitatione ma-
gnam felicitatis meae partem statuam . assequi enim ,
quod optimum , atque perfectissimum est , non cuius
contingit : uelle tamen , & conari , non mediocri di-
gnum laude ducitur . Cupio conseruari ueterem amo-
rem in me tuum , meritis quidem a me nullis , perpe-
tua tamen cultum obseruantia , quam eandem semper ,
aut etiam , si modo ad eam accedere potest , quod ego
non arbitror , maiorem fore tibi confirmo . Vale.

MATTHAEO . SENAREGAE

Genuam,

4

I AM prorsus de uelluto spem abieceram , (utar
enim

enim noto uerbo : nam ueteres aliter loquebantur) nē
 si tu , rursus ut eam susciperem , tuis proximis litteris
 effecisses . exspectabo igitur , & quidem breui , (sic enim
 uis) aduentum propinquitui , quem , arbitror , in itē
 nere philosophos ambulantes imitari . nam tribus men
 sibus non modo Genua , sed ab ultima Lusitania facile
 ad urbem peruenire potuit . Verum ego fortasse calum
 nior : & illi moram , homini industrio , & agentis strenue
 suam rem , negotia diuturniorem , quam opinabatur ,
 Florentiae , uel Senis iniecerunt . sic enim existimo : re
 liqua fere per iocum . Simiolas , ut uideo , tibi quoque
 molestus est . duci enim te uides fictis uerbis : nihil co
 hortatione , nihil admonitione profici : quidquid dicat ,
 inane esse . itaque molestia te affici , necesse est , uel mea
 caussa , uel quia rei te mouet indignitas . ac uereor , ne
 semper eodem loco simus , nisi tu des operam , ut ei per
 aliquem tuorum iudicium intentetur , & a liſtore pu
 blico uocatus ad iudicem , serio rem agi sentiat . Artes
 hominis praedixi . quo turpius est falli , & sinere eum
 diutius tibi uerba dare . quare , si me amas , quacum
 que uia potes , urge , & contende omnibus neruis :
 quamquam haec quidem res tuis neruis digna non ui
 detur : sed contende tamen mea caussa , ut euomat ali
 quando quidquid debet . quod si acciderit , atque adeo
 eum acciderit : cur enim dubitem , quin diligentia tua
 fructum pariat ? non dicam , tibi agam gratias : non
 enim pateris : sed , tibi acceptum referam , ut alia
 multa . quae si obliuiscar , hominem me esse non pu
 tem . Vale , uale iterum , mi suauissime Matthae ; ti
 biq. persuadeſ , me nulla magis in re , quam in tuis lit
 teris ,

teris , in amore , in studijs , officijsq. erga me conquiescere . Rouae . x i i x . Kal . Oct . M D L x x .

ANDREAE . ANTONINO

Ostianum.

5

NISI me ualde amares , quod multis argumentis intellexi , subirasci te mihi crederem , quod litteris tuis amantissime scriptis nihil umquam responderim . sed si , cur officio defuerim , audias : non dubito , quin omni me prorsus & inhumanitatis , & negligentiae suspicio ne liberandum putes . A quo enim tempore Roma discessisti , nullo difficultatis incommodiq. genere , nulla fere dixerim miseria negotia nostra caruerunt . ex ea sollicitudine , ac laboris assiduitate incidi in morbum , cuius primum ui deterritus , deinde etiam diuturnitate defessus , tentatis prope rebus omnibus , cum neque periculi , neque molestiae finem uiderem , cepi consilium in patriam reuertendi : extremoq. Septembri mense , dissuadentibus medicis , & amicis , aeger , in niam me dedi . Pisaurum usque morbus ingrauescere uisus est . adspectu maris , quasi iam in oculis diu expectita patria esset , propinqui boni spe , animus corpori medicinam fecit . febrijs abiit , antequam Pisauro solueremus . ita Venetias , refecti cibo , paullo firmiores appulimus . malum illud remanet , ut inueteratis morbis fere contingit , quod alio sumus ita sicca , itaq. restricta , nullo prorsus ut cibi genere molliri , soluiq. possit . quod si perpetuum esset , quid miserius ? sed , ne perpetuum sit , curabimus , & cauebimus , quibuscumque rebus poterit , his primum , quae sunt in nobis ipsis ,

bis ipsis, quiete corporis, hilaritate animi, ratione uictus; tum ijs etiam, quae a medicorum scientia, consilioq. proficiuntur. Habes, id quod optasse te arbitror, de statu meo: tu, si placet, uicissim aliquid de tuo. cum enim de te, tuisq. rationibus certior fieri pro nostra necessitudine maiorem in modum cupio: tum sermone litterarum tuarum purissimo, atque elegantissimo, mirifice delector. Vale. Venerijs.

FRANCISCO. MORANDO

Veronam.

6

Quae me caussae, minime natura procliuem ad noua consilia, nunc impulerint, ut negotium illud Romanum, quod Pius Pontifex Max. decem abhinc annis honorifico quingentorum scutatorum stipendio mihi demandauerat, reijciendum putarim, non facile est scribere: uelim quidem existimes, eiusmodi esse, ut aliter statuere meis rationibus alienissimum fuerit. Illud certe fieri non poterat, ut cum illo mihi amplius caelo conueniret. Quod experiri, constantiae causa, dum cupio, parum absuit, quin ipsius caeli adspectum, usumq. perdiderim. Nouum igitur consilium capiendum necessario fuit, si modo mihi carus esse uellem, si salutis, quam omnes antiquissimam habent, rationem ducere, si denique uitae munus, a Deo datum, eoque tueri, & custodire, quoad ille ipse, qui dedit, arbitrato suo repeteret. Veni domum. hic uero me summa quies, & domestica commoda, maximeq. fidelissimae, atque amantissime coniugis cura tanta, quanta potest esse maxima, plane recreauit. Febris

Gg 4 abijt,

abijt, nec tamen ualemus. morbi enim reliquiae super-
sunt, magis prope timendae, quam morbus ipse. qui
enim ualere possum, aut etiam quid non timeam, cum
attenuatum, exsiccatumq. corpus naturali munere
fungi sua sponte numquam possit? quae res neque mo-
lestiae parum habet, & si inueterauerit, periculo
non uacat. Hoc igitur malum nisi depulero, ualere
me non dicam. Studia nostra, remissa occupationibus,
retenta tamen animo, attingere nondum audeo; ne
stomacho, unde fluxit omne malum, praepropera
cupiditas obsit. Sed heus, mi Morande, quando te
complectar? quando adspiciam, sermoneq. fruamur?
tu ne ad nos, an ego ad te prior? Ego scilicet ad te.
Ire enim, cum per anni tempus licebit, ad Gauderi-
na balnea decretum est; quae quater antea sumpsi,
nec umquam sine fructu: nunc eo sumam diligentius,
quod maiorem aetas, morbiq. grauitas, ac diuturni-
tas cautionem postulat. inde excurram ad te, ut te
uideam, te complectar, tecum sim. De cydonite illa,
exquisito artificio confecta, qua carui tot annos, in-
terrupto locorum interuallis officij tui cursu, nisi tua
sponte ad consuetudinem redieris, appellabo te quasi
meo quodam iure, sic tamen, ut ipsum ius e tua fluxis-
se benignitate confitear. Vale, mi suauissime Moran-
de, nosque, ut solebas, ama. Venetijs.

CAMILLO. PALAEOTTO

Bononiam.

7

PVTASTI ne umquam fore, ut ego me Roma-
narum occupationum e uinculis eximerem? certe fa-
ctum

*Etum uides . nec mihi uenit in mentem eius consilij pae-
 nitere : quin quotidie magis gratulor , quod illa reli-
 querim , haec sim adeptus ; quod ab omni cura liber
 otio fruar honestissimo ; quod ea nunc denique studia
 recalere mihi liceat , a quibus disiunctus tot annos ui-
 xi , uel potius plane non uixi . quae enim mihi potest
 esse uita sine litteris ? ualeat ambitio , & fucatus o-
 pum splendor . nihil est , quod cum suauissima librorum
 consuetudine conferri iure possit . qua mente cum es-
 sem , commisi tamen , ut aliter sensisse uidear , cum sen-
 tentiam numquam mutauerim . nam ad urbem Ro-
 mam eo quidem consilio sum profectus , domesticis ut
 rationibus consulerem ; simul tamen id spectans , ne de-
 licias meas , optimarum studia doctrinarum , prorsus
 defererem . aliter cecidit . quis me accuset inconstan-
 tia ? uicit meam uoluntatem potestas eorum , quibus ,
 ut aequum est , non minus libenter , quam necessario ,
 parui . sed mitto praeterita . quasi enim , ea dum attin-
 go , uulneris obductam prope cicatricem renouo : Hic
 me propinqui , familiares , noti pariter atque ignoti
 redeuntem excepere uoluptate summa . Urbem pri-
 uatis aedificijs elegantiore , & publicis operibus ma-
 gnificentiore , quam reliqueram , inueni , praeterea ,
 quamquam ardente bello , florentem ut in summa pa-
 ce rebus omnibus , quae uel ad usum corporis , uel ad
 animi delectationem pertinent . quo dolore interdum ,
 ac paene mihi succensere cogor , qui tot bonis , tanta
 tranquillitate , tanto etiam nobilium uirorum erga me
 amore tamdiu me carere sim passus . lucri tamen id
 factum est , quod , nisi hinc discessissem , diuq. absuis-
 sem ,*

sem, haec ipsa profecto, quibus nunc ex interuallo recuperatis iucundissime fruor, numquam omnino, quanti essent, intelligere potuisssem. itaque est, cur immortali Deo gratias agam, habeamq. maximas, quod mihi, occasione grauisissimi morbi, missionis a Pontifice petendae, ipsiq. Pontifici concedendae mentem attulerit. alioqui nec satis decorum putassem, nec umquam omnino commisisssem, ut ante pactam diem negotium publicum, Urbemq. relinquerem. In discessu commoda quaedam sperabantur; nec defuit intercedentium dignitas, auctoritas, gratia: ratio temporum est aduersata, Pontifice, natura liberalissimo, Turcicum bellum, & praesentis futuriq. sumptus necessitatem excusante. mirum id uideri nonnullis. ego, qui propemodum id, quod accidit, opinione iam praeceperam, non sum commotus, ipsoq. missionis impe-tratae munere contentus, cetera non dixerim equidem contemnens, sed certe non maximi pendens, otij cupidus nihilo laetior discessi. Nunc habeo cum ualitudine negotium. eius enim morbi, quo me scis, Romae dum essem, nec parum diu, nec leuiter laborasse, molestiae admodum reliquiae sunt. sed, ut spero, sub-latis iam caussis, quae morbum & pepererant, & alebant, sedulitate, ac fideli meorum cura, adiuuante etiam huius caeli, quod in lucem editus primum hausi, benignitate, breui omnino conualescam. Tu interea fac ne officium desiderem litterarum tuarum. Vale. Venerijs.

EIDEM,

E I D E M , Bononiam .

8

N A M ego istam uillulam uehementer amo, quae te fessum urbanis curis leuat, reficitq. secessu, & otio iucundissimo: ubi te colligis, animumq. transfers ad contemplationem pulcherrimarum rerum: quid agas, quid cures, lex nulla praescribit: scribis, aut legis, arbitratu tuo: modo aprica deambulatione, modo prospectu collium, quandoque aperto puroq. caelo gaudes. nimirum hoc est uiuere; & ista solitudine, isto uitae genere, nihil beatius. cur ego tam longe absum, cur negotijs impediior ijs, a quibus quo magis ut disiungar, diuellarq. operam do, eo me distringunt, retinentq. magis. mihi crede, si rerum domesticarum soluta ratio esset, aduolarem ad te statim, in ipsam inquam uillulam recta me conferrem, ut tua consuetudine, tuis sermonibus, tuo conuictu fruerer: te denique discedente, custos remanerem, pomarij praefectus, uillicus plane tuus. quod si accideret, ut istic exsulare perpetuo cogerer, modo te interdum socio, modo cum libellis, praeclare mecum actum putarem, multam salutem urbibus, multam honoribus, in quibus ceteri insaniunt, libenter dicerem. quid enim exspectem amplius? didici iam, & magna mercede sum expertus, quam inania sint illa, quae, communi deceptus errore, praeclara duxeram. magnae urbes magnas occupationes, ne dicam miserias, habent. si quem deletat ambitio: si quis augendae rei familiaris cura tangitur: si sententiam in curia dicere, aut a multis in foro saluari, inter summa ponit: urbem amet: me quidem

dem posthac aemulum, riualemq. non habebit unquam. aetas nostra, mi Camille, ad otium uergit. uides, quam fluxa sint omnia: quam facile hunc & illum, florentes opibus, florentes aetate, repentina mors auferat: ut hoc ipsum, quod spatij nobis relinquitur, totum in lucro deputandum esse uideatur. ac fieri quidem potest, ut diu uiuamus: sed, obsecro, quid erit, cur nos diu uixisse laetemur, inter domesticas curas; inter hominum fraudes, infidelitates, insidias, addo etiam publicas calamitates, quibus anguntur boni uiri, quales nos & esse, & haberi uolumus? Amplectamur igitur studia nostra: remota ab arbitris loca, amoena, salubria, quaeramus: uulgi stultitias, ineptiasq. uitemus: animos excolamus, ut eas fruges ferant, quas nec caeli calamitas corrumpat, nec malus uicinus furto subtrahat, nec belli saeuientis impetus deuastet. In hac sententia te esse, & idem probari utrique nostrum, litterae tuae, non minus eleganter, quam prudenter, scriptae significant. Sed impedita, propter domesticas difficultates, mea ratio est: tua longe facilior, & expeditior. nihil enim obstat, quo minus id, quod uis, exsequi, & praestare possis: ego uoluntate, & cogitatione pascor: ab ipsa re quam longe absim, intelligo. Nec tamen parum profeci, quod ab urbe Roma discessi. ibi enim ne spes quidem erat otij: hic saepe uaco: nec tempus perire sino: sed, quod otij perpetuitate careo, identidem interpellantibus aut hominibus, aut negotijs; & quod angusta nimis utor domestica re; ideo fit, ut conari, & instituire multa possim, absolvere & perficere, praesertim quod exspecta-

speftationi refpondeat , nihil fere poffim . Habenda
 eft etiam ratio ualeitudinis : quam uereor , ne in longum
 tempus afflixerit Romanum caelum , dicam , an nego-
 tium ? an utrumque potius : quod ita effe reor . Sed ,
 fi ualebo , fi rem familiarem ita conftituam , ut abfen-
 tis animum nihil pungat : imitabor , quantum in me
 erit , confuetudinem tuam , expertemq. culpa uolu-
 ptatem quaeram . & , quod te quoque faéturum effe ,
 uel potius iam facere coepiffe uideo , in litteris , in co-
 lenda pietate , in fummi Dei , fummiq. boni amore ,
 & cupiditate conquiefcam . Vale . Venetijs . Idib.
 Dec. M D LXX.

E I D E M , Bononiam 9

N I H I L gratius oleis , uel earum magnitudine ,
 uel condimenti fuauitate , uel ipfo amore tuo , qui te ,
 ut mitteres , admonuit . Hispanis honorem tribuunt
 nobilium menfue , quia magnitudine ceteris antecel-
 lunt ; mihi nescio quo modo fubinfufae uidentur . tuae
 nec magnitudinem defiderant , & carnis habent mul-
 tum , & praefianti fapore commendantur . quare non
 οἷχεται , fed praeclare collocatur industria tua in olea-
 rio colendo . in quo multa confequeris . tibi , poft urba-
 nas curas , uoluptatem quaeris : domesticam rem
 iuuas : quamquam te quidem hoc arbitror in minimis
 ponere : amicos muneribus afficis : in quibus me non
 poftremum locum obtinere , ita laetor , ut hac una fae-
 pe cogitatione in magnis moleftijs non mediocre folati-
 um inuenerim . Fruere , mi Camille , ifta uoluptate ,
 qua nihil honeftius ; ifto industriae genere , quo nec li-
 beralius ,

beralius, nec nobilius quidquam esse potest. Scis enim, quid de sapientissimis uiris proditum memoriae sit: agrestem eos uitam, expertem deliciarum, ab omni luxu, atque ab illa bonorum morum corruptrice copia remotam, uictu cultuq. simplici contentam, urbanae praetulisse; agro bene culto, & ipsa largo sinu suas opes effundente natura, nihil uidisse libentius. Quid magni Reges? non ne sua manu satas pulcherri-
mas arbores, apto ad speciem ordine, iucundaq. descriptione dispositas, exterarum nationum legatis gloriae causa ostentabant? Hoc qui student imitari, quis eos iure reprehendat? Vtinam fundus meus aut abesse propius, aut ea saltem regione esset, ubi caeli grauitas minime timenda uideretur. mihi crede, olearia ego quoque instituerem, rusticis me oblectarem operibus, uoletudini simul animoq. consulerem. quod aliqua tamen ut ratione consequar, quocumque loco, quacumque regione operam dabo. Nam hic diu commorandi spem auferunt multa, sed maxime frigoris iniuria, & uinorum austeritas: quae, tenui corpore, imbecillo stomacho, ferre uix possum, uel plane nullo modo possum. itaque de migratione cogitandum. Vale. Venerijs. Kal. Ian. M D LXX.

FRANCISCO. CICEREIO

Mediolanum.

10

QVAM nereor, optime ac doctissime Cicerei, quia serius epistolae tuae respondeo, ne quid suspicere de me durius: quod certe non debes. quo enim tempore mihi Romae reddita est, graui morbo laborabam: neque conualui,

conualui, nisi post multos menses, nec in Vrbe, sed in patriam reuersus. nam ualeitudini meae caelum illud, quo usus eram antea perbenigno, aduersari, & obesse ita coeperat, diutius ut ferre non possem. itaque fuit omnino, ut uitae consulerem, ab urbe discedendum. in quo summi Pontificis clementiam, & facilitatem laudabo numquam satis: qui, de languore meo certior factus, cum adhuc muneris mei susceptaeq. provinciae menses non pauci superessent, abeundi tamen potestatem petenti aequissimo animo concessit. quam quidem eius benignitatem tanti aestimo, quanti suam quisque uitam & incolumitatem aestimare debet. uinere enim diu me posse, aut recte saltem & firmiter umquam ualere, si permanerem ubi coeperam aegrotare, febris praesertim adhuc urgente quotidiana, plane desperabam. Haec si tu nosti; non dubito, quin purgatus tibi satis superq. sim. id enim aequitas, & earum artium, quas magna cum laude profiteris, humanitas postulat. Sin autem de statu meo nihil accepisti: mirari te fortasse non nihil decuit: male tamen de me, quasi officium negligerem, aut inhumanitatis uitio laborarem, quem scires ab homine omnium officiosissimo, atque humanissimo, Octauiano Ferrario, deligi, existimare non oportuit. inter diuersa enim studia, dissimiles uel mores, amicitia non oritur; aut, si oritur, non diu certe conseruatur. similem sibi quisque ad amandum deligit: in quo errare se non putat: sed, si errat, iudicium iudicio meliore corrigit, dissuta, non discissa, ut a sapientibus praecipitur, amicitia. At mihi cum Ferrario triginta iam annos, eoq. amplius, artissima intercedit

tercedit necessitudo. quo primum die mihi cognitus est,
 ingenium, & futurae doctrinae principia perspexi; po-
 stea mores in consuetudine probaui: inde ortus est
 utrimque amor: qui ne umquam deficeret, alereturq.
 potius, & ad summum perduceretur, ille suae uirtu-
 tis, ego meae meritis in illum obseruantiae, praestiti-
 mus. Hoc argumento, tu uide quid tibi sentiendum de
 me putes: ego, cum Ferrario, tali uiro, cuius non mi-
 nus uita, quam scientia, bonis omnibus, recteq. intel-
 ligentibus probatur, placere me uideo, ipse mihi di-
 splicere non possum. Nam quod una cum eo Bartholo-
 meum Capram, Hannibalemq. Cruceium in caelum
 fers: plane tecum sentio, uel tu mecum potius. multi
 enim sunt anni, cum, & hominum proborum, atque
 eruditorum celebri sermone commotus, & Ferrarij te-
 stimonio, quo quid grauius? impulsus, utrumque coe-
 pi diligere. Capram, iam tum audiebam, praeter ius
 ciuile, dignamq. nobili uiro multarum litterarum
 scientiam, insigni quadam erga bonos omnes, praeser-
 tim liberalium disciplinarum amore flagrantem, libe-
 ralitate excellere. quae laus eo pluris in priuato ciue
 debet aestimari, quo minus hodie in ijs, qui beati pro-
 pter opes putantur, idest in principibus ipsis agnoscitur.
 Cruceij humanitatem expertus saepe sum in re-
 bus meis: doctrinam e scriptis eius non uulgarem, prae-
 stantem eloquentiam duxi. Quis igitur dubitet, (nam
 te quidem uix arbitror) quin & illud apud me
 ualeat, quod tu lepide, uereq. induxisti: si tibi cum
 ijs uiris, quos ego uehementer amo, uehementerq. co-
 lo, optime conuenit, sequi omnino, ut mihi quoque
 tecum

tecum optime conueniat. sed, mihi crede, his argumentis iam non eget uirtus tua: quam probauit, largita tibi sua iura, ciuitas omnium nobilissima: probauit, mandato tibi publice docendi munere, senatus ille, cuius ad sapientiam & iustitiam, quasi ad sacram anchoram, rebus aduersis, aut dubijs, omnes confugiunt: probarunt denique suo testimonio, suaq. commendatione, tres illi uiri omni prorsus laude cumulati. Quaecum spectro mecumq. cogito, munus hoc amoris tui delatum ad me per litteras, & eas litteras, quibus ut nihil humanius, ita nihil possit esse ornatius, quantum sit, intelligo. in quo tuendo, augendoq. rebus ijs, quae significationem habere poterunt uoluntatis meae cum tua laude coniunctâ, partes meae non desiderabuntur. tu uelim existimes, quod tibi nunc libenter promitto, multo facturum esse me opportuno tempore libentius. id si credis: & si utendum tibi statues in omni tua re studijs, officijs, facultatibusq. meis, & eo quidem animo, tamquam ea tibi non recentis, aut dubiae, sed ueterrimae, & multorum annorum usu confirmatae beneuolentiae iure debeantur: erit hoc alterum humanitatis tuae non uulgare munus: quo me tibi deuinctum perpetuo fore polliceor. Vale. Ex opido Plebe Sacci. VII. Id. Nou. M D LXX.

OCTAVIANO. FERRARIO

Mediolanum.

II

MI Ferrari, si me tantum amas, quantum profecto amas: gratulari te mihi aequum est, quod exoptatae diu patriae compos denique factus post annos de-

Hb ccm,

*cem, tenui fortuna contentus ita uiuo, ut regum opes
 honoresq. contemnam. carebam otio, studijs, rebus mul-
 tis ad meam naturam aptis : quae mihi nunc omnia
 Dei benignitas restituit: usq. fruor eo suauius, quo fit
 usus desiderij diuturnitate iucundior. Si quid praeter-
 ea non tam de meo, quam de meorum statu scire uis :
 ut fere, qui amant, curiosi sunt omnes: haec accipe .
 uxor, & filius in urbe, commoda uterque ualetudine ,
 illa rem domesticam, hic officinam, emendandorumq.
 librorum curam administrat egregie. mihi, taedio diu-
 tinae commorationis urbanae, rusticari uehementer
 placet. quo primum afflictae diuturno morbo ualetu-
 dini consulimus; & imbecillo corpori uires addimus :
 deinde, quasi quibusdam exsolutus uinculis, libere ua-
 gatur, & uoluptate pascitur animus honestissima. nul-
 lis hic angimur curis, nullis implicamur negotijs: li-
 cet id, quod antea numquam licuit, prorsus nihil agere,
 si uolumus: &, quod licet, saepe uolumus. nam uehi-
 curru, opida inuisere propinqua, amicorum uillulas
 obire, conuiuari etiam interdum, suauissimisq. epu-
 las condire sermonibus, hoc ipsum uoco nihil agere .
 quamquam, qui, ualetudine parum firma, operam dat,
 ut suauiter, iucunde, & honeste simul uiuat, is profe-
 cto nihil agere mihi non uidetur. Sed in hoc tamen ui-
 tae genere libros, communes delicias nostras, abie-
 cisse me penitus, nolim existimes. nobiscum ubique
 sunt, comites numquam molesti, loquentes, silentes,
 cum uolumus, quoad uolumus. &, quamquam uete-
 ris morbi reliquiae quaedam supersunt, & uires adhuc
 languent: quiddam tamen aggredi sum ausus; quod si,
 ut*

ut spero, absoluam; & si, ut principia dare se uidentur, ita procedet industria, uel a te probabitur; (a te cum dico, qui subtiliter, & sincere iudicant, simul omnes intelligo. tu enim is es, quem nec opinio fallat, nec uoluntas a ueritate detorqueat) uel, quin me putes omnis expertem ingenij, nec de mea, nec de cuiusquam omnino facultate statuere, & existimare quidquam posse, non recuso. Locus ipse me, uacuuus interpellatoribus, & haec uiuendi arbitratu meo, rerum omnium dulcissima, optata antea potius, quam sperata libertas inuitauit, ut ordiner id, quod, nisi sedem hic statuo, aut certe, nisi in hoc secessu, & in hac pae-
ne solitudine (nam si cum urbe conferatur, quamquam celebre satis opidum, solitudo tamen quaedam uideri possit) maiorem anni partem consumpsero, uereor, ne sero admodum, fortasse etiam pertexere numquam liceat, opus est nec temporis, nec laboris exigui. tempus hic, ut uideo, deesse non potest: laborem communis utilitatis gratia numquam adducar ut fugiam: interim tamen, superiore periculo admonitus, operae curaeque plus in ualetudinem, quam in studia, conferam. Vale. Ex opido Plebe Sacci. VI. Id. Nou.
M D LXX.

HENRICO ET CAMILLO

CAETANIS, FRATRIBVS

Bonifacij Principis filijs,

Romam.

12

LAETARI uos arbitror, nobilissimi adolescentes, pro uestra erga me beneuolentia, meo in patriam reditu, minime dubitantes, quin tranquille uiuam, uacem ijs molestijs, quibus in urbe Roma carere uix poteram, fruar ijs studijs, cum quibus uoluptatem nullam confero. nam de fructu, quem posteritas capere possit ex industria mea, nihil dico. conatus equidem a puero sum, idq. mihi propositum in omni uita fuit, ut omnibus meo labore prodessem: utrum autem, quod sequebar, assequi licuerit, ad meum iudicium non reuocor: uiderint ij, qui nostra legent. ego mihi temere nihil arrogo, nec assentor libenter, aut ita gloriola; ducor, ne falsae opinionis errore, quod uideo multis contingere, oblectari me sinam. quod si nihil alijs prodesse possum: bene tamen mereor de me ipso, dum ea lego, quibus curae sedantur, dissipatusq. perturbationibus animus colligitur, & ab admiratione rerum inanium ad uere solidaeq. felicitatis cupiditatem traducitur. hoc bono Romae carebam, quia carebam litteris, & otio, molestissimis implicatus occupationibus, quarum ipsa nunc recordatione commoueor. itaque, cum operari & credere nonnullos audio, eo me consilio ab urbe discessisse, ut, recuperata ualitudine, redirem; ita statuo,

statuo, uel eos ignorare, quam infelicitè mecum actum sit, quam diu Romae uixi, uel in illo quingentorum scutatorum stipendio tantum ponere, ut easdem subire molestias cum eodem expediat euolumento. qui se naturam moresq. meos tenerent; profecto longe aliter sentirent. non enim aut stipendium illud, aut ulla me lucri cupiditas Romam perduxit: quamquam hæc priuatae sortis homo non contempsit: sed spe sum allelus prope certa, uitae cum dignitate traducendae, fruendi nonnumquam studijs meis, amicorum consuetudine, uoluptatibus etiam homine ingenuo, & liberè liter educato non indignis. quam contra ceciderit, uos optime nostis. nunc, uel si stipendio uocarer multo maiore, sic insanirem, ut meam quietem, diuino mihi munere post annos decem restitutam, mea studia, ipsam denique ualitudinem ullo pretio uenderem? tum uero, si eadem illa contingerent, iure pleterer: nemo excusatione aut uenia dignum duceret: nemo querentem audiret: nemo opem ferret imploranti: ad auaritiæ culpam, & immodicam habendi libidinem conueniretur omnia. Praestat igitur sapere, id est, quam alij fortunam admirantur, eam contemnere, paucis acquiescere, & iisdem contentum esse, quibus ipsa contenta natura est: quae, dum uitae arceantur incommoda, & alimenta suppetant necessaria, praeterea nihil desiderat. Iam aetas, & ualetudo, haec admodum infirma, illa quotidie magis ingrauescens, admonent me, cupiditate ne prouchar longius; uela cito contraham, & impendentes futurae uitae procellas extimescam. itaque facio non inuitus, ut, cum huius peregrinationis exi-

tus haud longe distet, non tam de uia, quae minima restat, quam de exitu ipso, qui principium afferet aeternae uitae, cogitem, atque elaborem. Haec ideo collegi, ne quando uos, aut aliquis potius uestri dissimilis, (nam id quidem a prudentia uestra expectandum non uidetur) displicere mihi consilium meum suspicari posset, quod in patriam uenerim. quod utinam biennio maturius fecissem. non incidissem in eum morbum, quo ualitudinem in perpetuum fere perdidici: rationes hic domesticae minus iacturae fecissent: studia fortasse mea fructum studiosis aliquem tulissent. Vna tamen ex hoc naufragio tabula me delectat, quod opinione fruor amoris in me uestri; quod ex disciplina, praeceptisq. meis maximum uos in ea uia, quae ad eloquentiam ducit, fecisse progressum intelligo; quod, perspecta denique indole, uoluntate, industria uestra, augurari facile possum de futura gloria: nec locum iam habet adhortatio: curritis enim uestra sponte, quo patrum Cardinalis dignitas, & uirtus, quo parentis integritas, & sapientia, quo auita decora, & maiorum nomen immortale uocat. Valete. Venetijs. IX. Kal. Dec. M D LXX.

I O . C A S E L I O

ad arcem Sucriniam.

13

VRBEM Romam ante duos menses, difficili diuturnoq. coactus morbo, reliqui. melius omnino mihi nunc est: necdum tamen ita ualeo, ut intermissa officia repetere audeam. libros parce attingo, amicorum litteris,
nisi

nisi graue sit argumentum, aut breuiter admodum, aut prorsus nihil respondeo: negotia reliqua, ut ualere ipse possim, ualere iussi. ea re nec scripsi ad te antea; & in posterū, ne quid oneris mihi imponas, quod infirma ferre ualetudo nequeat, a te peto. Familiares tuos, nobiles adolescentes, Ioachimum Bassenitium, & Nicolaum Rascium, uerbis perhumaniter accepi: re non iuuo; quia nec ipsi rogant; & mihi, quid eorum causa praestare possim, ipsis non rogantibus, in mentem non uenit. modesti sunt omnes, & morum elegantia praediti. ingenio, & litteris, cum a te diligantur, tuaque consuetudine sint usi, non dubito, quin pro aetate excellent. ac sapienter quidem eos facere iudico, quod apud nos aliquandiu sibi uiuendum statuant. praeclearam enim indolem, materiemque uirtutis haud mediocriter caelum Italicum adiuuabit. quod eo magis laetor, quia redundabit ad te aliquid ex eorum summa laude; cum uel alumni fuerint disciplinae tuae; uel tuis hortatibus, consilijsque in Italiam, quasi ad mercatum bonarum artium, se contulerint. mihi autem, caue putres, gratius quidquam esse posse, aut curari a me libentius, quam quod ad existimationem pertinere tua intelligam. id adeo cum praestanti doctrinae tuae, studiisque ad communem utilitatem spectantibus, tum summae erga me, perspectae iam satis atque cognitae, beneuolentiae debere mihi uideor. Vale. Venetijs. XII. Kal. Ian. M D LXX.

HORATIO. CARDANETO

Perusium.

14

GRATVLO *tibi, mi Cardanete, nec sane magis ex animo gratulari possum, quod nobilissimorum adolescentum, Henrici, & Camilli Caetanorum, fratrum, auctus amicitia sis. melior omnino reperiri ratio nulla poterat, qua ferrem aequius eorum me consuetudine carere, quam quod utantur tua. te enim uel studiorum similitudine, uel animorum coniunctione, uel mutuis etiam officijs quasi me alterum esse puto. qua modestia sint, qua gravitate, qua prudentia, quam a communibus ingenijs differant, quam a deprauatis huius saeculi moribus abhorreant; quia breui admodum ipse intelliges, nihil dicam. auguratus quidem antea sum, si diuturna utrique uita contingeret: quod in tanta bonitate, tam propensis ad ueram laudem studijs, ab immortali Deo sperandum uidetur: nullam esse gloriam tantam, quam non facile consequantur: nullos honores, qui non eorum uirtutibus ultro deferantur. Te rogo, pro eo quanti me facis, cõferas in eos quidquid poteris officij, studij, obseruantiae; quodq. facere cum omnibus qui te norunt, solitus es, id tibi cum ipsis praecipue faciendum putes, ut ijs pateant opes ingenij, eloquentiae, doctrinae tuae. De meo statu, quidquid possum scribere, ut uideo, cognitum iam habes. in eo tamen erras, uel potius errare te coegit aliorum sermo, quod me bene nummatum in patriam rediisse putas. decem enim annorum laboribus nix tria scutatorum millia, idest*
quan-

quantum ad filiam collocandam requiratur, colligere potuimus. ita mihi nullae pecuniae, nullum uestigal, praeter ueterem frugalitatem, quo uestigal nullum est uberius, animum paucis contentum, relinquitur. quare gratulari te mihi uelim, non quod abundem, quod falsum est, sed quod tranquilla mente uiuam, quod in studijs quantum ualetudinis ratio permittit, quod cū meis, quod denique nullis implicatus negotijs, sed in summo otio, summa quiete, summa libertate, quae sunt omnibus diuitijs, recte intelligentium iudicio, anteponenda. Vale, & Illustrissimis Caetanis salutem diceres a me plurimam. Venetijs. xvi i. Kal. Ian. MDLXX.

ANTONIO. ROLANDO

Patauium.

15

AD HVC languēham ex uetere morbo: & filio non leuiter aegrotante, eram sane perturbator: committere tamen nolui, ut epistolae tuae insigni praesertim Homérica magniloquentia, & beneuolentiae notis erga me tuae, nihil omnino responderem. Quod petis, ut orationem tuam corrigā: primum id quidem necesse non est; cum scriptor sis luculentus, iudicioq. excellas: deinde uero tantum ab re mea mihi otij non est, aliena ut possim legere. aut enim non uaco: aut, si quid temporis conceditur, ad ea, quae inchoata, rudiaq. iam pridem habeo, absoluenda, & perpoliēda totum consero. quare a te peto, ut habeas rationem & ualetudinis, & occupationis meae. Ego, postea quam in patriam reuertī, negotiorum magnitudine defatigatus, aetate etiam admonitus, & Venusini Poetae uersu, Solue senescentem matre

ture sanus equum, mihi & Musis dumtaxat uiuere cōstitui. nullas suscipio curas, nisi quas rerum domesticarum necessitas imponit. nouas amicitias non expeto: ueteribus colendis operam non do: cum uxore, liberisq. suauissimam uitam duco. hic enim dies, ut ille ait, alios mores, aliam uitam postulat. amicorum copia quid praeter molestiam habeat, non uideo. si quis aliter sentit, arbitratu ipse suo uiuat: ego malo mihi sapere, quam alijs. De uxore a te ducta, de susceptis liberis, ualde tibi gratulor. nam, etsi onus alendae familiae, durissimis temporibus, magna rerū omnium caritate, perquam graue esse non ignoro: te tamen, uirum bonū, peritum optimarum artium, tua uirtus ex omnibus incommodis, ac difficultatibus eripiet: aderitq. Deus, cuius eximia benignitas praeclaris conatibus & optimis studijs deesse numquam solet. Vale. Venetijs. x. Kal. Ian. M D L X X.

EPISTOLARVM PAVLLI. MANVTII

LIBER. VNDECIMVS

ILLVSTRISS. ET. EXCELLENTISS.

I V V E N I,

IACOBO. BONCOMPAGNO

NOTA sententia est, a sapientissimo viro
litterarum prodita monumentis, muta-
tione temporum, euentu uario, per om-
nes aetates comprobata, cum Principum
moribus, atque institutis, priuatorum hominum sen-
sus, & studia congruere. est enim ita more compara-
tum, ut in eorum, qui imperant, uitam ij, qui pa-
rent, ueluti in speculum intuentes, dicta simul & fa-
cta diligenter animaduertant. inde oritur cupiditas
imitandi: inde fit, ut aut uirtutes emanent, aut uitia
deriuentur. itaque, GREGORIO XIII. cui tu sanguine
coniunctissimus, uirtute carissimus es, in illa proxima
caelo sede, incredibili Cardinalium omnium con-
sensu, in quo perspicua diuini numinis uoluntas appa-
ruit, collocato, speciem quandam & imaginem re-
rum omnium laudandarum quasi post tenebras exor-
ta luce uidimus. & cum ad urbem quotidie tot morta-
les, praesertim qui nobili aliqua arte excellent, suae
quisque spei fauens, tam cupide confluant, nemo du-
bitat, quin, cum ille antea semper ita uixerit, ut in-
genuarum

genuarum disciplinarum studia rebus omnibus prae-
 ferret , rectum & honestum sic amaret , ut nihil
 ambitioni , nihil gratiae tribueret , ad aequitatem
 & religionem omnia referret , eadem ei nunc pri-
 ma sint , eadem studia colentes amplectatur , or-
 net honoribus , opibus augeat , maxima potestate
 cum optima mente coniuncta . Ille pacem , & concor-
 diam Christianorum Principum tuebitur : ille praecla-
 ram in perdendo communi hoste conspirationem fove-
 bit : illi publica salus , Sedis Apostolicae dignitas , sum-
 mi Dei gloria , a qua numquam oculos deflexit , erit
 antiquissima . In iustitia uero , cuius omnes partes no-
 uit , plerasque cum laude exercuit , prorsus eum nihil
 faller : non ex aliena pendebit opinione : non alienis
 consilijs auferetur : quae saepe labe , graui ciuitatum
 damno , bonos etiam Principes infecit : ipse discepta-
 tor , & index res publicas & priuatas pro sua sapien-
 tia , suoq. sensu moderabitur , ac reget . Quid artes illae
 nostrae , quibus ad humanitatem informamur , quae
 fessos curis animos leuant , nec tamen utilitatem a uo-
 luptate seungunt , non eae nunc , nimium diu cum ob-
 languerint , spe quadam recreatae , oculos tollere ui-
 dentur ? cumq. nouo Principe , ad liberales omnes ar-
 tes maxime propenso , uehementer laetentur , tum ue-
 ro in te , IACOBE Illustrissime , spem suam in primis lo-
 catam habent , a te opem exspectant , tibi se suamq. di-
 gnitatem , fatali quadam temporum calamitate adem-
 ptam , supplices commendant . non negabis , opinor ,
 bene de te merentibus patrocinium tuum , & ad cete-
 ra , quae in te elucescunt , ornamenta , cum ingenij , atque
 doctrinae ,

doctrinae, tum uero eius modestiae, qua te tam secun-
dis rebus admirabilem praebuisti, addes hoc, quo nul-
lum illustrius esse potest, ut litterarum causam susci-
pias, reliqua tamquam inania contemnas: quamq. ti-
bi antea laudem apud multos, uersatus in celeberrimi-
s Italiae gymnasiis, non obscura uoluntatis egregiae
significatione peperisti, eius augendae cum facultas
hoc tempore diuinitus tributa maxima sit, non com-
mittes, ut ipse tibi aliquando, & gloriae tuae defuif-
se uidearis. Quae si cogitas, summa sapientia est; si
perficis, summa felicitas. nam ipsum, uelle, quis in
laude ponat, nisi, quod uelis, res ipsa declaret? feli-
cem porro non ego quemquam duxerim, qui sibi licere
putat, quidquid libet; sed qui, cum in magna potesta-
te sit, licere tamen sibi nihil uult, nisi quod ueritas,
& ratio ipsa praescribat, sensus autem hic multitudi-
nis est, ut, abundare quamplurimis rebus, optabile
in primis existimet. recte uero uti, neque optant mul-
ti, & soli sapientes norunt. Ac mihi quidem, cum ad
tuam superiorem uitam animum refero, haec ipsa,
quae laudo, quae tuum nomen immortalitati commen-
dare possunt, eadem te sentire, eadem cogitare, &
uelle, tuaq. sponte satis ad uerum decus inflammatum
esse, minime dubitandum uidetur: eoq. breuius ad te
scribo, ne superuacanea legas, distentus magnarum re-
rum curis: scribendum tamen aliquid hoc tempore sum
arbitratus, ut, cum omnes tecum gratulationis offi-
cio fungantur, omnes tibi nauare operam & studium
uelint, ego quoque meam in te singularem obseruan-
tiam, priuatum nihil spectans, tuae studio laudis in-
census,

census, & nobilium disciplinarum amore flagrans, officio testatam aliquo relinquerem. Vale. x. Kal. Quinct. MDLXXII.

CAMILLO. PALAEOTTO

Bononiam.

2

PRAECLARA sane amicitiae lex de similitudine animorum in utraque fortuna; quae si seruaretur, nihil esset humana uita iucundius. sed, quod tu sentis, & quod ego tecum, siue munus hoc naturae fuerit, siue earum artium, quibus ab ineunte aetate operam dedimus, in eo, quam pauci sint, qui nos imitentur, tu profecto pro tua prudentia animaduertis, ego pro mea tenuitate saepe sum expertus. equidem nulla re magis laetor, quam opinione amoris in me tui: cui nisi ex omni parte responderem, hominem me non putarem. amo autem te non ob illa, quae tibi possunt esse communia cum multis, quod unus ex amplissimo x l. uirum collegio sis; quod propinquitatibus, clientelis, opibusq. ualeas; denique, quod fratrem habeas Cardinalem, & eum Cardinalem, quem non dignitas magis, quam uirtus illustrat: sed ob ea, quae tua propria sunt; quod ab adolescentia ita uixisti, ut senilem in te prudentiam nemo requireret; quod, ortus clarissima gente, maiorem tamen ex te ipso nobilitatem quaeris; quod ad omnem uirtutem, libero uiro dignam, praecipue uero ad liberalitatem propensus, excipis, & complecteris omni officiorum genere, quicumque se studiorum gratia Bononiam conferunt: & quo quisque magis uirtute, industria, probitate uide-

tur ex-

tur excellere, eo maior ac praeſtantior in eum tua benignitas elucet. ita ſit, ut ad liberalium diſciplinæ ſtudia plurimos quidem inueterata iam Bononiensium gymnaſij gloria ex uniuerſo terrarum orbe, multos tamen tui quoque nominis fama pelliciat. Haec ego cum alij potius, quam tecum: nunc erupit amoris uis, quae me, nihil minus ab initio cogitantem, prope inuitum ea ſcribere coegit, quae tu cum libenter agas, non libenter tamen audis. occaſionem autem non oſtendendae ſolum beneuolentiae meae, ſed iudicij quoque declarandi non leuem ſane tu dediſti, cum in maximis occupationibus, in ſumma nouae affinitatis laetitia non modo de me abſente cogitaſti, quo contentus eſſe debui, ſed effudiſti in me ſuauiſſimis litteris partem laetitiae tuae, affeciſtiq. me uoluptate tanta, quantam animus meus capere poteſt maximam. Ac de iſto quidem officio tibi nunc, ut debeo, gratias ago, habere numquam deſinam: de ipſa uero re, quam ſignificas, ita gratulor, ut, quae mentis exprimere meae ſenſum queant, uerba prorsus nulla ſuppetant: iſta enim affinitate, ad utram familiam oculos conuerto, omnia uideo plena dignitatis, plena ſapientiae, plena uirtutis. cum uero utriuſque decora copulantur; tale quiddam exſiſtit, quod cum intueor, haud facile, quid conferre poſſim, reperio. Quare debes exſpectare omnia incun-diſſima. ſoboles exorietur, approbante immortalis Deo, digna parentibus, auis, maioribus, unde mirabiles Chriſtiana Reſp. & in primis ipſa patria fructus capiat. Quod ut ita ſit, pro meo ergo te ſingulari ſtudio non minus opto, quam ſi ad me ipſum, liberosq. meos eadem

*eadem illa pertinerent . Tu me uelim ames mutuo, Si-
goniumq. meum, & Amasaeum salutes . Vale. Ego,
quamquam caelum mutauerim, nondum tamen satis
recte ualeo. Ex Plebe Sacci. xvi. Kal. Maij. M D LXXI.*

E I D E M , Bononiam.

3

V ALDE accidit non sane contra uoluntatem, sed
certe praeter opinionem meam, ut Mediolani consiste-
rem. sic sunt humana. consilia nostra plerumque ra-
tio, casus interdum, & fortuna moderatur. Ego Ge-
nuam ea potissimum caussa petebam, ut uillulis pul-
cherrimis, iucundo placidi maris adspectu, & quod
in primis ualetudo mea requirit, uerno caelo hieme
summa fruerer. nam Venetijs hieme superiore, cum &
cubiculo clauderer angusto, & camino assidue uterer
luculento, parum tamen absuit, quin me uis frigoris
absumpserit. Scis, quae mea tenuitas, quae sit imbe-
cillitas. nec aetatem, ut arbitror, ignoras. quotidie
labuntur uires, & eo magis, quod ea, quae mihi ab
adolescentia rerum omnium antiquissima fuerunt, &
a quibus ne nunc quidem, aetate ingrauescenti, diuel-
li possum, studia calorem illum, quo alimur, exhau-
riunt. Haec de frigore: audi nunc, quae supersunt in-
commoda. Exercitationibus dum utor, confirmari me
sentio: at ijs uti Venetijs, praesertim sub dio, uel ob
angustias uiarum, uel ob infinitam prope ciuium, pe-
regrinorumq. frequentiam non licet. huc illuc impelli-
mur: saepius alieno motu, quam nostro, mouemur:
uix ut interdum, ac ne uix quidem, si lubrica uia est,
consistendi facultas detur. De uinis quid loquar? diu-

turna

turna me consuetudo Romanis, omnium facile primis, assuefecerat. similia non quaerebam, sed quae prorsus dissimilia non essent: perijt omnis industria. Carnis mira paenuria: uitulinam quidem, quae differat a bubula, reperire, felicitatis est. Excellunt uiri nobiles benignitate, uirtute, sapientia: neque ego eorum amicitia, & consuetudine exclusus umquam sum, appetitus etiam a multis: quod in ijs rebus numero, quarum memoria non mediocriter oblector: sed nescio quomodo fit, aetatis fortasse uitio, ut quaedam res, quibus olim pascabar, quotidie magis ex animo dilabantur. mihi uni, mi Camille, iam cupio uiuere, dum uiuo, sic tamen, ut, me ceteris etiam uixisse, aliquando intelligatur. Habes, cur Venetijs non sim: quo spectem, & ubi esse uelim, ac reliquae uitae domicilium collocare, sane nondum constat. amoenitatem, & salubritatem sequor. utraque Genuae est, utraque, ut audio, Regij, quo peramanter inuitor: & suburbanum mihi suum, magnifice exstructum, eleganter ornatum, uir primarius, integritate, doctrinaq. excellens, Horatius Malagutius, summi Pontificis cubicularius, semel & iterum detulit. mihi tamen ocellus Italiae, Benaoensis ora, Asulano meo, unde multa suppetent, satis propinqua, uehementer arridet. eo me conuertit animus: eo referunt pedes: ibi denique cum rusticis malim, rustico paene more, quam alibi cum perurbanis, in magna non modo laetitia, uerum etiam copia, uitam agere. Interea sum in hac urbe, &, ut uideo, diutius ero, quam putabam: non tam quia propter anni tempus discedere uix iam licet; cum & imbres as

Ii fidui

fidui uias corruerint ; & ego is sim , qui uel leuissimis frangar incommodis ; quam quia duorum uiro-
rum , omni laude ac uirtute circumfluentium , Bartho-
lomaei Caprae , hospitis mei , & Octauiani Ferrarij ,
ueterissima mihi necessitudine coniunctissimi , singula-
ri doctrina , humanitate , beneuolentia perfruo . otij
quidem habeo , quod tu fortasse uix credas , in urbe
amplissima , omniumq. celeberrima , non minus , quam
optabam , plus profecto , quam sperare ausus essem .
itaque studij calent . quod cum dico , simul illud dico ,
Mediolani me perlibenter esse . nam cum studijs , & lit-
teris nullum uitae genus , ne si Croesi quidem addan-
tur diuitiae , permutauerim . De ualitudine si quaeris :
ea sum , qua soleo , idest non admodum firma : me ta-
men cum domestica quiete , tum definita quadam ui-
ctus ratione , aliqua etiam animi tranquillitate , teneor
atque sustento . Vale . Mediolani . Kalendis Nou.
M D LXXI .

E I D E M , Bononiam .

4

OLEAS Mediolanum usque ? mirus amor , &
singularis humanitas . Sed uide , quid acciderit . uenit
in mentem Simonettae tuo , ut est homo perelegantis
ingenij , munus tuum cum suo munere coniungere , &
subamari saporis oleas , quo ipso gratiae sunt , alio ta-
men sapore gratiores efficere . itaque misit ad me scite
admodum condita cotonea ; & qui attulit , cum mihi
tuo nomine salutem dixisset , addidit illud , quod Simo-
netta lepide coniecerat , de olearum sapore temperan-
do . Est igitur cur utrique uestrum pares agam gratias :
nisi si

nisi si paullo fortasse maiores tibi debentur, cuius occasione liberalitatis alia uidetur exorta liberalitas. quāquam Simonettae iam antea sane uel plurimum debebam, quod humanitati suae tantum tribuisset, ut ad me, uir nobilitate praestans, & senatorij muneris honore insignis, domum ueniret, horasq. mecum aliquot suauissimo sermone consumeret. quo quidem in genere, si mihi non dicam per studia, quae licet periuicunda, uoluntatis tamen, arbitrijq. mei sunt, sed per ualetudinem, cui seruire necesse est, liceret; ita me officio uinci non paterer: quemadmodum animi certe, uoluntate non uincor. Ego propter frigoris magnitudinem domo pedem efferre adhuc non audeo. itaque paucis utor, Capra hospes meus, & Ferrarius, ille quotidie, praesertim uestertinis horis, hic, quantum ei uel a philosophiae studio, uel ab amicorum negotijs uacat, tantum fere mecum est. horum uirtus, humanitasq. facit, ut & paucos, & pauca desiderem. & omnino, si studiorum similitudo, si officia, si mores beneuolentiam gignunt: multos amore complecti, non illo uulgari, sed eo, qui excellit, idest qui inter nos est; quam non facile sit, opinor uides. nam, quod in epistola tua, grauissime, atque ornatissime scripta, speras posse fieri, ut a Simonetta tantum diligar, quantum uel ille a te, uel tu ab illo diligeris, addo etiam, quantum ego me a te diligi pro tuis maximis officijs iam pridem mihi persuadeo: id qua ratione possit euenire, cum aut in eum intueor, aut ipse me perpendo, non equidem intelligo. diuersa studia sunt: consuetudo non intercessit: uitae ratio dissimillima. illum publica negotia, sum

marumq. rerum cura distinet : ego humili litterarum otio delector . ille , ad amplitudinem natus , curat ea , quae speciem , & splendorem habeant : ego , si quies animi datur , si colere licet eas artes , quibus a primis temporibus aetatis meum omne studium , operamq. dedi , cetera prope contemno , quaerenda certe magno cum labore non arbitror . denique illi celebritas , mihi , ut fatear id quod est , solitudo uehementer placet . Faciam igitur , quod officij mei esse duco , & quod a me dignitas hominis , ac uirtus non modo postulat , uerum etiam exigit , ut eum omni tempore , quamquam absens longeq. disiunctus , animo diligenter obseruem , memoria colam , ijs etiam ornem laudibus , quibus ille suis maioribus ut respondeat , sic enititur , ut assequatur . quod eum scire tuis litteris , & persuasum habere , si cognouero : summo me , ac singulari affectum abs te esse munere indicabo . Vale . Mediolani , Kal. Febr. M D LXXII.

E I D E M , Bononiam .

5

QV ID est , cur sperem assequi me posset tua merita officij meis ? par in utroq. uoluntas : id enim inuat credere : sed condicio longe dispar . tibi enim ad me ornandum una cum uoluntate suppetunt reliqua , auctoritas , dignitas , uirtus : mihi ad gratiam referendam , praeter uoluntatem nihil prope relinquitur . itaque , tu me magis ut diligas , quam ego te , numquam concedam : idem , officij residere plus apud te , semper fatebor . dissimulem ? nihil me ingratius . negem ? facile refellat . testes erant antea meritorum tuorum , egregiaeque
cuiusdam

cuiusdam uoluntatis erga me sane quam plurimi: nunc accessit, qui pro sexcentis unus est, uir amplissimus Scipio Simonetta: qui, quod me amet, quod aliquid esse putet, quod etiam in sermonibus laudet, magnam in eo sane benignitatem hominis agnosco; sed tibi quoque tribuo: cuius ille iudicium quanti faciat, quo primum die sum eum allocutus, haud obscure perspexi. Quod scire uis de mea ualitudine, quam tibi summae curae esse uehementer gaudeo: tantum abest, ut optima fruam, ut ab optima absim aliquanto etiam longius, quam a deterrima. ac si mihi medium quiddam contingat, praeclare mecum agi putem. sed, id ut optare potius liceat, quam sperare, aetas facit, & ualitudo. studia mitto: a quibus diuelli non queo. nihil me magis, quam scire, delectat. ita scribo, ut ad alios industriae meae fructum peruenire cupiam: sed, mihi crede, plerumque fit, ut, quo diligentius in hac cura uersor, eo plura ipse discam, quam alios doceam. De amicitia si tibi scrupulus molestus est, euellet eum aut Aristoteles, aut Cicero noster: quos tu cum magistros habeas; miror sane, cur ad me quidquam referas. nam ego me uel scire nihil puto, quod tu nescias: uel, si quid scio, ab illis didicisse confiteor. hoc tantum dicam, idq. tua causa mi Camille, quando te hoc de genere libenter uideo disputare: si quis perfectam illam amicitiam, cum ex duobus animis tamquam unus fit, ut afficiantur pariter in utraque fortuna, ut nihil iucundum, nihil triste separatim, communia sint omnia; hoc, inquam, genus amicitiae si quis cogitet, & ea, quae leguntur in libris, inter homines quaerat, eum frustra labora-

re. est enim amicitiae, ut reliquarum rerum omnium, idaea quaedam & species absoluta: cuius praestantiam mente comprehendere, & ingenio consequi fortasse licet, exempla certe sub oculis non cadunt. haec ego ita sentio: tu, siquid contra, doce me. Vale. Me diolani. i. bibus Mart. M D LXXII.

E I D E M, Bononiam. 6

AGRI uestri, siquidem, ut scribis, imbribus irrigari coepti sunt, meliore, quam nostri, qui adhuc ualde sitiunt, caeli munere fruuntur. de uindemia tamen, quod ad bonitatem firmitatemq. uinorum attinet, bene speratur: de copia, fore certum est, ut non abundemus. Ego, non expectatis imbribus, iam sarcinulas collegeram, ut in uiam me darem: nihil enim erat potius, quam ut domum redirem, eoq. itinere te uiderem, & uillulam tuam, utroque autem fruerer, quamdiu per anni tempus liceret: sed uicit consilium meum Cardinalium uoluntas: quorum opera est effectum, ut GREGORIUS XIII. Pont. Max. qui tamen sua sponte liberales disciplinas mirò quodam studio amplectitur, fouet, alit, honorifico me stipendio retinendum putauerit. Hic igitur cogimur consistere, libenter, ut Romae, in summa celebritate, & amicorum copia; inuiti, ut a te disiuncti, cuius consuetudine non semel, aut iterum, sed perpetuo aestiuis mensibus, amoena regione, iucundo otio, cum communibus musis frui cogitabamus. hoc tamen quidquid est incommodi, non illud quidem penitus, sed aliqua saltem ex parte, quantum scilicet per utriusque occupationes

tiones licebit , litterarum commodo sarcietur . Vale.
Romae . VII . id . Sept . M D LXXII .

HIERONYMO . CAPRAE

Mediolanum.

7

QVOD ad me Camilli Palaecotti, viri nobilissimi, meiq. amantissimi, litteras misisti, ualde gratum: quod uero cum ijs etiam tuas, easq. Latine scriptas, & ita quidem, ut Romanam illam ueterem elegantiam redoleant, multo etiam gratius. nam ut, Mediolani cum essem, interdum sermone tuo summa cum uoluptate fruebar: sic, adempta mihi nunc tui sermonis usura, totam spem huius mitigandae molestiae tuis in litteris repono. quamquā hoc in genere ita moderabor meae cupiditati, ne tibi plus oneris imponam, quam uel occupationes tuae, uel studia patiantur: cum praesertim eadem scribendi lege pariter utrumque nostrum teneri aequum sit: ut, cum tibi caueam, mihi quoque, multis curis implicato, cauere simul uidear. quid igitur faciam? nimirum id, quod unum relinquitur, ut ex amoris in me tui memoria solatium capiam, ea fruar, in ea te absentem intuear, alloquar, amplectar, & in exoptata re falli me sinam errore periuicundo. atque haec quidem in perferendo tui desiderio satis commoda ratio est, illa perdifficilis, remunerandi officia tua: quae cum libenter, & saepe cogitem, egregieq. partes in eo meas animo expleam; nisi tamen id tibi re ipsa aliquando persuadeam, non bene mecum actum existimabo. Extremum illud est, quod a te uehementer peto, ut, quantum mea causa uis,

I i 4 quem

quem uelle arbitror quantum cupio , tantum studiij ponas in tuenda mihi beneuolentia , cum qua thesauros non permutauerim , uirorum illustrium , sapientissimorum senatorum , Scipionis Simonettae , Ludouici Maccentij , Hieronymi Montij : quorum erga me singularem humanitatem , semel atque iterum salutationis officio perspectam , nulla umquam apud me delebit obliuio . Aldus filius te salutatur , amicitiamque tuam , ut debet , plurimi facit . tu salutem uiro optimo , multisque uirtutibus ornato , Hannibali Cruceio , dices meo nomine . Vale . Venetijs . I I X . Xalen . Maij .
M D LXXII .

HANNIBALI . CRUCEIO

Mediolanum.

8

INFERMO adhuc corpore ob recentem morbum , nec mente , ut uere dicam , satis tranquilla , fecitamen , ut haec ad te exararem , amore impulsus , quod te sum complexus ante multos annos , cui tu , ne quid addi iam possit , humanitate tua , probitate , uirtute perfecisti . Ille igitur amor , qui me ad scribendum impulit , idem purgationem tuam , quod me non salutasses in discessu , ut indignam utroque nostrum , plane respuit . Ego de te , tuorumque ualitudine quam saepe quaesierim , Ferrarius noster optimus testis est . atque ille de te ea , quae uolebam scilicet , de filia paullo duriora ; quae comprobata euentu , teque aetate iam ingruente tam graui percussam esse uulnere , ut debeo uehementer doleo . ac mihi quidem , partes esse meas ueniendi ad te , ut hominis amantissimi officio fungerer , saepe

rer, saepe tunc in mentē uenit : sed cum opem tibi a me
 afferri nullam posse, molestiam uero fortasse aliquam
 posse, intelligerem, essem praeterea, ut soleo, imbec-
 cillior, tenui me, inuitus equidem, sed tamen tenui. tu
 certe, cum iaceres, aut confirmato corpore nondum es-
 ses, ad me ut uenires, expectare non debui. non enim
 is ego sum, qui plus amicis oneris imponam, quam
 quantum ipse suscipiam. Ego mihi largior, & hoc in
 prima amicitiae parte pono, ne quem colam ambitio-
 sius, ne saepe domum eam, ne tempus inani sermone
 conteram, ne deducendi, aut reducendi laborem, &
 molestiam capiam. Quae si mihi concedi uolo; cur ea
 tibi, uel alijs eripiam? At etiam purgas te de superio-
 ri tempore, quod sex amplius mensibus, idest quam-
 diu Mediolani mihi esse contigit, ter, aut quater ad
 me ueneris. Id quidem satis ab Hannibale Cruceio
 fuit, homine publicis muneribus assidue distento, do-
 mesticis etiam tricis impedito, quae nobis, qui, libe-
 ros habere, & patres familias appellari, pulchrum pu-
 tauimus, negligendae non sunt. Sed, ut haec omit-
 tam, atque huius generis alia, quae tibi cum multis
 communia esse possunt, & ut attingam ea, quae uel
 tua propria sunt, uel certe communia cum paucis: nul-
 lum ne munus, nullum ne priuilegium habet uirtus?
 ea uero habet, & quidem maximum, ne uulgi legi-
 bus teneatur, ut sui iuris arbitrijq. sit, ut se ipsa fru-
 tur, ut otio interdum, & solitudine gaudeat. sint igi-
 tur uisitantes uoluntariae, sint gratiae semper, & in-
 cundae, ideo tamen rariae, quia perquam raro necessa-
 riae. facessant haec a nobis uulgaria, mi Crucei, in
 quibus

quibus non modo officium , uerum etiam laudem quidam locant : ego inepta , uilia , putida censeo , minime digna ijs artibus , studijsq. quae colimus . uiget , & uigebit ipsa per se , externam opem contemnens , suis fulta uiribus , necessitudo nostra . absentes , praesentes ijdem erimus : & multa etiam , quibus praesentes saepe carent , animorum coniunctione , studiorumq. similitudine consequemur . cur enim , quod ipse tibi de me polliceor , & quod libenter praestabo , id a te , uiro optimo , omniumq. humanissimo , non expectem ? Vale , & Ferrario meo salutem . Venetijs , idibus Maij .
M D LXXII .

IOANNI . CRATONI

Viennam.

9

QVA primum hora in patriam redij , unde menses aliquot abfueram & ualitudinis , & otij caussa , quaesiui statim de filio , Ecquid Crato noster ? Valet , inquit , & nos amat : deinde , quid tu ad illum de me , quam saepe , quam amanter , quid ille ad te scripsisset , pluribus uerbis exposuit . uix credas , & cum salua hic omnia compererim , & eam nurum , quam uolebam , aetate , moribus , forma , quantus tamen ex litterarum tuarum humanitate laetitiae cumulus accesserit . quamquam , cum mihi iam antea & natura , & consuetudo tua nota sit , peccare mihi uidear , & graui admodum scelere obstringi , si , quod ab utraque abhorreat , & quod utraque indignum sit , suspicari me umquam patiar . Nec uero , me quidem id , quod mihi boni contigit , agnoscere , languere autem in gratia referenda , uelim

*lim existimes . refero enim , mi Crato , referamq. dum
 uiuam : at quibus rebus ? ijs , quibus te cōtentū fore scio ,
 memoria , amore , obseruantia . nam reliqua neque tua
 dignitas , neque fortuna exspectat : neque is ego sum , qui
 possim paria paribus , aut qui officium potius in cōpen-
 sanda re , quam in emetiēda uoluntate positum putem .
 in quo illam capio uoluptatem , quod filius meus , quem
 studijs mihi & institutis persimilem esse , fortuna uelim
 paullo meliore , te in oculis fert , laudare non desinit , si
 cut alterum parentem obseruat , et colit . is excusat silen-
 tium suum : habet enim , non modo quod assidue agat ,
 uerum etiam quod libenter agat , in nouis nuptijs : quae
 si quid parient , uel dicam etiam ominis causa quod pa-
 rient , id tibi , aut qui tuo nomine agat , sacro lauacro
 suscipiendum defertur : ut amicitia nostra , tuis institu-
 ta non uulgaribus officijs , nostris ad hanc diem studijs
 egregie culta , religionem quandam assequatur , quae lu-
 bem ab ea culpamq. prorsus omnem perpetuo remo-
 uēat . Mediolani abditus in litteras uixi . si quaeris ,
 quo studiorum genere : explanandis Ciceronis oratio-
 nibus : quod mihi propositum fuit ante multos annos .
 nunc dandi sunt dies tum amicis , tum etiam negotijs .
 Commentarios in epistolas , quae familiares uocantur ,
 conuicio iam prope efflagitatos , debere studiosis diu-
 tius uix possum . id nunc cogito , ad quem mittantur .
 an ad eum , qui me ornauit ea dignitate , cum qua nul-
 las opes confero ? tu statue : ad te enim refero , cui uel
 prudentia , uel amore erga nos quem anteponam , habeo
 neminem . Vale . Venetijs . XI . Kal . Maij . M D LXXII .*

HEN-

HENRICO . ET . CAMILLO

C A E T A N I S

Perusiam .

10

ACCIDIT incommode, ut, quo ego tempore ad urbem ueni, negotij quidem caussa, sed maxime studio nostrae consuetudinis ex interuallo regustandae, uos eodem fere Perusiam ex urbe discesseritis. quamquam cur ita loquor? recte uos, & sapienter fecistis, istam salubritatem secuti, urbe relicta anni tempore difficillimo. quod pro mea in uos singulari beneuolentia sane uehementer laetor. mecum autem actum est incommodius, qui uestro adspectu, uestro sermone caream, ex quo summam uoluptatem spe, & cogitatione praeceperam. at potest hoc sarciri litteris. qui potest habent enim litterae suauitatem, sed, ut ego sentio, mihi me cum ea, qua praesentes fruimur, conferendam: uel quod in familiari sermone arripere licet argumentum ex quacumque re, quae gratissima libertas est: uel quod in uoce, oculis, uultu est quiddam, quod amemus magis, non modo quam in litterarum notis, sed saepe etiam, quam in rebus ipsis, quae litteris explicantur. quo molestius careo sermonibus uestris, qui praesertim fore suspicer, ut circiter idus Sept. fratris iam his caloribus, quibus maiores non meminimus, cum filia, quam ante biennium aegra ualeitudine discedens in coenobio sacrarum uirginum reliqueram, in patriam reuertar. hoc si euenerit, spe mea frustratus, fortunam accusabo; uos quidem animo complectens, dum de uestro erga me amore, dum de moribus, dum de uirtute cogitabo: quod
mihi

mibi nec ipsa fortuna, nec ulla dies umquam eripiet ; facile, ut spero, consequar, ut, quasi officium meum ex aliqua parte persoluerim, ita dolor, & desiderium ex aliqua saltem parte leniatur. Valete. Romae. VI. Kal. Sext. M D L X X I I.

CAMILLO . CAETANO

Perusiam .

II .

DILIGENTIAM litterarum uerus amor non desiderat. itaque, quod per biennium nec ego ad te, nec tu ad me quidquam scripseris, utrumque nostrum libenter omni culpa libero. te quidem etiam uehementer laudo, quod a iure civili, in quo perdiscendo totus es, ab ijs artibus, unde manat decus, officij minime necessarij causa desistendum non putasti. nam, quod ad me attinet, uixi cum ueteribus musis, fortasse parum utiliter, sed tamen uixi. quamquam quid utilius, quam recte ualere? id ego peregrinatione, & libero quodam uitae genere, si minus quam optabam, at certe plusquam sperabam, sum assecutus. uideras hic me diu languentem: uidi ego saepe dolorem tuum: quo quidem amoris argumento ita sum laetatus, ut medicinam praestantiores nullam senserim. nunc beneficium illud tuum, fratrisq. tui Henrici, omni laude, quae cadere in adolescentem possit, ornati, tueor, ut aequum est, & tuebor memoria sempiterna: officijs etiam gratum fore me dicerem, si modo uestra uel fortuna, uel uirtus officium a mea tenuitate illum exspectaret. De Antonio Persio scripsi ad filium diligenter. non dubito, quin, ubi opus esse intelliget, eo curam, operam, industriam suam omnem

mnem

munem conferat, neque id magis, ut mihi obsequatur,
quam ut a uobis gratiam ineat, atque adeo, ut homi-
nem excellenti uirtute praeditum eo sibi conciliet offi-
cio, unde in homines quamplurimos, & in multas aeta-
tes haud minima diffundetur et propagabitur utilitas.
Vale, et salutem fratri plurimam. Romae. v. Id. Quint.
MDLXXII.

HORATIO. CARDANETO

Perusiam.

12

Cum ante aliquot annos excellere te cognouerim
ijs artibus, quas qui non diligit, hominem uix puto;
& cum ad hanc laudem ornamenta morum, probitatis,
humanitatis, id quod paucis admodum contigit, addi-
deris: quid est, quod malim, quam sic amari abs te,
ut me tibi parem animum reddere, teq. mihi carissimū
esse tibi persuadeas? amoris autem signa cum a te mul-
ta sint, hoc eiusmodi est, ut eo maxime deleeter, quod
me Perusiam inuitas, & quasi de uetere nomine ap-
pellas. ais enim promississe me, nec promissum solui-
se. nae tu bona memoria es, quam tamen amor in me
tuus aluit, & confirmauit: ut mihi id exciderat, uel
quia tunc ratione temporis consilium mutare sum co-
actus: uel quia leues culpas uerus amor facile dissimu-
lat. nunc in summa tibi obsequendi uoluntate uide quid
obsistat. ego, si cum uno altero ue puero iter haberem,
expeditus nullo negotio excurrerem ad te. quid autem
iucundius, quam Caetanis meis, tibiq. non modo id
optanti, sed etiam exigenti dies aliquot dare? sed exi-
guo comitatu, cum filiam uirginem ducam, tot die-
rum

*rum uiam conficere quam honestum sit , tute cogita .
Accedit illa molestia , quod duas leſſicas, diurna mer-
cede conductas , quaternis scilicet scutatis in die , ul-
tra praescriptum a leſſicarijs tempus remorari non li-
cebit . breuis enim mora ferri posset : sed in uestra con-
suetudine, uestrisq. sermonibus , addo etiam in laeta,
nobiliq. ciuitate, biduum hora esset. Habes meam caus-
sam: quam, non uideo , cur non probes. nam , quod ad
animi uoluntatem attinet, tu ut cupidior mei uidendi
sis, quam ego tui, numquam concesserim. Vale. Romae.
Id. Sext. M D LXXII.*

M. ANTONIO . CIOFANO . . .

Sulmonam.

13

*VASCVLO aereo, quod ad me Hercules frater
tuus heri attulit, nihil amabilius , neque id. usu magis
ipso , quam operis elegantia. equidem, Sulmonenses ho-
mines ualere ingenio , satis antea cognoueram, hoc arti-
ficij genere ceteris hominibus antecellere, uix umquam
putassem. nunc perspecta industria, illos laudo, te de isto
munere uehementer amo . Nos hic , fracti caloribus
maximis , languemus , ego in primis, tenui admodum
& infirma ualetudine . itaque ingenium, artemq. si ta-
men ingenij, aut artis aliquid in me est, non, ut sole-
bam, in litteras, & studia, sed anni tempore coactus
in unam ualeitudinis curam consero : & , si quid profi-
cio , quae doctrina praestantior ? uos istic, nisi me
fallit poeta uester, gelidas undas, easq. uberrimas, ha-
betis . nimirum istuc est uiuere , si cui caelum eiusmodi
contingat, ut hieme tepeat , aestate refrigeretur . quod
si*

si utrumque non licet, uel alterutrius optio detur: ordinem naturae non equidem contemno, uerum tamen aestiuam temperiem, nec ut arbitror, iniuria, longe praetulerim. nam frigoris acerbitas camino luculento, pellita ueste, cibi etiam, ratione mitigatur: caloris leuandae molestiae, pauci sunt, qui sine periculo remedium inueniant. est igitur, cur tibi gratuler, cui contigerit id, non modo quod ego pluris facio, sed fortasse etiam quod re uera pluris est. ego si dignus amore tuo, dignus etiam dolore sum, cuius ad naturalem imbecillitatem uix ferenda robustioribus aestus incommoditas accesserit. Vale. Romae. v. Kal. Sext. MDLXXII.

H O R A T I O . M O R O N O 14

EPISTOLA tua, sermonum tuorum simillima, quam me affecerit, qua uoluptate perfuderit, quem ad meam superiorem erga te uoluntatem cumulam addiderit, nec mihi uerbis explicare, nec tibi mente consequi facile sit. o miram prudentiam, suauitatem, elegantiam: equidem antea te non uulgariter amabam, uel quod Ioanni Morono Cardinali, praestantissimo uiro, cuius in me exstant merita quamplurima, propinquus esses: uel quod ore, sermone, moribus modestiam singularem praeteferres. nunc uero, cum ex epistola tua, quam longe per eloquentiae rectissimam uiam ingenio, studio, industria processeris, intellexerim, neque solum, qui nunc es, uerum etiam, qui futurus aliquando sis, conijcere potuerim: ita sum amore incensus, nihil ut umquam senserim ardentius. & quamquam haec adolescentiae tuae tam praeclara principia gratulationem

lationem potius, quam cohortationem, requirant: in eam tamen partem nescio quo modo libentius delabor, ut te horter, ac rogem, ne contentus communi laude sis, ne mediocribus acquiescas, ne praestantiam naturae tuae languere umquam sinas, sed eam ita exerceas, ut, quod adhuc fecisti, & quod facturum te esse non dubito, aetatem semper uirtute uincas. in eo si putabis omnia summa esse collocata: mihi crede, omnia summa ad te confluent. quaeritur enim cum labore uirtus: ea uero sine labore omnia consequitur: quod qui ignorant, aut qui aliter sentiunt, nihil habent in uita firmum, nihil stabile, dubia semper fortuna uacillant, nulla re perpetuo fruuntur. Vides autem, opinor, non eum te esse, cui liceat utrumuis. nam obscuro loco nati si dignum laude nihil praestant: uitio non datur: domesticis enim latebris desidia tegitur: a nobilibus autem quasi debita res exigitur uirtus: eam si habent, uere nobiles dicuntur: si secus, illa ipsa a maioribus accepta nobilitas dedecus & culpam auget. te familiae tuae claritas ad gloriam uocat: tibi rectum atque expeditum iter ostendit: desistere te, aut offendere nusquam patitur. quae tamen proponenda tibi ne sint, effecisse iam uideris, totus additus liberalibus disciplinis, totus incumbens ad ea, unde uerum decus, & uera nobilitas exoritur: ut, qui tua studia plane nouerit, is tecum gratulatione potius, quam ego omiseram, quam cohortatione, utendum esse iure putet. A me tamen quae dicta sunt, sic in bonam partem accipies, si prius, eum esse me, tibi persuaseris, qui tuae laudi, tuisq. studiis libentissime seruiat. hoc enim si cre-

K K

des, res

ANTONIO . FVRNARIO

Neapolim.

15

QVO D felix, faustumq. sit, iterum Romae sum, id mihi, non dicam inuito, (quis enim inuitus, honesta praesertim condicione, Romae sit?) sed certe nec opinanti contigisse, uelim credas. nam, cum, post obitum Pij. v. Pont. Max. quo sedente nescio quo meo fato secundis uti uentis haud satis mihi umquam licuit, eo consilio ad urbem uenissem, ut nubilem iam filiam, quam hic, biennio ante aeger discedens in coenobio celeberrimo, sacris commendatam uirginibus, reliqueram, in patriam ad nuptias reducerem, exceptus incredibili omnium laetitia, precibus amicorum, iussu Cardinalium, iussu GREGORII XIII. Pont. Max. cuius ex mente, propter sanctitatem, ac sapientiam, honesta omnia, utilia, salutaria proficiscuntur, sedem hic statuere, & redeundi consilium abijcere sum coactus. quod tibi, mei amantissimo, qui me olim discedente doluisti, significandum putavi. uidere enim mihi uidetur tuum uultum, cum haec leges. utinam tu quoque uideres animum meum, dum haec scribo. tua laetitia mihi laetitiam affert: in amore pari, qui tuus est sensus, idem & est, & esse debet meus. mutuae uoluntatis fructus non apparet: quid tum? non ij sumus, qui amicitiam utilitate metiamur: iam pridem erudiui animum, & docui, uulgaria quaedam contemnerem, in bonis, doctisq. uiris fortunam non quaerere,
sola

sola uirtute, quae nullare indiget, nullam extra se appetit, contentum esse. in quo tuos sensus meis cum sensibus congruere, neque dubito, & uehementer gaudeo. Vale. Romae. xii. Kal. Oct. MDLXXII.

MARTINO. BERZEVICAEO-

Patauium.

16

Ego uero & postremis Cratonis litteris respondi, contra quam tu existimas; & illius epistolam, tum quia testis esset amicitiae nostrae, tum quod ita scripta, ut ad elegantiam parum, ad prudentiam certe nihil posset accedere, una cum meis imprimendam curavi. quod tamen antea familiaribus meis, uehementer petentibus, excluderam. nunc id ei submolestum fuisse, indicant litterae tuae. in quo summam eius modestiam agnosco. meae quidem cogitationes, praeter illius laudem, nihil spectant. quod si aliter ei persuasum crederem, uitam mihi acerbam putarem. nemo est, cui me magis debere & confitear, & gaudeam. Volumen epistolarum mearum, cum uoletudinis causa ab urbe discederem, dedi negotium filio, ut ad eum mitteret. nec mandatum neglexit. amat enim, obseruatq. Cratonem, pro suis erga nos officiis, aequae propemodum, ac me ipsum. Quod ais, Patauij cum essem, adire te ad me, nisi Pinello duce, ausum non esse; cum tamen Romae perhumaniter a me esses acceptus: id equidem ualde sum miratus. tibi tua uirtus aditum facile patefecit ad amicitiam meam. utinam is sim, qui praestare aliquid tua causa possim. ambigere te non paterer de animo erga te meo. Filius te salutat. Vale. Venetijs, xii. Kal. Sext. MDLXXII.

KK 3

EPI-

EPISTOLARVM
PAVLLI. MANVTII
LIBER. DVODECIMVS

CAMILLO. PALAEOTTO
Bononiam. I

A IN tu? litteras ego sine nomine, praefer-
tim ad te, quem tanti facio, quanti for-
tasse neminem? equidem erratum meum
uix agnosco. itaque peto a te, ut mihi lit-
teras illas remittas: quo simul intelligam, de emble-
mate quid scripserim: si modo is ego sum; qui aliquid
scripserim. ualde enim in hoc quoque perturbor. Quod
ais me rursus in bellum: ominare, quaeso, melius. ego
enim quietem, ego otium, ego studia mea & urbi, &
urbanis rebus antepono. sed si & urbe, & simul studijs
meis frui licet: quis erit tam iniquus rerum aestima-
tor, qui mihi non concedat? otij quidem adhuc, quan-
tum optaui semper, tantum conceditur. negotium
sponte nullum suscipiam. imponetur: feram, quoad
licebit, idest quoad instituti mei ratio permittet. ni-
hil enim malo, quam posteris prodesse. in eo mihi diui-
tiae, in eo sunt omnia. quod si non assequor id, quod
propositum est: me tamen ipsum, conari, & uelle,
delectat. utinam consuetudine tua ne caverem: nam,
ea si accederet, in caelo essem. uoluntas utrique no-
strum eadem fuit, facultas defuit. Vale. Romae, XIII.
Kal. Oct. M D LXXII.

EIDEM,

E I D E M , Bononiam.

2

AGNOVI erratum amanuensis : in quo tamen subaccuso negligentiam meam . nam si, scribere , est officium : omnes officij partes complecti , eius est , qui cum uehementer amet , tū etiam amare uehementer debeat . eum autem esse me si profitear , & praedicem ; quod utrumque facio , faciamq. dum uiuam : non est , cur me quidquam dare auribus , aut gratiae causa fingere , quisquam putet . tu enim is es , cuius in me ornando studium eiusmodi semper fuit , ut , non modo quantum possim , sed plus etiam quam possim , tua debere causa mihi uidear . ideo fit , ut , si quid in minimis etiam rebus aut omittam , aut committam , sceleris prope loco ponam . tu autem cum dissimulas , mihiq. ignoscis , ingenium simul & humanitatem declaras : nec me tamen culpa , cura uel liberas . ego enim , cum tibi de ista facilitate agam gratias , ipse tamen mihi non ignosco , aut eatenus ignosco , ut aliquo dolore non caream . Villula tua , non est , cur a me quidquam expectet , cum in te ipso sit , quod aliunde quaeris . atque illa quidem , ut arbitror , tecum , si posset , ita loqueretur . Ego te fessum urbanis curis recreo : ego otium , ego tibi uoletudinem restituo . a me fruges , a me poma , a me etiam auiculas & palato gratas , & stomacho utiles , habes . denique aut , hic dum es , uiuis , au numquam uiuis . nunc tu me orna , quod potes . noli pati me ad quemquam confugere , aut cuiquam debere , nisi tibi , cui libenter debeo . Has uoces , mi Camille , quas tacita uidetur emitte , noli contemnere : re

K K 3 ser

fer aliquam gratiam bene merenti: ut, quid tu illi,
quid illa tibi debeat, omnes intelligant. quam enim tu
hunc optime nosti, quis, nisi tu unus, de ea optime lo
quetur? Vale. Romae, XIII. Kal. Dec. M D LXXII.

E I D E M , Bononiam.

3

DE oleis quid expectas? eadem, quae antea, ad
spectu pulchrae, sapore perquam gratae. pleniores
etiam, quam anno superiore, caeli ne munere, an tuo
delectu? uisae sunt. agerem gratias, si tua ferret huma
tas, & nisi iam inter nos, pro uetere amicitia, ac fa
miliaritate, putidum id esse uideretur. tuam quidem
industriam, quod eas tua manu seueris, atque alue
ris, nec admirari satis, nec laudare possum. quod ue
ro eius industriae fructum ad amicos etiam absentes
peruenire uis, & quod in eo me numero locas: atrique
nostrum aequae gratulor. nam de nomine, oleae
ne poma sint, in quo tu mihi, suscepta gramma
tici persona, quasi licet intendis, ipso a te munere de
lenitus non contendam. quamquam, si nuces &
amygdalae, quae ipsae quoque oleum efficiunt, poma
sint; quod opinor, non negabis: cur oleas inter poma
referri non liceat, haud equidem intelligo. sint tu, de
earum nobilitate laborans, ut fere suum opus amat,
omnis artifex, fruges appellari maus: indulgebo non
inuitus: ne te mihi, tamquam tuis muneribus detra
benti, subitatum liberalitatis tuae cum aliquo for
tasse meo damno paeniteat. Vale. v. non. Ian.
M D LXXIII.

E I-

EIDEM, Bononiam.

4

QUAE mihi res maximae curae fuit, & in qua meas
 omnes cogitationes, omniaq. studia fixeram, & loca-
 ram, ea cum ex animi sententia, diuino fauente numi-
 ne, successerint litteris tibi, mei amantissimo, significan-
 dum putaui. Vnicam filiam, inter sacras uirgines educa-
 tam, non hebetē ingenio, nec paucis, nisi mesallit amor,
 uirtutibus instructam, iuueni optimo satis honesti loci,
 haud postremi ordinis in cure ciuili, addo etiam, quod
 hodie potissimum requiritur, a fortunae bonis non im-
 parato, meis reclamantibus, de sententia tamen fideliss.
 amicorum despondi. hoc tu meum consilium, pro uete-
 re nostra necessitudine, tuaq. aequitate, non dubito
 quin & probes, & omnibus optimis prosequare. equi-
 dem unus Aetna grauius deposuisse mihi uideor: spe-
 roq. fore, ut, quod reliquum est uitae, uacuo caris ani-
 mo tranquille degam. Quæris, ubi. Romae, si per nale-
 tudinem licebit. nam hieme fere tota mecum actum est
 non optime, communi tamen pituitae morbo, quo robu-
 stiores etiam laborarunt, alij sine periculo, alij sic, ut de-
 cesserint: in quibus fuit is, cuius obitu dolendum est ma-
 xime, poetica laude insignis Amaltheus. mihi eadem,
 quae antea, uictus ratio medicina fuit: necdū andeo in-
 stitutum mutare propter anni tēpus inaequale. in pu-
 blicum, nisi necessaria re coactus, nūquam prodeō: do-
 mesticis me finibus teneo: & cum libellis, idest cū amo-
 ribus, & delicjs meis, iucundissime uiuo. Orationē pro
 Archia cū meo cōmentariolo scire cupio an acceperis.
 absolui iam in reliquas omnes, duabus exceptis, pro Li-

KK 4

gario,

gario, & Deiotaro: quam bene, alij iudicabunt, magno certe cum labore, opera numquam, nisi per morbum, intermissa. Quiddam etiam explanare sum aggressus: & ut se principia dederunt, uideor aliquid praestare posse. assentor mihi fortasse: nam sua quisque amat: uerumtamen hic omnes, praesertim qui litteris excellere, putantur, initium, quod ad te mitto, ualde probant. Cardinalem, fratrem tuum, ueteris exemplum innocentiae, columnen sanctae sedis Apostolicae, salutari a te meis uerbis, magis opere cupio. Vale. Romae, XII. Kal. Martij. MDLXXIII.

E I D E M, Bononiam. 5

SIC tu par pari, ego de filia mea paullo ante collocata, nunc tu de tua significas. cuius rei quae tua laetitia sit, meus me sensus admonet. equidem cum ea uoluptate, quam cepi superioribus diebus, quam spero diuturnam fore, prorsus nihil confero. & quia te pariter affectum existimo, mirabiliter gaudeo. postulat enim noster amor, ego secundis ut rebus tuis aequae laeter, ac meis, tu meis uicissim aequae laeteris, ac tuis. Gozadi na familia uel doctrina, & sapientia, uel honoribus, & rebus gestis praecleari nominis est. generi tui pater is & fuit in omni uita, & nunc quidem is maxime est, cui praeferrī nemo integritate, ingenio, dignitate, conferri possint admodum pauci. filius adolescens, ex omnia te, tali uiro, iuuentute probatus, atque electus, non dubito, quin & parentis, & maiorum suorum laudibus egregie respondeat. Quo circa tibi, ut debeo, de ista con-

coniunctione uehementer gratulor : eamq. Deum opt.
 max. ita fortunare uolo, ut maiorem quotidie tui con-
 silij fructum, uoluptatemq. capias. Quod autem, ab-
 iecta rerum urbanarum cura, otium, & solitudinem co-
 gitas: ignosce, non assentior. tu ne, cum auctoritate ua-
 leas, uirtute excellas; cum ita factus a natura sis, ita
 liberalibus disciplinis institutus, ut prodesse patriae,
 laborantibus amicis opem ferre, familiam tuam, il-
 lam quidem satis claram, adhuc tamen illustrare pos-
 sis; tu haec deseres omnia, ut uni tibi uiuas? obsecro,
 quis probabit? uel dicam etiam, te permittente, quis
 non improbat? ego sane, qui te natum rebus maxi-
 mis iampridem intellexerim, si feceris id, quod signifi-
 cas, ut salutem curiae, foro, negotijs dicas, probabo
 fortasse ominis caussa, qui tibi cupiam, quidquid a-
 gas, ex animi sententia succedere; sensibus tamen quin
 agar intimis, impetrare a me non potero. quid ceteri,
 quid sentient? quid loquentur? nam, etsi genus illud
 uitae, quod ordiris, totum cum uirtute coniunctum,
 reprehendi posse non uidetur: tibi tamen, ut opinor,
 multo minus, quam alijs, pro tua superiore uita, be-
 neq. de omnibus merendi praeclara consuetudine,
 conceditur. At ego me litteris totum tradidi.
 id enim obijcies. Diuersa, mi Camille, ratio est.
 ego enim, quod praestare posse uideor, homo a re-
 bus gerendis alienus, uoletudinis incommodae, non
 magni animi, id libenter unum ago, & quidem in ur-
 be Roma, quod tu miraris, ut in deserta solitudine,
 interpellante nemine. quod beneficium optatum antea
 potius, quam speratum, nunc a Pontifice optimo, ac libe-

liberalissimo, ad excitanda doctrinarum ingenuarum studia mire propenso, GREGORIUS XIII. acceptum, memincro, & praedicabo, dum uiuam, fortasse etiam scripta mea, me mortuo, loquentur, & obscurum posteris esse non sinent. Ego igitur si cum libellis assidue sum, & hoc non modo ad naturam, uerum etiam ad ualedudinem meam apto uitae genere delector: peccare me non arbitror. Te tua nobilitas, animi non minor, quam ingenij, praestantia, perspecta saepe uirtus, ipsa patria uocat ad eas res, unde laudes oriuntur maximae: ut, quod tibi uitae reliquum erit, non priuatis humilibusq. curis in remota uillula, montanaq. crepidine, sed actionibus nobilissimis, in oculis, & in auribus clarissimae atque eruditissimae ciuitatis perpetuo traducas. quod si feceris, aut si non omnino neglexeris: medium enim quiddam est: magnopere cum tua, tum communi etiam multorum causa laetabor. Vale, & fratri tuo, integerrimo, ac sapientissimo Cardinali, & Sigonio, nostrae aetatis ornamento, ad illustrandam antiquitatem nato, salutem a me plurimam. Romae, MDLXXIII.

EIDEM, Bononiam.

6

POST grauem trium fere mensium morbum, nūc deniq. incipit esse mihi paullo commodius. nec tamen adhuc uel eo, quo solebam, stomacho, uel ita firmo utor capite, ut cogitandi, aut etiam legendi laborem sustineam, gradum uero facere sine sensu doloris, aperto nuper educendis humoribus laeue crure, neque dum possum, & conari, supra quam uires patiantur, non audeo.

audéo. quae quoniam fieri quotidie mitiora sentio; aliamquam in dolore uoluptatem capio: cum praesertim prope anniuersarius hostis uoletudinis meae iam abierit autumnus. Oleis tuis, quibus me, quocumque loco sim, carere non pateris, in quo tuam beneuolentiam agnosco, fruor cum filia, & genero. simul enim uiuimus, & plane uiuimus. ego autem parce, quia nondum firmus offensiones etiam minimas extimesco, illi comedent liberius, quia recte ualent, nec in tuis plus minus ue diiudicant. De me ipso dixi: de rebus meis quod te scriberem, noui nihil erat. Omnia fere sunt eadem, quae antea, hilares satis, & prospera. ampla, non dixerim, ne mentiar. quamquam hoc uulgi more loquor. nam, si ampla sunt ea, quibus maiora non expetimus: amplissimis opibus fruor. nihil enim deest, quod natura desideret: quod autem natura non desiderat, abesse facile patior. Vale. Romae, Idibus Dec.
M D LXXIII.

ANTONIO. FVRNARIO

Neapolim.

7

VALDE sum laetatus laetitia tua, humanissimis, & ornatissimis litteris expressa. amoris enim index est. amari autem a te, quo nihil amabilius, sine probitas, siue doctrina cogitetur, quis tanti non aestimet, quanti ea, quae summa sunt? nec uero, quamquam uoluntatis erga te meae nullus adhuc quidem fructus exstat, a me tibi gratiam non referri, debes existimare. nam, etsi disiuncti satis longe sumus, & congregiendi, colloquendi, facultatem interualla le-

corum

corum impediunt, meus tamen in te animus est, de te saepe cogitat, de te etiam, nec mediocri uoluptate, secum ipse nonnumquam ipse loquitur. & si tu, amare, & colere, officium esse putas; officia tibi mea numquam deesse, testis ipse mihi sum. Citrea, quae mittis, eo mihi gratiora sunt, quod, ut mitteres, non te magis instituti tui memoria, quam amor admonuit. quod autem addis, eis stomachum imbecillum confirmari: cupio uerum esse, idq. mihi persuaderi facile patior: quandoquidem & hoc medicinae genere nihil suauius: & stomacho si ualerem, hac fere ualitudine, praesertim iam senior, contentus esse possem. nam, ut robustioribus me conferam, optare non debeo: cum id mihi natura semper, nunc etiam aetas denegat. Vale Romae, IV. non. Oct. MDLXXIII.

E I D E M, Ncapolim.

8

VIX credas, & memoria nostri tua quam delecter: & eas, quas mittis, epistolas, quibus ipsa memoria declaratur, quam libenter legam. Ego enim hoc mihi primum ab ipsa natura uideor accepisse, ut amari uellem a tui similibus: qui quidem hodie (ne assentari me putes: a quo uitio longe absum) quam pauci sint, qui recte iudicant, mecum omnes intelligunt. accessit ratio, quae uoluntatem auxit, atque in hanc partem quasi propendentem impulit. hoc mihi bonum, id est amicitiam tuam, cum tua mihi ultro detulerit humanitas: quam a me putas felicitatem praeserri? atque adeo cur non in hoc ipso felicitatem esse maximam existimem? Est igitur, cur & ipse mihi gratuler, & tibi

Et tibi gratias agam. quorum alterum perpetuo a me fit: alterum ut fiat, a tua singulari benignitate non conceditur. Munusculo tuo, cum haec inter nos minime necessaria sint: quippe omnibus muneribus mutua praestat beneuolentia: nihil tamen gratius. Vale, Romae, XVII. Kal. Febr. M D LXXIII.

EIDEM, Neapolim. 9

AMABO te, mi Furnari, quid tibi in mentem uenit? an tu me uis muneribus obruere? ego enim illa scripseram, non ut peterē, sed ut admonerem, spectans uidelicet illud tempus, quod adhuc quidem longe distat. amoris haec nimirum interpretatio fuit. amor autem errare non potest: aut, si errat, gratificandi uoluntatem secutus, & bene merendi studio ductus, quis tam insipiens, aut rerum tam iniquus aestimator est, qui non cum laude potius, quam reprehensione dignum ducat? Cotonea sane ipsa, tam celeriter abs te missa, mihi accidisse per quam grata, nec possum negare, nec debeo. utar ijs, ut consueui, post cibum, libenter, ut egregie conditis, utiliter, ut remedio pituita laborantibus aptissimo. O te amicum optimum: tantum ne? immo etiam medicum suauem, qui curat simul & delet. qualem qui reperit, si eum in oculis non fert, cum humanitatem ignorat prorsus, tum sua ipse diligere commoda non uidetur. Valde. Romae, III. Kal. Febr. M D LXXIII.

MEDICOS omnes de conditis cotoneis audio sentire melius, quam de citreis. itaque posthac, quando tu, ut uidco, tuum institutum retinere uis, nec ego

con-

contra disputo, illa malim propter ualetudinem, fietamen, ut pura sint, non cum aromatibus, & sicciora densa, quam tremulo coacta gelu.

IO. CRATONI

Viennam.

10

EPISTOLAM tuam, a te datam xvii. Kal. Nou. accepi vii. Kal. Dec. eo sane gratiorem, quo minus hoc tempore expectatam. noui enim, quam uacuus numquam sis, non tam a tuo munere, quam ab amicorum negotijs, quae ita suscipis, ut sustineas, donec ad exitum perferatur. scripsisti igitur amore impulsus, & omnia uicit humanitas tua. quo tibi nomine debere me multum dicerē, nisi tantum iam deberem, quantum persolvere uix possim. Romam qua caussa adductus uenerim, scripsit, opinor, ad te filius: quae retinuerit, a me cognosce. atque hoc primum, quod tibi pro tua in me singulari beneuolentia maxime uoluptati fore non dubito: incredibili sum exceptus hominum laetitia. Pontifex ipse, praeclare in optimas artes animatus, cognito aduentu meo, laeti animi signa ostendit, negotiumq. Cardinalibus dedit, ut ita mecum de mansione agerent, ne discedere paterentur. noli quaeuere, quam sim laetatus: non quo libenter abessem a meis, quibus mihi dulcius in uita nihil est: aut quo penderē ab aulicis honoribus, qui ne iuuenem quidem mouerant umquam, ne nunc senem: sed ut homines, obliti superiorum temporum, eundem in urbe Roma, qui semper fuit, uirtuti locum esse perspicerent. parui rogantibus, cognita praesertim Pontificis uoluntate.

si-

stipendium satis per se tenue, in quo meam facilitatem nonnulli reprehendunt, cum libertate & otio maximum uidetur. nihil oneris imponitur. litteris, ut in solitudine, frui licet, & ut spero licebit. unum, aut alterum Cardinatem bis in mense, terue summum, uel quia me diligunt, uel quia uirtute excellunt, salutare consueui. Caelum idem experior, quod antea, humidum, graue, inaequale: nec tamen ualeo deterius, quam in patria; uel quia, quod te uirum doctissimam non fugit, hilaritas animi corpori medicinam facit; uel quia me domesticae tricae sollicitum non habent; uel fortasse etiam propter uina, quae sunt hic ex omni genere optima. pituita carere iam non possum, sexagenarius laborem scribendi, aut legendi fere nunquam intermittens. Vereor, si longior epistola sit, ne tibi molestiam asseram: nisi si haec ipsa tibi molestia maior est, quod excusatione tecum utar. A te igitur peto, ut, quemcumque Caesar oratorem in demortui locum Romam mittet, ei me de meliore nota commendes, dicerem significationem amoris in me tui commendationem fore omnium grauissimam; cum nemo sit, quin facile diligat, quem diligi a te sentiat; sed ego ne tibi praescribam, homini omnium, quos in uita nouerim, humanissimo, & prudentissimo? Vale. Romae, Kal. Dec. M D LXXII.

 IO. SARIO ZAMOSCIO II

MULTORUM mensium aduersa uoletudine vexatus, omni prorsus carebam legendi, scribendiq. facultate. quod eo mihi in primis nomine permolestum est,

est, quia, multis ad me scribentibus, respondere sine ualeitudinis incommodo uix possum. nam, etsi depulsa uis est morbi: pristinas tamen uires desidero, & capitis infirmitas non modo litterarum, sed prope sermonis usum adimit quotidiani. Dabis igitur mi Zamosci ueniam homini tui amantissimo, qui te pro ingenij doctrinaeq. praestantia summis ornare laudibus nunquam desinit, si ad tuam elegantissimam epistolam hoc unum rescribo, rescribere me tibi pluribus uerbis hoc quidem tempore non licere. nam, cum licebit, persuade tibi, non esse me commissurum, ut debitum humanitati, amicitiaeque nostrae officium non persoluam. interim haec pauca, ut recenti morbo, uacillantibus litterulis. Vale. Ro. non. Dec. MDLXXIII.

VBERTO. FOLIETAE 12

ETSI tu is es, cuius ingenium & uirtus neque meum, neque cuiusquam omnino testimonium desideret: me tamen uel amor in te meus, uel ipsa ueritas adduxit, ut exstare uellem de tuis Elogijs iudicium meum, non tam apud te, qui te ipsum egregie nosti, quam apud omnes gentes, atque adeo apud ipsam posteritatem, quae de studijs ingenijsque nostris, expers amoris & odij, pro cuiusque merito sententiam feret. Ego enim tua scripta & legeram ante multos annos, & ita probaram, ut ex ijs, qui tunc excellere putabantur, tibi neminem anteferebam: nunc, ut uere dicam, non ut gratiae causa tuis auribus largiri quidquam uelim, haec de tuis Liguribus illustris, & diligens, & ornata commemoratio ita mihi placuit, ut, qui conferri tecum hoc
in

in genere possit, prorsus neminem esse iudicauerim. nam ex uniuersa Italia, aut ex multis prouincijs. multarum uirtutum exempla colligere, id quod ex ueteribus multi, ex recentioribus nonnulli fecerunt, haud sane magni negotij uidetur esse: ex una uero ciuitate, & ex una satis angusta regione tamquam ex uberissimo fonte multos haurire, qui uitae sanctitate, qui militari gloria, qui reipublicae administrandae scientia, qui sollertia & inuestigandi nouarum rerum, nouarumq. gentium studio, qui etiam litteris & eloquentia floruerint, hodieq. floreat, admirandum quidam est, & immortali laude dignissimum. in qua cogitatione dum uersor, non tam equidem patriae tuae gratulor, quod eos ciues tulerit, qui tantas res gererent, aut qui insigni aliqua laude inter ceteros eminerent, quam quod tu, incredibili quodam erga tuos amore incensus, ad eorum memoriam ab interitu uindicandam ingenium artemq. contuleris. uiuunt enim nomina, consumptis corporibus, excellenti scriptorum industria: & si praecone uirtus inuenit, elucet; eo si caret, obscuratur, & exstinguitur. Quo circa uel ijs ipsis, qui ornati a te sunt, quorum hodie nonnulli sua gloria uiui perfruuntur, uel eorum posteris tanti debet esse munus, officiumq. tuum, quanti semper a fortibus ac sapientibus uiris aestimatam nominis aeternitatem uidemus, qui eam non modo laboribus, ac periculis, uerum etiam uita, ac sanguine quaerendam putarunt. Et, ut aliquid de meo sensu, cum alumnus disciplinae meae, praestanti uirum ingenio, natum maximis rebus, orate dicendi, scribendiq. facili

ll cultate,

cultate, siue latina Lingua, siue communis Italica
spectetur, nemini prorsus aetate nostra concedentem,
proprij Elogij laude decorasti, etsi debitum in eo uirtu
ti praemium persoluisti, me tamen pro mea in illum
singulari beneuolentia qua uoluptate laetitiaeque affece
ris, quo tibi beneficio deuinxeris, nec mihi uerbis ex
primere, nec tibi cogitatione consequi facillimum sit.
Ac tu quidem materiam cepisti nobilem, & praecla
ram: sed, ut ea speciosior, & iucundior, & ut ita di
cam, se ipsa maior sit, eloquentiae tuae praestantia
consequeris. omitto reliqua, ne sim nimius: nam sua
quidque laude dignum est: sed in principijs tam multis
tantam uarietatem, tam splendidam, tam elegantem
quis non admiretur, aut quis uidit umquam? in cete
ris enim Elogiorum partibus tui numquam non simi
lis, idest grauis, & sublimis, & ornatus, in hac ue
ro tantus es, ut in illis certare cum alijs, in hac te ip
sum uincere uoluisse uidearis. Maeste uir ingenio, atque uir
tute, optime de patria merite, cui tot ciues, tot he
roes, tot Principes, communi factorum lege ereptos,
uel temporis iniuriam timentes, restituis, atque con
seruas. nunc illa te suae studiosum dignitatis, publici
cupidum commodi, uereque suum alumnus agno
scit: nunc amplectitur absentem: nunc incolumem,
florentem, beatum exoptat. quae tibi merces una
pietatis in illam perpetuae praestantissima uidetur.
Vale. Romae, ex aedibus, pridie Kalend. Dec.

M D LXXII.

CAE-

CAESARI. ORLANDO 13

NIHIL abest a natura mea longius, quam uel
 assentari, quod sui commodi spe plerique faciunt;
 uel inanibus uerbis tempus conterere; quod eius est,
 qui minime sua boni nouit, quiq. se cum sibi, & suis,
 tum etiam ciuibus uniuersis, & patriae natum obli-
 uiscitur. Ego, mi Caesar, cum utrumque nostrum
 aequa lance perpendo, cur ipse tibi assenter, caussam
 uideo esse nullam. tu enim tua uirtute, ego mea fortu-
 na contentus uiuo. si quis didicit esse blandus, ut al-
 terum capiat: eius artificio locus apud te non est. ego
 autem, si assentatio mercedem spectat, aut emolumen-
 tum aliquod aucupatur, nihil habeo, quod a te exspe-
 ctem, aut quod petam praestantius beneuolentia tua.
 at eam adeptus iam sum: adeptamq. tanti facio, ut
 nihil anteponam. amari enim ab homine excellentis
 ingenij, summae probitatis, cogitationes curasq.
 suas omnes ad unam uirtutem referente, iurisperito
 denique eruditissimo, non ex recenti barbarie, sed
 ad illam doctrinae ueteris elegantiam exculto; ama-
 ri, inquam, abs te, tali uiro, & frui beneuolentia
 tua, ipsum per se optabile est. cum uero ab eadem
 beneuolentia multa mihi quotidie commoda nascan-
 tur: quid est, quod me tibi debere non consitear? mitto
 reliqua: illud omnium maximum nec meminisse, nec
 praedicare umquam desinam, quod mihi non solum
 bibliotheca tua, omni prope referta librorum genere,
 sed ea, qua excellis, doctrina ita patet, ut, si quem
 ex his commentarijs, quos in Ciceronis orationes d u

Ll 2 . noctuq.

nocturnoq. texo, posteritas fructum colliget, cui tibi ex aliqua parte acceptum referre debeat. Sunt enim quaedam, amissis duodecim tabulis, omni paene formularum, responsorum, edictorum extincta memoria, ita complicata, & involuta, ut, nisi singularis iurisperiti scientia, usu confirmata, aucta ingenio, adhibeatur, explicari, & evolui uix, aut ne uix quidem interdum possint. Agerem tibi gratias de isto munere, si uel tua pateretur humanitas; uel ego is essem, qui bene de me merenti uerbis potius, quam re, satisfactum esse uellem. memoria tuebor officia tua, donec illucescat ille dies, ut referre gratiam liceat: quod si assequar: non dubito, quin tu, quem tibi hominem adiunxeris, cum intelligas, tua praestanti liberalitate, beneq. agendi consuetudine uehementer laetere. Haec interim, cum de officio meo cogitarem, facere non potui, quin ad te scriberem: quamquam & a studiis meis inuitus auellerer; & ut uere dicam, non me tuus tantum, sed meus etiam pudor ab hoc argumenti genere, quod totum ad tuam laudem pertinet, haud mediocriter auocaret. Vale. ex aedibus. Pr. non. Dec. MDLXXII.

MAXIMO. ZABRERAE. 14

SI quis est, qui tuam humanitatem, tuosq. mores & probe norit, & laudare loco numquam desinat: eum esse me, uelim existimes. uerum tamen, cum ego diutius, quam studia fortasse tua patiebantur, eo, quem superiore mihi aestate commodaueras, libro simul, nonnumquam mihi, ne tu durius id acceperis, uenit in

in mentem suspicari. adire ad me solebas: nec in officio tuo mediocre beneficium erat: quippe tua suauitate exultabar: delectabar ingenio: doctrina etiam, in qua mentiar si tibi quemquam ex aequalibus tuis anteponom, nonnihil interdum & leuabatur labor meus, & adiunabatur industria: haec nisi restituis: nimium a te grauis errato meo, semodo exratum esse uis, poena constituitur. Longe inquis, habitas. Barro: nec tamen ultra mille passus. et memini, cum ad templum diui Petri, mea religioni deditus, maximeq. pius, itare quotidie soles: praeclara consuetudo: quae si manet, incommode uisibil mea causa suscipies. non enim deuiat sunt aedes meae: ab arce sancti Angeli recta euntibus ad basilicam beati Petri prope modum occurrunt: sed autem intermissa est, & te sanctae Mariae templum, quam Mineruae uocant, magis tenet: impetrare tamen debet amor in te meus, non dicam, ut quotidie una simus, sed certe, ut adspectu me, & sermone tuo, semel in mense frui sinas. Haec mi Maxime ita uelim accipias, ut, si te delectant, serui; si quid offendunt, ioco dicta credas. ego enim cum eo sum ingenio, ut incommodare uelim nemini: tum eo erga te animo, ut tibi multo minus, quam ceteris. amo scilicet, uti debeo, studia tua: occupationes noui: breuitatem dierum uideo, addita praesertim tempestate, uentis, frigoribus, imbribus infesta. Gabriel frater tuus, omni laude ornatus adolescens, de quo, ita uiam, ut saepe cogito, ut ualeat, quid agat, quam spem reditus asserat, scire uehementer uelim: ad quem cum litteras mittes, ita cupio salutem adscribas meis

534 PAVELI. MANVTII
uerbis, ut amari se a me non mediocriter intelligat.
Vale. ex aedibus. pridie Id. Ian. M DLXXIII.

M. ANTONIO. CIOFANO

Sulmonera.

15

LAETARI te, quod Romam uenerim, ualeamq.
post itineris laborem satis commode, cum etiam atque
etiam gaudeam, minime tamen miror. Facit hoc a-
mor in me tuas, illo primum tempore, quo inita inter
nos amicitia est, mihi non obscurare perspectus, quotidie
postea ijs illustrior officijs, quae si patiar ex animo meo
deberi, peccasse mihi ualde uidear. At gratiam non
refero. Non arbitror te id spectare: quae tua huma-
nitas est. nec ego quidem ex eo molestiam capio, qui
mihi sim conscius uoluntatis in te mae, & si qua tui
dabitur ornandi facultas, eam praetermittere non co-
gitam. Herculem quidem, fratrem tuum, tibi & pro-
bitate & uirtute simillimum, dum hic ero, omni offi-
ciorum genere complectar. Laudibus ijs, quas in me
confers, non quod is sim, qui gloriola sapiar, sed quod
vae quoque ab amore proficiuntur, magnopere dele-
tor. Vale. Romae. v. Kal. Quintil. M DLXXII.

AVGVSTINO. ANGELELLO

Fabrianum.

16

PERSVADE tibi, nihil mihi gratius, aut incun-
dus esse posse litteris tuis, & quia pure in primis, or-
nateq. loquuntur, & quod amorem in me tuum, per-
spectum illum quidem a me antea, clarioribus tamen
argumentis quotidie magis ostendunt. Inscriptiones mi
si ad

si ad filium . is te tuo merito amat, & gaudet muneri-
bus tuis . mihi sane , quas proxime misisti , ualde pro-
bantur . Onuphrius ad te scripserat meo nomine , ut
mitteres ad nos ea , quae nos olim ad te misimus . tu
nihil dum respondes . quid putemus ? humanitatem, &
diligentiam tuam non requiram . est enim utraque mihi
probe cognita . quid ergo est occupationibus distineris ;
quae tamen adimere tibi nostri memoriam non debent ,
quemadmodum nec ipse in magnis curis & negotijs
tui possum obliuisci , quamquam litteris tuis interdum
non respondeam . quod si tu deteriorem in partem non
accipis , facis quod amicitia nostra dignum est . Vale.
VII. Kal. Iunij , M D L X X I I I .

BRANCONDIO . OPHIDANO 17 !

EST omnibus a communi parente natura tribu-
tum , ut amari uelint a sui similibus, & in animorum
societate , & coniunctione multum ponant . Ego au-
tem , quorum eminet uirtus , & quibus in ipsis ea sunt ,
quae praecipuum quendam amorem concilient , eorum
amicitia nihil optabilius , nihil esse praestantius , exi-
stimo . atque ego te , uel hominum sermone , uel tuis
litteris , ornatissime scriptis , adductus , in horum nu-
merum libenter aggrego , mihi autem uel maxime gra-
tutor , quod ita te sentire uideo de studijs meis , ut mi-
hi tantum largiari , quantum si agnoscam , aut ipse
me parum nosse , aut , quos mea mihi fines modestia prae-
scribit , eos praeterire longe uidear . nec tamen contra
tuam benignitatem disputo : potius eam amplector ,
atque amo . quod si res tulerit , ut referre gratias pos-

LI — 4 sim ,

sim, in his praesertim rebus, quae ad tuam laudem
 pertineant: dabo operam, ut eo te esse apud me to-
 co, quem tua uirtus postulat, intelligas, & in ma-
 gna tui amantissimorum hominum copia me tamen
 eorum nemini concedere. Vale. Romae, pridie non-
 Nou. M D LXXII.

PAVLLI. MANVTII
PRAEFATIONES
QVIBVS. LIBRI
AD. ILLVSTRES. VIROS
AVT. AD. AMICOS
M I S S I
COMMENDANTVR

701048

11 MAY 1951. 12 17 17

20 MAY 1951. 12 17 17

12 MAY 1951. 12 17 17

20 MAY 1951. 12 17 17

20 MAY 1951. 12 17 17

12 MAY 1951. 12 17 17

20 MAY 1951. 12 17 17

AD. MATTHAEVM. SENAREGAM

A M B R O S I I . F I L I V M

IN. EPISTOLAS. CICERONIS

QVAE. FAMILIARES

VOCANTVR

Tu ne, Matthae Senarega, an meo dicam felici contigisse fato, ut, relicto Louaniensi celeberrimo gymnasio, quae, tamquam ad mercatum bonarum artium, uirtutis & eloquentiae comparandae causa, concesseris, Venetias te hoc potissimum nomine contuleris, quod nostri, ut ipse dicere solitus es, uidendi & cognoscendi mira quaedam te cupiditas incenderat? tu quidem, si tuum sensum attendo, uis me hoc tribuere fortunae tuae. nam, quod ita euenerit, non modo ut ad amicitiam, & consuetudinem, uerum etiam ad conuiuium, & contubernium meum tibi aditus patuerit; in eo quasi tibi quiddam expetendum contigerit, ipse tibi gratulari plurimum solitus es. de quo, non est meum statuere, uere ne sentias, an secus. at illud meum est, paucis ostendere, cur tu contra mihi carissimus, iucundissimusque sis, & quod nunc in meis aedibus mecum habites, mecumque uiuas, in eo ego quoque meae felicitatis aliquid agnoscam. nam, si tu ita de me sentis honorifice, quod iudicio mouearis: aequum est mihi a te concedi, ut ego de te non minus uere, quam tu de me, iudicare possim. sin istam tibi de me opinionem peperit humanitas: me quoque non solum natura, sed ipsa iam ratio docuit, praeclarum esse

201 PHAEBATIO
 se humanitate excellere . itaque do me libenter in eam
 partem , ut homines officijs colam , laudibus exornem ,
 re , si opusest , pro me tenuitate sustentem . Sed me-
 hercule ego de te , mi Matthae , a uero animi mei sensu
 iudico : nihil me gratia , nihil afficiat ambitio . Primum ,
 cum aliquoties mei salutandi causa domum meam ue-
 nisses , pelle xisti me in amorem tui , comitate morum ,
 & ueritate sermonis : deinde , quod iam non tibi mo-
 do , neque & alijs petentibus negaueram , atque ex-
 cluseram , ut ego te domo reciperem , eloquentiaeque stu-
 dijs erudirem , multis precibus usus peruicisti . Nec mi-
 hi tamen , quod tibi , meorum sermonum cupiditate fla-
 granti , meamque domesticam consuetudinem petenti ,
 satisfecerim , adhuc uenit in mentem paenitere : quin ,
 quo plus ad nostrum conuictum accedit temporis , eo
 maiorem e tuis moribus , tuisque studijs haurio suauita-
 tem . non enim tam hoc in te laudo , quod certe in adole-
 scente summa laude dignum est , quod a studio doctri-
 nae non te suis illecebris uoluptas , non commodum ,
 ne ipsa quidem ualerudinis ratio deducit ; quam illud
 & admiror , & praedicare satis pro dignitate non pos-
 sum , quod in tuis cogitationibus haec tibi prima est ,
 & antiquissima , ut Deum optimum maximum , a quo
 uno , quae uere bona sunt , emanant omnia , humanis
 rebus , quae fluxae nimis , infirmaeque sunt , longe om-
 nibus anteponas . Perge adolescens optime in hoc prae-
 claro diuinoque sensu . haec est omnium rerum una nobi-
 lissima , una , mihi crede , quae omnium Philosopho-
 rum scientias , una , quae omnium Regum opes facile
 uincat . quare tu quidem oblecta te , quod facis , elo-
 quen-

quentiae studio : in qua , quo modo principia se dant ,
 futurum auguror , ut breui superiorem neminem , ali-
 quando ne parem quidem habeas . sed illud stet in pri-
 mis , neque umquam excidat , omnium uirtutum Pie-
 tatem in Deum esse fundamentum . ac uide , quot tibi
 bona fluant . Primum , tuae salutis consulueris egre-
 gie . animi salutem appello , non corporis . decet enim
 nos aeternam potius illam uitam , omni felicitate cir-
 cuiusfluentem , quam hanc , quae temporum spatij de-
 finitur , miseris numquam uacantem , cogitare . dein-
 de , patrem tuum , qui , ut audio de multis , atque
 etiam de te ipso , humanam prudentiam prae diuina re-
 ligione nihil esse putat , incredibili uoluptate laetitiaq.
 perfundes . cui quantum debeas , non ex eo solum intel-
 lige , quod pater est ; sed quod is pater , qui te filium uult
 esse inter tuos ciues omni re florentem , atque honora-
 tum ; qui te consilijs a puero sapientissimi erudiuit ;
 qui te suo exemplo , suis optimis institutis , ac factis ad
 laudem quotidie uocat . Tali patri , tam probò , tam tui
 amanti , tam libenter suas omnes curas in te consumen-
 ti , curare debes , ut id , quod reliquum est uitae , per te
 sit iucundissimum . quod ita consequeris , si statueris ,
 quibus artibus ideo nunc operam das , ut aliquando ce-
 teris hominibus elegantia sermonis , & scientia rerum
 antecellas , earum artium infirmam esse gloriam , nisi
 perpetuo erga summum Deum amore studioq. fulcia-
 tur . mihi quidem , cui tu carissimus esse aut uis , aut
 certe ita uideris uelle , ut mihi persuadeas , magis ulla
 re placere non poteris , quam si te in eo , quod instituisti ,
 uitae innocenter & cum uirtute degendae studio con-
 stas .

stantem, tuq. simillimum uidero. Et, ut iam nunc intelligas, quos in animis hominum amoris igniculas uera uirtus accendat; scis quinctum abhinc mensem mihi tecum nihil fuisse, te mihi numquam uisum, ignotam mihi tuam faciem, obscurum nomen. nunc, apud me quo loco sis, intelligere te puto. paucissimis diebus ex conuictu consuetudo, ex consuetudine amor, ex amore familiaritas exorta. itaque tecum & saepissime sum, quod sub ijsdem tectis necesse est, & admodum iucunde, quod ea, quae in tuis moribus elucet, probitate consequeris. Et, quoniam is ego sum, qui, quo me uoluntas ducat a ratione profecta, eo libenter sequar; gessi morem animo meo, tacite hortanti, ut hanc meam ad te amandum propensionem non modo tibi, sed, quatenus quidem per me liceat, reliquis etiam hominibus illustri aliquo officio ac munere declararem. cumq. tulisset casus, ut hoc tempore Ciceronis epistolae familiares, eae, quas tu iam legendo & peruolutando triuisti, denuo typis, ut nunc loquimur, essent imprimendae: peropportuna ad id, quod uolebam, uisa res est. nam, hunc librum si cum tui nominis inscriptione publicarem, putavi me facere quiddam, quod utrique nostrum aequo conueniret: tibi, quia ex his primum Ciceronis epistolis ad Latinae orationis elegantiam informamur, ex his primus eloquentiae quasi succus, qui qualis initio fuerit, permagni interest, ebibitur: mihi, quia, cum hic liber omnium fere uersetur inter manus, circumferret, id quod ego cupio, tuum nomen, & meum de te iudicium, meamq. spem quam plurimis ostendet. quorum alterum est eiusmodi, ut ego tibi nunc ex aequalibus

bus tuis neminem in ullo genere laudis antepōnam : altera , cum aetate procefferis , ea mihi de te pollicetur , quae si euenerint , (omnium autem rerum exenti . in Deo positus est) uir eris inter uiros maximus , bene ualeas a te familia tua memoriam nominis sempiternam , patriaria uero exemplum in ciuitate uirtutis excolens praecclarissimum . Venetijs , M D LIV. mense Maio .

AD. CAROLVM. PISAVRIVM
LEONARDI. FILIVM
IN. EPISTOLAS. CICERONIS
AD. ATTICVM 2

BENEFICIORVM , Carole Pisauri , non eadem omnium est ratio . multi , quid detur , spectare solent , sua quidque magnitudine metiuntur , nihil attendunt praeterea : ego potius , quibus de causis , & a quo homine detur , animaduerto ; ac , si quid in aliquem , aut in me ipsum collatum est gratiae , tanti soleo aestimare , quanti uidetur is , qui contulit , aestimandus . hinc fit , ut , quae a patre tuo , uiro sapientissimo , & cum alijs laudibus ornato , tum uero omnium , quos ego in uita nouerim , humanissimo , quae item a patruo , qui nuper magno bonorum omnium maerore mortuus est , Ioanne Maria , Paphi Episcopo , excellenti non minus doctrina , quam bonitate , praedito , diuersis temporibus in me profecta sunt officia , ea quamquam summa non fuerint , (neque enim tulit occasio , neque rationes meae postularunt) pro summis tamen acceperim , & earum rerum loco duxerim , quas qui possident , beati existimantur . fons enim ille , unde manant ,

runt, amor fuit, & cum amore iudicium, quod uterque de me habuit: quod equidem, si potero, tuebor officijs: studio certe, omniq. prorsus cura, atque industria bonum uirum, meritorumq. memorem praestabo. quod si liceret ingenium cum uoluntate coniungere: ut alterum alteri responderet, & cupiditati uires aequarentur: illustrarem beneficia uestra; ac fortasse efficerem, ut gratia mihi a uobis aliqua deberetur, gratiam persoluenti. uerum, ut, hoc quidem ab infirmitate mea sperari minime posse, non solum intelligo, uerum etiam ingenue confiteor: sic illud facile polliceor, uereq. affirmo, si quid aut iam est in me facultatis, aut erit aliquando, ijs, in quibus assidue uersor, studiis partum, & uigilijs, uelle me id in omni mea uita, quantumcumque erit, seruire totum uestrae laudi, tuae praesertim; quae cum a meis praeceptis, & consilijs originem duxerit, exornabo eam, tamquam opus meum, quibus potero artibus, qua licebit industria; florentemq. pulcherrimis uirtutibus alumnum disciplinae meae cum inspiciam, gratulabor utrique nostrum pariter, fructumq. amoris & studij ueteris in te mei ex tua gloria uberrimum capiam. Ac tu quidem, mi Carole, cum tibi nasci contigerit ex ea familia, in qua semper uerus honor, & splendor uirtutis enituit, nihil debes humile cogitare, nihil angustum, nihil obscurum, aut inane. excelsa petat animus tuus, ampla, illustra, plena dignitatis, & gloriae. quo te semper a tua prima pueritia mea uox incitauit; quo pater tuus, cuius ad te cogitationes curaeq. referuntur omnes, assidue cohortatur, quo denique te uocant maiorum tuorum
 exem-

exempla; quorum nomina nulla dies exstinguet, nulla obscurabit obliuio. non enim, si praestiteris ea, quae a te expectantur, quae maxima sunt, nouum in tuam familiam decus inferes: antiqua renouabis, praeclaramq. consuetudinem retinebis in tua domo laudis expetendae, exercendarumq. artium optimarum: quibus instructos, utiles fuisse patriae cines, sibi & familiae gloriosos, de tua gente multos, si annales euolueris, inuenies. Verum, quando te sacris addixisti, & illud uitae genus complexus es, quod est totum in laudabili ratione, totum in praeclaris cogitationibus et factis constitutum; non te libera uoluntas, ut alios, ad honestum rectumq. ducit; sed, quo te primum die ad religionem contulisti, eodem die legem ipse tibi imposuisti perpetuae continentiae; exclusisti rerum inanium cupiditatem; uelle ad solidam laudem omnia referre, uelle summi Dei gloriaui in omni uita, idest tuam salutem, spectare professus es. Quare non tibi monitores, quorum te moueat oratio, expectandi: ipse te excita, ipse acue, & impelle. multae sunt propositae adolescentibus uiae, fallaces, obliquae, insidiosae, oculis iucundae, specie quadam obiecta uoluptatis: in quibus errare quotidie uides, & labi, ducem sequentes libidinem, non rationem, de tuis aequalibus quamplurimos. tu uiam uirtutis ingredi, simplicem, rectam, apertam, principio fortasse difficultem, atque asperam, exitu certe salutarem, & gloriosam. hanc, inquam, uiam, signatam, & impressam uestigijs proborum sanctorumq. uirorum, si uis ipse tibi carus esse, si uis ipse tibi recte consulere, unam ingre-
 dere:

dere: aut, si ingressus iam es, curre per eam celeri gradu ad ea, quae te manent, praemia immortalitatis. Haec ego, pro meo in te amore singulari, uetereq. erga parentem tuum studio, scriptis tecum ago, quae sermonibus & libentius agerem, & saepius, si liceret. sed, quando te Patavij tua studia, a quibus abduci non debes, me Venetijs mearum rerum ratio, & ualitudinis detinet infirmitas: proficiascetur ad te mea uox, his consignata litteris: quae tecum erit perpetuo, ubicumque fueris, te prosequetur, quocumque iueris. nec uero dubitavi, quin ea tibi paullo gratior esset futura, coniuncta cum Ciceronis uoce, idest cum ijs epistolis, in quibus cum Attico, familiari suo, non minus grauter, & sapienter, quam eleganter, & splendide loquitur. fructum, ut spero, capies ex utraque non uulgarer. ego enim, ut uelis optima, te hortor; Cicero uolentem adiuvat; ornat enim eloquentia, consilijs instruit sapientissimis. nam disputat saepe in his epistolarum libris, sermone per quam eleganti, de statu reip. de uitijs Principum, unde fluunt exitia ciuitatum, de uicissitudine fortunae. qui tibi erit, accurate legenti, sapientiae fons uberrimus. A me uero munusculum habebis, meae in te uoluntatis & studij argumentum. exiguum, inquires. fateor: sed uelim spectes animum, non rem: quam tamen ne ipsam quidem debes contemnere: siquidem eiusmodi est, ut tuas, tuorumq. laudes, a me non expressas, sed tamquam tenui penicillo designatas, simul cum beneuolentia mea cunctis gentibus patefaciat. Venetijs, M D LIX.

AD.

AD . BENEDICTVM . ACCOLTVM
RAVENNAE . CARDINALEM
IN . ORATIONVM . CICERONIS
PARTEM . PRIMAM 3

MAXIME esset optandum , Accolte clarissime,
ut , quae olim a doctissimis uiris magno labore , ma-
gnisq. uigilijs sunt elucubrata , ea nostram ad aetatem
peruenire omnia potuissent . artium plurimarum scien-
tia , quarum adiumento ad uitam recte instituendam
indigemus , non desideraretur . uerum ita casu nescio
quo accidit , ut ex ijs scriptis , quae ueteres illi , homi-
nes sapientissimi , reliquerunt , non solum multa pror-
sus interierint , sed etiam , quae in hanc diem seruata
sunt , ita deprauata , ita mutila legantur , ut saepissi-
me uix , aut ne uix quidem intelligi possint . hoc incom-
modum pater olim meus magna ex parte sustulit . cuius
industria multos excitauit , ut , eandem rem aggressi ,
iacentem litterarum laudem pro suis quisque uiribus
subleuaret . quod si alij fecerunt , tantum aemulatione
gloriae permoti : certe , cur ego id faciam , hoc plus ha-
beo caussae , quod , cum pater studiosis id , quod
in hoc genere promiserat , morte praeuentus prae-
stare non potuerit , hoc me nomine ita appellant ,
quasi ad filios soleat non paternae solum rei , sed
uoluntatis etiam hereditas peruenire . haec me , ut
debet , opinio multum mouet , sed auctoritas tua plu-
rimum : quam ego tanti soleo facere , ut , quamcumque
tu probas rationem , ea demum & utilis mihi , & ho-
nesta uideatur esse . tu igitur cum ad hoc posteritatis

M m 2 adiuuan-

adiuuandae Studium nos & uehementer, & saepe sis
tohortatus; effecisti, ut in eam rem tanto alacrius in-
cumbamus, quanto pluris apud me tua, quam reliquo-
rum omnium consilia sunt. quod si labore, studio, dili-
gentia profici in hoc genere quidquam potest, ut certe
potest: magnopere spero fore, ut neque te officij tui in
me admonendo, neque liberalitatis in adiuuando pae-
niteat. cuius rei quasi specimen erit haec prima Cicero-
nis orationum pars, quam, ex ueterum exemplarium
collatione diligenter emendatam, in manus hominum
sub tuo nomine emittimus. nam, cum usu, & consue-
tudine ita comparatum sit, ut, quibus rebus Principes
uiri delectentur, in ijs rebus multi suum Studium pro-
bare uelint; ex quo fit, ut ab alijs canes, ab alijs equos,
aut aues nobiles dono dari uideamus: commodum me fa-
cturum existimaui, si quid ego eius generis ad te mitte-
rem, quod omnibus te praeferre uoluptatibus intelle-
xissem. soles enim quotidie fere a grauissimarum ar-
tium tractatione, in haec studia, quae sibi ab humani-
tate nomen adsciuerunt, quasi in hortum amoenissi-
mum, diuertere: ubi te modo oratorum & poetarum
flores, modo dulcium amicorum colloquia mirifice dele-
ctant: ut, praeter id temporis, quod uoletudini dare so-
les, quod sane pusillum est, hora nulla sit, quam non
in litteris, & cum uirtute traducas. quam tuae uitae
rationem qui ignorant, mirantur scilicet, unde illa tibi
in aduersis rebus fortitudo tanta, unde animi robur il-
lud inuicti, quod ne illa quidem ipsa, quae in rebus hu-
manis Fortuna dominatur, ullo pacto poterit infringe-
re; contra cuius uim duplici te praesidio munieris, ar-
tium

tium maximarum cognitione, & mentis optimae con-
 scientia. haec est aliarum uirtutum, quae in te sunt
 multae, quasi princeps, & regina quaedam; ut in
 alijs neminem tibi anteponere, in hac ne conferre qui-
 dem possim. Nam de prudentia, de pietate, de iusti-
 tia, ne uidear assentari, nihil dicam: ne de liberalita-
 te quidem; quae tamen ita nota est, ut non, qui eam
 laudet, assentator, sed, qui non laudet, maleuolus exi-
 stimetur: cum enim haec dandi beneficij ratio eiusmodi
 sit, ut nulla certior ad laudem, nulla item magis lubri-
 ca uideatur uia; propterea quod in beneficijs collocan-
 dis plerique fortunam hominum spectare solent, ut eam-
 dem gratiam, aut etiam cum fenore recipiant: non est,
 quod in hoc te labi quisquam arbitretur; cum & rarissi-
 me contingat, cuiusquam opera ut egere uidearis, &
 ita tamen quam plurimis, ob eximiam naturae tuae li-
 beralitatem, atque amplitudinem, benigne facere &
 soleas, & possis. & cum de omnibus ad bene meren-
 dum natura es maxime propensus: tum uero ipsa te ra-
 tio atque doctrina ita conformauit, ut ad eos honestan-
 dos, qui se ijs artibus, in quibus ipse excellis, dedide-
 re, tuum soleas studium libentissime conferre. quae qui-
 dem humanitas & beneficentia tua non sane uideo
 qui possit in ullo maior esse, quam in me tuendo fuit.
 quae est enim a te res, quae ad meum commodum at-
 tineret, praetermissa? quis diligentius est adhorta-
 tus, ut hanc restituendae antiquitatis laudem, qua pa-
 ter meus olim excelluit, paene afflictam excitarem?
 quis eam ipsam ad rem perficiendam plura contulit?
 cum etiam magnis Principibus, tui simillimis, ita me

commendaris, ut iudicii tui testimonio permoti, non nimis ad se praemijs euocarint. Quae cum recordor, etsi me ipsum probe noui, tamen interdum mihi assentor, & mihi aliquid uideor esse, quod a te sim ornatus. haec me inanis ambitio ita delectat, ut illum dolorem, quem ex difficultate capio remunerandi, si non tollat, minuat quidem certe. quamquam tu is es, qui te satis superq. remuneratum existimas, si modo id, quod dedisti, ab eo, qui accepit, intelligis memoria teneri. quo in officio praestando, noli credere quemquam esse, qui me uincat. & huius quidem rei confido fore ut aliquando eiusmodi a me signa dentur, quae nullum cuiquam de mea in te uoluntate dubitandi locum relinquant: nuuc earum rerum, quas ipsi quidem hoc tempore possumus, maxima, primum, ut dixi, Ciceronis orationum uolumen in tuo nomine apparebit. omnino neque amplitudine tua, neque ipsi officijs, quae in me contulisti, digna res uidetur: sed, ut spero, muneris nostri tenuitatem humanitatis tuae magnitudo subleuabit.

A D. G V L I E L M V M . B E L L A I V M
L A N G E V M

APVD . SVBALPINAS . GENTES . PROREGEM
IN . ORATIONVM . CICERONIS
PARTEM . SECVNDAM 4

MAGNI refert, Bellai ornatissime, quo quidque tempore agatur; & ad omnes res non paruum habere mumentum solet occasio quaedam, & commoditas, qua uti dicuntur ij, qui nihil, nisi loco, facere consueuerunt.

uerunt . nam , quemadmodum pictorum tabulae certo loco positaе delectant ; eademq. minus bono lumine constitutae , non ita eorum , qui spectant , oculos tepe re solent : sic actiones nostrae , mirum est , quantum opportunitate commendantur : ut interdum plus in tempore , quam in ipso , positum esse uideatur . quod ego cum semper iudicarem , tamen non sum uexitus , quin tibi , in ijs rebus uel maxime occupato , quas Rex Christianissimus . & post hominum memoriam maximus , tuae fidei diligentiaeq. mandauit , hoc ipsum , quod nunc a me profiscitur , officium futurum esset uel iucundissimum . nam , etsi magna tibi est grauissimorum negotiorum imposita moles ; quam tu summa tua cum laude , & omnium paene gentium admiratione sustines : tamen in ipsa illa occupatione ita te litterarum tractatio delectat , ut & legas cum uoluptate , quae alij scripta reliquerunt , & scribas ipse , quae a posteris cum admiratione perpetuo legentur . ex quo illud consequeris , ut non modo Regis uoluntati seruias , quod est summa laude dignum ; sed etiam posteritati consulas , quo laudabilius esse nihil potest . itaque tantum abest , ut a maioribus tuis , omni decore affluentibus , ad te ornandum quidquam haurias , ut etiam in te sit , quod ad illos redundet . nam , si tibi aliunde petenda sit laus ; unde plura suppetant ornamenta , quam a fratribus tuis , maximeq. ab eo , qui a Paulo III . ita est in Cardinalium Collegium cooptatus , ut ei summus Pontifex amplissimam dignitatem non quasi optatam concessisse , sed quasi debitam persoluisse uideatur ? cui quidem uiro cum ad summam gloriam nihil desit ;

Mm 4 cumq.

cumq. item tibi caeres, abunde adsint, quibus homines hominibus antecellere uidentur: tamen fit uestra bonitate, & sapientia, ut uicissim & tu in illius dignitate, atque amplitudine, & ille in ingenio. atque uirtute conquiescat tua. uterque uero magna apud Regem prudentissimum, & summo iudicio praeditum auctoritate, magno estis apud omnes nomine, & gloria. nam tu quidem, quis est tam longinquus, cui notissimus non sis? non ex praesenti corporis forma, (quamquam multas provincias Regis legatus obijsti) sed ex imagine ingenij tui; quam uerissimis eloquentiae coloribus expressam in tuis scriptis licet intueri. in hac cum & naturae tuae bonitas, & uirtutis eximia praestantia ceratur: sequitur, ut, ex ea qui te norunt, iidem ament. quorum ego in numero cum ita essem, ut nemini concederem: tamen non est credibile, quantum ad illam ipsam animi erga te mei uoluntatem addiderit Gulielmi Pellicerij, oratoris in hac urbe Regij, hominis praestantissimi, praedicatio. cuius multi, & egregij de tua laude sermones me iam antea commotum impulerunt, ut ex orationibus Ciceronis, cuius tu libros e manibus dimittere non soles, alteram partem cum tui nominis inscriptione diuulgarem. qua in parte ab erroribus, & mendis uindicanda quantum operae, studijq. posuerim, mihi ipse sum testis; quantum autem profecerim, & tu, & alij iudicabunt. tibi quidem, si consequar, ut nostra diligentia probeatur, sane meos labores non exiguo compensatos esse fructu existimabo.

A D.

AD . ALEXANDRVM . CAESARINVM
CARDINALEM
IN. ORATIONVM. CICERONIS
PARTEM. TERTIAM 1

BENE mereri de litteris, etiamsi utilitas praeterea consequatur nulla, tamen praeclarum in primis, atque egregium esse semper duxi: quamquam, utilitatem spectare si uolumus, ea demum summa est, quae ex hoc genere percipitur. fructus enim in posteritatis memoria, & praedicatione positus est, quem nemo umquam sapiens non praestantissimum iudicauit. sed haec bene merendi ratio duplex uidetur esse. nam & qui aliquid ipsi scripserunt, & qui alios uel cohortatione, uel praemio, ut scriberent, impulerunt, litteris opem tulisse existimantur. quae duae res eiusmodi sunt, ut, qui alterutram commodè faciat, ei scilicet a studiosis omnibus gratiae sint agenda; qui utramque, ne haberi quidem satis possint. Atque hanc laudem, ne apud ueteres quidem saepe accidit, ut unus consequeretur: propterea quod, qui ea uirtute, atque fortuna fuerunt, ut & ingenio posteris prodesse possent, & opibus, ut idem facerent, multos adducere; alterum facile fecerunt, ut eos, qui doctrina, & eloquentia ualerent, ad iuuanda litterarum studia excitarent; alterum facere, ut ipsi monumentum ali quod industriae suae relinquerent, propter rerum gerendarum curam non ita potuerunt. quod item nostris temporibus usu uidemus euenire. nam neque multi sunt, qui praestare utrumque possint; & qui possunt,

ij5

ijs fere, cum uelint, non conceditur. cuius generis exemplum, ne id, quod adest, aliunde quaeramus; concede quaeso, Caesarine praestantissime, ut a te sumam; & sine me hoc impetrare a modestia tua, ut ea, quae sentio, de te dicam. certe enim, qui maiorem aut iuris ciuilis, aut sacrarum litterarum cognitionem sit consecutus, neminem esse constat. neque tamen haec studia, quae humaniora appellantur, quae nos adhuc secuti sumus, contempsisti; in quibus etiam diligenter uersatus es, ut illa superiora, quae quibusdam ipsa per se nimis horrida uidentur, eloquentiae pigmentis, cum uelles, atque etiam quantum uelles, illustrare posses. est igitur in te ipso, unde posteritas adiuuetur. nec, ut arbitror, uoluntas deest: sed otium eripiunt maximarum rerum occupationes. nam, quia tua uirtus non humili, neque obscuro loco latet, sed quasi in specula quadam excelsa, atque illustri posita est, unde opem ostentare bonis, omnibus uidetur; iccirco homines accurrunt ad te, uel ut consilium, uel etiam ut auxilium petant. itaque negotijs a litterarum tractatione distractus, ex duabus rationibus, quibus initio bonas artes adiuuari posse dixi, alteram inuitus omittis, cum ipse nihil scribas; alteram studiose amplecteris, cum ijs, quos industria uides excellere, nulla re desis. quamobrem Hieronymus Ferrarius, qui se iam pridem tibi addixit, homo & ingenij, & iudicij laude praestantissimus, cum alia, quae a te habet, praedicare solitus est, tum illud uel maxime, quod, domi tuae uiuens, te permittente, atque adeo libente, totum diem in litteris ponit, & otio

frui-

fruitur tanto , quantum deserta in regione uix esset. cuius ex ingenio qui fructus percipiuntur , qui certe maximisunt , ij sane tuae liberalitati referuntur accepti . a te habemus , quae Ferrarius in ueterum scriptis uel correctione restituit , uel explicatione illustrat . a te emendationes in Philippicas Ciceronis orationes , quas ille plurimas , atque optimas ad me misit , quae iamiamq. edentur , a te inquam omnes sunt . itaque etiam eas ipsas orationes , ut a Ferrario , idest a te , restitutas , & quae praeterea in hoc tertio uolumine continentur , in quibus ipsi , quae male affecta erant , multa sanauimus , tibi inscriptas , atque dicatas emittimus ; ut , quod beneficium habemus maximum , eius beneficij auctorem agnoscamus , & huic libro summum ornamentum , Caesarini nomen , apponatur . quare etiam id , quod iampridem optaui , fortasse consequar , ut , quam praeclare ego de te sentiam , cum intelligas , tu me eum existimes , quo in amicitiam , uel potius in clientelam tuam accepto , non pessime sensisse uidearis .

AD . IOANNEM . MONLUCIVM

CHRISTIANISSIMI . REGIS

CONSILIARIUM

EIVSDEMQUE . APVD . VENETAM . REMP . ORAT .

IN . CICERONIS . ORATORIOS . LIBROS 6

QVOD te non fugit , Monluci sapientissime , praestare omnes ceteris hominibus , sed alius alia re uult .

uult. non enim uniusmodi sunt nostrae uoluntates ; sed, quoniam ex animo, qui uarie afficitur, tamquam ex typo effinguntur, ipsae quoque uariae sint, & multiformes, necesse est : ergo non eadem omnibus prima sunt. Quoniam uero ex ijs, quae appetuntur, necesse est aliquid excellat, ut de multis optabilibus unum optabile maxime sit : quid sit id, quod ego ceteris praestare putem, si de me quaeratur ; dicam, id, quod qui assequuntur, eorum in potestate sensus omnium, animiq. sunt. id autem sine dubio Eloquentia est : quae tantum possidet dignitatis, ut infra uel eorum fortunae, quorum imperium prouinciae nutumq. sequuntur, me quidem iudice constituentur : cum ita accadat, ut ab hac quamcumque in partem uolentes ducamur, illis inuiti saepe pareamus. Sed, quoniam, quo loco posita laus est, eum locum maximis difficultatibus Natura circumsaepsit, ut perueniendi facultatem paucissimis relinqueret : non est, quare nobis in mentem ueniat mirari, cur neque diuturna, neque in multis perfectae fuerit species eloquentiae. illud uideo, cum in hanc cogitationem mentis aciem intendi, bene dicendi gloriam duabus rebus ali maxime, otio, & libertate. itaque in urbe Roma, quae bonorum oratorum quasi fecunda genitrix par tus edidit uberrimos, neque ante secundum Punicum bellum, neque post Caesaris dominationem magnopere fuit, quod in hoc genere probares. Hannibale uictō, hostis Italiae terribilis nemo fuit. tum in urbe securitas, tum summa tranquillitas orta: tum seditio forum hominum ingenia popularibus cōcionibus acuit

am-

ambitio conciones, inquam, eloquentiam pepere-
runt: nisi quid me fallit ratiocinantem: ratiocinor
autem sic, & per hos quasi gradus interrogationis
adscendo. Eloquentiae quod summum fuit propositum
praemium? consulatus: qui summus honor fuit. con-
sulatum quis mandavit? populus. populum quis te-
nuit? concionator optimus. ergo a concionibus existi-
tit orator. idemque, sublati concionibus, nullus fuit. cū
enim ciuilibus armis oppressa Resp. iaceret; uetus con-
suetudo perisset; a populo, cuius potestas uniuersi
translata ad unum esset, non iam magistratus, non
praefecturae peterentur: eloquentiae, quae populi
gratiam honorum spe quaesierat, inanis omnis & su-
peruacanea fuit exercitatio. sic oratoria facultas,
summorum hominum studijs, exercitationibusq. cul-
ta, cum a duobus Gracchis ad C. Caesaris aetatem,
hoc est per annos centum fere ita uigisset, ut nihil
umquam fuerit illustrius; non effugit rerum huma-
narum commune fatum: quas ubi ad summum siue in-
dustria, siue natura perduxit, retro fere praecipiti la-
psu reuoluuntur. Imperatores deinde multi rem Ro-
manam exceperunt: quorum aetatibus uestigium ue-
teris eloquentiae nullum agnosceres. quid post? multo
minus. nam, imperij sede in Graeciam translata, cre-
brae uastationes Italiae consecutae; cum influentes
barbararum nationum copias reprimeret nemo, tum
non eloquentia modo, sed ipsa paene litterarum me-
moriam funditus deleta, nec suus est bonis disciplinis
honor, nisi multis post saeculis, restitutus. patrum
denique, aut auorum nostrorum memoria, cum exte-
ros

ros mores Italici caeli temperies aliquando ad humanitatem deduxisset, paullulum oculos litterae sustulerunt. doctrina primum, serius enituit eloquentia: nec mirum: doctrinam enim sine eloquentia laudamus; eloquentem sine doctrina recte intelligens nemo duxit. nunc in oratorum nomine, quod eximium semper fuit, nihilo minor, atque haud scio an etiam maior, quam priscis illis temporibus, dignitas, & amplitudo est. mittuntur a Regibus ad Reges, aut ad liberas ciuitates, qui non de stillicidijs agant, non de iure fundi; quarum rerum controuersias qui perite, & copiose disceptarunt, scimus olim habitos esse eloquentes: sed ea tractent, quae prudenter disputata, otium gentibus constituere, dignitatem imperij conseruare, terminos proferre possunt. hoc qui praestat, eum ego ueteribus oratoribus non comparo solum, sed etiam antepono. illi causas agebant primum apud iudices sorte ductos, deinde apud eos iudices, quibus de aliena re, non de sua iudicantibus persuadere orator siue hoc, siue illud haud magno negotio posset. nunc agitur in consilio letissimorum uirorum: agitur ijs de rebus, unde ad eos ipsos, qui iudicant, maximum potest siue emolumentum, siue damnum redundare; cum & de publica re iudicent, & in publica, extra quam nihil est, priuata cuiusque contineatur. his probare quae uelis, eo maioris ingenij uidetur esse, quo difficilius ab artificio capitur prudentia. itaque, cum hoc multi uoluerint, magnum decus atque ornamentum est eorum, quibus contigit, ut possent; qui sane pauci sunt: maximum uero, si cui tantum aut natura de-

dit,

dit, aut exercitatio doctrinae, ut inter hos ipsos emi-
 neret. qualem si quis te iudicet, Monluci clarissime,
 hunc ego recte iudicare mihi persuadeam. nam, si con-
 sideremus, primum a quo missus orator sis, deinde ad
 quos, tum quibus de rebus missus: ita reperiemus,
 missum ab eo Rege, qui omnes Reges sapientia uicerit,
 quoniam quidem omnium unus, quid contra Fortu-
 nam uirtus posset, maxime declarauit: ad eam Rem-
 publicam, quae nisi sapientissimorum ciuium copia
 floreret, semperq. florisset, profecto neque tanta nunc
 esset, cum olim minima fuerit; neque tam diu flaret,
 cum ceterae Respublicae suorum ciuium temeritate con-
 ciderint: ijs autem de rebus esse missum, quarum quae
 magnitudo sit, ex eorum, ad quos pertinent, opibus ap-
 paret; quae tantae sunt, ut paucorum imperijs distri-
 butus terrarum orbis teneatur. Et, cum haec legatio
 tibi perhonorifica fuit; tum illud ad tui nominis cele-
 britatem longe maximum accessit; quod, cum a Prin-
 cipe Turcarum Solymano pacem defessa bellis Europa
 peroptaret, eaq. sine Christianissimi Regis intercessio-
 ne desperaretur; unus electus, qui tantum muneris
 obires, acceptis a Rege mandatis, aestate media, sum-
 mis caloribus in Graeciam nauigasti. pacem ut compo-
 neres, optabatur; composuisti: hieme summa, difficilli-
 mis itineribus, per dispositos equos in Galliam recurri-
 sti. Exceptus alia cura, cū de sedandis inter Regem tuū,
 Regemq. Britannum magni momenti controuersiis age-
 retur, praesuiuisti. te consulente, agente, ultro citroq.
 cursante, abiectis armis pax inter eos firmissimo foede-
 re constituta. Habes hoc omnino, Monluci, non dico

a For-

a Fortuna, quam casus, & temeritas regit, sed a te ipso, qui ad consilium & rationem omnia refers, ut in tuis actionibus felix usquequaque sis. nimirum Sors, quam in rebus humanis dominari quidam sunt opinati, non omninum est aequae communis; sed ipsa sibi uirtus propriam fortunam architectatur. non erras, quia non est errare sapientis: & quia sapienter agis, omnia procedunt. bonus etiam orator es, quia bonus uir: ingenium enim probitas commendat; nec minus mouet is, qui dicit, quam ea, quae dicuntur. Quod nisi Latinum sermonem in Italia peregrinitas immutasset; nae tu nobis longo interuallo & Crassos, & Antonios retulisses. sed quoniam ea lingua utimur, quam multis coeuntibus linguis generatam corrupta consuetudo peperit: ueteribus Romanis oratione dissimilis, ingenio simillimus, non tu quidem loqueris ut illi, sed ut illi tamen & sapis, & persuades. Quare non fuit ab re, cum ego eos libros, in quibus perfecti formam oratoris a Cicerone uidemus expressam, mendis antea deformatos, nunc mea correctione expolitos emitterem; non fuit inquam ab re, tuo nomini dicatos emittere; ut, quae de perfecto oratore traduntur, ea perfecti item oratoris titulo cohonestarentur. hoc cum ita existimassem, quia uidebatur esse aptissimum, feci, & feci eo libentius, quod, cum tu mihi & multa iam summae humanitatis officia tribuisses, & is esses, qui tribuere etiam maiora posses; ego, nisi aliquid, praesertim ubi daretur occasio, retribuerem, uerebar, ne, ex duobus maxime insignibus uitae, alterutrius infamiam non effugerem, ut uel ea uiderer, quae a te accipissem,

*cepiſſem, minus meminiffe, quod a conſuetudine natu-
raq. mea alieniſſimum eſt ; uel ea, quae ſperari poſſent,
negligere ; quod quia ſuperbi eſſet , abeſt non modo a
fortuna mea, ſed etiam a uoluntate plurimum . Vene-
tijſ. M D K L V I .*

AD . BENEDICTVM . RHAMBERTVM

IN . C I C E R O N I S . L I B R O S

D E . O F F I C I I S

N O N ignoras , Benedicte Rhamberte , ſenſuum
eſſe quandam in hominibus ſimilitudinem ; quae cum
in conſuetudine cognita eſt , efficitur, ut, inter quos id
accidit , amor exoriatur . ab hoc quaſi fonte multo-
rum amicitiae manarunt . multos etiam beneficium
cum obligaffeſſet ; cumq. id , quod acceperant , memoria
conſeruatum grate animo redderent ; idq. uterque ſe
ri ob ingenij bonitatem, & uoluntatis erga ſe propen-
ſionem exiſtimaret ; ſtatim eſt illam opinionem bene-
uolentiae conſecuta . itaque duae cauſae ſunt , quam-
obrem homines ament inter ſe: ſed haec poſterior, quae
a rebus externis originem ducit , cum illa ſuperiore ,
quae a natura proficiſcitur , nullo pacto uidetur eſſe cõ-
paranda . illa enim primum habet eam ſuauiſſimam ,
qua , ut opinor , & certe, nulla maior eſt , cum eos ,
quibus utimur , & iſdem rebus , quibus nos , & ae-
que atque nos affici ſentimus : deinde, etiam qui in dan-
do & accipiendo beneficio fructus eſt, eo non eget . nam,
ſi haec actio bene merendi interdum eſt , & eſſe poteſt
in ijs , qui uoluntate non admodum coniuncti ſunt ,

Nu quanto

quanto facilius exsistet apud eos, quorum animi ita consentiunt, ut, quasi natura hortante, easdem res appetere, ab iisdem fugere uideantur? at uero, qui officiorum commoditatibus adducti in amicitiam coierunt; etiam si, alter alterum initio summe diligit; tamen, si quando accidet, id quod accidere saepe solet, ut ea, qua diligere coeperunt, causa tollatur; certe eorum animi pedetentim in amore languescent. quo in genere animaduertis, Rhamberte, quam multi quotidie labantur, de quibus, facile est intelligere, quid sentias, cum ab eorum instituto tua ratio tam uehementer abhorreat. probe enim te, quae nostra debeat esse in iungendis amicitijs cautio, quae in iisdem colendis religio, quod item in omni uita praestandum officium sit, horum librorum, quos nunc tibi inscriptos ad te mittimus, lectio erudiuit. sensi in me ipso; quem, ab opibus non magnopere firmum, aut ne firmum quidem, tamen octauum abhinc annum tanto studio es complexus, quantum, qui ab omni re paratissimus sit, remunerando compensare uix possit. cumq. rerum mearum status, ut sunt humana, interdum mutaretur; memoria teneo, te, numquam immutatum, eandem semper cum mihi, tum fratribus meis uoluntatem, ac beneuolentiam praestitisse. cum uero maior aliquanto inter nos consuetudo esse coepisset; quod quidem est factum, postea quam te in nostram uicinitatem contulisti: facile sentio, ad meam uitam recte conformandam quanto mihi obseruatio tuorum morum fuerit adiumento. colloctiones uero de literis nostrae quid non dicam delectationis, sed utilitatis habuerunt? equidem, si

dem, si liceret, totos dies uellem tecum ponere. quarum enim ego rerum cognitione delector, earum in omni genere quae tui sit iudicii subtilitas, intelligo. sed hanc Latine scribendi rationem, in qua multi nunc uolunt excellere, paucissimi possunt, eam uero sic tenes, ut tuis scriptis mihi quidem purius nihil esse uideatur. quod eo mirandum est magis, quia tu non, ut alij, diuturno, atque assiduo librorum usu, sed temporum studio subsceuiorum, hoc ut posses, consecutus es. nam, ut omittam, quod tibi, cuius fidei atque prudentiae Veneti senatus arcana creduntur, otium non saepe contingit: ecqui dies est, quo non ex amicis tuis aut consilio tibi aliquis, aut opera, aut etiam re sit adiuuandus? qua in consuetudine retinenda nimium diligens esse dum uis, accidit saepe, ut tuum potius ipse commodum, quam officij colendi facultatem praetermittas. quo ego me potius facere sum arbitratus, si haec opuscula, in quibus maxime de officio praecepta traduntur, ad te, quem cognoui esse omnium officiosissimum, mitterem. genus hoc, Rhamberte, quoddam est, quo ego eos, qui de me bene meriti sunt, remunerari soleo. perpendere rem, nulla uidebitur: animum respice, gratissimum dices.

AD . DIEGV M . HVRTADV M
DE . MENDOZA

CAROLI . CAESARIS . A . CONSILIO
EIVSDEMQ . APVD . VENETAM . REMP . ORAT .
IN . PHILOSOPHIAE . CICERONIS
PARTEM . PRIMAM

SVPERIORIBVS diebus, cum domum tuam
uenissem, ut Benedictum Accoltum, qui apud te di-
uersabatur, honoris causa uissem, quem ego homi-
nem, non tam quia Cardinalis est, quam quia Cardi-
nalatu dignissimus, uehementer obseruo: casu accidit,
cum ego adessem, ut inter uos sermo oriretur ijs de re-
bus, quae, ab antiquis ignoratae, nostra patrumq.
memoria non solum inuentae sunt, sed ad summam
etiam elegantiam perpolitae, cuius generis cum Ac-
coltus ita multa commemorasset, ut mihi quidem, cre-
do item alijs, qui aderant, facile probaret, ueterum
sollertiae nostrorum hominum industriam antecellere;
suggeristi tu, ne de philosophia quidem, in qua tan-
topere antiquitatem admiraremur, tibi uideri esse du-
bitandum, quin ea posset etiam nunc expoliri, atque
ornari; si modo, quam quisque linguam a parentibus,
atque a nutricibus traditam cum lacte simul hausis-
set, in ea uellet scribere: nunc usu euenire, ut, exter-
no sermone addiscendo, totam aetatem consumamus:
quod si nos a pueritia disciplinarum cognitioni totos
dederemus; non esse desperandum, quin & Platonem,
& Aristotelem aliquando possent exsistere: non enim
& cae-

& caelum hoc, unde spiritum ducimus, idem est, quod
 olim fuit, & hominum ingenia non eadem esse pos-
 sunt. praua consuetudo naturam peruertit. quae, tam-
 quam ager, si colitur, fructus edit uberrimos; si ne-
 gligitur, exarescit. annos triginta ponimus in uerbis
 percipiendis: quantum spatij restat, ut res ipsas con-
 sideremus? licet ad antiquitatem animum referre:
 num aut Graeci illi philosophi, quorum nomen cele-
 berrimum est, ea, quae ab Aegyptijs acceperant, Aegy-
 ptio potius, quam patrio sermone scripta reliquerunt;
 aut nostri aliena lingua, non domestica, sunt usi, cum
 ea; quae uel de Graecis sumpserant, uel ipsi pepere-
 rant, in usum posteritatis explicarent? constat, apud
 omnes gentes, qui suas cogitationes litteris mandare
 uoluerunt, eos fere ijs esse uerbis usos, quorum signifi-
 cationem matris in gremio cognouissent. quod item
 nostra aetate si fieret, facile contingeret, quod tu opi-
 naris, Hurtade clarissime, ut in philosophia ueterum
 inuentis non nihil, uel etiam non parum addi posset.
 neque enim eos, qui fuerunt, usque eo cogitatione,
 ingenioq. processisse existimandum est, ut ijs, qui futuri
 sunt, quod praeterea cognoscerent, nihil reliquerint.
 multa latent adhuc, retrusa, atque abdita in immensi-
 tate naturae: quae eliciet, & euocabit in lucem, si
 quis inuestigandis rationibus, & perscrutandis rerum
 causis ab ineunte aetate suum studium dederit. quod
 ab ijs fieri commode non potest, uel potius nullo mo-
 do potest, quibus non ea lingua, in qua alii educatiq.
 sunt, sed ea, qua ueteres utebantur, scribere consi-
 lium est. quorum tu si probares institutum, quotus-

Nn 3 quisque

quisque tecum esset in eo laudis genere conferendus? *tenes enim perfecte Latinam linguam, tenes Graecam, Arabicam, alias praeterea. scribis tamen, ut in patria tua loquuntur. in quo uideo quid speñes. quod pater tuus egit, ut optime de Hispania mereretur; id tu alia quadam ratione consequi uis. ille enim, cum annum ageret uix dum quintum & decimum, qua aetate milites in exercitu pauci solent esse, omnium approbatione, qui exercitus regeret, electus, Baeticae Regem, bis acie fusum, regno exsuis, & quaecumque in eius ditione fuerant, Catholici Regis imperio potestatiq. subiecit. Aliam tu ornandae, atque amplificandae patriae tuae rationem iniuisti. profers enim, quantum in te est, Hispanicae linguae terminos; &, ut ea non solum uerbis, & nominibus, sed etiam rebus, & scientijs per te locupletata ab exteris nationibus appetatur, ingenio doctrinaq. consequeris. quod nescio an omnibus patris tui uictorijs, atque triumphis sit anteponendum. nam, etsi, populos bellos superare, & imperium augere, praeclarum est: tamen mihi cum animo meo consideranti multo melior uidetur esse condicio litterarum, quam regnorum: haec enim in unius hominis fortuna posita sunt, & unius saepe culpa exstinguuntur; illae uiuunt, & uigent quod die magis, neque ulla temporis circumscriptione terminantur. itaq. magni & excellentes uiri, qui bellicae laudis gloria florerent, cum earum rerum, quas gessissent, memoriam non satis fore diuturnam sperarent, nisi ab hominibus ingenio praeditis celebrarentur; eos, qui id praestare possent, non uulgaribus praemijs affectos, in ho-*

more

nore summo , atque etiam in amore semper habuerunt . Quo mihi illorum laus uidetur esse illustrior , qui & res praeclaras manu gerere , & , quae gesserint , litteris custodire ipsi possunt . quo in numero fuit soror illa tua praestantissima femina : cuius militaria facinora cum audimus , cuius eam nostrae aetatis uiro animi magnitudine comparamus ; cum autem ea , quae scripsit , legimus , uel antiquis scriptoribus ingenij praestantia simillimam iudicamus . Huiusmodi cum in tua familia mulieres existant , de uiris quae sunt speranda ? quamquam fratres omnes tui , tuq. in primis , ea , quae sperabantur , iam praestitistis . itaque Carolus Imperator uestra potissimum uirtute , uestraq. fide nititur . nam fratrem tuum , Marchionem de Montefar , qui ceteros aetate antecit , cum alijs in rebus , tum in uictoria Tunetana , equitibus leuis armaturae & classi maximae praepositum , magno suis rebus sensit esse adiumento : alterum autem , Episcopatu laenenensi ornatum , summe propter eruditionem , & prudentiam diligit : tertium Indicis prouincijs Proregem : quartum Hispanicis triremibus praefecit : te primum sibi uoluit esse in consilio : deinde , cum difficultatem quandam temporum paene fatalem impendere , & ea , quae cogitabat , sine summa prudentia non esse tractanda intelligeret , unum e maximo numero delegit , qui apud Venetam Remp. id muneris orator sustineres . quo quidem in munere clarior in dies significatio tuae uirtutis elucet . nam ad usum rerum , quo uales plurimum , addis doctrinae cognitionem : quam a libris petitam , grauiore in causa consilium capere si uis , expli

cas, ut, proposito praeteritarum rerum exitu, cautior praesentium sit deliberatio. quod quoniam maxime praestant historia, & philosophia: tu quidem uehementer utriusque studio teneris; sed nescio quo pacto magis te philosophia delectat; credo, quod pluris apud te est, excogitare quae nemo uiderit, quam imitari quae alij fecerint. quo in genere cum omnino nullius ope uidearis indigere, quippe qui ita abundes ingenio, ut, quocumque te applicueris, excellas: tamen uide, quid egerim: iniui rationem, ut iuuare te possem. nam hos Ciceronis de philosophia libros cum uetustis exemplaribus contuli, & emendatos ad te misi; ut tibi, si quando eos in manus fumeres, quasi faciliior & expeditior legendi cursus esset. saepe enim ex te audiui, cum diceres, antiquorum in scriptis ita multa esse corrupta, ut in eorum, qui legerent, animos permiste falsa cum ueris influerent: cui malo si quis mederetur, eum te existimare a studiosis omnibus, sed a te ipso certe maximam esse gratiam initurum. quae me uox non cohortata est, sed impulit, ut id facerem, quod fecisse me uides. Ac fieri tamen potest, ut meo te studio, & diligentia nihil inuerim; & ea, quae ego nunc in his libris restituta, in tuo nomine emitto, iam pridem ipse habeas omnia, domi tuae nata, & a te ipso quaesita: sed ego ita sum ratiocinatus: cum tua philosophis didiceris, non in reges solum, & principes, qui summam iuuandi facultatem habeant, sed in tenuiores etiam liberalitatis nomen posse cadere, quod bene mereri, etiam si non possunt, tamen & cupiant, & praeclarum existiment; eadem ratione fore, ut, quod

ego

ego te iuuare uoluerim , pro eo id accipias , quasi maxi-
me iuuerim.

A D . MARCELLVM . CERVINVM

SANCTAE . CRVCIS . CARDINALEM

IN . PHILOSOPHIAE . CICERONIS

P A R T E M . A L T E R A M

9

EST genus hominum , qui ita sentiunt : philoso-
phari , aut totum nihil esse , aut non eorum esse , qui
rerum agendarum in studio uersantur , quorum in alte-
ro mihi uidentur , cum homines sint , bestiarum consue-
tudinem imitari , quae tantum ea , quae pedibus terun-
tur , quaeq. adsunt , intuentur , nihil altum suspiciunt ,
nihil longinquum cogitant : in altero res a natura copu-
lata uelle seiungere . nam , qui ab actione rerum philo-
sophiam excludit , is , quantum in se ipso est , corporis
& animi societatem dirimit ; cum & corpus regimine
animi , & animus ministerio corporis indigeat . Sed
proferunt multos , quibus ignoratio philosophiae non
obstitit , quo minus ea , quae uolebant , rectissime per-
ficerent . quasi uero sit eadem rerum omnium natura ,
& ; quod uni aliqua in causa contigerit , id cuilibet o-
mnibus in causis posse contingere credibile sit . naufra-
gium facit natationis ignarus ; arripuit tabulam , & ,
amplexu tenens , ad litus incolumis a fluctibus appellitur :
num ideo natandi peritiam negemus esse utilem ,
quod , sine ea qui fuit , e periculo tempestatis euaserit ?
incidat aliquis in febrem ; non curatur , & conualescit :
tollemus igitur medicinam , quoniam sunt , qui sine
eius

eius ope sanentur? nihil minus; nisi si ea, quae in casu sita sunt, anteponimus ijs, quae ratio gubernat. quod idem de philosophia dicendum est. nam, ut illud demus, sine ea multos esse laudem consecutos: non & hoc dabimus, fore, ut sine eadem consequi omnes possint. non eiusdem semper generis agenda sunt res. est, ubi prudentia uel mediocris abunde satisfaciat: est item, ubi mentis altior contemplatio requiratur. hoc extremum qui poterit, sequitur ut & illud primum: sed, qui illud primum, non & hoc extremum. quod cum ita sit; utrum praestet habere, facilis est dijudicatio. in optione enim, & eligendi potestate, nemo fere est, quin totum partibus censeat esse praefendum: propterea quod non totum in partibus, sed partes includuntur in toto. Ergo, cum perspicuum hoc sit, accidere & posse, & solere, ut philosophiae cognitio & utilitatem afferat, ignoratio detrimentum: dubium non est, quin ea uideatur esse cum rerum actione coniungenda. Sed ijdem coniungi posse negant: quo argumento? aiunt eas dissimili in genere uersari, alteram in otio, alteram in negotijs: itaque se non uidere, qui possit in utraque unus excellere. Hic ego, Ceruine praestantissime, meam memoriam non excutiam, ut ea, quae legerim, aut audiuerim, reminiscar. non est consilium, quae ad illos redarguendos faciant, ueterum e scriptis eruere. uolo, ut exemplo tuo refellantur. Romae uiuis, & uixisti multos iam annos. numquam omnino tua uirtus tam illustri loco latuit: sed postea quam te Paullus III. incredibili Pontifex non modo sapientia, sed bonitate etiam ornatus, in altiore dignitatis

tatis gradu collocatum, suorum omnium consiliorum
 & participem, & adiutorem esse uoluit; tum uero cla-
 rissime sese ostendit lumen animi, ingenijque tui; ut
 nullus esset honor tantus, qui, in te collatus, non ui-
 deretur ei, qui contulisset, magnam esse iudicij laudem
 allaturus. itaque paullo post Cardinalis factus es, &
 factus tanto bonorum applausu, tantaque laetitia,
 quantam in animis hominum recte sentientium summa
 dignitas uirtuti tributa potuit excitare. quo toto tem-
 pore ualde tu quidem fuisti, atque es etiam nunc distri-
 ctus a negotijs, maximeq. ab ijs, quae & ad sedandas
 Christianorum Principum discordias, & ad restituen-
 dam Religioni dignitatem pertinent: sed te tamen a phi-
 losophiae studio nullares umquam potuit diuellere. sic
 & animo, et corpori suis utrique muneribus apte distri-
 butis, quotidie fere modo a cognitione ad res agendas,
 modo a rebus agendis ad cognitionem traductus, teq.
 ipse in hoc quasi circulo identidem reuoluens, effecisti
 quod ab ijs, de quibus initio dixi, fieri posse negatur,
 ut & in tractandis negotijs, & in considerandis rerum
 humanarum diuinarumq. causis occupatus, dispari in
 studio, pari tamen cum laude uerferis. ex quo intelligi-
 tur, ab ijs, qui rerum actioni se dedunt, & percipi phi-
 losophiam, & tractari posse: debere autem ostendi-
 mus: est igitur eorum, qui aliter existimant, senten-
 tia ornata explodenda. Nos quidem, & nostra sponte
 commoti, & tuo exemplo impulsus, quotidie magis phi-
 losophiam admirantes, in eius cognitione cupimus ac-
 quiescere; ad eamque, magnis defatigati laboribus, &
 molestijs, tamquam ad iucundissimum diuersorium pro-
 peramus.

peramus . quo si peruenero , uel potius cum peruenero :
 (cur enim meam ipse cupiditatem omnibus optimis
 non prosequar ?) tum ego quidem multo , quam nunc ,
 facilius tua in me merita uel tuebor , uel etiam illustra-
 bo . interea non sumus otiosi : utinam potius aliquanto
 minus occupati . prouinciam cepimus duram , atque di-
 ficilem , ueterum scriptorum libros emendare dum uo-
 lumus . omnino in hoc onere sustinendo ualde sudamus :
 sed animus , tuarum cohortationum memoria confirma-
 tus , manet in officio , manebitque , dum id , quod in-
 stituimus , absoluat . nunc edimus Ciceronis libros de
 philosophia , sane multis a mendis , potissimum ex an-
 tiquo Bernardini Massei , qui te maxime obseruat , inue-
 nis eloquentissimi , libro uindicatos . qui cum ita digesti
 essent , ut in duas partes tributi legerentur ; cumq. ego
 ex ijs partibus eam maxime uellem tibi inscriptam
 emitte , quae tuae personae , dignitatiq. aptissima ui-
 deretur : feci , ut eā deligerem , in qua de natura deorum
 eleganter & acute disputatur : ut , quoniā ualde tibi pro
 tua ueteri erga me uoluntate , proq. summis officijs de-
 beri fructus industriae meae uidentur ; ij dū ad maturita-
 tem peruenirēt , his te interim quasi floribus oblectares .

A D . R A I N V T I V M . F A R N E S I V M
 C A R D I N A L E M

I N . S V O S . C O M M E N T A R I O S
 C I C E R O N I S . E P I S T O L A R V M
 A D . A T T I C V M I O

B E N E audire , qui est recte factorum fructus , om-
 nes

*nes fere uolumus, amplissime ac praestantissime Ra-
 znuti: ipsum quidem recte facere, unde illud quasi ex
 fonte deducitur, paucorum hominum semper fuit. est
 enim turo perfectae naturae, tum doctrinae singularis,
 ut tamen natura sine doctrina facile possit ad laudem
 peruenire; doctrina sine natura laudabilis numquam,
 turpis etiam saepe sit. itaque uel in agris inculto homi-
 nes ingenio uirtutem tamen coluere: doctrinis autem
 eruditi uiri, quae ad bene agendum esse instrumenta
 debuerant, ijs ad perniciem suarum ciuitatum sunt
 abusi. quid de Pisistrato Graecae historiae loquuntur?
 quid nostrae de Caesare? doctum utrumque & eloquen-
 tem fuisse, ijs tamen utrumque sensibus, ut, exempla
 maiorum, & legum sanctissima iura contemnentes, li-
 bertatem suis ciuibuseripere praeclarum duxerint. er-
 go prima laus bonitatis est; quae nihil, nisi seipsam,
 spectat, ipsa sibi finis est: altera doctrinae; quae nisi
 ad bonitatem referatur, laudabilis non est, ideoque,
 ut laudetur, finem sequitur se ipsa praestantio-
 rem. quod si quis est, qui alterum cum altero coniunxerit;
 ut & bonus sit, & idem doctrinis institutus; neque re-
 ctum ideo solum cupiat, quia sit ipse ad rectum natura
 propensus, sed quia, quod rectum non est, id esse turpis-
 simum intelligat: hic est, quem in uita humana diuina
 bona consecutum putemus. praeclara res, sed exemplo
 minus nota: id autem, ut ego opinor, ob eam causam,
 quod unusquisque in uitam Principis, tamquam in spe-
 culum, intuens, ad illius similitudinem se ipse fingit,
 & format. ideoq. uiri sapientes alterutrum recte cupi-
 uerunt, ut aut reges philosopharentur, aut regnarent
 philo-*

philosophantes: utrum esset, futurum ut ex uirtute penderemus. Quod si fuit ullum tempus, cum homines rationes, & cogitationes omnes suas in philosophia constituerent: tum profecto coepit esse, cum auus tuus ad Christianae Reipublicae, nimium magno periculo fluctuantis, gubernacula Dei iussu accersitus, sedit in sede Pontificia Pontifex dignissimus, ea praeditus non solum auctoritate, sed etiam sapientia, ut hic nos in tantis tempestatibus seruare solus a naufragio possit. cumq. laudandus est maxime, quod optime ipse sentit, optimis semper in studijs, consilijsq. defixus: tum, quod optimos uiros adsciuit sibi & consiliarios, & suae uoluntatis ministros. in quo ego tantum soleo ponere; ut, si mihi ad alterutrum eligendum optio datur, non bonum Principem malim cum bonis ministris, quam bonum cum sui dissimilibus. sed bene, quod habemus utrumque; & Pontificem, qualem res poscebat, & Collegium tali Pontifice dignissimum. itaque nunc emergit uirtus: honestum reuocatur: desertae per multos annos litterae patronos habent, diuque, ut auguror, habebunt. tu Rainuti, fraterq. tuus, duo clarissima Italiae lumina, uterque Cardinalis, & Cardinalis uterque optimus, praeclaram consuetudinem tenebitis ab auo traditam. certe enim non ideo te Patavij per tot annos summi doctores erudierunt, ut ea, quae tantis uigilijs quaerebas, consecutus negligeres. amabis eadem, & fouebis; tuumq. erit proprium studium non solum colendae uirtutis, sed etiam ornamdae. refer animum ad eos, qui, multis ante saeculis extincti, tamen in laude uiuunt: omnes reperies, his gradibus

gradibus adscendentes, ad immortalitatem peruenisse. quorum tu quia facta imitaris, non dubito, quin eorum semper florentibus nominibus ita tuum nomen inseras, ut numquam exarescat. Materiem habes ad gloriam, Anconitanam prouinciam: quam nunc ita regis adolescens, ut ea praestes, quae saepe desideramus in senibus. quae quamquam ad eos solum, quibus cum potestate praees, pertinere uideantur: tamen illa tuae ditionis terminis non continentur. scis consuetudinem famae. illa nos per ora hominum sublimes uehit: benefacta simul, & malefacta aequae circumfert: sed benefacta laudibus excipiuntur, malefacta conuicijs exploduntur. Itaque noli putare te Picentibus solis esse continentem, esse iustum, esse beneficum. Picentes haec uident, longinqui audiunt, & praedicant. te aiunt esse, ad quem aditus omnibus pateat, cui sit iustitiae, sit pietatis antiquissima cura; cuius & potestas timeatur, cum omnia possis; & bonitas diligatur, cum idem non plus licere tibi uelis, quam quantum leges praescribant. macte adolescens laudibus exime, imitator aui, maiorumq. tuorum. re Ete cogitasti, In imperio laudem non esse, nisi cum is, qui imperat, imperio dignus est. quod quia tibi siue a natura, siue a disciplina, siue, ut ego arbitror, ab utraque simul contigit: quod ad naturam attinet, referimus ad Deum; de disciplina, te ipsum & laudamus, qui ad haec praeclara inuigilaueris; & amamus, quia sunt amabiles uirtute praediti. me quidem & multis abhinc annis, cum Romae te uidissem, atque allocutus essem, in tui obseruantiam uoluntas inclinauit, iam

tum

tum de tua indole expectantem ea, quae consecuta sunt; & postea Patauij, cum in studijs optimarum artium totus esses, iudicium impulit. haec tua Picentina legatio quasi operis perpolitio fuit: in qua thesauros philosophiae, multorum amorum studio congestos, explicas; & cum provincia communicas. itaque, cum ego multo ante, quam istam tibi administrationem summus Pontifex demandasset, eos commentarios, quibus epistolas ad Atticum illustrare sum conatus, in tuo nomine emittere statuissem: postea simul cum tuis laudibus creuit uoluntas mea. Eos igitur nunc emitto, serius omnino, quam nonnulli expectauerant; sed meam tarditatem opus ipsum excusat. epistolas ad Atticum interpretanti properandum non fuit. alijs in rebus possum esse quantumuis strenuus: in hac qui possum esse non tardus? primum multa difficilia, deinde non iisdem causis omnia, sed alia propter breuitatem, alia propter historias, alia propter mores. Huc adde, quod mihi quibusdam in locis non satis fuit explicare ea, quae aperta non erant; sed tentavi, num etiam paullo floridius possem, quam nostri grammatici solent. Neque tamen sum nescius, fore multos, qui me in his commentarijs ut hebetem, quia nonnulla minus acute uiderim, uel fortasse etiam ut caecum, quia prorsus non uiderim, reprehendat. qui si mihi cur id faciant, causas afferant probabiles; non committam, ut iisdem me etiam ut pertinacem possint reprehendere. amo enim ueritatem, neque eam in me ipso magis, quam in alio: itaque complectar, sicubi eam uidero. Tibi uero, clarissime Rainu-
ti, quod in has Ciceronis epistolas laboris impendi, ma-
xime

xime ob eam causam cupio probari , ut , si qui uere iudicare propter inscitiam non possunt , aut propter maleuolentiam nolunt , eos a consilio detrahendi tua deterreat auctoritas . Venetijs . MDXLIIX .

AD . ALFONSVM . CARAFAM
ANTONII . MARCHIONIS
MONTISBELLI . F .

IN . SVOS . COMMENTARIOS
CICERONIS . EPISTOLARVM
AD . Q . FRATREM II

Si suo quaeque res merito penderetur , *Alfonse Carafa* ; hominum esset in uirtute uigilantium praeclara condicio ; contraque , quos *auersa a ratione uoluntas* ad malas artes , & flagitiosa consilia traducit , cum *ijs pessime semper ageretur* ; eorumq. docti exemplo , sapientius deinde alij non modo suis , uerum etiam publicis rationibus consulerent . itidem enim , ut e corruptis seminibus uitiosae fruges , sic a malis exemplis improba studia , a laudabilibus optima nascuntur . uerum hoc totum secus est . quippe non modo ad reprehendendum , qui reprehendi iure possunt , procliuiores , quam ad laudandum , quae laude digna sunt , omnes fere sumus , nec satis aequa lance turpe & honestum examinamus ; quae debemus pariter , alterum odisse , alterum diligere : sed etiam saepe facimus , ut eas res , easq. actiones , quarum causas ignoramus , quaeq. recte ne an secus fiant , diiudicare non possumus , accusemus tamen , acerrimaq. uituperatione , quae interdum ef-

Oo ferri

ferrilaudibus oporteret, ea deprimamus. Ac, ne me putes, *Alfonse clarissime*, huius initium sermonis temere detulisse, ego nunc, si nescis, meam, meam dico? immo uero communem utriusque nostrum causam ago. aut enim uterque agimus egregie; aut uterque similiter peccamus. Audis ne tu uoces in Latinae linguae nomen irrumpentes, hominum obtrectantium, qui rei pulcherrimae scientiam reprehendant; qui nos derideant, ludosq. faciant, atque etiam, si dijs placet, odio dignos existiment, quod operae tantum ac temporis in hoc tam nobili studio collocemus? tu fortasse non audis, totus in litteras abditus, multorum a consuetudine seiunctus: aut, si audis, negligis, opinor, magnis non tam fortunae, in qua tamen ipsa multum inest, quam rerum omnium laudabilium praesidijs ad omnia munitus. me uero, humilis hominem loci, hac una tibi Romani sermonis cupiditate parem, ceteris rebus omnibus inferiorem, ista sane, quae feriunt aures meas, uehementer commouent: non quod ea, quibus utuntur, argumenta firma sint; quae ostendam esse inania; sed quod, ut eam, quisque uirginem, cuius amore flagret, intactam ab iniuria, puram ab omni labe uelit, sic ego, quasi lutosi maculis adpersam, ac foedatam eloquentiam, quam semper dilexerim, cum adspicio, sensibus intimis afficior, sic, ut ferre non possim. Obijciunt illud primum: quatenus aliquid cognosci possit, eatenus in eo laborandum; Latinam linguam obsoleuisse iam, & extinctam paene totam esse: quam enim hodie nationem, ut omnes animo perlustrentur, Latina loqui? quod uero ex ea supersit in libris,

in libris, minimum id esse, tamquam aliquod inane simulacrum corporis exanimis: quo circa neque sciri perfecte, cum exiguam partem libri contineant, neque pronuntiari decenter, cum sermonis usus euane-rit, a nobis posse. Secundo loco statunt: ut absolute percipi, quod negant, Latina lingua possit; mirari se tamen etiam atque etiam, cur industriam in ea perdi-scenda tam diuturnam ponamus: uitio quidem id fieri uoluntatis, & iudicii: dignitatem in re tantam non esse, ut haerere per tot annos in hoc studio debeamus. Concludunt postremo: ut de perfecta cognitione, de di-gnitate, ac praestantia concedatur; tamen esse, cum, ea pulsa, successerit alia, minime necessariam. Haec isti: quae specie aliquid uidentur; ego, re nihil esse, si quando me praesente disputantur, ostendo. Conuenit inter nos, esse aliquid in omnibus facultatibus, atque artibus extremum: quo nostra studia cum peruenerint, quie-scendum, sed hoc extremum quibus terminis metimur, rei ne natura, an uulgi opinione? si opinione uulgi: licet prope modum otiose uiuere: mediocria, quae putan-tur excellere, quaeramus: id satis est: illa summa, ubi summum decus habitat, quae uulgus ignorat, omit-tamus. sin extremum illud esse uolumus, quo peruen-tum cum est, progredi longius non licet: moderata stu-dia non dantur. perfectam enim scientiae laudem adipi-sci, maximi operis est: itaque hoc extremum, quod, opi-nor, Natura nouit una, sapiens nemo umquam se pu-tauit esse consecutum. exstant, litterarum clarissimis testata monumentis, exempla summorum philoso-phorum: qui cum aetatem in abditarum rerum perscruta-

tanda notitia contriuiſſent, multaꝫ partim legendo, partim cogitando praeclara & eximia reperiffent; latere tamen adhuc, magnis inuolutam difficultatibus, ueritatem, & aliquid ſibi, atque adeo multum eſſe quaerendum exiſtimabant. Eadem nunc, aut certe ſimilis admodum noſtra ratio eſt. Quaerimus id, quod in Latina lingua perfectum putamus. non aſſequemur: eſto: uerum tamen, quo, plus, ut aſſequamur, contenderimus, eo ſcilicet propius, ſi quid ſtudio proficitur, accedemus. At laboris, & induſtriae terminus tamen ſtatuendus aliquis eſt. Concedo: ſed hoc quidem, ſi diligenter attendatur, nihil aliud eſt, quam perfectum ipſum definire. hoc enim ad unum noſtri labores intenduntur, hoc unum noſtra ſpectat induſtria, perfectum autem ipſum ego mihi ab hominibus imperitis certo definiri nolo. definiant ij, quibus utor magiſtris, Cicero, Caesar, Terentius, Plautus, quorum ex libris, quae Latinae linguae ſit elegantia, quae ubertas, quae uis, facile poſſum intelligere. quae ſi, non dico quanta ſunt, (immenſa enim eſſe uideo) ſed ſi ea mihi magna ex parte comparaffem; modum fortaffe facerem ſtudio meo: ſed, ut inter hos, qui nunc homines uiuunt, aliquid eſſe uideamur, nihil tamen, ſi uere de nobis ipsis iudicare uolumus, prae illis, quorum exſtant ſatis multa ſcripta diuinitus, nihil, inquam, plane ſumus. Quare, quod ad ſcribendum attinet, habemus abunde quod imitemur. De pronũciatione uero minium laboro. quid enim? an putamus in ijs ipsis, qui tũ Romae uiuebant, eandem pronũciandi rationem fuiſſe? non fuit. conſuebant in urbem, illecti

ſſe

fpe summorum magistratuum, quod habuit illis tem-
 poribus praemium eloquentia, oratores ex uniuersa
 Italia. causas agebant Romani homines pariter & pe-
 regrini, sono uocis dissimiles, pronuntiatione diuerfi:
 suam tamen quisque, pro eo, quantum quisque uale-
 bat, ingenio, laudem ferebat. si Curibus educatum,
 aut Arpini, orantem in foro audires; Sabinum Sta-
 tim, aut Arpinatem agnosceres. neque tamen a foren-
 si opera, & a iudicijs propterea quisquam est exclu-
 sus, quia minus Romane, hoc est quia minus apte, mi-
 nus ue decenter, pronuntiaret. Nunc ipsum, in hac,
 qua Itali omnes utimur, lingua est ne omnium in dis-
 iunctis & longinquis urbibus simillima pronuncia-
 tio? mehercule ne in iisdem quidem. Venerijs enim
 (domestico utare exemplo) aliter in urbe media, aliter
 in extrema loquuntur. quapropter nimis iniusto priui-
 legio damnabitur Latina lingua, si, quod in ceteris lin-
 guis usu uidemus euenire, ut non modo diuersis, ue-
 rum etiam iisdem & temporibus, & locis non simili-
 ter omnes pronuncient, id ei praecipuum apponatur:
 cuius etiam magnis ac praestantibus meritis aliquid
 largiri, tum humanitatis, tum aequitatis esset. Secun-
 dum erat de dignitate, in quo, non tam equidem quid
 ipse respondeam, quam quid istos in hanc mentem im-
 pulerit, quaero. Ita ne? dignitatem Latinae litterae
 non habent? humiles, & obscurae sunt litterae illae,
 quae populi Romani nomen extollunt, atque illu-
 strant? quae summorum Imperatorum fortiter & prae-
 clare gesta per omnes gentes cum laude disseminant?
 quae maiores opes, quam ulla unquam lingua, maio-

ra suorum meritorum praemia in orbis terrarum domi-
 na ciuitate sunt adeptae? Sed ineptus sim, si me patro-
 num Latinae linguae profitear: quae tantum possidet
 eloquentiae, ut, ipsa suam causam si agat, facile se
 ab aduersariorum calumnia vindicare possit. Nunc,
 quod isti postremo loco argumentum, quasi postrema
 in acie subsidium firmissimum, collocant, uideamus in
 eo quantum roboris ac neruorum sit. plus enim est for-
 tasse, quam ut contemnere, minus certe, quam ut per-
 timescere debeamus. Nusquam, inquit, uiget usus
 Latini sermonis: aliter nunc omnes loquimur. id ue-
 rum est. si quid igitur in Latinam linguam studij con-
 fertur, opera non bene ponitur. hoc falsum. duplex au-
 tem est, qua uitor, ratio probandi. Primum illud su-
 scipio, ac defendo: non, quaecumque necessaria non
 sint, propterea spernenda esse omnia, atque exploden-
 da; deinde, si spectetur utilitas, ita Latinam uiderem es-
 se linguam, ut etiam necessaria uideatur. Quae sunt,
 quae uere, & proprie necessaria dicimus? nimirum
 ea, quibus carere nullo modo possumus. huiusmodi
 sunt primum elementa, deinde, quibus famem, frigo-
 raque arcemus, uictus, uestimenta, aedes, aut ea, qui-
 bus haec parantur; praeterea, in publicis rebus leges,
 & magistratus, in priuatis seueritas, & uigilantia.
 ex hoc numero Latinam certe non esse linguam, facile
 concedo: neque enim is ego sum, qui libenter cum ueri-
 tate pugnem. Sed praeter haec, quibus hominum uita
 sustinetur, ac regitur, quam multa sunt, minime ne-
 cessaria, quae tamen habemus in delitijs; quae ama-
 mus, quae etiam honore prosequimur? gemmas, &
 uasa

uasa pretiose caelata, columnas marmoreas, laqueata lecta, sericas uestes, textiles picturas, artem in uocibus, & fidibus, odores in unguentis, condimenta in cibis, haec certe, atque huius generis sexcenta, non ut necessitati pareretur, sed ut sensibus satisfaceret, inuenit industria. quae quin habeant iucunditatis, & ornamenti plurimum, nemo negat. quod si, quae sensus inuuant, & laboriose quaesita sunt, & reuerentur accurate: quanto nobis ea, quae animum oblectant, potiora debent esse? pascitur animus magnitudine rerum; quid Linus sublimius historia, quae populi Romae bellicam uirtutem commemorat? grauitate sententiarum: quis Cicerone prudentius, quis edulius disputat? elegancia uerborum, & copia: quis eodem ornator, quis uberior? uarietate scriptorum: quod genus Romanae litterae desiderant? poetas habent egregios, historicos, oratores, philosophos etiam excellenti doctrina claros. quae si uera sunt: (sint, nec ne, res ipsa declarat: ambigere non licet) & si uoluptatem studiosis Latina lingua parit incredibilem; possum istis tribuere, quod uolunt; necessariam uulgo non esse; dum ipsi contra, quod ratio postulat, atque exigit, hoc mihi tribuant, amandam esse uehementer, atque expetendam. Sed haec ad eam, qua legendo fruimur, uoluptatem pars attinet: nunc, quod eram alterum pollicitus, de utilitate uideamus. Omnes linguae aliarum admissione linguarum, si moderata sit, augentur; si nimia, corrumpuntur, atque intereunt. quod enim recipitur, id esse debet eiusmodi, ut recipientis naturam sua ui, suaque magnitudine non exsuperet. itaque sermo hic noster

Italicus multas Gallici sermonis, multas Hispanici, quasdam aliarum nationum habet partes. caussam si quaerimus: non alia, quam earum gentium interuentus, & consuetudo, fuit. quod si Gallorum, aut Hispanorum immensa multitudo, (exempli causa dictum a me sit: omen quidem inane esse uolo) sed si earum nationum maior aliqua uis in Italiam irruerit, ac permanserit: maior simul inducetur Gallici, aut Hispanici sermonis usus; & fortasse aduentitium illud usque eo ualebit, ut hoc domesticum uincat, suisque sedibus expellat. quod olim Romanae linguae contigit: quam, multarum aetatum spatio, multis maximarum rerum adiumentis auctam, atque confirmatam, diuersis tamen populis Italiam occupantibus diuersarum linguarum impetus oppressit. Cum igitur lingua linguam amplifcet; nostraque haec Italica, non multis abhinc saeculis orta, nec admodum liberaliter prae miorum nutrimentis educata, non ita dum adoleuerit, ut suis contenta uiribus esse possit: stat no sic, atque concludo: accessionem ei fieri maiorem non posse, quam si cum Latina coniungatur: no modo, quia nulla plenior, aut ornatior: uerum etiam, quia nulla similior: ex quo sequitur, ut ad coeundam cum ea societatem nulla commodior. Est igitur litterarum Romanarum cum per se laudabilis admodum, & iucunda tractatio, tum uero, siquidem hunc ipsum, quo nunc utimur, auctum exornatumque sermonem cupimus, magnopere necessaria. Atque haec tu quoque uides, Alfonso ingeniosissime, tuumque iudicium cum mea sententia coniungis. itaque, cum a prima pueritia ad eloquentiae

tiae Romanae cupiditatem incumbere coepisses; postea
 te non ambitio, quae saepe praeclare iacta fundamenta
 uirtutis euertit, non commodum, non illa bonis arti-
 bus inimica uoluptas ab hoc studio deduxit. ac ne
 nunc quidem langues; cum tamen omnia uideas arde-
 re bello, armorumq. strepitu aures tuae quotidie per-
 sonent. quin, dum patru tui, Carolus Cardinalis, &
 Ioannes Palliani Dux, uterque ob uirtutem immorta-
 litate dignissimus, maximeq. pater tuus, Antonius
 Marchio Montisbelli, natus ad omnem gloriam, omni-
 princeps laude cumulatus, urbem Romam, & intra
 Pontificia tuentur, partesq. in bello quisque suas con-
 filio, uigilantia, fortitudine ita explent, ut antiquam
 maiorum suorum consuetudinem referant; ipse te in-
 terea continet in tuis perennibus studiis; animumq.
 tum alijs magno Principe dignis uirtutibus, tum uero
 maxime excolis eloquentia, doctorem in ea, ducemq.
 nactus, diuino quodam munere, uirum excellentem,
 Ioannem Paillum Flauium; qui te nouo quodam,
 planeq. admirabili genere disciplinae, abductum a uul-
 gi erroribus, per directam semitam ad eximium illud
 ueteris Romanae linguae decus facile ducit, quo uel
 cum summis laboribus ac uigilijs adspirare pauci, aut
 fortasse etiam nemo potest. quamquam me nonnum-
 quam, de statu Latinae linguae cogitantem, miseratio
 quaedam acerbo cum dolore tangit: quod ita futurum
 animo cernam, ut haec, per tot iam saecula, a tot in-
 genijs, tam diligenter culta, Latine scribendi ratio,
 quae parentem nostram Italiam nobilitauit, quae tot
 in nos merita contulit, aetate demum nostra, nisi re-
 medium

medium aliquod diuinitus exstiterit, suam honestatem omnem neglecta prorsus in perpetuum amittat. quod si rebus inclinatis, iamiamq. cadentibus opem ferre quisquam potest; unus est Paullus 1 v. Pontifex omnium optimus, idemq. diuina potius, quam humana, sapientia praeditus. unus, inquam, aut nemo umquam, & Latinam linguam, & laudabilia quaeq. studia ueterem in dignitatem uindicabit. qui cum frater fuerit aui tui; cumq. illum una uirtus ad eum gradum extulerit, unde humana omnia despicit, supra casus omnes, supra fortunam ipsam collocatus; hunc te decet imitari, huius uitam, perpetuo sanctissime traductam, huius omnia facta, consilia, instituta tibi ante oculos ponere. uides pietatem erga Deum, & in auctoritate Pontificia, idest in ipsa religione tuenda firmitudinem animi, atque constantiam. uides multiplicem rerum humanarum diuinarumq. scientiam; trium uero linguarum, Hebraicae, Graecae. Latinae cognitionem paene singularem. eloquentia uero prorsus eum excellere omnes fatentur; qui quidem ita quacumque de re non modo copiose, uerum etiam eleganter, ac diserte loquatur ex tempore, ut ei non arte quaesita, sed a natura donata uideatur eloquentia. hunc igitur sequere, & in illius uestigio pedem statue. ipse enim Deum secutus est; cum eam felicitatem, quam pleriq. mortales ignorant, animo cogitaret. quem tu quoque finem spectas, ut audio: & ob eam causam futurum homines augurantur, ut eius dignitatis, quae summae proxima est, insignia breui omnino consequaris. quod cum euenerit; laetabor primum tua, deinde com-
munium

munium studiorum causa. qui enim tuos impetus ad laudem nunc uidemus, tuosq. plane sensus intelligimus; an, ubi ad istam voluntatem auctoritas, atque opes accesserint, fore dubitemus, ut a te ipso dissentias? Praestabis Alphonse tu quidem alia praeclara, te ipso scilicet digna, tuaq. familia, in qua florere uides heroes permultos, gloria circumfluentes, uirtutis in studio defixos: maxime uero gratiam referes optime de te merita Latinae linguae, eamque, paullatim Italia cedentem, & ad transalpinas nationes, magno nostro dedecore, migrantem, in suam sedem, domiciliumq. reuocabis. Cuius gloriae causa, si monendus es, monitorem ad te; sin rogandus, supplicem uolui mittere commentarium hunc meum in epistolas ad M. Brutum, & ad Q. fratrem: qui cum tibi studia commendat eloquentiae, in quibus ego per tot annos, utinam cum aliqua laude, magno certe cum labore uersor, commendat simul, paullo tamen uerecundius, se ipsum, & uigilias meas: quarum fructus mihi exit uberrimus tum beneuolentia, tum iudicium tuum. Quaesui omnino; idq. mihi primum fuit, posteritatis utilitatem, quod est proprium familiae nostrae: sed in te ipsum simul, cum huic operam commentario darem, spectavi. tu si probas ea, quae litteris mandamus; si faues industriae, optimeq. te esse animatum erga mea studia significas: ego me, quae summa sunt, omnia consecutum putabo.

AD

AD. ANTONIVM. AELIVM

POLAE. EPISCOPVM

IN. ORATIONIS. CICERONIS

PRO. P. SEXTIO

COMMENTARIVM

13

CVM alia multa, quae uigebant olim, rerum laudandarum studia periisse, atque extincta prorsus esse, dolendum est, Aeli, uir optime, ac doctissime: tum hanc, in qua sitam omnes uel maximam utilitatem intelligunt, interpretandi rationem ita amisimus, ut ex eorum, quibus nostra patrumq. memoria suam hoc in genere industriam locare studium fuit, magno ac infinito prope numero, non tamen ita multos, qui tolerabiles uideantur; qui uero extellant, quam paucissimos, aut fortasse neminem liceat inuenire. atque, huius quidem incommodi culpa unde manauerit, exponam. Primum illud in controuersiam non cadit; quo quidque praestantius, eo laboriosius, ac difficilius esse. alioqui nihil iam excelleret. quod enim consequerentur multi, in eo dignitas non esset, & ex copia uilitas exsisteret. est igitur in magnis rebus item magna, quae nos ab earum quasi possessione arceat, constituta difficultas. haec porro simplex non est, sed in duo genera diuiditur. quaedam enim, sicuti existimantur, ita difficilia sunt: quaedam, cum non existimantur, tamen sunt. ubi difficultas & est, & apparet; inde multitudo uoluntatem & studium libenter abducit. rem quidem ipsam, quanti est, opinione aestimamus,

mus, & uehementer expetimus: magnis uero laboribus, & uigilijs ut ematur, non facile quisquam a se ipso impetrat. amat enim hominis natura moderatam quietem, eaq. alitur, & crescit; nimias contentiones, quibus frangitur, ac minuitur, recusat. ubi uero facile in speciem aliquid ostenditur, difficultas inclusa latet; cuiusmodi non esse pauca, inanis multorum docuit experientia: eo frequentes, bona spe inuitati, accurrunt; facileq. ad eas res aggrediuntur, in quibus uel mediocre operam si ponant, futurum, ut ex animi sententia succedat, arbitrantur. quos deinde, graui temeritatis infamia, refellit euentus. huius generis haec est, de qua orationem instituiamus, ratio interpretandi. quis enim est, qui se non existimet Liuium posse, Sallustium, Virgilium, ipsum mehercule Ciceronem ita commode explicare, ut desiderari ab eruditis, beneq. intelligentibus uiris nihil queat? atque hi, cum in C. Marij, aut in L. Sullae nomen inciderint; si Marij, aut Sullae uitam, a Plutarcho sumptam, in sua scripta totam transtulerint; tum se suas praeclare partes absoluisse existimant: cum intexam, in quo doctrinae, quae paullo sit occultior, appareant notae, in quo ingenij lumen eluceat, in quo prudentiae uis, aut iudicij signa cernantur, nihil afferunt. exire uidemus quotidie, a postremi ordinis hominibus factos, speciosis magna. pollicentibus, titulis insignes, minimi pretij commentarios: quos non modo qui scribunt, falsa de se ipsis opinione decepti, uerum etiam qui typis impressos edunt, ijs, qui hoc de genere iudicare possunt, inconsultis, quodam modo deformant
 praeclara

praeclara studia litterarum, & de posteritate ipsa pessime merentur. sed cetera, quae ferenda non sunt, feramus tamen, ac dissimulemus, sane multa: commentarios uero illos, qui passim leguntur, in Ciceronis orationes, (quem librum? Latinorum omnium facile principem) grauem, inquam, illam immensi uoluminis molem quis est qui ferre ullo modo possit? loca sunt in Ciceronis orationibus male mendis affecta quam plurima; sanari nullum uideas. sunt ob antiquitatis obscuram notitiam difficilia: quis est, de tot interpretum numero, qui lumine explanationis illustret? denique communia tantum, quaeq. omnibus paene patent, ea sumunt ad explicandum: ex abditis, quo sine labore & ingenio accessus non est, doctrinae fontibus nihil hauriant. contraque, multa corrumpunt magis, dum emendare conantur; multa explanando peruertunt, & pulcherrimas saepe sententias turpissimis inscientiae maculis inquinant. Quae me ita commouit indignitas; itaq. meum animum, ut uere dicam, miseratio quaedam affecit, quasi ob illatam uiro oprimo, egregieq. de litteris merito, Ciceroni, qui Romanae terminos eloquentiae longissime protulit, ignominiam; ut statuerim, si cum uita ualetudo, & cum ualetudine orium suppetat, triennium, aut quod omnino res exiger spatij, in hoc omnium pulcherrimo libro interpretando, studioforum gratia, consumere: non quod ego is sim, qui mihi tantum arrogem, ut alijs detractam scientiae laudem ad me transferam: abest hoc a consuetudine mea, abest a natura plurimum: sed neque rursus is sum, qui, cum ceteros probe no-

be nouerim, ipse me prorsus ignorem, & qui, cum
 alios accussem propterea, quia non praestant ea, quae
 ab eorum studio postulantur, ego me, si quid praesta-
 re posse mihi uideor, uelim contemnere. non ita lau-
 dem fugio, etsi nec nimis appeto. alterum stupidiae cu-
 iusdam sapientiae, alterum insanae ambitionis esse ui-
 tium semper duxi: neque uero, si quid mihi elegantio-
 ribus in litteris assumpsero, longe admodum ab ijs fi-
 nibus, quos modestiae ratio praescribit, discedere mi-
 hi uidebor. scis tu, Aeli, pro nostra uetere amicitia, &
 familiaritate, per quot annos, quibus laboribus haec,
 quae ab humanitate nomen acceperunt, studia colue-
 rim. sciebat optime omnium, & mihi, cum uiueret,
 hoc nomine tribuebat plurimum, Bernardinus Mas-
 seus Cardinalis, meus ille, in omni mihi uita deslen-
 dus Maffeus, Urbis deliciae, lepor, humanitas, exem-
 plum antiqui officij, flos omnium uirtutum. is ama-
 bat haec studia mirifice, eaq. quibus poterat rebus (po-
 terat autem plurimis) tuebatur, & fouebat. bene au-
 tem de hac, quaecumque in nobis est, uel potius quan-
 tulacumque est, Latinae orationis facultate existima-
 bat; meq. quotidie, quantum possem, ut Latine scri-
 berem, urgebat. & scribebat ipse, ut scis, luculenter,
 & egregie. probabat omnino meum consilium, & ef-
 ferebat, maxime, de commentarijs in Ciceronis ora-
 tiones; sed exerceri malebat prius industriam meam
 in Antiquitatibus Romanis, ipso potissimum auctore
 institutis. interim, ut quasi ex unius partis forma de
 toto liceret aedificio conijcere, unam aliquam, quae
 faciem ingenij mei praeberet, orationem subsecutus bo-
 ris ut

ris ut exponendam susciperem, hortatus est. ego sumpsi pro Sextio: nec multis post eum sermonem mensibus hunc, qui nunc in tuo nomine, Antoni Aeli, apparebit, commentarium absolui. & quod, ille si uiueret, fecissem, ut hoc ei, quidquid est, muneris deferrem, studio meo commotus, illius uirtute impulsus; idem nunc, iisdem adductis causis, tecum facio libentissime. nam cum amicitia inter nos est, quanta inter duos, quorum et uoluntates, & iudicia consentiant, esse potest maxima; tum habes uirtutē, non eam, quae petitur a libris, quae uno scientiae nomine definitur, sed eā, quae oritur ex animi praestantia, & multas in se laudes continet, studium in suscipiendis Ecclesiae causa laboribus, constantiam in perferendis; humanitatem in excipiendis hominibus, benignitatem in subleuandis; comitatem in consuetudine familiarium, grauitatē in congressu & sermone clarorum tuique similium uirorum; denique uoluntatis propensionem ad optima quaeque singularem. itaque te summus ille artium honestarum patronus, decus Italiae, Alexander Farnesius Cardinalis in oculis fert; tibi arcana communicat; tuis in consilijs, si quid deliberandum est, multum; si quid perficiendum, in uigilantia plurimum ponit. tu, quo apud illum Maffeus olim loco fuit, eodem ipse nunc es: rectissimamque laudandarum actionum uiam, obseruatis Maffei uestigijs, ingressus, pergis eo fauentibus hominibus, approbante Deo, ubi debitum ijs, qui bene ac laudabiliter uixerint, praemium, summa dignitas persoluitur. Mouit etiam me uehementer illa ratio: quod erat inter uos coniunctio animorum artificissima,

conue-

conueniebant sensus, congruebat uoluntas: praeterea simplices animi, & puri, nulla simulationis arte obducti, nulla inuidiae aut maleuolentiae labe suffusi. Quare, quoniam illa Massei suauitas, illud ingenium, illa uirtus erepta morte, nimium iniquo fato, nobis est; (tametsi memoriam illius uiri neque mors, neque omnino dies ulla umquam eripiet) & quando, quae illius erant partes in ornandis liberalibus disciplinis, eas translatae ad te uidentur, praecleariq. muneris quasi uicarius relictus es: ego quoque, quod in illum studij, quod habui uoluntatis, ac beneuolentiae, (id erat tantum, ut accedere nihil posset) totum illud in te unum, illi quamssimillimū, contuli; & qui te antea, multis erga me meritis, multis ingenij tui suauitatibus adductus, unice dilexissem, tamen id, quod in amore summum uidebatur, auctum, cum hoc accessit, etiam atque etiam, plenissimeq. cumulatū intelligo. Tibi igitur offero, fructum ingenij mei, in orationem pro Sextio commentarium, operis uniuersi, quod maiores a me uigilias postulat, imaginem: quod ipsum, Masseo promissum, idem tibi, qui eius in locum successisti, iam nunc animo dicamus. uerum hoc serius fortasse praestabitur. de re enim, quod ad me attinet, constitutum est, & ut uides, aggressus iam sum: de tempore, is, a quo nostrorum consiliorum pendet euentus, rerum omnium moderator uiderit Deus. Habeo nunc in manibus Antiquitates. eas nisi pertexuero, nihil instituire in animo est. pertexere autem ut possim, duo sunt optanda, ualeitudo, & otium: quod utrumque, assiduus annorum superiorum studiis infirmatus, &

Pro rei

rei familiaris cura impeditus, nunc quidem magna ex parte desidero. accipe interim hoc, quod adest, argumentum obseruantiae in te meae; & illud, quod aliquando, ut speramus, futurum est, suo tempore expecta.

AD. IOANNEM. MORVILLERIVM

REGIS. GALLORVM

APVD. VENETAM. REMP. ORAT.

IN. IV. DEMOSTHENIS. PHILIPPICAS

LATINITATE. DONATAS 13

QVAM difficili in loco uersetur eorum industria, qui de Graeco uertunt, neque tu, ut arbitror, ignoras, Ioannes Moruilleri, uir clarissime, cui uel exercitatio litterarum, uel ipsa natura, uel potius utraque simul hoc dedit, ut in iudicando excelleres; & ego experiens ita sensi, ut, qui alijs antea in hoc genere peccantibus aterbior fuisssem, ac durior, idem postea, re tentata, eo libentius ignouerim, quo magis eandem ipse culpam extimescerem. Occurrunt ijs, qui de Graecis Latina faciunt, duo inter se maxime contraria uitia: quorum utrumque cum euiandum aequae sit, ita periculosa tamen cautio est, ut fere, declinare ab altero dum uis, in alterum incurras. nam & qui in eo laborant, ut Graeca uerba totidem paene Latinis reddant, quod fideles interpretes haberi uolunt, inepte faciunt, atque in illa ipsa nimis attenuata diligentia grauititer peccant; quoniam quidem res ipsa primum sit
obser-

obscurior; quod cum interpretis officio pugnat; deinde Latinae orationis dignitate cultuq. destituta sordescit: & qui horum in uerbis referendis religionem improbant, putidamq. appellant, libertatem ipsi quandam, & licentiam magis amant; his plerumque contingit, ut, dum ad ornamenta toto animo intendunt, ab ipsa sententia, longius aberrant. summum artificium, summamq. possidet prudentiam, si quis, inter has difficultates constitutus, quasi medius inter duas Syrtes ita nauigat, ut naufragium non faciat. quod aetate nostra cum ex transalpinis hominibus multi, ex nostris etiam non pauci tentauerint; tamen, cum omnes excussi, uix unum aut alterum ex uniuersa multitudine reperio, qui perfecti munus interpretis expleuerit. Atque ego uidebam fore, ut in illam ipsam peccantium interpretum turbam conijcerer: & communem esse causam confiteor: sed mea tamen hoc probabilior est, quod alij se ad id, quod in hoc genere perfectum est, peruenisse sunt arbitrati; ego, quam a perfecto longe distem, ipsemet intelligo: ut mihi saltem in corrupta fuerit idaea, alijs non solum perficiendi ratio defuerit, uerum etiam iudicandi. sed, quia fieri potest, ut, quemadmodum alij falluntur in eo, quia sua scripta nimis indulgenter probant; ego contra fortasse fallar in eo, quia mea seuerè nimis improbem: exspecto, quid tu sentias, Moruilleri sapientissime: ut, siue inter me & alios interpretes aliquid interesse duxeris; siue me quoque in eodem, quod aiunt, haerere luto iudicaueris; ego, quidquid statueris, ad tuam sententiam meum de me ipso iudicium in utramque partem accom-

modem. Equidem probaria te, atque etiam laudari mea scripta uelim: & qui minime soleo esse ambitiosus, tamen igniculis quibusdam cupiditatis incendor, ut meum nomen in ore tuo uersetur. non enim, a quouis homine laudari, optabile est; turpe etiam, a quibusdam. me quidem non tam ipsa laus, quam laudantis auctoritas afficit. quare, cum tu is sis, de quo duo Reges, at quales Reges? omnium, qui in Gallia regnauerint, maximi, pater, & filius, optime senserit: quorum alter legationem tibi ad Venetam Remp. detulit, alter eundem honorem postea confirmauit; cumq. in ipsa legatione publicam personam omnire, loco, tempore ita sustineas, ac tuearis, ut summam in te grauitatem omnes laudent, nec tamen humanitatem quisquam desideret; magni refert ad ingenij mei commendationem, quid tu, uir primarius, & omni laude circumfluens, de hac mea tenui uigilia sentias. potest obscuram per se lucubrationem, tuum testimonium illustrare. quod ego si assequar, ad illa praestantiora, quae maiorum uigiliarum sunt, quae scis a me iam esse instituta, fiam alacrior, quae ipsa posterum cum legent, (non enim dicam, si legent; quia, quod summe cupio, summe etiam sperare iucundum est) de tua, non una, aut altera uirtute, sed sapientia, quae omnes uirtutes continet, me narrante cognoscent; & cum cognouerint, ipsi quoque praedicabunt. Venetijs,

M D L I.

AD.

AD . HIPPOLYTVM . ESTENSEM

C A R D I N A L E M

I N . L I B R V M

DE . ROMANIS . LEGIBVS 14

OMNES artes, atque omnes res, HIPPOLYTE Princeps, & Cardinalis, modo augeri, modo minui, nec easdem perpetuo esse, satis inter omnes constat. patet hoc quidem oculis primum, deinde etiam mentibus. oculis notamus euenta: mente, cur quidque eueniat, quo ue referenda sit cuiusque rei mutatio, intelligimus. itaque lapides, & metalla, quae omnium durissima sunt, quae uis hominum frangere uix potest, haec tamen conficit, & consumit uetustas. quidquid enim ex partibus aliquando coijt, & concretum est; id easdem in partes aliquando dilabatur, ac dissipetur, necesse est. habet hoc materia illa, unde res omnes constant, ut formae mutationem quaerat: idque, quod sequitur, affecuta, migrat in alias naturas, quasi, quod appetijt, eo numquam esse contenta uideatur. neque uero haec naturales tantum ad res condicio pertinet, sed inuenta quoque hominum, operaq. attingit. mores, consuetudines, loquendi ratio, quam linguam uocamus, leges ipsae, quas ne quid umquam ex hominum memoria deleat, in aes incidimus, omnia demum, quae ab arte naturam imitante fluxerunt, quotidie mutantur, ac tolluntur, non modo ab externis caussis, contra uoluntatem nostram, uerum etiam

PP 3 a nobis

a nobis ipsis, quia tempus ita postulet. sed artes liberales, optimaque studia, quae nusquam magis, quam in Italia, honor aluerat, atque auxerat, aetas nulla magis afflixit, quam cum Romani Imperatores, Imperij sede in Thraciam translata, Italiam barbaris nationibus diripiendam, ac deuastandam reliquerunt. quod nisi superioribus annis Principes, ac Pontifices aliquot, maxime uero Leonis x egregia, propeque diuina liberalitas huic malo subuenisset: quem Laurentij Medices, patris sui, clarissimi uiri, exemplo commotum, etiam uerae laudis cupiditas impulit, ut iacentes ingenuas artes, magnis propositis praemijs, excitaret: barbara, credo, quod ad litteras attinet, magna ex parte nunc esset Italia: dignitas omnis philosophiae, splendor omnis obsoleuisset eloquentiae. sed neque ille huius praeclari operis summam potuit absolvere, ereptus morte, discipulis liberalibus nimis immatura: & interitum illius tempora sunt eiusmodi consecuta, ut, quae paullulum iam luxerant honestarum scientiarum studia, ea perpetuis multorum annorum tenebris quasi nox quaedam obscurauerit prorsus, atque exstinxerit. fatalis enim bellorum tempestas non exercitationem modo litterarum sustulit, uerum etiam, quae sunt in excolenda uirtute positae laudes, eas labefactauit omnes, atque peruertit. ac nunc quoque, cum pacis aliqua spes, longo sane intervallo, affluisset, misera rursus eodem malo tentatur Italia, ueteresque calamitates aduersus bonis artibus nescio quis Gēnius inuehit. Nunc te, Hipolyte Cardinalis, cui summam iuuandi generis huma-

ni no-

ni uoluntatem Deus tribuit, eximiam ad laudem uo-
 cat occasio. suscipe desertum paene ab omnibus littera-
 rum patrociniis: collige tu, quae alij dissipant, om-
 nium laudandarum doctrinarum studia, & restitue
 nobis illa, quae uel hominum improbitas, uel, ut alio
 culpa deriuetur, fortunae uis eripuit. haec est actio di-
 gna Cardinali, digna Principe, Hippolyto uero & Car-
 dinali, & Principe dignissima. Vidimus tuam prae-
 teritam uitam. ab ea nihil humile, nihil obscurum, ni-
 hil uulgare, ampla omnia, praeclara, inusitati ex-
 empli, noui generis expectantur. quae tu, ne a te ip-
 so dissentias, nunc quidem magna ex parte praestabis,
 atque adeo iam praestas, bonis uiris, & eruditis bene-
 ficentia subleuandis. quorum ex ingenijs non dubita-
 quin quotidie aliquid efflorescere tuo beneficio uideas.
 quod quia praeclarum est, exemplum alij sequentur.
 scribent omnes, quod quisque poterit, ille tibi gloria,
 & commodorum spe compulsi. nam, ut coniecturam
 de me ipso faciam; quem esse nihil in litteris fateor;
 sed, ut aliquid tamen essem, laboraui; ego olim (de-
 cennium, opinor, abiit, eoq. amplius) auctoribus
 duobus eximijs uiris, Petro Bembo Cardinali, & Ber-
 nardino Maffeo, qui postea dignitatem eandem magnis
 in Ecclesiam Christi meritis est consecutus, dederam
 me ad res Romanas, illas ueteres, obseruandas, &
 ex omnibus antiquorum monumentis omni studio col-
 ligendas: ut, cum illam Remp. qua nulla fuit, nec
 erit umquam illustrior, uniuersam animo, ac scientia
 comprehendissem, Latinis eam litteris explicarem,
 egregiumq. bene, ac laudabiliter institutae ciuitatis

*exemplum meis, quatenus quidem ipse possem, scriptis
 expressum, posteris relinquerem. Res erat praeclara;
 meq. delectabat uehementer, & afficiebat ipsa tracta-
 tio. itaque meam omnem industriam, omnem curam,
 omnes denique in hoc studio cogitationes fixeram, ac
 locaram. sed accidit iniquo meo fato, ut horum utrum-
 que, Bembum primo iam senem, cuius in beneuolentia
 ornamenti mihi erat plurimum, deinde Masseum, non
 aetate minus, quam uirtute, florentem, in quo mei spes
 otij sita omnis erat, a quo pendebam totus, importu-
 na morte ereptum amiserim. destitutus eo praesidio,
 quo meae fortunae nitebantur uno, fractus animo, ac
 debilitatus, institutum Antiquitatum Romanarum
 opus omiseram, & ad alia me conuerteram. postea
 uero quam, honorificia in primis condicione delata,
 magno sum a te tuo beneficio in tuorum familiarium
 ordinem inuitatus; quod ego summae felicitatis loco
 duxi; erectus mente, atque animo rursus, quod abie-
 ceram, suscepi, onusq. tantum, quantum priuatis
 opibus perferri uix, aut ne uix quidem potest, te uno
 fretus egregie sustineo. Et, ut ex parte totum iudica-
 re posses, de decem, quos exorsus sum, libris hunc de
 legibus potissimum, quem ad te mitterem, delegi: non
 quod ita postularet ordo: (sextum enim in Antiqui-
 tatum uolumine locum obtinet) sed, quod, cum om-
 nium librorum materies non modo coacta iam in u-
 num a me esset uniuersa, uerum etiam satis diligenter
 in partes distributa; casu accidit, ut hic minus, quam
 ceteri, rudis, minus esset impolitus. praeterea feci li-
 benter, tuis actionibus admonitus. leges enim hic li-
 ber com-*

ber complectitur . porro leges nihil aliud , quam rationem , nihil praeter ordinem , docent . ratio autem , & ordo , si usquam , in tuis moribus elucet . quippe nihil agis non moderatum , nihil non aequabile , nihil , quod non cum ea , quam suslines , persona , idest cum religione uere Christiana , ac Sedis Apostolicae dignitate consentiat . quare cum omnia mea tua sunt ; quandoquidem ego me tibi , quidquid sum , & quantus quantus esse possum , totum addixi : tum uero hic de legibus Romanis liber uere tibi debetur , tibiq. est a me in re optimo scriptus . quo in libro bene positam a nobis operam si duxeris , de ceteris quin idem sentias , haud equidem uerebor . pergo enim studio pari , uoluntate etiam , ut mihi uideor , acriore , unum modo exoptandum est , ut , quando nos ab hac studio nulla utilitas , nulla uoluptas , ne ualitudinis quidem satis imbecillae ratio potest auellere , nostris laboribus tua beneuolentia quasi propitium numen adsit . sic enim fiet , ne qua prorsus in difficultate , ne quo umquam in scopulo nostra haereat industria : & in eum , quo spectat animus , portum secundo cursu , tuae benignitatis aura prosequente , facile peruehemur . Venetijs , M D LVI.

I N . E D I T I O N E

KALENDARII . ROMANI

IS

FACTVM est a me sane libenter , ut , cum edendi essent Romani Fasti , e lapidibus Capitolinis descripti , adungerem ad eos Kalendarium , ex quo ratio dierum , pro ea , quae Romae olim fuit , consuetudine , tota patet.

patet . atque in hanc me uoluntatem , uel cupiditatem
 potius primū mea , quam & mea sponte , & patris
 exemplo semper spectāni , publica litterarum utili-
 tas , deinde etiam Caroli Sigonij , uiri optimi , & ab
 omni prorsus iniqui animi labe puri , singularis doctri-
 na deduxit . putauī enim , id quod res est , futurum ,
 ut ad Kalendarium ex Fastorum societate commenda-
 tionis tantum accederet , quantum ad ipsos Fastos e
 Sigonij studio , ingenioq. esse adiunctum , qui diligen-
 ter additamenta ipsius , & in ea commentarium , qui
 propediem edetur , plenissimum legerit , facile cogno-
 scet . non enim illa supplementa , quae in lapidibus illis ,
 unde fastos habemus , desiderantur , ex Linio , aut
 Dionysio , aut ex duobus tribus uē praeterea libris ,
 quos etiam leuiter eruditi homines in manibus habent ,
 colliguntur . non est id , ut rudes antiquitatis homines
 existimant , iocularē quiddam . opera haec quidem es-
 set , non industria . & operae quis laudem tribuit , cum
 in tempore dumtaxat posita sit : industria uero non ab
 ingenio , non ab intentione quadam mentis abest : ita-
 que iure laudatur . quod si satis esset historiam semel
 aut iterum legendo percurrere ; nemo esset , cui Roma-
 narum rerum notitiam assiduo biennij triennij uē stu-
 dio comprehendere uniuersam non liceret : in qua ta-
 men ego iam per decennium desudo : & , quo diligen-
 tius ea ipsa , quae legi saepissime , cogitatione retra-
 cto , eo certius , quantum in hoc genere sit difficultatis ,
 intelligo . itaque opto , ut , quae alij collegerunt , o-
 mnes edant statim , & mihi hanc laudem praeripere co-
 nentur . uideo enim fuisse nonnullos , qui , meis scriptis
 ad

ad huius scientiae studium aliquot abhinc annis excitati, & indicibus eorum librorum, de quibus edendis cogitare me, iamdiu polliceor, animaduersis, quasi quodam lumine ad ineundam studiorum uiam prolato, ambitione praecipites, dum anteire nobis uolant, in maximos, maximeq. pudendos errores inciderant. quorum alios alij peritiores, nulla facta mora, alios fortasse nos, non illos quidem nominatim, significatione tamen satis aperta, ne omnino debita laude fraudentur, aliquando refellemus. Redeo ad Sigonium. Ille uero, cum, inspectis antiquis libris, lapidibus, nummis, nomina magistratuum uetustate uel amissa prorsus inuenit, uel mutila perfecit; cum fastorum partem, alienum in locum translata, in suam sedem retulit; cum censuras, cum triumphos addidit, & trunco quasi corpori sua membra restituit; nihil potuit difficilius, nihil, in quo maiorem a bonis bonarumq. litterarum studiosis hominibus inire gratiam posset: hoc enim libro, hoc, inquam, quem nos edimus, (nam inchoata quis perfectis anteponat?) qui res Romanas curant, horis fere singulis utantur necesse est. itaque, eum qui litteris a me posebant superdribus mensibus, amici homines aliquot ex Hispania, plures ex Gallia, & Germania; hoc adscribebant omnes, Cum Caroli Sigonii supplementis. quorum a me uoluntati satisfactum esse, uehementer gaudeo, eoq. magis, quod adiunxi, quod fortasse non expectabant, non poscebant certe, Kalendarium Romanum, utile illud quidem dierum causa, quorum in eo genera distinguuntur, sed utilius ob id aliquanto, quod ad comitia,

ria, iudicia, senatum, Romana denique omnia; qui
coniectura, ingenioq. ualebunt, multam inde scien-
tiam deriuabunt.

AD . HIERONYMVM FALETVM

LIB. HERCVLIS . FERRARIENSIVM . PRINC.

APVD . VENETAM . REMP . ORATOREM

IN . IPSIVS . POEMATA 16

MAGNA laus est eorum, Hieronyme Falete,
qui non ad uulgarem humilemque artem, sed ad nobi-
lem aliquam liberalemque doctrinam sua studia contule-
runt: maxima uero, si quis eam philosophiae par-
tem, quae Poësis appellatur, ita est complexus, itaq.
haeret in ea cognoscenda, ut auelli nulla prorsus ratio
ne possit. itaque uereres illos, quibus optimi ac sum-
mi Dei uocem audire, eiusque sermone frui saepe licuit,
homines sapientissimos, atque sanctissimos, poeticae
facultatis admodum studiosos fuisse constat, suasque
cogitationes non eo, quo quilibet uteretur, sermone,
sed uersibus exponere uoluisse. quorum exstant nonnul-
la, sane praeclara: quae cum legimus, afficimur, &
quasi diuina quadam ui abrepti, extollimur band paul-
lo altius, quam qui rerum humanarum in studio uer-
santur. Habet igitur ars poetica dignitatem; quando
quidem in ea latent arcana philosophiae, quae profa-
nis oculis non patent: earudes animos excolit: ea nos
ab rerum humilium studio deducit: ad egregios mores,
ad ueram religionem, ad excellentem magnarum re-
rum cupitatem uocat. Habet eadem suauitatem: quia

uoci-

uocibus apte constructa oratio miram infundit auri-
 bus animisq. iucunditatem. Et, ut uno uerbo com-
 prehendam, poesis numerus est: numerus porro nihil
 aliud, quam ordo: ordinis autem principium a Deo
 fluxit. diuini sunt igitur homines poetae, nec ulli non
 bonorum genere decorandi. poetas autem desinitio, non
 quicumque uersus faciunt; qui molesta & odiosa gar-
 rulitate saepe nobis obstrepunt; sed eos, quorum in ui-
 ta non minus, quam in scriptis, elucet ordo; a quibus
 colitur humanitas, & beneficentia non modo lauda-
 tur, uerum etiam pro facultatibus exercetur. haec
 enim sunt sacra illa mysteria, quae poesis fabularum
 specie ita uelat, ut ea tamen uatum excellentium, hoc
 est bonorum uirorum, mentes intelligant. quae uero
 his uirtutibus aduersantur uitia, haec sunt illa mon-
 stra, inimica naturae, quae poeticis fragmentis osten-
 duntur, sus Erymanthus, leo Nemeaeus, hydra Ler-
 naea, gygantes, & harpyiae, quaeq. alia traduntur;
 perdendis hominibus, aut frugibus nata. Neque ue-
 ro tu, Falete doctissime, tantam animi praestantiam
 possideres; non esses tam ad omnem uirtutem, ad o-
 mnem laudem propensus; non tam in moribus elegans;
 in consuetudine comis, atque etiam pro tuarum copia
 rum ratione beneficus, ac liberalis, nisi magistrum
 ab ineunte aetate habuisses poeticam artem; quae te
 suis praeceptis erudit, atque informauit; nihil ut a-
 geres, quod ab honesto dissideret; nihil ut in omni ui-
 ta, praeter decus, & antiqua maiorum tuorum, ho-
 minum clarissimorum, instituta, cogitares. cuius tan-
 ti beneficii non est apud immemorem gratia collocata.

habet

habes enim poesim in delicijs ; eam amas ; eam ornas ; cumq. Hergulis , Ferrariensium Principis post hominum memoriam maximi , personam sustineas , idq. tanto splendore , ac tanta , quanta nemo umquam antea , dignitate ; summis tamen magnarum rerum occupationibus distractus , scribis saepe uersus Calliope distante , & a grauissimis curis tamquam in amoenissimos Musarum hortos animi caussa diuertis . Superioribus quidem diebus , cum egregium illum Athenagorae , ueteris philosophi , librum , de altera hominum uita Graece scriptum , Italicum in sermonem conuertisses ; atque ego te , quod uiatores , difficili confecto itinere , consueuerunt , aliquot dierum quietem uelle capere existimarem : inueni te poema tuum de bello Sicambrico , nonnullis abhinc annis compositum , ita tractantem accurate , ut adderes non pauca , quaedam detraheres , multa corrigeres . quae cum legerem , admiratus elegantiam uerborum , splendoremq. sententiarum , hortatus sum ut ederes , & eo magis , quod reliqua tua poemata , non modo iam typis impressa , uerum etiam scripta , per manus , perq. ora doctorum uirorum eximia tua cum laude uolitarent , qua in re non modo meo , uerum etiam studiosorum omnium nomine gratias tibi habeo . habebaque , dum uiuam , immortales ; quod meis hortatibus , ac precibus tribuisti tantum , ut te mihi totum remitteres , tuorumq. poematum ius omne tuum , omnemq. plane potestatem ad me liberalissime transferres . quod cum impetrassem , exceptus sum illico a cura , Principi ne alicui uiro , quod fere solet , an amico homini , ac familiari , an uero tibi ipsi potius inge-

nij tui fetus essent dicandi. tibi quidem tua deberi ni-
 debaptur: sed ab huiusmodi consilio tua mihi multis in-
 rebus perspecta modestia deterrebat. rursus, cum intelli-
 gerem, omnes fere libros, qui typis diuulgantur, uel
 ijs dicari solere, quorum auctoritas, aut quorum opes
 utilitatem aliquando aliquam ei, qui mitteret, pare-
 re posset, uel ijs, quos pro magnis eorum beneficijs
 aliquo munere remunerari aequum esset; uel ijs deni-
 que, cum quibus minime uulgaris intercederet amici-
 tia: haec, Falete humanissime, cum omnia concurre-
 rent, uictus sum, tuaq. ad te ipsum scripta mittere con-
 stitui. nam, etsi Princeps tu quidem fortuna non es,
 summis tamen Principibus tua te uirtus ita commen-
 dauit, carumq. reddidit, ut eorum opibus aequae, ac
 tuis, eos, quos diligis, beare possis. sed omitto reliquos.
 Hercules uero, Ferrariensium Princeps, immortalita-
 te dignissimus, cui te totum uni addixisti, cuius esse
 uis quidquid in omni uita praestare potes, is quo te nu-
 mero habeat, facile declarauit, cum, post multas le-
 gationes, ad Sarmatarum Regem, ad Imperatorem,
 ad Pontificem, oratoris apud Venetam Remp. munus
 honorificentissimum tibi commisit, quapropter, quod
 ad hanc partem attinet, parui refert, utrum Principi-
 sis nomine liber aliquis inscribatur, an uero eius, cu-
 ius apud Principes auctoritas ea sit, ut prodesse qui-
 bus uelit non mediocriter possit. De tuis autem erga me
 officijs quid agam pluribus? quae cum & multa sint,
 & maxima; tum uero illud excellit, quod in hac mea
 satis diuturna oculorum uoletudine uenire domum
 meam quam saepissime, animumq. meum, tristibus
 curis

curis affectum, tuo adspectu, ac sermone recreare solitus es. Amicitia uero si spectanda fuit; neminem tibi debui anteferre. coniunxit enim nos non casus, ut multos, non uulgare aliquod studium, non ambitio, non utilitas, sed ipsa, quae omnes res nobilitate uincit, uirtus, & artium liberalium societas; quarum uterque nostrum incredibili studio tenetur. Mitto igitur ad te, quando ita ratio postulat, tua poemata, non ut tibi, de me optime merito, quasi gratiam referam de tuo; sed ut habeat a me nostra aetas, atque adeo posteritas ipsa, primum, testimonium benauolentiae, atque obseruantiae in te meae, deinde beneficium, quod, tua scripta cum leget, fatebitur esse maximum. Interea peto a te, ut in illo maiorum uigiliarum opere de Fisco, cui nondum extremam manum imposuisti, exorari te sinas, idest ut absoluas, atque perpolias. magnum enim inde fructum capient omnes iurisperiti; cum te difficiles admodum reconditae materiae nodos ingenio soluentem, & quaestiones illas implicatas atque inuolutas explicantem, exquisitoq. quodam ordine tractantem intuebuntur. Neque uero tua mihi est occupatio minus nota; cum & negotia tractes Principis eximij; & ob tuam uirtutem nobiles uiri non modo quotidie, uerum omnibus paene horis officij honorisq. causa ad te adeant: rursus eum te esse noui, qui, quod tibi occupationes eripiunt, id ingenij praestantia consequaris. consule igitur gloriae tuae: consule studiosis omnibus antiquarum nouarumq. legum: effice, ut, quantum in poetica facultate, quantum eloquentia posses, tantum in iure civili, maximeq.

maximeq. in ea parte, quae obscuritatis habet plurimum, ualere te tua scripta significant. Meam uero hanc, quam profecto in hac epistola uides elucere, uoluntatem, animiq. singularem ad te amandum propensionem amplectere: atque ita statue, si tu mihi, quod, ut uideo, praeclare facis, in amore respondebis, par amicorum neque nostra, neque ueterum memoria coniunctius ullum fuisse. idq. quanti a me fiat; dabo operam, quantum in me erit, quotidie certius ut intelligas.

AD . ISABELLAM . VILLAMARINAM.

SALERINITANI . PRINCIPIIS . CONIUGEM

IN . SCIPIONIS . CAPICII

P O E M A T A

I 7

Ex omnibus rebus cum nihil sit litteris doctrinaq. praestantius; sequitur, ut litterato Principe laudabilius nihil esse uideatur. non enim, si quis humili fortuna scientijs animum excoluerit, quamuis omnium uirtutum intelligentia sit ornatus, aequae tamen eas uirtutes exercere poterit, ut summo loco natus. omnium est scire, non omnium tamen agere. non cadit in quemuis administratio iustitiae, non liberalitatis. esse oportet, quibus imperes, ut iustitiam colere possis: esse, quod des, ut liberalitatem. Et, quoniam ad haec primum a natura formamur, & fingimur, ut, quae laudabilia sunt, nostra sponte diligamus; deinde praeceptis instituimur, ut uoluntatem ratio confirmet:

Qq

utrum-

utrumque si quis habet, uerissimis laudibus ornatur, eo magis si is est, cui tertium etiam illud contigerit, ut fortunae commodis abundet. nam, qui uirtutem non ut primum bonum, sed ut alterius boni causam quaerit, ut diuitiarum, ut bonorum: ei uirtus, quae perfecta non est, quia quaeritur ad aliud, perfectam laudem asferre non potest. perfecta uero uirtus est, quae se ipsa contenta nihil appetit, quod extra sit. hanc si quis est qui sequatur, qui unam diligat, qui ipsam propter ipsam, non propter aliud, expetendam ducat; hic est, quem Dij praeter ceteros diligere putantur, cui quidem eam mentem dederint, ut praeter ceteros saperet. Tua haec est, Isabella praestantissima, tua inquam haec maxime laus est. cum enim tibi aut ad opes, aut ad dignitatem nihil fere posset accedere: quarum rerum cupiditate adducti, magnarum artium in studijs plerique uigilarunt; ipsa, nihil huiusmodi spectans, uirtutis amore capta, cuius pulchritudinem animo cerneret, effecisti, studio tu quidem, sed ingenio magis, ut, cum esses omnium nobilissima, omniumq. pulcherrima, quorum alterum maiorum tuorum, maximeq. uiri tui, Principis omni laude cumulati, magnis rebus testata uirtus, alterum benignissima tibi Natura dedit, eadem & sis, & habearis omnium doctissima. hinc illa ad te colendam singularis omnium propensio; hinc multorum poetarum, quibus grauissima Regum bella magni operis argumentum suppeditare poterant, ad te canendam traducta ingenia: hinc Capicius ille tuus, tuarum laudum laudatissimus praeco: qui te admiratur unam, qui obseruat: qui

cum de

cum de te multa, & uera praedicauit, ita concludit,
 unam habere, quae optabilia sint, omnia. itaque me
 quidem eodem studio inflammauit, nihil umquam
 ardentius optarim, quam ex tuis unus esse. quod quod
 facilius impetrarem, feci, ipso permittente, ad hoc
 etiam libente Capicio, ut eius libros, de Principijs
 rum duos, de Vate maximo tres, meae in te summae
 obseruantiae testes emitterem. diuinum carmen
 multis luminibus ingenij, multa arte distinctum. e-
 dem nihil legi in hoc genere perfectius: ut ne Lucretius
 quidem pluris apud me sit: quo cum antea propter
 monis elegantiam delectarer, utereturq. multum,
 pit mihi iam minus esse familiaris, postea quam Ca-
 cium legi. Hoc opus, & quia scriptum est a tui studij
 sissimo, & quia uersibus te dignis, idest luculentis
 mis, non dubito, quin a me missum auide accipias. ite
 inquam, ut de isto me munere ames plurimum.

A D. T O R Q V A T V M . B E M B V M

P E T R I . F I L I V M

I N . V I R G I L I V M

18

Q U O D ego de poetica facultate sentio, idem
 bi, Torquate Bembe, qui res praeclaras ingenio
 dioq. consecutus es, bene iam esse cognitum ac perspicu-
 sum facile puto, non esse eam inter ea, quae minime
 duuntur; non uulgarem, non leuem; summum esse
 quiddam, ac plane diuinum; quiq. suas ad eam con-
 tationes conferant, etiam si, quod uolunt, non asse-
 quantur; probandos tamen esse, quia scilicet ad ma-

xima contendant; qui uero in ea ita uersentur, ut excellent, colendos nobis esse uehementer, omniq. omnium laudum genere. cohonestandos. Ac miror equidem fuisse, hodieq. esse nonnullos, qui rem hanc pulcherrimam, ac deorum nobis munere concessam, paruiendant, atque etiam, si dijs placet, in sermonibus uituperent. Quid, inquit, est poetica? fabulas continet: fabulis autem quid inanius? Ridicule: qui ex ipsorum ingenij ceterorum ingenia metiantur; quaeq. ipsis obscura sunt, ea reliquos uidere non putent. Ego contra ita soleo disputare; utinam, Torquate, te praesente, ac tui similibus; nihil enim tam optandum, quam habere iudicem in controuersiis, qui causam, qua de agitur, quaeq. propter aliquam difficultatem in dubium uocatur, optime calleat. sed ego contra, cum in hos incidi, ita soleo disputare. Est ne aliquid hominum generi utilius, aut omnino philosophia praestantius? negare coguntur. si negent, eos ratio refellet, & ueritas ipsa: quae cum pugnat, facile uincit. una enim est philosophia, quae uicia nostris ex animis euellat; una, quae inserat, uirtutes; humana omnia, multis obstrueta difficultatibus, aperit; diuina, non illa quidem prorsus, sed magna tamen ex parte patefacit. atque hanc, quae tantas res praestat, siue artem, siue scientiam, ne communis esset omnibus, uulgiq. tractatione, impurisq. mentibus contaminata sordesceret, obscuris fabularum inuolucris, quasi aliquid sacrosanctum, uelauit, & custodiuit antiquitas. fabulas porro ipsas non eo, quo uulgus utebatur, communi, & soluto, sed exquisito, & numeris adstricto orationis genere

genete prisci illi, summa homines sapientia praediti, prodiderunt. placebat hoc illis, primum ut rei dignitatem, si posset, quatenus posset, uerborum augetet elegantia: lectis enim, admodumq. puris e uocibus efficitur uersus: nihil hauritur de faece: deinde, quia, cum philosophiam tractaret, maiore nescio qua suauitate ex illa concentu, quem numerosa uocum in uersibus compositio gignit, aures animoq. perfundi pulchrum putabant. quae cum ita sint: neque fabulas, quae philosophiam continent, neque uersus, quibus facile ipsae continentur, iure quisquam reprehenderit. His ego ad coarguendam istorum inscitiam, alijsque praeterea utor argumentis: addo exempla, eaq. Itolorum, & eorum hominum, qui nostra, patrumq. memoria floruerunt. Pontanos, Sannazarios, Fracastorios (omitto alios: sunt enim multi) non ne musarum in primis consuetudo delectauit? propius accedo. pater tuus, Torquate, Petrus Bembus, quem orbis terrarum cantat: nec iniuria: uixit enim, quantus ei uitae cursus fuit, in uirtute totus: is cum alias coluit philosophiae partes, tum uero poeticam artem amauit amore quodam ardentissimo; eiusq. studium a prima pueritia complexus, numquam ne in extrema quidem senectute dimisit. scripsit autem uersus in omni aetate multos, & scripsit omnium elegantissime, sic, ut ei Apollo dictasse uideatur. itaque recte fecit, optimoq. sane consilio pater meus, qui Latinorum poetarum principem Virgilium eius nomini, quem optimum poetam nouerat, inscriptum emisit. recte item ego, qui, patris mei exemplum secutus, tibi, & tanti

in filio, multis uirtutibus ornato, & facultatis poeticae studiosissimo, ac peritissimo, eundem poetam, quasi munus Bembae familiae debitum, dicauerim. Nam, quemadmodum parentes nostri alter alterum tum sermonibus, tum scriptis ornat; ut, quantum inter se amarent, aequi, & iniqui cognoscerent: item ego cupio, & conabor, quantum in me erit, (an praestare possim, nescio; sed conabor certe) ut ex meis scriptis nostram amicitiam, meamque in te summam obseruantiam etiam ipsa posteritas intelligat. non enim, cum hanc meam multis abhinc annis ad te amandum & colendum uoluntatem contuli, id solum spectauit, ut quasi hereditatem adirem amicitiae paternae: tametsi hoc ipsum quoque me mouit, sicuti mouere debuit, hinc plurimum: sed tua quaedam propria secutus sum: tuos, inquam, mores, tua studia, tuas uirtutes uidi primum: deinde ex iudicio fluxit amor; &, quo mea fronte propendebam, ratio impulit. noui te adolescentem, noui iuuenem & Patauij, & Venetijs, sanctissimam uiuentem, & praeclara illa cum doctissimis uiris philosophiae studia tractantem. in quibus cum iam, uero quidem aliquid, aliorum autem iudicio multum profecisses; Romam te, in eam urbem, contulisti, quam pater tuus theatrum per annos multos habuit forum uirtutum celeberrimum. ibi nunc tu quoque sceleris, & probaris: ibi plausum fers a bene intelligentibus, beneque sentientibus uiris: ibi denique uera illa Petri Bembicernitur, & agnoscitur in te filio non minus animi, quam corporis, effigies: &, ut principia se dant, futurum omnes existimant, ut summi tibi in

bi in Ecclesia Petri honores, ac praefecturae deferatur:
deberi quidem iam, nemo est, qui non intelligat. Qua-
re laetor equidem, ac fruor iam nunc, pro meo erga te
studio, quasi praesentibus honoribus tuis; & praeci-
pio gaudia, quanta potest animus meus capere maxi-
ma, tuae futurae dignitatis. perge modo, ut coepisti,
in tuis perennibus studiis, & animum tuum pulcherri-
mis, teq. dignis cogitationibus exerce. uides eam uiam,
qua pater tuus iuit. exstant uestigia. istac euntibus
rectissimus est ad gloriam cursus, offensio nulla, nul-
lus error. quod fecisti, laudamus: sunt enim magni,
uereq. laudandi processus in uirtute tui. quod reliquum
est: quia te summum illud ad decus, quod excellenti-
bus ingenijs propositum est, tamquam ad metam per-
uenire cupimus; & quod cupimus, id in te ipso posi-
tum uidemus; fauemus animis, prosequimur studiis,
uocibus cohortamur. Atque ego quidem, huiusce ani-
mi mei non obscurum, ut opinor, argumentum, hunc
librum, qui me tacente apud omnes gentes loquetur,
tibi inscriptum ad te mitto. uolo aeternum exstare mo-
numentum, unde homines, quid de te senserim, quid iu-
dicauerim, intelligant. uolo, habeas ipse munus a me,
unde, quid tua caussa uelim, coniicias; & maiora,
cum ornandi tui maior aliqua facultas exsisteret, officia,
studiaq. expectes. Venetijs. M D LV.

QVI magistram uitae dixit esse Historiam; nae ille, Paulle Rhamnusi, & dixisse uere, & praeclare sensisse mihi uideri solet. facile enim unus homo, quid multis hominibus euenerit, cum intelligit, eruditur, atque ipse sibi normam componit aeternum suarum, uitaeq. totius inter omnes errores, omniaq. pericula ad ueritatem, ac salutem dirigendae. nec aliud est nostra prudentia, quam euentorum observatio, rerumq. praesentium, ac futurarum ex praeteritis, tamquam ex fonte, scientia deriuata. quod ex uniuerso litterarum genere, uel sola, uel certe maxime praestat historia; praesertim si quis eam ita tractet, ut, euenta dum notat, animum referat ad causas, in easq. attente inspiciat, & rationem quaerat, cur hoc factum, illud omissum, cur ex illo calamitates, ex hoc optata contigerint. Atque hoc primum est de historiae fructu. sequitur dignitas. Res gestae narrantur inter summos Reges, potentissimas ciuitates, bellicosissimas nationes. causae porro bellorum sunt, quae sunt humanarum rerum maximae, Imperium, salus, gloria: quae ponuntur in armis omnia, & a consilio ducum, a uirtute militum, ab ipsa fortuna pendent. Neque uero dignitatem quidem habet, ac fructum, uoluptatem autem historia desiderat. nam, si uoluptas est, quam magnarum uariarumq. rerum adspectus animis nostris infundit: nulla pulchrior species, nulla gratior, nulla
 pror-

profus historia incundior. uides, ut in tabula picta, aduersa ducum excellentium stratagemata, artes, insidias; spem potiundi, metum amittendi; caesos exercitus, urbes captas, imperia deleta: age, fortuna commutata, cadere insultantem, uictum exsurgere; eodem paene momento laetitiam pelli maerore succedente, maeroremq. laetitia. haec dum legimus, haurit animus uoluptatem incredibilem; aliturq. pabulo suauissimo, nec satiatur, donec ad exitum peruenerit.

Cyrus ille, Persarum Rex, qui orientem subegit, Pyrrhus Epirota, castrametandi laude praeter ceteros insignis, & duo illi, barbarorum omnium clarissimi, Alexander Macedo, & Hannibal, praeterea de Graecia Themistocles, Agesilaus, Epaminondas, quo modo, cum eorum facta commemorantur, animos nostros afficiunt? expectatione suspendunt, pascunt gaudio, metu macerant. uerum haec maxime Romana patens in historia: quae uel diuturnitate, ac magnitudine bellorum, uel uarietate fortunae uberrimam exemplorum in omni genere copiam suppeditat. Romana porro uiri praestantes multi cum litterarum monumentis tradiderint; quorum ingenijs, quae cuiq. merces gloriae pro cuiusque facultate debeatur, ea postea iudicio persoluta; eminet inter omnes, mea sententia, (nec uero secus antiquitas sensit) primumq. sibi dignitatis gradum C. Caesar iure uindicat. nam & uixit qua plurimum aetate Romae floruit eloquentia: & coluit ipse eloquentiam praeter ceteros: rebus uero gerendis non interfuit modo, uerum etiam praefuit: quo factum, ut usum quoque, qui ualet in scribenda

histo-

historiamultum, cum doctrina coniunxerit. exstant, bono quodam litterarum fato, praeclari illius de bellis, ipso Duce gestis, commentarij; qui se non solum omnibus omnium historijs aequare, uerum, ut omnes farentur, anteferre etiam uidentur. Breuitatem scis in oratione magnam esse laudem, cum eo tamen, si uite-
tur obscuritas. facile enim, dum illam sequimur, in hanc incidimus. quod in Thucydide uitium Cicero nota-
uit, cum esset alioqui scriptor egregius. At uero C. Caesar, cum breuitatem maxime omnium adamaue-
rit, ita tamen pressus est, ut eodem nihil fieri possit il-
lustrius. proprie loquitur, & significantur: ornamen-
torum tantum habet, quantum in exponenda re decet. nam elaboratam studiosius orationem, nimiaq. ex-
cultam elegantia prudentiam aures non modo in com-
mentarijs, uerum in historia quoque respuunt. Hic ti-
bi est, Rhamnusi optime, mihiq. multis nominibus ca-
rissime, in manibus habendus, tractandus assidue, ob-
seruandus, ediscendus: ut eum penitus, si fieri potest,
aut certe quantum potest, imitatione exprimas. nam,
cum tibi Veneta Resp. bellum illud memorabile, omni-
umq. difficillimum, quod Henrico Dandulo Duce ad-
uersus Byzantios gestum est, Latina oratione tradide-
rit explicandum; magnisq. etiam tuam industriam
praemijs honestandam decreto publico censuerit: de-
bes eniti uehementer, ac omnes ingenij tui neruos con-
tendere, ne quis te tanto imparem oneri fuisse um-
quam putet. Atque ego quidem, qui te fero in oculis,
qui tuae gloriae faueo, cum in ipsam rem intueor, gra-
uam sane, admodumq. difficilem, paululum commo-
ueor

ueor : rursus , cum ad ingenium tuum , ad industriam ,
 ad illos animi tui praeclaros ad laudem impetus men-
 tem & cogitationem refero , facile confirmor , & huius
 tibi commissi muneris eum , quem cupio , idest plane
 gloriosum exitum expecto . Verum , ne sint in te ipsa ,
 quae sunt ; & sit haec , quae tibi ineunda uia est , quan-
 tūvis lubrica , incerta , impedita : an tu potes labi , potes
 errare , potes usquam offendere , ducem secutus pa-
 trem tuum , Ioannem Baptistam Rhamnusium , specta-
 tae sapientiae uirum , consiliorum omnium summi
 Xuirum Collegij participem ; cuius elucet in urbe no-
 stra uirtutes eximiae , nomen autem , aeternis consi-
 gnatum atque impressum ingenij monumentis , per
 orbem terrarum fama dissipauit . is te sua doctrina in-
 struet , consilio monebit , prudentia reget . at quo stu-
 dio ? quo scilicet pater filium , & quo talis pater talem
 filium debet . nec sane uideo , quem deceret magis , aut
 in quem haec apertius , quam in te , provincia conueni-
 ret . nam , cum eas res , quae tibi sunt Latinis litteris
 tractandae , magna ex parte liber , ut audio , conti-
 neat Gallica scriptus uetere lingua , tum ipsa perobscu-
 ra , tum multis praeterea diuersarum linguarum uoca-
 bulis permista , atque confusa ; eum porro librum pa-
 ter tuus & unicum habeat , & unus ipse (de nostris
 quidem hominibus) optime omnium intelligat : sapien-
 tissime , ut in omni re semper , ita proximis mensibus
 decretum a Xuiris est , ut haec tibi potissimum Vene-
 tae pars historiae mandaretur , cuius haurire scientiam
 non aliunde , quam ex tuis aedibus , licebat . Ego qui-
 dem , etsi intelligo , quis sis , quam te deleter uerus ho-
 nor ,

nor, quam tua sponse incumbas ad decus; tamen hortor te, sensus huc omnes tuos, cogitationesq. conuertas; excites ipse te; consideres etiam atque etiam, quid susceperis, a quibus commissum, qua tua aetate, qua omnium expectatione. Venetam scribis historiã, nec uniuersam, sed quod in ea maxime putatur excellere: scribis Principum Reip. decreto: scribis adolescens: qua aetate magnas res aggressos uel insignis admodum manet gloria, uel temeritatis nota sempiternae. Quibus ex rebus, & quod ante studiorum tuorum praestantes fructus edidisti; & quod patris tui uirtus tua uirtus putatur, nec tibi sunt petenda extrinsecus quae domi tuae nascuntur; orta est inter homines opinio, historiam te nobis daturum egregiam; in qua Venetae urbis ita narres praeclara facinora, ut aliena cum laude tui nominis immortalitatem coniungas. quod ita futurum, mihi persuasum est, si te ad legendos assidue Caesaris commentarios contuleris, eorumq. ad imitationem, & quasi imaginem totum effinxeris. hoc enim in genere nihil habent perfectius Latinae litterae: & eos, quo tibi essent, tui iuris quodam modo facti, cariores aliquanto, cum hoc tempore nostris ex aedibus haud paullo, quam antea, emendatiores exirent, uolui in tuo nomine apparere, multis in hanc mentem caussis, ijsq. minime uulgaribus adductus. nam, ut omittam, quod historiam scribenti nihil aptius, nihil omnino his commentarijs utilius quisquam dixerit: ualde me commouit multorum annorum, ac paene saeculorum in fouendis optimarum artium studijs praeclara tuae gentis consuetudo. ac no-

lo mihi, quod attinet ad illa uetustiora, silentium imponere: uenio ad ea, quae propius ad aetatem nostram accedunt. Auo tuo, cuius tu nomen, & una cum nomine uirtutem refers, quis in omni uita uirtutem amauit ardentius? qui cum in litteris usquequaque excelsuerit, tum uero iuris civilis cognitionem egregie consecutus est; eiusque rei testes habuit amplissimas Veneti Imperij ciuitates, in quibus tum ciuiliū, tum capitulorum quaestionum iudicijs, magna pariter & integritatis, & doctrinae laude, praesuit. Mitto Hieronymum, patrum, medicinae, ac philosophiae studijs praestantem: qui cum in Syriam eo consilio esset profectus, ut Arabicis litteris imbueretur; paucis annis tantum profecit, ut plerosque Auicennae libros in Latinam linguam egregie conuerterit. Alios quoque possum de tuis maioribus, hac laude praestantes, minime paucos inuenire: sed parente tuo contentus uno esse possum, quo semper in hac ciuitate non solum amico, uerum etiam patrono eruditi homines usi sunt; neque sibi ornamentum, aut praesidij plus in eius amicitia, atque auctoritate, quam commodi repositum in benignitate senserunt. Accedit illud, quod idem pater tuus cum in Gallia, Reip. caussa, diu uixerit, eamque prouinciam, Rege Lodouico XII. uniuersam fere peragrauerit; magnam eorum locorum partem, de quibus mentionem in his commentarijs fieri uides, praesens ipse nouit, eaq. tibi in sermone, non secus ac in tabulapicta, diligenter, uerissimeque ostendere solitus est. itaque, cum hunc librum ad te statui mittere, illud intellexi, magistrum se habere excellentem in hoc rerum ac locorum

lorum Gallicae provinciae studio, parentem tuum: quo sum aliquanto magis in suscepto consilio confirmatus. Tibi vero displicere meum erga te officium non existimo. mihi quidem ipsi ob eam causam gratissimum fuit, ut ex tenui munere benevolentiam in te meam perspiceres: quae cum a parentum nostrorum coniunctione, qua nulla maior esse potuit, originem duxerit, quotidie tamen augetur studiis erga me tuis, maxime vero causis ijs, unde facile manat amor, uirtute, ac probitate; quarum altera tuis in scriptis, altera in moribus elucet,

AD. ANTONIVM. TRIVLTIVM CARDINALEM

IN. HISTORIAM. SALLVSTII 20

CVM omnes me litterae, omnisq. libero homine digna cognitio uehementer delectat, Antoni Triulii, Cardinalis, amplissime: tum uero pastor incredibili uoluptate, & afficior maiorem quendam in modum sensibus intimis, dum historiam tracto. quid enim potest esse iucundius? Rerum interitus obliuio est. at eae reuiviscunt historia, cum in nostram memoriam reuocantur: quaeq. multorum annorum spatio, multis ab hinc saeculis gesta sunt; ea nos, exiguo uolumine comprehensa, & tamquam in conspectu nostro posita, cognoscimus. Si sermionibus delectamur: resonat in scriptis hominum uersu eloquentissimorum, nihil temere, nihil incompete narrantium, omnia graeuer, suo quidque ordine, & auctoritate. si consuetudine clarorum ui-

rorum: uersamur, uetera legentes, cum Regibus, cum Principibus uiris, magnis in bello ducibus, sapientissimis rerump. rectoribus: ora ipsa mehercule, lineamenta, & formam non tam corporis, quam animi, eorum, quos numquam uidimus, uidemur tamen quasi praesentes intueri. Quod si recte instituendae uitae rationem ac doctrinam sequimur: usu maxime rerum quaeritur prudentia. usus est, uel cum experimur ipsi, uel cum, experientibus alijs, quid euenerit, obseruamus. nobis ipsis, experiri multa si uelimus, facile non licet. labore opus est, ac tempore: & fortuna tentanda; nec tentatur interdum sine periculo. commodius ergo, ac tutius, euentis aliorum examinandis, prudentia comparatur. id autem, profecto uides, Antoni doctissime, ac sapientissimae, proprium esse historiae bonum: in qua patent fortunae uicissitudines, regnorum mutationes, hominum siue uitia, siue uirtutes: ex quibus quae uitanda nobis sint, quae expetenda, nullo nostro periculo, nullo labore, sedentes in otio docemur. Atque hoc in genere Polybius inter Graecos, de nostris maxime is, cuius nunc libros tibi inscriptos emitto, Sallustius excellit. euenta enim ita narrat, ut causas simul aperiat. ex quo oritur illa omnium pulcherrima scientia, ut, malorum, & calamitatum origine perspecta, nihil agamus, nisi quod ratio praescribit; omniaq. nostra consilia, omnes actiones ueterum exemplorum regula metiamur. Quae cum sit omnium, qui annales antiquorum euoluunt, communis utilitas: alia quaedam tua condicio est. habes enim historiam in familia tua: neque tibi, si quid inuenire

nire uis eregium, & imitatione dignum, confugere ad
 tibros necesse est, neque longius euagari, & quasi
 peregrinari animo, ac mente, more multorum. do-
 mo petas, licet, omnium uirtutum exempla. perse-
 quere maiores tuos cogitando. quae fuerit eorum in
 pace iustitia, in bello uirtus, in omni fortuna moder-
 atio, si attendes, nihil ad gloriam domesticam requi-
 res. iustus Aristides, prudens Themistocles, fortis
 Epaminondas: de Romanis multi, multis eximijsq.
 uirtutibus insignes. horum alij facta dum legunt, bo-
 nias artes ex eorum uita discunt, & ad easdem res, ea-
 demq. studia laudis cupiditate rapiuntur. at tu refer
 animum ad tuos maiores. eminere uidebis, instructum
 egregijs artibus, Ioannem illum Iacobum Triultum,
 magni animi, summi consilij uirum, scientia rei mili-
 taris aetate sua facile principem; praeterea, iustum,
 liberalem, abstinentem, plane, praeter decus, & glo-
 riam, nihil in uita cogitantem. Nunc de laudibus Hie-
 ronymi, parentis tui, quia tecum quasi loquor, ne ser-
 uire tuis auribus uidear, nolo multus esse: tantum di-
 cam; quam diu uixerit, Gallicam rem in bello floruif-
 se; postea quam, hostium multitudine oppressus, for-
 titer pugnās in acie perierit, concidisse. tantum in uno
 uiro momenti fuit, ac roboris. Age, sint haec, ut ita
 dicam, in campestri quadam luce posita: quid? in ur-
 be Roma, idest in omnium gentium celeberrimo thea-
 tro, non spectata, probataq. uehementer estrium
 tuae gentis Cardinalium doctrina, religio, sapientius
 ut, Triultiorum nomine multorum uocibus in multas
 partes dissipato, non ipsi tantum Roma, sed omnis
 plane

plane Italia, omnis, ubi colitur humanitas, Europa personaret. Omitto alios: sunt enim multi: nec tu quemquam ignoras. non enim sunt ex imaginibus, aut ex illa colorum inani specie maiores tui cognoscendi. quaerenda tibi facies tuorum non est. clari sunt ex re esse factis: uirtute distinguuntur: cum alius in alia, in omnibus simul omnes conituerint. Quae tu quoniam a primis annis ad hanc aetatem non modo cogitasti, ueram etiam uita, ac moribus expressisti, propterea te, Episcopatu Tolonenſi iam antea insignitum, legationibus honestatum, primum Perusina, & Auenionenſi, in quibus miram iustitiae laudem tulisti, deinde ad Regem Galliae, & ad Venetam Remp. ubi prudentiam, ubi grauitatē incredibilem praestitisti, proximis diebus Cardinalem creauit Paullus I V. Pontifex omnium optimus, omniumq. maximus, iudicio praeditus acerrimo in aestimandis hominum ingenijs, ac moribus, itaq. animatus, ut, quae cuiusque meritis praemia debentur, ea libentissime, ac liberalissime persoluat. in quo, nemo est, qui tuam animi singularem aequitatem, ac moderationem uehementer non admiretur ac laudet, qui summae nuncium dignitatis, cum est ad te multis praesentibus allatus, ita acceperis, ut nemo, te commotum, nemo, ne leuiter quidem affectum, ex uultu, aut oratione, aut ullo corporis gestu, potuerit intelligere. ita patuit, quod ab insipientibus ambigi, ac disputari quandoque solet, a bonis uiris uirtutem magis ipsam diligere, quam uirtutis insignia; honorem esse praemium recte agendi, finem non esse: magnos illos, ac praestantes esse homines, qui laudabiliter ita uiuant, quasi laudem

Rr

perc u-

percupiant, ita laudem, aut dignitatem excipias, quasi nihil minus antea cogitauerint. quod in te & animadu-
uersum est maxime, & obseruatur quotidie magis. cole
re enim te quidē studiosius, quā antea, omnes uidentur:
ipse autē, qui antea fueras, idē omnibus es. nemo exclu-
ditur sermone tuo, nemo cōgressu: tui omnibus copiam
facis: eandem omnibushumanitatem ostendis. Sequitur
insolentia fortunam: comes est rerum secundarum arro-
gantia: tu mansuetudinem amas: tu continentiam, tu
benignitatem perpetuo retines. iure ergo hoc etiam no-
mine Cardinalis es. iure habes hanc, quo tui te pro Pe-
tri Ecclesia suscepti labores extulerunt, maximi sacer-
dotij dignitatem. & nunc tu quidē comitatu stipatus
honestissimo familiarium tuorum, multo tamen insi-
gnior, atq. ornatior cohorte tuarum uirtutum, quae ti-
bi comites ubiq. sunt, Romam redibis expectatus, ex-
petitusq. columen futurus Christianae Reip. splendor
sacri Collegij, ornamentū familiae tuae. I, decus Italiae,
amor, ac deliciae bonorum omnium, dijs bene iuuanti-
bus, ad eam urbem, quae sola peregrinam uirtutem ex-
cipit, sola ornat honoribus, sola dominam facit rerum
omnium humanarum. nos autem, quibus tuam iusti-
tiam, tuam benignitatem ostenderas, laeti tua digni-
tate, maestri discessu, te prosequimur abeuntem opti-
mis ominibus; fauemus animis, precamur linguis;
nota prorsus eadem, quae pro parentibus, ac liberis
nostris, pro tua salute suscipimus. Atque ego, in hac
omnium eximia laetitia pariter & molestia, praeci-
puo quodam dolore diuellor; quia fato nescio quo meo
contrigerit, ut, quam diu Venetijs fuisti, ego semper
afflictus

*afflictus importuno morbo iacuerim : quo etiam nunc
langueo : & ad morbum accedit aegritudo : quoniam
quidem , alijs ad te adeuntibus , deq. ista dignitate gra
tulantibus , ipse excludor unus , nec possum meae sum
mae erga te obseruantiae praesenti officio satisfacere.
hac tamen spe sustentor , quod humanitas ac sapien
tia tua facile fortunam a crimine seiunget . consilio ali
quid peccatur : acuses : fure feteris . culpam autem in ijs
rebus , quae non a uoluntate nostra pendent , sapiens ne
mo umquam dixit esse . quare nec tu mihi , quia non ua
leo , uitio dandum putabis : & hoc ipsum , quia , me non
ualere , non tam corporis , quam officij causa doleo ,
laudi etiam fortasse tribues . equidem habeo non uolun
tatis modo testem , uerum etiam studij ac beneuolentiae
auctorem in te meae , hominem honoratum , & cum
omni uirtute excellentem , tum uero omnium , quos
ego in uita uiderim , humanissimum , qui te amat egre
gie , facitq. plurimi , tuasq. laudes utraque manu ad
astra saepe tollit . uerum ego non id solum specto , mea
ut uni tibi pateat obseruantia . illustrabo eam ; si pote
ro , meis aliquando scriptis , & patefaciam omnibus
gentibus . interim , ut haec tibi nostra ex aliquo signo
uoluntas illucescat , praeclaram edo tuo cum nomine
Sallustij historiam : cui tu si locum dabis inter eos li
bros , qui ab oculis tuis abesse non solent ; uigebit apud
te nostri memoria : quoties eam uidebis , toties animo
tibi occurram : adero tibi saepe absens ; tacitus saepe
tecum loquar ; meq. esse de tuis familiaribus unum , de
ijs maxime , qui operam tibi assiduam praebent , qui
tuo potissimum honori seruiunt , existimabis : quod ut*

Rr 2 ita

99
P R A E F A T I O
ita sit, uehementer opto: & si assequor, feram in cae-
lum istam humanitatem, colam animo, tuebor offi-
cij, & imitabor, quantum potero: studio certe, si mi-
nus relicebit, tibi ut satisfaciam, elaborabo. Vene-
tij. M D LVII.

A D . A L O Y S I V M . G A R Z O N I V M
I N . L I B R O S . X X I I I
D E . L I N G V A . L A T I N A
Q V I . C A L E P I N I . N O M I N E
C I R C V M F E R V N T V R 21

C O N S T A R E tibi puto, Aloysi Garzoni, cum
ad res praeclaras natus homo sit, quippe qui solus ex
omnibus animantibus munere rationis, ac mentis ex-
cellat, nullam tamen artem eodem tempore & inuen-
tam simul esse, & absolutam. omnes humili tenuiq.
ab initio profectae, paullatim quasi per gradus adscen-
dentes, ad id, quod summum uidetur esse, peruene-
runt. hoc & in litteris accidit, maximeq. quibusdam
in libris, qui eiusmodi sunt, ut, semel atque iterum
aucti, locupletari tamen, atque ornari deinde possint.
quo ex genere bonum fatum Calepinus sortitus est, cui
quotidie fere omnes homines de suo largiantur. certe
enim illius Dictionarium, quod nunc emittimus, non
tam ipsius industria, quam aliorum labore studioq. in
tantam altitudinem excreuit. unum tamen desidero,
quod ū, quibus illud propositum fuit, ut in hunc li-
brum quamplurima congererent, id ipsam, quod fer-
runt,

runt, ut adderent, facere consideratius diligentiusq.
 potuerunt. quorsum enim in herbarum montiumq.
 nominibus colligendis diligentes sumus, uerba au-
 tem Latinae linguae illustra maxime, ac significan-
 tia, quae nescire nemo uult, in augendo Calepino
 negligimus? ergo ipsi hoc potissimum spectauimus:
 & , opinor, tantum praestitimus, quantum qui,
 hoc dictionario cum alijs dictionarijs conferendo, co-
 gnoscet, non dubito quin de hac opera nobis & fa-
 ueat, & bene precetur. non enim libet hic comme-
 morare, quae quibus in uerbis sint a nobis addita:
 nam sexcenta sunt, neque sumpta ex apertis alio-
 rum librorum indicibus, sed ex ijs Latinae linguae
 fontibus, ad quos peruenire cuius non licet. utrum
 autem ipsi peruenerimus, res ipsa indicet. In eo e-
 tiam ab aliorum instituto discrepauimus, quod alij
 tantum, ut addant, quae utilia putant, elaborant;
 nos etiam, quae non utilia sunt, & discendi cupidis
 contraria, quae scilicet Calepinus ipse non recte per-
 cepit, haec, inquam, dedimus operam, ut de li-
 bro, tamquam de tritico lolium, eximeremus. ad-
 didimus, mutauimus, sustulimus, prout res po-
 stulauit. dictiones certe Graecas, ex multiplici le-
 ctione deprauatas, ut est fere, nisi diligenter ca-
 ueas, corruptrix librorum Typographia, tam mul-
 tas correximus, ut, quod fabulosum est, nos dicere
 isogixwōs possimus, Augeae stabulum a nobis esse
 repurgatum. Nostrum etiam in hoc opere proprium
 illud putamus, quod, cum alij in addendo supra
 modum curiosi fuerint, ut liber excreseeret; nos con-

tra, ne quid praeter rem adderemus, superstitiosi fuimus, nec minus in exsecando diligentes. ut in dictionibus Graecis, Latinarum ordini insertis, uel potius intrusis, multas, quasi de alieno loco, migrare coegimus. exempli gratia inter Latinas dictiones quem locum habere potuit Catabathynus, aut Hodoedocus, aut Pseudonymus, & huiusmodi, quae a Latinis scriptoribus Latine pro exemplo adducta minime reperias: quae propemodum innumerabilia sustulimus, eodem iure quo Latina uocabula de Graeco dictionario tolleremus. Et, quoniam hoc uolumen, ob uariam infinitamq. doctrinam, multorum per manus circumfertur: facile futurum putauimus, ut, si tibi a me inscriptum exiret, significationem multis daret amoris erga te mei. nam, ut omittam merita in me tua, quae nulla umquam delebit obliuio, tui me suauitates ingenij, tua incredibilis humanitas, singularis probitas, eximia ad colendam uirtutem animi propensio ad amandum alliciunt. non enim ideo mihi carus es, quia sis Venetae Reip. omnium amplissimae, a secretis, aut quia nunc una cum uiro clarissimo omnibusq. uirtutibus ornatissimo, Michiaele Suriano Legato, particeps & minister consiliorum omnium ad Philippum, Hispaniae Regem, sis profectus: sed, quia talem te praestas, ut & haec tibi, admodum ampla, atque honorifica, munera iure deferantur, & egregijs animi tui bonis maiora quoque debeantur. Sit igitur hic liber & tibi, & reliquis argumentum beneuolentiae meae, testimonium iudicij, grati uero animi non omnino quale uelim, sed quale possum hoc tempore,

porè, monumentum . tu autem istam praeclaram
in nos voluntatem conserva : & , quo institisti cur-
su , per directam , maximeq. expeditam , ac certam
litterarum uiam ad gloriam contende . quod ego qui-
dem , qui tuos sensus , tuos ad laudem impetus opti-
me teneo , ita opto , ut sperem ; ita spero , ut futurum
mihi persuadeam . idq. etiam reliquis praedicare non
desino . Venetijs , M D LIIX.

AD . MICHAELEM . GHISLERIVM
CARDINALEM

IN . LIBRVM . DE . LOCVTIONE . DEI
ACADEMIAE . VENETAE . NOMINE 22

RE RV M humanarum exitus , quam uaria
sint hominum consilia , declarant . quod si quis bene
cogitat ; sequitur , ut idem laudabiliter agat . recte au-
tem agentem , nihil umquam frustrabitur , nihil fal-
let . Decet igitur nos optima spe niti , admodumq. fir-
ma , quibus , in condenda , atque instituenda Acade-
mia nostra , nihil , praeter Dei gloriam , & commu-
nem hominum utilitatem , propositum fuit . Neque
uero actiones nostrae , ut speramus , eiusmodi erunt , ut
hauc ad optimas res animorum nostrorum incredibili-
lem propensionem ambigue aliquis interpretari , aut in
dubium reuocare possit . apparantur quotidie summa
cura , & edentur a nobis diuina doctrina referti , qui
pietatem , ac religionem complectuntur , illustres li-
bri . & interim , quasi specimen quoddam , aut pignus

nostrae uoluntatis, egregia quaedam de locutione Dei, ab excellenti uiro conscripta, pijs mentibus, ac sacram litterarum, idest uerae gloriae, studiosis communicaanda censuimus. quae duabus maxime de causis, praestantissime uir, tuo nomine decuit esse inscripta: primum, quod, suscepto Academiae nostrae patrocinio, nihil praetermittis, quod ad eam ornandam, augendamq. pertineat; & nos, quae a te officia proficiuntur, quibus animis, quam libentibus, quam gratis excipiamus, aliquo item officio tum ipsi tibi, tum ceteris omnibus indicatum, maximeq. perspicuum esse cupimus: deinde, quae de Deo loquuntur, ad quem potius mitti aequum fuit, quam ad eum, qui diuina studia in omni suae uitae cursu, cunctis & opibus, & honoribus anteposuit? qui cum uniuersam de Deo, diuinisq. rebus doctrinam accuratissime quaesuit; tum uero cum ipsa doctrina uitae rationem coniunxit, & ut omnes rectam, salutaremq. uiam tenerent, aut, qui diuerterant, in eam reuocarentur, studio, consilio, monitis, auctoritate contendit. nihil obscure fama loquitur de tuis uirtutibus. nihil de te aut exiguum, aut dubium affertur. patent multis, ac certissimis argumentis eximia tua in Christi Ecclesiam merita: colunt te omnes ob doctrinam: imitantur multi ob integritatem: amant ob humanitatem, maximeq. ob rectam, ac simplicem naturam, ab omni furo, omniq. fastu longissime remotam. praeconem uero tuarum laudum omnibus horis audimus eum, qui summa ipse laude dignus est, Federicum Baduarium, auctorem, & conditorem, Deo duce, Academiae nostrae: cui quidem

ro tum uitae probitas, tum ex assiduo studio dioſtrina,
 & ex diuturno rerum usu prudentia fidem, atque au-
 thoritatem in omni sermone conciliat. ipso igitur non
 modo approbante, uerum etiam hortante, praecla-
 rum de Deo libellum, grauem sententijs, illustrem uer-
 bis, ad te mittit, tuoq. dicatum nomini cum omnibus
 gentibus Academia nostra communicat. quae cum se
 tibi, suo primum iudicio commota, tuis deinde meri-
 tis impulsa, penitus addixerit, eandem obseruan-
 tiam in omni uita praestabit, & ut eam futurae quo-
 que gentes intelligant, ipso, ad quem omnia referimus,
 summo Deo opem ferente, aliquo merito consequemur.
 Tu interim, quando iam hoc tribuisti humanitati
 tuae, ut nos susciperes; tribue idem constantiae, ut
 susceptos tuearis, ac foveas; ita tamen, si nos, tuo
 praesidio, ac studio dignos, idest nostra ingenia in o-
 pimis artibus exercentes, nostrasq. uoluntates ad
 unam uirtutem dirigentes, & audies, & re ipsa co-
 gnoscas. Venetijs. M DLIIX.

AD. ANTONIVM. CARLONEM

ALLIPARVM. PRINCIPEM

IN. SANNAZARII. POEMATA 23

VT est praeclarum, ornatissime Princeps, in ar-
 te poetica excellere: sic ea cognoscere, quibus ad illam
 laudem perueniatur, maximum quiddam, ac difficil-
 limum est. fallitur enim, si quis absoluti poetae par-
 tes in eo positas arbitratur, ut, cum metiendi carmi-
 nis

nis rationem optime perceperit, cum elegantissimarum uocum supellestem quasi quandam sibi compararit, addo etiam cum materiem animo comprehensam ordine quodam atque artificio distinxerit, hisce rebus tamquam egregie munitus ad scribendum se conferat. gratiora sunt, quae requiruntur, & ex abditis plurimarum artium ac doctrinarum fontibus haurienda. nam, cum eius consilium, qui hoc in genere elaborat, uel in primis id spectare debeat, ut, uoluptati uersuum utilitate sententiarum admiscenda, nihilo minus lectorum moneat, quam oblectet; monita uero illa plerumque necessaria sunt, ut in uitijs summam turpitudinem inesse, in uirtutibus summam gloriam, ostendatur: quomodo hoc sine philosophiae cognitione prudenter ac perite poterit efficere? Iam, si res exigat, ut aut de caeli stellarumque ratione, aut de regionum terrestrium ac maritimarum situ dicendum sit: certe hos locos non potuerit, nisi qui Astrologiam & Geographiam attigerit, commode tractare. itaque, si quis huius facultatis studium eo complexus animo est, ut aliquando, quae litteris mandare studuerit, ea se speret, ueluti pictorem egregium, omnibus artis coloribus illustraturum; is omnium fere disciplinarum scientiam, quae ad bene beateque uiuendum pertinent, ne prorsus ignoret, necesse est. Quod si ad assequendum poetae nomen uirtutem illam ingenij a natura datam satis esse putat; atque hac una instructus, facili audet canoros iblos quidem, rerum tamen inanos uersus uel domi pangere, uel in theatris ad populi aures effundere; statim ab intelligentibus explodetur, neque solum imprudens aut

aut parum uerecundus . sed etiam plane stultus , ac
temerarius habebitur . Quo minus est mirandum ,
si , ut hac arte praeſtarent , quam pauciſſimis conti-
git : cum in omni praeterea liberalium doctrinarum
genere plurimi ſemper floruerint . Sed egregiorum poe-
tarum multo etiam maiorem hac noſtra tempeſtate ,
quam priſcis temporibus , paenuriam eſſe conſtat : ſi-
ue quod ſaeculi felicitas illa fuit : ſive . quod equidem
magis exiſtimo , quia non iſdem , quibus olim , prae-
mijs ad uirtutem nunc homines excitantur . Eorum au-
tem , quos in hoc genere praeſtantes cognouimus , ſine
controuerſia primum locum obtinuit uir eximius , et
omni laude cumulatus , Iacobus Sannazarius : cuius
ingenij monumenta non uetuſtas , non obliuio delebit
ulla : ut ex tot Regum triumphis haud paullo clarior ,
quam ex unius hominis doctrina , atque ingenio , Pa-
riſi noſcit futura . Hoc autem , Princeps egregie , tui
muneris fere totum eſt : qui , cum ad ſummam generis
nobilitatem etiam optimarum diſciplinarum ſcientia
adiunxeris ; tamen haec per ſe , niſi accederet ſtudiū
de poſteris bene merendi , quaſi minima iudicans , quae
cumque a doctis uiris mandata litteris , digna , quae
inter manus uerſentur , exiſtimas , in apertum ut reſe-
rantur , maximopere contendis . Quo nomine ipſi pro-
fecto Sannazarij manes tibi ōn uulgares gratias habēt ,
cum eos libros , quos ille moriens tuae fidei commen-
daret , peruulgandos diligentisſime curas . Qui uero inge-
nuarum artium ſtudijs dediti ſunt , ij ſe tibi tantum de-
bere profitentur , quantum perſolui nullo modo poſſit .
itaque a me , qui eodem in aere ſum , petere uidentur ,

uni-

uniuerſorum cauſſam ut ſuſcipiam, tibiſque, propter
hoc officiũ, quid omnes de te & ſentiant, & lo-
quantur, aliqua ratione ſignificem. Ego, licet ipſa te
recte factorum conſcientia contentum eſſe, nihil prae-
terea requirere, exploratum habeam; tamen, ut eo-
rum honeſtiſſimo deſiderio ne deſim, do me libenter in
eam partem, in quam etiam mea ſponte propendebã;
& ad oſtendendum non eorum modo animum, ſed
etiam obſeruantiam & pietatem in te meam, haec ip-
ſa Sannazarij poemata, quae noſtris typis edenda cu-
raſti, nomini tuo dicata ad te mitto. Leges hic o-
mnia, quaecumque ab eo Latine ſcripta nunc ex-
ſtant. primum autem erit diuinum illud, quod ip-
ſe de partu Virginis inſcripſit, opusculum: deinde
Chriſti lamentatio: mox eclogae quinque: quas
tamen decem ſcripſerat; ſed, e Gallia reuerſus,
has tantum, quas emiſimus, & fragmentum illud,
quod poſt Salices collocauimus, inuenit, reliquis aut
furto ſurreptis, aut per incuriam ſuorum, quibus
eas diſcedens crediderat, amiſſis. ſequuntur elegia-
rum libri tres, epigrammatum totidem. quae omnia
tuo inſcripta nomini apparebunt; ut eius beneuolen-
tiae, quam Sannazario & uiuo, & mortuo prae-
ſtiſti, hunc ſaltem fructum percipias. Venetijs.
M D XXV.

AD.

AD. PIVM. IV. MEDICEM

PONT. MAX.

IN. LIB. REGINALDI. POLI. CARD.

DE. CONCILIO 24

O PTIME consuluit Ecclesiae suae Deus, atque humano generi uniuerso, cum in tanta rerum omnium perturbatione, & extremam periculi metu, Vicarium te suum, Pie IV. inter homines constituit, ut omnibus malis prudentia tua mederetur, nosq. a summis difficultatibus, uel impendenti potius exitio ereptos ad summam tranquillitatem, & optatam antea magis, quam speratam felicitatem traduceret. itaque nunc, tuis adducti praestantissimis & consilijs, & factis, maxime uero tua freti iustitia, quae tibi prima, & antiquissima uirtus est, fuitq. in omni uita, boni uiri ex omnibus Italiae partibus, atque etiam ex transalpinis gentibus multi, ad Urbem confluunt; &, quia tuas omnes curas eo spectare uident, non ut angustis paucorum annorum terminis tuae fructus beneficentiae definiatur, sed ut ad posteros quoque perueniat; hic sibi certam omnium rerum, ac fortunarum suarum sedem domiciliumq. constituunt. me quidem Venerijs, domestico patris mei restit uendae antiquitatis instituto, & honeste satis, & commode uiuentem, nihilq. minus, quam de migratione, cogitantem; quippe cum ab egregijs saepe ciuitatibus atque adeo a superioribus Pontificibus semel & iterum

rum optima inuitatus condicione, nihil tamen umquā noui consilij cepissem; tui Pontificatus fama Romam facile perduxit. nam, cum ab summo uiro, Hieronymo Seripando, cui tua sapientia, debitum iam pridem eius integritati, atque doctrinae, in Cardinalium Collegio locum tribuit, litteras accepiissem, in quibus erat scriptum, cupere te, sacros omnes libros, uel hominum incuria, uel improbitate corruptos, quam emendatissimos peruulgari, uelleq. in eo operari, & industria mea; spatij ad deliberandum nihil sumpsi; statim rescripsi, cum tua uoluntas maximae legis uim pro summa tua non modo potestate, uerum etiam sapientia obtinere apud omnes debeat, ita me animatum, ita paratum esse, tibi ut in omnibus rebus libenter obsequerem, susciperem, quaecumque uelles, agerem, & praestarem, quidquid posset. Quo quidem tempore non mihi aut ulla nouorum commodorum, quibus tamen ducuntur multi, est iniecta cupiditas, aut honorum splendor mentis oculos praestinxit: quamquam haec ipsa cumulate & exspectari a tua liberalitate posse, & omnibus praeclare agentibus deferri a te solere intelligebam; sed, cum audirem, eas artes, quarum fructus immortalitas est, longo interuallo te Pontifice coli coeptas esse, suam religioni, ac uerae pietati dignitatem restitui, cedere uirtutibus uitia, rationi amentiam, libidinem pudori, uim acquitati; haec ego sum secutus, haec omnibus & commodis, & honoribus anteposui. Erat praeterea mihi non modo laudabile, & honestum, sed illustre etiam, & gloriosum, uocari a Pio IV. Pontifice

tifice ad eam curam, ut sanctissimorum uirorum scriptis, quibus humano generi salutaris doctrina continetur, emendandis, edendisq. praeesset. quo in munere si mihi, non dico magnos labores excipere, (quis enim bono uiro labor est pro tuenda Ecclesiae dignitate, idest pro communi salute, recusandus?) sed si uitam ipsam profundere opus esset, egregie mecum actum putarem. Atque ego illam sane incredibilem capio uoluptatem, quod, cum praeclarum esse nihil constet, quin idem operosum, & perdifficile sit, hac tamen in re, omnium pulcherrima, ac praestantissima, plane omnes difficultates tua cum excellēs liberalitas, tum singularis sapientia sustulit. quis enim umquam tam libenter pecunias collegit, quam tu libenter effundis, ut exeant optimi libri, alij nondum editi, quorum notitia rectissimam ad fontem ueritatis uiam ostendit; alij sic emendati, ne qua supersit labe, quae imperitorum animos, obiecta falsae doctrinae specie, possit inficere? quo quidem antea malo nimium grauiter laborauimus: utinam ijs remedijs, quae parantur, omnino liceat conualescere. quod ita facile consequemur, si modo is, qui optimarum, & maximarum auctor, perfectiorq. rerum est, affuerit Deus. nam nos quidem, ut opibus ualeamus, ut acumine mentis excellamus, quam tamen infirmi sumus ad omnia, nisi praepotentis Dei ope fulciamur, quā plane caeci, nisi eiusdem luce regamur, multorum turpissimus & miserimus exitus ostendit. quis porro affuturum esse Deum dubitet, si sanctissimam illius doctrinam, quam, praeceptis declaratam plurimis, suo

demum

damum ipse sanguine, suaeq. mortis exemplo comprobavit, non uerbo tantum profitebimur, sed uita etiā, & moribus exprimemus? Hoc tu scilicet, Pie Pontifex, illo primum uidisti die, quo te in excelsa ista Sede, fauente, & approbante diuino Spiritu, omnium Cardinalium sententia collocauit: neque uero uidisti solum, quod tibi fortasse cum multis commune esse potuit, sed etiam, in quo propria tibi debetur laus, accurate praestitisti. tu enim ipse tua temperantia, iustitia, grauitate, constantia, quales esse alios oporteret, exemplum dedisti. inde manauit statim ad propinquos & affines tuos bene uiuendi disciplina: quorum omnium incredibilis abstinencia, humanitas, pudor ciuitatem breui correxit, & conformauit uniuersam. Nunc in illam curam totus incumbis, ut reliquae partes Ecclesiae, discordia laborantes, omni a te ratione sanentur. serpit enim quotidie longius transalpinum illud malum, a quibusdam primo ignoratum, ab alijs postea neglectum, postremo a nonnullis etiam uehementer actum. sed, ut hoc placuit Deo, quo uolente, aut saltem permittente, geruntur ea, quae cur ita fiant, causas indagare nostrum non est: sic eidem placebit, ut imminutam Christianae Reip. dignitatem tua uirtus, & sapientia in ueterem integritatem, splendoremq. restituat. Instat a te indictum, & institutum iam generale Concilium: cuius ex ratio, ea uis, & consuetudo semper fuit, ut, sanctissimi Spiritus interuentu, dissidentes animos non concordia solum, & pace, uerum etiam beneuolentia, studioq. coniungeret. Hoc tu nos, Pie I V. remedio seruabis; errantemq. gregem,

disce-

disiectum uaria culpa, tamquam Pastor optimus, ad oboedientiam renocabis, cōtinebisq. in officio, & obseruantia erga diuinas leges tum perpetua sanctitate tua, unde hauriunt omnes exempla omnium uirtutum, tum uero ijs etiam edendis in hac urbe libris, quorum lectio malas & exitiosas euellit ex animis hominum opiniones, inserit eas, quae si coluntur pietate, & beneficentia, uberrimos, & praestantissimos, & plane salutares fructus ferunt. Atque huius quidem tanti, ac tam praeclari muneris initium unde sumi aptius potuit, quam ab eo libro, cuius argumentum & cum ratione temporum, & cum tuis consilijs ac studijs optime congruit? quid enim tempora, quid status Ecclesiae poscit, quid tu optas, curas ne magis, quam Concilium, quod unicum, & certissimum in tam graui discrimine, tam propinqua communi peste superesse remedium uidetur? at in hoc libro, quem tuo iussu primum emitimus, proxima ostenditur ad salutem uia, spes omnis in confessione culpae, in uitae ac morum emendatione, in summa demum Pontificis auctoritate collocatur. Quae cum per se maxima sunt, & curandis Christianae Reip. uulneribus utilissima; tum uero ponderis accedit plurimum ab eximia scriptoris innocentia, doctrina, dignitate. quis enim, quibus animi bonis, quibus industriae, ingenijque ornamentis abundauerit, qui denique uir, quantusq. fuerit Reginaldus Polus, aut ignorat, aut, si quidem modo tantarum laudum partem habet cognitam, non earum memoria, & desiderio uehementer commouetur? potest ne quisquam tam inops a iudicio, tam

aduersus ab humanitate, tam plane ferus esse, ac ferus, qui non intimis eum sensibus dilexerit, cuius non modo in studijs, in moribus, in sermonibus, sed in ipso plane adspectu omnis probitas, omnis luceret humanitas? De religione uero, deq. Christiani hominis officio quid senserit, & iudicarit, non aut in uno, altero uel libro ita ostendit, ut in alijs umquam dissenserit: aut ita scripsit, ut aliter uiueret: aut ita uixit, ut interdum sibi non constaret: sed omnia, litteris ab illo prodita, sine ulla exceptione semper laudarunt, hodieq. laudant boni, & sapientes uiri: quorum directa ad ueritatem ipsam, idest ad unam Dei gloriam sententia nec obtrectandi studio, aut inuidia flectitur, nec maleuolentia, aut ambitione mutatur. Vitae uero totius instituta, & excellentem in omni actione, omnique fortuna pietatem, utinam, quam facile nouerunt, tam libenter imitarentur multi. Opes, honores, clientelas, Regum maximorum gratiam, & beneuolentiam qui assequuntur, proxime ad felicitatem putantur accedere. at ille haec omnia apud Henricum, Britanniae Regem, & iure propinquitatis, & multo etiam magis sua uirtute cum possideret, ultro contempsit, ne turpissimas Regis actiones, & aduersantem Christi Vicario sententiam probare, aut etiam adiuuare cogereetur. Patauij diu uixit, quamquam erat habitu naturae prope diuino, liberalibus tamen disciplinis uehementer deditus: &, cum eloquentiae, atq. philosophiae pari studio flagrauerit, in utra tamē magis enituerit, non facile est existimare. illud certe constat, qui uel meliora, uel ornatiora scriberet, hac homi-

mi-

*minimū memoria exstīsse neminem. quāquam id ei
propositum fuit, eo direxit cogitationes omnes, atque
curas, ut philosophiae scientiam non tam scriptis,
quā uita ostenderet, itaque maior, atque excelsior
Patauij in tenui, & humili fortuna fuit, quā cum in
Regno omnibus copijs, & ipsius maxime Regis gratia
floreret. Hic, hic nimirum uerus est, ac praestantissimus
optimorum studiorum fructus, si quis a se ipso pendeat,
se temporum uicissitudines non extimescat, si aduersus
hominum iniquitates, fortunaeque iniurias ratione,
& uirtute pugnet. quā in Polo constantiam, & sa-
pientiam fuisse, quis ignorat? metuendae erant a Re-
ge potentissimo insidiae, metuenda uis; propterea quod,
suscepta Ecclesiae causa luculento illo de Pontificis au-
stoxitate libro, susceptum simul a se grauissimum eius
odium intelligebat. deserebatur etiam quotidie magis
a re domestica, fortunis exclusus amplissimis. nemo
tamen eum deiecto, aut demisso sensit esse animo, ne-
mo uidit umquam tristiore uultu. in sermonibus, in
consuetudine, in conuiuij, in tota denique uitae ra-
tione tranquillitatem mentis, quā habuerat antea,
perpetuo retinuit. Nec desuere, quae numquam spe-
rauerat, ac ne cogitauerat quidem, tantis debita uir-
tutibus praemia. nam, cum ita uiueret, ut in uno Deo
omnia poneret, cetera, quae mortales admirantur,
infirma, caduca, inania duceret; cumque in illa Pata-
uini gymnasii celebritate, domesticis otij sui finibus
contentus, paucorum admodum consuetudine utere-
tur: breui tamen, ut sibi uiam facile uirtus aperit, ita
manauit fama de admirabili eius prudentia, tempe-*

Yantia, doctrina, ut ad aures Paulli. I I I. Pont. Max.
peruenerit. qui cum esset ea mente praeditus, ut ne-
mo umquam magis de ornanda egregijs Cardinalibus
Ecclesia cogitauerit; eo iudicio, ut nemo in defectu
errauerit minus; commotus multorum non dubio ser-
mone, Reginaldum Polum, disciplinae Christianae
renouandae caussa, cum praestantibus aliquot uiris ad
Vrbem acciuit: eumq. paullo post non petentem, non
optantem, prope etiam recusantem, Cardinalem crea-
uit. In hac dignitate, cum alios antea, se ipsum uicis
omni genere laudis. Omitto singularem illam, cui par
oratio reperiri nulla potest, in caede matris acerbis-
sima fortitudinem, atque constantiam. unicum illi
contra omnes iniurias, omnesque calamitates conscien-
tia praesidium fuit: & in aduersis rebus iam antea
didicerat esse fortis. grauitatem eximiam, pari comi-
tate conditam, mansuetudinem, prudentiam, beni-
gnitatem in subleuanda miserorum inopia non attingo.
communia sint haec, in quibus tamen praecipua
quadam laude Polus excelluit. uenio ad id, quod a
Cardinalis persona proprie postulatur. Nam, ubi pri-
 mum sacerdotio est ornatus amplissimo, non ille men-
tem, ut multi, cum fortuna mutauit; non sericam ue-
stem, non argenteam supellestem, non denique illu-
strem aliquam, aut opimam prouinciae praefecturam
appetiuit; sed, contempta prorsus rerum humanarum
specie, diuina studia, quae antea non leuiter attige-
rat, toto pectore complexus, de tuenda Pontificij iu-
ris maiestate, de augenda inter homines Dei gloria, de
illustanda ueritate dies noctesq. cogitare coepit. quan-
tum

tum enim in ea philosophia, quae a sensibus ducitur, erroris insit, atque obscuritatis, cum antea non ignorasset, tum uero, totus ad eam philosophiam traductus, quae caelestium bonorum cognitionem parit, clarissime perspexit. iam, illam, quae colligitur ex rhetorum praeceptis, eloquentiam, in qua prater ceteros antea floruerat, neglexit penitus, inanemq. duxit, cum sacrorum librorum uoces, non aurium uoluptati seruientes, sed ad intimas animorum partes incredibili quadam suauitate penetrantes, exaudiuit attentius. Nec uero quidquam habuit antiquius, quam ut a sanctissimis Ecclesiae legibus discedentes, quoquo modo ad sanitatem redirent: cum ipse multos cohortatione sua, consilio, doctrina, nonnullos etiam lenitate quadam ad meliora consilia conuerteret. Incidit tempus, cum de sufficiendo post obitum Pauli 111. Pontifice habenda Cardinalibus deliberatio esset. affuit Polus ita sedato animo, ita cupiditatis, & ambitionis expers, ut, maiore Collegij parte Pontificatum ad eum deferente, non statim assenserit, differendamque rem tantam in posterum diem censuerit: fore enim, si probaret Deus, eundem post aliquot horas Cardinalium consensum: sin minus, omnino sibi, quod Deo displiceret, placere nihil posse. Scripsit etiam in eo Conclauis praeclara quaedam de officio Pontificis quae cum alijs eius libris, quos Ioannes Moronus, Cardinalis ob summa erga Sedem Apostolicam merita, perpetuamq. uitae innocentiam clarissimus, accurate seruauit, propediem in lucem proferentur. quibus in libris cum spirare adhuc mens illa diuini homi-

nis, & uigere uideatur; afficimur non tam praeceptis, atque doctrina, quam recordatione tantarum uirtutum, quas in illo uidimus. Vitae clausula fuit, in qua ostendit lumen animi, ingenijq. sui, Britannica Legatio. nam, cum in illa insula per annos multos, duorum Regum imperio, Henrici primum, deinde Odoardi, eius filij, legitimus Dei cultus intermissis optimis ritibus, obsoleuisset; cumq. interitus Odoardi, succedente eius sorore Maria, spem aliquam reuocandae pietatis, & religionis attulisset; uisa est unius maxime Poli sapientia rectam errantibus uiam monstrare posse, adiuncta praesertim auctoritate tanta, quantam nec sine uirtute dignitas ulla pareret, nec sine dignitate uirtus. in ea legatione optimos Reginae sensus confirmauit; principibus uiris, & multitudini, persuasit, ut nouam haeresim, Henrici nefaria libidine inductam, abijcerent, ueterem sacrorum disciplinam, rationemq. susciperent; cum Ecclesia, si salui esse uellent, in gratiam redirent: unum esse Romae, potestate summa, Christi Vicarium, in quo creando commotae Spiritu sancto Cardinalium mentes, ex uetere multorum saeculorum instituto, tradita per manus consuetudine, consentirent; quaecumque ille sanciret in terris, ea firma & rata in caelo esse: cetera communi saluti uehementer aduersari, hominum seditiosorum, uel Sathanae potius ipsius inuenta, ut genus humanum, si possit, uniuersum perdat, suaeq. socios habeat plurimos infelicitatis & culpae. Mansit in officio, & fide, quam diu Polus, & Regina uixerunt, Britannica natio, utriusque innocentia, & sanctitate, alterius etiam sermoni

monibus, praeceptisq. commora. Postea, cum utrumque Deus, cuius abdita consilia non assequitur humana mens, ad caelestis uitae praemia uocasset, lapsa est iterum, & concidit illa gens, destituta consilijs, quibus antea nitebatur. iamq. ad finitimas nationes peruasus haec pestis, & dira contagio, nec uideretur posse consistere, nisi tua, Pie. 1 v. Pont. Max. sapientia singularis occurreret, Tridenti indicto Concilio, Romae omnibus rebus ad rationem, aequitatemq. reuocatis. Quod uero etiam eorum scripta, quos in beatorum numerum iure olim Ecclesia retulit, integra, deletis omnibus maculis, peruulgari iubes: quod excellentem nobis Reginaldi Poli, amissa eius uoce, doctrinam restituis: mirum est, quam uehementer adiuues communem causam, quantum se tibi pro ista mente, istaq. cura omnes homines debere fateantur, quantum ab ipso Deo, qui tibi nostram salutem commisit, gratiam, & benevolentiam ineas. Haec sunt illa merita, quibus hominum uita, breuissimis circumscripta finibus, ad infinitam memoriam propagatur; haec illa, numquam satis laudata, ueterum Pontificum instituta, quibus hanc nobis Ecclesiam tam praeclare fundatam, exstructamq. reliquerunt. quae utinam, sicuti propria tua sunt, ita perpetua esse possent. nemo enim dubitat, quin, optare tibi perpetuam uitam, idem sit optare nobis perpetuam felicitatem. nec uero cuiquam bono uiro tanti est huiusce lucis usura, quin de sua detractum aliquid uita libenter, si possit, in tuam conferat. sed, quoniam hac lege huc omnes ingredimur, ut aliquando discedamus; nec licet nobis in te

uno singularem condicionem pro tua singulari beneficentia postulare: saltem, ut quamdiutissime te praesente perfruamur, & petimus a Deo supplices, & futurum pro summa eius erga nos clementia confidimus. magna enim sunt, quae iam inchoasti: maiora tamen, quae mente designas. nihil uulgare cogitas, nihil humile, nihil angustum: metiris omnia tua dignitate potius, quam communibus exemplis. praeclare. non enim Pontificiae laudes in mediocritate uersantur: nec decet, qui potestate, & honore cunctis hominibus antecellat, eum ab ullo homine recte agendi cupiditate, studioq. superari. In te igitur, Pontifex Max. primum tuendae, atque amplificandae religionis, deinde eius otij conseruandi, cuius auctor, & custos antea fuisti, sita spes omnis est. a te honesta studia, a te liberales disciplinae, a te ipsa uirtus ornamenta sua repetit. tu, quod facis, & fecisti egregie, perpetuo facies, ut omnes gentes diuturna pace, iustitia, pietate foveas; ut bem Romam operibus magnificentissimis, & cum ipsa antiquitate comparandis, exornes; ciuitatem, tui studiosissimam, superiorum temporum calamitatibus afflictam, perpetua benignitate recrees; denique tollas aliquando ex imperitorum animis dubitationem illam, quae laudabilia multorum studia remoratur, utrum res maximas fortuna possit sine uirtute perficere, an uirtus, quo contendat, sine fortuna peruenire. de quo quid sentiret ipse, ostendit iampridem tuae uitae ratio: nunc, ut omnes idem sentiant, facile unus praestare potes, restituta ijs artibus dignitate, quae te talem, tantumq. fecerunt, ut, quales ipsae, quantaeq.

I N . L I B . F R . V A R G . D E . I V R . E P . I I I
taeq. essent , ope tua , studioq. omnes mortales intel-
ligerent.

I N . L I B R V M
FRANCISCI VARGAS
D E . I V R I S D I C T I O N E . E P I S C O P O R V M

ET

S V M M I . P O N T I F I C I S

A V C T O R I T A T E

25

I N Tridentino Concilio , singulari , atque diuina
P I I Quarti Pont. Max. sapientia constituto , cum
aliae res , uel antea parum exploratae , uel astutis ho-
minum consilijs immutatae , atque corruptae , in con-
sultationem controuersiamq. uenerunt : tum uero gra-
uis illa , & perdifficilis de iurisdictione Episcoporum ,
& summi Pontificis auctoritate exorta quaestio est.
qua in deliberatione cum ita Patres illi , uitae inno-
centia , doctrinaq. insignes , dissiderent , uix ut aliquan-
do res conuenire posse uideretur : Pastor optimus , ut
est animo semper ac mente in grege seruando , tuen-
daq. communi salute et fixus , incubuit in eam curam ,
ut , adhibitis in consilium lectissimis Cardinalibus ,
hunc nodum expediret . & quoniam Francisci Vargas ,
Catholici Regis Oratoris , in maximis rebus antea sae-
pe spectata uirtus erat : expedire in primis Reip. uisum
est , talem uirum , cum tanta res ageretur , interesse.
Qui cum esset accersitus a Pontifice , rogatusq. ut ea
diceret , quae ad Apostolicae Sedis dignitatem , idest
ad

ad Christi gloriam, & salutem animorum nostrorum pertinere uehementer duceret: sententiam dixit grauissimis ornatissimisque uerbis, ea doctrina refertam, ut nihil aut e sacris litteris, aut ex antiquarum legum, Canonum uersoribus deriuari possit, quod ille non & memoria, scientiaque comprehendisse, & summarum rerum, in quibus aetatem fere totam contriuit, experientia comprobasse uideretur. excepta est perat- tentis animis eius oratio: magna est omnium Cardi- natum, praecipue uero ipsius Pontificis, cuius ut po- testas, ita iudicium, sapientiaque eminent, assensio con- secuta. Et, quoniam, quae tum quisque sensit, eadem ut mandata litteris ad Tridentinos Patres mitteren- tur, Pontifex adiuuandae cupidus publicae causae iam decreuerat: de Francisco Vargas hoc amplius pla- cuit, ut eius Responsum (sic enim inscriptum est) im- pressum ederetur. Est hoc quoque P I I Quarti diui- nae liberalitatis, ac beneficentiae, ut, unde aliquid ad commune commodum emanare possit, id non late- re in tenebris, aut paucissimis impertiri, quod angus- ti, ieiunij. nimium animi est, sed peruulgari ad om- nium gentium utilitatem uehementer curet. porro, si nihil est religione utilius, quae beatam, aeternamque uitam una largitur: quantam ijs debemus gratiam, qui suam industriam eo totam conferunt, ut, nouis quorundam opinionibus, quas inscitia dicam, an im- probitas peperit? confutatis, ueritatem ipsam suae do- ctrinae lumine ita patefaciant, atque illustrent, ut a nemine iam, nisi plane impio, uocari in controuersiam possit? quod in hac maximi ponderis quaestione, quae
per

per aliquot menses plurimorum hominum ingentia ,
 mentesq. torfit , Francisci Vargas praestanti beneficio
 consecuti sumus . uir enim egregius laboranti publi-
 cae causae multis nominibus opem tulit , doctri-
 na primum , tot annorum studio collecta ; deinde
 prudentia , quam a natura acceptam diuturnis re-
 rum maximarum usus uehementer auxit ; tum integri-
 tate uitae , sine qua inanis prudentia , perniciosa etiam
 doctrina omnis est ; postremo auctoritate tanta , quan-
 tam capere uidetur ea persona posse , quae pro summo
 omnium , quos meminimus , aut legimus ; Imperatore
 Carolo Quinto , eiusq. dignissimo filio Philippo , Ca-
 tholico Rege , grauissimis in muneribus , ac legationi-
 bus primarijs , temporibus difficillimis , diutissime
 tractata sit . haec igitur ubi coniunguntur omnia ,
 quae per se singula in paucis excellere uidemus : prae-
 clarum quiddam , atque excellens fieri necesse est . nec
 nos ueremur , cum haec simul uniuersa tali uiro tribui-
 mus , ne nos aliquando res ipsa redarguat , eiusq. scri-
 pta , cum legentur , ita expectationi non respondeant ,
 ut ei falsam affinxisse laudem uel gratiae causa , uel iu-
 dicij errore uideamur . perfecta uirtus laudem quasi
 fructum non quaerit ; cognita , testimonio non indiget .
 id ipsum , lector optime , tum ex hoc Responso , quod
 nunc , a multis iam expetitur , exit ; tum ex reli-
 quis eiusdem libris , qui propediem , ut spero , conse-
 quentur , facile iudicabis . id modo unum exopta , ne
 propensam ad bene merendum uoluntatem casus ali-
 quis impediatur , aut uoletudinis moretur infirmitas . Ro-
 mae . M D L X I I I . Kal . Oct .

A D

AD. CAROLVM. BORROMAEIVM

C A R D I N A L E M

IN. D. CAECILII. CYPRIANI. OPERA 26

MAGNA in molestia uersor, Carole Borromaeie, praestantissime Cardinalis, quod auunculo tuo Pio IV. Pontifice, cuius & benignitas, & sapientia, ueterem dignitatem restituere bonis artibus facile poterat, uereri saepe cogor, ne publica incommoda, & aduersi communium temporum casus, cursum optimae uoluntatis impedian; maximique inter homines operis, atque pulcherrimi perfectionem desideremus. nec uero, ubi resideat tanti mali culpa, reperire difficillimum est. optimis rebus difficultatem afferunt uitia nostra, ita Deo permittente, ut aliquando resipiscamus. nam, si homines intelligerent, quod tu optime intelligis, Borromaeie prudentissime, quanti sit, ac semper fuerit, ab uno Deo expectare omnia, inania ducere, quae a nostris consilijs profiscuntur: primum illud consequerentur, ut iucunde uiuerent, soluti molestissimis curis, quibus in omnium rerum affluentia ne magni quidem principes uacant: deinde, quae metuere solemus aduersa, ea uel nullamquam acciderent, uel nullo statim negotio depellerentur. nunc aliter euenit. dum enim a nostris ingenijs, opibusque secundas res petimus; dum & magnificas aedes, & ingentem agri modum, & aurum, argentique uim, quae ne bona quidem sunt, sola esse bona credimus; eaque consecuti, quasi nobis da-

ti

et sint obsides perpetuae felicitatis , ita nihil time-
mus incommodi ; destituti saepe diuino praesidio , iu-
re plectimur , e maxima laetitia in maximos luctus ,
misériasque coniecti . uterer priuatis exemplis , nisi pu-
blica nimium etiam multa suppeterent . Vidimus , gra-
ui Christianae Reip. damno , ardentem diu civili bel-
lo Germaniam : cum exitiosa discordiarum semina ,
mentibus iniecta multitudinis imperitae , principes
ignari quid exsistere malorum posset , auctoritate , opi-
bus , armis denique fouissent . inde sibi plebs infima ,
ut est cupida . semper nouarum rerum , licentiam ar-
bitratu suo uiuendi , simulatione ac specie religionis ,
arripuit . ex eo nequitia primum , & incestus , dein-
de uis , rapinae , caedes , quaeque proposita impuni-
tate nascuntur mala , passim consecuta sunt . pendent
enim a diuinis humana iura . illa si contemnamus ,
haec non facile tuebimur : illa si labefactentur , haec
statim corruent . sublato igitur , qui per tot saecula
uiguerat , summi Dei cultu , perturbata sacrorum
rituum uetere disciplina , locum suum retinere diutius
nec honestas , nec pietas potuit : periit fides , & om-
nis inopiae subleuandae consuetudo : illa nero , mi-
nimipendentis humana omnia , uni Deo seruientis
animi demissio , qua nulla magis hominem Christia-
num uirtus decet , quae , tamquam hesperus , aut lu-
cifer inter sidera , sic ipsa inter uirtutes reliquas prae-
cipue fulget , exstincta penitus est . tum & domestica
bella , populis uarie dissidentibus , exorta ; & exter-
nis hostibus , Christiano semper nomini crudeliter in-
festis , ad uniuersorum perniciem patefactus aditus
est

est: quosque antea tot civitatem, ac principum, integras vires, atque coniunctas facile sustinere irruentes, ac repellere potuissent, nunc ut eorum impetum immunitas, atque distractas, ferre possint, sperandum vix est. Quid reliquae provinciae? satis ne valent, & alieno malo doctae sibi cauent? immo, quasi sit in dolore voluptas, in exitio salus, ita se libenter in eandem flammam pleraeque coniiciunt. vincere iam coepit humanam medicinam morbus: proxima quaeque corrumpuntur: nec iam ullae possunt aut artes hominum, aut vires tantam pestem a finibus auertere. Gallia quidem, opibus antea florentissima, semper hostium religionis expultrix, semper inuadentibus Ecclesiam monstris inimica, nunc, alienatis multorum animis, deformata domesticis cladibus, ad spectum miserabili, paene proelii ad perniciem labitur. nec periculo uacant finitimae gentes: quae si forte, quod auertat diuina clementia, insanire coeperint; uerendum est, ne malum erumpat, quod ferri non possit. nec uero nos, nisi praesidio nitamur innocentiae, quo uno seruari possumus, & vincere, uel excelsa asperrimarum alpium iuga, uel amnes rapidi, aut munitae arces, letatae militum copiae defendent. communibus remedijs communes depelluntur morbi: nunc, in extremum adducta discrimen salute publica, exquisitam quandam, & plane singularem curationem rei magnitudo postulat. corrupta iam pridem uitae ratio Deum offendit; eadem placabit emendata. huc igitur studia conferenda: huc intendendae sunt curae. quod quamquam ad omnes pertinet, cum in communi periculo

com-

commune officium requiratur : praecipuae tamen eorum partes videntur esse, qui, summo in gradu dignitatis, atque honoris, tamquam in specula, constituti, oculis patent omnium mortalium, ut nullam prorsus eorum neque dictum, neque factum obscurum esse possit. Quaeramus, quarum rerum amore flagrauerint, aut quibus artibus aditum sibi in caelum aperuerint primi illi nostrae religionis antistites, quos ecclesiis moderandis praefecerat Deus : repერიemus eos, tamquam in hac uita peregrinarentur, ita semper, obuia quaeque contemnentes, ad caelestem patriam, optimique parentis Dei, qui nos ad se uocare numquam desinit, adspectum, amplexumq. properasse. quam multos e sacrarum litterarum monumentis, & ex memoria uetustatis licet eruere, quorum omnes uitae partes ea, quae nos in malis ponenda censemus, paupertas, exsiliu, carcer, mors denique illustrauerit : cum saepe in maximis incommodis, atque adeo inter exquisitissima tormenta, corporis dolorem animi laetitia superante, quam hoc suauis est, dicerent, & immortalis Deo pro tam insigni munere gratias agerent. Non longe abeamus. est ne quisquam, aut esse potest beato Caecilio Cypriano, cuius nunc emendatissima scripta emittimus, aut uitae sanctitate, aut mortis constantia maior, & clarior? quam ille se gessit in omni uita abstinenter, & pie? in Episcopi autem officio, ac munere quam non attigit, immo quam non absoluit magno dignam praefide uirtutem? exstant de eo prodita litteris, aeternaeq. consignata memoriae praetara sanctorum hominum testimonia : sed

in

in re nota, atque ante oculos posita, testibus non egemus. uitae illius prope animatam imaginem in libris, quos reliquit, uerissimis expressam lineamentis intuemur. quantus est in tuenda Ecclesiae Catholicae dignitate? quam seuerus in retinenda uetere disciplina? quam acer in condemnandis nouarum opinionum auctoribus, in contumacia insectanda, libidine comprimenda? quae sententiarum grauitas, uerborum uis, doctrinae praestantia? nemo ita languet, aut ita friget in cupiditate summi boni, qui non excitetur, & quasi facibus admotis incendatur, cum eius epistolas legit. iam reliqua eius doctrina quos fructus affert, quam uberes, quam salutare? docemur exoriri calamitates omisso ueri Dei cultu; haereses gigni Pontificis auctoritate contempta; qui uirginitatem, & pudicitiam colat, ei proposita esse maxima in caelo praemia; qui Ecclesiae praesit, aperto animo ac simplici esse oportere, prudentia tamen ita testum, ut insidijs minime pateat communis inimici. plane omnes ueterum philosophorum libri, praecipis referti comparandae uirtutis, si cum Cypriani sermonibus conferantur, inanes, & paene pueriles uidebuntur. Sumantur in manus, quae de eleemosyna, ac benignitate litteris mandauit: statim omnes, si quae resident in mentibus nostris, auaritiae sordes exhauriri, & infundi eximium erga pauperes amorem sentiemus. Gravis est, & late patet inuidiae morbus: at hic rationibus egregie curatur, ex intima Theologia depromptis. Vexamur calamitatibus, & aerumnis, quibus proposita est hominum uita: praeclaram audia-

audiamus Cypriani uocem ad patientiam cohortantis, exemplo multorum allato, qui nihil acerbum, aut malum praeter culpam umquam duxerunt, & cum illo immenso sempiternae uitae lucro libenter omnes huius exiguae uitae fructus commutauerunt. Exstat etiam ad Martyres, primum, ut cum dolore pugnent, acerbissimisq. cruciatibus forti animo resistent, prudens & pia cohortatio; deinde, quod morte uitam quaesierint, & ex hostibus Dei uictoriam reportauerint, amoris & gaudij plena gratulatio. Neque uero aliter sensit, aut sui dissimilem se praeuit in extremo uitae die: sed, cum ita semper uixisset, ut obscure, inglorieq. decedere non posset, ita decessit, ut hoc uno uel obscurissimā uitam illustrare posset. Multa praetereo; nec sane persequi conor omnia; ne suscepisse hoc uidear, ut Cyprianum debitis ornem laudibus: quod, ut ego sentio, uel pro eius dignitate nemo, uel solus ipsa praestare posset. Verum haec me commemoratio cum ipsa per se delectauit, tum quod in ea beneficii tui magnitudinem, & praestantem ad bene merendum naturae propensionem agnoscebam, qui totus in eam curam incubueris, ut omnia Cypriani scripta, mendis atque deformata, nunc in ueterem illam integritatem, ac speciem, acersito etiam Verona mirae uetustatis exemplari, accurata doctorum uirorum industria restituerentur. quo sane nomine, incredibile dictu est, quantum se tibi omnes boni debere fateantur. quamquam neque nunc primum, neque hoc uno tuos ad laudem impetus argumento cognoscimus. Omitto illa superiora, qualem te praestiteris in patria, qualem in Ticinensi

T t gymna-

gymnasio, cum, nihil præter uerum decus, ueramque gloriam cogitans, Francisco Alciato, singularis doctrinae uiro, iuris prudentiam publice profrenti, operam dares, sint haec in tuis laudibus minima: non quia, si spectentur sola, maxima uideri non debeant: sed minora maioribus obscurantur: & angustior ille fuit priuatae uitae campus, quam ut in eo tua uirtus commode posset excurrere. itaque, Romam traductus ad publica negotia, parem facultati materiam nactus, dum te singulis quoridie ad exemplum sapientissimi Pontificis, auunculi tui, quoridie te ipsum uincis bene agendo, adiuvante naturam imitatione, quemadmodum sine praestanti natura parum proficeret imitatio. ab hac disciplina fluxerunt illa, quae quam paucis contingant omnia, ignorat nemo; in consilio grauitas, in laboribus patientia, nihil in potestate insolens, nihil in opum abundantia dissolutum, seuerissimis omnia continentiae legibus adstricta: ut ab eius personae, quam sustines, dignitate numquam oculos defletere, sed illud perfectum, absolutumque decorum, cuius & studium, & splendor magna ex parte iam obsoleuit, assidue spectare uidearis. iure igitur quoridie tibi summae res a summo Pontifice committuntur: iure se in tuam clientelam, quasi portum quendam in tantis horum temporum tempestatibus tutissimum, ac salutarem sperantes, conserunt omnes boni. tuum est, egerem patrocinio communem causam suscipere; & opinari, quod auunculus tuus, immortalitate dignus, iam pridem sibi persuasit, egregieque praestitit, duas maiore res a Principe uiro postulari, unam, ne quid reprehend-

prehensione dignum committat ; in quo tu excellis omnium consensu ; alteram , ne quid laude dignum praetermittat ; quod aliquanto est optabilius , atque praestantius . nam , uacare culpa , est illud quidem , his praesertim moribus , egregium , eiusmodi tamen , ut in privati hominis condicione subsistat , ad principis ornamenta non perueniat . uera uirtus actione gaudet ; uim suam longe lateq. diffundi , & propagari sua bona cupit ; eoq. ipso alitur , & augetur . ceterae enim res , cum communicantur , minuuntur : ex uirtute quantum ad alios manat , tantundem ad ipsam accedit . Quae tibi profecto saepe in mentem uenerunt ; neque haec melius cuiusquam oratio , quam tu uita exprimis , me tamen cum incredibilis quaedam erga te obseruantia , ut Cypriani libros tibi inscriptos emitterem , adduxisset , eadem impulit obseruantia , & perpetuus in ipsam uirtutem amor , ut haec scriberem . tibi enim , quamquam neque cohortationi tuae bonitas , neque admonitioni prudentia locum relinquit , uerum tamen , ut studio meo satisfacere , liberales disciplinas commendare cupiebam : reliquis autem , qui haec legent , quid ab excellentibus animi tui bonis sperari posset , significandum arbitrabar .

I N . E D I T I O N E
CONCILII . TRIDENTINI 27

QVI de Catholica fide recte sentiunt , fatentur omnes utilissimum fuisse humano generi , atque adeo saluare Concilium Tridentinum , quod eximia sum-

T t 2 mi

mi Dei erga nos clementia, Pij IV. Pont. Max. sapientia singulari, mirifica Legatorum Cardinalium, qui praefuere, uigilantia, maximo etiam Imperatoris, Regum, Rerumpublicarum, Principum, & Patrum, qui interfuere, consensu, ita confectum absolutumquidemus, ut exitiosam illam animorum pestem, quae quotidie serpebat latius, nunc quidem aliqua iam ex parte compressam esse, breui autem, ope diuina, cunctis populis & nationibus ad communem salutem consentientibus, prorsus tolli posse omnes confidant, quo merito gratiae sunt habendae primum immortalis Deo maximae, unde bona manant omnia, deinde Pio IV. qui hoc spectauit unum, & in hoc potissimum ab illo primum die, quo summam inter omnes homines potestatem, delatam diuinitus, accepit, fixit curas, & cogitationes omnes, ut communibus malis generali Concilio mederetur: quo saepe remedio Christiana Respublica erumpentibus uitis occurrit, & impendentes ex dissensione, atque discordia calamitates euitauit. Hoc beneficium disseminari quamprimum, ac distribui per orbem terrarum, ad propagandam ueritatem, & diuulgandam Ecclesiae Catholicae sententiam, necesse est, itaque nunc eduntur puri Canones, & ipsa Decreta, cum appendice nulla, tantum ut ea cognoscantur, quae primum Sacrosancta Synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, deinde Pontifex ipse confirmando seruari pariter ab omnibus in perpetuum iussit. nam reliqua Concilij acta, diligentissime per scribas publicos in ipso Concilio excepta, & litteris mandata, mox ita emittentur, ut, quaecumque res in controuersiam uenerit,

rit, quaecumque uel sententia dicta, uel oratio habita sit, omnia denique agitata, quaesita, deliberata, suo quidque loco, distincte, & abundanter exponantur. Interim accipe summam rei, lector optime, quae ad salutem uehementer pertinet: uniuersam uero Tridentini Concilij, trium Pontificum distinctam temporibus, historiam, eodem, cuius ad gloriam haec omnia diriguntur, iuuante Deo, propediem expecta. nullam enim tanti negotij partem ignorare, non modicum est, uerum ad multa etiam utile, & accommodatum: quod aliorum Conciliorum lectio declarat. Romae, M D L X I V.

CLEMENTI . MONILIANO

CARDINALI

Cum tibi, Clemens Moniliane, Cardinalis amplissime, multis nominibus debeam, nullum tamen habeo tuae benignitatis argumentum illustrius, quam quod ingenij, doctrinaeq. tuae thesauros, cum quibus nihil comparo, saepe mecum uel scriptis, uel sermone communicas. quis enim est ita deditus rerum humanarum studijs, itaq. falsae uoluptatis delentus illecebris, quem tua uox ad caelestium bonorum contemplationem, admirationemq. non facile conuertat? quem tua pietas, non adumbrata leniter, sed expressa moribus, dictis, scriptisq. tuis, ad uerae uirtutis amorem non traducat. Quae enim ipse mecum cogito, quo nihil ad meam utilitatem facio libentius; ita mihi gratulor, ut ad multos, atque etiam, si fieri possit,

T t 3 ad

ad omnes eundem fructum cupiam peruenire . caput enim illud religionis nostrae primū est , prodesse quam plurimis . ad hanc nos uoluntatem , & consuetudinem informauit , hac nos erudit disciplina magister omnium sapientissimus , aeternae salutis auctor & largitor , Christus . itaque , cum uolumen illud tuum Theologicarum Disputationum , saluberrimis , sanctissimisq. refertum documentis , anno superiore multis efflagitantibus impressum , tuaq. mox industria ita locupletatum , ut aliud prope uideri posset , accurate legissem ; admiratus rerum praestantiam , copiam , uarietatem , ordinem ; praesertim uero duos illos , nuper additos tractatus admodum egregios , unum de Caelibatu , alterum de peccatis , quibus ne optare quidem melius quidquam licet ; contendere a te coepi , ut eundem librum iterum ederes , & Catholicorum pias mentes aleres cibo iucundissimo ; pestiferis autem haereticorum opinionibus , latius quotidie serpentibus , pro ea facultate , quam tibi Deus optimus maximam tribuit , obsisteres . In quam sententiam cum tu iam antea tua sponte propenderes ; (nihil enim tibi uel est , uel fuit umquam Sedis Apostolicae dignitate carius , nihil animarum comuni salute antiquius ; eo spectant studia tua ; eo dirigis omnes curas :) factum est , non tam meis , quam coniunctis multorum precibus , ut exirent denuo lucubrationes tuae , & frueretur non modo aetas nostra , sed etiam posteritas ipsa , minimo suo labore , maximis laboribus tuis . Cum enim tibi propositum fuerit , ea , quae ad uitam pie sanctaeq. traducendam Christiano homini necessaria plane sunt , quae in-

numera-

numerabilibus prope libris dispersa, nec interdum satis dilucide iraduntur, in unum ita colligere, ut confusus ordinem; obscuris lumen, dubijs certam notitiam redderes; id ita consecutus es, ut hoc tuo libro, quod ad res attinet, nihil uberius, quod ad uerba, nihil breuius; addo etiam, quod in breuitate difficillimum est, nihil planius, apertius, cōmunius esse possit. Quo quidem nomine & tibi, & Christianae Reip. uniuersae tantum gratulor, quantum res ipsa postulat: postulat autem, quantum cogitatione uix quisquam comprehendere, uerbis quidem assequi nemo potest. Romae, M D LXV. mense Sept.

AD. ILL. ATQVE. EXCELL.
IACOBVM. BONCOMPAGNV
IN. ORATIONIS. CIGERONIS
PRO. ARCHIA. POETA
COMMENTARIVM

CUM mihi tuae primum uirtutis, ac dignitatis, deinde eius, qua me es complexus, beneuolentiae in mentem uenit: (uenit autem saepissime) tibi quidem animo ac mente pro meo erga te singulari studio uehementer gratulor: ego autem, ut eius felicitatis, quae in hominem cadere possit, haud minimam partem affecutus, laetitia fruor tanta, quantam animus meus capere maximam potest. rursus cum recordor, omnibus ad te quotidie honoris causa confluentibus, quorum ego in te colendo atque obseruando nemini concedo, me unum tribus fere mensibus ad te non uenisse:

Ti 4 quam-

quamquam intermissi caussas officij, ut opinor, habeo satis iustas, uel calores perpetuos, quibus maiores non meminimus, uel aetatem, imbecillitatemq. meam; quarum altera quietem postulat; altera non modo postulat, uerum etiam flagitat; peccasse tamen mihi uideor; & quasi excusationem accusatio uincat, ita sensibus angor intimis, & in grauissimo dolore uersor. Atque haec quidem aliquanto etiam acerbior cogitatio esset, nisi perspecta mihi & cognita naturae tuae facilitas, & singularis humanitas certam plane spem afferret, nihil mihi obesse apud te, nihil detrabere prorsus aut de amore tuo, aut de iudicio absentiam meam. quod quidem abs te, artium optimarum a pueritia studio-
sissimo, eo facilius debeo impetrare, quia non ego, ut alij, feriatu aestu maximo sum, non me languori, non inertiae, aut desidia tradidi, nec rursus quibusdam uoluptatibus, quae cum ab aetate mea, tum etiam a uoluntate abhorrent, operam dedi, sed ad explanandas Ciceronis orationes ex instituto meo totus incubui. quid autem his tribus mensibus, quibus uacationem sibi quandam a negotijs plerique sumunt, ego in hoc negotij genere, omnium, ut arbitror, nobilissimo, praestiterim, cum cuperem te intelligere, ut quasi rationem otij mei redderem, feci ut ad te mitterem non quas a quo die ad te ueni orationes explicauis, ne molesta fortasse in magnis occupationibus, aut parum iucunda tibi copia esset; (decem enim illae omnino sunt) sed unam tantum, eamq. satis breuem, pro Archia poeta, sane luculentam, & ornatam: in qua studia illa, quae ab humanitate nomen acceperunt,
quibus

quibus uterque nostrum mirifice delectatur, in caelum
 laudibus extolluntur. Equidem spero fore, ut, quem-
 admodum ego, cum interpretabar, uoluptate me per-
 fundi maxima sentiebam; sic tu, cum & ipsam ora-
 tionem, & meam simul interpretationem leges, (si-
 mul enim utramque mitto) non minorem animo uo-
 luptatem capias. quod si ita erit, uberrimum tulisse
 me fructum industriae meae putabo: & quod operis
 superest, ad id eo fiam alacrior, quo tibi magis, mul-
 tas uirtutes cum litterarum gloria coniungenti, quam
 ceteris, haec studia colentibus, placere & probari mea
 scripta uelim. Opto ut ualeas, meq. ut facis, perpe-
 tuo diligas. Ex aedibus, pridie Kal. Oct. MDLXXII.

AD. EVNDEM. ILL. ATQ. EXC.
 IACOBVM. BONCOMPAGNVN

IN. HIPPOLYTI. CAPILVPI

V E R S V S

S A E P E mihi, clarissime, ac praestantissime I A-
 C O B E, uenit in mentem gratulari, quod Romae sim;
 non quod urbis ornamenta, & illa, quibus multo-
 rum oculi pascuntur, antiquitatis miranda uestigia
 me capiant, quae tamen numquam contempsi: sed
 quod in ea ciuitate uitam agere, quae otio, libertate,
 copia rerum omnium, omni denique uirtute, uirtu-
 tumq. principe iustitia floreant, & in qua haec ipsa uel
 eadem perpetuo, uel etiam praestantiora, GREGO-
 RIO XIII. Pont. Max. fore uideantur, ita iucundum
 est, ut ad summam felicitatem prope nihil deesse uidea-
 tur.

tur. Haec ego mecum saepe libenter cogito, multo etiam libentius, cum illud addo, frui me beneuolentia tua, esse in clientela tam illustri praestantis ingenio, honore, auctoritate iuuenis, ea nobilitate ornati, quae uera demum nobilitas est, cum ab una uirtute, summisq. erga remp. studijs, ac meritis originem ducat. Nec uero, quae meae sunt partes, ne me tanto bono prorsus indignum praebeam, eas ut quisquam iure desideret, committo. quamquam enim, dispari fortuna, paria esse officia non possunt; gratiae tamen referendae facultates multae sunt. quarum illa fortasse non postrema: equidem ea uehementer delector; tueri memoria beneficium; commemorare, ubi locus est: cui debemus, eius causa uelle omnia, praestare quae possumus: denique non amore, non studio, non obseruantia deesse. Quid illud? non ad officium pertinet, atque adeo insigne quoddam officij genus est, eo de homine, a quo beneficium accepimus, quid alij sentiant, aut loquantur, in primis animaduertere, & eos, qui a certo sensu, uerq. iudicant, beneuolentia complecti; qui obtrestant, & quibus recte iudicandi facultatem adimit inuidia, ab ijs animum abducere, refellere falsa, uera praedicare. Sed haec opinio- num, & uoluntatum dissimilitudo, quam pauci ef- fugiunt, in tuo statu ne accidat omnium florentissi- mo, tu quidem cum alijs uirtutibus, tum uero probi- tate, modestia, lenitate consequeris. una omnium uox, unus de tua laude sensus est. quo tamen quisque sa- pientior, aut eruditior, eo te magis & diligit, & lau- dat. qui cum sint multi, ex eo tamen numero uidi in-

primis

primis excellere magna sapientia, summa religione,
 moribus integerrimis Episcopum, poetica uero laude
 antiquis illis uatibus quamsimillimum, Hippolytum
 Capilupum: cuius ego consuetudine, doctissimisq. ser-
 monibus, si mihi, quantum per eius humanitatem li-
 cet, tantum per mea studialiceret, fruerer horis om-
 nibus incredibili uoluptate. interdum tamen una su-
 mus: & quia certamus amore erga te; ideo fit, ut eo
 magis inter nos amemus. atq. ille, totus ad tuam am-
 plitudinem, & gloriam incumbens, assidua tuorum
 studiorum, tuarumq. laudum praedicatione non con-
 tentus, cum tuae uitae rationem luculentis quoq. uer-
 sibus explicasset, eosq. mihi ostendisset; in quo hu-
 manieatem, ac beneuolentiam eius agnosco, iudicium,
 quo praestat, fortasse possum requirere: admiratus do-
 ctissimae uarietatem, singulari sermonis elegantia con-
 iunctam, artemq. miram cum praestanti natura ita
 contendentem, ut neutra alteram uincat, utraque
 pariter excellat, putavi me commode facturum, si,
 dum animi caussa propinqua loca ita peruagaris, ut
 a tuo comitatu Musas, elegantioresque litteras non
 disiungas, eos ipsos uersus, nondum editos, &
 adhuc quasi parentis in sinu commorantes, euolare
 ad te sinerem mittente me. postulat enim hoc anni
 tempus, ut otium iucunda aliquare fallatur. quod
 si ad iucunditatem fructus additur: quid magis expe-
 tendum? at in hoc opusculo utrumque cognoscas, opti-
 moque perspicias: meum autem hoc officium, ut spe-
 ro, uehementer probabis. Ego interim commentarios
 meos in Ciceronis Orationes, biennio ante inchoa-
 tos,

tos, hieme proxima superiore ad exitum adductos,
 perpolire conor, & ita corrigere, ut addam multa,
 nonnulla detraham, pauca quaedam mutem. res
 est magni sane laboris, mihi praesertim, numquam
 intermissa tot mensium opera iam defatigato, ac pae-
 ne confecto: sed addit vires Maximi Pontificis egre-
 gia benignitas, meq. etiam, in praeclaro munere per-
 gentem antiquitatis illustrandae, & eam, quam su-
 cepi, Spartam pro uiribus ornantem, posteris tempo-
 ris haud exigua spe sustentat. Vale.

F I N I S.

INDEX. E O R V

AD. QVOS. MISSAE. SVNT

EPISTOLAE

- A** 422.441.442. bis. Christophoro Madru-
tio, Cardinali. 39
534
- B** Alexandro Crispo. 304 Christophoro Ruso. 368
Alfonso Carasae, Car- Bartholomaeo Riccio. Christophoro Saxo. 331
dinali creato. 3 69 Claudio Strambonio.
Aloysio Estensi, Cardi- Bened. Sto Accolto, Car 408.455
nali creato. 296 dinali. 227.229. Colae Antonio Caraccio
Andreae Antonino. 230 lo, Marchioni Vici.
470 Bened. Sto Rhamberto. 323
Andreae Goffinio. 338 77 Pro collegio Canonico-
Andreae Patricio. Bernardino Masaeio, rum D. Petri, Sere-
198.200.264 Episcopo creato. 27 nifi. Reginis Au-
Andreae Siluio. 318 Botuisto Nericio. 440 strijs. 451
Andreae Zebridonio, Brancondio Ophidano.
Episcopo Craconiensi. 535
- D**
fi. 175 Decio Brancaloni.
Antonio Augustino. C 350.351
71.72.73.74.77 Dionysio Lambino.
Antonio Furnario. 352 Caesari Ferransio. 104 203.266
353.354.377.389. Caesari Orlando. 531 F
415.459.460.461. Camillo Caetano. 509 Fabio Stellae. 80.81
514.523.524.525. Camillo Palaeotto. Federico Gallo. 278
Antonio Merlo. 235. 257.359.361.389. Federico Vinaldo. 419
Antonio Merulae. 378 472.475.477.494. Ferdinando Gasulae.
413. 496.498.500.502. 375
Antonio Possesino. 43 516.517.518.519. Francisco Cicereio. 478
Antonio Rolando. 520.522 Francisco Gonzagae.
284.489 Carolo Borromaeio, Car 42
Antonio Veransio, dinali. 398 Francisco Luisio, 31
Episcopo Agriensi Carolo Sigonio. 288 Francisco Mancino.
173 Christophoro, Baroni 382
Augustino Angelello. Lobconiczio. 417 Francisco Molino. 118
Fran-

Francisco Morando.	45.49.50	frsio, Xuirum Consili
209.340.471	Hieronymo Rubco.452	asecretis. 149
Francisco Planedio.	Hieronymo Seripando, Io. Baptista Saracio.	
411.447	Cardinali creato.295	298
Francisco Richardoto,	Hippolyto Capiluppo,	Io. Baptista Titio.319
Episcopo Atrebaten.	Episcopo Fanensi.	367
309	291	Ioanni Caselio. 374.
Francisco Robortellio.	Hippolyto Eftenfi, Car-	383.392.446.486
302	dinali.	116 Ioanni Cratoni a Cras-
Francisco Vargae, Ca-	Horatio Cardaneto.	fiheim. 434.
rolis V. Imp. oratori.	329.372.488.510	436.437.506.526.
53	Horatio Morono.	512 Io. Francisco Commen-
G	Horatio Vrsino.	271 duno, Cardinali crea-
Gabrieli Catiano.	29	I to. 364
Gaspari Contareno, Car	Lacobo Boncompagno.	Io. Francisco Cremonae.
dinali.	226 491	407
Gulielmo Paccio.	246 Iacobo Falconio.	414. Ioanni Genuae. 367
Gulielmo Sixetto, Car	424	Ioanni Morono, Cardi-
dinali.	466.467 Iacobo Gorscio.	448 nali. 463
H	Iacobo Grifolo.	232 Ioanni Sambuco. 212.
Hannibali Caro.	107 Io. Antonio Seroni.324	224.240
109.110.111	Io. Antonio Turoneo.	Ioanni Sario Zamofcio.
Hannibali Cruceio.	275	312.316.527
234.504	Io. Antonio Vulpio.	Ioanni Turritiano.
Henrico, & Camillo	425	317.321
Caetanis, fratribus.	Io. Baptista Arcucio.	Ioanni Vincentio Pinel
484.508	415	Io. 180
Herculi Ciofano.	444. Io. Baptista Ianuario.	Iulio Bellogrado. 294
bis.	457	Iulio Iusto. 341
Hieronymo Caprae.	Io. Baptista Oliuo.450	Iulio Poggiano. 268
503.	Io. Baptista Pastorio.	
Hieronymo Faleto, Her	85	L
culis, Ferrariensium	Io. Baptista Pignae.	Laetino Torrentio.295.
Ducis, oratori.	56 238	210.260
Hieronymo Furnarino.	Io. Baptista Rafario.	Laurentio Gambarae.
94	283	212.244
Hieronymo Lippomano.	Io. Baptista Rhamnu-	Lazarq Bonamico.245
		Mar-

- M**
Marcello Cernino, Car-
dinali... 24 *Nicasio Castetano*. 293.
Marco Antonio Ciofa 327. 416
no. 445. 511. 534 *Nicolaus Caetano*, Car-
Marco Antonio Lom- dinali. 432 *Romulo Cernino*. 41.
b. rdino. 99 *Nicolas Gorio*. 311 205
Marco Antonio Mure- *Nicolao Nathanaelo*.
to. 119a. bis. 121. 213 *Sebastiano Leoni*. 96.
122. 124. 125. 127.
bis. 129. 130. 131. 0 *Silvestro Aldobrandi*.
132. 133. 135. no. 251
136. bis. 137. 139. *Octaviano Ferrario*. *Silvio Antoniano*. 67
140. 141. 142. bis. 259. 273. 274. 281. *Stanislao Fogeluetrio*.
143. 145. 147. 289 481 265
Marco Antonio Nat- *Octaviano Magio*. 113 *Stephano Saulio*. 5. 10.
tae. 152. 154. 155. *Octavio Sanmarco*. 381 15
156. 157. 158. 160 **P**
161. bis. 162. bis. *Paullo Contareno*. 34 *Vberto Folietae*. 528
163. 164. 166. 167 *Paullo Lupo*. 420 *Vido Fabro*. 21
168. 169. 355 *Paullo Magnulo*. 247. *Vido Gualterio*. 386
Mario Corrado. 78. 248. 249. *Vido Lolgio*. 106
220. 344. 345. *Paullo Sacrato*. 300. *Vido Pancirolo*. 184
368. 370. 380. 409 357 *Vincentio Giliano*. 207
Mario Nizolio. 65. *Paullo Stemonio*. 404 *Vincentio Macario*.
355 434 406
Martino Berzenicaeo. *Paullo Tachno*. 456 *Vincentio Rigetto a Spe*.
511 *Petro Celso*. 221 426. 427. 428. bis.
Matthaeo Senaregae. *Petro Masacio*. 356 429. 430
468 *Petro Misconio*, *Sarma Vincentio Stellae*. 85.
Maximo Zabreræ. 532 *rarum Regi consilia* 87
Michaeli Sophiano.
rio. 176. 262. 314.
236 418 **Z**
Michaeli Turriano, *Petro Perpiniano*. 371
Cenesensi Episcopo. 392 *Zerbino Rizio*. 384.
170 *Pio IV. Pontifice crea-* * 87. 88. 89. 91. 93.
Mucio Calino, *Episcopo* 20. 253 185. 188. 189. bis.
190.

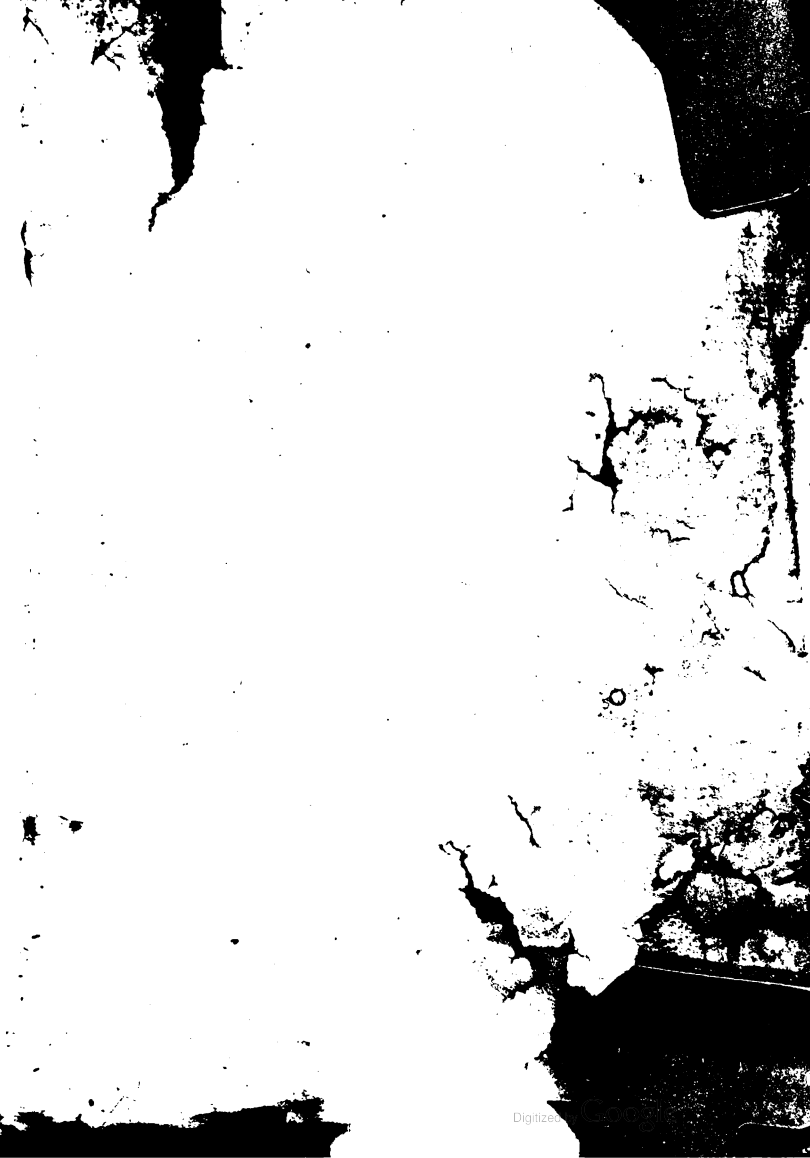
91. bis. 192. Scripsit hanc, rogatus	Rebuspub.	57
95. 195. 196. a nobilissimo uiro. Prooemium libri de Ma		
197. 201. 204. 305	gistratibus Roma-	
215. 216. 217. Scripsit hanc, a Princi-	nis.	100
242. 332. perogatus.		
399 Ioannes Crato	Paullo	
* Episcopo creato. 347 Ex libro de quattuor	Manutio.	433

I N D E X . E O R V M AD. QVOS. MISSAE. SVNT PRAEFATIONES

Ad Alexandrum Caesa	Ad Clementem Moni-	rum oratorem. 17
rinum, Card. 15	lianum, Card. 123	
Ad Alfonsum Cara-	Concily Tridentini prae	rium, Regis Gallo-
fam, Ansonij, Mar-	fatio. 121	rum orat. 56
chionis Montis bel-	Ad Diegum Hurtadum	Ad Isabellam Villama-
li F. 39	de Mendoza, Caroli	rinam, Salernitani
Ad Aloysium Garzo-	V. Imp. orat. 26	Principis coniu-
nium. 90	In librum Francisci	gem. 71
Ad Antonium Ae-	Vargas. 111	Kaledarij Romani prae
lium, Polae Episco-	Ad Gulielmum Bella-	fatio. 63
pum. 50	ium Langem, apud	Ad Marcellum Cerui-
Ad Antonium Carlo-	Subalpinas gentes	num, Card. 31
nem, Allisarum	Proregem. 12	Ad Matthaeum Sena-
Principem. 95	Ad Hieronymum Falo-	regem. 11
Ad Antonium Triul-	sum, Herculis, Fer-	Ad Michaellem Ghisse-
sium, Card. 84	variensium Princi-	rium, Card. 93
Ad Benedictum Accol-	pis, oratorem. 66	Ad Paullum Rhamnu-
rum, Card. 9	Ad Hippolytum Esten-	sum. 78
Ad Benedictum Rham-	sem, Card. 59	Ad Pium IV. Medicet-
bertum. 23	Ad Illust. atq. Excell.	Pont. Max. 99
Ad Carolum Borromae-	Iacobum Boncompa-	Ad Rainutium Farnes-
ium, Card. 114	gnum. 125. 127	sum, Card. 34
Ad Carolum Bisau-	Ad Ioannem Monlu-	Ad Torquatium Bem-
rum. 5	cium, Regis Gallo-	bum, Petri F. 73

F I N I S.

193

1r